

I.A.
BUNIN

**nuvele
și
povestiri**

vol. I

I.A. BUNIN

**nuvele
și
povestiri
vol. I**

I. A. BUNIN

**nuvele
și
povestiri**

vol. I

BUCUREȘTI — 1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

**Copertă
de
Sergiu Georgescu**

Culegere din:

И.А. БУНИН

Собрание сочинений в пяти томах

Библиотека «Огонёк»

Издательство «Правда»

Москва 1956

„BUNIN este, în timp, ultimul clasic al literaturii ruse, experiența și exemplul căruia nu avem dreptul să le dăm uitării“ — nota nu demult Alexandr Tvardovski.

Noțiunea de „clasic“ pare a solicita totdeauna o perspectivă istorică, proiectată, dacă nu peste veacuri, cel puțin peste decenii, iar în cazul literaturii ruse ne situează dintr-o dată undeva în vecinătatea lui Tolstoi și Cehov, în orice caz într-o epocă ce-și află încheierea în 1917. Dar pentru Bunin asemenea coordonate istorice sînt numai în parte îndreptățite, ele trebuie să sufere anumite corectări.

Pînă acum cîțiva ani, Ivan Alexeevici Bunin era un scriitor contemporan. De la moartea sa, survenită în 1953, n-a trecut decît un deceniu și jumătate, dar începuturile sale literare ne duc într-adevăr în vremea lui Tolstoi și Cehov, sau mai precis în ultimii ani ai secolului XIX. Destinele sale scriitoricești nu au evoluat în afara oricărei influențe a acestor doi contemporani, pentru care nici Bunin nu a rămas un străin, cu atît mai mult un necunoscut. În deosebi de Cehov l-a legat o prietenie durabilă, plină de reală și sinceră afecțiune, întru totul împărtășită și răsplătită prin aceleași sentimente. Mărturie ne stau, între altele, paginile emoționante, adesea pline de nespusă gingășie — lucru cu atît mai remarcabil, ținînd seama de firea sobră, reținută a lui Bunin — în care el a evocat cu căldură personalitatea autorului *Livezii de vișini*, ca și scrisorile lui Anton Pavlovici Cehov în care respiră atîta bunătate și simpatie la adresa confratelui său mai tînăr.

Admirația nesfîrșită și constantă pentru artistul cuvîntului Lev Tolstoi a fost dublată o bucată de vreme, în tinerețe, de entuziasmul pentru doctrina predicată de acesta și l-a îndemnat pe Bunin să se considere cîtva timp un adept al ei, un „tolstoist“. „Tolstoismul“ lui Bunin s-a risipit relativ curînd, lăsînd unele ecouri în cîteva scrieri (nuvelele *În August*, *În vilegiatură*), pe cînd prețuirea genialului scriitor a rămas neștirbită. „Aproape toată viața mi-am trăit-o cu un

sentiment de iubire pătimasă față de el“ — mărturisise într-un rînd Bunin. Iar într-un interviu din 1914, declarase: „Zeul meu a fost L.N. Tolstoi“.

Nu mai puțin afectuoase, deși mai puțin trainice, supuse vicisitudinilor vremii, au fost relațiile dintre Bunin și Maxim Gorki. Prețuind și urmînd adesea în anii dinaintea Revoluției sfaturile literare ale lui Maxim Gorki, Bunin îi scria: „...vă rog să-mi îngăduiți numai să spun că dacă după *Satul* voi mai scrie ceva cumsecade, Dvs. o să v-o datorez, Alexei Maximovici; nici nu vă puteți închipui cît de prețioase sînt pentru mine cuvintele Dvs., ce stropi de apă vie ați revărsat asupra mea!“ Menționînd pe un ton critic „necurastenia boerească“ a lui Bunin, Maxim Gorki îl prețuia mult pentru că era „un om foarte inteligent, care simțea foarte puternic frumosul și cînd era sincer scria minunat“, iar talentul i-l asemuia cu „argintul mat“. Într-o scrisoare din 1916, plină de cfuziune, Gorki declara: „Te rog să nu rîzi de mine, dar te iubesc... Pentru mine ești un mare poet, primul poet din zilele noastre...“ Din păcate, în anii de după Revoluție drumurile celor doi scriitori s-au despărțit hotărît și în unele clipe de irascibilitate, desigur, Bunin a ajuns chiar să se dezică de prietenia cu Gorki.

Născut în 1870, Ivan Bunin a fost nu numai contemporanul mai tînăr al lui Tolstoi, Cehov (și cu puțini ani) al lui Gorki, dar și al atîtor alți scriitori (Saltikov-Șcedrin, Korolenko, Garșin, Gleb Uspenski etc.) ce au ilustrat perioada de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX din istoria literelor rusești și mai ales dezvoltarea acestora pe fîgașul realismului ce se dovedise a fi atît de rodnic. Bunin a intrat în literatura rusă într-un moment cînd rîndurile ei se îmbogățeau cu o serie de nume noi, de tineri, dintre care unii cu un talent remarcabil și mai ales preocupați de a deschide drumuri noi în artă: Briusov, Blok, Balmont, Belii în poezie, Kuprin, Alexei Tolstoi, Leonid Andreiev, Remizov și alții în proză. Bunin însuși povestește că la sosirea sa la Petersburg în 1895 el a văzut «dintr-o dată patru epoci literare: pe de o parte Grigorovici, Jemciujnikov, Tolstoi, pe de alta redacția revistei „*Russkoe bogatstvo*“ Zlatovratski, pe de o parte Ertel, Cehov, pe de alta cei, care, după expresia lui Merejkovski, „încălcaseră toate legile, trecuseră peste orice graniți“...» Soarta lui Bunin ca om și scriitor prezintă cîteva puncte tangențiale cu evoluția unora dintre colegii săi de generație, dar în alte privințe rămîne aparte, originală, ca a oricărei personalități artistice de seamă. Ca și Blok, el a simțit intens și a trăit profund atmosfera deprimantă a celui sfîrșit de veac rusesc, perioadă

de impas ideologic, aproape de derută, mai ales pentru oamenii legați prin multe fire spirituale și intelectuale de vechile concepții și tradiții. Dar spre deosebire de Alexandr Blok, Ivan Bunin nu s-a ridicat pînă la înțelegerea și acceptarea imperativelor majore ale istoriei care au configurat în 1917 destinele patriei sale.

Ca și Alexei Tolstoi, Ivan Bunin provenea dintr-o familie nobiliară cu blazon altădată strălucit, cu vechi renume și loc binestatornicit în cultura rusă. „Aparțin unei vechi familii de nobili, care a mai dat cîțiva reprezentanți literaturii ruse. Am să numesc dintre ei pe V.A. Jukovski, fiul moșierului Bunin și al turcoaicei captive Salme, și pe Anna Petrovna Bunina, poetă cunoscută în epoca Ecaterinei“ — declara nu fără mîndrie scriitorul. Decăderea materială a familiei, greutățile pecuniare cu care au de luptat părinții și mai apoi, foarte devreme, tînărul Bunin, spectrul tot mai apropiat al mizeriei, vor face să incolțească în sufletul său o adîncă părere de rău după viața strălucită de altădată a „cuiburilor de nobili“, cu poezia lor specifică, pe care o cîntase cîndva Turgheniev. Cu intonații elegiace mai estompate sau mai accentuate el va purta această melancolie de-a lungul întregii sale existențe. Într-un anumit sens, ziua de ieri prezintă pentru el mai mult farmec decît clipa prezentă; negura amintirilor învăluie adesea într-o poezie aparte, inefabilă, schițele și nuvelele sale. Această psihologie condiționată social s-a conjugat și cu anume date temperamentale de natură a o favoriza și dezvolta. Deși Bunin își propunea, la un moment dat, să devină vesel și sociabil, în aparență cel puțin, în relațiile cu oamenii din jur, funciarmente el era inclinat spre o viziune mai curînd tristă asupra vieții. O dovadă ar fi preocuparea permanentă, constantă, pentru problema morții pe care o vedește creația sa și care se accentuează foarte mult în anii din urmă ai vieții. E adevărat că scriitorul însuși explicase că această tristețe este la el expresia „nevoii de bucurie și în nici un caz nu trebuie considerată drept pesimism“.

În tinerețe, predispoziția spre o anumită izolare sufletească, devenită mai tîrziu, la bătrînețe, chiar închistare, a fost contrabalansată de contactul cu o realitate foarte variată (mediul mic-burghez, de tîrgoveți, în timpul studiilor liceale, mediul intelectualilor de provincie în timpul activității de gazetar la Orel etc.), ca și de receptivitatea firească la vîrsta respectivă față de idei și idealuri noi. Bunin a cunoscut în tinerețe un drum de căutări ideologice și spirituale destul de sinuos. El singur mărturisește în 1912: „Am trecut printr-o epocă îndelungată de narodnicism, apoi de tolstoism, acum mă simt mai mult atras de social-democrație, deși mă feresc de apartenența

la vreun partid". Traectoria acestor căutări este oarecum firească pentru un tânăr intelectual din Rusia de la sfârșitul sec. XIX, care nu avea legături cu cercurile muncitorești și nu putea ajunge ușor la cunoașterea ideilor celor mai înaintate ale epocii, a ideilor revoluționare. Nici evoluțiile altor contemporani ai lui Bunin nu au fost mai puțin complicate, mai puțin sinuoase (Kuprin, Alexei Tolstoi, Briusov etc.). Dar dacă din această mărturisire a scriitorului se cuvine să reținem aspirația lui spre un ideal nobil, înălțător, nu trebuie să trecem cu vederea nici rezerva din final în ce privește „apartenența la vreun partid". Este în această contradicție o trăsătură fundamentală a mentalității și comportării lui Bunin, poate chiar cheia pentru a înțelege frământata-i și tragica-i existență. În unele momente, în epoca dinainte de Revoluție, Bunin s-a aflat destul de aproape de cercurile progresiste de intelectuali ruși, în legături destul de strânse cu ei — și aici se cuvine din nou menționată prietenia cu Gorki. Și totuși nu a făcut cei câțiva pași necesari pentru a se situa pe o poziție fermă și consecvent democratică. Această apropiere s-a realizat mai curînd pornind de la concepțiile estetice profesate de Bunin decît de la concepțiile sale politice. El s-a manifestat ca un adept al artei realiste, însuflețite de idealuri majore, de năzuințe umaniste. Nici atunci, nici mai târziu, pe Bunin nu l-au atras căutările sterile, formaliste. „Toate acestea sînt creații ale unei inimi moarte. Cînd omul nu are ce spune, vorbește de obicei despre căutările formei, se ascunde sub pretextul stilizărilor etc." — spunea Bunin în 1912, răspunzînd la întrebările puse de corespondentul ziarului *Glasul Moscovei*. Concepțiile sale estetice l-au adus în mijlocul scriitorilor realiști, grupați în primii ani ai secolului XX în cenaclul „Sreda" (Miercurea), unde se întâlnește cu Veresaev, Kuprin, Andreev, Teleșov. În orientarea cenaclului juca un rol important Maxim Gorki. Ivan Bunin își citește nuvelele și schițele la ședințele cenaclului, își tipărește scrierile în editura „Znanie", aferentă acestuia, și sub influența lui Gorki, a unor membri ai grupului „Sreda" sub înrîurirea evenimentelor politice ale vremii, ce au pregătit revoluția din 1905 și au ilustrat-o apoi, vădește simpatii progresiste, înclinări democrate, care vin să contracareze unele predispoziții înnăscute, precum și unele mentalități de clasă. Și totuși reticențe interioare, provenind tocmai din prezența unor prejudecăți nobiliare, a unor concepții perimate, l-au împiedicat să se angajeze mai ferm pe o linie de luptă progresistă, democratică. Și tot ele l-au împins mai târziu pe scriitor în momente hotărîtoare, cruciale, pentru destinul țării sale și al său propriu, să ia apărarea lumii vechi împotriva celei noi. Bunin, care se afla în deplină maturitate

de viață și de creație în momentul Revoluției din Octombrie, nu a urmat drumul culturii, al artei ruse, posterior acestui eveniment epocal, ce a dus la evoluția ei nouă specifică secolului nostru și a generat un fenomen literar nou — literatura sovietică. Cu toate că scriitorul s-a rupt de pământul natal, de viața poporului său, operele sale scrise în emigrație se încadrează organic prin toată structura și arta lor în istoria literaturii ruse, fac parte integrantă din ea, chiar dacă nu putem să nu înregistrăm unele scăderi și lunecări ideologice care le sînt proprii.

Ivan Alexeevici Bunin a debutat ca poet (1887), pentru ca din 1892—1894 (o dată cu schițele și nuvelcele *Trecătoarea*, *Tanka*, *La capătul pământului*) să acorde din ce în ce mai multă atenție prozei. De fapt, scriitorul nu a delimitat niciodată aceste două domenii de activitate literară, socotind asemenea despărțire a literaturii în versuri și proză „nefirească și învechită”. „Elementul poetic — declara el într-un interviu din 1912 — este organic propriu operei literare atît în versuri, cît și proză... Și prozei, în egală măsură ca și versurilor, îi putem cere muzicalitate și maleabilitate a limbii.” De aceea, pînă în ultimele clipe ale vieții sale, el a alternat în creația sa versurile cu proza. De aceea, proza sa capătă adesea tonalitate muzicală și o mlădiere cu adevărat poetică. În cercurile largi de cititori, Bunin este cunoscut mai ales ca prozator, în primul rînd ca prozator, sau poate chiar exclusiv ca prozator; dar poetul merită o prețuire egală și reconsiderarea în fața unei uitări nejustificate și nemeritate.

Poezia lui Bunin continuă cele mai bune tradiții ale literaturii ruse din sec. XIX, ale lui Pușkin în primul rînd, ale lui Tiutcev în al doilea. Bunin se inspiră din lumea reală, concretă, cu bucuriile și suferințele ei, crează o poezie armonioasă prin echilibrul ei, cu bogate valențe sentimentale, de mare varietate tematică, profunzime și sensibilitate psihologică. În anii tinereții am putea spune chiar că predomină nuanțele optimiste, tonalitățile majore. Notele de melancolie, tristețe, mergînd pînă la accente de pesimism, se infiltrează treptat și se manifestă mai puternic în anii de după Revoluție și îndeosebi spre sfîrșitul vieții.

Creația lui Bunin dinainte de Revoluția din Octombrie este puternic ancorată în realitățile sociale ale vremii, profund legată de căutările prozei rusești din acei ani. Afirmarea crezului realist al scriitorului se face ca și în cazul altor colegi ai săi de scris (Kuprin, Gorki, Alexei Tolstoi etc.) în lupta cu manifestările decadente sau naturaliste. Tradiția înaintașilor (Gogol, Turgheniev, Tolstoi) se cere nu numai preluată și păstrată, dar și continuată și dezvoltată.

IX

Secolul nou care începe își manifestă cerințele sale, exigențele sale. Înnoirile apar necesare în proză, așa cum ele sînt în genere necesare pentru ca literatura în ansamblul ei, sub toate aspectele ei, să poată fi la înălțimea misiunii sale.

Experiența de viață a scriitorului, ca și conștiința importanței pe care aceste probleme le aveau pentru Rusia din acei ani îl îndeamnă pe Ivan Bunin să acorde de la început o deosebită atenție temei satului și temei „cuiburilor de nobili“. Ele vor păstra acest loc în creația buniniană pe tot parcursul ei. De altfel, adesea abordate și de mulți înaintași ai lui Bunin, ele deviniscră teme oarecum clasice pentru literatura rusă. Cu atît mai interesantă, dar și mai grea trebuia să fie izbînda tînărului scriitor, întrucît ea presupunea, neapărat, o atitudine și o viziune inedită în rezolvarea lor.

În concepția lui Bunin destinele satului, implicit ale țărănimii, sînt strîns legate de cele ale „cuiburilor de nobili“, deci de ale nobilimii. Reluînd o idee enunțată de Lev Tolstoi într-un anumit moment al căutărilor sale filozofice și oglindită, între altele, în romanul *Anna Karenina* prin aspirațiile lui Levin, Bunin considera nobilimea și țărănimea clase cu misiuni echivalente, de aceeași însemnătate în făurirea unor destine noi pentru Rusia și în consecință pleda pentru realizarea armoniei de interese dintre ele. „Am impresia, scria el în 1911, că viața și sufletul nobilimii ruse sînt aceleași ca și ale țaranului, diferența este determinată doar de superioritatea materială a clasei nobiliare. Nicăieri în nici o altă țară viața nobililor și a țaranilor nu este atît de strîns legată una de cealaltă ca la noi...“ Și adăuga, accentuînd pe aceeași linie utopistă: „Socot că sufletul amîndurora — al țaranului și al nobilului — este deopotrivă rusec“. Dacă această concepție utopică a înfriurit într-o anumită măsură viziunea pe care o oferă unele scrieri ale lui Bunin despre viața nobiliară și despre relațiile dintre boieri și țărani, colorîndu-le în oarecare tente idilice (*Tanka, Merele Antonovka, Suhodol* etc.), totuși în ansamblul său imaginea lumii rurale, desprinsă din întrecaga creație a scriitorului, se distinge prin incontestabilă autenticitate și adevăr artistic. În conștiința lui Bunin, ca om și scriitor, trăiește puternic durerea pentru pămîntul lăsat în paragină, pentru ogoarele pustii, pentru sărăcia ce s-a înrădăcinat în viața țaranilor. Acest motiv apare cu diferite variante în numeroase nuvele și schițe scrise înainte de Revoluție (*Tanka, Cernoziom, La capătul pămîntului, Pe meleaguri străine, Avdei, Necazuri, Satul, Ograda veselă* etc.). Atmosfera generată de cruntă sărăcie, de ignoranță, de mizerie, ne apare înrudită cu cea zugrăvită de Cehov în nuvelele *Țăranii, În ripă*, sau de Lev Tolstoi în piesa *Pute-*

rea întinericului. Bunin descrie meticulos, atent, în amănunt, realitatea sumbră a vieții de la țară, procedînd pe alocuri aproape ca un cercetător, pornit să facă o lucrare științifică. Elementul descriptiv predomină adesea asupra narațiunii dinamice, ceea ce conferă nuvelor și schițelor un ritm oarecum încetinit. Tablourile se încheagă din amănunte, din mici scene cotidiene. Spre deosebire de Tolstoi, Bunin evită marile drame și ciocnirile definitorii pentru o întreagă existență. Dar tocmai acest spectacol cotidian capătă semnificația unor permanențe și face și mai sumbră, mai apăsătoare imaginea generală. Țăranii lui Bunin se vaită continuu de foame, nutresc veșnic ca pe un ideal suprem dorința de a mânca pe săturate. Cartofii sînt visul nemărturisit și neîmplinit al Tankăi, al întregii ei familii (*Tanka*). Oamenii mor pe capete de foame: „...a murit Fedora voastră, ostașul acela, șchiop... și Mișka Șmîrenok. Lui Mișka i-a murit mai întii copilul, iar în prima săptămînă a postului celui mare a murit și el de foame...” (*Știri de acasă*). Toată viața țăranului Avdei a fost un șir de griji, de necazuri, de supărări, nu întîmplător are și porecla „Zabota” (*Necazuri*). În condiții asemănătoare s-a desfășurat și viața lui Averki, care nici înainte de moarte nu-și poate aminti de nimic altceva decît de sărăcie și muncă grea. Imaginea profund dramatică a pustietății a sărăciei, a foamei, se desprinde din nuvelele *La capătul pămîntului*, *Pe meleaguri străine*, *Cernoziom*. Oamenii se salbătesc, pierd simțul moral, devin brute (*Noaptea la taclale*, *Seară de primăvară*); ei nu mai pot realiza nici acea comuniune sufletească cu natura care fusese la Tolstoi și Turgheniev (ca și în literatura lui Sadoveanu) o trăsătură specifică, proprie firii țăranului.

Ca o imagine de sinteză a lumii rurale apare nuvela intitulată simplu, dar sugestiv, *Satul* (1910). E incontestabil în creația lui Bunin opera centrală pentru tema țărănească și totodată una din cele mai de seamă realizări ale sale din anii dinaintea Revoluției. Într-o narațiune sobră, aproape austeră, lipsită de orice colorit liric, nuvela *Satul* realizează într-o suită de scene, momente, destine umane tipice, un tablou cuprinzător și profund semnificativ, aproape simbolic. Am putea spune că este o monografie literară a satului rusesc de la începutul secolului XX. Acordînd multă atenție amănuntelor privitoare la starea economică, la moravuri, la condițiile sociale, chiar etnografice, realizînd o suită de portrete umane, descriînd biografii, — Bunin dă nuvelei sale un caracter aparent documentar, de oarecare contingentă cu reportajul, prefigurînd întrucîtva o specie literară ce-și va avea înflorirea în literatura sovietică (la Valentin Ovecikin, Efim Doroș, G. Troepolski). Compoziția liberă a nuvelei, aparent

lipsită de o intrigă de bază, de o axă narativă, construită parcă pe baza asociației de idei, a legăturii spontane dintre fapte, accentuează și mai mult această impresie de cercetare pe „viu“, de documentar, de material autentic. Istoria celor doi frați Tihon și Kuzma Krasov, de proveniență țărani, atât de deosebiți unul de celălalt — unul hrăpăreț, lacom, un exploatator nemilos, celălalt un suflet de poet, de visător — servește ca un fir de legătură între numeroasele episoade descrise, ca un centru compozițional în jurul căruia se grupează date, fapte, figuri umane. Nuvela este populată de un număr mare de personaje, dintre care numai câteva ocupă un loc important în economia ei (Tihon, Kuzma, Tinăra, Deniska), celelalte avînd un caracter episodic, unele fiind chiar anonime, reprezentînd anumite categorii sociale (pelerini, negustori, cerșetori etc.)

Tocmai această bogată galerie de figuri umane crează — după o tehnică folosită adesea și de Lev Tolstoi — impresia unui tablou vast, cuprinzător, al satului rusesc la începutul sec. XX, și redă pulsul vieții, atmosfera epocii și a mediului respectiv. Ca și Tolstoi, Bunin procedează după principiul acumulării de amănunte, descrieri, întâmplări pentru a realiza imaginea de ansamblu. În treacăt ni se spune că într-o parte au murit toți copiii de foame, în altă parte au fost mîncăți toți cîinii. Moartea apare la ficcare pas, ca un fenomen cotidian, căruia nimeni nu-i acordă prea mare importanță.

Bunin nu evită, ba dimpotrivă, caută să concentreze, să adune scene întunecate, sumbre, amănunte groaznice, chiar respingătoare, folosește culori negre. Critica vremii, obișnuită pînă atunci cu o anumită notă de gingășie în scrierile lui Bunin, a relevat, surprinsă, tonul aspru al nuvelei *Satul*, realismul ei crud, lucid. „E oarecum o operă neașteptată, scria V. Vorovski. Bunin era un poet rafinat, care în ultima vreme se pasionase pentru tablourile exotice ale Indiei atît de depărtate de problemele contemporane — și care își căuta inspirație oriunde, numai nu în bălegarul său natal... Și deodată acest poet scrie o operă atît de arhieralistă, atît de «grosolană» față de gustul esteților rafinați, o operă ce miroase a bălegar și opinci putrezite, cum e *Satul*. E într-adevăr o evoluție neașteptată“.

Dar opera literară a lui Bunin nu ne îndreptățește să absolutizăm, ca fiindu-i specifică, o singură orientare. Proza acestui scriitor îmbină două tendințe opuse, însă deopotrivă caracteristice: pe de o parte narațiunea sobră, nudă, a cărei vigoare rezidă în exactitatea și concreteța detaliilor descrise cu tot realismul (și această manieră o ilustrează în primul rînd *Satul*), pe de altă parte narațiunea im-

pregnată de lirism, poetică, cu un colorit gingaș, cu intonații melancolice (*Merele Antonovka, Suhodol* etc.).

Este incontestabil că viziunea generală ce se desprinde din nuvela *Satul* este sumbră, deprimantă, ba chiar pesimistă. Pornind de la o mărturisire a lui Bunin, făcută curînd după ce scrisese *Satul* („nuvela mea este un tablou al vieții satești, dar în afară de viața rurală am vrut să zugrăvesc și tabloul general al vieții rusești luată în întregul ei”), și care îngăduie să-i dăm o interpretare și faptică și simbolică mai largă, A. Tvardovski vede în „profundul pesimism al nuvelei, în tablourile ei triste” o etapă ce a pregătit ruptura de mai tîrziu dintre scriitor și patria sa. Multor critici, începînd cu Vorovski, viziunea satului rusesc oferită de Bunin li s-a părut unilaterală și necompletă. „Oare Bunin a descris în chip fidel satul, oare ne-a dat un tablou complet al acestuia? Nu ne-a prezentat el oare o imagine unilaterală care tocmai din pricina unilateralității se apropie de caricatură?” se întreba Vorovski. Desigur, imaginea satului oferită de Bunin, zugrăvind o lume pe cale de pieire, sfîșiată de multiple contradicții din care nu știe cum să iasă, apare statică, unilaterală, dacă o așezăm alături de nuvela *Vara*, scrisă de Maxim Gorki pe aceeași temă și în aceeași vreme, care înfățișază satul rusesc în procesul lui de trezire la idealuri revoluționare, de formare a unei conștiințe noi, care va birui întunericul și viciile sădite de veacuri. Diferența de viziune dintre cei doi scriitori, privind procesul istoric, perspectivele sociale și politice nu putea să nu-și lase amprenta și asupra operei literare. Dar cu aceste delimitări și precizări, istoricul literar nu are dreptul să negligeze faptul că, spre deosebire de alte nuvele ale lui Bunin, *Satul* dezbătea probleme contemporane, aducea un material de viață proaspăt, recent, palpitant, tocmai datorită actualității sale. Desigur, învățămintele luptei revoluționare se simt din plin în nuvela lui Gorki *Vara* și determină optica nouă asupra vieții de la țară pe care această scriere o oferă. Dar ecourile anului 1905 nu lipsesc nici din *Satul* lui Bunin. Maniera de-a le prezenta este mai estompată, ele se aud poate în surdină undeva în subtextul narațiunii, contribuie la crearea atmosferei, dar ele există. Suflul experienței revoluționare pe care a trăit-o Rusia în 1905 se face simțit prin procedee specifice scriitorului, mai ales prin creionarea unei serii de amănunte pregnante (conace incendiate, exodul moșierilor spre oraș, apariția sotniilor căzăcești, discuțiile despre constituție, grupuri de țărani hoinărind pe drumuri etc.), care toate laolaltă formează un fundal sugestiv. În atmosferă apar adieri noi, chiar dacă neîmplinite, totuși amenințătoare și prevestitoare de inevitabile schimbări; „Îți închi-

pui poate că nu-mi dau seama că mușcicii ăștia mi-ar fi făcut de petrecanie... dacă, le-ar fi izbutit răscoala aceea a lor?" spune într-un moment de sinceritate și teamă pentru viitor Tihon Krasov fratelui său Kuzma. Și tot el adaugă: „Dar ai răbdare, ai răbdare, ai să vezi ce-o să mai fie!“

Imaginaea umană diferențiată a satului nu a lipsit niciodată din opera lui Ivan Bunin. Spectacolul ignoranței, al întunericului, al mizeriei fizice și uneori și spirituale nu elimină încrederea scriitorului în forțele și valorile morale latente ale omului din popor. Este un sentiment împărtășit de majoritatea înaintașilor lui Bunin în exploatarea temei țărănești în literatura rusă (Grigorovici, Turgheniev, Tolstoi) de care autorul *Satului* se simțea legat prin neîndoielnice afinități și a căror tradiție, îndeosebi a lui Tolstoi, o continua fără doar și poate. Simpatiile lui Bunin se îndreaptă îndeosebi spre țărani bătrâni, necăjiți, ajunși la capătul unei vieți lipsite de bucurii și așteptând cu resemnare moartea ca pe o izbăvire (Averki, Avdei, Anisia Minaeva). El descoperă în sufletul acestor victime ale unei existențe amare comori de omenie adânc ascunse, nebănuite. Un exemplu emoționant de dragoste maternă, de devotament și dăruire sufletească ni-l oferă bătrâna Anisia Minaeva (*Ograda veselă*).

E adevărat că virtutea principală a acestor oameni este adesea răbdarea, supunerea în fața destinului amar, necîrtirea; atitudinile de nemulțumire, așteptarea unor schimbări se profilează mai rar (*Cer-noziom*), deși nu putem spune că lipsesc cu desăvîrșire.

Bunin a văzut în rîndul țăranilor ruși și figuri ca Zahar Vorobiov, uriașul cu suflet nobil și naiv, bun și puternic, care poartă undeva în adîncul inimii sale nostalgia unor fapte mari, dar pe care condițiile sociale, vitrege, îl fac să eșueze în beție și-l împing la moarte. Soarta acestui erou l-a făcut pe Gorki să noteze: „Ce simplu și ce cumplit!“

Concluziile obiective ce se desprind din tabloul vieții rurale, zugrăvit de Bunin, infirmă astfel teoriile scriitorului cu privire la necesitatea și posibilitatea înțelegerii dintre boeri și țărani, demonstrînd profunda prăpastie ce există între aceste două clase, totala lor înstrăinare una de alta, ba chiar vrăjmășia dintre ele. Prin această semnificație obiectivă a scrierilor sale, Bunin se situa, în linii mari, pe poziții democratice, apropiate de ale contemporanilor săi ca Tolstoi, Cehov, Veresaev, deși în modalitățile concrete artistice fiecare urma o cale originală, deși existau nuanțe ideologice sensibil diferite de la unul la celălalt.

Fără a mai forma obiectul principal de observație și analiză, lumea țărănească însoțește fie ca un fundal, fie ca un element adia-

cent și tema „cuiburilor de nobili“. Subliniind într-un interviu, acordat în 1911, că Tolstoi și Turgheniev au lăsat încă probleme nedescifrate în istoria nobilimii ruse („noi îi cunoaștem pe nobilii înfățișați de Turgheniev, de Tolstoi, dar după ei nu putem judeca masa nobilimii ruse, căci și Turgheniev și Tolstoi ne înfățișează pătura de sus, oaze rare de civilizație. După părerea mea viața majorității nobililor din Rusia era cu mult mai simplă și sufletul lor cu mult mai tipic rusesc decît ni l-au înfățișat Tolstoi și Turgheniev“), Bunin își îndreaptă atenția spre lumea micii nobilimi provinciale, urmărește procesul care se petrece chiar sub ochii săi, procesul decăderii, pieirii „cuiburilor de nobili“. (*Anul nou, Merele Antonovka, Suhodol, La originea zilelor, În cîmp, Ultima întîlnire, Ultima zi* etc.) În locul atmosferei senine din romanele lui Turgheniev, în tablourile zugrăvite de Bunin stăruie o lumină crepusculară. Este un proces de treptată și lentă dispariție, un proces hotărît de istorie, pe care nimic nu-l poate abate de la cursul lui. Dar, spre deosebire de contemporanul său, Alexei Tolstoi, care zugrăvește acest proces cu toată luciditatea, în tonuri adesea satirice, de pe poziții ascutit critice, neiertător față de tot ce e decrepit, învechit, inutil, Bunin contemplă apusul „cuiburilor de nobili“ cu melancolie, cu tristețe, cu un regret amestecat cu duioșie. Scriitorul nu este în concepțiile sale un apărător cu orice preț al trecutului. Schița atît de poetică *Epitaful* ne îngăduie să afirmăm chiar contrariul. „Viața nu stă pe loc, spune Bunin, ceea ce e vechi se duce, și adeseori îl petrecem cu o mîhnire adîncă. Da, dar oare nu în asta stă frumusețea vieții — în neîncetata ei primenire?“ Recunoscînd, deci, necesitatea înnoirilor și farmecul lor, scriitorul nu neagă tristețea pe care i-o insuflă contemplarea vechiului care dispare. Cu atît mai mult va fi inevitabilă această tristețe în fața unor realități care solicită din plin reacțiile afective ale prozatorului. Pentru Bunin totul este drag în această lume a conacelor părăsite, pe jumătate ruinate, măcinate de scurgerea anilor, de infiltrarea treptată, dar fermă, a sărăciei. Dragă îi este amintirea toamnelor senine, a dimineților liniștite, a casei bătrînești înconjurată de livezi, dragi cuferele vechi, coridoarele întunecoase, geamurile colorate, miresmele de mere, de mobilă veche de mahon, „de flori de tei uscate“ chiar și dramele mai mărunte sau mai însemnate care au ilustrat istoria Suhodolului și a neamului Hrușcevilor sau a altor familii de nobili. Învăluit în ceața amintirilor, trecutul capătă un farmec aparte pentru scriitor în lumina căruia apar estompate „certurile, neînțelegerile care făcuseră renumită din moși strămoși familia Hrușcevilor“ și pierd din semnificația lor reală, dramatică, suferințele încercate de

țărâna Natalia, care cutezase să-l îndrăgească pe boier, viața ratată a tușei Tonia și se trece oarecum fugar peste moartea batrînului stăpîn, ucis de fiul său nelegitim, țăranul Ghervaska. În lumina stinsă a amintirilor contururile se deplasează, unele amănunte scapă sau sînt date uitării cu bună știință; Bunin este inclinat uneori să atenueze asprimea reală a relațiilor dintre boieri și țărani, să acrediteze mitul armoniei și înțelegerii reciproce (de pildă viața Nataliei a fost distrusă din vina stăpînilor, dar ea nu se simte fericită decît la Suhodol). Totodată însă, nu putem să nu recunoaștem că Bunin zugrăvește cu tot adevărul existența searbădă, găunoasă a unor nobili sau firea lor despotică (*Ultima întîlnire, Suhodol*). E încă o manifestare a acestor contradicții ce sînt caracteristice gîndirii și creației sale.

Dar dincolo de aceste aprecieri, uneori contradictorii, rămîne ca un fapt incontestabil, ca o trăsătură fundamentală a creației sale prohodul pe care prozatorul îl cîntă vieții nobiliare. Despărțirea de lumea familiară lui este însă dureroasă pentru Bunin, ea aduce sfîșieri, determină accente lirice, intonații de elegie, pline de deosebită gingășie, cu o poezie aparte și de neuitat.

Arta lui Bunin-prozator își atinge deplina ei maturitate în anii de dinainte de Revoluție. El devine un maestru recunoscut al nuvelisticii ruse. La sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX, schița și nuvela ocupă un loc de seamă în dezvoltarea literaturii ruse, în bună parte, desigur, datorită lui Cehov, care a dat o deosebită strălucire „genului scurt“. Dar și alți scriitori din această perioadă manifestă vădită predilecție pentru nuvelistică: Garșin, Uspenski, tînărul Gorki, mai apoi Kuprin, Andreiev.

Nuvelele și schițele lui Bunin se disting printr-o structură simplă și clară, armonioasă, care le apropie de școala lui Cehov. Autorul *Satului* evită subiectele complicate, încărcate de surprize, de accente melodramatice. Spre deosebire de Kuprin, Andreiev sau Maupassant el acordă mai puțină atenție acțiunii, intrigii. Ca și Cehov se mulțumește cu „instantanee“, cu o frîntură, un cîrmei de viață pentru a broda narațiunea. O amintire, un fapt divers, poate chiar anodin, îi sînt suficiente. Scrierile sale nu-și trag substanța din subiect, nu sînt interesante sub aspectul anecdotei, al fabulației. Bunin nu este un povestitor cum este Kuprin, nici un iscusit constructor de situații ca Maupassant sau Andreiev. Nuvelele sale excelează prin descrieri, prin atmosferă, prin puterea de sugesție, de evocare. Compoziția lor este adesea liberă, lipsită uneori chiar de „rotunjirea clasică“ prin absența finalurilor-deznodămînt, sau chiar a gradației tradiționale a intrigii. Această renunțare la unele reguli stabilite de compoziție

contribuie la crearea unei impresii de scurgere firească a vieții, de autentic. Nuvela *Satul* este un exemplu caracteristic. Un altul ni-l oferă schița *Domnul de la San Francisco*. Bunin ne descrie o întâmplare oarecare, un fapt divers: un capitalist american pornește într-o călătorie de plăcere în Europa în cursul căreia moare. Tot interesul schiței rezidă în descrierea atmosferei de pe vaporul cu care călătorește domnul de la San Francisco, a societății bogate, luxoase, dar și mincinoase, fățarnice. Imaginea de ansamblu duce pe cititor la concluzii mai largi, privind nu numai destinul domnului de la San Francisco, dar și al întregii lumi capitaliste, al cărei reprezentant anonim este. Această imagine de ansamblu se realizează dintr-o sumă de amănunte pregnante, dintr-o suită de descrieri, caracterizări, făcute cu o deosebită măiestrie. Bunin avea un mare talent de evocare, o iscusință incontestabilă în a sugera în trăsăturile lor concrete și caracteristice portrete umane, atmosfera, obiectele, pînă și mirosurile, culorile, zgomotele. Este o capacitate care dă prozei sale o valoare picturală și muzicală deosebită, amintindu-ne de înclinările din tinerete ale scriitorului în aceste două domenii de artă.

Descrierile lui Bunin sînt, ca și ale lui Cehov, precise, exacte. El găsește totdeauna epitetul cel mai propriu, comparația cea mai potrivită, relevă trăsătura cea mai semnificativă, mai grăitoare. Dar, spre deosebire de Cehov, descrierile lui Bunin sînt dense, încărcate de elemente coloristice, sonore, olfactive, sudate într-un aliaj unic, de o mare forță de sugestie. Elegia „cuiburilor de nobili“ se asociază cu parfumul merelor tîrzii de toamnă, cu mirosul putred al frunzelor căzute, cu mireasma mierii și a dimineților proaspete de toamnă, cu nuanțele aurii, ruginii, în care se înveșmîntează livada, cîmpia, cu scîrîitul căruțelor ce duc roadele la tîrg etc. Dacă Cehov se mulțumește să spună „soarele cobora la asfințit“ sau „lumina zilei se stingea încetul pe încetul“, Bunin scrie: „Soarele roșu ca vinul atinse orizontul încețoșat, se subție, luă forma unei mitre de foc... grăbindu-se tot mai mult de parcă marea l-ar fi supt, se micșora, se micșora tot mai mult, ajunse ca un tăciune aprins, tremură o clipă, apoi se stinse. Iar după ce se stinse, totul fu învăluit de umbrele tristeții...”

Bunin se înrudește cu Gogol în bogăția, varietatea și pitorescul culorilor, cu Tolstoi în zugrăvirea concretă, palpabilă a lumii.

Nu mai puțin remarcabile sînt virtuțile muzicale ale prozei lui Bunin. Întocmai ca și Tolstoi sau Turgheniev, clădește să mînuiască o frază cu intonații ritmice, cu efecte muzicale, realizînd adevărate poeme în proză. Bunin scria în 1912: „Limba poeziei trebuie să

se apropie prin firesc și simplitate de cea a limbajului vorbit, iar stilul prozei trebuie să capete muzicalitatea și suplețea versului“. Bunin nu urmărește atât ritmicitatea frazelor, cât mai ales poezia, muzicalitatea fiecărui cuvânt în parte, caută să releve valențele sonore ale elementelor componente ale propoziției, ale perioadei. Ca și Tolstoi, Bunin știe să construiască perioade ample, bogate, cu o topică iscusită și sugestivă; ca și Cehov, folosește expresia clară, precisă, nu se ferește de fraze scurte, laconice.

* * *

Revoluția din Octombrie a însemnat un hotar tragic în viața lui Ivan Bunin. Tragedia scriitorului a fost tragedia neopțiunii sau mai bine zis a opțiunii greșite. Emigrația l-a aruncat pe Bunin, ca și pe alți scriitori ruși (Alexei Tolstoi, Kuprin, Remizov, Șmeleov etc.), care ca și el n-au știut să discearnă sensul adevărat al istoriei, într-o lume străină, de instabilitate morală, de incertitudine materială, de dramatică zbatere în zadar, fără țeluri reale, fără perspective. Sentimentele, atitudinile lui Bunin în acești ani față de patria sa au fost uneori alterate de prejudecăți vechi de clasă, de răbufniri de moment, de resentimente meschine. Dar încercările ridicole și zadarnice de a submina prestigiul Uniunii Sovietice nu puteau deveni un scop în viață pentru un om de profunzimea și cultura lui Bunin, oricât de înrădăcinate ar fi putut fi trufia și aroganța sa boierească, oricât de puternice eventualele antipatii politice. Dincolo de aceste manifestări vremelnice, la care logica l-a făcut să renunțe în cele din urmă, trebuie să vedem drama zguduitoare pe care a trăit-o scriitorul în toți anii de emigrație, pînă la moartea sa. Fire închisă, stăpînă pe sine însuși, distantă, uneori aproape disprețuitoare — de aci poate și izvorul multora din dramele pe care le-a trăit — Bunin nu se tînguie, nu se plînge, nu-și clamează public dorul de patrie care-l mistuie neîncetat. El evită confesiunile fie că le socotește umilitoare, fie pentru că nu are cui să se mărturisească, așa cum poate ar fi făcut-o lui Cehov, dacă acesta ar mai fi fost în viață. Unele aluzii apar fugar, ici, colo, în corespondența către intimi, mai ales în anii din ajunul celui de-al doilea război mondial. Dar toată drama și suferința spirituală a scriitorului o simțim în opera sa literară, prietenul căruia Bunin i se destăinuie cu sinceritate. Dorul de patrie, „acea tristețe de moarte pe care o știu numai eu și Dumnezeu, pe care o tănuiesc tuturor“, devine sursa principală de inspirație în poezia lui Bunin de după Revoluție. Același sentiment străbate numeroasele schițe și nuvele scrise în emigrație, el își află expresia în cîntarea peisajului

XVIII

natal, a farmecului inefabil al pădurilor și câmpiilor rusești, în evocarea oamenilor și întâmplărilor de altădată, de acolo, din acea Rusie veche, dispărută și totuși dragă inimii lui Bunin.

Anii celui de-al doilea război mondial aduc scriitorului încercări noi, și mai grele. Bunin își păstrează demnitatea, nu face compromisuri, refuză orice colaborare cu hitleriștii care invadaseră Franța. Bătrîn și bolnav, destul de strîmtorat din punct de vedere material, fără vreo sursă certă de existență, retras într-un orașel din sudul Franței, Bunin își reconsideră sentimentele și atitudinile. Dragostea pentru țara sa cotropită, solidaritatea cu poporul supus unor încercări grele, biruie prejudecățile de clasă ca și vechile resentimente. Mărturii temeinice ni-l înfățișează pe Bunin oferind adăpost în casa sa unor prizonieri sovietici evadați din lagărele hitleriste ca și unor luptători din rezistența franceză. După terminarea războiului, Bunin reia relațiile cu scriitorii sovietici, cu autoritățile sovietice, dar la vîrsta sa înaintată nu mai era timp pentru recuperări totale și cotituri radicale. Bunin nu se va mai întoarce în patria sa, așa cum au făcut-o cu mulți ani înainte compatrioții săi Alexei Tolstoi și Alexandr Kuprin. El va muri în Franța.

Toată existența lui Bunin în anii emigrației se desfășoară sub semnul acestei „tristeți de moarte” neîmpărtășite, nemărturisite. Drama sa spirituală este cu atît mai sfișietoare, cu cît scriitorul și-a impus să nu-și trădeze mistuitorul lui clocot.

Spre deosebire de alți scriitori ruși plecați în emigrație, Bunin s-a afirmat destul de repede în străinătate, cucerindu-și un prestigiu european, ba chiar mondial, căruia conferirea premiului Nobel în 1933 i-a sporit rezonanța. În comparație cu alți confrăți ai săi (cu A. Kuprin, de pildă), Bunin continuă să muncească intens și în anii de emigrație, publicînd numeroase nuvele, schițe (reunite în mai multe culegeri, printre care cele mai cunoscute sînt: *Trandafirul Ierihonului*, *Dragostea lui Mitea*, *Insolație*, *Copacul Domnului*, *Alei întunecoase*), romanele *Lika* și *Viața lui Arseniev*, multe poezii, traduceri etc.

După cum existența cotidiană a scriitorului este retrasă, el însuși trăind torturat, concentrat asupra propriului său destin, de fapt insolubil legat de patria sa, care acum însă este departe, străină, neînțeleasă, tot astfel și creația sa ne apare cu un orizont închis, ca o lume ferecată, ca un tărîm vrăjit din basme, în care totul s-a cufundat în somn, în trecut. Rezonanța dramatică a vieții lui Bunin s-a răsfrînt și în opera sa. Proza scrisă în anii de după Revoluție oferă un spectacol aparte. Scriitorul pare să fi întors spatele realității nemijlocite,

contemporaneității. El s-a cufundat în întregime în trecut, nu mai aude nici un glas, nici o chemare, trăiește numai în amintiri. În jurul lui clocotește o lume nouă, Parisul, Franța, se zburcă Europa înspăimântată de spectrul fascismului, se succed unele după altele evenimente istorice de capitală importanță: trece 1933, vine războiul civil din Spania, apoi Parisul este ocupat de hitleriști. Zadarnic vom căuta însă în creația lui Bunin oglindiri sau ecouri ale acestor momente. Scriitorul întoarce filele unei istorii apuse, evocă oameni, întâmplări dintr-o lume ce a murit, reînvie vechile conace boierești, cîntă Rusia de altădată. Desigur, pentru aceste evocări și descrieri contactul direct și permanent cu realitatea inspiratoare este o condiție foarte importantă, dar care acum nu mai putea fi respectată. Rusia era departe, și era o Rusie nouă, necunoscută. Cea de altădată dispăruse cu desăvîrșire. Capacitatea deosebită pe care o posedă Bunin de evocare și sugerare coloristică, olfactivă, sonoră l-a ajutat să reînvie, să recreeze din memorie, din imaginație, din amintiri detalii, portrete, tablouri. Dar oricît de mare ar fi această capacitate, ea nu poate înlocui contactul direct, proaspăt cu realitatea. De aceea paginile lui Bunin scrise în anii de după Revoluție au uneori strălucirea puțin tristă pe care o capătă piesele de muzeu.

Reluînd teme și subiecte pe care și ei și alți scriitori ruși le mai dezvoltaseră, Bunin nu poate evita, cîteodată, repetarea. Gorki spusese că Bunin a rescris *Sonata Kreutzer* sub titlul *Dragostea lui Mitea*. Paralelisme de același gen ar mai putea fi citate. Schița *Insolație* îndeamnă la comparații cu *Doamna cu cățelul* de Cehov, *Vremuri de altădată*, cu *Mantaua* de Gogol, *Corbul* cu *Prima iubire* de Turgheniev. Nu este vorba de parafrazări sau copieri, dar îngustarea ariei de investigație, limitarea în timp și spațiu a materialului de viață, duceau inevitabil la reîntîlniri, la reluări.

Galeria tipologică nu suferă modificări esențiale, cu atît mai puțin îmbogățiri. Apar eroii predilecți din anii dinainte de Revoluție: reprezentanții nobilimii și în mai mică măsură țărani; iar alături de ei, poate ceva mai des decît altădată, oamenii „mici“, neînsemnați, urmașii lui Akaki Akakievici Bașmacikin.

Este în adevăr uimitor cum știe Bunin să facă să re trăiască, în sensul cel mai adevărat al acestui cuvînt, figuri, peisaje, întâmplări de care-l despart decenii! Cum această lume a evocărilor, a reflectărilor din amintiri trăiește sub pana lui Bunin intens, viguros, plastic, în culori vii, în trăsături autentice, cu scînteieri neobișnuite! Putea de „recreare“, memoria artistică vizuală, olfactivă, muzicală a scriitorului era cu adevărat fenomenală! Ea i-a îngăduit să

realizeze, dintr-un material de viață am putea spune uzat, creații originale cu o înaltă ținută artistică, adăugînd altor calități și valoarea lor de cunoaștere a Rusiei dinaintea Revoluției, desigur pe planul moravurilor, al obiceiurilor, ca atmosferă, mentalitate, psihologie. După romanele lui Turgheniev, după *Istoria contemporanului meu* de Korolenko, după piesele lui Gorki *Vilegiaturistii*, *Copiii Soarelui* — ca să nu ne referim decît la literatura rusă dinainte de Revoluție — părea a avea puține șanse de a cuceri interesul cititorului scriitorul care ar fi luat tema intelectualității ruse și a destinului ei la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Și totuși romanul *Viața lui Arseniev*, care constituie totodată un prețios document pentru cunoașterea biografiei lui Bunin și o imagine pregnantă a vieții intelectualității ruse la începutul secolului XX, a reușit să capete o largă rezonanță literară prin autenticitatea viziunii sale și cizelarea desăvîrșită a formei.

Povestind istoria tinereții sale și a contemporanilor săi, zugrăvind cîteva portrete psihologice remarcabile, Bunin a realizat în imagini vii, plastice, pline de poezie, cu acea gingășie pe care o dau amintirile dragi sufletului, tabloul Rusiei cu preocupările și atmosfera ei specifice acelei răscuri de veacuri.

E un tablou colorat, liric și totodată are toată pregnanța și vigoarea obiectivă, datorită virtuților sale de evocare și analiză. Din nucele și schițele scrise de Bunin în anii de emigrație reînvie Moscova primăvăratică, cu toată precizia culorilor, a zgomotelor, a mirosurilor, cu „Kremlinul luminat de soarele la asfințit... cu Pokrovka răsunînd de dangătul clopotelor“, cu bulevardele Arbat și Tverskoi străjuît în depărtare de monumentul lui Pușkin (*Vremuri de altădată*, *Dragostea lui Mitea*), Petersburgul se înalță cu cețurile și gerurile lui, Crimeea trăiește cu lumina ei intensă (*Alexei Alexeici*, *Alupka*), pădurile și cîmpiile Rusiei cu farmecul lor unic.

Un lirism profund, cu tonalități triste, melancolice, intense domină toată creația lui Bunin din anii de emigrație. El este determinat atît de înclinația firească a scriitorului, manifestată și în anii dinainte de Revoluție — deși într-o măsură mult mai mică — cît și de condițiile speciale în care trăiește Bunin după 1917 și care se reflectă în problemele și temele abordate, în felul cum le tratează, în viziunea sa asupra lumii și a vieții. Bunin se concentrează acum cu vădită predilecție asupra unor probleme eterne: a iubirii și a morții, pe care încearcă să le contrapună temelor sociale și care sînt, în genere, pentru el prilej de meditație sau comentariu liric.

Iubirea și moartea fuseseră teme frecvent abordate de prozatorul și poetul Bunin și înainte de 1917. Dar în anii emigrației el stăruie în chip deosebit asupra lor (*Dragostea lui Mitea, Alei întunecoase, Procesul ofițerului Elaghin, Corbul, Nathalie, Rusea, O noapte în larg, Ida* etc.). Iubirea este totdeauna colorată tragic în opera lui Bunin. Nici în anii tinereții nu găsim în creația sa triumful dragostei fericite, senine, optimiste. Iubirea este mai totdeauna prilej de durere, de suferințe, de remușcări. Gingașă, pură sau pasională, ea rămâne totdeauna urmărită de un destin tragic. Neîmplinirea visului de dragoste, sfîșierile sentimentale, despărțirile dramatice, iată climatul tipic pentru creația lui Bunin. În anii emigrației, scriitorul cîntă și mai frecvent iubirea, căutînd parcă să sublinieze perenitatea sentimentului de dragoste dincolo de orice evenimente politice, de orice zguduiri sociale. Pentru Bunin dragostea este mai presus și mai puternică decît vremelnicele noastre interese, preocupări, decît viața cotidiană, meschină căreia ne devotăm. Dar totodată dragostea, oricît ar fi ea de profundă, de adevărată, nu poate izbîndi, nu poate cunoaște împliniri și fericire. Mai mult decît altădată, Bunin asociază tot mai des iubirea cu moartea (*Nathalie, Dragostea lui Mitea, Procesul ofițerului Elaghin*). Totodată iubirea capătă din ce în ce mai mult aspect pasional cu nuanță erotizantă, cu unele note senzuale, ba chiar amănunte naturaliste (*Procesul ofițerului Elaghin*), poate și sub înrîurirea unor opere ale literaturii apusene a vremii.

Eroii lui Bunin meditează frecvent asupra morții și contemplă perspectiva ei oarecum cu seninătate, cu curaj, cu o anumită liniște, ca în fața unui sfîrșit firesc și inevitabil, deși nu totdeauna logic și drept. Dar este în această contemplare o unduire de tristețe cu atît mai sîșietoare cu cît simți mereu stăruind, undeva în subtext, durerea în fața unei existențe neîmplinite, pornite pe un făgaș greșit. Am putea spune că în toată creația lui Bunin din anii emigrației se simte și propriul său zăbucium, drama vieții sale, frămîntarea sufletului său înstrăinat din propria-i vină de ceea ce i-a fost drag, de ceea ce a iubit.

Mărginirea tematică la care-și condamnă Bunin creația în anii emigrației, orizontul ei oarecum închis, care nu a îngăduit explorări în lărgime, l-a îndemnat în schimb la sondări în adîncime și mai ales la cizelări, la finisări definitive. Arta sa capătă acum strălucirea nobilă și discretă a desăvîrșirii. Scriitorul tinde tot mai mult la fuziunea poeziei cu proza, la realizarea unei proze în care elementul captivant, exterior să fie redus la minimum, iar ideile, sentimentele să fie exprimate într-o formă cît mai condensată, mai sintetică, dar și

mai pregnantă, mai viguroasă. Așa se naște și seria de miniaturi la care Bunin lucrează în preajma lui 1930 (*Tinerețe, Romanul de dragoste al unui cocoșat, Capul de vișel, Caleașca* etc.), reînnoind experiența de altădată a poemelor în proză ale lui Turgheniev. Aceste miniaturi sintetizează cele mai remarcabile trăsături ale prozei lui Bunin: precizie și claritate, armonie și grație, poezie și profunzime de idei.

În ultima sa schiță, *Bernard*, scrisă cu câteva luni înaintea morții, folosind, cum mai făcuse și altădată, teme livrești (*Mai mândră decât soarele, Creierul lui Voltaire, Roma*), Bunin încheie bilanțul vieții sale de dramatice erori și suferințe, dar și de mari realizări spirituale. Referindu-se la eroul lui Maupassant, marinarul Bernard, care moare, rostind: „*Je crois bien que j'étais un bon marin*”¹, Bunin spune: „Nu mi-au rămas multe zile de trăit... Fiecăruia din noi Dumnezeu îi dă o dată cu viața un talant sau altul și, totodată, datoria sfântă de a nu îngropa acest talant... Mi se pare că și eu am, ca artist, dreptul de a spune despre mine în ultimele zile de viață ceva asemănător vorbelor rostite de Bernard, murind...”

Deasupra greșelilor și rătăcirilor omului, pentru care cel mai mult, cel mai dureros a plătit el însuși, greșeli și rătăciri pe care anii le vor acoperi cu colbul uitării și al iertării, se înalță artistul, scriitorul Bunin, căruia îi este hărăzită o trainică prezență în istoria literaturii ruse.

TATIANA NICOLESCU

¹ Cred că am fost un bun marinar (fr.).

TANKA se trezi de frig.

După ce își scoase o mână de sub cerga cu care se înfolise ca vai de lume în timpul nopții, Tanka se întinse, oftă adînc și se ghemui la loc. Dar cum frigul tot o mai chinuia, se dădu de-a dura și-l lipi pe Vaska de „capul“ sobei. Băiatul deschise ochii; privirea lui era cu totul senină, ca privirea copiilor sănătoși cînd sînt treziți din somn. Apoi se întoarse pe o parte și ațipi. Tanka începu și ea să moțăie. Dar deodată se auzi zgomotul ușii care se deschidea și un foșnet: mama aducea din tindă un braț de fin.

— E frig, mătușă? o întrebă drumețul care sta întins pe lavița de lîngă cuptor.

— Nu, răspunse Maria, e ceață. Iar cîinii se tăvălesc, semn c-o să viscolească negreșit.

Își căuta chibriturile și zdrăngănea cu furca.

Drumețul își lăsa picioarele pe podea și, tot căscînd, începu să se încălze.

Pe fereastră intra, licărind, lumina albăstrie, rece, a dimineții; sub laviță fîsîia și măcăia un rățoi șchiop, care se trezise și el. Vițelul se ridicase pe piciorușele lui slabe, rășchirate, își întinse încordat coada și mugi atît de prostește și de neașteptat, că drumețul zise, rîzînd: .

— Îi orfan, mititelul! Vaca ați măritat-o, nu-i așa?

— Am vîndut-o.

Și nici cal nu aveți?

— Am vîndut și calul.

Tanka deschise ochii.

Vînzarea calului se întipărise puternic în mintea ei. „Pe la dezgropatul cartofilor“, într-o zi cu vînt, mama rămăsese pe cîmp la amiază: plîngea și tot spunea că-i „stau

bucatele în gît“, iar Tanka se tot uita la gîtul ei, fără să priceapă despre ce e vorba.

După aceea, într-o căruță mare, solidă, cu capră înaltă, sosiră „antihîrții“. Semănau între ei: amîndoi negri, soioși, încinși la „crupă“. În urma lor veni un al treilea, și mai negricios, cu o bîtă în mînă, strigă ceva cu glas tare și puțin mai tîrziu scoase calul din ogradă și alergă cu el prin islaz. Tatăl Tankăi se luă după el, și fetița crezu că tata fuge după negricios ca să-și ia calul înapoi; îl ajunse din urmă și aduse din nou calul în ogradă. Mama sta în pragul casei și bocea. Văzînd-o cum bocește, se puse și Vaska pe urlat... Apoi, negriciosul scoase din nou calul din ogradă, îl legă de căruță și porni în trap la deal... De data asta, tata nu s-a mai luat după el...

„Antihîrții“, geambași de mahala, erau într-adevăr firoși la înfățișare; mai ales ultimul — Taldîkin. Venise mai tîrziu; pînă să vină el, ceilalți doi n-au făcut decît să scadă prețul. Încercau pe rînd calul, îl pocneau peste bot, îl băteau cu bețele.

— Ei, strigă unul din cei doi, grăbește să-ți iei biștarii!

— Nu-s ai mei încă, mai ține-ți-i; doar n-o să-l dau pe jumate preț, răspunse în doi peri Kornei.

— Ce jumate de preț, că doar iepșoara asta, ca să zic așa, are mai mulți ani decît tu și cu mine laolaltă! Să zici bogdaproste că ți-o cumpăr!

— Ce să ne batem gura de pomană? îi răspunse Kornei cu gîndul dus aiurea.

Tocmai atunci sosi Taldîkin, un bărbat zdravăn, gras, cu o față de cîine-mops: ochii negri, răi și strălucitori, forma nasului, pomeții, toate la un loc aminteau rasa aceasta de cîini.

— Ce-i cu cearta asta fără păruială? întrebă el, intrînd în ogradă și zîmbind, dacă se poate numi zîmbet felul acela în care-și umfla nările.

Se apropie de cal, se opri și rămase așa multă vreme, în tăcere, uitîndu-se la el cu un aer nepăsător. Apoi se întoarse, aruncă așa, ca într-o doară, spre ceilalți doi: „Mai repejor, e vremea s-o luăm din loc, vă aștept pe islaz“, și se îndreptă spre poartă.

Nehotărît, Kornei îl strigă din urmă:

— Dar nici măcar nu te-ai uitat la cal?

Taldîkin se opri:

— Nu merită să te uiți prea mult la el.

— Hai, să stăm de vorbă...

Taldîkin se apropie de Kornei și-l privi cu niște ochi adormiti.

— Ei?

Lovi deodată iapa peste pîntece, o trase de coadă, o pipăi sub coaste, apoi își duse mîna la nas și se depărtă.

— Ce, vrei să zici că nu-i iapă bună? încercă să glumească Kornei.

— Are ani cam mulțișori, nu? mîrîi celălalt.

— Nu-i cal bătrîn.

— M-da. Da, uite: poartă tot capul ăla pe care l-a avut cînd s-a născut...

Kornei se fîstîci.

Cu o mișcare dibace, Taldîkin desfăcu cu degetul colțul gurii calului, se uită, parcă în treacăt, la dinții lui, și, ștergîndu-și apoi mîna de poala hainei, întrebă ironic, repezit:

— Care va să zică, nu-i bătrînă? N-a înhămat-o bunicu-tău la căruță cînd s-a dus la însurătoare? Da n-are a face, pentru noi, merge. Poftim, primește matale unșpe bătrîne.

Și, fără să mai aștepte răspunsul lui Kornei, scoase banii și luă calul de căpăstru.

— Mulțumesc lui Dumnezeu și dă coalea o jumate...

— Ce tot spui? Se poate? N-ai nici un Dumnezeu, unchiașule!

— Ce face? sări Taldîkin amenințător. Ce te holbezi așa? Ce te holbezi așa? Nu vrei să iei banii? Ia-i, cît timp se găsește prostul care să ți-i dea; ia-i, ascultă-mă ce-ți spun!

— Păi, ăștia-s bani?

— Bani pe care tu nu-i ai.

— Nu, mai bine n-o dau...

— De, n-o să treacă multe zile și ai s-o dai cu șapte; și încă ai să fii bucuros! Crede-mă că nu te mint...

Kornei se depărtă. Luă toporul și, cu un aer foarte preocupat, se apucă să cioplească o șa pentru căruță.

După aceea, calul mai fu încercat afară, pe islaz... Și oricît s-a străduit Kornei să facă pe șiretul, să se țină tare, n-a reușit să stoarcă nici un ban mai mult.

De prin octombrie, cînd în văzduhul albăstrui de ger începură să plutească primii fulgi de nea și apoi se porni să ningă, acoperind islazul, pîrleazurile și prispa casei, nu era zi în care purtarea mamei să n-o uimească pe Tanka.

În alți ani, o dată cu venirea iernii, pentru Tanka, ca și pentru toți ceilalți copii din sat, începea chinul cel mare: pe de-o parte, era dornică s-o șteargă din casă, să dea o raită prin luncă, scufundîndu-se pînă la brîu în zăpadă, să se dea pe prima gheață de pe iaz, să lovească în gheață cu bețele și să asculte zgomotul pe care-l face; iar pe de altă parte, era urmărită de strigătele aspre ale mamei:

— Încotro? Afară e frig, lapoviță, și ea, poftim! Cu băieții la iaz! Numaidecît să te sui pe cuptor, că de nu, să vezi tu ce-ți fac, drac împiclițat!

Altă dată, cu părere de rău trebuia să se supună și să se mulțumească cu altceva: i se întindea acolo sus, pe cuptor, o strachină cu cartofi copti, fărîmicioși, și o felie de pîine, sărată vîrtos, mirosind a cămară. Acum însă mama nu-i mai dădea dimineța nici pîine, nici cartofi, și cînd Tanka cerea de mîncare, îi spunea:

— Hai să te îmbrac, și du-te să te joci la iaz, fata mamei!

Iarna trecută, Tanka și chiar Vaska se duceau la culcare tîrziu și se puteau desfăta liniștiți, stînd pe cuptorul cald pînă la miezul nopții. În odaie, aerul era cald și greu; pe masă ardea o lămpiță fără sticlă, iar funinginea ei, ca un fitil tremurător și întunecat, urca pînă în tavan. La masă stătea tata și cosea cojoace; mama cîrpea cămășile sau împletea mînuși cu un deget. Fața ei plecată asupra lucrului era blîndă și duioasă. Cu glas încet, îngîna cîntece „străvechi“ pe care le auzise de pe vremea cînd era fată și, deseori, auzindu-le, Tankăi, îi venea să plîngă. În izba întunecată, troienită și bătută de viscol, Maria își amintea tinerețea ei, cositul cu zilele lui calde, amurgurile, cînd se întorcea cu droaia de fete pe un drum care șerpuia printre lanuri; veneau, cîntînd vesele, iar dincolo de lanurile de secară, soarele cobora, și ultima lui stălucire se presăra printre spice ca o pulbere aurie. În cîntecul ei, Maria spunea fetei că și pentru ea vor fi aceleași amurguri, că va avea

parte de tot ceea ce trece ca o clipă și face loc pentru multă, multă vreme amărăciunilor și grijilor care-i însoțesc pe săteni pe drumul vieții...

Iar când mama pregătea cina, Tanka, numai cu o cămășuță lungă pe ea, se rostogolea de pe cuptor și, cu piciorușele desculțe, alerga spre lavița de la masă. Ca o mică sălbăticiune, se așeza pe vine și pescuia cu îndemânare bucățile de slăninuță din fiertura groasă, înfuleca de zor cartofi și castraveciori. Grăsunul Vaska mînca încet și-și holba ochii, străduindu-se să-și vîre în gură un cogeamite linguroi... După cină, cu burta cît un pepene, Tanka trecea tot atît de repede înapoi pe cuptor, se bătea cu Vaska pentru loc, și cînd pîcla geroasă a nopții se uita prin țereștruciile întunecate, ea cădea într-un somn dulce, legănată de rugăciunea mamei, rostită în șoaptă: „Sfinți ai lui Dumnezeu, Sfinte Nicolae îndurătorule, stîlp și apărare a oamenilor, preasfîntă măicuță Vinere, rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi! În numele Tatălui, și al Fiului... și ne izbăvește pre noi de cel rău...”

Acum mama îi culca devreme, spunea că nu are ce să le dea la cină, și-o amenința pe Tanka că-i „scoate ochii“, că o „va da orbilor s-o bage în sac“, dacă ea, Tanka nu vrea să doarmă. Deseori Tanka plîngea, cerea „măcar un pic de varză“, iar Vaska, molcom și zeflemitor, care stătea întins lîngă ea, își ridica picioarele în sus și începea s-o ocărască pe mamă-sa.

— Uite cotoroanța, știe una și bună: „Dormi și dormi!“ spunea el serios. Lasă că se întoarce tata!

Tatăl lor plecase încă de Sfînta Maria de la Kazan; mai trecuse o dată pe acasă, spunînd, că pretutindeni e „vai și amar“, că nimeni nu-și mai face cojoc, că oamenii trag toți să moară de sărăcie și că el nu mai primește de lucru decît cîrpăceli pe la unii țărani bogați. E drept că atunci mîncaseră scrumbii și chiar o bucată „uite atîta“ de șalău sărat, adus de tata într-o cîrpușoară: „am fost alaltăieri la un botez și am pus deoparte, și pentru voi, copii...! Dar, de cînd plecase tătuca, nu mîncaseră aproape de loc...”

Drumețul se încălță, se spală, își făcu rugăciunea; spatele lui lat, prins într-un suman soios care părea un antieriu, se îndoaia numai din șale; își făcea cu osîrdie semnul crucii.

Își pieptănă apoi țacălia și trase câteva înghițituri dintr-o sticlucă pe care o scosese din raniță. În loc de gustare, își răsuci o țigară. Fața-i spălată era lătăreață, gălbuie și cărnoasă, nasul cîrn iar ochii aveau o privire sîredelitoare și mirată în același timp.

— Ei, mătușă, zise el, de ce arzi paiele degeaba, nu pui fiertura la foc?

— Ce să fierb? întrebă Maria, scoțînd cu greu cuvintele din gură.

— Cum, ce să fierbi? Vrei să spui poate că n-ai ce fierbe?

— Uite cotoroața... mormăi Vaska prin somn.

Maria își aruncă ochii pe cuptor.

— Te-ai trezit?

Vaska puția mai departe pe nas, liniștit.

Tanka închise repede ochii.

— Dorm, zise Maria; se așeză pe laviță și-și lasă capul în jos.

Drumețul se uită lung la ea, pe sub sprîncene, apoi zise:

— N-ai de ce să te amărăști, mătușă.

Maria tăcea.

— N-ai de ce, repetă drumețul. Dumnezeu ți-a dat lumina zilci — are să-ți dea și de-ale gurii. Eu, frățioare, nu am nici casă, nici adăpost; mă strecor așa, pe malul rîurilor, peste islazuri, peste hotare și haturi, prin curți dosnice — și merge... Of, nu știi ce-i aia să dormi noaptea pe zăpadă, sub o tută de răchită, deh!

— Nici tu nu știi ce-i aia să-ți petreci noaptea lîngă copilașii tăi flămînzi, îi răspunse Maria, și glasul ei deveni dintr-o dată tăios, iar ochii prinseră a luci, să-i ruzi cum scîncesc de foame în somn! Poftim, ce-o să le dau acum, cînd s-or trezi? Încă nu se crăpase de ziuă, și eu am cutreierat toate curțile, cerșind întru numele lui Hristos — un colț de pîine am căpătat... mulțumesc și pentru atîta. Koziol mi l-a dat... nici el, zice, nu mai are de nici unele, nu i-au mai rămas nici măcar curmeie pentru legat încălțările... Dar cum să nu-ți fie milă de copilași — sînt lihniți de foame...

Glasul Mariei răsuna tot mai tăios.

— Uite, urmă ea, tot mai tulburată, îi gonesc în fiece zi la iaz... Ei se tot roagă de mine: „Dă-mi un strop de varză, dă-mi niște cartofiori...” De unde să le dau? De aia îi

gonesc din casă: „Du-te, joacă-te, mamă, mai dă-te și tu, oleacă, pe ghețuș“.

Maria sughiță de plîns, dar în aceeași clipă își trecu mîneca peste ochi, împinse cu piciorul pisoiul („Lua-te-ar moartea să te ia!“) și se apucă să strîngă cu grijă grămada de paie pe podea.

Tanka încremeni. Inima îi bătea cu putere. Îi venea să plîngă, să alerge la mamă-sa, să se lipească de ea... Deodată însă, îi veni altceva în gînd. Se tîrî încetișor pînă la colțul cuptorului și, privind mereu în jos de teamă să nu fie văzută, se încălță în grabă, își înfășură capul într-o broboadă, se vînzoli pînă izbuti să se dea jos de pe cuptor și se strecură afară pe ușă.

„Mă duc singură la iaz, fără să-mi mai spună mama, n-am să-i cer cartofi, și atunci ea n-o să mai plîngă, gîndea Tanka, în timp ce se cățara de zor pe un troian, pentru a se rostogoli apoi la vale. Și numai colo, pe seară, am să mă întorc acasă...“

Venind dinspre oraș, o sanie ușoară luneca lin, legănîndu-se ritmic cînd spre dreapta, cînd spre stînga; juganul înainta la trap, leneș. Pe lîngă sanie alerga sprinten un țaran tînăr, argat la curtea boierească; purta un cojoc scurt, cizme necăptușite, țepene din cauza umezelii. Drumul fiind povîrnit, omul era silit adesea, cînd zărea un loc primejdios, să sară de pe capră, să alerge cîtva timp alături, pentru a putea să rețină sania la momentul potrivit, apoi să sară din nou, cățărîndu-se dintr-o parte, sus pe capră.

În sanie ședea boierul Pavel Antonîci, un bătrîn încărunțit, cu sprîncene stufoase. De vreo patru ceasuri se bucura într-una de văzduhul călduț, lăptos, al acelei zile de iarnă, și privea stîlpii de marcație de pe marginea drumului, albi de promoroacă.

De ani de zile bătea într-una drumul acesta... După campania din Crimeea, pierzîndu-și la cărți aproape toată averea, Pavel Antonîci se așezase pentru totdeauna la țară și ajunsese cel mai sîrguincios gospodar. Dar nici la țară nu avusese mai mult noroc. Nevasta îi murise... Apoi a trebuit să dea drumul iobagilor... Apoi să-și petreacă fiul — student, surghiunit în Siberia... Încetul cu încetul, Pavel Antonîci ajunsese un adevărat sihastru. Se obișnuise cu singu-

rătatea, cu gospodăria lui nevoiașă, și se vorbea că în toată regiunea nu se găsește un om mai hapsîn și mai ursuz ca el. În ziua aceea, bătrînul era mai ursuz ca de obicei.

Era un ger strașnic; dincolo de cîmpul înzăpezit, spre apus, se vedea palidă, printre nori, lumina galbenă a asfințitului.

— Mîna, mîna mai iute, Egor! porunci Pavel Antonîci. Egor trase de hățuri.

Pierduse biciul și tot trăgea înapoi cu coada ochiului după el.

Apoi, simțindu-se stînjedit, zise:

— Ce ne-o da oare Dumnezeu în livadă la primăvară? Din toate altoiurile, cred că nici un copăcel n-a avut de suferit; se vede treaba că nu au fost atinși de ger.

— Ba au fost atinși, dar nu de ger, ripostă cu întreruperi Pavel Antonîci, mișcîndu-și sprîncenele.

— Cum adicătelea?

— Au fost roși.

— De iepuri? E drept, fire-ar să fie, i-au cam ros pe ici, pe colea.

— Nu iepurii i-au ros.

Egor își întoarse capul cu sfiiciune spre Pavel Antonîci.

— Dar atunci cine, boierule?

— Eu.

Egor se uită, nedumerit, la boier.

— Eu i-am ros, repetă Pavel Antonîci. Dacă aș fi știut cît ești de tont ți-aș fi poruncit să-i învelești ca lumea, să-i stropești la timp, ar fi rămas neatinși... Dcci, eu i-am ros.

Egor schiță un zîmbet stînjedit.

— Ce rînjești? Mîna!

Egor, răscolind paiele ce erau așternute la picioare, blîgui:

— Cred că mi-a sărit biciul, iar codiriștea...

— Ce-i cu codiriștea? întrebă Pavel Antonîci aspru.

— S-a rupt.

Roșu la față, Egor scoase din paie codiriștea ruptă în două. Pavel Antonîci luă în mîna cele două bețe, se uită la ele și le întinse din nou lui Egor.

— Poftim, ia două, iar mie să-mi dai una. În ce privește biciusca, frate, îi făcută din curea; așa că ia-o pe jos înapoi și găsește-mi-o.

— Păi, s-ar putea... să-mi fi căzut chiar la ieșirea din oraș.

— Cu atât mai bine. Ai să cumperi alta la oraș... Du-te. Te întorci pe jos. Ajung eu și singur acasă.

Egor îl cunoștea bine pe Pavel Antonîci. Se dădu jos de pe capră și o luă înapoi spre oraș.

Datorită acestei întâmplări, Tanka își petrecu noaptea la conac.

Da, în biroul lui Pavel Antonîci s-a tras masa lângă laviță, iar pe masă pufăia încetișor un samovar. Pe laviță ședea Tanka, lângă ea Pavel Antonîci. Amîndoi beau ceai cu lapte.

Tanka era toată nădușită, ochisorii îi străluceau ca niște steluțe luminoase, părul mătăsos, bălăior, era pieptănat cu cărare piezișă, făcînd-o să semene cu un băiat. Ședea dreaptă, bea ceai, făcînd pauze lungi după fiecare sorbitură și sufla cu strășnicie în farfurioară. Pavel Antonîci mîncea covrigi împlețiți și Tanka urmărea pe furis cum i se mișcau sprîncenele cenușii căzute pe ochi, mustățile îngălbenite de tutun și fălcile care se agitau și ele, caraghios; și cît erau de mari, pînă la tîmple!

Întîmplarea asta nu s-ar fi petrecut, dacă Pavel Antonîci ar fi fost însoțit de Egor. Dar Pavel Antonîci trecuse prin sat singur. Băieții se dădeau cu săniuța pe derdeluș. Tanka stătea la o parte; își băgase în gură mîna învinețită de frig, ca să și-o încălzească. Văzînd-o, Pavel Antonîci opri caii.

— A cui ești?

— A lui Kornei, răspunse Tanka, se întoarse și o luă la picior.

— Stai, stai nițel. L-am văzut pe taică-tău, ți-am adus un dar din partea lui...

Auzind aceste vorbe, Tanka se opri.

Cu un zîmbet mîngietor și cu făgăduiala de a o „plimba“, Pavel Antonîci o ademini în sanie și porni cu ea mai departe. Pe drum, Tanka se muie de tot. Ședea pe genunchii lui Pavel Antonîci, care o ținea cu mîna stîngă peste subă. Tanka ședea nemișcată. Lîngă poarta conacului se vînzoli deodată, desfăcîndu-se din prinsoare, și picioarele îi atîrnară vreme de o clipă în aer în urma saniei. Pavel Antonîci apucase s-o prindă de subsuori și încerca din nou s-o înduplece.

Simțea cum se încălzește tot mai mult inima lui de bătrîn, în timp ce înfolelea în șubă copilul acesta flămînd, zdrențuros și rebegit de frig. Dumnezeu știe la ce se gîndea, dar sprîncenele lui se mișcau acum cu mai multă vioiciune.

Ajunși la conac, a plimbat-o pe Tanka prin toate odăile, a pus ceasul să cînte pentru ea... Auzind ceasul, Tanka începu să rîdă cu hohote, apoi se încordă însă și privi mirată în jur: oare de unde vin aceste dangăte? Apoi Pavel Antonîci îi dădu să mănînce niște prune brumării, uscate (la început Tanka n-a vrut să ia — „îs negre, tare negre, dacă mordupă ce le mănînc?...“zise ea), îi oferi cîteva bucăți de zahăr. Tanka puse bine zahărul, zicîndu-și: „lui Vaska nu-i dau, dar mamei, dacă văd că se pune pe plîns, am să-i dau“.

Pavel Antonîci o pieptănă, o încinse cu un briu albastru. Tanka zîmbea tăcută. Își ridicase cingătoarea sus de tot, la subsuori, și-și zicea că-i tare frumos așa. La întrebările bătrînului răspundea uneori repezit, alteori tăcea și clătina din cap.

În birou era cald. Undeva, în odăile depărtate, cufundate în întuneric, se auzea tic-tacul unei pendule... Tanka asculta cu luare-aminte, dar nu mai putea să lupte cu somnul. În capul ei roiau sute de gînduri învălmășite, care se topeau într-o toropeală cețoasă.

Deodată, vibră abia auzit o strună de gitară. Ghitara atîrna în perete și sunetul pluti lin prin odaie. Tanka rîse, încîntată.

— Iar? zise ea, ridicîndu-și sprîncenele: luase sunetul de gitară drept sunet de ceasornic.

Un zîmbet luminează fața aspră a lui Pavel Antonîci. De mult timp fața aceasta nu mai oglindise atîta blîndețe, atîta bucurie copilărească de bătrîn.

— Stai puțin, șopti el, luînd ghitara din perete.

Mai întîi, Pavel Antonîci îi cîntă *Kaciucia*, apoi marșul *Fuga lui Napoleon*, iar după aceea *Zorile*:

*Zorilor, zorile mele,
Zori senine!*

O privea pe Tanka, pe jumătate adormită, și i se părea că e o tînără frumusețe a satului și cîntă împreună cu el:

*În zori de zi,
Aș vrea să cînt.*

O frumusețe a satului! Și ce-o așteaptă? Ce-o să se aleagă din acest copil care s-a întâlnit față în față cu moartea, cu moartea prin foame?

Pavel Antonîci își încruntă sprîncenele, luă un acord plin...

Uite, nepoatele lui sînt acum la Florența... Tanka — și Florența!

Se ridică, o sarută încetișor pe Tanka în creștet: mîo-sea a izbă ațumată.

Pavel Antonîci porni cu pași mari prin odaie, tot mișcînd din sprîncene.

Își aminti de cătunele învecinate, de locuitorii lor. Cîte sate ca acestea, și peste tot numai oameni chinuți de foame!

Pavel Antonîci umbla tot mai repede prin birou, în pîslari, fără să facă zgomot, oprindu-se mereu în fața portretului fiului său...

Tanka visa grădina pe care o văzuse în drum spre casa lui Pavel Antonîci. Sania alerga fără zgomot prin deșirurile acoperite de blana albă a chiciurei. Pretutindeni roiau, fremătau, sclipeau și se stingeau lumini — albastre, verzi — erau stelele... Jur împrejur se înălțau un fel de palate albe, promoroaca îi împrășca fața, îi gîdila obraji, ca un puf alb, rece... Îl visa pe Vaska, auzea clinchetul ceasului, o auzea pe mamă-sa care parcă plîngea, parcă îngîna cîntece străvechi în izba lor întunecată, plină de fum...

ÎNGARĂ nuse mai vedea fotografia obișnuită: se apropia noaptea Învierii. După trecerea expresului de nouă, se grăbeau cu toții să-și încheie acele treburi care nu sufereau amânare, ca să se împrăstie cât mai repede pe la casele lor, să se spele și să-și pună haine curate și, cu inima ușoară, să întâmpine în familie sărbătoarea, uitînd măcar pentru un scurt timp viața dezordonată pe care o duceau.

Sala de așteptare a clasei a treia, cam întunecoasă, totdeauna ticsită de oameni, răsunînd de glasuri învîlmășite, cu un aer greu și cald, era acum pustie și curată. Prin ferestrele și ușile deschise adia răcoarea nopții meridionale. Într-un colț, cîteva lumînări de ceară abia luminau tetrapodul și icoanele, și dintre ele privea trist chipul întunecat al Mintuitorului. O candelă de sticlă roșie se legăna încet în fața lui, pe odăjdiile de aur alunecau dungi de lumină și umbră.

Mujicii dintr-o gubernie bîntuită de foamete, care se aflau în trecere pe aici, n-aveau unde să se ducă, n-aveau cum să se pregătească de sărbătoare. Stînd în întuneric, la un capăt al peronului lung, se simțeau foarte departe de locurile lor de baștină, printre oameni străini, sub un cer străin. Pentru prima oară în viață, erau siliți s-o ia din loc spre Sud, departe de casă, la munci sezoniere. Se temeau pînă și de umbra lor, și chiar în fața hamalilor își scoteau grăbiți și stîngaci căciulile zbîrlite. Tînjeau de aproape două zile, așteptînd să apară în fața lor silueta pirpirie și trufașă a șefului de gară (îi și dăduseră porecla de „cocoșel”) care să le comunice, sever, cînd și ce tren de marfă îi va duce spre Hartîzskaia. De plictisală, dormiseră toată ziua.

Norii luau cerul cu asalt. Din cînd în cînd, o dată cu adierea vîntului cald, venea un miros de plopî înmuguriți. Dinspre balta din apropiere răzbea neîncetat chicotitul răutăcios al broaștelor, care, ca orice sunet continuu, nu tulbura liniștea. În dreapta, pîlpîia încet asfințitul; într-acolo, prelungindu-și luciul mat, alergau șinele de cale ferată. În stînga se și lăsase un întuneric vinețiu. Lumina semaforului atîrna în văzduh — o steluță singuratică, de un verde palid. Dintr-acolo, de pe meleaguri necunoscute de stepă, se apropia noaptea...

— Oho, se vede că mai e mult! zise unul dintre mujici, tolănit lîngă niște căldări de pe peron, și căscă lung.

— Pînă începe slujba? întrebă un altul. Cred că mai e. Acu, să tot fie șapte.

— Ba, cred că-i trecut de opt, își dădu cu părerea un al treilea.

Le era greu la toți. Dar numai unul din ei nu voia să o mărturisească.

— Te-a răzbit urîtul? A-a-a, căscă el, imitîndu-l pe cel ce vorbise întîi. Băgați de seamă, oameni buni, ăsta-i gata să bocească!

— Lasă, Kiriuh, nu mai face și tu pe grozavul, protestă grav celălalt și, pe un ton preocupat, se adresă vecinului: Parmenîci, du-te de te uită la ceas, că tu știi carte.

Parmenîci răspunse cu un glas blînd, molcom:

— Nu mă descurc, nene, cu ăsta de-acilea, mai tare mă zăpăcesc; are taman trei săgeți.

— Păi, nu-i tot aia? observă din nou Kirill, zeflemitor. Ori te uiți, ori nu te uiți — tot un drac e...

Urmă o tăcere lungă. Norii acoperiseră cerul în întregime, întunericul des al nopții calde învăluia totul. Bătrînul își desfăcu luleaua, zgîndări cu degetul stropul de jar din ea și un timp trase fumul în piept atît de tare, că mustățile lui cărunte, ca de soldat, și gulerul jocului, se luminară ușor. Timp de o clipă, se văzură în întuneric cămașa albă a lui Kirill, care zăcea pe burtă, și cojoacele scorojite, fcrfenițite, ale altor doi mujici mai în vîrstă. Apoi își închise luleaua, pufăi de cîteva ori și se uită cu ccada ochiului la nepotul său. Acesta moțăia. Picioarele lui lungi, slabe, în obiele albe de postav, erau întinse și nemișcate; după conturul trupului

uscățiv, se vedea că este un băiețandru trudit, care crescuse deșirat, muncind la o vîrstă prea fragedă.

— Feodor, dormi? îl strigă încet bătrînul.

— N-nu, răspuse flăcăul cu glas răgușit.

Bătrînul se plecă cu blîndețe spre el și, zîmbindu-i, întrebă în șoaptă:

— Ți-e urît, hai?

Răspunsul veni cu întîrziere.

— De ce să-mi fie urît?

— Haide! Spune, nu te teme.

— Păi, nu mă tem de fel.

— Vezi, zic, să nu te ascunzi.

Feodor tăcea. Bătrînul se uită la umerii lui slăbuți... apoi își întoarse încetișor privirea.

Și spre apus se lăsase seara. Acoperișurile gării abia se schițau pe fundalul cerului nocturn; acolo unde zarea se contopea cu întunericul pămîntului, se încrucișau și clipeau într-una niște luminițe roșii, verzi și albastre. Zornăind prudent din roți, se rostogoli prin fața peronului o locomotivă, îl luminează pentru cîteva clipe cu reflexul roșu al felinarului încins, în preajma căruia — ca într-un colț strîmt al iadului — forfoteau niște siluete negre, apoi totul se cufundă iarăși în beznă. Mujicii urmăriră multă vreme, cu luare-aminte, șuieratul răgușit de abur fierbinte, pierdut în noapte.

Apoi, de departe, se auzi un semnal. Din beznă, de după luminile multicolore, se preciză triumghiul unor ochi de foc. Ardea din ce în ce mai viu și se apropia încet, încet, iar în urma lui se tîra lung, nesfîrșit de lung, un marfar; încetîindu-și mersul, se opri locului și amuți. Peste cîteva clipe se auzi un zgomot strident, un scrișnet, vagoanele se cutremurară, se dădură înapoi și încremeniră. Răsunară apoi niște glasuri puternice, care amuțiră și ele. Cineva nevăzut ducea un felinar, și cerul luminos, legănîndu-se, înainta pe pămînt pe sub șirul de vagoane.

— Treizeci și patru, anunță unul dintre mujici.

— De vagoane? Ori ce? Îs mai multe.

— S-ar putea...

Fedka se sprijini într-o mînă și privi îndelung trupul întunecat al locomotivei, luminat numai la mijloc: ascultă cum ceva clocotea și se stîngea în ea; văzu apoi cum locomotiva se desprinsese de garnitură și, după ce oftă ușurată de

cîteva ori, plecă în întuneric, cerînd stăruitor cale liberă, prin fluierături întretăiate. Nimic, nimic nu arăta aici că azi ar fi sărbătoare!

— Ziceam că măcar de sărbători or să stea și ele, zise Fedka.

— Ei, și tu, să stea! N-au voie să stea...

Și urmară presupuneri sfioase — că s-ar putea să-i trimită tocmai cu trenul ăsta. O să le fie greu, într-o noapte ca asta, să stea în întunericul unor vagoane de marfă; dar, la urma urmei, tot aia e, numai de i-ar trimite!

Bătrînul începu să vorbească de Harțizskaia. Dar în sufletele lor era o mare îndoială: unde o fi această Harțizskaia, cînd or să ajungă acolo, ce muncă îi așteaptă și dacă îi așteaptă oare. Uite, bine-ar fi dac-ar întîlni niște consăteni care să-i îndrepte într-un loc bun! Că altfel, cine știe, vor fi siliți, poate să stea iar pe undeva, într-o așteptare chinuitoare, să roadă pîine uscată și să bea apă bîhilită din butoi, în cine știe ce gară. Mîhnirea, îngrijorarea puseră stăpînire iar pe toți. Pînă și Kirill începu să se răsucescă pe locul lui, scărpinîndu-se neliniștit; apoi se așeză și-și lăsă capul în jos.

— De ce-om fi rămas aici? se auzi un glas șovăielnic. Măcar pînă la oraș să ne fi dus — mai știi, doar nu-s decît vreo patru verste de aici...

— Și dacă acuși vine porunca să ne urcăm? răspunse ursuz Kirill. Îl scapi pe ăsta și după aia stai mult și bine, zece zile în cap.

— Ar trebui să mergem să întrebăm...

— Să întrebăm? Pe cine să întreb?

— Păi, pe șef...

— Poate că are dreptate...

— Nu-i aici la ora asta...

— O fi vreun altul în locul lui...

— O să se facă și aici slujbă, ca și la biserică, urmă Kirill la fel de ursuz.

— Nu chiar ca la biserică, o să fie mai scurtă, după cîte se spune... Și nici măcar n-avem ceva de dulce să punem în gură, după Înviere...

— Mai rău e dac-ajungi să umbli cu traista la cerșit!

Toți își îndreptară ochii spre casele din preajma gării, cu ferestrele viu luminate, unde în fiecare familie se făceau pregătiri pentru sărbătoare.

— Ce zile, cînd te gîndești, ce zile! oftă cu năduf, cu glasul lui slab bătrînul. Iar noi, parcă am fi păgîni sau mai știu eu ce, o dată n-am fost la biserică!

— Acum ai fi cîntat în strană, bunicule...

Dar bătrînul nu auzi cuvintele pe care cineva le spusese blînd și trist. Mormăia îngîndurat:

„Și înaintea acestuia merg cetele îngerești cu tot începutul și stăpînirea... acoperindu-și fețele și cîntînd cîntarea aleluia!...”

Și, după o scurtă tăcere, adăugă cu glas mai apăsător, privind țintă într-un punct:

„Scoală-te, Doamne, și judecă pămîntul, că tu vei moșteni toate neamurile...”

Ceilalți tăceau cu încăpăținare.

Toți se gîndeau la unul și același lucru, pe toți îi uneau aceeași tristețe, aceleași amintiri. Se lăsa seara, începea forfota ultimelor pregătiri înainte de biserică. În curțile oamenilor se înhămau caii, mujicii umblau de colo colo, în cizme noi și cu cămășile neîncinse încă la brîu, cu părul ud, pieptănat; muierile și fetele, gătite pe jumătate, alergau din izbă în șură; în izbă se legau cozonacii și pasca în basmale... Apoi satul rămîne pustiu și tăcut... Deasupra liniei întunecate a orizontului, pe fondul asfințitului, se profilează siluetele celor care merg pe jos sau cu căruța spre sat... În sat, lîngă biserică, scîrțîie în întuneric căruțele, sosind una după alta; în biserică se aprind lumînări... În biserică se citește din Evanghelic, lumea se îngheșuie, se îmbulzește sfios, miroase a lumînări de ceară, a cojoace noi și a stambă proaspătă, curată... În pridvor și printre morminte, de partea cealaltă a bisericii, se văd pîlcuri întunecate de oameni, răsună glasuri...

... Deodată, undeva departe, răsună un dangăt de clopot. Mujicii prinseră a se mișca, se ridicară toți o dată de jos și, făcîndu-și semnul crucii, cu capul descoperit, făcură o plecăciune pînă la pămînt, spre răsărit.

— Feodor! Scoală-te! mormăi, tulburat, bătrînul.

Băiatul sări în picioare și începu să-și facă semnul crucii repede, nervos. Prinseră să se agite și ceilalți, aruncîndu-și în grabă pe umeri boccelele.

În ferestrele din jurul gării pîlpîiau acum flăcările lumînărilor de ceară. Icoanele de aur se contopeau cu strălucirea

lor aurie. În sala de așteptare de clasa a treia se adunau tot mai mulți slujbași și muncitori. Mujicii se opriră pe peron, lângă ușă, neîndrăznind să intre.

Un preot tânăr trecu grăbit pe lângă ei, cu diaconul și cu dascălul după el, și începu să-și pună odăjdiile luminoase din brocat, care foșneau; spunea ceva și se uita cu ochii ageri în semiîntunericul sălii care se umplea de lume. Lumînările care se aprindeau pocneau încet, un vîntuleț ușor le clătina flacăra. De departe, sub cerul întunecat al nopții, se revărsa un dangăt gros.

„Învierea ta, Hristoase, Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri...” începu, grăbindu-se, preotul cu glas răsunător de tenor.

Abia răsunară aceste cuvinte, că mulțimea toată vibră, prinse a se mișca, făcîndu-și semnul crucii și aplecîndu-se, și îndată se făcu mai multă lumină în sală, pe toate fețele străluci reflexul cald al lumînărilor de ceară, aprinse în mîinile tuturor.

Numai mujicii stăteau în întuneric. Se lăsaseră în genunchi și se închinau în grabă; își lipeau îndelung frunțile de prag, sau cătau cu jind, îndurerați, în adîncul sălii luminate, la icoane, la lumini, ridicînd niște fețe supte, cu buze cenușii, cu ochii bîntuiți de foame...

— Scoală-te, Doamne, și judecă pămîntul!

LUCRUL care de atîta vreme tulbura și îngrijora pe toată lumea se lămură, în sfîrșit: Veliki Perevoz rămase dintr-o dată pe jumătate pustiu.

Multe case văruiate în alb și albastru au fost părăsite în seara aceea de vară. Mulți și-au lăsat pentru totdeauna satul natal, ulicioarele lui verzi dintre grădini, islazul colbăit unde se ținea tîrgul, unde era atîta veselie duminica dimineața, cînd răsuna zvon de glasuri, cîrciuma vuia de gîlceve și discuții, precupețele strigau, cerșetorii cîntau, scripca scîrțîia, iar boii semeți, închizînd într-una ochii în lumina soarelui, morfoleau somnoroș paiele în mijlocul acestor sunete distonante; și-au lăsat în părăsire grădinile de zarzavat pestrice și răchitele dese cu frunza alungită și palidă, care se înalță deasupra fîntînilor, acolo la cotul rîului, unde în scrile liniștite se auzea un geamăt surd și monoton, parcă cineva ar sufa într-un butoi gol; și-au părăsit pe vecie patria pentru depărtatele locuri ale ținutului Ussuri, au plecat „la capătul pămîntului“...

Cînd peste satul așezat în vale se așternu umbra largă și răcoroasă a muntelui care ascundea asfințitul, acolo, la linia orizontului, toate prinseră a se rumeni în reflexele apusului de soare; se înroșiră crîngurile, se aprinse, lucind purpuriu, rîul șerpuitor, iar dincolo de rîu străluciră ca aurul întinderile de nisip; iar oamenii în straie pestrice, de sărbătoare, se adunară în lunca verde din apropierea biseriței albe, străvechi, unde cazacii și căraușii se rugară înainte de a porni la drum spre depărtări.

Acolo, sub cerul liber, printre carele încărcate, începu slujba, iar mulțimea stătea într-o tăcere de moarte. Glasul preotului suna limpede și răspicat, fiecare cuvînt al rugăciunii pătrundea pînă în adîncul inimilor...

Multe lacrimi au căzut pe acest loc încă din vremuri apuse.

Aici au stat cîndva „cavalerii“ înarmați și echipați de drum lung. Și ei își luau rămas bun, parcă s-ar fi pregătit de moarte, de la copiii și nevestele lor, și în multe inimi răsuna atunci litania măreață și tristă în care se spunea cum „în Marea Neagră, pe o piatră albă, șade un șoim mîndru care plînge jalnic... “Pe mulți dintre ei îi aștepta „robia turcească, sau ocna păgînă,“ sau „ceața întunecată“ pe drum, sau moartea singuratică sub un gorgan de stepă, și cîrduirile de vulturi albăstirii, care „vor călca peste chica cea neagră și vor scoate cu ciocul ochii de cazac...“ Dar, pe vremea aceea, peste toate acestea domnea mîndra libertate căzăcească. Acum însă stătea o mulțime mohorîtă de oameni pe care îi alunga pentru totdeauna la capătul pămîntului sărăcia, nu mofturile căzăcești, sărăcia acestor nisipuri galbene ce strălucesc dincolo de rîu. Și, ca la un mare parastas, pe care l-ar fi ridicat pentru odihna sufletelor lor, oamenii ascultau tăcuți această rugăciune, cu capetele descoperite, abătuți! Numai rîndunelele ciripeau vesel, trecînd pe deasupra lor ca vîntul și topindu-se în aerul înserării, în înaltul cerului albastru...

Apoi începură vaielele. Și, în zvon gutural de glasuri, plîsete și țipete, convoiul porni la drum, urcînd dealul. Veliki Perevoz mai apărură o dată în valea natală, apoi pieri... Pieri în cele din urmă și convoiul de căruțe, dincolo de lanuri, în mijlocul cîmpului, sub strălucirea soarelui înserării, jos de tot...

II

Cei ce-i însoțiseră o bucată de drum se întorceau acasă. Veneau în grupuri mari la vale, spre casele lor. Unii dintre ei se mulțumiseră cu un oftat și porniseră spre casă, grăbiți și senini. Dar aceștia erau puțini la număr!

Gîrboviți, resemnați, veneau în tăcere bătrîni și bătrînele; gospodarii cei aspri erau încruntați, copiii plîngeau, tîrîți de mîna de tații și de mamele lor; nevestele tinere și fetele țipau.

Iată două femei care coboară la vale, pe drumul pietros. Una din ele, vînjoasă, mică de stat, își încruntă sprîncenele și-și îndreaptă distrată privirea ochilor negri și gravi undeva, departe, de-a lungul văii. Cealaltă, înaltă, subțirică, plînge...

Amîndouă sînt gătite de sărbătoare, numai una din ele plînge amarnic, ținîndu-și la ochi mînele cămășii! Se împiedică în cizmulile ei de saftian, peste care, de sub catrință, cade atît de frumos poala albă ca neaua... Cîntase de bucurie pînă-n noapte tîrziu, alergînd la rîu cu căldările, pentru că tatăl lui Iuhîm îi spusese hotărît că nu pleacă în căutare de locuri noi! Dar pe urmă...

— A stat să chibzuiască dumnealui toată noaptea, îi spusese după aceea Iuhîm, fisticit, Zinkăi, a chibzuit și a zis: „Plecăm, ne strămutăm!“ Păi cum așa, tată, doar ai zis matală?... „Nu, zice, am avut un vis...”

Iată, sus, în vîrful dealului, aproape de mori, stă în mulțimea de moșnegi bătrîni Vasil Șkut. Este înalt, lat în umeri și adus de spate. Statura lui respiră ceva din puterea omului de stepă, dar cît de îndurerat îi este chipul! Mîine-poimîine va trebui să se pregătească pentru lumea de apoi, dar nu va mai auzi nici o vorbă dragă și va muri într-o casă străină, și n-o să se afle cine să-i închidă ochii în ceasul morții. Acum, în pragul morții, l-au rupt de familie, de copii, de nepoți. Ar fi rezistat la drum, e vînjos încă, dar de unde să ia cele șaptezeci de ruble care-i lipseau pentru a obține autorizație să meargă și el pe pămînturile noi?

Bătrînii stau în vîrful dealului, schimbînd cîte o vorbă, cu gîndul dus aiurea, fiecare cu ale lui. Privesc toți înspre partea în care au plecat ai lor.

De mult a pierit din văzul lor ultimul car. Stepă e pustie. Cîntă ciocîrliile, vesel și duios răsună trilurile lor. Încet, pașnic, se stinge ziua senină. De jur împrejur înverzesc în vale grînele și ierburile, hăt-depart se înalță întunecate gorganele, iar dincolo de ele, într-un semicerc de necuprins, se așterne zarea, între pămînt și cer dunga albăstrie a abisului aerian, ca dunga unei mări depărtate, îmbrățișează stepa.

„Cum o fi ținutul acela — Ussuri?“ se întreabă bătrînii, lăsîndu-și pleoapele peste ochi de atîta soare. Își încordează imaginația, încercînd să-și închipuie țara aceea de basm de la capătul lumii și spațiul nesfîrșit care se așterne între ei și Veliki Perevoz, să vadă cu ochii minții cum se înșiră convoiul lung de care încărcate cu calabalicul oamenilor, cu muieri și cu copii, cum scîrțîie roțile, cum aleargă cîinii și cum pășesc în urma convoiului, pe drumul moale, colbăit, încălzit de soarele gata să apună, „unchiași“ în șalvari largi.

Poate că și ei, toți, privesc în depărtarea enigmatică albăstrie:

„Cum o fi ținutul acela — Ussuri?“

Iar bătrînul Șkut, rezemat în toiag, cu căciula trasă pe frunte, vede în închipuire carul fiului său și mormăie cu un zîmbet resemnat:

— Ei, aflați că i-am dat și ferăstrăul, și rîndeaua cea lungă... Acum știe și cum se clădește o casă... Nu pierе el!

— Mulți oameni s-au prăpădit! grăiesc, fără s-asculte la el, alți bătrîni. Mulți, tare mulți!

III

Se întunecă. O liniște ciudată domnește în sat.

Amurgul sudic, cald acoperă cu un ușor vâl fumuriu albastrul serii din valea adîncă, estompează tabloul uriaș al șesului nesfîrșit cu desigurile întunecate de lîngă mal, cu rîul care șerpuiește, strălucind mat, cu plopii singuratici ce se înalță întunecați deasupra văii. Cenușiu, străvechiul Veliki Perevoz își arată casele lui îngrămădite, în zănoagă, la poalele muntelui pietros. De partea cealaltă a rîului, se aștern, tulburi, nisipurile galbene, ca niște holde de secară dată în pîrg. Mai departe, ca prin ceață, se înalță pădurile întunecate.

Depărtarea capătă nuanțe fumurii, liliachii, contopindu-se cu cerul asfințitului.

Totul este așa cum a fost de cînd e lumea în această vale liniștită în amurgul de vară... Dar nu, nu totul! Multe case sînt cufundate în întuneric, cu ușile bătute în scînduri, mute...

Aproape toți s-au întors la casele lor. Drumul e pustiu, se văd doar cîțiva oameni, mergînd alene — i-au petrecut pe cei ce-au plecat pînă la răs_pîntia drumurilor.

Și, deodată, simt în suflet golul și în jur liniștea aceea de neînțeles pe care le simte întotdeauna omul care, după ce i-a petrecut pe cei plecați, se întoarce într-o casă pustie. Coborînd la vale, ei văd acum satul cu alți ochi decît înainte, ca după o absență îndelungată...

Iată o șuviță de fum aromat care se așterne deasupra unui acoperiș... Semnul vieții tihnite de fiecare zi...

Iată undeva, în grădinile cufundate în întuneric, într-una

din curțile îngrămadite, ca o mică stea roșie s-a aprins o lumină...

Bătrânii privesc lumina aceea, se uită jos în vale, apoi se împrăstie încet. Și în vârful dealului, lângă drum, rămân doar morile de vânt cu aripile întinse, nemîșcate.

Vasil Șkut coboară tăcut la vale, purtînd pe față un zîmbet straniu de durere bătrînească. Dă încet portuța în lături, trece alene prin curticică și intră în casă.

Este casa lui. Dar Șkut nu mai e stăpîn în ea. Au vîndut-o unor oameni străini, care i-au îngăduit doar „să-și sfîrșească zilele” în ea. Și lucrul acesta trebuie făcut cît mai repede.

În întunericul cald și înăbușitor din casă un greiere țîrîie șovăielnic în sobă, parcă ar sta să asculte cu luare-aminte... Muștele bîzîie somnoroase în tavan... Bătrînul șade în întuneric, gîrbovit, mut.

La ce s-o fi gîndind? Poate la convoiul de căruțe, care scîrîie încet, undeva, pe drumul alb, abia deslușit în depărtare? Ei, dar ce rost are să se mai gîndească la asta?

Un glas sonor de fată se stinge peste rîu:

*O, răsari, răsari odată,
Luna mea strălucitoare!*

Tăcere adîncă. Cerul nopții sudice este plin de stele mari, sclipitoare ca niște perle. Silueta întunecată a unui plop nemîșcat se conturează pe cerul nocturn. Sub el — liniile negre ale acoperișului, petele albe ale zidurilor casei. Stelele lucesc printre frunze și crengi...

IV

Îar ei încă n-au ajuns prea departe.

Își petrec noaptea în stepă, sub cerul natal, dar acum li se pare că se află la o mie de verste depărtare de tot ce le e scump, de toate lucrurile cu care au fost obișnuiți.

Ca o șatră de țigani, s-au oprit lângă drum. Au deshămat caii, și-au gătit cîna; acum încep discuții gălăgioase, acum tac posomorîți, ferindu-se unii de alții...

Tîrziu, amuțesc toate.

În lumina stelelor se zăresc căruțele întunecate, îngrămadite fără noimă, oamenii întinși pe jos, caii cu capul plecat

spre iarbă. Cei care stau de pază cu biciușca în mână se zgribulesc, somnoroși, pe lângă căruțe, cască și privesc doar stepa întunecată...

... Dar cum s-au bucurat, cum s-au înviorat dintr-o dată, auzind scîrțîitul unui car care trecea pe drum! Un pămîntean de-al lor! L-au înconjurat, i-au zîmbit, i-au strîns mîna, parcă nu se mai văzuseră de ani și ani de zile.

Treziți de larma glasurilor, s-au ridicat de pe jos și alții și, ascunzîndu-și sfioși bucuria, s-au înghesuit și ei lângă căruța omului, și-au aprins lulelele, gata să stea la pâlavre pînă-n zori...

Apoi totul a amuțit din nou.

Tulburați de această întîlnire, au dormit apoi, acoperindu-și capul cu sumanele și gîndindu-se la unul și același lucru — la ținutul acela îndepărtat și necunoscut de la capătul lumii, la drumurile și fluviile mari din drumul lor, la satul lor părăsit...

Noaptea era răcoroasă. Totul dormea un somn adînc — și oamenii, și drumurile, și haturile, și grînele înrourate.

Dintr-un cătun îndepărtat, se auzi cucurigul unui cocoș. La marginea cerului, plecată într-o parte, apăru secera lunii, de un roșu tulbure. Nu lumina aproape de loc. Doar cerul din preajma ei căpătă o nuanță verzuie, stepa se înnegri la orizont, iar pe dunga zării se profilă ceva întunecat. Erau gorganele. Și numai stelele și gorganele ascultau liniștea ca de mormînt din stepă și răsufierea oamenilor care-și uitaseră în somn durerea și drumurile depărtate ce li se întindeau în față.

Dar ce le pasă lor, acestor gorgane seculare și taciturne, de durerea sau de bucuria unor ființe care trăiesc o clipă și lasă apoi locul altora de seama lor să se frămînte și ele și să se bucure și să dispară tot așa, fără urmă, depe fața pămîntului? Multe convoaie de căruțe, multe tabere, mulți oameni petrecîndu-și noaptea în stepă, multă durere și bucurie văzuseră aceste gorgane.

Doar stelele, doar ele, știi — poate — cît e de sfîntă durerea omenească!

I

SE ÎNTUNEĂ și, o dată cu apropierea nopții, se stîrnește viscolul...

Mîine e Crăciunul, o sărbătoare mare, veselă, și de aceea par și mai triste amurgul mohorît, drumul pustiu, nesfîrșit, și cîmpul care se pierde în negura viscoloasă. Cerul coboară tot mai jos parcă; abia mai licărește lumina albastră, plumburie, a zilei care se stinge, și în depărtarea cețoasă încep să se aprindă acele luminițe palide, nedeslușite, care clipească întotdeauna în fața ochilor încordați ai unui drumeț într-o noapte de iarnă, în mijlocul cîmpului...

În afară de aceste luminițe sinistre, tainice, nu se vede nimic la o distanță de jumătate verstă înainte. Bine că e ger și că vîntul mătură ușor de pe drum zăpada zgrunțuroasă. Dar ninsoarea asta te sfichiuieste drept în față; cu un șuierat, vîntul o aruncă peste stejarii de la marginea drumului, smulge frunzele lor uscate, înnegrite, și le poartă prin volbura de cenușă; privindu-le, te simți pierdut în mijlocul unui pustiu, într-un amurg boreal care nu mai are sfîrșit.

În mijlocul cîmpului, departe de drumurile umblate, departe de orașele mari și de calea ferată, se înalță un mic conac. Chiar și sătucul, care mai demult se întindea în apropierea lui, stă cuibărit acum la vreo cinci verste depărtare. Conacul acesta mic, domnii Baskakov l-au botezat Lucezarovka¹, iar sătucul Lucezarovskie Dvoriki.

Lucezarovka! Vîntul vuieste în jurul ei ca o mare zbu-ciumată, în curtea conacului viscolul spulberă zăpada de pe troienele înalte, ca niște morminte. În jurul troienelor stau risipite, departe una de alta, niște clădiri: casa boierească, magazia „cupeurilor“ și izba „slugilor“. Toate într-un stil

¹ De la *luceznii* — luminos, radios.

arhaic — scunde și lungi. Casa e îmbrăcată cu bîrne: fațada are doar trei ferestre mici, care privesc spre curte; cerdacurile au streășina sprijinită în stîlpi; acoperișul mare, de paie, s-a înnegrit de vechi ce e; unul la fel avea și izba slugilor, dar n-a mai rămas din el decît scheletul și un coș îngust de cărămizi, proțăpît deasupra, ca un gît deșirat.

Ai impresia că toate au murit în acest conac: nici un semn care să arate existența unei așezări omenești; în afară de gireada de paie, începută, de lîngă magazie, nici o urmă în curte, nici un sunet de glas omenesc! Peste tot zăpadă, toate dorm un somn de moarte, legănate de vîntul stepei, în mijlocul cîmpiilor ferecate de iarnă. Noaptea, lupii dau tîrcoale casei, vin din luncă prin grădină pînă sub terasă.

Mai demult... Dar cine nu știe ce-a fost „mai demult“! Acum, Lucezarovka numără douăzeci și opt desetine de pămînt arabil, mari și late, și patru loturi lîngă casă. Familia lui Iakov Petrovici Baskakov s-a mutat la oraș. Glafira Iakovlevna s-a măritat cu un inginer hotarnic, și aproape tot anul se află la ea Sofia Pavlovna. Iakov Petrovici însă este un vechi locuitor al stepei. La viața lui, a tocat la oraș cîteva moșii, dar a refuzat să-și încheie acolo „ultima treime a vieții“, cum obișnuiește el să numească bătrînețea omului. Alături de el își tîrîie zilele Daria, o fostă iobagă a lui, o bătrînă vînjoasă și guralivă. A dădăcit toți copiii lui Iakov Petrovici și a rămas pentru totdeauna la casa Baskakovilor. De altfel, Iakov Petrovici mai ține, în loc de bucătăreasă, și un rîndaș: bucătăresele nu rezistă mai mult de două-trei săptămîni la Lucezarovka.

— Să stea naiba cu el! spun ele. Te prăpădești de urît, ți se usucă inima acolo!

De aceea le ține locul Sudak, un țăran din Dvoriki. E un om leneș, nu prea te poți înțelege cu el, dar aici se împacă bine. Ce mare lucru să cari apă de la iaz, să faci focul în sobe, să fierbi o zeamă lungă, să pregătești nutrețul pentru juganul bălan, iar seara să fumezi mahorcă împreună cu boierul?...

Pămîntul, Iakov Petrovici îl dă tot țăranilor, în arendă; iar cît privește gospodăria lui, aceasta nu e complicată de fel. Mai demult, cînd pe terenul conacului se mai aflau și hambarele, staulul pentru vite și șura, conacul arăta ca o așezare omenească. Dar la ce bun hambare, șură și curte de vite, cînd nu ai decît douăzeci și opt de desetine ipotecate și supra-

ipotecate la bancă? Mai înțelept era să le vinzi și, măcar un timp, să trăiești mai vesel ca de obicei cu banii căpătați. Și Iakov Petrovici le-a vîndut: întîi șura, apoi hambarele, iar, după ce a folosit pentru foc acoperișul staulului, a vîndut și zidurile lui de piatră. Și ce neprimitoare s-a făcut Lucezarovka! Urît s-ar fi simțit în acest cuib distrus chiar și Iakov Petrovici, pentru că, fugind de foame și de frig, Daria pleca de obicei de sărbătorile Crăciunului într-un sat apropiat, la nepotul ei, cizmarul, dacă odată cu venirea iernii nu i-ar fi venit în ajutor lui Iakov Petrovici un alt prieten al lui, mai credincios.

— Selam Alleikum! răsună într-o zi mohorîtă, în „odaia fetelor“ din Lucezarovka, o voce de bătrîn.

Cum se învioră Iakov Petrovici, auzind acest salut tăresc pe care-l cunoștea încă de pe vremea campaniei din Crimeea! În prag stătea respectuos, salutîndu-l cu zîmbetul pe buze, un bărbat mărunt, încărunțit, dărîmat și pirpiriu, dar care întotdeauna voia să pară mai înviorat, ca mai toți oamenii care au argătit cîndva pe la curțile boierești. Era Kovaliov, fosta ordonanță a lui Iakov Petrovici. Patruzeci de ani trecuseră de la campania din Crimeea, dar nu era an în care Kovaliov să nu se prezinte în fața lui Iakov Petrovici, salutîndu-l cu niște cuvinte care le aminteau amîndurora Crimeea, vînătoarea de fazani, nopțile petrecute în casele tătarești...

— Alleikum Selam! exclamă vesel și Iakov Petrovici. Mai trăiești?

— Păi nu sînt eu un erou al luptelor de la Sevastopol? răspunde Kovaliov.

Zîbind, Iakov Petrovici îi cercetează scurta din postav soldătesc, îmblănită, surtucul ponosit în care Kovaliov pare un băiețel cărunț, pîslarii mișoși, cu care îi place atît de mult să se fălească, tocmai pentru că sînt mișoși...

— Cum vă mai lăudați cu sănătatea? întrebă Kovaliov.

Iakov Petrovici se examinează. Și el a rămas neschimbat: vînjos, îndesat, capul tuns scurt, cărunț, mustățile cărunte, fața blîndă, senină, ochii mici, bărbia rasă, „poloneză“, un mic barbișon...

— Sînt tot holtei, glumește drept răspuns Iakov Petrovici. Hai, dezbracă-te, dezbracă-te! Unde ai dispărut? Tot cu pescuitul, cu grădina de zarzavat?

— Cu pescuitul, Iakov Petrovici. Anul acesta apele de primăvară au cărat la bărci pescărești, să te ferească Dumnezeu!

— Vra să zică, iar ai stat la adăpost?

— Am stat, am stat...

— Dar tutun ai?

— Se găsește oleacă.

— Ei, ia loc; hai, să răsucim cîte o țigară.

— Ce face Sofia Pavlovna?

— La oraș. Am fost pe la dînsa mai zilele trecute și am fugit de acolo cît ai zice pește. Aici, ce-i drept, e o plictiseală de moarte, dar acolo e și mai și. Unde mai pui că scumpul meu ginerică nu se prea prăpădește cu amabilitățile... Știi și tu ce fel de om e! Un bătăran cum rar găsești, un interesat!...

— Dintr-un mîrlan, nu poți face un pan.¹

— Nu poți face, frate... Dar mai dă-l dracului!

— Cu vînătoarea cum stați?

— Păi, o dată n-am pulbere, o dată n-am alică... Zilele trecute mi-am făcut rost, m-am dus să vînez și am împușcat un lup.

— Anul acesta sînt tare mulți.

— Păi, aia e. Mîine în zori o să ne repezim.

— Neapărat.

— Mă bucur din toată inima că ai venit!

Kovaliov zîmbește.

— Dar jocul de dame îl mai aveți? întrebă el, răsucind o țigară și întinzînd-o lui Iakov Petrovici.

— Îl mai am, îl mai am. Uite, hai să luăm masa și după aceea jucăm!

II

Se întunecă. E seara de ajun.

Afară viscolul se dezlănțuie, fereastra e tot mai înzăpezită, tot mai rece și mai mohorîtă „odaia fetelor“. Este o odăiță în stil vechi, cu tavanul jos, cu pereții din bîrne, negri de vreme, aproape goală; lîngă fereastră — o laviță lungă,

¹ Domn (lb. polonă).

în fața laviței — o masă de lemn, simplă, la perete — un scrin, și în sertarul de sus al scrinului — farfurii. Demult de tot, i se spunea, pe bună dreptate, „odaia fetelor“, pentru că-n urmă cu vreo patruzeci-cincizeci de ani ședea aici fetele iobage de la curtea conacului și împloteau la dantele. Astăzi „odaia fetelor“ este una din camerele în care locuiește Iakov Petrovici. O parte a casei, cea cu ferestrele spre curte, se compune din „odaia fetelor“, a slugilor și biroul; în cealaltă parte, cu ferestrele dînd într-o livadă de vișini, se află salonul și sala mare. Dar iarna, în odaia slugilor, în salon și în sala mare nu se face foc, și de aceea e atît de frig că îngheață bocnă chiar și masa de joc de cărți și portretul țarului Nicolae I.

În această seară de ajun mohorîtă, „odaia fetelor“ e tare neprietenoasă. Iakov Petrovici șade pe laviță și fumează, Kovaliov în picioare, lîngă sobă, stă cu capul plecat. Amîndoi sînt cu căciulile, cu pîslarii și cu șubele pe ei. Paltonul lui Iakov Petrovici, căptușit cu blană de oaie, e pus de-a dreptul peste rufăria de corp și încins la brîu cu un prosop. În semiîntunericul odăii plutește abia deslușit fumul albăstrui de mahorcă. Se aude cum zăngănesc în bătaia vîntului geamurile sparte de la ferestrele din salon. În jurul casei viscolul s-a dezlănțuit cu furie și șuierul vîntului întrerupe mereu discuția celor doi, tot mereu li se pare că în fața casei s-a oprit o sanie, că a sosit cineva.

— Stai puțin! îl oprește deodată Iakov Petrovici pe Kovaliov. Trebuie să fie el.

Kovaliov amuțește. Și lui i se pare că a auzit scîrțîitul săniei în fața cerdacului și un glas nedeslușit răsunînd prin vuietul viscolului...

— Ia, du-te, vezi, cred că a sosit.

Dar Kovaliov n-are nici un chef să iasă afară, în ger, deși așteaptă și el cu multă nerăbdare întoarcerea lui Sudak, plecat în sat după cumpărături. Ascultă cîteva clipe cu luare-aminte și declară hotărît:

— Nu, e vîntul.

— Dar ce, ți-e greu să te uiți?

— Păi, la ce să mă uit, dacă nu e nimeni?

Iakov Petrovici ridică din umeri; începe să se enerveze...

Ce bine se aranjaseră toate pînă mai deunăzi... Venise un mujic bogat din Kalinovka și-l rugase să-i scrie o petiție

către nacealnicul zemstvei (în împrejurimi, Iakov Petrovici are faima de specialist în ticluirea petițiilor), aducându-i pentru asta o găină, o sticlă de vodcă și o rublă. Ce-i drept, vodca o băuse chiar atunci, în timp ce întocmea și recitea petiția; găina fusese tăiată și mâncată în aceeași zi; dar rubla rămăsese întreagă; Iakov Petrovici o păstrase în vederea sărbătorilor!... Pe urmă, ieri dimineața, apăruse pe neașteptate Kovaliov, adusese colăcei, cincisprezece ouă și pe deasupra șaizeci de copeici. Bătrînii erau veseli amîndoi și se sfătuiseră îndelung ce să cumpere. Pînă la urmă, după ce au scos din sobă puțină funingine și au dizolvat-o într-o ceașcă cu apă, au ascuțit un chibrit la vîrf și au scris cu litere mari, groase, un bilet băcanului din sat: „Hanul lui Nikolai Ivanov. Eliberează 400 grame de mahorcă calitatea a doua, 1000 bețe de chibrituri, 5 buc. scrumbii marinate, 800 grame ulei, 50 grame de ceai, 400 grame zahăr și 600 grame de turtă dulce cu mentă.“

Dar Sudak, plecat de dimineață, n-a mai venit. Și asta înseamnă că nu vor petrece seara de ajun așa cum se socotiseră și, ce e mai grav, că vor trebui să se ducă singuri după paie, pînă la gireadă. Din ajun, nu mai rămăseseră în tindă decît un braț de paie. Iakov Petrovici se enervează și începe să vadă totul în culori sumbre.

Gînduri și amintiri din cele mai triste îi trec prin minte... Iată aproape șase luni, de cînd nu și-a văzut nici fata, nici nevasta... Pe zi ce trece, viața e tot mai grea la Lucezarovka și tot mai plictisitoare...

— Ei, dar mai dă-o naibii! rostește pentru sine Iakov Petrovici fraza preferată, care are darul să-l liniștească.

Dar astăzi cuvintele acestea nu-l liniștesc...

— Ce frig s-a mai abătut!

— Strașnic frig! încuviințează Iakov Petrovici. Păi, aici poți pune lupii la înghețat. Privește... Hhî! Se văd aburii respirației!

— Da, urmează monoton Kovaliov: Și cînd te gîndești că mai demult, în ajunul Anului nou, acolo lîngă Bala-klava, noi culegeam floricele numai cu vestoanele pe noi. Vă mai aduceți aminte?

Și-și lăsă capul în podea.

— Pesemne că Sudak nu mai vine, zice Iakov Petrovici, fără să-l asculte. Îl tot așteptăm ca niște proști, asta e!

— Doar n-o să rămînă la han peste noapte!
— De ce nu? Ce-i pasă lui?
— La drept vorbind, viscolește al dracului...
— Nu viscolește cine știe ce... Ce vrei, doar nu e vară?...
— Bine, dar ăsta-i un fricos și jumătate! I-o fi teamă, că îngheață pe drum...

— Cum adică să înghețe? E încă ziuă, drumul are stîlpi de marcație...

— Stați un pic! îl întrerupe Kovaliov. Se pare că a sosit.

— Ți-am spus doar să ieși puțin afară, ca să vezi! Te-ai puturoșit rău de tot, zău așa! Trebuie să încingem samovarul și să aducem paie!

— Sigur că trebuie. Altfel, ce ne facem la noapte?

Kovaliov este de acord că trebuie aduse negreșit paiele, dar se mărginește la pregătirile prealabile pentru aprins focul: aduce un scaun lîngă sobă, se urcă pe el, deschide ușa de la cuptor și scoate închizătoarele. În coș, vîntul se pornește să urle pe toate glasurile.

— Dă drumul ciinelui! zice Iakov Petrovici.

— Care ciine? întreabă Kovaliov, gemînd și dîndu-se jos de pe scaun.

— Ce tot faci pe prostul? Flembo; nu-lauzicumscheaună?!

Într-adevăr, Flembo, o cățea bătrînă, scheaună jalnic în tindă.

— N-ai suflet! urmează Iakov Petrovici. O să înghețe... Și mai zice că-i vînător! Ești un puturos, frate, ce mai vorbă!

— Dar nici dumneavoastră nu sînteți mai breaz, surîde Kovaliov; deschide ușa spre tindă și-i dă drumul în casă lui Flembo.

— Închide, închide, te rog, ușa! strigă Iakov Petrovici. Uite, simt cum trage la picioare... *Couche* aici! se adresează el amenințător cățelei, arătîndu-i cu degetul locul ei de sub laviță.

Trîntind ușa, Kovaliov mormăie:

— E un viscol afară nu vezi la doi pași!... Să știți, nu mai e mult și o să ne ducă la cimitirul Bogoslovskoie. Acuși-acuși o să poftească părintele Vasili după noi. Văd eu. Că prea ne ciondănim tot timpul. Așa e înainte de moarte...

— Ei, asta, te rog să ți-o cobești numai ție, protestează Iakov Petrovici, îngîndurat.

Și iar gîndește cu glas tare:

— Nu, nu mai stau eu paznic în pustietatea asta! După cît se vede, mîine-poimîine Lucezarovka asta blestemată o să trosnească din încheieturi...

Își desface punga cu tutun, își răsuțește o țigară de mahorcă și urmează:

— Am ajuns pîn-acolo, că-mi vine să las totul și să fug dracului din casă! Și cine-i de vină? Numai eu, cu încrederea mea prostească în oameni și în scumpii mei amici! Toată viața mea am fost cinstit, curat ca cristalul și săritor de felul meu... Și acum, ce-mi rămîne de făcut? Să stau cu mîna întinsă și să cer de pomană? Să-mi zbor creierii? Uite, nepotul meu, Arsentî Mihalîci, are o mie de desetine, dar parcă îi dă prin cap să ajute un bătrîn? În ce mă privește, nu mă duc eu să mă căciulesc pe la oameni străini! Am și eu ambiția mea, ce dracu?!

Și, enervat de-a binelea, Iakov Petrovici adaugă veninos:

— Nu este totuși cazul să ne lăsăm pe tînjală, trebuie aduse paiele!

Kovaliov se gîrbovește și mai mult, își trage mîinile în mînecele cojocului. Îi este atît de frig, că simte cum îi îngheață vîrfurile nasului, dar tot mai speră că poate „scapă“... poate că vine Sudak... El își dă seama bine că Iakov Petrovici numai lui îi propune să se ducă după paie.

— Parcă-i vorba de lăsat pe tînjală? zice el. Vîntul te doboară, nu alta!

— Ehe, nu mai merge să facem pe boierii!

— Ce să zic, halal boieri, cînd nu te mai poți dezdoi din mijloc! Doar nu mai sîntem tinerei! Slavă Domnului, amîndoi laolaltă avem vreo sută și patruzeci de ani.

— Uite ce-i, nu mai face pe berbecul înghețat de frig! Iakov Petrovici își dă și el perfect de bine seama că Kovaliov, singur, n-are să poată aduce paie din gireada înzăpezită. Dar și el speră că doar-doar, cumva, lucrurile or să se rezolve și fără el...

Între timp, în „odaia fetelor“ s-a făcut întuneric de-a binelea, și Kovaliov se hotărăște în cele din urmă să se uite afară, nu cumva apare pe drum Sudak? Tîrșindu-și picioarele slăbănoage, se îndreaptă spre ușă.

Iakov Petrovici își pufăie fumul prin mustăți și, pentru că tare ar mai vrea să bea un ceai, gîndurile lui își schimbă oarecum direcția.

— Hm! mormăie el. Cum vi se parc? Frumoasă sărbătoare, n-am ce zice! Sînt flămînd ca un ciine! De altfel, nu știu nicăieri pe lume o țară unde omul ar putea trăi fără să mănînce... Altădată, cel puțin se abăteau pe aici ungurii cu marfă... Las-că ai să vezi tu, Sudak, ce-o să pățești!

Ușa dinspre tindă se deschide cu zgomot și Kovaliov dă năvală în odaie.

— Nu se vede! exclamă el. Parcă a intrat în pămînt. Ce-i de făcut acum? În tindă nu-i decît o mînă de paie!

Plin de zăpadă, îmbrăcat cu cojocul lui gros, mic și gîrbovit cum e, pare atît de jalnic și de neputincios.

Deodată, Iakov Petrovici se ridică în picioare.

— Stai, știu ce avem de făcut! zice el, luminat de o idee strălucită; se apleacă și scoate de sub laviță un topor. Problema asta se rezolvă foarte simplu, adaugă el, răsturnînd scaunul de lîngă masă și avîntîndu-și toporul. Deocamdată, tu adu înapoi paiele care mai sînt! Dă-l naibii de scaun, țin mai mult la sănătatea mea!

Înviorat și el dintr-o dată, Kovaliov se uită plin de curiozitate cum zboară așchiile de sub topor.

— Poate că acolo, deasupra, mai sînt multe? vine și el cu ideea.

— Ia dă o fugă în pod și, apoi, scutură de cenușă samovarul!

Prin ușa deschisă vine frigul, miroase a zăpadă. Poticnindu-se, Kovaliov cară în „odaia fetelor“ paie și brațe de fotolii vechi, din pod.

— O să facem un foc pe cînte, repetă el într-una. Colăcei mai avem... Ar fi bine să spargem niște ouă!

— Pune-le la bătaie. Că doar n-o să stăm aici ca două sălcii plîngătoare!

III

Seara de iarnă se scurge alene. Viscolul vuieste neîncetat îndărătul ferestrelor....

Dar acum cei doi bătrîni nu-i mai ascultă glasul plin de furie. Au pus samovarul în tindă, au aprins focul în birou și amîndoi stau pe vine la gura sobei.

Ce plăcut e să-ți simți trupul învăluit de căldură! Uneori, când Kovaliov aruncă în sobă un braț de paie reci, ochii lui Flembo, venit și el la ușa biroului să se mai încălzească, strălucesc în întuneric ca două pietre de smarald. În sobă focul vuiește surd; cuprinzînd paiele pe rînd și aruncînd sp e tavan fișii de lumină tremurătoare, de un roșu-tulbure, vuind într-una, flacăra crește și se apropie de ușiță, grăunțele se umflă și plesnesc cu zgomot... Încet, încet, biroul se luminează. Focul a înghițit paiele toate și, atunci cînd din ele n-a mai rămas decît o grămadă tremurătoare de „jar“, un fel de grămadă de sîrme încinse de un roșu auriu, și cînd această grămadă se micșorează și pierde din strălucire, Iakov Petrovici își scoate paltonul, se așază cu spatele spre sobă și-și ridică cămașa.

— A-a-a! face el. Tare-i bine să-ți prăjești puținel spinarea!

Și abia cînd tot spatele lui grăsan se face stacojiu, sare de lîngă sobă și-și aruncă pe umeri cojocul.

— Tii, ce m-a mai răzbit! Că tare-i rău fără baie de aburi... Dar, anul ăsta, am să clădesc negreșit una!

Acest „negreșit“, Kovaliov l-a auzit în fiecare an, și de fiecare dată l-a încîntat ideea unei băi la Lucezarovka.

— Tare bun lucru e baia! Fără ea, e o nenorocire, se declară el de acord, încălzindu-și, la rîndul său, la gura sobei, spatele uscățiv.

După ce lemnele și paiele au ars toate, Kovaliov prăjește în sobă colăceii, ferindu-și de jar obrazul încins. În întunericul odăii, învăpăiat de jarul sobei, chipul lui pare turnat în bronz. Iakov Petrovici trebăluiește pe lîngă samovar. Acum și-a turnat o ceașcă de ceai, a pus-o lîngă el pe laviță, și-a aprins o țigară. Tace un timp, apoi întreabă:

— Oare ce-o fi făcînd acum drăgălașa noastră de bufniță?

Care bufniță? Kovaliov știe foarte bine despre ce bufniță este vorba! Cu vreo douăzeci și cinci ani în urmă, Kovaliov a tras într-o bufniță, a rănit-o, și în seara aceea, undeva, unde rămăseseră să-și petreacă noaptea, el a spus această frază, care n-a fost uitată și pe care, ca pe multe altele, o repetă într-una Iakov Petrovici. Fraza ca atare, desigur, nu are nici un sens, dar repetată ani și ani în șir a devenit hazlie și, ca și altele asemănătoare, atrage după sine o sumedenie de amintiri.

E semn că Iakov Petrovici s-a înveselit de-a binelea și trece la discuții pașnice despre trecut. Kovaliov îl ascultă cu un zîmbet îngîndurat.

— Vă mai aduceți aminte, Iakov Petrovici? începe el...

Seara se scurge alene, în micul birou e cald și lumină. Totul este simplu aici, fără pretenții, după moda de altădată: pereții, împodobiți cu fotografii vechi, decolorate, și cu tablouri brodate cu fir de lînă, reprezentînd un cîine și un peisaj elvețian, au tapetul galben; pe tavanul scund sînt lipite foi din revista *Sîn Otecestva*; în fața ferestrei, o masă de birou din lemn de stejar și un fotoliu vechi, înalt și adînc: lîngă perete, un pat mare din lemn de mahon cu sertare; deasupra patului un corn de vînătoare, o pușcă, corneci pentru praf de pușcă; în colț, icoanele întunecate... și toate aceste lucruri sînt dragi, apropiate, atît de cunoscute!

Bătrînii s-au încălzit și sînt sătui. Iakov Petrovici stă numai cu rufăria de corp pe el și cu pîslarii în picioare, Kovaliov e și el în pîslari și surtuc. Joacă mult timp dame, apoi se consacră îndelung ocupației lor preferate: își examinează hainele — nu s-ar putea întoarce cumva? Dintr-un veston vechi s-ar putea croi o căciulă; și stau așa, la nesfîrșit, în picioare, în fața mesei, măsoară, fac semne cu creta...

Iakov Petrovici are o dispoziție dintre cele mai blajine. Numai în adîncul sufletului îl roade un sentiment trist. Mîine e sărbătoare, el este singur... „Mulțumesc lui Kovaliov, măcar el nu m-a uitat!”

— Hai, zice Iakov Petrovici, căciula asta ia-o tu.

— Da dumneavoastră ce-o să faceți? întreabă Kovaliov.

— Am eu alta.

— Bine, dar asta e groasă.

— Ei și? E o căciulă minunată!

— În cazul ăsta, vă mulțumesc din suflet.

Iakov Petrovici are pasiunea de a face daruri. Și apoi, nu mai are chef să-și coasă căciula...

— Cît o fi ceasul? se întreabă el cu glas tare.

— Cît o fi? repetă Kovaliov întrebarea. Păi, o fi zece. Pun mîna-n foc. Eu să nu știu? Mi-aduc aminte, pe vremuri, la Petersburg, purtam uneori două ceasuri de argint...

— Da le scornești, măi frățioare, nu glumă! observă Iakov Petrovici, prietenos.

— Ce spuneiți, dați-mi voie, nu mă luați așa repede!
Iakov Petrovici zîmbește cu gîndul dus aiurea.

— Uite, frate, îmi închipui cum trebuie să fie acum în oraș! zice el, tolănindu-se pe laviță, cu ghitară în brațe. Lume multă, veselie, forfotă, lumini sclipitoare! Peste tot grupuri de oameni, baluri mascate!

Și apoi vin la rînd amintirile despre cluburi; cît și cînd anume a pierdut sau a cîștigat la jocul de cărți Iakov Petrovici, cum reușea uneori Kovaliov să-l convingă la timp să plece de la club. Se încinge o discuție însuflețită despre prosperitatea de altădată a lui Iakov Petrovici. Acesta declară:

— Da, am făcut multe greșeli în viața mea. Nu pot învinui pe nimeni. Iar pe mine, e limpede, o să mă judece Dumnezeu, dar nu Glafira Iakovlevna, și nici scumpul meu ginerică. Deh, eu le-aș fi dat și cămașa de pe mine, c'ar aia e că n-am cămăși... Uite, eu unul niciodată n-am purtat pică nimănui... Ei, da ce mai, totul s-a dus, a trecut... Cîte rude, cîte cunoștințe, cîți prieteni — și toți dorm somnul cel de veci!

Chipul lui Iakov Petrovici e îngîndurat. Cîntă o romanță tristă, străveche, acompaniindu-se la ghitară:

De ce-ai tăcut și stai îngîndurat?

cîntă el cu gîndul dus departe:

*Ți-e chipul mohorît și-ngîndurat...
Oare nu vezi paharul plin pe masă?*

și repetă, parcă din străfundul inimii:

Oare nu vezi paharul plin pe masă?

Începe și Kovaliov, rar, tărăgănat:

Mulți ani am pribegit sub naltul cer

cîntă el cu o voce spartă, ghemuit în fotoliul vechi, cu ochii țintă într-un punct.

Mulți ani am pribegit sub naltul cer

îi ține isonul Iakov Petrovici în acompaniamentul ghitarei:

*Mulți ani pămîntul m-a purtat stingher,
Un gol în suflet de mulți ani m-apasă...*

Vîntul urlă turbat și zgîlțîie acoperișul. Se aude un zgomot în fața cerdacului... Of, de-ar veni cineva! Pînă și vechea lui prietenă Sofia Pavlovna l-a uitat...

Și, clătînd din cap, Iakov Petrovici cîntă mai departe:

*O dată, într-o clipă neuitată,
Văzut-am o făptură minunată
Și sufletul mi-e încă plin de ea,
Și sufletul mi-e încă plin de ea...*

Totul a trecut, s-a dus ca vîntul... Își lasă capul în jos, frămîntat de gînduri triste... Dar cîntecul răsună voinicește

*De ce-ai tăcut și stai însingurată?
Hai să ciocnim, să stîngem orice gînd
Și-amărăciune-n vinul spumegînd!*

— Ce-ar fi să vină cucoana? spune Iakov Petrovici, atingînd strunele ghitarei și punînd-o apoi pe laviță. Zicînd acestea, își ferește privirea de Kovaliov.

— Cine? face Kovaliov. Tot ce se poate.

— Dacă, ferească Dumnezeu, a rătăcit drumul... Ar trebui să sunăm din corn... pentru orice întîmplare... Poate Sudak o fi în drum spre casă. Doar nu-i mare lucru să îngheți pe o vreme ca asta. Trebuie să ne gîndim omenește...

În clipa următoare, bătrînii se și află în cerdac. Vîntul smulge hainele de pe ei. Ciudat, puternic răsună vechiul corn, pe diferite glasuri. Vîntul poartă sunetele departe, în cîmpul întunecat, în bezna nopții răscolite de viscol.

— Hop-hop! strigă Iakov Petrovici.

— Hop-hop! îi ține isonul Kovaliov.

Și multă vreme după aceea, bătrînii sînt într-o stare de spirit eroică, nu izbutesc să se potolească. Se aude într-una:

— Înțelegi? Zboară cu miile din baltă peste lanul de ovăz! Jos, jos de tot — cît pe ce să ne smulgă căciulile din cap!... Și toate mari, pline! Oricum trag în ele — le fac zob, nu alta!

Sau:

— Atunci, m-am așezat după pin. Și era o noapte cu lună — puteai să-ți numeri gologanii din buzunar! Și deodată apare... Fruntea, uite atîta de mare... Și eu, cînd trag o dată, drept în el!

Apoi vin la rînd cazurile unor oameni care au înghețat, cazuri de salvare miraculoasă... În sfîrșit, urmează laudele aduse Lucezarovkăi.

— Nu mă despart de ea cît oi trăi! zice Iakov Petrovici. Totuși aici eu sînt stăpînul și capul. Moșioara, trebuie să spun adevărul, e o mină de aur. Numai de-aș putea să-mi îndrept un pic treburile! Știi, toate cele douăzeci și opt de deșetine le-aș semăna cu cartofi; cum scap de bancă — sînt iar cineva!

IV

Cît ține noaptea nesfîrșită de iarnă, viscolul își poartă urgia prin cîmpul întunecat.

Bătrînilor li se pare că s-au dus la culcare tîrziu de tot, dar nu se prinde somnul de ei. Kovaliov, acoperit cu cojocul pînă-n creștetul capului, tușește surd. Iakov Petrovici se răsucește într-una și suflă greu, îi este cald. Prea cumplit zguduie viscolul pereții casei, prea înzăpezește geamurile! Și prea e neplăcut zăngănitul geamurilor sparte din salon!

Ce pustietate, ce întunecime în acest salon rece, nelocuit; tavanul jos, ambrazura ferestrelor mici — adîncă. Și noaptea asta atît de întunecată! Geamurile au slabe reflexe, ca de plumb. Chiar dacă îți lipești fața de geam, nu deslușești decît cel mult grădina troenită... Mai departe — întuneric și viscol, viscol fără sfîrșit...

Bătrînii simt prin somn cît de singuratic și lipsit de apărare este acest colțișor pierdut în oceanul zbuciumat al zăpezilor de stepă.

— Of, Doamne, Dumnezeu! răsună în răstimp bombănitul lui Kovaliov.

Dar din nou vuietul vifornitei îl învăluie într-o toropeală ciudată. Tușește tot mai încet, tot mai rar, ațipește alene, ca și cînd s-ar cufunda într-un spațiu fără de margini... Și din, nou, prin somn simte ceva sinistru... Aude... Da, niște pași! Pași grei, undeva deasupra capului... Cineva umblă sus, deasupra tavanului... Într-o clipă, Kovaliov se dezmeticește, dar pașii grei se aud limpede și acum... Grinda tavanului scîrție...

— Iakov Petrovici! spune el. Iakov Petrovici!

— Cum? Ce? întreabă Iakov Petrovici.

— Să știți că umblă cineva deasupra noastră.

— Cine umblă?

— Păi, ia, ascultați!

Iakov Petrovici ascultă cu luare-aminte: umblă cineva?

— Da de unde, așa e întotdeauna, e vîntul, zice el, în cele din urmă, căscînd. Da fricos mai ești, frate! Mai bine, hai să dormim.

Într-adevăr, cîte nu s-au vorbit, cîte nu s-au scornit despre pași din ăștia care se aud deasupra tavanului! Mai ales într-o noapte urîță, ca asta!

Și totuși, în momentul cînd să ațipească, Kovaliov șoptește din adîncul inimii:

„Cel ce locuiește întru ajutorul Celui preaînalt sub acoperemîntul Dumnezeului cerului se va sălășlui... Teamă nu-ți va fi de frica de noapte, nici de săgeata ce zboară ziua... Pre aspidă și pre vasilisc vei încăleca și călca-vei pre leu și pre balaur.”¹

Și pe Iakov Petrovici tot timpul îl frămîntă ceva în somn. Legănat de glasul viscolului, aude cînd vuietul unui codru secular, cînd dangătul îndepărtat al unui clopot; i se năzărește un lătrat de cîini abia deslușit, undeva, în stepă, și strigătul lui Sudak... Iată, acum un foșnet de sanie în fața cerdacului, un scîrțîit de încălțări pe zăpada înghețată din tindă... Inima lui Iakov Petrovici se strînge de durere și de așteptare: e sania lui și în sanie sînt Sofia Pavlovna și Glașa... Se apropie încet, sînt pline de zăpadă, abia le deslușește în întunericul nopții viforoase... merg, merg într-una, dar nu se opresc în fața casei, cine știe de ce, se duc mai departe, tot mai departe... Le mîină viscolul, spulberînd zăpada peste ele, și Iakov Petrovici își caută de zor cornul de vînătoare, vrea să sune din corn, să le strige...

— Ptiu! Drace! mormăie el, dezmeticindu-se și gîfîind greu.

— Ce-i cu dumneavoastră, Iakov Petrovici?

— Nu pot să dorm, frate! Și cred că e tî ziu de tot.

— Da, cam tîrziu!

— Ia aprinde lumînarea să tragem un fum!

¹ Din psalmul 90 al lui David.

În odaie se luminează. Făcînd ochii mici, ca să-i ferească, somnoroși cum sînt, de flacăra lumînării ce tremură ca o stea lucitoare roșie-tulbure, bătrînii stau, fumează, își scarpină cu desfătare spinările și se odihnesc de vise... E plăcut să te trezești în nopțile lungi de iarnă, într-o cameră caldă care-ți este dragă, să fumezi, să stai de vorbă, să-ți împrăștii groaza cu ajutorul unei lumini vesele!

— Iar eu, zice Iakov Petrovici, căscînd dulce, iar eu, ce crezi că am văzut adineauri în vis? Ptiu... ce mai e în stare să viseze omul!... Se făcea că eram în vizită la sultanul turcesc!

Kovaliov șade pe podea, gîrbovit (cît de micuț și de bătrîn arată, așa, fără surtuc, sculat pe neașteptate din somn!), și răspunde cu gîndul dus departe:

— Ei, la sultanul turcesc, asta nu-i nimic! Uite, eu visam tocmai adineauri... Mă credeți? Stăteau așa, unul după altul, unul după altul... toți cu cornițe, cu hăinuțe pe ei... care mai de care mai mic... și jucau tontoroii aici, sub nasul meu, de se cutremura toată casa!

Amîndoi spun minciuni. Avuseseră aceste vise, și nu numai o dată, dar nu în noaptea asta, și prea des și le povestesc unul altuia. Așa încît de mult nu se mai credeau unul pe celălalt. Și totuși își povesteau. Iar după ce pălăvrăgesc așa-pînă se satură, în aceeași bună dispoziție, sting lumînarea, se așază în pat, se înfofolesc, își îndeasă căciulile pe ochi și-ncep să-i tragă la aghioase...

Încet se luminează de ziuă. O zi mohorîță, întunecoasă, viscolul nu se mai domolește. Troienele de sub ferestre au ajuns pînă aproape de geamuri, se înalță spre acoperiș, iar în odaie stăruie o penumbră palidă, stranie...

Deodată, de pe acoperiș se rostogolesc cu zgomot cîteva cărămizi. Vîntul a dărimat un cos...

E un semn rău: curînd, curînd de tot, probabil, nici urmă nu va mai rămîne din Lucezarovka!

1

FERESTRELE ce dădeau spre grădină rămaseră deschise toată noaptea. Copacii își răsfirau frunzișul des chiar lângă geamuri, și, în zori, când se luminează în grădiniță, păsările începură să ciripească prin tufișuri, atît de cristalin și de răsunător, încît odăile răsunau. Dar văzduhul, iarba tinăra, de mai, înrourată, erau reci și mate, iar dormitoarele învăluite în somn, tăcere și căldură.

Casa nu semăna de loc cu o vilă din afara orașului; era o casă obișnuită de țară, nu prea mare, dar confortabilă și liniștită. Arhitectul Piotr Alexeevici Primo locuia în ea pentru a cincea vară. El, unul, era mai mult pe drumuri sau se afla la oraș. În vilă stăteau Natalia Borisovna, nevastă-sa, și fiul mezin, Grișa. Cel mare, Ignati, care tocmai absolvise universitatea, apărea, ca și tatăl său, în chip de oaspete: avea o slujbă.

La patru dimineăta, în sufragerie intră jupîneasa. Căscînd dulce, aranjă mobilele și hîrșii cu peria pe podea. Apoi trecu prin salon în camera lui Grișa și puse jos, în fața patului, niște ghetete mari cu talpă groasă, fără tocuri. Grișa deschise ochii.

— Garpina! strigă el cu voce de bariton.

Garpina se opri în prag.

— Ce-i? întrebă ea în șoaptă.

— Vino-ncoace.

Garpina clătină din cap și ieși din odaie.

— Garpina! repetă Grișa.

— Ce vrei matală?

— Vino aici... pentru o clipă.

— Nu vin, să mă tai bucăți!

Grișa rămase pe gînduri o clipă, apoi își întinse cu desfatăre mădularele.

— Atunci, cară-te!

— Cucoana a zis asară să te întreb pe matală dacă pleci la oraș.

— Și mai ce?

— O zis dumneaei să nu pleci, că o sosi boierul astăzi. Fără să-i răspundă, Grișa se îmbracă.

— Prosopul unde-i? o întrebă el cu glas tare.

— Îi pe masă! Văleu, să n-o deștepți pe cucoana.

Somnoros, proaspăt și sănătos, cu o șapcă cenușie pe cap, îmbrăcat într-o haină largă, ușoară, Grișa intră în salon, își aruncă pe umăr prosopul plușat, luă dintr-un colț un ciocan de crochet și, trecînd prin antreu, deschise ușa spre stradă, care dădea în drumul plin de colb.

Vilele înconjurate de grădini se aliniau în dreapta și în stînga drumului. Din vîrfurile dealului spre răsărit, se deschidea priveliștea pitorească a unei cîmpii întinse. Acum totul sclipa în culorile limpezi, vii ale primelor ore de dimineață. De-a lungul văii, păduri albastrii se înălțau întunecate; riul străjuit de stufăriș și de ierburi înalte avea strălucirea unui oțel albastru-cenușiu, pe-alcouri cu dungi sîngerii; ici-colo, de pe oglinda străvezie, netulburată a apei se ridicau aburi argintii care piereau în văzduh. Iar în depărtarea vastă și senină se revărsa pe întinsul cerului lumina portocalie a zorilor: soarele sta să răsară.

Pășind ușor și energic, Grișa coborî dealul și, călcînd pe iarba udă, lucioasă, cu miros puternic de umezeală, ajunse pînă la instalațiile de băi. Acolo, într-o cabină de scînduri, luminată straniu de lucirile mate ale apei, se dezbracă și își privi îndelung trupul zvelt, ținîndu-și cu mîndrie capul frumos, așa ca să semenec statuile tinerilor romani. Apoi, îngustîndu-și ușor ochii cenușii și fluierînd încetișor, intră în apa răcoroasă, ieși înotînd din spațiul îngădit și izbi cu putere din mîini, văzînd cum, abia răsărit la orizont, ca o dungă subțire de foc, soarele prinse a tremura. Cu strigăte metalice răsunătoare, brăzdînd zgomotos apa cu aripile lor desfăcute, un cîrd de gîște albe se traseră greoaie în stufăriș. Depărtîndu-se lin pe oglinda apei, cercuri mari se clătinară și porniră spre larg.

— Grigori Petrovici! strigă cineva de pe mal.

Grișa se întoarse cu fața spre mal și zări un bărbat înalt cu barbă castanie, cu fața deschisă și niște ochi mari, albaștri,

bulbucăți, cu privirea senină. Era Kamenski „tolstoianul“, cum îi spuneau vilegiaturiștii.

— Vii astăzi? îi strigă Kamenski, scoțându-și șapca și ștergându-și fruntea cu mîneca rubașcăi din pînză groasă.

— Bună dimineața! Vin, răspunse Grișa. Încotro, dacă nu-i secret?

Kamenski zîmbi, privind-l pe sub sprîncene.

— Uite, așa-s oamenii! zise el grav și prietenos. Una-două secret!

Grișa se apropie încet de mal și, în picioare, cu apa pînă la bărbie, mormăi:

— Ei, poftim, dacă dumneata zici, nu e nici un secret... Pur și simplu, eram curios să aflu de ce m-ai întrebat dacă vin?

— Pentru că trebuie să trec pe la niște cunoștințe.

— Va să zică, mergi cu trăsura în oraș!

— Parcă la oraș nu se poate merge decît cu trăsura? Se poate și pe jos. Și ce, parcă numai la oraș poți avea cunoștințe?

— Sigur. Așa este. Nu înțeleg un singur lucru...

— Ai dreptate. Am spus că voi pleca și în oraș, și la cunoștințe: la doi pași de aici, pe la grădinile de zarzavat.

— În concluzie, să vin cît mai tîrziu?

— Da, cît mai tîrziu.

— În cazul acesta, la revedere! strigă Grișa și gîndi: „Bine zice Ignati — niște psihopați!“ Dar după ce se îndepărtă, înotînd, întoarse din nou capul și privi cu luare-aminte silueta aceea înaltă, în straie țărănești, care se depărta pe cărare, de-a lungul malului.

Pe rîu era încă liniște și răcoare. Dincolo de luncă, în crîngul ce se profila albastrui, răsuna cîntecul cucului. Lîngă mal, se auzi un foșnet de trestii și din desiș apăru, plutind încet, o barcă. Un bătrînel cărunt, cu ochelari și cu o pălărie de paie pe cap, ședea în barcă cercetînd cu atenție o undiță. O ridică, chibzuind ceva, barca se opri în loc, răsfrîntă în apă, ca și el, în cămașa-i albă și cu pălărie. De la cabine răzbăteau strigăte, hohote de rîs, se auzea plescăitul apei. Pe scîndurile care se îndoiu sub pașii lor, fugeau bocănînd din cizme liceeni, studenți în vestoane albe, funcționari în rubașcă de doc...

Grișa n-avea nici un chef să se întoarcă acolo, de aceea plonjă în apă, și, scufundîndu-se, deschise ochii în verdele ei

închis; își simțea propriul trup parcă străin și ciudat, ca și când l-ar fi privit printr-o sticlă. Carașii și fîntîneii cu ochișorii lor mirați se opreau în fața lui și apoi o tureau deodată undeva în adîncul întunecat și rece. Apa îi impresura și-i legăna blînd și ritmic trupul, și era plăcut să simți sub picioare nisipul aspru și scoicile... Sus, soarele începuse să ardă, iar împrejurul lui apa caldă, nemișcată strălucea ca o oglindă. Dinspre răchitele verzi de pe mal, gătite cu cercei cenușii, plutea încet un puf alb, mirosea a mîl și a pește.

II

După baie, Grișa dedică o oră încheiată exercițiilor de gimnastică. Mai întîi, în grădină, se cățără pe frînghie și se exersă la trapez. Apoi, în odaia lui, luînd niște poziții voinicioase, ridică greutatea de cîte două puduri.

În curte, răsunător și vesel, se auzea cotelodăcitul găinilor. În casă, mai stăruia liniștea unei dimineți luminoase de vară. Salonul era despărțit de sufragerie printr-o arcadă, iar lîngă sufragerie se afla lipită o altă cameră, nu prea mare, plină de oleandri și palmieri în hîrdaie, scăldată în lumina chihlimbarie a soarelui. Acolo, într-o colivie care se legăna ușor, se foia un canar și, uneori, se auzeau grăunțele căzînd cu un sunet limpede pe podea. În oglinda mare, în fața căreia Grișa manevra greutatea, se reflecta toată camera, într-o lumină intens aurie, cu frunzele late ale florilor de un verde-străveziu, artificial.

Ieșind pe terasă, Grișa se instalează la masa așezată pentru ceai și, balansîndu-se cu scaun cu tot, cu nările ușor dilatate, se apucă să soarbă încet laptele. În liniștea casei răsună deodată glasul languros al Nataliei Borisovna:

— Garpina!

„Ce plictiseală!“ gîndi Grișa. În fiecare zi același lucru“.

— Garpina! repetă Natalia Borisovna, nerăbdătoare. Grișa!

Grișa se ridică alene de pe scaun.

— Da, ce dorești? întrebă el, intrînd în dormitor.

Natalia Borisovna, o femeie plină, de vreo patruzeci de ani, ședea pe pat, și cu mîinile ridicate, își prindea în ace

părul des, întunecat. Văzîndu-și fiul, dădu din umăr cu un aer nemulțumit:

— Ah, mojie mai ești, băiatule! zise ea, îndulcindu-și cuvintele cu un zîmbet.

Grișa aștepta tăcut. În dormitorul cu storurile lăsate domnea un clarobscur parfumat. Pe noptieră, alături de luminare, se auzea tic-tacul unui ceas mic și se vedea deschis un număr din revista *Vestnik Evropî*.

— Cum se poate, zău așa? adăugă Natalia Borisovna și mai blînd. Eu strig într-una și voi nu vă mișcați!...

Îl rugă să scoată din sertarul noptierei banii, să vadă unde e biletul, să scrie ce trebuie luat la bibliotecă, să adune revistele și s-o cheme pe Garpina.

— Garpina pleacă îndată la oraș, zise ea; nu ai nevoie de nimic?... Astăzi sosește tăică-tu, probabil, cu el vine și Ignati.

— Fii bună, mai repede! o întrerupse Grișa. Știi doar că trebuie să mă duc chiar acum la Kamenski.

— Ești imposibil, la urma urmei! exclamă Natalia Borisovna. Tocmai despre asta voiam să-ți vorbesc. Uite, de pildă, nici nu mi-ai spus nimic despre el...

— Doar l-ai văzut și dumneata.

— Ce-am putut să văd în zece minute, cît a luat comanda? N-am vorbit decît despre dulap.

— Bine, dar nici eu n-am fost la el decît de două ori.

— Bine, oricum!

— Un adept ca oricare altul al lui Tolstoi.

— Uite, ce e, invită-l, te rog, la noi pentru astă seară. Știi doar, pentru Ignati o să fie interesant. Dar invită-l, dragul meu, așa, mai delicat, că altfel poate să te refuze.

Grișa dădu afirmativ din cap și ieși din dormitor.

III

„Încă o zi, încă o zi nesfîrșită!“ oftă din adîncul sufletului Natalia Borisovna, cînd terminînd de băut ceaiul și încheind parlamentările cu bucătăreasa, își luă umbrela, revista și, cu un pas legănat, mijindu-și ochii din cauza luminii vii a dimineții și ținînd cu mîna stîngă poala rochiei largi de șantung, cohorî alene de pe terasă și se îndreptă spre

parcul stațiunii de vile, prin grădina lor, unde, în merii gătiți cu flori albe, zumzăiau în soare albinele, iar în desigurungureau turturelele.

„Ce înduioșător!“ gîndi ea cu un zîmbet leneș, deschizînd portița și zărindu-l, nu departe, pe profesorul Kamarnițki la braț cu soția. Și, îndată le strigă cu un glas obosit:

— Ce vînt vă aduce?

Cam simplu la înfățișare, roșcovan și cîrn, profesorul pășea fără grabă, iar ochelarii lui cu lentile groase sclipeau sever; la butonieră purta o floare roșie, iar în mîini un coș. Doamna profesor, o evreică mărunțică, semănînd cu o ghitară, își pleca mereu căpșorul negricios spre umărul lui.

— ... nă ziua! aruncă ea cu nepăsare printre dinți. Ca întotdeauna, ochii ei melancolici și toată fețișoara ei de pasăre aveau ceva arogant, o expresie de dezgust: nimeni nu trebuia să uite că doamna profesor este marxistă, că a stat la Paris și că i-a cunoscut personal pe emigranții celebri.

— Atît de matinali? îi întrebă Natalia Borisovna.

— Ne ducem să culegem ciuperci, răspunse doamna profesor, iar profesorul, silindu-se să zîmbească, adăugă:

— Trebuie să folosim din plin timpul cît ne odihnim aici.

„Ce plicticoși mai sînt!“ gîndi Natalia Borisovna, urmărindu-i cu privirea. Of, ce plicticoși! repetă apoi, intrînd în parc.

În poiana întinsă a parcului se înălțau doar stejari cu frunzișul de un verde-închis, cu ramuri largi. De obicei, aici se adunau vilegiaturistii. Acum, cîțiva din funcționarii care formau majoritatea celor veniți, mergeau pe drumul care, printre stejari, se îndrepta spre stația de cale ferată. Domnișoare în rochii ușoare, pestrițe, și bărbați în haine de șantung, cu pantofi moi, treceau pe lîngă Natalia Borisovna și se adînceau pe drumul îngust în pădure, unde frunzișul de aluni arunca o penumbră verzuie, unde sclipeau raze aurii de soare, iar văzduhul mai era ușor și proaspăt, îmbibat de mirosul tare de ciuperci și lăstăriș tînăr.

Și Natalia Borisovna se simți din nou împăcată cu sine, pe această pajiște, în timp ce saluta cunoștințele, așezată pe o bancă sub stejarul ei preferat. Se lăsă pe spate, deschise cartea și, după ce își mai îndreptă o dată cutele rochiei, se apucă să citească. Din cînd în cînd, ridica încet capul, zîm-

bea și schimba câte o vorbă cu vilegiaturistele care stăteau și ele la umbră, și din nou, fără grabă, își lăsa ochii pe articolul ce trata problema strămutărilor.

Între timp, poiana prindea tot mai multă viață. Veneau doamne, domnișoare cu lucru de mână și cu cărți, dădace și doici impunătoare gătite în sarafane și cu *kokoșnik*¹ pe cap. Claxonînd rar, totuși fără a fi necesar, treceau bicicliști în costumele lor sportive. Cei slabi treceau în viteză, forțînd încovoiați și dînd din picioare, ca niște păianjeni. Cei vînjoși, cu costumele strîmte, mulate pe șoldurile largi, mergeau mai domol, privind mereu în jur, veseli și siguri de ei. Spițele strălucitoare ale roților scilipeau în soare asemenea unor raze aurii. Copiii alergau prin poiană, luîndu-se la întrecere, se strigau cu glasuri răsunătoare și se ascundeau unii de alții în dosul stejarilor.

— Ce cald e! zise Natalia Borisovna, strîngîndu-și pleoa-pele, lăsîndu-și cartea pe genunchi și adresîndu-se unei femei tinere de tot, care ședea prin apropiere și tricota.

— E tare cald! încuviință aceasta, dînd la o parte un fir lung de păr ce-i lunecase peste obraz.

O pîclă aurie, abia vizibilă, stăruia în depărtare, în văzduhul arzător. La soare, muște aurii-verzui încremeniseră parcă, lipite de pietriș și de copaci. Sus, deasupra stejarilor, unde se vedea albastru înaltul neted al cerului, se adunau nori cu marginile ciudat rotunjite. Din desișul pădurii răzbătea în triluri melodioase glasul vesel și languros al ciocîrliei.

IV

Grișa se îndrepta spre Kamenski, izbind cu ciocanul de crochet în florile de pe drum.

Kamenski se ocupa de tîmplărie, iar Grișa lua lecții de la el. De mult dorea să învețe o meserie: și pentru că este folositor pentru sănătate, și pentru că, fără îndoială, cîndva îi va face plăcere să arate, că, uite, el, om instruit, se pricepe și la o muncă manuală. În timp ce mergea, se gîndea, printre altele, că după ce va stăpîni bine această meserie, își va face

¹ Podoabă în formă de diademă, cusută cu fir și mărgel.

singur niște bile și ciocane perfecte pentru crochet, ba poate chiar tot mobilierul din odaia lui... o mobilă simplă, comodă și originală. Îl amuza și faptul că acum se putea lăuda că-l cunoaște personal „pe un adept în carne și oase al lui Tolstoi“.

În casa tatălui său Grișa văzuse din copilărie oameni cu firi dintre cele mai felurite: granguri cu funcții și profesii diferite, care întotdeauna aveau aerul că sînt după o masă copioasă, evrei grași, bogați, care mergeau cu pas legănat, semeț ca gîștele, medici și avocați celebri, profesori și foști radicaliști. Iar tatăl lui, vorbind despre granguri în lipsa lor — îi numea escroci, pe evrei — „mutre jidovești“, iar pe ceilalți — flecari, nulități. După ce începuse să citească și el cărți serioase, să lege cunoștințe cu studenții, Grișa se simțise adeseori cuprins de mirare. Constatase deodată că un scriitor sau un profesor celebru pe care el și-l închipuise pînă atunci ca fiind un om cu totul neobișnuit, era în realitate nici mai mult, nici mai puțin, decît „un idiot“, „o mediocritate“, toată celebritatea acestui personaj bazîndu-se doar pe prezența unor enciclopedii străine în bibliotecă și pe prietenia unor oameni influenți. Iar lucrul acesta îl spunea chiar Piotr Alexeici; era de ajuns ca tatăl său să povestească pe un ton glumeț că cutare celebritate își bagă vată în urechi, că-i plac prunele afumate și că se teme de nevestă-sa, ca de dracu, pentru ca prestigiul acestei celebrități să se năruie pentru totdeauna în ochii lui Grișa. Același gen de noutăți aducea din capitală și Ignati; dar el, fiind un om extrem de nervos din fire, avea păreri și mai categorice.

— Ce mai, și terebentina e bună la ceva, repetase el într-o zi cuvintele lui Prutkov, atunci cînd venise vorba despre adepții și învățătura lui Tolstoi, „această filozofie primitivă de autodidact cu cap nedisciplinat“. Și Grișa, sfios încă în fața lui Kamenski, își luase obiceiul de a-și miji ochii disprețuitor ori de cîte ori se gîndea la el.

Kamenski locuia la moară, cam la o verstă depărtare de sat. Moara se afla pe un islaz verde, la sud de livezile vilelor, acolo unde terenul se înălța mai mult, deasupra văii rîului. Proprietarul ei o neglija, nu se știe de ce: încetul cu încetul, mica proprietate, cu un plop înalt deasupra acoperișului de paie al unei cocioabe scunde, cu grădina de zarzavat năpădită de buruieni, se părăginea. Jos, în valea largă, se zăreau coamele pădurilor, catifelate, de un albastru întune-

cat, contopindu-se într-un singur tot. Moara își întindea deasupra văii aripile frînte, de o culoare cu totul incertă, ca pentru o îmbrățișare. Parcă se tot uita spre zarea care se pierdea într-o pîclă ușoară melancolică, de unde holdele veneau tot mai aproape, tot mai aproape de ea; o iarbă înaltă năpădisese curtea: pietrele de moară vechi, cenușii se afundau ca niște pietre funerare în pămînt, năpădite de tufe de urzică-moartă. Porumbeii părăsiseră acoperișurile. Numai greierii țîrîiau tainic, vara, în zilele de arșiță, lîngă pragul căsuței ce moțăia pașnic în soare.

— Mănăstire-ntr-un picior... zîmbise ironic Grișa, cînd văzuse moara pentru prima dată. Își și închipuise cum Kamenski are să înceapă să-i dea povețe, pentru a-i salva sufletul, și se înarmase din timp, arborînd o ostilitate glacială. Kamenski însă îi arătase doar cum se taie scîndurile cu ferăstrăul; această purtare avu darul să-l jignească pe Grișa: „nu catadicsește să se coboare pînă la mine“, gîndi el, privind cu coada ochiului la dascălul său care lucra și străduindu-se să înăbușe acel sentiment de respect involuntar pe care-l încerca față de el.

Era aproape ora nouă cînd ajunse lîngă „mănăstire“. De obicei Kamenski lucra la această oră. Acum însă, în tindă, unde era instalat bancul, nu era nimeni.

— Alexei Alexandrovici! strigă Grișa și, neprimind nici un răspuns, porni spre moară: acolo, în ajun, Kamenski despicase niște scînduri mari. Dar și la moară era pustiu. Doar vrăbiile seridicară în cîrd de pe podea și o nevăstuică dispăru tainic, ca un șarpe mititel, de-a lungul coșului din cărămidă, într-o ladă de făină spartă.

„Și-a prelungit, va să zică, vizita la grădinar“, își zise Grișa, întorcîndu-se în căsuță.

În tinda mică, cu ușa dînd spre miazănoapte, era răcoare din cauza podelei de lut; în penumbră stăruia un miros acru de talaș și de clei de tîmplărie. Lui Grișa îi plăcea acest miros și stătu mult timp așezat pe prag, făcîndu-și vînt cu șapca și privind spre cîmp unde tremura și se pierdea în unduiri leneșe pîcla acestei zile calde de mai. Învăluite în pîclă, grădinile vilelor păreau tulburi, ca niște crochiuri cenușii, trasate pe sticlă. Ca întotdeauna pe timp de arșiță, stăncuțele țipau undeva în stepă cu glasuri molatice, subțiri. În curtea morii, aerul era nemișcat, iarba se usca văzînd cu

ochii... Vrînd să alunge toropeala ce-l cuprinsese, Grișa se ridică de pe prag.

Alături era aruncat un topor. Pe banc, printre unelte, în rumeguș alb de lemn tăiat cu ferăstrăul, se aflau doi cartofi copti, cu coaja arsă, și o carte cu scoarțe jerpelite. Grișa o deschise: era Evanghelia. Pe pagina de titlu se vedea scris: „Dumnezeul meu! Mă rușinez și mă tem să-mi ridic fața către Tine, Dumnezeul meu, căci fărădelegile noastre apasă greu asupra capetelor noastre, iar greșelile noastre au crescut pînă la cer...”

„Ce-nseamnă oare asta?” mormăi Grișa, simțind ceva nou, înălțător, atingîndu-i sufletul. „Ciudat om!” adăugă el, dus pe gânduri, și din nou deschise Evanghelia. Înăuntru se aflau cîteva scrisori („Dragii mei frați întru Hristos Alexei Alexandrovici și Pavel Feodorovici...” începea una din ele), hîrtiuțe cu tot felul de citate... Pe una din ele un început de poezie:

*Mult l-am căutat pe Domnul în orașe zgomotoase,
Mult timp am privit spre boltă — vrînd să-l văd pe Dumnezeu.*

Pe o altă hîrtie alte texte:

„Țineți-vă bine, așadar, încingîndu-vă mijlocul cu ade-vărul și îmbrățișîndu-vă cu platoșa dreptății”.

O rîndunică intră ciripind în tindă și țîșni apoi afară, ca o săgeată. Grișa tresări și-i urmări multă vreme zborul. Își aminti dimineața, baia, terasa, sera — și toate acestea i se păsură deodată străine, depărtate.... Rămase cîteva clipe în ușa casei, apoi o deschise.

În prima cameră, îngustă, îl întîmpină un zumzet de muște; aerul era înăbușitor, toate în jur erau mohorîte, aproape mizere: o sobă din cărămidă, dărîmată, pereți din bîrne înne-griți, o mică ferestruică ce lumina slab. Patul era înjghebat din cîteva buturugi și din scînduri, acoperite doar cu o cergă. Drept căpătîi — un cojoc făcut sul, iar în loc de pătură un palton vechi din postav gros. Pe masă, printre cărțile fer-fenițite, erau aruncate cîteva obiecte care contrastau ciudat cu atmosfera odăii. Un sfeșnic de bronz oxidat, un cuțit mare cu mîner din fildeș, o perie de cap și fotografia unei tinere femei cu fața slabă, tristă. Din delicatețe, Grișa își desprinsese privirea de la masă și inima i se strînse, privind acest portret

și toate aceste obiecte vechi, pătate de muște, nefolosite de-atîta timp.

Pentru ce această autoflagelare? Se uita la pereții din hîrne, la patul sărăcăcios, străduindu-se să înțeleagă sufletul celui om ciudat care dormea singuratic în el. A trăit, așadar, altfel de zile, cîndva a fost și el un alt om... Ce l-a făcut oare să trăiască, aici, ca un simplu mujic?

„Ciudat om“, repetă Grișa, privind încruntat fotografia din perete de deasupra patului — o reproducere după tabloul unui pictor celebru. Reprezenta, în toată cruzimea ei, moartea prin răstignire, pictată brutal, cu o inimă îndurerată, aproape înrăită. Tot ce îndurase trupul acela omenesc, cu mîinile și picioarele țintuite de crucea grea și grosolană, era redat pe chipul lui Hristos, adormit întru Domnul, slăbit, sleit de interogatorii, de torturi și de chinurile unei morți lente. Îți venea greu să privești capul hidos, tuns chilug, al tîlharului răstignit pe o altă cruce, care încerca parcă să se smucească, chipul lui cu ochi înnebuniți și gura deschisă într-un strigăt de groază și uimire în fața morții celui care s-a numit Fiul Domnului... Crispîndu-se din toată ființa sa, Grișa deschise ușa spre cealaltă odaie.

Era o încăpere însorită, goală, și în aer stăruia un miros de hambar. Cîndva, pe această podea trecuse, în semicercuri largi, o mătură; dar nu-și desăvîrșise opera și pulberea de făină se vedea așternută din gros prin unghere și pe pervazuri. Lîngă una din ferestre, pe al cărei pervaz erau așezate teancuri de caiete litografiate, un manual „Esperanto“, cugetările lui Epictet, Marc Aureliu și Pascal, era tras un scaun. Probabil, Kamenski se așeza pe el pentru a se odihni și pentru a citi. Pe perete, între două ferestre, erau lipite cu pap reflecții tipărite sub diferite titluri, ca: *Despre cuvînt*, *Despre Iubire*, *Despre viața trupească*. Între ele, o poezie scrisă de mină cu litere de o șchioapă pe o hîrtie albă:

*Doamne! Viața ia-mi-o toată,
Ție-ți este închinată!
Zi de zi și ceas de ceas,
Laudei tale să dau glas!*

Iar mai jos din psalmii lui David:

„Făcutu-mi-ai cunoscute căile vieții; cu înfățișarea ta umplea-mă-vei de bucurie“.

Ce ciudate și noi erau toate acestea pentru Grișa! Se uita cu uimire în jur, asculta cu luare-aminte tăcerea acestor locuri părăginite și parcă ceva se trezea în inima lui. Măsură îndelung cu pașii odaia... Apoi se întoarse în cealaltă cameră cufundată în penumbră, ieși în tindă, deschise din nou Evanghelia.

„Fiilor! Puțin timp am să mai fiu cu voi, citi el cuvintele celei din urmă Cine a lui Hristos cu ucenicii, însemnată cu creionul: Să nu se tulbure inima voastră. Dacă lumea vă urăște, gândiți-vă că întâi m-a urât pe mine. Femeia, când e să nască, se întristează, fiindcă a sosit ceasul ei, dar după ce a născut copil nu mai ține minte durerea, de bucurie că a adus un nou om pe lume...”

Grișa își desprinsese ochii de pe carte și privi îndelung și încordat în fața sa, fără să vadă nimic. Și el, acest om ciudat, suferă „căci fărădelegile noastre au apăsătoru capul nostru”. Mirosul izbei sărăcăcioase ce venea de la scoarțele vechi-străvechi ale cărții îi aminti lui Grișa munca grea, bucata de pâine neagră, patul aspru de lemn, pereții din bîrne, înnegriți. Iar odaia pustie, tăcută și plină de soare, îi sugera singurătatea senină și clipele de odihnă și viață liniștită, contemplativă.

„Cu înfățișarea ta umplea-mă-vei de bucurie“, își aduse aminte Grișa și simți cum îi tresaltă și lui inima, cuprinsă de bucurie și de groază în același timp, și cum ochii i se umplu de lacrimile unei încântări de neînțeles... „Astfel, citi el mai departe, simțind cum îi trece prin păr ca o adiere de vînt înghețat, astfel a vorbit Isus. Apoi, ridicîndu-și ochii spre cer, a cuvîntat: «Tată, venit-a ceasul! Preamărește pe fiul Tău ca și fiul să Te preamărească... Arătat-am numele Tău oamenilor... Păzește-i întru numele Tău!»“

V

— Aha, ai și venit! răsună glasul lui Kamenski.

Stînjedit, Grișa, închise repede cartea,

— Scuză-mă, zise el, ridicîndu-se.

— De ce să te scuz? îl întrebă Kamenski. Stătea în fața lui, cu un sac în mînă, și-l privea cu luare-aminte, drept în ochi.

— Păi, pentru că mi-am băgat nasul în cărțile dumitale, îi răspunse Grișa cu nepăsare.

— Vezi ceva rău în asta?

— Spuneam că am luat cartea dumitale, cum să zic, fără permisiune, nu-i așa...

— „Cartea dumitale“? Ce înseamnă asta?

— Cum adică?

— Da. De ce folosești mereu astfel de cuvinte? Stăteau unul în fața celuilalt, și Grișa simți cum privirea insistentă și zîmbitoare a lui Kamenski îl subjugă din ce în ce mai mult.

— Ce-ai cumpărat? îl întreabă el, ca să schimbe vorba.

— Puțină ceapă și pîine.

Și Kamenski lăsa sacul pe podea.

— Ei, hai să începem, ce zici? adăugă el. Am să-ți arăt ce ai de făcut, iar după ce aprind focul, vin și eu să lucrez cu dumneata.

Grișa tresări.

— Nu, te rog, fă focul mai întîi.

— Am tot timpul, răspunse Kamenski. Așeză o scîndură în banc, încercă rindeaua. Cu o atenție excesivă, Grișa ascultă cum trebuie să mînuiască rindeaua și cum să ajute la așezarea unei scînduri în banc.

— Ia, încearcă! zise Kamenski.

Grișa luă rindeaua și o trecu peste scîndură cu atîta putere, încît din două-trei mișcări strică rindeaua.

— Nu te pripi, îi spuse Kamenski, rîzînd binevoitor.

Intră apoi în casă, ieși de acolo cu un ceaunel plin cu apă, îl puse pe pirostrie, lîngă pragul casei, și aprinse focul. O șuviță de fum albăstrui pluti prin curte. Uitîndu-se la ea, din cînd în cînd, Kamenski luă de după banc un ciubăr, se așeză în prag și se apucă să-l cercuiască. Ciubărul gol amplifică zgomotul ciocanului. În ritmul acelor lovituri, Grișa mînuia rindeaua de-a lungul scîndurii. Așchii de culoarea untului cădeau, răsucindu-se frumos, pe podea.

— Stai numai cu mama dumitale? îl întreabă deodată Kamenski, lăsînd în jos ciocanul.

— Nu, și tata vine adeseori aici, se grăbi să-i răspundă Grișa, ridicîndu-și spre el fața asudată și încordată. Acasă, la oraș, stăm cu toții împreună, tot timpul.

— Cu ce se ocupă, înfrumusețează orașele?

— Cum adică, înfrumusețează orașele?
— Clădește case pentru oameni bogați? Făurește Turnul Babel?

— Ah, asta voiai să spui... Da, dacă vrei.

— Nu, tocmai asta nu vreau! zise foarte serios Kamenski. După ce aruncă în apă niște cartofi și cîtevacepe, așîță focul și-și reluă lucrul.

— Da, zise el, îngîndurat. Și fratele dumitale — ce face?

— Abia a absolvit facultatea. Acum are o slujbă... adică lucrează la un patron.

— Așa, zise Kamenski. La un patron... Și dumneata ai de gînd să te îndeletnicești tot cu așa ceva?

Grișa tăcea.

— Nu știu, răspunse într-un tîrziu, cu glas încet.

Kamenski tăcu și el un timp.

— E bine că nu știi, reluă el apoi aproape aspru și-și aținti ochii undeva, în depărtare. Oamenii tot se mai duc în Egipt după ajutor. Dar egiptenii sînt și ei oameni, nu sînt Dumnezeu, iar caii lor sînt trup, nu spirit.

Și, ridicînd ochii spre Grișa, adăugă:

— Și dumneata vei fi tot atît... tot atît de nefericit și singur, dacă ai să slujești, în loc să-ți trăiești viața. În curînd îi vei uita pe oameni, vei ști numai relațiile dintre ei, nu pe ei înșiși, și are să-ți vină tare greu...

Grișa își aduse aminte de familia lui și-și lăsă ochii în pămînt.

— Am simțit asta pe pielea mea, vorbi din nou Kamenski. Vedeam cum se deschide și crește prăpastia între faptele și intențiile mele, cum viața mea se pune în slujba „plastroanelor scrobite“, vedeam cum se cascadează prăpastia între mine și oameni. Iar cînd am venit la țară, la ai mei, unde aveam de gînd să încep o viață nouă, am văzut limpede cît de mare este această prăpastie. Stînd doar în prag, puteam să ascult graiul oamenilor și tot acest zgomot confuz al satului, să observ viața acestor oameni simpli și buni pe care înainte îmi propusesem să-i povățuiesc la fapte rele și nefolositoare, crezînd că sînt fapte bune și necesare, puteam să observ că între noi se afla o prăpastie. Eram ca un om care, stînd pe malul unui rîu, moare de sete, dar căruia i se spusese că, înainte de a bea, trebuie să tulbure apa, și el bea apă tulbure, cu toate că știuse că nu avea rost s-o tulbure.

Grișa asculta, fără să scoată un cuvînt. „Parcă acum nu ești singur?” ar fi vrut să-l întrebe pe Kamenski. Dar, temîndu-se ca nu cumva aceste vorbe să fie nelalocul lor, temîndu-se ca nu cumva Kamenski să-i vorbească după aceea ca unui copil, tăcea.

— Și cuvintele acelea despre Egipt, cui aparțin?

— Lui Isaiia. Nu le-ai citit?

— Niciodată.

Kamenski rămase îngîndurat.

— Mîine e duminică, zise el, n-o să lucrăm. Dacă vrei, vino să citim împreună.

— La ce oră?

— Cînd vrei. Chiar și pe la zece. Mai devreme nu se poate, pentru că am să merg pînă în oraș, la poștă.

— Vin negreșit! exclamă Grișa. E atît de bine aici, la dumneata.

Tăcu cîteva clipe, apoi articulă anevoie:

— Vrei să fii amabil și să poțtești astă-seară pe la noi? Măma va fi foarte bucuroasă să te vadă...

— Cu plăcere, răspunse Kamenski. Nu fug de oameni.

Încercă cu un bețișor cartofii din ceaunel, se ridică și se duse în casă. Grișa puse grăbit mîna pe șapcă. Era clar că acum Kamenski se va așeza să prînzească și-l va invita și pe el... și are să fie penibil, neplăcut și asta o să le strice toată dispoziția. Lui Grișa nu-i era foame, dar ar fi fost nelalocul lui să-și refuze gazda... și chiar dacă ar fi vrut într-adevăr să mănînce și s-ar fi așezat la masă, ar fi fost totuși ceva forțat.

— Acum, zise el cît se poate de calm, cînd Kamenski ieși din casă cu o strachină de lut și o lingură în mîină, trebuie neapărat să plec acasă... Și, simțind că roșește, adăugă: Știi, astăzi, sosesc tata și fratele meu... și negreșit trebuie să fiu ...Pe diseară, nu?

— La revedere, pe diseară! răspunde Kamenski prictenos.

Lăsînd moara în urma sa, Grișa răsufală mai ușurat. Era tulburat, voia să se gîndească la ceva, dar nu se gîndeala la nimic și se depărta tot mai mult în stepă. În spatele lui se întindea valea pitorească a rîului, dar el avea chet să iasă în cîmp deschis. Trecea peste ogoare, năpădite acum de o iarbă înaltă și de flori, și-i făcea plăcere să simtă frunzele cum îl șfichiuiesc peste picioare, vîntul stîrnit care-i adie drept în față, aducînd soare, căldură și mireasmă de grîne crude încă.

— Ce bine e! exclamă Grișa, oprindu-se și scoțându-și șapca.

Rămase locului câteva clipe, dus pe gânduri, ascultă cîntecul ciocîrliei și adăugă încet:

— „Cu înfățișarea ta umplea-mă-vei de bucurie!“

Apoi se întinse pe răzor, cu ochii spre cer, și făcu ceea ce făcuse cîndva în copilărie: încet-încet, închidea ochii în așa fel ca razele soarelui să se întindă prin genele lui ca o pînză de păianjen aurie, iar apoi să freamăte și să se transforme în cercuri tremurătoare, luminoase, viu colorate, ca o coadă de păun...

„Cum să trăiesc? se întreba Grișa. Cum să trăiesc ca să mă simt întotdeauna bine, ușor, liber, fără complicații? Și ca și ceilalți să se simtă la fel? Cum să trăiesc?“

Încercă să-și închipuie cum va fi viața lui... la treizeci, la patruzeci, la cincizeci de ani... Dar totul era confuz și de neînțeles. Tot ce izbutea să-și închipuie era un fel de pîclă albăstrie care învăluia valea riului, mai jos de moară...

VI

— De unde vii, așa într-un suflet?

Grișa se opri în mijlocul poienii și ridică ochii. Dinspre gară venea o domnișoară zveltă și uscățivă, o funcționară de la direcția căilor ferate. Purta o pălărie cu boruri mari.

— Dar, Maria Ivanovna, de ce te interesează astăzi dumneata!? întrebă Grișa cu acel calm prefăcut cu care vorbesc tinerii frumoși cu fetele drăguțe.

Maria Ivanovna îi strînse mîna. Părul castaniu îi cădea în bucle pe umeri, fețișoara ei curată și naivă, cu ochi albaștri, era tare drăgălașă. Maria Ivanovna știa să arunce priviri cochete, să-și coboare pleoapele, mîndră și dezinvoltă. Dar nu prea izbutea întotdeauna și, mai ales atunci cînd se aflau de față oameni pe care abia îi cunoștea, privirea Mariei Ivanovna se irosea în van, deși turuia tot timpul.

— Ce cald e! începu ea volubil, evitînd să-l privească pe Grișa. În vagon, ce să mai vorbesc, nu-i pic de aer, te sufoci, nu alta... Și am avut atîta de lucru astăzi! I-am și spus astăzi șefului meu că, dacă continuă căldura asta îngrozitoare, n-am să mă mai prezint la serviciu.

— Dar cine te obligă să te prezinți? întrebă Grișa.

— Drăguț! Dacă aș fi avut doi cai rotați și o trăsură cu roți de cauciuc, poate că nu m-ar fi obligat nimeni!

— Poftim, zîmbi Grișa, vorbindu-i cu tonul lui Kamenski. Dumnealor nu pot fără cai rotați, le trebuie neapărat cai rotați!

— Dar ce-ai vrea să fac?

— Să ari pămîntul, îi răspunse el jumătate în glumă, jumătate serios.

— Să ar?! exclamă Maria Ivanovna. Asta-i ceva nou!

— Nu-i de loc nou.

— Cu plugul de lemn?

— Cu plugul de lemn.

Maria Ivanovna își aruncă ochii undeva în zare și, oftînd ușor, replică:

— În teorie merge, dar în practică nu.

— Nu despărți teoria de practică! conchise Grișa povătuitor, o salută și porni grăbit spre casă.

Pe terasă, Natalia Borisovna își lua micul dejun.

— A sosit Ignatik, îl anunță ea.

Fără un cuvînt, Grișa se așeză la masă. Tacîmul lui îl aștepta. Pe masă se aflau: unt, ouă și castraveți verzi, cu coajă lucioasă. Alături de pahare o cafetieră de argint se încălzea, prinsă între flăcările mici, albastrii ale unei lămpițe cu benzină. Folosind cuțitul și furculița, Natalia Borisovna desprindea cu îndemînare carnea de pe aripioara unui pui rece. Grișa se uită la spatele ei îndesat, la brațele depărtate de trup și ridicate ușor deasupra mesei, și se gîndi, cine știe de ce, la o broască țestoasă. Chipul lui frumos căpătă o expresie neplăcută.

— De ce vii atît de tîrziu? îl întrebă Natalia Borisovna pe un ton lingusitor.

— Unde-i Ignati? se interesă Grișa în loc de răspuns.

— S-a dus să facă baie. Și tu, pînă acum ai stat la Kamenski?

Grișa arboră o mină de om obosit.

— La Kamenski, mormăi el.

Natalia Borisovna sună și intră Garpina, purtînd pe o farfurie o tigaie cu un biftec ce plutea în unt, sfîrîind încă de zor.

— Adu vin! îi porunci scurt Grișa. Și după ce i se aduse sticla, dădu pe gît un păhărel și-și văzu de dejun, grăbit nevoie-mare.

Nu peste mult aruncă șervetul și se ridică de pe scaun.

— Gata? întrebă Natalia Borisovna. Dar cafeaua?

— *Merci*, nu vreau.

— Ai mîncat puțin!

Grișa trecu în odaia lui și se întinse pe pat. Dorea să-și mai depene gîndurile, ca adineaori, pe cîmp, să-și păstreze buna dispoziție în care fusese dimineața. Dar după vin și după masa asta, inima îi bătea mai încordată, mai plăcut. Grișa își întinse cu desfătare picioarele, le puse pe partea rabatabilă a patului, închise ochii... și deodată adormi adînc.

În timpul acesta, Natalia Borisovna, jucîndu-se cu o micuță pană de gîscă, se lăsă pe speteaza scaunului și multă vreme rămase așa, cu privirea pierdută undeva departe, într-un punct fix. La ce se gîndea oare? Nici ea n-ar fi putut s-o spună. Dar, ridicîndu-se de la masă, oftă adînc, fără motiv, și porni alene prin casă.

În dormitor ridică storul, se așează la geam și luă mașinal o carte în mînă. Dar nu avea chef să citească și își mută privirea la portretul lui Piotr Alexeevici, de pe birouașul ei. Din portret o privea cu luare-aminte, ironic, un bărbat încă plin de viață și bine conservat, de vreo cincizeci de ani. Avea ochii ușor îngustați, iar capul bine proporționat, ovoidal, cu barbă alungită, argintată doar lîngă obraji, îl ținea încă mîndru, ușor dat pe spate. Se vedea că omul acesta trăise toată viața bine îngrijit și silueta lui înaltă, împlinită cu măsură, avea să păstreze pînă la bătrînețe prestanța unui boier.

„S-a urîțit! gîndi Natalia Borisovna. Ține umerii ridicați bătrînește, i-au apărut pungi sub ochi“.

Pentru o clipă, își aminti de tinerețe, de Piotr Alexeevici cel de altădată, la un moment dat simți chiar că-i este neplăcut că s-a delăsat în halul acesta... De fapt, însă, pentru ea, era acum un om cu totul străin, iar ca să se gîndească la trecut — e obositor și nu duce la nimic bun. Și Natalia Borisovna începu să se uite fără nici un rost pe fereastră.

Vîntul se potoli și din nou se înstăpîniră arșița și plictiseala. Dar acum dinspre grădini se așterneau umbre lungi și vilele moțăiau legănate de somnul liniștit al acelei după-amiezi lungi de vară. Pe stradă, venind dinspre gară, trecu un

brec cu vilegiaturiști și dispăru, huruind. „Înghe-țată dulce ca mierea...” răsună melancolic de undeva de departe.

În casă se lăsase o liniște atât de adîncă, încît în toate odăile se resfrîngeau bătăile ceasului din sufragerie.

VII

Seara, în poiană, în apropierea grădinii familiei Primo se juca crochet.

Soarele se ascunsese în desișul pădurii, în spatele poienii, și pădurea se înălța întunecată pe fundalul de șofran al asfințitului. Aerul era uscat și cald, chiar înăbușitor. În preajma jucătorilor stăteau domnișoare și studenți, cunoscuți și necunoscuți, mai tîrziu, aceștia se împrăștiară, singurii spectatori rămînînd micii liceeni pe care-i amuza la culme cearta dintre Grișa și Ignati.

— Dacă-ți spun că ai scos-o din joc! strigă pasionat Ignati, stînd în fața lui Grișa. Eram, uite, aici, urmă el, tot mai agitat, făcînd cîtiva pași grăbiți și lovind cu ciocanul de crochet locul unde se aflase; eram, uite, exact pe locul ăsta, și am văzut perfect cum bila Mariei Ivanovna a atins poarta!

Îți venea să rîzi de grasul Ignati, îmbrăcat în costumul lui larg, care atîrna pe el ca un sac. Alerga greoi pe terenul de joc și în fiecare clipă își scotea pălăria de pai, ca să-și șteargă cu batista capul rotund, tuns scurt, și fața roșie.

— Vezi că-ți atîrnă șireturile, îl apostrofă cu dispreț Grișa, arătîndu-i șireturile într-adevăr desfăcute ale pantofilor săi de tenis.

— Ignatik! încercă să intervină Natalia Borisovna, arborînd o mină de om chinuit și rîzînd în sinea ei. *Keep your temper, Sir!*¹

— Lasă-mă, te rog mamă! se oțărî Ignati. E stupid, la urma urmei! Ai văzut doar foarte bine cum bila a atins poarta!

Grișa se uita la Maria Ivanovna și-și spunea că ar fi fost tare frumoasă în ziua aceea dacă n-ar fi îmbrăcat bluza asta roșie de mătase, cu mîneci, largi, pe care le ridica într-una, înfoindu-și-le la umeri.

¹ Stăpîniți-vă, domnule! (Engl.)

— Ești chîor, dragul meu! îl contrazicea el în silă pe frate-său.

— Ba tu ești chior!

— Tot n-am să-ți cedez!

— Nici eu nu cedez!

— Vezi că spargi ciocanul.

— Am să fiu încîntat.

— Nu văd motive de încîntare.

— Ți-am cedat eu mai adineaori, strigă Ignati, lovind din nou cu ciocanul în pămînt, și atunci ai încălcat regulile jocului.

— Mereu îmi vîi cu reguli!

— Sigur! Dacă nu le respecti...

În clipa aceea, profesorul Kamarnițki cu soția se apropiau de terenul de crochet.

— ...nă seara, domnilor! răsună glasul Sofiei Markovna. Vă rog, continuați, continuați!

Lui Grișa însă nu-i venea să continue disputa. Îi întoarse spatele lui Ignati și spuse:

— Maria Ivanovna! Dumneata trebuie să hotărâști.

Maria Ivanovna ridică ciocanul, așa încît mînerul îi veni în dreptul umerilor, îl apucă cu amîndouă mîinile și, legănîndu-se pe vîrfurile picioarelor, răspunse pe un ton copilăros:

— Nu știu.

Ochii ei albaștri priveau distrat cerul și nu se putea ști dacă zîmbește sau se strîmbă. Grișa simți o dorință nebună să se apropie de ea și să-i sărute buzele. Răspunse mașinal:

— În cazul acesta, să începem o altă partidă. Ne considerăm învinși.

— Pavel! își strigă doamna profesor soțul. Jucăm și noi?

Profesorul acceptă, supus. Toți puseră mîna pe ciocane și se adunară într-un loc. Ignati își șterse fruntea cu batista, își aruncă pe jos pălăria și cu lovituri repezi de ciocan alungă toate bilele spre poartă.

— Așadar, domnilor, strigă el cu glas de crainic, jucăm în următoarea ordine: dintr-o echipă fac parte Pavel Antonîci, Sofia Markovna și Grișa; din cealaltă — eu, mama și Maria Ivanovna. Grișa, începem noi: ești de acord?

-- Sînt, sînt.

Cu pași mari, Ignati se apropie solemn de poartă și își depărtă piciorul stîng.

— Domnilor, încep! strigă el și lovi bila.

Aceasta trecu prin arc, se ciocni de sîrma celui următor și-l străbătu pieziș pe cel de-al treilea.

— Asta zic și eu lovitură! urlă, extaziat, Ignati, admirînd cum bila se învîrtește pe loc ca un titirez.

În clipa următoare, țipa din nou enervat, de răsună toată poiana:

— Mamă, dacă nu știi să joci — lasă-te păgubașă! E stupid, la urma urmei! Nu știe nici măcar să lovească bila adversarului!

— Bine, dar mi-a alunecat piciorul!

Zîbind, Natalia Borisovna ridică din nou marginea fustei, puse neîndemînatec vîrful pantofului pe bilă, își luă avînt, dar ciocanul o lovi peste picior și-i alunecă din mînă.

— Astăzi nu sînt în stare... spuse ea, cutremurată de rîs, depărtîndu-se de ceilalți.

Contaminată de veselia ei, Maria Ivanovna izbucni și ea în hohote de rîs, ca o bezmetică.

— Reluăm, de la început, de la început! strigă ea, aler-gînd după bile și împrăștiindu-le în toate părțile.

În culmea disperării, Ignati ridică din umeri, se înroși și se uită urît la amîndouă.

— Ce naiba înscamnă toate astea?! exclamă el cu voce de bas și, neputînd să se mai stăpînească, se porni și el pe rîs.

Între timp, mai sosi un cunoscut al familiei — avocatul Vikentiev. Avea cunoștințe peste tot, și chiar la oraș din birjă (pe jos nici nu ți-l puteai închipui), își flutura pălăria cu un gest larg și prietenos aproape în fața fiecărui om care-i ieșea în drum. Oriunde ar fi fost, se purta ca acasă; oriunde se afla, fredona fragmente din arii de operă, cu bravura plăcută a unui tenor italian, considerîndu-se singur favoritul tuturor.

— Stai, oprește! strigă el, adresîndu-se birjarului; sări din trăsură și, repede, cu pas legănat, porni spre terenul de crochet. Era un bărbat mic de stat, rotofei, cu mîini mici și picioare mici, se numea pe sine „*Şestideseatnik*¹ credincios“, își purta cravata înnodată neglijent, lăsa să-i crească lungi

¹ Reprezentant al curentului ce milita pentru progresul social în Rusia în deceniul 1860—1870.

pletele cenușii, moi și dese, și le arunca cu un gest firesc pe spate. Avea o față oacheșă neplăcută, dar arăta tânăr.

— Natalia Borisovna! strigă el, făcându-și vînt cu pălăria. Am avut plăcerea să-l văd pe consortul dumneavoastră în carne și oase!

— Unde? întrebă Natalia Borisovna, venindu-i în întîmpinare.

— În oraș. Vikentiev îi sărută rapid mîna și privi în jur. M-da, pe bulevardele citadelei... Am aflat că a sosit ieri „ușor afumat...” Bună seara, domnișoară... Respectele mele, Sofia Markovna...

Strînse mîna tuturor, pe rînd, și din nou privi în jur:

— Omagiile mele, colega! De mult ați binevoit să sosiți pe aceste meleaguri?

— Abia astăzi a venit, răspunse Natalia Borisovna în locul lui Ignati. Dar dumneata de unde vii, Alexandr Ivanovici? Vikentiev dădu din mîna și oftă adînc.

— Am fost și în oraș, și prin împrejurimile orașului, la un preastimat tată de familie... Ei, ce v-ați oprit? V-am tulburat? Mă primiți alături de dumneavoastră în acest joc de prin străinătăți?... Deși, la drept vorbind, sînt flămînd, ca patruzeci de mii de frați.

Dar pentru crochet era o oră prea tîrzie. În parc stăruia o penumbră albăstruie, plăcută, și deasupra stejarilor se nălțau una după alta stele de argint... Undeva, departe, un cor de glasuri tinere începu un cîntec ucrainean tăgănat și Vikentiev îi ținu încetișor isonul:

Gîstele veneau în zbor din ținuturi depărtate...

— Oare de ce, zise el, atunci cînd auzi un cîntec frumos ți se face milă de cineva și nu știi de loc ce anume ai vrea să trăiești: durere sau bucurie?... Haideti să ne plimbăm, domnilor! Într-o noapte ca asta, natura trebuie să-ți fie desfătarea!

Se duseră să admire valea rîului, în direcția opusă morii lui Kamenski, acolo unde se vedeau luminile orașului; se întinseră pe coasta dealului, își scoaseră pălăriile, se făcură comozi ca în vilegiatură. Dinspre răsărit, amurgul siniliu se întuneca treptat deasupra văii. Pe malul celălalt al rîului, trecu un tren, și zgomotul lui depărtat stăruia încă multă vreme... Apoi totul amuți. La orizont roiau luminile palide ale orașului, iar din parc răzbăteau cîntece, cînd vesele, cînd triste!

— Strașnic! zise Vikentiev. Îmi place natura, îmi place-mărturisesc, să stau întins, uite-așa, pe iarbă, dar... „șam-belanul se desfată rareori în mijlocul naturii...” Zău, uneori aș vrea să fiu pescar, vagabond, sau măcar un adept al lui Tolstoi... în genul părintelui Kamenski al dumneavoastră, proaspăt ivit pe aceste meleaguri. Fiindcă veni vorba, mai locuiește aici?

Grișa ciuli urechea.

— Da, răspunse Natalia Borisovna. A promis să vină astăzi pe la noi.

— Așa?! exclamă Sofia Markovna. E interesant, Pavel, venim și noi la Natalia Borisovna?

Încurcat, profesorul refuză:

— Nu, te rog, du-te singură; pe mine omul acesta nu mă interesează, și-apoi trebuie să mă culc la timp.

— Da, nu e prea interesant, încuviință Vikentiev. Am avut ocazia să-l întâlnesc. Vorbește ca din carte, dar nimic din toate astea nu e nou, sînt vorbe goale. „Nu poți cuprinde necuprinsul...” De altfel, însuși Lev Nikolaevici, s-a plictisit, pare-se, de această distracție...

Cineva observă că influența lui Tolstoi a slăbit, că Tolstoi e mare ca romancier, și slab ca filozof, că știenumai să nege și nu dă nimic pozitiv... Grișa ascultă atent. Cuvintele lui Vikentiev îl puseră pe gînduri.

„E un dobitoc! gîndi el la adresa acestuia din urmă. Dar, poate, că, într-un fel, are și dreptate... Că nu e nou, așa e...”

Stăteau încă pe iarbă, neavînd ce face. Toți se simțeau bine, dar toți așteptau ceva. Și cînd Natalia Borisovna declară că vrea ceai, se ridicară cu toții, plini de vioiciune, parcă și-ar fi împlinit o datorie.

În fața vilei, profesorul și Vikentiev își luară rămas bun. Ceilalți intrară în casă. În penumbra terasei, cineva se ridică încet de pe scaun.

— Bună seara! răsună un glas grav, plăcut.

— Ah, dumneata erai, Alexei Alexandrovici?! exclamă Natalia Borisovna, strîngîndu-i prietenos mîna. Mă bucur tare mult că te văd... Dar de ce Garpina nu ți-a aprins o lampă?

— E la Piotr Alexeici.

— Cum, a venit?

— Da, am stat de vorbă amîndoi. S-a dus să se răcorească după drum.

Natalia Borisovna se făcu roșie la față. „Of, Doamne, parcă-i un făcut!“ gîndi ea, dar imediat urmă veselă. Ei, domnilor, nu vă cunoașteți? Faceți cunoștință, vă rog...

VIII

În toate camerele plutea un miros de țigări de foi. Din birou răsunau glasuri de bărbați, se auzeau exclamațiile scurte, răgușite, ale lui Ilia Podgaevski, un individ ciudat, veșnic nelipsit de lîngă Piotr Alexeevici, participant la toate bețiile acestuia. Piotr Alexeevici apărea rar singur, și de data aceasta mai adusese cu el și pe un medic militar, căruia îi spunea Vasea, și pe Bobrițki, secretarul său, un tînăr, care, cu capul lui mic și silueta mare, deșirată, în haine cadri-late, aducea foarte mult a girafă.

Printre cei care stăteau de vorbă în jurul mesei rotunde din salonul viu luminat, Kamenski se distingea prin silueta lui înaltă și prin îmbrăcăminte. Pe unii prezența lui îi stîngherea, pe alții îi interesa în mod deosebit. Maria Ivanovna nu îndrăznea să-l privească, își flutura de zor batista ca să-și răcorească chipul îmbujorat, vorbea repede-repede, cînd cu unul, cînd cu altul, ca și cînd ar fi răspuns la un examen. Grișa ar fi vrut să iasă cu ea în grădină, la scrînciob, dar știa că va avea loc o dispută, întrucît observase cu ce amabilitate impetuoasă strînsese Ignati mîna lui Kamenski. Se bucura, desigur, de prezența unui om cu care se putea încăiera într-o discuție. Deocamdată însă, conversația era lipsită de importanță. O întreținea numai agronomul, un bărbat cu *pince-nez* de aur, întotdeauna rezervat, politicos și elegant (se ocupa cu agronomia doar în teorie, la orașe). În pas cu el se ținea Bobrițki. Stînd la o oarecare distanță de masă, cu picioarele întinse, ținea în mîini paharul cu ceai și, de cîte ori îl ducea la gură, își rășchira degetul mic, împodobit cu un inel care avea încrustată o peruzea uriașă.

— Pot să vă ofer un ceai? se adresă Natalia Borisovna lui Kamenski, ușor încurcată.

— Vă rog, îi răspunse Kamenski extrem de politicos.

Faptul că era prietenos de asemeni îi mîra oarecum pe cei de față. Știa, desigur, că familia Primo organizase o seară cu „tolstoianul“, știa că fiecare mișcare a lui va fi urmărită, iar hainele lui examinate amănunțit, și de aceea îmbrăcase o cămașă curată, se spălase, își pieptănase barba și părul des, blond, tuns în linie dreaptă pe frunte și pe ceafă. Acum, fața lui deschisă era frumoasă.

Mai sosi un oaspete, statisticianul Bernhardt, un om bărbos, posomorît. Se întorsese de curînd din Siberia, și lui Grișa i se părea că țărani siberieni — aspri și posaci — îl învățaseră să fie atît de zgîrcit la vorbă. Acum, se așeză tăcut într-un colț, cu paharul de ceai în mînă și se apucă să-și examineze atent barba mare, întunecată. Kamenski i se adresa îndată, abordînd tema căii ferate siberiene. Bernhardt îi răspundea monosilabic, în timp ce toți ceilalți îl urmăreau, parcă întrebîndu-se: ce interes poate să prezinte pentru Kamenski calea ferată? Că doar „ei“ neagă civilizația!

Deodată, agronomul întrebă reverențios:

— E adevărat că Lev Nikolaevici nu se simte prea bine cu sănătatea?

— Da, da, se grăbi să încuviințeze Bobrițki, și eu am citit de curînd...

— Nu-i adevărat, îl contrazise Kamenski. De curînd, am avut știri despre dînsul.

Bobrițki ridică din sprîncene.

— Bine, dar am citit cu ochii mei în *Novoe Vremea*, zise el.

— Nu da crezare. Pentru asta există ziarele ca să nască neadevăruri, obiectă Kamenski, zîmbind condescendent.

Ignati se foi pe scaunul său.

— O-o, e cam tare spus! interveni el cu un zîmbet dezagreabil.

— Și unde e acum? La Iasnaia Poliana? îl întrerupse Maria Ivanovna.

— Ce-ați spus?

Kamenski i se adresase cu blîndețe, dar Maria Ivanovna se fîstîci. Își scutură buclele și vorbi anevoie:

— E adevărat că stă la țară numai în timpul verii?

— Da, asta-i adevărat.

Toți schimbă priviri între ei și urmă un moment de tăcere. Kamenski își turnă ceai în farfurioară și începu o dis-

cuție despre stupi cu agronomul, când deodată, Sofia Markovna întrebă în gura mare, ironic:

— O fi adevărat că a renunțat la faimoasa rubașcă pentru un costum de biciclist?

— Ei, asta este iar un neadevăr, obiectă Kamenski, de data aceasta pe un ton grav.

Din nou oaspeții schimbă priviri între ei, iar Ignati scoase un sunet nazal.

— Nu înțeleg, de fapt... începu el, adunînd firimiturile de piine de pe masă.

Dar chiar atunci răsună glasul limpede, ironic al lui Piotr Alexeevici:

— Dar o fi adevărat că Iliușa și cu mine mai sîntem încă beți?

Toate privirile se întoarseră spre el.

Cu zîmbetul pe buze, Piotr Alexeevici se apropia agale, cu o cutie de țigări de foi într-o mînă și cu o țigară aprinsă în cealaltă; venea cu umerii ușor ridicați, cu capul nemișcat, așa cum pleacă de obicei din restaurant oamenii bogați, trecînd prin dreptul lacheilor care se înclină în fața lor. Apa rece îl răcorise și-l înviorase; ochii ușor îngustați străluceau, fața smeadă, cam buhăită, era veselă. Și, ca întotdeauna, era foarte prezentabil; burticica strînsă în jiletcă nu diminuă frumusețea siluetei lui înalte; în contrast cu aceasta, picioarele erau subțiri, dar zvelte.

În schimb, omul mic, pirpiriu, care venea în urma lui, îmbrăcat într-un veston lung negru, făcea o impresie ciudată; fața lui bătrînicioasă, o față de scapete și de alcoolic, era galbenă și scofilcită, părul lung, ca la călugări, îi cădea pe umeri în lațe rare, întunecate; ochii mici, de agat, aveau o strălucire nefirească.

— Ilia Podgaevski, prietenul meu, profesor de conservator, pensionat, apoi călugăr și bețivan, îl recomandă Piotr Alexeevici, dînd bună seara musafirilor și așezîndu-se la masă...

— Potolește-te, Piotr! exclamă patetic Podgaevski, dădu din cap drept salut general și începu să măsoare salonul în lung și în lat, în timp ce vîra în gură, una după alta, pastile de mentă.

Se lăsă o scurtă tăcere. Kamenski se uita cu luare-aminte, fără sfială, cînd la Podgaevski, cînd la amfitrion. Acesta păru

să-și dea seama, pentru că, adresându-se de data aceasta lui Kamenski, repetă răspicat:

— Ce zici, cum ne găsești? Sîntem beți, sau putem să purtăm discuții înalte?

— Nu ne putem da seama încă, îi răspunse serios Kamenski.

Piotr Alexeevici avu aerul că nu mai ascultă și se adresă Nata liei Borisovna:

— Maică, toarnă-mi și mie un păhărel de ceai; dar, te rog, fără coniac!

— Nu mai spune? rîse Natalia Borisovna.

— Am auzit discuția despre Tolstoi, urmă Piotr Alexeevici, îmbrățișînd cu o privire circulară pe toți cei de față și subliniind fiecare cuvînt, și iată că nu mai doresc ceea ce doream înainte; am început să doresc ceea ce înainte nu doream. Și după ce am înțeles ceea ce am înțeles, am încetat să mai fac ceea ce nu trebuie să fac, și am început să fac ceea ce nu făceam și ceea ce trebuie să fac.

Rîdeau toți.

— L-ați imitat foarte, foarte bine pe Tolstoi! exclamă Bobrițki.

— Ce perspicace ești! mormăi Piotr Alexeevici, umflîndu-și nările.

— Aș vrea să știu, de ce ești dumneata atît de pornit împotriva bicicliștilor? interveni Ignati cu zîmbetul pe buze, dar clipind nervos.

— Am spus eu asta? se miră Kamenski, ridicînd din sprîncene.

— Adică, n-ai spus, dar de fapt, se înțelege... Și e ciudat... Eu, unul, cred că orice muncă realizată cu un efort oricît de mic al mușchilor...

Acum toți ascultau atenți, iar Kamenski își înclină ușor capul și, după expresia chipului său, se vedea că vrea să pătrundă bine sensul fiecărui cuvînt. Ignati însă se poticni, pocni din degete și adăugă grăbit:

— Vreau să spun, că o astfel de muncă, în orice caz, este mai necesară ca oricare alta...

— Nu înțeleg, i-o tăie calm Kamenski.

— Nu înțelegi? se miră Ignati.

— Iartă-mă, nu înțeleg.

Ignati ridică din umeri.

— Dar ce anume e de neînțeles? Oare mă exprim atât de confuz?

— Nu, dar se vede că nu te-ai gândit la ce-ai spus.

Ignati lăsa să-i cadă pleoapele peste ochi, chibzuind dacă s-a gândit, sau nu, și, în cele din urmă, rosti:

— Nu, să știi, am exprimat poate confuz, dar totuși inteligibil, ceea ce am vrut să spun. Am vrut să spun că oricare muncă...

— Trebuie întotdeauna făcută o deosebire, îl întrerupse Kamenski încet, dar autoritar, așezându-și palmele pe masă, trebuie făcută întotdeauna o deosebire între ceea ce este necesar și nu este necesar în viață; așa cum a spus Piotr Alexeevici, trebuie să știi ce trebuie să faci și ce nu trebuie să faci.

Se uită în treacăt la Piotr Alexeevici și urmă:

— Da, exact așa. De aceea cuvântul „oricare“ nu are adevărateori nici o semnificație, nici un sens. Oricare muncă! Și maimuța s-a apucat să muncească, dar pînă la urmă s-a încălzit și i s-a făcut lehamite.

— Adică, nu înțeleg despre ce maimuță vorbești?

— Păi, despre aceea care rostogolea un butuc. Ții minte fabula? Cînd e vorba de muncă, trebuie să te gîndești serios să alegi tocmai munca aceea care nu cere doar un efort oricît de mic al mușchilor. Munca în viața omului...

Ignati începu să se enerveze și mai tare.

— Crezi oare că eu nu am habar de muncă?

— A cui muncă?

— Munca în general... Am muncit și muncesc nu mai puțin decît dumneata.

— Deocamdată nu m-am referit la dumneata.

— Bine, dar ai lăsat să se înțeleagă asta!

— Nu m-am referit la dumneata. Despre dumneata o să mai vorbim noi altă dată.

Ignati se aprinse:

— Bine, dar asta depinde și de mine, obiectă el tăios. Aici nu au ce căuta aluziile la persoane.

— Ba, tocmai că au ce căuta. Și de ce să nu vorbim unii despre ceilalți? Nu trebuie să dăm povețe altora, atîta timp cît noi înșine mai avem păcate, dar trebuie să fim frați și să ne ajutăm unii pe alții.

— Cu toate acestea, dumneata nu faci decît să dai povește! Kamenski se fîstîci puțin, dar își reveni pe dată.

— Nu dau povește, zise el grav, spun numai ceea ce mi se pare a fi adevărul pe care l-am simțit cu inima. Eu nu te oblig — aceasta este esențialul. Și degeaba te superi pe mine.

— Nu mă supăr de fel, am spus numai că eu știu, tot atît de bine ca oricare altul, ce este munca.

— Dar, după mîinile dumitale, nu se prea vede.

— Dacă dumneata, îl întrerupse Sofia Markovna pe Kamenski și toate privirile se întoarseră spre ea, dacă dumneata înțelegi prin muncă numai munca fizică, cred că este cel puțin ciudat să consideri că acesta e singurul fel de muncă. Viața intelectuală a omului necesită o deplină dezvoltare și perfecționare.

— Ce zice Ilia? se adresă Piotr Alexeevici prietenului său. E o idee justă? Nu-i așa că noi doi trudim și ne dezvoltăm intelectualicește?

Și, cu un zîmbet răutăcios în ochi, își privi pe rînd toți musafirii, își turnă în ceai coniac și înghiți totul, ca și cînd ar fi fost un pahar cu apă.

— Iliușa! Ce-aștepți? adăugă el, adresîndu-se lui Podgaevski.

Podgaevski, care mărșăluia într-una în jurul mesei, se învioră.

— Poftim! zise el, turnîndu-și coniac. Parcă mi-ai pus o întrebare? Am să-ți răspund, dragul meu, că ideea Sofiei Markovna este întrutotul justă. Iar ironia ta obișnuită n-are ce căuta aici. „Las-o celor care și-au trăit viața și celor care n-au trăit-o.“

— După tine, noi doi ne-am trăit-o? îl întrebă Piotr Alexeevici.

— Noi sîntem niște umbre, dragul meu! Der esența noastră și frumusețea sînt veșnice! strigă răgușit Podgaevski. Piotr Alexeevici ascultă pînă la sfîrșit și zise calm:

— Ei, astea sînt minciuni! Nici noi doi, din păcate, nu sîntem umbre, și nici frumusețea nu este veșnică. Uite, de pildă, nevastă-mea a fost tare frumoasă, iar acum e o coto-roanță bătrînă, și-atîta tot.

Rîdeau și vorbeau toți o dată.

— Vă cer scuze!... zise Kamenski și ochii lui străluceau.

— Îmi cer scuze, nu am terminat, repetă el. Am să vă întrerup o clipă, urmă el, pentru a chibzui la cele ce voia să spună, deoarece intenționa să vorbească mai mult. Voiam să vă răspund dumneavoastră, Sofia Markovna... Să lăsăm pentru o clipă munca la o parte, trebuie să vorbim întâi despre viață. Și eu cred așa: viața omului trebuie îndreptată întâi de toate spre descoperire și cunoaștere...

— Spre descoperire? A ce?

— Descoperirea a ceea ce este necesar și important pentru om, spre dezvoltarea sentimentelor frumoase din sufletul lui, ca să poată să-și îndeplinească, cu bucurie și dragoste, menirea sa pe pământ și voia Celui care l-a trimis...

— Celui care l-a trimis, repetă Ignati. Și cine este cel care l-a trimis?

— Numește-l cum vrei: Romanu, Vișnu, Phtah... Într-un cuvânt, Spiritul Vieții.

— Spiritul Vieții! Ce este Spiritul Vieții?

— Dar dumneata ce-ai vrea, să-l rezolvi ca pe o ecuație?

— De loc, este o ecuație compusă numai din necunoscute: în consecință, nici nu voi încerca să rezolv o astfel de ecuație... Și apoi, nici măcar nu este o ecuație.

Piotr Alexeevici arată ironic cu capul spre Ignati.

— Ia te uită la Ignati! zise el. Ce s-a bucurat auzind de ecuație!

— Lasă-mă, te rog, să-mi spun părerea! exclamă acesta, enervat. Așadar, pentru mine toate astea sînt vorbe goale, care n-au nici un sens.

— De ce goale?...

— Dă-mi voie: ce este Spiritul Vieții?

— Spiritul Vieții? „Lumină, în care întunericul nu există“, uite, ai o definiție. Poftim încă una: „Binele, Dragostea“.

— Și de ce trebuie să mă închin în fața binelui? interviu Podgaevski, oprindu-se deodată în fața lui Kamenski.

— Într-adevăr, îl susținu Ignati, de ce?

— De ce puneți asemenea întrebări? Urmați poruncile inimii voastre în care sălășluiesc bunătatea și dragostea.

— Și dacă în inima mea nu-i nici pomeneală de așa ceva?

— Nu este adevărat. Încă Tertulian a spus că inima omului este creștină.

Ignati clipi des, își dăsfăcu mâinile a nedumerire, ridică din umeri:

— Dar asta nu e un argument! exclamă el ironic, cu voce de bas. Binele, Dragostea... Și dacă eu nu-l cred pe Tertulian al dumitale, iar căpățina mea, creierul meu...

Kamenski se încruntă și repetă, de data aceasta ca să-i facă în ciudă:

— Da, încă Tertulian a spus. Iar regele David: „...și zis-a nebunul în inima sa — nu este Dumnezeu!”

— Cred că nu trebuie uitat faptul că David întrunca o mulțime de calități, dar și mai multe defecte, îl întrerupsese Sofia Markovna.

— Domnilor, permiteți-mi! țipă Ignati. Ne-am depărtat de la subiect, așa nu se poate...

— Nu m-ați lăsat să termin, zise Kamenski.

Era roșu la față, își mișca nervos mâinile, netezind fața de masă.

— Continuă, continuă, te rog!

Kamenski se gândi o clipă și urmă din nou, măsurat:

— Spuneam că omul trebuie să-și dea seama pentru ce anume trăiește...

— Cer iertare, nu se putu din nou abține Ignati, numai un cuvânt... Cum vine asta, să-mi dau seama pentru ce trăiesc? Pot să spun pentru ce am fost astăzi în oraș...

— Da, chiar așa, confirmă Kamenski, chiar așa, trebuie să-ți fie limpede scopul vieții, la fel ca și scopul unui drum tăcut în oraș. Și uite: există o viață trupească, senzuală, și o viață spirituală, sufletească. Viața trupească...

— Ei, asta e deja un fel de metafizică! exclamă Sofia Markovna.

— Dați-mi voie! începu Ignati.

— Iertați-mă, interveni în discuție și agronomul, care ar fi vrut să-i împace și să-i liniștească pe toți.

Iar Piotr Alexeevici îi acoperi pe toți cu glasul lui:

— Uite, Iliușa și cu mine trăim o viață senzuală!

— Metafizica este rudă cu poezia! Eu sînt pentru metafizică, aproape țipă Podgaevski. Dumneavoastră spuneți: muncă; dar motorul progresului este cre-a-ția, nu munca!

— Asta, ce să mai spun, e o aiureală! adăugă Sofia Markovna. Să-l luăm pe Lippert, de exemplu...

Kamenski simți că aici nu se poate discuta. Dar tot ceea ce ar fi vrut să spună acestor oameni, care țipau numai din pricina plictiselii, îl frământa adânc, și la un moment dat, se ridică de pe scaun. Se ridică și Ignati.

— Și ce ați creat dumneavoastră? întrebă aproape aspru Kamenski. Ce anume? Am să vă spun eu ce ați creat: sclavagismul, prostituția...

— De ce ești atât de pornit împotriva prostituției? se amestecă în vorbă Piotr Alexeevici, de data aceasta vădit în bătaie de joc. Să știi că Ilia gîndește altfel.

Kamenski îl privi țintă pe Piotr Alexeevici, dar acesta avea niște ochi tulburi, absenți, și întoarse capul în altă parte.

— În cond-di-ți-ile de astăzi, prostituția este o instituție in-dis-pen-sabilă! țipă Podgaevski.

— Dați-mi voie... După dumneavoastră, condițiile de azi sînt bune?

— Ba, dumneavoastră să-mi dați voie!

Fața lui Podgaevski se schimonosi, ochii îi alergau în toate părțile, lipsa celor doi dinți de sus îl făcea și mai urît.

— Ba nu, lăsați-mă totuși să spun ce aveam de spus! Încercă să obiecteze cît se poate de liniștit Kamenski. Ați spus tocmai ceea ce trebuie, ați vorbit ca un om care la întrebarea „de ce mergi atât de greu?” răspunde că are osia ruptă. „Oprește-te, i s-a spus, și repar-o“.

— Dați-mi voie, vorbi posomorît Bernhardt, apropiindu-se de Kamenski, condițiile de astăzi nu depind de un singur om. Sîntem într-o diligență, plină de oameni, nu într-o căruță cu care călătorește un visător blajin, unicul ei proprietar. Iar reparația nu depinde de voința unui singur individ... Desigur, poți să nu dai atenție diligenței avariate, să cobori din ea, s-o lași în plata Domnului și să pornești pe jos; numai că este necinstit și, probabil, nici nu este prea bine pentru cel care o pornește pe jos...

— Da, confirmă cu înflăcărare Kamenski, dacă diligența este stricată, trebuie s-o părăsești, nu să te tîrăști împreună cu ea sau să dai toată vina pe alții, pe „împrejurări“... Și, în orice caz reparația se face prin dragoste și înțelegere, nu prin răutate!

— Ori poate prin neîmpotrivire la rău? îl întrerupse Bernhardt, cu un rîs tăios, strident.

Deodată, Piotr Alexeevici se ridică.

— Maică! exclamă el, adresîndu-se neveste-si. La urma urmei, e o mîrșăvie din partea matală! Tot n-ai să mă obișnuiești cu viața spirituală; află, deci, că eu nu am mîncat astăzi!

— Domnilor, să trecem în sufragerie, se adresă musafirilor Natalia Borisovna.

Grișa se ridică și el, retrăgîndu-se în odaia lui.

Pe rînd, începură să se ridice și ceilalți. Discuția se întrerupse, iar după privirile distrase ale interlocutorilor se vedea că nimeni nu dorea ca ea să continue.

Agronomul se așeză la pian și, acompaniîndu-se cu un singur deget, cîntă cu jumătate de glas prologul din *Paiațe*. Lîngă pian stăteau Bobrițki, Sofia Markovna și Podgaevski. Acesta din urmă clătina ușor din cap, vrînd să-i țină isonul. Piotr Alexeevici ședea pe canapea, într-o atitudine comodă, Bernhardt măsura în lung și-n lat odaia: n-avea de gînd să discute serios cu Kamenski, i se părea că s-ar fi înjosit. Pe neobservate, Ignati și Kamenski ieșiră pe terasă. Pe Ignati îl interesau prea puțin gustările și chiar se gîndea că, poate, acest atac unanim împotriva lui Kamenski a fost penibil. Nu mai avea chef să discute în contradictoriu, deși se simțea un pic ofensat, deoarece îi plăcea să iasă învingător din controversele înflăcărare. Stătea în fața lui Kamenski și repeta într-ună:

— Da-a, domle!

Chipul lui Kamenski era grav, distrat. Rezmătat de balustrada terasei, se străduia să-și adune gîndurile, întrucît era ferm hotărît să deschidă din nou discuția.

Pe jumătate luminată de razele ce veneau din salon pe terasă, Maria Ivanovna se uita în grădină și spunea încet, plină de extaz:

— Ce frumos e!

În grădină era întuneric și cald. Nori, de forme nedefinite, dormitau nemișcați în noapte deasupra grădinii. Undeva, cînta somnoros o privighetoare; din grădina de flori de sub terasă răzbea un ușor parfum de rezedă...

Grișa ședea la masă și-și rodea, posomorît, unghiile.

În momentul cînd lumea se adunase în sufragerie, se produse un mic incident penibil.

— *How did you get acquainted with him?*¹ întrebă deodată doamna profesor pe Natalia Borisovna, făcînd un semn din ochi spre Kamenski.

— A trecut pe la noi să ceară o carte de Engels, mormăi Piotr Alexeevici.

Kamenski observă blînd, dar grav.

— Cunosc limba engleză, așa că ar fi mai bine să vorbiți într-o altă limbă.

Dar, văzînd-o pe Sofia Markovna jenată și roșie ca sfecla, adăugă condescendent:

— Să nu vă simțiți stînjinită. Limbile trebuiesc cunoscute, aceasta duce la apropierea între oameni. Pentru că, din timpuri străvechi și pînă în seara aceasta, toată nenorocirea omenirii a stat în lipsa de înțelegere și refuzul inconștient de a stabili legături cu ceilalți oameni.

Îi provoca la o discuție, și fața lui căpăta o expresie tot mai concentrată. Dar în jur se vorbea cu însuflețire despre cunoscuți, despre operă; pe urmă, pe toți îi preocupă masa; biftecuri, cartofi noi, salată, vin... La cină, apărură din odaia lui și medicul militar, care semăna cu un țigan. Somnoros și blajin, se străduia să pară treaz; de aceea saluta din călcîie, își sălta umerii, și, cu glas răgușit, spunea diverse amabilități doamnelor.

Atunci Kamenski, adresîndu-se parcă numai lui Ignati, rosti un discurs întreg. Vocea lui deveni solemnă, iar ochii severi și expresivi.

Începu din nou cu aceeași idee: ce este necesar în viață. Omul modern, spunea el, se deosebește prin faptul că poate să se situeze pe puncte de vedere felurite și să nu recunoască nici unul din ele ca absolut just, să nu se atașeze sufletește de nici unul. Viața a devenit prea complicată, iar organizarea complicată a societății paralizează voința noastră și ne trage în direcții diferite. Sîntem buimăciți de ocupații și activități inutile, ne aflăm sub hipnoza cărților și ne-am

¹ Cum ați făcut cunoștință cu el? (Engl.)

dezvățat să ascultăm și să vorbim în graiul inimii. Sîntem prea ocupați, după spusele lui Lao-tzî și Amiel, citim prea multe cărți lipsite de conținut și nefolositoare, cînd ar trebui să căutăm să simplificăm viața, să ne străduim a fi sinceri, să ne cercetăm sufletul; cînd ar trebui să ne consacram viața lui Dumnezeu, să-l slujim numai pe El, căci restul va veni de la sine. Sîntem obosiți prea mult de dogme, de diverse ipoteze științifice asupra lumii, am obosit de lipsa de acord asupra căii prin care putem obține fericirea personală, am vărsat prea mult sînge, smulgîndu-ne unii altora această fericire, cînd viața noastră trebuia să stea în înfrînarea dorințelor personale și-n îndeplinirea legii iubirii. Răutatea este moarte, iubirea — viață, spunea el. Iar viața constă numai în viața spiritului, nu în viața trupului. Rodul spiritului este iubirea, bucuria, pacea, mila, credința, blîndețea, cumpătarea... Toți marii dascăli ai omenirii, începînd cu Buddha au repetat oamenilor lucrul acesta...

— Ei, află domle, că Buddha a fost un individ destul de limitat! îl întrerupse Ignati.

Fără să-l asculte, Kamenski continua să vorbească. Stăruia asupra faptului că noi singuri ne inventăm milioane de chinuri, numai și numai pentru că nu vrem să luăm în seamă ceea ce ne spune inima prin glasul iubirii, al iertării și al bunăvoinței față de tot ce este ființă: insista asupra faptului că ne aflăm pe drumul pierzaniei, pentru că hrănim în noi poftele animalice, mii de necesități inutile. „Jinduiți și nu aveți; ucideți și pizmuiți, și nu puteți să dobîndiți“, aminti el cuvintele apostolului Iacov.

Urmează o mulțime de riposte:

— Toate acestea nu sînt noi de loc! Sînt lucruri auzite de mult. Din păcate, nimic nu se rezolvă prea simplu. Și nu se poate iubi după lege. Ciudată rețetă mai e și asta: apucă-te și iubește!

Grișa se simțea zăpăcit, adevărul se afla și-ntr-o tabără și-n cealaltă.

Fluturîndu-și poalele hainei, Podgaevski umbla prin cameră și striga în urechea lui Kamenski:

— Am să-ți răspund tot cu cuvintele unui apostol, Pavel: „Așa că, scăpați fiind de robia păcatului, v-ați făcut robi dreptății!“

— Mai bine să fii robul dreptății, decît al cupidității, încercă să obiecteze Kamenski.

Dar Podgaevski era beat. La fel de afumat era și „Vasea“, care se pleca mereu, mormăind ceva în urechea lui Piotr Alexeevici și închipuindu-și că vorbește în șoaptă. Iar Piotr Alexeevici era roșu la față și avea o privire tulbure.

*Cui îi pasă de noi oare,
Cînd la noi e sărbătoare?!*

cîntă el, deodată, fals și strident.

Doamnele se ridicară ca să-și ia rămas bun.

Se sculă și Kamenski să plece.

— Vrei să pleci? îl întrebă Piotr Alexeevici. De ce atît de devreme? Păcat! Hai să cîntăm!

Kamenski dădu din umeri.

— Ce vesel sînteți! zise el, încruntîndu-se.

— Sînt vesel! repetă Piotr Alexeevici și deodată adăugă cu un zîmbet neplăcut: Apropo de muncă! Cînd va fi gata dulapul? Mai ai mult de lucru la el?

— Joi îl aduc.

— După ploaie?

— Joi se prevede ploaie?

— Da, uite Brius scrie că se prevede.

— Regret, dar nu cred în Brius. La revedere!

— Păcat! Și n-ai vrea să iei o gustare? Ai fi vrut, nu-i așa?

Kamenski îl privi lung, strînse mîna celorlalți și ieși din cameră prin terasă.

Piotr Alexeevici se ridică de pe scaun și strigă de răsună toată casă:

— Nikolka!

Și cînd lacheul veni fuga în sufragerie, adăugă:

— Spune să se înhame caii! Vasea, Iliușa, plecăm la „Bine-ați venit!“ Haidem!

— Piotr Alexeevici, îl apostrofă Natalia Borisovna, te rog eu, nu te duce!

— Maică! Lasă-mă! Nu se face față de oameni străini...

Cui îi pasă de noi oare...

fredonă el din nou și, cuprinzîndu-i cu mîinile de umeri pe doctor și pe Podgaevski, trecu cu ei în cabinet...

Casa arăta pustie. Din sufragerie răzbătea zgomot de veselă ce se strîngea de pe masă. Grișa ședea în odaia lui, la fereastra deschisă, cu dinții încleștați.

De pe terasă se auzea o discuție:

— Pe vremea noastră nimeni n-ar fi dat ascultare unui om ca dumneata, spunea cu răutate Bernhardt.

— Dumneata nici acum nu asculți, îi răspundea Kamenski, furios și el.

— Noi ne-am jertfit viața!

— Dar văd că trăiești!

— Lasă-te de calambururi! Dumneata abați societatea de la o muncă folositoare și cinstită, în „mănăstirea dumitale — într-un picior“.

— Ce numești dumneata muncă? După dumneata, vila aceasta seamănă cumva cu o casă în care se muncește?

— Nu vorbesc despre vila aceasta. Nu fi malițios. Vorbești de iubire!... Și dumneata clocotești de ură, dumneata însuși vrei luptă... De pildă, în clipa de față, dumneata mă urăști.

— Crede-mă ca pe un frate, ripostă cu căldură Kamenski, nu am nici o ură împotriva dumitale. Reține cuvintele lui Pascal „Există trei categorii de oameni: unii care, după ce l-au găsit pe Dumnezeu, îl slujesc; alții care îl caută; și o a treia categorie, aceia care, deși nu l-au găsit, nu-l caută“...

— Iar texte!

— Da, texte! repetă Kamenski cu năduf...

— Noapte bună! se auzi într-un târziu glasul lui Ignati.

— Adio! răspunse trist și grav Kamenski.

XI

În zori, pe Grișa îl treziră tunetele. Deschise ochii; ziua era cenușie și ploioasă. Norii se buluceau pe cer și în cameră se lăsase iar întunericul. În penumbră sclipeau reflexele roșietice ale fulgerelor și după aceea, undeva sus, creștea un vuiet surd, confuz. Se apropia în rafale grele, geamurile tremurau și deodată se dezlănțuiră trosnete și

bubuituri puternice, chiar sub acoperiș... Și se porni ploaia; întâi încet și prudent, apoi din ce în ce mai puternic, iar grădina, amuțită, desişul verde, plin de sevă, al copacilor ce se înălțau în dreptul ferestrelor larg deschise, încremeni, potolindu-și setea. Aerul umed era saturat de aroma grea a plopilor înfloriți.

Grișa tocmai voia să se scoale, când în sufragerie răsunară pașii grei ai lui Piotr Alexeevici. Dădea cu glas nedeslușit dispoziții lacheului care zăngănea cu cheile, deschizând un dulap.

— Grișa! îl strigă el deodată pe fiu-său, din salon.

Grișa nu-i răspunse.

Piotr Alexeevici veni în pragul odăii lui și dădu în lături draperiile.

Era cu pălărie pe cap, iar pelerina pe care o purta îi alunecase de pe umeri.

— Dormi? întrebă el.

— Nu, răspunse Grișa, încruntat. Ce s-a întâmplat?

— Nimic special... Știi, vroiam să te întreb ceva...

— Ce anume?

— Ce anume... Hm! Ei, dar n-are importanță... Uite ce-am vrut să-ți spun: ai observat că porcul este unul din cele mai ironice animale?... Asta, în primul rînd...

Lui Piotr Alexeevici i se împleticea limba.

— În al doilea rînd, am intrat numai pentru o clipă la tine... urmă el tărăgănat. Voiam să-ți spun că adineauri m-am întâlnit cu Kamenski... O și pornise în oraș!... Și știi ce mi-a spus? Mi-a spus că reprezintă intelectualitatea nouă, așa-zisă „cinstită“, dar port semnele celui mai obișnuit burghez, adică al unui porc autentic!... Și, cică, asta ar fi un produs tipic al zilelor noastre... Nu e rău! Și mai ales, e o cugetare!

Și, imitînd tonul lui Kamenski, Piotr Alexeevici adăugă:

— „Pentru că numele lui Dumnezeu din pricina voastră este hulit între păgîni!“ Cum îți place?

Grișa tăcea.

— Taci! grăi din nou Piotr Alexeevici. Taci, frățioare! Numai că—știi ceva? Gîndește-te la tine... gîndește-te, și

mai bine împușcă-te, dacă nu-ți vine nimic în minte... Ne-apărat! Mai bine să te împuști decît să ajungi doar un porc ironic!

Ploua cu găleata, stropii mari răpăiau egal și monoton prin iarbă și copaci. În triluri melodioase se ridica prin ploaie glasul ciocîrliei.

Grișa stătea întins pe pat și zîmbea răutăcios, enigmatic...

1895

AUZI ce jalnic țipă pescărușul deasupra mării zbuciumate?

Depart, în negură, spre soare-apune, se pierd apele ei întunecate; depart, în negură, spre miazănoapte se întinde țărmul stîncos. E frig și bate vîntul. Vuietul surd al valurilor mai slab sau mai tare — ca murmurul care străbate o pădure de pini, cînd peste vîrfurile lor trece și se întetește furtuna — răsună în văzduh ca niște suspine adînci și grave, laolaltă cu țipetele pescărușului... Îl vezi cum se rotește, fără adăpost în ceața palidă de toamnă, legănîndu-se în bătaia vîntului rece pe aripile lui arcuite? E semn de vreme rea.

Încă de dimineată, ziua se anunță posomorîtă. Aici, pe marea asta dușmănoasă de miazănoapte, pe insulele și pe țărmurile ei pustii, cît ține anul, vremea-i urîtă. Acum e toamnă, iar toamna Nordul este și mai trist. Marea se umflă morocănoasă, apele ei se întunecă și capătă luciri de metal. Privită de depart, cîmpia ei fără sfîrșit pare mai înaltă ca țărmul; spre apus, ea se pierde într-o nemărginire înnegurată; dintr-acolo, vîntul gonește tot mai repede valurile, ducînd pînă hăt-depart țăpătul pescărușului.

— Cri-i! răsună jalnic și strident în bătaia vîntului.

Dimineata, gălăgios, neliniștit, pescărușul zbura pieziș, chiar deasupra talazurilor cu care marea învolburată tîvea neîncetat țărmul. Aici, apa năvălea cu vuiet, neliniștită, rozînd pietrișul; dincolo, ca o zăpadă clocotitoare, se fărîma, sfîrîind, mîngîind o fișie lată de pămînt ; apoi, îndată, ca sticla aluneca înapoi, ridicînd un nou val învolburat, iar undeva în depărtare se spărgea de stînci și se înălța în vârtejuri. Vuietul talazurilor răsuna departe de-a lungul țărmului... Pescărușul se arunca țipînd pe valuri, lunecînd lin pe prăpăstiile apei, se ridica pe creasta înaltă a valului următor

și-și lua zborul, cu trupul numai stropi și spumă de mare. Vîntul îl purta jos de tot, chiar pe coama valurilor.

Mai tîrziu parcă ar fi obosit. Se lasă o seară posomorîtă și pescărușul se leagănă în vînt, neputincios, tot mai departe de țărm, în largul mării — o pată albă pierdută în ceață... Auzi ce jalnic răsună strigătele lui de bucurie?

Iată, acum abia se mai zărește în amurgul mohorît. O noapte neagră, furtunoasă, coboară pe aripi de vînt; din ce în ce mai des răsar și pier pe mare coame cărunte de spumă. Vuietul talazurilor crește într-una, un vînt de gheață ridică și smulge cu turbare valurile, împrăștiind în văzduh stropi înghețați și mireasmă pătrunzătoare de mare.

— Cri-i... se aude undeva, departe, aproape de fața apei.

Ascultă, în sunetele acestei mări de nord dezlănțuite, am să-ți spun o veche legendă nordică.

I

Toate acestea s-au întîmplat demult, în vremuri străvechi.

Undeva, pe țărmul unei mări nordice, trăia o fată tînără și voinică, numită Welga. Spre soare-apune nu se vedeau decît apele mării, spre răsărit țărmul nisipos se făcea una cu cerul, chiar la marginea satului. Ce se afla acolo, la răsărit? Welga nu știa și nici nu voia să știe. Niciodată nu fusese într-acolo. De altfel, nu fuseseră acolo nici tatăl ei, nici mama, nici Sneggar, sora mai mare. Ei nu cunoșteau decît marea.

Toată copilăria ei, Welga și-o petrecuse pe țărmul mării: trecuse ca pe aripi de vînt și fusese nespus de veselă! Iarna, cînd marea unduia din valuri negre numai departe, la marginea zării, iar aici, lîngă mal, era acoperită cu un covor de nea, Welga dormea în puf de păsări polare și se trezea în lumina vie a vetrei din mijlocul colibei joase și întunecate. Vara, cînd lumina soarele, cînd adia un vînt cald, iar apa mării plescăia liniștit, Welga căuta în nisip ouă de păsări, sau alerga spre malul bătut de valuri, se întindea pe nisip cu fața în jos, în timp ce valurile, prăvălindu-se peste ea cu zgomot, o udau toată... Așa petrecea Welga zilele verii; și întotdeauna alături de ea se aflau Irwald și Sneggar.

Sneggar, grăsansa, rîdea mereu și cînta, dar nu putea să strige atît de pătrunzător ca Welga, să se arunce la fel de neînfricată ca ea în valurile zbuciumate. Irwald însă știa, și o dată Welga i-a spus:

— De ce nu ești fratele meu, Irwald? De ce n-am un frate pe care să-l iubesc cum te iubesc pe tine, Irwald? Nu m-aș fi plictisit lîngă tine cît e iarna de lungă.

Irwald s-a uitat la ea, a zîmbit și deodată s-a repezit spre mare.

— Uite, uite, un cufundar! i-a strigat el.

Iute ca vîntul, s-au fugărit unul pe celălalt, pînă la peșterile de pe țărm, unde glasurile omenești par atît de sonore, pînă la locul acela de pe mal unde se îngrămădesc niște stînci înalte, iar apa grea se ridică cu vuiet și, alunecînd printre ele, sfîrîie și clocotește-n cădere și, clipocind mereu, se scurge în șiroaie de pe piatra teșită. Acolo, ei stîrneau valurile, alergînd în întîmpinarea lor, aproape, aproape de tot...

Oare de ce a trecut atît de repede copilăria Welgăi?

Tot mai plină de nerăbdare aștepta ea să treacă iernile nesfîrșit, de lungi, în coliba pîrintească, troienită. Împlinise paisprezece ani, iar Irwald șaisprezece; acum el pleca adesea după pește în larg. Dar ce mare era bucuria Welgăi cînd Irwald se întorcea pe uscat!

— Dragul meu Irwald, îmi vine să plîng pentru că ai fost plecat atîta amar de vreme, și-mi vine să rîd de bucurie că te văd din nou!

Dar și Sneggar se făcuse mare. Iar Irwald începea să uite de Welga. De nenumărate ori, se așeza lîngă Sneggar, uitîndu-se la fața ei veselă. Welga îi urmărea de departe. Se sfia să stea de vorbă cu Irwald de față cu soră-sa. Dar după ce el pleca, îndreptîndu-se spre casă de-a lungul malului, Welga îl ajungea din urmă și îl petrecea pînă în pragul colibeii lui.

— Dragul meu Irwald, de ce-ai stat atît de mult cu Sneggar? Oare de ce durerea îmi umbrește bucuria?

Și de-atunci, Welga putea fi văzută adeseori stînd pe malul mării și cîntînd printre lacrimi cîntece răsunătoare. Dar cînd se întîlnea cu prietenele ei amuțea, și fața ei lua o expresie aspră și mîndră.

Coliba părintească era așezată departe de satul pescarilor, pe un țărm stîncos presărat cu nisip aspru; la ceasul fluxului, marea alerga pînă în pragul ei.

Dacă în asemenea ceasuri se stîrnea o furtună, marea șfichiuia chiar ferestrele colibe acoperite cu burduf de cufundar. Atunci, Sneggar își întrerupea cîntecul, lăsa spe-riată lucrul din mînă și se depărta de ferestre. Bătrîna mamă a Welgăi mormăia într-una descîntece și asculta neli-niștită, încordată, urletele vîntului. Dar Welga nu se temea de furtună. Împreună cu tatăl ei, ieșea în pragul ud al colibe, în bătaia vîntului, strîngea plasele de pescuit, apoi intra repede în mare, iar apa rece, ridicîndu-se și coborînd, îi îmbrățișa și-i spăla picioarele goale, improșcîndu-le cu spumă cenușie și încolăcindu-le cu alge ude, de un verde-spălăcit. Welga le rupea în picioare și trăgea în pieptul ei sănătos vîntul umed și proaspăt, își înălța fruntea în bătaia lui iar vîntul îi răvă-șea părul bălai. Stătea așa, tînără și zveltă, cu fața cuteză-toare, iar ochii ei de peruzea scrutau ager depărtarea. Dar nu se vedeau decît păsările sfîntului Petru, rotindu-se în cîrduri gălăgioase și despicînd apa, suindu-se cu aripioarele desfăcute pe coamele cele mai înalte ale munților de apă care se avîntau în sus ca să se sfarme peste cîteva clipe.

Fetele începuseră să spună despre ea că e tristă și ursuză, pentru că Welga nu rîdea niciodată și nu cînta împreună cu soră-sa cînd lucrau alături. Dar înainte de a împlini cincispre-zece ani, Welga nu fusese niciodată tristă și ursuză. Avea inima neînfricată a unei păsări tinere și se bucura de furtună și de mare, de soare și de pămînt, de libertatea ei de fată tînără. Numai cînd lipsea Irwald era tristă: tare ar fi vrut să-i povestească ce bine e să trăiești pe lume.

Dar Irwald plecase de mult în larg. Iar Welga obosise, tot colindînd pe țărm și urmărind cu privirea valurile: ar fi vrut să strige peste mare că s-a istovit tot așteptîndu-l pe el, pe Irwald, că nu se poate s-o iubească pe Sneggar, cînd ea, Welga, nu poate trăi fără el.

Odată, cînd începu să sufle vîntul cald dinspre apus și soarele porni să coboare spre oglinda mării, Welga se duse la sora ei și-i zise:

— Draga mea Sneggar, vrei să-ți povestesc ce blînd, ce mîngîietor este vîntul de vară, ce plăcut miroase apa mării și cît de tristă sînt eu fără Irwald?

— Nu vreau, răspunse Sneggar, stînd liniștită în pragul colibei.

Welga se depărtă, se așeză pe țărm și rămase acolo mult timp, ascultînd cum plescăie apa în amurgul cald de vară. Lacrimile i se prelingeau pe mîini ca niște picături de apă caldă.

Văzîndu-l deodată pe Irwald, scoase un țipăt, iar el izbucni în rîs și-i porunci să-l ajute să ia peștele și plasele de pescuit din barcă și să le ducă pe mal. Munci supusă alături de el; iar cînd deasupra mării se înălță luna mare și palidă, Welga, obosită, se urcă în barcă și respiră lacom vîntul de noapte.

— Irwald, te-am așteptat; inima mea bătea neliniștită și tînjea tot timpul. Și cînd te-ai întors, mi-am simțit deodată sufletul ușor!

Irwald tăcea și privea luna. Văzînd că nu-i răspunde, Welga se simți rușinată și, cu ochii plecați în pămînt, îl întrebă încet:

— Ai auzit ce ți-am spus, Irwald?

— Da.

Atunci Welga își plecă și mai jos capul și zise:

— Irwald, ia-mă în casa ta! Am să mă duc cu tine în larg, am să-ți cînt și am să muncesc alături de tine. E atît de frumoasă viața lîngă tine!

— Noi doi n-o să fim niciodată împreună, îi răspunse hotărît Irwald. Mîine plec din nou în larg; iar după ce mă întorc, am s-o iau pe Sneggar de mîină, o să petrecem iarna împreună, iar la vară o să plecăm ca două păsări călătore.

— Și eu? îngăimă Welga, simțind deodată că inima îi bate greu în piept. Să rămîn singură? stăruia ea, ridicînd glasul.

— Da, răspunse Irwald.

Atunci Welga sări repede pe mal și o luă grăbită de-a lungul țărmului. După ce se depărtă destul, se aruncă pe un bolovan cenușiu și strigă spre lună că i se frînge inima, și izbucni în hohote de plîns, și se prăbuși pe piatră...

III

Auzi cum urlă vîntul turbat în întuneric? Tare-i neprietenosă marea de miazănoapte!

...Spre dimineață, toamna puse stăpînire pe tot, iar valurile mării, grele dintr-o dată ca plumbul, porniră să vuiască în ceața lăptoasă. Simțind vîntul rece, Welga se ridică de pe pietre și se repezi în apă. Dar valul înalt o aruncă îndărăt pe mal.

— Marea nu vrea să mă lase să mor, își zise Welga. Înainte de a muri, trebuie să-l ucid pe Irwald.

Se întoarse acasă tăcută. Lacrimile i se uscaseră pe obraji, fața ei aspră era liniștită, dar inima întunecată.

— Sneggar, se adresează ea soră-si, a plecat Irwald?

— Da, răspunse Sneggar.

— Cînd se întoarce?

— Cînd o să ningă cu fulgi mari și umezi, cînd o să se întunece marea, îi răspunse Sneggar.

Welga mîncă o bucată de pește și se duse în pragul colibei. Se așeză acolo în bătaia vîntului și rămase așa o zi întreagă, cu sprîncenele încruntate, îndurerată. Noaptea, se întoarse în colibă, iar dimineața se așeză din nou pe prag, așteptîndu-l pe Irwald. Și așa își petrecu multe zile și nopți, pînă cînd căzu cea dintîi zăpadă umedă.

„În curînd, se va întoarce Irwald, se gîndea Welga, în timp ce dulcea otravă a jîgnirii i se revărsa, chinuitoare, în inimă. Am să-l omor, iar după aceea o să-mi aflui și eu liniștea în mormînt.“

Dar Irwald nu mai venea. Începuse să se însereze: Welga se ridica mai des de pe prag și, în picioare, scruta încordată depărtarea. În amurgul care se lăsa, apăru în prag bătrînul tată al Welgăi. Vîntul îi flutura părul lung, cărunț.

— Welga, copila mea, zise el blînd. De ce-ai părăsit casa părintească? La noapte, se va stîrni o furtună năpraznică, pe care de obicei sufletul omului o presimte și tinjește, cuprins de mîhnire adîncă. Ajută-mă să întăresc pereții colibei cu niște pari, să pun pietre pe acoperișul din piei de foci, și după aceea o să ne adăpostim cu toții de vreme rea și de întunericul nopții.

Vorbele lui mîngîietoare făcură să tresalte inima fetei. I se făcu milă de ea însăși, de tatăl ei, de Irwald. Se grăbi

să-idea bătrînului ajutor. Vîntul îi doboră la pămînt, improșca în văzduh o pulbere mărunță de apă, ca și cînd marea ar fi fost bîntuită de uragan. Spuma lăptoasă a valurilor biciuia ferestrele; Welga se grăbi să se adăpostească în colibă.

Acolo, în întuneric, ea își aminti deodată cum, cu mulți ani în urmă, pe cînd era încă copil, Irwald rămăsese o dată peste noapte în coliba lor. În noaptea aceea fusese oaspetele ei; cu mîna ei îi așternuse patul și îl sărutase, după datina ospitalității, înainte de culcare. Își aminti fața lui Irwald, atît de dragă inimii ei, și o cuprinse și mai puternic mila și dragostea pentru el. Și Welga uită că voise să-l ucidă, se ridică repede din culcușul ei și-și încordă auzul, cuprinsă de o neliniște adîncă. În urletul vîntului, i se năzărea că aude strigătele lui. Și toată noaptea fremătă de teamă pentru el; sleită de puteri, ațipi abia în zorii zilei.

Marea se potolea treptat: în văzduh, adia o suflare de ger, prevestitoare de iarnă. Cînd se trezi și deschise ușa colibei, Welga o văzu în prag pe Sneggar.

— Welga! strigă ea. Furtuna l-a împins pe Irwald pînă la insulele sălbatice ale Mării Înghețate și i-a sfărîmat barca. E singur acum, acolo, în larg, și-și așteaptă moartea, flămînd și înghețat, pradă pliscurilor hulpave ale păsărilor de mare.

— Cine ți-a spus? strigă Welga.

— Am fost la Cearna — prevestitoarea. Mi-a ghicit în măruntaie de cufundar, răspunse Sneggar și, acoperindu-și fața cu mîinile, izbucni în plîns.

— Sneggar!... vru s-o mîngîie Welga cu gingășie.

Dar își încruntă sprîncenele și, cu o mînă puternică, dădu de perete ușa colibei.

IV

Porni repede de-a lungul malului, spre miazănoapte. O seară rece și întunecată se lăsase, cînd Welga intră în coliba ghicitoarei Cearna; acolo era cald, focul ardea cu flăcări vesele, de un roșu-aprins.

— Spune-mi tu — care știi viitorul! strigă ea, văzînd-o pe Cearna. Arată-mi drumul spre Irwald! Cum să ajung la el?

— Grăbește! răspunse Cearna. Ca să ajungi pînă la el, trebuie să plutești cu barca două zile și două nopți. Dacă

nu ajungi pînă-n a treia zi, în zori, are să piară. Dar, spune-mi Welga, oare ai auzit tu de pustiurile Mării Înghețate, tot atît de sălbatice și de triste astăzi ca și în primele zile după facerea lumii?

Welga își simți inima zvîcnind ca un peștișor prins în mreajă.

— Fie-ți milă de mine, Cearna! E dureros să mă despart de viață, dar dacă altfel nu se poate, spune-mi: ce are să se întîmple cu mine?

— Două zile și două nopți ai să petreci în largul mării, cuprinsă de spaimă, neliniște și mîhnire adîncă. Iar în clipa cînd ai să pășești pe insula unde tînjește Irwald, te vei preface într-un pescăruș; iar el nu va afla niciodată că ai pierit pentru el.

Fața Welgăi se făcu albă ca prima zăpadă căzută în pragul iernii; dar în ochii ei luci bucuria, și Cearna o auzi spunînd:

— Mă duc la el, Cearna!

— Grăbește-te! o zori ghicitoarea.

Welga alergă cu vîntul împotrivă pe nisipul ud al țăr-mului, spre marea ce vuia întunecată. Ar fi vrut să spună „adio“ soră-si, tatălui și mamei ei; dar luntrea se zbătea neliniștită pe valuri și Welga sări în ea, fără să mai stea pe gînduri. Spre soare-apune, acolo unde abia mai pîlpîia geana sîngerie a asfințitului, într-acolo își îndreptă ea luntrea și rămase în picioare, legănîndu-se în ritmul valurilor, în timp ce lacrimile îi ardeau ochii, iar vîntul, care-o izbea drept în față, venind dinspre Marea Înghețată, îi flutura în întuneric veșmintele albe.

V

În zori, Welga se văzu în mijlocul unei mări palide, în preajma unei insule pustii, de nisip. Nu se vedea țipenie de om pe insulă. Doar apa năvălea pe nisipul ei, albă, înspumată. Acolo unde valurile mîngîiau plaja, „ciobănași-de-apă“ alergau pe picioarele lor lungi și subțiri, căutînd hrană printre scoicile de pe mal. Dar nici ei nu erau mulți. La apropierea iernii, păsările acestea se îndreaptă spre țăr-muri cu vînturi calde.

Acum, Marea Înghețată nu mai era departe. După o zi întreagă de drum, Welga ajunsese în acele ape fără hotar care se întind la capătul lumii, unde se unesc cu cerul. Tot mai puternic loveau valurile în fundul bărcii, pentru că sub acele valuri nu mai era pământ. Păsări sălbătice de miazănoapte trăiesc acolo, departe de oameni, pe insule stîncoase. Sînt puternice și acoperite cu un strat gros de puf. Sînt în stare să înoate toată iarna printre sloiuri și să se cufunde adînc în apa rece ca gheața. Mii de păsări își aveau cuiburi în insule, încît de sumedenia aripilor lor albe fiecare insulă părea acoperită de zăpadă. Se vedeau cuiburi agățate pe cremeni golașe și în grotele de sub stîncile care dominau marea. Era seară de-a binelea cînd Welga trecu prin fața celei mai mari dintre insulele acelea.

Era acoperită de sus pînă jos cu un fel de scoarță cenușie, formată din găinaț uscat, pene și fulgi de păsări. Pe muchiile stîncilor păsările ședeau cocoțate în șiruri lungi. Jos, se cuibăriseră cele mai mărunte; sus, în picioare, moțăiau cele mai mari și mai lacome, cu burta albă și spatele negru, cu gîtul gros și capul mititel, cu ochii strălucitori care iscoadeau printre inelele de puf alb, cu ciocuri uriașe, hidoase, cu niște labe puternice, butucănoase și cu mîini scurte, fără degete. Păsările vorbeau între ele cu glas tare. Îndată ce căzu seara, Welga, istovită de lupta neîncetată cu vîntul înghețat, acostă la mal să se mai odihnească. Atunci, lărmuind asurzitor, mii de păsări se înălțară în văzduh, deasupra ei; iar cele mai mari izbucniră într-un fel de hohot, un urlet sălbatec și triumfător, silindu-se parcă să țipe care mai de care mai pătrunzător... Fața Welgăi se făcu albă ca neaua și, adunîndu-și ultimele puteri, fata sări din nou în barcă.

În seara zilei a doua, din ceața mohorîtă se ivi o stîncă sălbatică și înaltă, care se afla tocmai la capătul lumii. Numai vikingii puternici izbutiseră să ajungă pînă la această stîncă; în pereții ei se vedeau niște belciuge de fier, bătute de ei, pentru a-și lega de ele luntrile. Zgomotul turbat, vuietul valurilor se contoapea acolo cu strigătele miilor de păsări de pradă care se roteau prin ceață. Irwald zăcea pe țîrm, în locul unde valurile se zdrobeau lovindu-se de stîncă, sleit, toropit de un somn istovitor, aproape mort de frig și de foame. Era palid ca spuma mării, iar părul lui cîrlionțat era plin de nisip umed.

— Irwald! strigă Welga cu glas răsunător, pătimaș.

La chemarea ei, el deschise ochii. Welga ar fi vrut să-i strige că-l iubește ca și în anii copilăriei, însă, în clipa când sări din barcă pe țărm, picioarele ei nu mai atinseră pământul: în văzduh rămase doar un pescăruș alb, cu aripile larg desfăcute, iar strigătul Welgăi răsună deasupra lui Irwald ca un țipăt, jalnic și radios totodată, de pescăruș. Auzind acest țipăt, Irwald se trezi îndată — un glas de prieten îl străpunse pînă în adîncul inimii; dar, uitîndu-se în jur, nu zări decît un pescăruș care zbura, țipînd, deasupra unei bărci...

Irwald sări în barcă și plecă spre răsărit. Iar pescărușul se roti îndelung deasupra valurilor, petrecîndu-l. Și cînd barca se pierdu în depărtare, el rămase în văzduh, alb și fără adăpost, legănat de vînt. Și tot așa tînjește și astăzi, amintindu-și de stîncile pierdute în ceață pe care Irwald, captiv, se chinuise odinioară. Dar în țipătul lui răsună bucuria.

1895

SĂ FI FOST într-adevăr un vis, sau numai una din acele tainice trăiri nocturne de o clipă, care seamănă atît de mult cu visul? Mi se părea că luna tristă de toamnă plutește de multă vreme deasupra pămîntului și că a venit ceasul cînd oamenii se pot odihni de minciunile și forfota zilei. Parisul părea cufundat în somn, orașul întreg, pînă în cele mai sărăcăcioase cartiere ale lui. Dormisem mult și, în cele din urmă, somnul mă părăsise alene, asemenea unui medic grijuliu și tacticos care și-a făcut datoria, dar care nu pleacă de lîngă bolnav decît atunci cînd acesta respiră din nou liniștit, după ce a deschis ochii și l-a privit cu un zîmbet sfios, bucuros de întoarcerea sa la viață. Dezmeticindu-mă, am deschis ochii și m-am văzut în împărăția nopții, tăcută și senină.

Călcînd încet pe covorul camerei mele de la etajul patru, m-am apropiat de fereastră. Mă uitam cînd în camera mea spațioasă, în care plutea o penumbră ușoară, cînd prin spirală, la lună. Și așa, scăldat în lumina ei, ridicam ochii și-i scrutam îndelung chipul palid. Trecînd prin dantela alburie a perdelelor, razele lunii îndulceau penumbra din adîncul odăii. De acolo luna nu se vedea. În schimb, cele patru ferestre, ca și tot ce se afla în preajma lor, erau viu luminate. Luna își revărsa prin geamuri lumina în palide arcade albastre și argintii, și în fiecare din ele se vedea parcă o cruce care se frîngea, moale, pe fotolii și pe scaune. Lîngă ultima fereastră, într-un fotoliu, ședea iubita mea. Era îmbrăcată toată în alb, semăna cu o fetiță palidă, minunat de frumoasă, obosită de tot ceea ce trăisem amîndoi, de tot ceea ce ne făcea atît de des dușmani răutăcioși și necruțători.

Oare de ce nu dormea nici ea, în noaptea aceea?

Evitînd s-o privesc, m-am așezat la fereastră, alături de ea... Da, era târziu; tot peretele, toate cele patru etaje și parterul caselor de peste drum erau întunecate. Ferestrele priveau în afară negre, ca niște ochi care nu văd. M-am uitat în jos — coridorul îngust și adînc al străzii era și el pustiu, întunecat. Și tot așa, orașul întreg. Numai luna palidă, stălucitoare, ușor înclinată se rostogolea pe cer, rămînînd în același timp nemișcată printre norii fumurii care aleargă într-una, vechind, singuratică, deasupra orașului. Mă privea drept în ochi, luminoasă, în ușoară descreștere și, de aceea, tristă. Norii treceau pe lîngă ea, ca un vâl de fum. În preajma ei — luminoși, străvezii, mai departe se îngroșau, iar dincolo de creasta acoperișurilor se mișcau într-un șir mohorît și greu...

De mult nu mai văzusem o noapte cu lună! Și iată că m-am întors din nou cu gîndul la acele nopți de altădată, nopți de toamnă, aproape uitate, pe care le trăisem cîndva în copilărie, în stepa deluroasă și săracă a Rusiei Centrale. Acolo luna se uita tot așa pe ferestrele casei părintești; acolo i-am văzut și îndrăgit pentru întîia oară chipul palid și blînd. Cu gîndul am părăsit Parisul și, pentru o clipă, mi s-a năzărit Rusia toată, ca și cînd de pe o înălțime mi-aș fi aruncat ochii peste o cîmpie nemărginită. Iată largul pustiu de un auriu-strălucitor al Mării Baltice. Iată plaiurile mohorîte cu pini, care se pierd în semiîntuneric, spre răsărit, iată pădurile rare, mlaștinile și crîngurile, iar mai jos, spre sud, lanurile și cîmpiile nesfîrșite. Pe întinderi de sute de verste alunecă prin păduri șinele de cale ferată, lucind mat sub clarul de lună. De-a lungul liniilor licăresc, somnoroase, luminițe multicolore, alergînd una după alta spre patria mea. În față-mi se întind lanuri, dealuri într-o lină unduire, iar dintre ele se înalță vechea casă moșierească, părăginită și blîndă în lumina lunii... Oare e cu puțință să fie aceeași lună care privise cîndva în odaia mea de copil, care mă văzuse apoi adolescent și care tînjește acum, împreună cu mine, după tinerețea mea fără de noroc? Ea este cea care mi-a dat liniștea acestei împărății senine a nopții...

— De ce nu dormi? am auzit deodată un glas sfios.

Și pentru că, după o tăcere îndelungată și îndîrjită, ea fusese cea care mi-a vorbit mai întîi, am simțit în inimă o înțepătură dulce și dureroasă. I-am răspuns cu glas încet:

— Nu știu... Dar tu?

Și din nou am tăcut multă vreme amândoi. Luna coborîse pînă aproape de acoperișurile caselor și acum se uita în mijlocul camerei noastre.

— Iartă-mă! i-am zis, apropiindu-mă de ea.

Nu mi-a răspuns și și-a acoperit fața cu mîinile.

I-am luat mîinile într-ale mele și am privit-o: lacrimi i se rostogoleau pe obraji, sprîncenele erau ridicate și tremurau, ca la copii. M-am lăsat în genunchi la picioarele ei, mi-am lipit fața de trupul ei, fără să mai stăpînesc lacrimile, ale mele și ale sale, care șiroiau de-a valma.

— Crezi că tu ești vinovat? a șoptit, stînjinită. Oare nu eu port toată vina?

Mi-a zîmbit printre lacrimi: un zîmbet fericit și amar totodată.

I-am spus atunci că amîndoi eram vinovați, pentru că amîndoi călcam porunca bucuriei pentru care trebuie să trăim pe pămînt. Ne iubeam din nou, așa cum pot să se iubească numai cei care au suferit împreună, au greșit împreună, dar tot împreună au întîmpinat rarele clipe ale adevărului. Și numai luna palidă și tristă a fost martor al fericirii noastre...

I

...ÎMI AMINTESC de o toamnă timpurie și senină. Luna august venise cu ploi calde, care cădeau parcă înadins pentru semănături; începuseră tocmai la timp, pe la mijlocul lunii, în preajma zilei Sf. Laurențiu. Iar „toamna și iarna sînt frumoase dacă de Sf. Laurențiu plouă, și apele sînt liniștite“. Apoi, în primele zile frumoase ale acelei toamne timpurii, se lăsaseră peste cîmpii o mulțime de funigei. Era încă un semn bun: „toamnă timpurie cu funigei înseamnă toamnă mănoasă...“ Îmi amintesc o dimineată liniștită, răcoroasă... Îmi amintesc livada mare, aurie, ușor uscată și rărită, îmi amintesc aleile de arțari, miresmele plutitoare ale frunzișului căzut și aroma merelor „antonovka“, aroma mierci purtată de adierile ușoare ale toamnei. Văzduhul e atît de pur de parcă nici n-ar fi, prin întreaga livadă răsună glasuri și străbate scîrțitul căruțelor: sînt grădinarii-tîrgoveți care au tocmit țărani și încarcă mere ca, la noapte, să le trimită la oraș — neapărat la noapte, cînd e atît de plăcut să stai întins în căruță și să privești cerul înstelat, să simți mirosul de dohot în aerul proaspăt și să auzi cum scîrțîie încet, în întuneric, șirul nesfîrșit de căruțe pe drumul mare. Țăranul care încarcă mere se înfruptă, mușcînd din ele cu un trosnet sonor, dar e un obicei din bătrîni și de aceea nici un tîrgoveț nu-l oprește, ba chiar îl îndeamnă:

— Dă-i înainte, mănîncă pe săturate, c-așa e socoteala: la nuntă toată lumea bea vin!

Liniștea răcoroasă a dimineții e tulburată doar de cloncanitul sătul al mierlelor, de pe scorușii purpurii din desisul livezii, de glasurile oamenilor și de zgomotul surd al merelor ce cad în banițe și ciubere. Prin livada rărită zărești pînă departe drumul ce duce la o colibă mare, acoperită cu

paie, zărești și coliba în jurul căreia târgoveții au înjghebat pe timpul verii o întreagă gospodărie. Peste tot stăruie aroma puternică a merelor, și aici — mai mult ca oriunde. În colibă sînt rînduite niște paturi, există o pușcă cu o singură teavă, un samovar ruginit, iar într-un colț — vesela. În jurul colibei, zac aruncate rogojini, lăzi — tot felul de catrafuse ponosite, iar într-o parte se află o sobă de lut. Pe la ora prînzului, fierbe pe ea un minunat terci cu slănină, seara se încinge samovarul și o fîșie lungă de fum albăstrui se așterne în livadă, printre copaci. În zilele de sărbătoare, în jurul colibei e un iarmaroc întreg, printre copaci se perindă mereu haine viu colorate. Fete de *odnodvort*¹, istețe, gătite cu sarafane care miros puternic a vopsea, fete de la „curtea boierească” în costumele lor frumoase și ți pătoare, pline de fantezie, se îngrămădesc acolo; iar printre ele se vede tîna ra primăriță borțoasă, cu fața ei lată și adormită, fudulă, ca o vacă de Holmogorî. Poartă pe cap „coarne” — cosițele sînt așezate în jurul creștetului și acoperite cu cîteva basmale, încît capul pare uriaș. E încălțată în cizmulițe joase cu potcoave, picioarele, cu vîrfurile înăuntru, calcă cu nădejde; are un ilic de catifea, zavelca e lungă, iar catrința neagră-liliachie cu dungi cărămizii e cusută în poală cu fir lat auriu...

— Harnică muierușcă! zice despre ea un târgoveț, clătî nînd din cap. Așa ceva se vede mai rar în zilele noastre...

Iar șt rengarii se apropie mereu, toți în cămăși din pînză groasă și cu nădragi scurți pe ei, cu capul gol și cu părul bălai. Vin cîte doi, cîte trei, călcînd mărunt cu picioarele lor desculțe, trăgînd cu ochiul la cîinele ciobănesc lătos, legat de un măr. Nu cumpără decît de o copeică sau dau un ou în schimbul merelor; dar cumpărătorii sînt mulți, vînzarea merge strună, și târgovețul ofticos, îmbrăcat în redingotă lungă și cu cizme galbene în picioare, e vesel nevoie mare. Împreună cu frate-său, un hăbăuc sprinten, care rostogolește pe „r” și pe care îl ține „din milă” el, cîștigă bani buni spunînd o glumă sau o vorbă de duh, iar uneori chiar „îi trage” o melodie la o armonică de Tula. Și pînă seara tîrziu lumea se înghesuie în livadă, în jurul colibei răsună zvon de glasuri și risete, iar alteori tropăitul unui joc...

¹ Descendenți ai țărănilor liberi înscărcinați în secolele XVI-XVII cu paza frontierelor din sudul Rusiei; constituiau, asemenea războierilor de la noi, o pătură intermediară între robăși și dvorani.

Cînd e senin, noaptea se lasă rece și înrourată. După ce respiri în voie mirosul de pleavă și de paie noi de secară din șură, te întorci înviorat spre casă, la cină, prin fața dîmbului de pămînt al livezii. În amurgul rece, zvonul de glasuri de prin curțile oamenilor sau scîrțîitul unei porți răsună uimitor de limpede. Se face întuneric. Și mai simți un miros: în livadă se aprinde un foc de vreascuri, iar crengile uscate de vișin care ard împrăstie un fum aromat. În întunericul din fundul grădinii — totul pare un tablou de basm: ca într-un colț al iadului, lângă colibă e o pălălaie sîngerie, iar în jur — beznă. Niște siluete întunecate, tăiate parcă dintr-un lemn negru, se mișcă în jurul focului, în timp ce umbrele lor gigantice se cațără pe merii livezii: o mină lungă de cîțiva metri, întunecată se întinde peste un pom, sau două picioare, ca niște stîlpi negri, se profilează clar pe sus. Apoi, deodată, toate acestea alunecă de pe măr, umbra cade, se așterne de-a lungul aleii, de la colibă pînă la portiță...

Noaptea târziu, după ce luminile din sat se sting, cînd în înaltul cerului, sus de tot, strălucesc cele șapte stele diamantine ale „cloștii cu pui“, mai tragem o fugă pînă în livadă. Bîjbîind, călcîind pe frunzișul uscat și foșnitor, ajung la colibă. Acolo, în poieniță, e mai puțin întuneric, iar deasupra capului pîlpîie albă Calea Lactee.

— Dumneata ești, cuconașule? mă strigă cineva din întuneric.

— Eu. Nu dormi încă, Nikolai?

— Noi n-avem voie să dormim. Da, trebuie să fie târziu, nu-i așa? Uite, trece, mi se pare, trenul de călători...

Multă vreme ascultăm încordați, simțind cum se scutură pămîntul. Cutremurul se preschimbă în zgomot, crește și iată acum, parcă aproape, în dosul grădinii chiar, roțile bat tactul zgomotos și repede: trenul gonește, huruind, pufăind... tot mai aproape, și mai aproape, mai zgomotos și mai furios... Și deodată începe să se potolească, se aude tot mai înăbușit, depărtîndu-se, pierzîndu-se parcă sub pămînt.

— Unde ți-e pușca, Nikolai?

— Uite colo, lângă lădița ceea.

Îndrept în sus țeava puștii grele ca un tîrnăcop și trag în neștire. Flacăra sîngerie, sclipitoare, țîșnește spre cer cu un trosnet, mă orbește o clipă și stinge stelele, și un ecou

voies răsună în cerc și se rostogolește de-a lungul liniei orizontului, stingându-se departe—departe în văzduhul curat și tremurător.

— Uf, strașnic! zice târgovețul. Mai speriați-i, mai speriați-i, conașule, că-i nenorocire curată! Iar au scuturat toate perele din pomul de pe dîmb...

Pe cerul negru, stelele căzătoare schițează dîre de foc. Mă uit îndelung în adîncul albastru-închis, unde sclipesc atîtea constelații, pînă simt cum începe să-mi plutească pămîntul sub picioare. Atunci mă înfior deodată și, cu mîinile ascunse în mînecele hainei, alerg repede pe alee spre casă... Ce rece e, mă gîndesc, totul e plin de rouă — și ce bine e să trăiești pe lume!

II

Cînd merele „antonovka“ sînt multe și frumoase înseamnă că anul aduce bucurie. La țară, dacă recolta de „antonovka“ e bogată treburile merg bine: înseamnă că și recolta de grîne e bogată... Îmi amintesc un asemenea an cu roade bogate.

În zori de zi, cînd cocoșii cîntă încă, iar casele fumegă în întunericul ce abia se destramă, deschizi fereastra spre grădina răcoroasă, unde plutește o pîclă liliachie prin care, ici-colo, strălucește soarele; și nu mă răbdă inima; poruncesc să mi se înșeuze calul și fug la iaz să mă spăl. Răchitele de pe mal și-au scuturat aproape tot frunzișul, iar pe cerul de peruzea se întind crengile lor golașe. Sub răchite, apa e acum străvezie, rece ca gheața și parcă grea. Într-o clipită, îmi alungă toropeala nopții și după ce mă spăl și, împreună cu lucrătorii, în odaia slugilor, înfulec gustarea de dimineață — cartofi fierbinți și pîine neagră cu sare zgrunțuroasă și umedă — plec la vîntoare, trecînd prin Vîselki, simțind sub mine, cu desfătare, șaua de piele lunecoasă. Toamna este timpul hramurilor și norodul se dichisește și este mulțumit, iar satul nu mai e cel de toate zilele. Dacă anul a fost bogat și pe arii se înalță munți întregi de aur, iar pe rîu, dimineața, gîgîie ascuțit gîstele, nu e rău de loc la țară. De altfel, satul nostru, Vîselki, de cînd e el, încă de pe vremea bunicului, era vestit prin „bogăția“ lui. Bătrînii și bătrîne

din Vîselki aveau zile multe, și lucrul ăsta e primul semn al unui sat bogat, și erau toți înalți, uriași cu părul alb ca neaua. Nu era zi în care să nu auzi zicîndu-se: „Mda, Agafia are optzeci și trei de anișori bătuți pe muchie“, sau discuții de felul următor:

— Și cînd ai de gînd să mori, Pankrat? Ți ai fi avînd vreo sută de ani?

— Cum zici, taică?

— Te-am întrebat: cîți ani ai?

— Nu știu, taică.

— Pe Platon Appolonîci îl ții minte?

— Cum să nu, taică, îl țin minte bine.

— Ei, vezi! Înseamnă că ai pe puțin o sută de ani.

Bătrînul, stînd smirna în fața boierului, zîmbește blînd și vinovat. Parc-ar spune: „Ce să-i faci, sînt vinovat, mi-am amînat cam mult șederea pe lumea asta“. Și, pesemne, ar fi amînat-o și mai mult, dacă n-ar fi mîncat în postul Sf.Petru și Pavel prea multă ceapă.

O țin minte și pe bătrîna lui. Stă toată ziua pe un scăunel, în cerdac, gîrbovită; capul îi tremură, răsuflă greu și se ține cu mîinile de scăunel, totdeauna adîncită în gînduri. „Pesemne, la boarfele ei se gîndește“, zic muierile, pentru că, ce-i drept, „boarfe“ avea, multe, închise în cufere. Dar ea, parcă nici nu mai aude; se uită cu o privire cam chioară undeva, în depărtare, pe sub sprîncenele-i săltate trist deasupra ochilor, dă din cap într-una și parcă se muncește să-și aducă aminte ceva. E o bătrînă voinică, cu un aer posomorît. Catrința-i veche, aproape de o sută de ani, opincuțele ca de mort, gîtul galben și uscat, cămașa cu clini de canifas, albă ca neaua întotdeauna, „tocmai bună de așezat în sicriu“. Lîngă treptele care coboară din cerdac — o lespede mare: și-a cumpărat-o chiar ea, pentru mormîntul ei; ca și giulgiul, un giulgiu foarte bun, cu îngeri, cu cruci și cu cuvintele unei rugăciuni tipărite pe margini.

Pe măsura bătrînilor sînt și casele din Vîselki: durate din cărămidă, încă de pe vremea bunicilor. Iar mujicii bogați — Saveli, Ignat, Dron — au izbe mari cu două-trei legături, pentru că la Vîselki nu ajunsese încă moda de a împărți gospodăria. În familii ca acestea, oamenii se ocupă cu creșterea albinelor, se mîndresc cu un cal de povară — un armăsar sur, și-și păstrează curțile în ordine. Pe arii se

înalță cînepării întunecate, burduhănoase și dese, uscătorii de snopi și șoproane acoperite cu paie tăiate scurt. Magazinele și hambarele mici au uși de fier, în dosul cărora se păstrează pînze, furci de tors, cojoace noi, hamuri cu ținte de metal, banițe cu cercuri de aramă. Porțile și săniile au cruci pirogravate în lemn. Îmi amintesc că, uneori, mi se părea tare ispititor a fi țăran. Trecînd prin sat cu trăsura, într-o dimineață însorită, mă tot gîndeam ce bine e la cosit, la treieriș; ce plăcut e somnul pe arie, în gireada de paie, iar în zilele de sărbători sculatul o dată cu soarele, în dangătul melodiös și adînc al clopotelor din sat, spălatul lîngă butoi, cămașa curată din pînză groasă și ițarii la fel, și încălțăminte — niște cizme trainice cu potcoave mititele. Gîndindu-mă bine, mai adăugam la toate acestea o nevastă zdravănă și frumoasă, în straie de sărbătoare, și un drum cu căruța la biserică, la liturghie, iar apoi o masă la un socru bărbos, o masă cu carne caldă de oaie, pe farfurii de lemn, cu piine din făină cernută, cu miere în fagure și cu bragă — la urma urmei, ce-și poate dori un om mai mult?!

Într-un trecut apropiat, felul de viață al boierimii mijlocii, după cît îmi amintesc eu, avea multe trăsături comune cu felul de viață al mujicilor bogați, mai ales în ce privește spiritul gospodăresc și prosperitatea aceea rustică, de modă veche. Așa era, de pildă, conacul mătușii Anna Gherasimovna, la vreo douăsprezece verste de Vîselki. Uneori, pînă ajungeam la acest conac, se făcea ziuă de-a binelea. Cu cîinii în lesă, eram nevoit să mîn caii la pas; de altfel, n-aveam nici un chef să mă grăbesc, atît de vesel era cîmpul într-o zi însorită și răcoroasă! Pe cîmpia netedă se vedea pînă departe, în zare. Cerul părea ușor, atît de întins și de adînc. Soarele sclipea dintr-o parte, iar drumul, bătătorit după ploi de căruțe, părea unsuros și lucea aidoma șinelor de cale ferată. De jur împrejur se așterneau, în clinuri largi, semănăturile de toamnă proaspete, de un verde tare. De undeva, un uliu tînăr își lua zborul în văzduhul străveziu și deodată încremenea într-un punct, filfîind din aripioarele-i ascuțite. Stîlpii de telegraf fugeau de-a lungul drumului, fugeau, limpede conturați în zarea senină, iar sîrmele lor, ca niște strune de argint, alunecau pe fundalul cerului fără nori. Pe sîrme se înșirau găile, ca niște semne negre pe un portativ.

N-am mai apucat să cunosc iobăgia, dar îmi amintesc că am simțit-o la mătușa Anna Gherasimovna. Intram în curte și, dintr-o dată, simțeam că aici ea este încă în floare. Conacul nu era mare, dar era vechi, trainic, împrejmuit cu mesteceni și răchite seculare. Acareturile din curte — scunde, dar durate gospodărește — erau multe, și toate — parcă turnate, din hîrne negricioase de stejar și acoperite cu paie. Se deosebea de celelalte fiind mai mare, sau, mai bine zis, mai lungă, doar izba afumată a slugilor; de acolo se uitau la mine ultimii mohicani ai tagmei servitorimii de curte — niște bătrîni și bătrîne din altă lume, un bucătar în retragere, leit Don-Quijote. Cînd intram în curte călare, toți se strîngeau grămadă și se înclinau pînă-n pămînt. Vizitiul cărunt, care apărea din șura unde se păstrează trăsurile ca să-mi ia calul, încă de-acolo, de lîngă șură, își scotea căciula și străbătea curtea în capul gol. Pe vremuri, fusese surugiul mătușii, iar acum o ducea la slujba de duminică, iarna într-o sanie acoperită, iar vara, într-o teleguță trainică, ghintuită cu fier, cum numai popii mai aveau. Grădina mătușii era vestită prin paragina ei, prin privighetorile, turturelele și merele pe care le adăpostea, iar casa prin acoperișul ei. Se înălța tuguiață în mijlocul curții, chiar lîngă grădină, ramurile teilor o îmbrățișau, nu era prea mare și cam joasă, dar nu părea să aibă nici măcar o sută de ani, atît de trainică privea de sub acoperișu-i de paie, foarte înalt și gros, înnegrit și întărit de vreme. Fațada casei mi se păruse întotdeauna vie, ca o față de bătrîn care ar privi de sub căciula lui uriașă; cu adînciturile ochilor — geamurile ferestrelor — sclipind sidefii în soare sau ploaie. De o parte și de alta a acestor adîncituri, se înălțau intrările — două intrări mari, vechi, cu coloane. Pe frontoane ședea întotdeauna porumbei ghiftuiți, în timp ce mii de vrăbii cădeau ca o ploaie de pe un acoperiș pe altul... Ce plăcut se simțea musafirul în acest cuib, sub cerul de peruză al toamnei!

Intram în casă și, întîi de toate, mă izbea aroma merelor; după aceea, veneau altele: mirosul mobilei vechi de mahon, al florilor de tei uscate, întinse din iunie pe pervazuri. În toate odăile, în aceea a lacheilor, în sala mare, în salon — domnea răcoarea și penumbra — asta pentru că grădina se înălța jur împrejurul casci, iar geamurile de sus ale ferestrelor erau colorate: albastre și liliachii. Peste tot liniște și curățenie,

deși aveam impresia că fotoliile, mesele cu incrustații și oglinzile în rame înguste, aurii niciodată nu fuseseră urnite din loc. Dar iată că se auzea o tuse ușoară: intra mătușa. Era cam mică de stat, însă și ea, ca toate cele din jur, părea trainică. Își aruncase pe umeri un șal mare, persan. Își făcea apariția mândră, dar primitoare, și fără să te lase să aștepti, aducînd cu ea nesfîrșitele discuții despre vremurile de altădată, despre moștenire, precum și feluritele tratații — întîi pere și mere de tot soiul — „antonovka“, „borovinka“ și cîte altele — iar apoi o masă uluitoare: jambon fiert, trandafiriu, cu mazăre verde, găină umplută, friptură de curcan, murături și cvas roșu, gazos și grozav de dulce... Ferestrele spre grădină erau deschise și de-acolo adia o răcoare înviorătoare de toamnă...

III

În anii din urmă, un singur lucru mai susținea moralul scăzut al moșierilor — vînătoarea.

Pe vremuri, un conac ca acela al Annei Gherasimovna nu era de loc o raritate. Unele din ele, cu terenuri întinse-n jur și cu o grădină de douăzeci de desetine, se ruinau treptat; dar în ele se trăia încă pe picior mare. E drept că unele din aceste conace s-au păstrat chiar pînă în ziua de azi, dar viața lor s-a stins... Nu mai sînt troici, au dispărut „kirghizii“ călare, s-au prăpădit cîinii de vînătoare și ogarii, s-a împrăștiat 'slugăria de la curtea moșiei și s-a pierdut chiar proprietarul lor — moșierul — vînător, în genul răposatului meu cumnat Arseni Semionîci.

Pe la începutul lui septembrie, grădinile și ariile noastre se pustiau; vremea, cum se întîmplă de obicei, se schimba dintr-o dată. Zile în șir, vîntul frîngea și zgîlția copacii, ploile îi stropeau de dimineată pînă-n noapte. Uneori, spre seară, printre norii întunecați, ce se lăsau jos de tot, răzbătea la asfințit lumina aurie, tremurătoare a soarelui coborît la orizont; văzduhul se făcea pur și străveziu, iar lumina soarelui scilipea orbitor prin frunziș, printre ramuri'e ce se agitau și fremătau în bătaia vîntului, ca o împletitură vie. Spre miazănoapte, deasupra norilor grei, plumburii, strălucea rece și viu un cer albastru-spălăcit, iar din nori se iveau încet lanțurile munților de zăpadă — norii. Stăteam uneori

la geam și mă gîndeam: „Poate dă Dumnezeu și se face vremea frumoasă“. Dar vîntul nu se potolea. Umplea de freamăt grădina, frîngea şuvița de fum ce se ridica din coșul izbei slugilor și gonia mereu pletele sinistre ale norilor cenușii. Norii alergau jos de tot, repede, și în scurt timp se așterneau ca un fum, învăluind soarele. Strălucirea lui se stingea, ferăstruica spre cerul albastru se închidea, iar în grădină se făcea pustiu și urît și iar începea să se cearnă ploaia... Întîi încet, cu băgare de seamă parcă, apoi tot mai tare și, în cele din urmă, se schimba într-o ploaie torențială, însoțită de furtună, și peste toate se lăsa un întuneric adînc. O noapte lungă plină de neliniști punea stăpînire pe lume...

După o astfel de încercare, grădina rămînea aproape goală, presărată cu frunze ude, amuțită, îngenunchată parcă. În schimb, cît de frumoasă era cînd venea din nou vremea senină, în zilele reci și străvezii de la începutul lui octombrie, la sărbătoarea de adio a toamnei! Frunzele care supraviețuiseră furtunii aveau să atîrne în copaci pînă la primul îngheț. Grădina, neagră toată, se profila străvezie pe cerul rece de peruzea, așteptînd supusă iarna, abia încălzindu-se la strălucirea soarelui. Arăturile se așterneau negre, iar semănăturile de toamnă înverzeau... Era timpul de plecat la vînătoare!

Și iată — mă văd la moșia lui Arseni Semionîci, în casa cea mare, în sala mare, plină de soare, de fum de țigară și lulea. Lume multă — toți oameni bronzăți, cu obrajii bătuți de vînt, în surtuce și cu cizme înalte. Tocmai au luat o masă copioasă, sînt roșii la față, prinși în discuțiile gălăgioase despre vînătoarea pentru care s-au adunat, dar nu uită să mai tragă cîte o vodcă și după masă. În curte răsună cornul, iar cîinii urlă pe glasuri felurite. Un ogar negru, favoritul lui Arseni Semionîci, se suie pe masă și începe să înfulece de pe un platou resturile din friptura de iepure cu sos. Dar brusc, scoate un schelălăit îngrozitor și, răsturnînd farfuriile și paharele de pe masă, sare jos: ieșind din cabinet, cu harapnicul și cu revolverul în mînă, Arseni Semionîci¹ trage, fără să prevină pe cineva, un foc asurzitor. Sala se umple și mai mult de fum, Arseni Semionîci, în picioare, rîde vesel.

— Păcat că nu te-am nimerit! zice el și ochii îi joacă în cap.

E un bărbat uscățiv, înalt, dar lat în umeri și zvelt, iar la chip — un țigan frumos. Ochii lui au o strălucire sălbatecă, e nespus de sprinten, poartă o cămașă de mătase zmeurie, șalvari de catifea și cizme lungi. După ce-și sperie cîinele și oaspeții cu împușcătura, declamă cu glasul de bariton, glumeț și grav în același timp:

*E timpul să pun șaua pe calul meu sprinten
Și să-mi arunc pe umeri răsunătorul corn...*

și adaugă cu glas tare:

— Ei, dar să nu pierdem timpul prețios!

Parcă mai simt și astăzi lăcomia cu care pieptul tînăr respira din plin răcoarea unei zile ce sta să amurgească, senină și umedă, atunci cînd se întîmpla să pornesc și eu în ceata gălăgioasă a lui Arseni Semionîci, ațîțat de hărmălaia pestriță a cîinilor lăsați în pădurea de fag, într-un Krasnîi Bugor sau Greamecii Ostrov care îl tulburau pe vînător chiar numai prin numele lor. Călăream pe un cal kirghiz, scund, bine legat, puternic și nervos, ținîndu-l strîns de dîrlogi, și simțeam că fac aproape o singură ființă cu el. Calul fornăia, voia să treacă la trap; un foșnet puternic îmi spunea mereu cum se afundau copitele în covorul adînc și ușor al frunzelor negre, căzute, și fiecare sunet vuia în pădurea rece, umedă, golașă, și pustie. Undeva, în apropiere, răsuna un hămăit scurt de cîine, un altul îi răspundea, tînguitor, cu patimă, apoi un al treilea, și deodată, pădurea întreagă prindea a zbîrni, parcă ar fi fost de sticlă, numai strigăte și lătrat înnebunit. Apoi în această hărmălaie, răsuna o detunătură puternică și totul „se învălmășea“, rostogolindu-se undeva departe.

— Păzea-a! urla cineva cu un glas disperat de răsuna toată pădurea.

„Aha, păzea!“ mă străfulgera un gînd amețitor. Scoteam un chiot ca să-mi îndemn calul și, ca scăpat din pușcă, goneam prin pădure, fără a mai ține seama de drum. Copacii treceau vertiginos prin fața mea și mi se lipea de obraz noroiul ce zbura din copitele calului. Deodată, ieșeam din pădure și pe verdele ierbii zăream haita pestriță de cîini, îmi îndemnă și mai strașnic calul ca să tai calea fiarei urmărite, o luam prin iarbă, peste arături, prin miriști, pînă ce, în sfîrșit, ajungeam într-un alt ostrov și cîinii pieureau o dată cu lătratul și scheunatul lor turbat. Atunci, ud learcă și tremurînd de

încordare, întorceam calul înpumat care sforăia și înghițeam cu lăcomie umezeala înghețată a văii împădurite. În depărtare, amuțeau strigătele vânătorilor și lătratul câinilor, iar în jur se așternea o liniște de mormînt. În fața mea se deschidea pădurea nemișcată, înaltă, și mi se părea că am nimerit în fața unor palate interzise. Dinspre rîpe venea un miros puternic și jilav de ciuperci, de frunze putrezite și de coajă umedă de copaci. Ridicîndu-se din rîpe, umezeala se făcea simțită tot mai mult, în pădure se lăsa întunericul și frigul... Era timpul ca vînătorii să se gîndească la popasul de noapte. Dar nu era de loc ușor să se strîngă laolaltă toți cîinii, după vînătoare. În pădure încă răsunau cornurile, îndelung, tînguitor, cu deznădejde, și multă vreme se auzeau strigăte, înjurături, schelălăit strident de cîini... În cele din urmă, după ce se înstăpînea întunericul, ceata vînătorilor năvălea în conacul vreunui moșier burlac aproape necunoscut și curtea conacului era numai larmă, se aprindeau felinare, lumînări și lămpi scoase din casă în întîmpinarea oaspeților...

Se întîmpla uneori ca la un astfel de vecin primitor, vînătorii să stea în ospetie cîteva zile în șir. Cum mișeau zorile, pe un vînt înghețat și pe prima zăpadă moale, plecau prin păduri și peste cîmpuri, iar la lăsarea serii se întorceau iar, plini de noroi, cu obrajii îmbujorați, mirosînd a sudoare de cal, a blană de fiară vînată, și atunci începea beția. După o zi întreagă, petrecută pe frig, în plin cîmp, casa luminoasă și plină de lume mi se părea tare călduroasă. Toți forfoteau dintr-o cameră în alta, cu surtucele deschiate la piept, beau și mînceau peste măsură, schimbînd cu voce tare și zgomotoasă impresiile despre lupul zdravăn, împușcat, care zăcea în mijlocul salonului, cu ochii dați peste cap, cu dinții rînjiți, cu coada stufoasă, murdărind podeaua cu sîngele lui palid, închegat. După mîncare și băutură, simțeam o oboseală atît de dulce, o somnolență atît de desfătătoare de om tînăr, încît auzeam ca printr-o apă tot ce se vorbea în jur. Fața bătută de vînt mă ardea și îndată ce închideam ochii pămîntul începea să-mi alunece sub picioare. Iar după ce mă întindeam pe o perină moale, undeva într-o cameră străveche, așezată pe colțul casei, cu icoane și candelă, începeau să mi se perinde deodată prin fața ochilor năluci de cîini pestriți și roșii ca focul. Mi se strecura în tot trupul senzația goanei, și nicinu-mi

dădeam seama cum mă afundam într-un somn dulce și sănătos, împreună cu toate nălucirile și senzațiile, uitînd chiar și împrejurarea că odaia în care mă aflam fusese cîndva odaia de rugăciune a unui bătrîn, al cărui nume era legat de legende sumbre de pe vremea iobăgiei și care murise în această odaie de rugăciune, după toate probabilitățile, chiar în patul acesta.

Cînd se întîmpla să nu mă trezesc la timp și să scap vinătoarea, odihna era deosebit de plăcută. Mă trezeam și rămîneam multă vreme în pat. În toată casa domnea tăcerea. Se auzea cum umblă prin odăi grădinarul care aprindea focurile în sobe și cum trosneau și pocneau lemnele. Aveam în fața mea o zi întreagă de liniște, pe această moșie amuțită în prag de iarnă. Mă îmbrăcam fără grabă, rătăceam prin grădină, găseam cîte un măr rătăcit în frunzișul ud, cu coajă lucie și rece, și nici eu nu știu de ce mi se părea grozav de gustos, cu totul altfel decît celelalte mere. Apoi venea rîndul cărților, cărțile bunicilor în scoarte groase de piele, cu stelute aurii pe cotoarele de marochin. Ce plăcut miros aveau cărțile acelea asemănătoare cu niște ceasloave bisericești, cu hîrtia lor zgrunțuroasă, îngălbenită și groasă! Parcă mirosea a mucegai, plăcut, acrișor, a parfum din alte vremuri... Strașnice erau și însemnările pe marginea paginilor, făcute cu pană de gîscă: un scris mare, avîntat, cu litere rotunjite. Deschideam cartea și citeam: „Idee demnă de filozofii antici și de cei noi, floarea înțelepciunii și a simțurilor inimii“... Și, fără să vrei, cartea te prindea. Iată *Nobilul filozof*, o alegorie editată cu o sută de ani în urmă pe socoteala unui oarecare „cavaler al cîtorva ordine“ și tipărită la tipografia administrației instituțiilor de asistență publică. În carte se vorbea despre un „nobil filozof“ care, avînd răgazul și capacitatea de a judeca pînă unde se poate înălța rațiunea omului, simțise într-o zi dorința de a compune planul lumii pe spațiul întins al satului său... Apoi dam peste *Operele satirice și filozofice ale domnului Voltaire* și multă vreme sorbeam cu nesaț stilul afabil și prețios al traducerii: „Domnii mei! Erasm a scris în secolul al șaisprezecelea o laudă a nebuniei (o pauză manieristă — punct și virgulă); iar dumneavoastră îmi porunciți să preamăresc în fața domniilor voastre rațiunea...“ Apoi, de la vremurile de mult apuse ale Ecaterinei, treceam la perioada romantică, la almanahuri, la romanele lungi, sentimentale și bombastice... Cucul sărea din ceas și, deasupra mea, în casa pustie, răsuna

un „cu-cu“ trist și ironic totodată. Și, încet-încet, începea să mi se strecoare în inimă un dor dulce și ciudat...

Iată *Tainele lui Alexis*, iată *Victor*, sau *copilul din pădure*: „Bate miezul nopții! O liniște sacră coboară în locul larmei de peste zi și al cântecelor vesele ale sătenilor. Somnul își întinde aripile întunecate peste suprafața emisferei noastre; scutură deznădejdea și visurile... Visurile... De câte ori nu prelungesc ele tocmai suferințele unui nefericit!“ Îmi treceau în fugă, prin fața ochilor, cuvinte dragi din trecut: stînci și dumbrăvi, luna palidă și singurătatea, fantome și năluciri, trandafiri și crini, „pozele și zburdălniciile unor tineri strengari“, o mînă albă ca crinul, Ludmila și Alina... Uite și revistele cu numele lui Jukovski, Batiuşkov, al liceanului Puşkin. Cuprins de tristețe, mi-o aminteam pe bunica, polonezele pe care le cînta la clavier, și felul ei languros de a cita versuri din *Evgheņi Oneghin*. Și în fața mea apărea viața de odinioară, plină de visuri... Cîtă bunătate respirau fetele și femeile care trăiseră mai demult în conacele de boieri! Portretele lor mă priveau din perete, căpșoare frumoase, aristocratice, coafate după moda veche, lăsîndu-și cu multă blîndețe și feminitate genele lungi peste ochii triști și duioși.

IV

Aroma merclor „antonovka“ a început să dispară din conacele moșierești. Nu este prea mult de atunci, dar cu toate acestea mi se pare că a trecut aproape un secol. Au murit bătrînii din Vîselki, a murit Anna Gherasimova, Arseni Semionîci s-a împușcat ... Acum e vremea micii boierimi, a celor scăpătați, ajunși aproape la sapă de lemn. Dar e frumoasă și această viață de sărăcie a micii boierimi.

Iată — mă văd din nou la țară, într-o toamnă tîrzie. Zile albastrii, înnourate. Dimineața sîr în șa, urmat de un cîine, cu pușca și cornul de vînătoare, și plec pe cîmp. Vîntul țîue și vuieste în țeava puștii, mă bate tăios din față, uneori însoțit de o ninsoare uscată. O zi întreagă rătăcesc pe cîmpiile golașe... Flămînd și rebegit de frig, mă întorc în amurg la moșie, și îndată îmi simt sufletul încălzit, mîngîiat, văzînd cum licăresc luminile mici din Vîselki, iar din spre conac vine miros de fum și de așezare omenească. Îmi amintesc că în casa

noastră era obiceiul „să se sporovăiască pe înserate“, în penumbra amurgului, cînd luminile nu s-au aprins încă. Întrînd în casă, găsesc ramele de iarnă instalate la ferestre și lucrul acesta îmi dă o impresie și mai puternică de viață tihnită, din timp de iarnă. În odaia lacheilor un om de serviciu ațîță focul în sobă, și, ca altădată, în copilărie, mă așez pe vine lîngă un braț de paie, care și ele miros proaspăt a frig, a iarnă. Privesc pe rînd, cînd la flăcările din gura sobei, cînd la ferestre: afară se stinge jalnic amurgul albăstriu. Apoi, mă duc în odaia slugilor. Acolo e lumină și lume multă: fetele taie căpățînile de varză, satîrele scilipesc, ascult sunetele lor mărunte și dese, în unison, ascult cîntecele țărănești, vesele și triste totodată. Uneori, se abate cîte un vecin din mica boierime și mă ia la el pentru multă vreme... Și viața boierilor mici e frumoasă!

Moșierul aparținînd micii boierimi se scoală devreme. Se întinde zdravăn, se ridică din pat și-și răsucesce o țigară groasă din tutun negru, ieftin, sau, chiar din mahorcă. Lumina palidă a unui început de dimineață de noiembrie cade în cabinetul simplu, cu pereții goi, pe pieile galbene, scorjite, de vulpi, atîrnate deasupra patului, și pe silueta vînjoasă, în șalvari și cămașă rusească fără hriu. În oglindă se răsfrînge un obraz somnoros, cu trăsături tătarești. În casa caldă, cufundată în semiîntuneric, domnește o liniște de mormînt. În dosul ușii, pe coridor, sforăie ușor o bucătăreasă bătrînă, care stă în casa boierilor de pe vremea cînd era fetișcană. Dar asta nu-l împiedică pe boier să țiepe răgușit, de răsună toată casa:

— Lukeria! Samovarul!

Apoi, după ce-și trage cizmele și-și aruncă pe umeri surtucul, lăsînd gulerul cămășii descheiat, iese în cerdac. În tinda închisă miroase a cîine; întinzîndu-și leneș mădulele, căscînd și scheunînd, rînjindu-și colții, îl înconjoară ogarii.

„Vestigiile trecutului“, decretează el tărăgănat, cu voce de bas, și se îndreaptă prin grădină spre arie. Pieptul lui soarbe adînc aerul tare al zorilor și mirosul grădinii golașe, rebeșă de frig peste noapte. Frunzele răsucite și înnegrite de ger foșnesc sub talpa cizmelor pe alcea de mesteceni, din care jumătate au fost doborîți. Reliefîndu-se pe cerul jos, mohorît, dorm pe creasta pătului niște stăncuțe cu penele zbîluite...

Strașnică zi de vînătoare are să fie! Și, oprindu-se în mijlocul aleii, boierul privește îndelung cîmpul de toamnă, semănăturile de toamnă înverzite, prin care nu se vede picior de om, doar niște vițeî rătăciți. Două cățele de vînătoare schelălăie ușor la picioarele lui, iar Zalivai a și zbughit-o din grădină: sărind peste miriști, peste paiele țepoase, îl cheamă parcă, rugîndu-l să-i dea voie pe cîmp. Dar ce poți să faci acum cu copoi? Vînatul se află pe cîmp, pe arături, pe haturile dintre ogoare, îi e frică să rămînă în pădure, pentru că în pădure vîntul face să foșnească frunzele căzute... Eh, dacă ar avea ogari!

Începe treierișul. Luîndu-și treptat avînt, vuieste tamburul treierătoarei. Trăgînd alene de postoronci, proptindu-și picioarele în pămînt, caii merg, legănîndu-se, în cerc. În mijloc, rotindu-se mereu pe scăunelul său, stă vizitiul, strigînd la ei cu glas monoton, croind cu biciul pe unul din ei, un cal roib, cel mai leneș dintre toți, care doarme în mers, mai ales că este legat la ochi.

— Hei, hei, fetelor, fetelor! strigă aspru aruncătorul de snopi, un om așezat, îmbrăcat cu o cămașă largă din pînză groasă, de casă.

Fetele curăță zorite aria, aleargă cu tărgile, cu măturile.

— Doamne-ajută! zice aruncătorul, și primul snop, de încercare, zboară cu un vîjiit strident în tambur; apoi, ca un evantai zbîrlit, se avîntă în sus. Tamburul vuieste tot mai stăruitor, munca e în toi și, în curînd, toate sunetele se contopesc în zgomotul unic, plăcut, al treierișului. Boierul stă lîngă poarta pătulului și privește cum în întunericul dinăuntru apar și dispar basmale galbene și roșii, miîni, greble, și paie, și toate acestea se mișcă cadentat și se agită însoțite de vuietul tamburului, de strigătele și fluierăturile monotone ale omului care mîină caii. Spre poarta pătulului zboară nori de pleavă. Boierul stă tot acolo, acoperit de pleava cenușie. Ade-sea aruncă ochii spre cîmp... Curînd, curînd de tot, cîmpiile au să se îmbrace în alb, acoperite de cea dintîi zăpadă...

Cea dintîi zăpadă! Ogari nu sînt, n-ai cu ce să vînezi în luna noiembrie; dar îndată ce vine iarna, începe „treaba” cu copoi. Și iată că din nou, ca în vremurile de altădată, moșierii din mica boierime au să vină unii la alții, să-și bea ultimii bani, să dispară zile întregi, cutreierînd cîmpiile înzăpezite. Iar seara, la vreo așezare pierdută printre ogoare,

au să se vadă cum strălucesc, de departe, în întunericul nopții de iarnă, ferestrele luminate ale casei. Acolo, în această casă micuță, plutește, involburându-se, fumul de țigară, ard luminări palide de seu, cineva își acordează ghitara....

*În amurg, un vînt nestăvilit
Poarta larg deschisă mi-a izbit,*

începe un glas de tenor profund. Iar ceilalți, din cînd în cînd, ca și cum ar glumi, îi țin isonul, cu o îndîrjire tristă, deznădăjduită:

*Poarta larg deschisă mi-a izbit,
Strat de nea pe drumuri a urzit ..*

1900

LA CAPĂTUL satului nostru așezat în stepă, drumul vechi care ducea spre oraș se pierdea în lanuri de secară. Lângă drum, printre holde, chiar la marginea mării de spice care se întindea pînă departe, în zare, se înălța un mesteacăn plîngător, rămuros, cu trunchiul alb. Făgașele adînci ale drumului erau năpădite de iarbă, de flori galbene și albe; vîntul puternic de stepă îndoise trunchiul mesteacănului, iar la umbra lui ușoară, străvezie, se înălța de ani și ani o veche troiță cenușie, cu un mic acoperiș triunghiular, din șindrilă, care ferea de vreme rea icoana Maicii Domnului prinsă de cruce.

Un copac îmbrăcat în verde, mătăsos, cu trunchiul alb, înălțîndu-se dintre lanuri aurii! Cîndva, demult, cel care se aciuase primul prin partea locului ridicase pe lotul lui de pămînt această troiță cu acoperiș mic, chemase un popă și sfințise „Pocroavele Preasfintei Născătoare de Dumnezeu“. De atunci, vechea icoană păzea ziua și noaptea bătrînul drum de stepă și-și întindea nevăzut binecuvîntarea asupra vieții trudite a țăranilor. Cînd eram copil, ne era frică de crucea cenușie; nu cutezam niciodată să aruncăm o privire sub micul ei acoperiș; numai rîndunelele îndrăznețe se lăsau în zbor, ba chiar își făceau cuibul acolo. Noi încercam un fel de evlavie, pentru că în nopțile întunecate de toamnă auzeam mamele noastre cum șopteau:

— Preasfîntă Născătoare de Dumnezeu, apără-ne cu pocroavele tale!

La noi, toamna venea luminoasă și blîndă, atît de pașnică și de liniștită, încît părea că zilele ei senine nu se vor sfîrși niciodată. Colora depărtările într-un albastru-palid, cît vedeai cu ochii, iar pe cerul blînd nu se iveau nici umbră de nor. În asemenea zile, se putea desluși cel mai depărtat gor-

gan din stepă, pe fundalul miriștei galbene, fără sfîrșit. Toamna gătea și mesteacănul în veșminte aurii. Și el se bucura, nu-și dădea seama cît de trecătoare este această găteală, cum îi vine vremea să se scuture, frunză de frunză, pînă cînd, în cele din urmă, rămînea despuiat, în mijlocul unui covor auriu. Prins de farmecul toamnei, mesteacănul, fericit și supus, strălucea tot, înscenat de lucirea frunzelor uscate. Prin preajma lui, pînze străvezii urzite de păianjeni zburau încetișor, străluceau poleite de soare și se lăsau alene pe miriștea uscată și țepoasă... Iar oamenii le dăduseră un nume frumos, care suna ca o mîngîiere: „Urzeala Maicii Domnului“.

În schimb, ce înspăimîntătoare erau zilele și nopțile cînd toamna își lepăda masca blîndeții! Atunci vîntul zgîlția fără cruțare crengile dezgolate ale mesteacănului. Casele arătau zbîrlite, posomorîte, ca niște orătănii pe vreme urită; cînd se lăsa înserarea, ceața cobora jos de tot și alerga peste cîmpia golașă, iar noaptea, prin curțile dosnice, puteai vedea lucind ochi de lup. Adeseori necuratul ia înfățișarea de lup; și asemenea nopți ar fi fost nopți de groază, dacă la marginea satului n-ar fi stat de veghe vechea troiță. Apoi, de pe la începutul lui noiembrie și pînă în aprilie, viscolul troienea fără încetare și cîmpiile, și satul, și mesteacănul, pînă la temelia troiței. Cîteodată, te uitai din tindă spre cîmp: viscolul șuiera năprasnic sub troiță, învîrtejindu-se de-a lungul troienelor înalte, și gonea, gemînd amarnic peste cîmpie, măturînd în fugă urmele de pe drumul plin de gropi. Pe o astfel de vreme, drumețul rătăcit își face plin de nădejde semnul crucii cînd zărește deodată, prin volbura viscolului, troița care se ițește din troiene, știind că acolo veghează asupra pustiului sălbatic și înzăpezit Maica Domnului însăși, că ea își apără satul și cîmpul care zac, un timp, moarte.

Cîmpul rămînea un lung răstimp mort, fără viață; dar pe vremuri, cei de stepă erau oameni răbdători, în stare să îndure multe. Și iată că, în sfîrșit, troița se ridica din zăpezile care se scurgeau cenușii în pămînt. Se dezgheța și drumul plin de gunoaie, veneau zile cu ceață caldă și deasă de martie. Ceața și ploile înnegreau și abureau acoperișurile caselor. Apoi, deodată, ceața făcea loc zilelor însorite. Și tot cîmpul înzăpezit era numai apă, se topea și strălucea în soare, din suvoaie fără număr, o sumedenie întregă. În mai puțin de două zile, stepa lua altă înfățișare: șesul întunecat arăta pri-

măvărat în chenarul depărtării palide-vineții... Vitele erau lăsate afară din staule; caii și vacile sleite de puteri după o iarnă lungă rățăceau și zăceau prin islaz, în timp ce ciorile de câmp se așezau pe spinările costelive, ciugulindu-le câte un smoc de păr pentru cuiburile lor. Dar e de ajuns o primăvară frumoasă și nutreț bun pentru ca vitele să-și revină pascănd în roua caldă!

În amiezile luminoase cântau ciocîrliile, ciobănașii se înnegreau de vînt și de soare, pămîntul se zvînta. Și atunci cînd, spălat de ploaia de primăvară, îl trezea cel dintîi tunet, în nopțile line și instelate, Dumnezeu binecuvînta grînele și ierburile, ca să crească mari, iar străvechea icoană privea blînd de pe troiță, liniștită în privința holdelor ei. În aerul curat al nopții plutea un miros ușor de verdețuri, era atîta pace în stepă, atîta liniște în sătucul cufundat în întuneric... După Bunavestire nuse mai aprindeau opaițele în case, și în ceasul amurgului amuțeau cîntecele fetelor care își luau rămas bun de la suratele lor care se logodiseră.

După aceea, toate se schimbau văzînd cu ochii. Islazul înverzea, înverzeau sălciile albe din fața caselor, mestecănul se înveșmînta în verde... Veneau ploile, se scurgeau zilele calde de iunie, se deschideau florile, se apropia vremea veselă a cositului ... Îmi amintesc cum foșnea vîntul de vară prin frunzișul mătăsos al mestecănului, un foșnet blînd și lipsit parcă de orice griji. Frunzișul se încîlcea și ramurile mlădioase, subțiri ale copacului se aplecau jos de tot, pînă la spicele de secară. Mi-aduc aminte o dimineață însorită de Sf. Treime, cînd chiar și mujicii bărboși, vrednici urmași ai rușilor străvechi, zîmbeau de sub cununile lor uriașe, împletite din crenguțe de mestecăn. Îmi amintesc cîntecele simple, dar viguroase de la Rusalii, cînd noi, o dată cu asfințitul soarelui, plecam în cea mai apropiată pădurice destejari unde aprindeam focul pentru coleașă. O puneam apoi în castronașe pe toate dîmburile din jur, și „ne rugam de cuc“ să ne vestească de bine. Îmi aduc aminte „jocurile soarelui“ în noaptea de Sf. Petru, îmi amintesc ovațiile de la nunțile zgomotoase, Te-Deumurile înduioșătoare pe câmp, sub cerul descoperit, în fața preabîlîdei apărătoare a tuturor celor năpăstuiți...

Viața nu stă pe loc, ceea ce e vechi se duce și adeseori îl petrecem cu o mîhnire adîncă. Da, dar oare nu în asta stă frumusețea vieții — în neîncetata ei primenire? Copilăria

s-a dus. Ne-a tras așa să aruncăm o privire dincolo de marginea satului; și necunoscutul ne-a atras cu atât mai mult, cu cît satul se făcea tot mai trist, mai cenușiu, iar cînd venea primăvara, mesteacănul nu mai avea frunzișul la fel de bogat ca odinioară, și troița de la răscruce era tot mai veche, iar oamenii secătuiseră lanurile ocrotite de ea. Și pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură, cerul însuși părea că s-a supărat pe oameni. Vînturi uscate, dogoritoare împrăstiau norii, ridicînd vîrtejuri de praf pe drum, soarele pîrjolea fără cruțare grînele și ierburile. Secara și ovăzul, rare și plîpînde, se uscau înainte de vreme. Ți se rupea inima văzîndu-le, pentru că nimic nu e mai jalnic, mai trist, decît un lan de secară plîpîndă care își apleacă neputincioasă în bătaia vîntului arzător spicele ușoare, goale, foșnind uitată de toți. Printre paie ei se deslușește țarina uscată, se înalță albăstrele, uscate și ele... Loboda sălbatică, argintie, prevestitoare de foamete și de sărăcie, ia locul grînelor bogate pe marginea vechiului drum de țară. Cerșetorii și orbii, îngînînd cîntece jalnice, încep să ocolească satul. Și satul rămîne tăcut în bătaia soarelui — nepăsător, plin de amărăciune.

Atunci, adînc îndurerat, chipul blînd al Maicii Domnului se întunecă sub vînturile aducătoare de praf. Anii trec, ea se arată tot mai nepăsătoare față de soarta lanurilor sale. Oamenii au și început să plece încetul cu încetul pe drumul ce duce la oraș, îndreptîndu-se spre Siberia depărtată. Își vînd calabalîcul sărăcăcios, bat ferestrele caselor în scînduri, înhamă caii și părăsesc pentru totdeauna satul, căutînd o nouă fericire. Și satul rămîne pustiu.

„Nici măcar un suflet de om!“ șuieră vîntul, după ce cutreierase satul, stîrnind în vîrteje colbul de pe drum, cu o îndrăzneală care nu mai avca nici un rost.

Dar mesteacănul nu-i răspunde, cum îi răspundea altădată. Își mișcă doar crengile, ușor, și ațipește din nou. El știa că islazul e năpădit de buruieni înalte, că în pragurile caselor cresc urzici și că pe acoperișurile, pe alocuri surpate, pelinul își leagănă frunzele argintii. Jur împrejur stepa e moartă, iar cele vreo zece izbe rămase întregi pot fi luate de departe drept corturile unor nomazi, părăsite în cîmp după o bătălie sau după o epidemie de ciumă. Troița e strîmbă de tot și în vîrfurile mesteacănului se zbîrlesc niște ramuri albe, uscate. În amurg, cînd asfințitul se aprinde ușor la capătul

cîmpului întunecat, rămîn să înopteze pe crengile lui numai ciorile și stăncuțele, care au văzut destule schimbări pe lumea asta...

Dar iată că în stepă au început să apară niște oameni veniți pentru întia oară pe aceste meleaguri. Tot mai mulți se ivesc pe drumul dinspre oraș, tot mai mulți își fac tabără la marginea satului. Noaptea aprind focuri mari de vreascuri, împrăștiind intunericul, iar umbrele flăcărilor aleargă departe pe drum. O dată cu ivirea zorilor, ies pe cîmp și, cu burghiuri mari, sfredelesc pămîntul. Toată preajma e neagră de atîtea grămezi de pămînt, care se ridică peste tot, ca niște morminte. Oamenii calcă în picioare, fără milă, secara prăpădită care mai crește ici-colo, fără s-o fi semănat cineva; aruncă fără milă pămîntul peste ea, pentru că ei caută izvoarele unei noi fericiri, ale unei noi vieți, le caută în măruntaiele pămîntului, acolo unde se ascund talismanele viitorului...

Minereul! Poate că aici, în curînd, coșuri de uzine își vor înălța fumul, în locul vechiului drum se va întinde o cale ferată trainică și se va ridica un oraș pe vatra aceluia mic sat sălbatic. Și ceea ce cîndva, în trecut, sfințise viața de aici — crucea cenușie cazută astăzi la pămînt — va fi uitată de toată lumea ... Oare cu ce își vor sfinți oamenii noi viața lor nouă? Cui vor cere ei să le binecuvînteze munca lor avîntată, plină de vigoare?

1900

SE LĂSA amurgul senin de mai, în timp ce mă apropiam călare de căsuța paznicului. Calul înainta pe un drumeag îngust prin inima unei păduri de mes-teceni și stejari, năpădită de lăstăriș tînăr de plop tremurător și de tufe de alun, iar în penumbră, sub copite, se auzea troz-netul fiecărei crenguțe uscate. În bătrîna rezervație totul era tînăr, înverzit, priveghitorile cîntau limpede și gingaș, cînd într-un capăt, cînd în celălalt al pădurii, se îngîneau cu ecoul. Soarele apusese de mult și petele purpurii aleasfin-țitului se stingeau prin pădure, dar nimic nu arăta că ea s-ar pregăti de culcare. Turturelele gungureau undeva prin apro-piere, cucul cînta înfundat și stăruior în depărtare... În noapțile de mai, cînd, așa cum se zice la țară, zori cu zori se întîlnesc, somnul este ușor și scurt, și pînă dimineată deasupra pămîntului licărește un vâl de penumbră...

În poiană era încă lumină destulă. Într-o vîlcea sclipea oglinda unui eleșteu mare cu apă multă, o pădure înaltă și pitorească înconjura poiana, iar în stînga, peste mestecenii și stejarii seculari, se profila luna rotundă, palidă și străvezie. Bătrînul paznic, un fost soldat de pe vremea țarului Nicolae I, ședea pe malul eleșteului pe o buturugă și, cu multă băgare de seamă, punea vreascuri pe focul zglobiu, ațîțat într-o vatră de lut, pe care se afla un ceaunaș. Ca întotdeauna, bătrînul era „dichisit pentru caz de moarte”: pantalonii și cămașa lui, deși cu petice, erau curate, obielele legate frumos cu șiret. Ședea cu mîinile pe genunchi și, cu capul sprijinit în palme, privea focul, îngîinînd un cîntecel cu glas încet, sub-țire, ca de femeie.

— Ia spune, Meliton, ai prins ceva carași? l-am întrebant sărind din șa.

Se ridică, se întinse cât era de lung și dintr-o dată, străduindu-se să-și ascundă adîncă tristețe care nu-l părăsea nicio dată, își luă un aer impasibil. Dar tristețea aceasta era mereu prezentă în el, și te simțeai stînjedit privind în ochii lui de peruzea cu sprîncenele încruntate și văzînd, în același timp, ținuta-i aspră de soldat. Meliton era un bărbat înalt, slab și ciolănos. Sprîncenele dese, cenușii, mustățile care se împreunau pe obraji cu favoriții lui ca o perie și bărbia rasă îi dădeau un aer aspru; dar chelia, ochii de peruzea și hainele țărănești curate, acestea din urmă ca o mărturie a faptului că e gata oricînd pentru odihna „cu sfinții“, aminteau o viață blajină de sihastru.

Cînd cartofii din ceaunaș începură să sfîrșie, Meliton îi impuse de cîteva ori cu un bețișor uscat, apoi îi luă de pe foc. Flacăra începu să scadă și curînd numai o grămăjoară de jăratric mai pîlpîia, roșie, în vatră. În jur, totul mirosea a frunze de stejar arse, iar cînd bătrînul se apucă să curețe cartofii, se răspîndi o aromă atît de îmbietoare, încît îi cerui și eu vreo doi. Și ne pregătirăm de cină, acolo, pe malul eleșteului nemișcat, învăluit acum în întuneric, în liniștea amurgului nestins de primăvară. În dosul copacilor, înspre dreapta, asfințitul era de un purpuriu străveziu și delicat, și aveai impresia că dincolo de pădure mijesc zorile.

— Meliton, l-am întrebat cu o naivitate de adolescent, e adevărat că te-au bătut cu vergile la armată?

— E adevărat, răspunse el scurt și simplu.

Plecă apoi în izbă, lăsîndu-mă multă vreme singur să privesc lumina asfințitului care murea și cărbunii mocnînd. Răsări apoi pe nesimțite din umbra deasă. Aducea un codru de pîine de secară, un cuțit meșterit dintr-o coasă veche și un pumn de sare. O dată cu el se apropie și Krutik, dînd nervos și lingușitor din coadă; era mic, vesel, dar cumplit de rău, cu toate că știa să se alinte. Se așeză și el lîngă foc, căscă zdravăn, se linse pe bot și se puse să urmărească cu privirea fiecă mișcare a lui Meliton care curăța cartofii fierbinți. Privighetorile își urmau cîntecul ca și înainte, limpede, cu pasiune și cu o îndrăzneală delicată.

— Nevasta ți-a murit de mult? am întrebat într-un tîrziu.

— Păi, să fie vreo șapte ani. Numai că am avut două neveste.

— Copii ai avut?

- Am avut, șase.
- Trăiesc?
- Nu, au murit toți.

Meliton amuți din nou, mestecînd cartofii fierbinți cu multă rîvnă, bătrînește. În timp ce ședea așa cu ochii lăsați în pămînt, îi priveam fața: nu, niciodată nu voi pătrunde taina tristeții lui atît de tăcute! Deodată, se uită la mine atît de blînd și de neajutorat, că am întors capul în altă parte. Aveam pe atunci nouăsprezece ani, totul mă înduioșa: pădurea, cerul, căsuța din bîrne de stejar a paznicului, mănunchiurile de nu știu ce ierburi și măturicile puse în tindă, sub acoperiș, după astereală, printre frunze uscate!... Opincile din coajă de mesteacăn pe care bătrînul le avea în picioare, cămașa curată din pînză groasă de cînepă pe care o purta... Ce bine ar fi să pot duce și eu o viață tot atît de simplă și de curată!

„Oare pentru cine culege și leagă aceste măturici?“ gîndeam eu. Le leagă din rostogol, și la moșierii de modă veche chiar și astăzi se mai perie hainele cu ele. Miroase foarte plăcut; în copilărie culegeam și eu rostogol... Această amintire, și nu știu ce legătură făcută între amintirile mele și Meliton, mă înduioșară și mai mult. Ridicîndu-mă, i-am zis:

— Aici la tine e un adevărat schit, Meliton!

Bătrînul zîmbi.

— De obicei, schitul are un paraclis, zise el, aruncînd cîteva coji de pîine lui Krutik. Vărsă apoi apa din ceaunaș peste cărbunii care fisîră și se stinseră. Și atunci am văzut că în pădure se lăsase o noapte senină cu lună, că poiana era scaldată în razele ei sclipitoare, în timp ce desișurile se întunecaseră și se desprinseseră de ea. Și noaptea părea și mai minunată, pentru că la răsărit, acolo unde se termina pădurea, licăreau zorile. Îndată ce mîncă de cină, Krutik își începu activitatea sa nocturnă. Cu un lătrat strident, își făcea de lucru cînd ici, cînd dincolo, în dosul căsuței, și aveai impresia că pădurea toată este plină de javre rele și neastîmpărate. Intrînd în casă, Meliton aprinse lămpița ca să-mi aștearnă niște paie pe laviță, și îndată ferăstruicile de sub căciula vechiului acoperiș prinseră a străluci ca doi ochi aurii... Apoi, bătrînul scoase lămpița în tindă. Cînd am intrat acolo mi-a zîmbit și mi-a spus:

— Ori poate vreți să vă culcați în patul meu, și mi-l arată cu ochii.

Sus, chiar sub acoperiș, se frîngeau molatic și ireal umbrele noastre uriașe. În colțul din dreapta, la intrare, era amenajat un fel de pat pe căpriori înalți de birne. Deasupra, era așternut un braț de paie, acoperite cu o pătură de cal, care făceau o moviliță la căpătii.

— Păi, nu mai e timp de somn, i-am răspuns eu, acuși se va lumina de ziua.

— Acușica, încuviință impasibil Meliton.

Într-adevăr, abia de-am ațipit nițeluș. În izba cufundată în întuneric era răcoare, prin cele două ferăstruici se întrezăreau crîmpeie verzui de noapte cu lună. Dar ceva nu mă lăsa să adorm cu adevărat, și era de ajuns țiuitul subțirel al unui țîntar ca să mă trezesc. Ascultam lătratul lui Krutik, privighetorile, mă gîndeam la ceva ce nu-mi puteam aduce aminte bine, așa cum se-ntîmplă de obicei într-o noapte albă... Nu dormea nici Meliton. Îl chinuiau puricii.

— Stai tu, afurisitule, că te-oi dezvăța eu să mai dormi sub patul meu! bombănea el din cînd în cînd, adresîndu-se lui Krutik.

După aceea tușea, ofta și șoptea ceva... În cele din urmă, i-am auzit pașii pe sub ferestrele izbei. Mi-am scos capul afară, atras de răcoarea nopții. Meliton nu mă observase. Ședea în prag, cu fruntea plecată, și fărâmița fără grabă niște foi de tutun, frecîndu-le-n palmă; și iar îngîna un cîntec cu glasul lui trist, de femeie.

„Of, Doamne Dumnezeu!“ șopti el într-un tîrziu, cu un oftat adînc, clătînînd din cap și scăpărînd din amnar. Și, după ce își aprinse luleaua, își sprijini capul într-o mîna și-și urmă cîntecul, mai deslușit, cu mai multă simțire.

Era vorba, în cîntec, despre niște grădini pline de verdeață și tot amintea cuiva, cu o blîndă muștrare, de acele locuri unde „a murit, s-a stins deodată dragostea de-odinioară...“ Era lumină ca ziua. Luna se cocoțase pînă în crucea cerului, chiar deasupra eleșteului. Cînd și cînd, pe oglinda apei unduia cîte o șuviță luminoasă ca un șarpe scînteietor. Lîngă malul celălalt, parcă nici nu era apă. Acolo, un hău de lumină se deschidea spre un alt cer, subteran. Stejarii și mestecenii seculari de pe mal păreau mai înalți și mai zvelți decît ziua. Ce tainic arată noaptea desișul pădurii întune-

cat și încărcat de rouă! Dar și mai tainică era cealaltă pădure, aceea care se înălța sub mal, cu rădăcinile în sus, cu vîrfurile înfipte în pămînt. În stînga mijeau zorile; acolo, la marginea pădurii, cerul era de un verde sticlos, iar departe, pe cîmp, se auzea limpede cum se strigă între ei pitpalacii... Am închis ochii... Cînd m-am dezmeticit, era ziuă de-a binelea. Deasupra eleșteului plutea un vâl de pîclă, poiana încărunțise de atîta rouă grea, rece, pădurea în straie verzi se înălța neclintită în jurul eleșteului. Parcă toate se spălaseră în așteptarea dimineții și o întîmpinau acum într-o tăcere calmă, senină. Pe urmă, pe fereastră veni o adiere răcoroasă, broaștele din eleșteu se puseră pe orăcăit și cocoșul din tindă, după ce dădu de cîteva ori cu putere din aripile arcuite, scoase un cucurigu înversunat, cu o voce de bas răgușită. Dinspre eleșteu Meliton venea încovoiat sub povara unei căldări pline. Apa se revărsa, lăsînd o dîră lungă, verde de-a curmezișul poienii cărunte...

În aceeași zi am plecat în sudul țării, apoi în străinătate, și nici nu mi-am dat seama cum a trecut toamna. Rareori îmi aminteam de Rusia, și atunci mi se părea atît de depărtată în timp și spațiu, încît îmi veneau în minte drevlenii și jugul tătăresc ... Ce toamnă întunecată, umedă! Norii plutesc jos de tot, peste lanurile și satele murdare; pe cîmpul învăluit în ceață se cerne o ploaie mărunță, o stăncuță stă singuratică pe arătură, iar la haturi vîntul leagănă buruienile. În pădurea golașă, rărită, zidurile la izba paznicului s-au înnegrit de ploi, în dreptul pragului se află o băltoacă plină de frunze putrezite. Înăuntru, în izbă, e umed și întuneric. Iar noaptea în pădure se stîrnește o furtună năprasnică, și noaptea ține aproape douăzeci de ceasuri... Cîtă răbdare îți trebuie ca să poți suporta resemnat o asemenea toamnă fără sfîrșit!

Cînd m-am întors în Rusia, totul era acoperit cu un strat de zăpadă. Două zile și două nopți în șir, trenul m-a purtat peste cîmpii și prin păduri troienite. În Rusia era foamete; dar aproape toată luna decembrie zilele s-au arătat mohorîte și o promoroacă deasă atîrna din copaci și din firele de telegraf, sub un cer scund și cenușiu: semne de an roditor.

Promoroaca încărunțise și încîrlionțase căciulile, bărbile, caii și cuvertura grea, rece, din blană de lup, a saniei. În amurg cerul și zăpezile adînci care troieniseră întinsul gării se făceau una. M-am urcat singur într-o sanie ușoară,

trimițînd înainte troica cu bagajele mele și dînd poruncă vizitiului să mîne mai repede. Ștînd în picioare în sanie, acesta se hurducă peste un nămete înalt, ieși în cîmp și porni în goană pe zăpada înaltă care acoperea drumul. Am rămas în urmă.

Era un ger năprasnic; la haturi, promoroaca se lăsa pe buruieni atît de deasă, încît le pleca la pămînt, unde zăceau întinse, ca niște ferige argintii, uriașe. Apoi n-am mai putut desluși nimic în negura căruntă a nopții. Simțeam doar mirosul zăpezii și auzeam un fel de șoaptă: era foșnetul tălpilor de sanie pe zăpadă. Era cu neputință să-mi dau seama încotro merg.

Deodată, la marginea orizontului, pîcla începu să se destrame. Făcîndu-și drum prin ea, o lună plină urca pe cer ca un glob zmeuriu, încă tulbure, tăiat în două de un nor lunguiet, liliachiu. Urcîndu-se tot mai sus, deasupra norului, ea devenea tot mai aurie, mai străvezie, iar calul și sania își proiectau umbrele lungi pe pămîntul troienit. Cînd m-am apropiat de rezervație și am intrat în umbra deasă pe care pădurea o întindea peste cîmp, împestrită cu arabescuri de lumină, toată întinderea înzăpezită din dreapta mea era scaldată în lumină și sclipea.

Pădurea părea împărăția adormită din poveste. Copacii acoperiți cu promoroacă pufoasă păreau uriași, își lăsa-seră jos de tot crengile grele, unduioase, iar luna le arginta vîrfurile. Deodată, în față, ca o stea de un roșu-auriu, se aprinse o lumină în căsuța paznicului și de-a lungul pădurii înghețate, gata să prindă orice zvon, se rostogoli răsfrînt în desigur lătratul sonor al lui Krutik.

Mi-am legat calul de un stejar tînăr din fața căsuței. Din stejar curgeau adevărate scînteii de zăpadă, ca un foc de artificii, în timp ce Krutik se vînzolea la picioarele mele. Am rămas locului, ascultînd tăcerea adîncă a pădurii, apoi m-am apropiat încet de prispă și mi-am aruncat privirea printr-un petec al geamului înghețat aproape pînă sus... viața retrasă, de pustnic, a bătrînului mă uimi din nou prin străvechea ei asprime rusească de mujic. În adîncul izbei slab luminate, afumate, el stătea în fața icoanei și cu ochii închiși se închina adînc, parcă zdrobit sub povara unor păcate grele. Se scăldase, pesemne, cu puțin timp înainte, în tinda înghețată, unde astereala acoperită de promoroacă își

juca franjurile sclipitoare de argint în lumina lămpii aprinse. Părul lui rar era pieptănat și ud, bărbia rasă grijuliu, cămașa albă, lungă, încinsă cu grijă. Și ori de câte ori își dădea capul pe spate, rămânând mult timp așa cu ochii în sus, vedeam întipărită pe chipul lui o durere adâncă, de bătrîn, o acceptare extatică și tristă totodată a morții mult dorite!

Și de data aceasta a vorbit cu mine puțin, dar prietenos. În izbă era cald și umed ca într-o baie de aburi; scoțindu-mi șuba, m-am așezat pe laviță în fața unei măsuțe. Bătrînul rămăsese în picioare în fața mea, răspunzînd domol la întrebări, cu pleoapele lăsate peste ochi. În cele din urmă, pe cînd mă pregăteam să plec, l-am întrebat așa, în treacăt:

— Meliton, de ce ești atît de trist?

Bătrînul păru mirat.

— Eu? mă întrebă el pierdut. Eu...n-am nimic... Poate, bătrînețea...

— Poate ai vreun necaz, vreo durere? am stăruit eu, privindu-l drept în ochi.

— Ferească sfîntul! se grăbi el să răspundă. Eu stau aici, să știți, eu păzesc...

— Nu, nu m-ai înțeles, la altceva m-am gîndit, am ripostat, stînjenit. Te-am întrebat numai așa...

S-a dumirit și, calm, mi-a zîmbit cu gingășie, lăsîndu-și pleoapele peste ochi.

— Gîndeam că aveți vreo nemulțumire, zise el, cu blîndețe. Și dacă mă vedeți cam mîhnit, păi — de ce să fiu vesel? Și-apoi, am și multe păcate...

— Ei, ce păcate poți avea tu, Meliton?

— Nu e om care să n-aibă păcate, ripostă el cu un oftat, blajin și grav. Că pentru asta trăim, ca să ne pocăim pentru păcatele noastre.

— Păi tu și așa trăiești ca un sfînt. Uite, toată viața postești...

Din nou păru mirat și chiar se încruntă ușor.

— Mînînc și eu ca tot omul, zise dintr-o suflare. Alții trăiesc și mai rău ca mine, aproape toți...

— Ei, rămîi cu bine! l-am întrerupt eu și, îmbrăcînd șuba, am deschis ușa și am ieșit în noaptea geroasă cu lună.

Afară se lăsase un ger puternic și Ursa Mare atîrna diamantină pe cer peste poiana înzăpezită. Meliton rămăsese în prag, fără căciulă, numai cu cămașa pe el.

— Rămîi cu bine, Meliton! am repetat eu, urcîndu-mă în sanie. Intră în casă, ai să răceşti așa!

— Nu-i nimic, răspunse smerit Meliton. Drum bun!

Peste cîmpul luminat de lună calul alerga voios, tălpile saniei cîntau și scîrțîiau strident pe zăpada întărită de ger, vîntul dinspre miazănoapte îmi frigea ușor obrazul, înțepenindu-mi mustățile și genele. Încercam să mă feresc de el, înfofolindu-mă în gulerul din blană de raton, care mirosea plăcut în aerul geros.

1901

DE DOUĂ zile și aproape două nopți ne aflam în larg. După prima noapte, în zori, am întâlnit o ceață deasă care acoperise zarea toată, înnegurase catargurile și se tot ridica încet în jurul nostru, una cu marea cenușie și cerul cenușiu. Era încă iarnă, dar în ultimele zile începuse dezghețul. În munții Caucazului se topeau zăpezile. De pe mare se ridicau într-una vapori care prevesteau primăvara. Și iată că într-o dimineață mohorită, mașinile amuțiră brusc și pasagerii, treziți din somn de această oprire neașteptată, de fluierăturile răsunătoare și de tropotul de pași de pe punte, adormiți, rebegiți de frig, alarmați, își făceau apariția unul câte unul lângă cabina de navigație, vorbeau toți deodată, în timp ce caierul cenușiu al ceții se țira încet, parcă viu, pe vapor.

Îmi aduc aminte că la început aceasta ne stingherea mult. Clopotul suna aproape neîntrerupt pe teugă, din coș ieșea, horcăind greu, un urlet amenințător, și toată lumea privea cu ochi tâmpi ceața care creștea neîncetat, se întindea, se încovoia, plutea ca fumul și, în răstimpuri, se învolbura, învăluind vaporul, atât de deasă, că păream cu toții niște fantome care se mișcă prin negură. Era ca într-un amurg posomorît de toamnă, când tremuri de umezeala neplăcută și simți deodată cum ți se înverzește fața. Apoi ceața se făcu ceva mai străvezie, mai uniformă, adică nu mai era nici o speranță să se risipească. Vaporul înainta din nou, dar atât de sfios, că mașinile trepidau aproape mute. Sunînd într-una din clopot, se depărta tot mai mult de țărături, spre sud, unde la ceața de nepătruns se mai adăugau acum și umbrele amurgului — o întunecime tulbure, deprimantă; în spatele ei, la doi pași, ți se năzărea sfîrșitul lumii, deșertul de groază,

fără margini. De pe verge, de pe parîme picura apa. Praful de cărbune ud care zbura din coșul vasului cădea împrejur ca o ploaie neagră. Ai fi vrut să dăslușești măcar ceva din zarea înnegurată. Ceața te învăluia cum te învăluie somnul, îți slăbea auzul și vederea. Vaporul semăna cu un vas fantomă aerian: în 'ața ochilor era o pîclă cenușie, pe gene un fel de pînză rece de păianjen, și erau momente cînd marinarul, care fuma nu departe de mine, molfăindu-și mustățile ude și sărate, îmi apărea ca o arătare de vis... La orele șase, vaporul s-a oprit.

Sus, prin ceață, în felinarul de pe catarg se aprinse ochiul viu al luminii electrice; involburîndu-se maiestuos, un fum negru năvăli din coșul greoi și scund și rămase locului atîrnat în aer. Clopotul suna la proră fără sens și monoton, undeva gemu cu glas sfîșietor o „sirenă“... Poate că nici nu era reală, ci creată de auzul încordat căruia i se năzărește mereu cîte ceva în nemărginirea tainică a ceții... Iar ceața se făcea tot mai mohorită. Sus, se contopea cu culoarea sumbră a cerului; jos, rătăcea în jurul vaporului, abia atingînd apa care se lovea ușor de borduri. Cobora noaptea lungă de iarnă.

Atunci, ca să se despăgubească pentru ziua chinuitoare care-i ținuse pe toți sub amenințarea unei catastrofe, pasagerii se îngărmădiră laolaltă cu marinarii în salon. În jurul vaporului se lăsase o beznă de nepătruns: dar înăuntru, în universul nostru restrîns, era lumină, zgomot, lume. Se jucau cărți, se bea ceai sau vin, chelnerii alergau de la un bufet la altul, făcînd să sară cu pocnet dopurile sticlelor. Stăteam culcat în cabina mea, ascultam tropotul de picioare de deasupra capului. Cineva începu să cînte la pian un vals la modă, prețios și trist, și am simțit dorința să fiu printre oameni. M-am îmbrăcat și am ieșit din cabină.

Toată lumea era veselă în seara aceea. Cel puțin așa mi se părea, și era o adevărată plăcere să nu-ți mai dai seama cum trece timpul. Toată lumea uitase de ceață și de primejdie, toți dansau, cîntau, umblau cu ochii strălucind de bucurie. Apoi oamenii obosiră și li se făcu somn... Salonul spațios și înăbușitor de cald, unde luminile ardeau acum bolnăvicios de vii, se goli, în sfîrșit, și peste o jumătate de

ceas, cînd mi-am băgat capul pe uşă, acolo domnea întunericul: de altfel, ca aproape în toate încăperile vaporului. De sus, răzbea din cînd în cînd sunetul clopotului, cu totul nefiresc în liniştea ce se lăsase. Apoi şi clopotul se auzi din ce în ce mai rar... Parcă toate pieriseră.

Am rătăcit pe culoare, am stat în cabina de comandă, sprijinindu-mă de peretele rece de marmoră... Pe neaşteptate, lumina se stinse şi acolo şi dintr-o dată am avut senzaţia că am orbit. Fredonînd încet melodia care se cîntase toată seara, am ajuns pe dibuite pînă la scară, am urcat cele cîteva trepte care duceau pe puntea de sus şi m-am oprit, uluit de frumuseţea şi tristeţea nopţii cu lună.

O, ce stranie era această noapte! Era o oră tîrzie de tot, poate chiar ceasul dinaintea zorilor! În timp ce noi cîntam, beam, ne spuneam unii altora tot felul de fleacuri şi rîdeam, aici, în acest univers străin pentru noi, al cerului, al ceţii şi al mării, răsărise veşnic trista lună, blîndă şi singuratică, şi se înstăpînise o noapte adîncă... la fel ca acum cinci sau zece mii de ani... Ceaţa ne împresura şi te înfiorai privind-o. Înseninînd luminişul rotund care se forma în jurul vaporului, prin ceaţă răsărea ceva ce semăna cu o vedenie luminoasă, mistică: luna galbenă, tîrzie, coborînd spre sud, se opri pe perdeaua palidă a pîclei şi privea ca o fiinţă vie din mijlocul cerului uriaş, desfăşurat. Era un cerc apocaliptic... ceva nepămîntesc, plin de o taină mută se ascundea în toată această tăcere din jur, în noaptea ce învăluia vaporul, în luna care acum se apropiase uimitor de pămînt şi mă privea drept în faţă, cu o expresie tristă şi calmă.

Am suit alene ultimele trepte ale scării şi m-am proptit de parapetul ei. Vedeam vaporul întreg. Pe pasarele de lemn bombate şi pe punţi luceau mat ici-colo dungi de apă — urme ale ceţii. Parapetele, otgoanele şi băncile aruncau umbre fumurii, uşoare, ca o pînză de păianjen. Înăuntrul vasului, în coş şi în maşini, se simţea o greutate colosală şi sigură... În catarge înălţime şi şovăială. Dar, în ansamblul lui, vaporul arăta totuşi ca un vas fantomă, înălţîndu-se uşor şi zvelt, înţepenit în acest luminiş palid din mijlocul ceţii. Apa se întindea jos, netedă la tribord. Legănîndu-se tainic şi mut, se pierdea într-o pîclă uşoară sub lună, strălucind — parcă apăreau şi dispăreau acolo şerpi aurii. La

vreo douăzeci de pași de mine, strălucirea aceasta pierea, iar mai încolo, clipea abia vizibil, ca un ochi mort. Dacă mă uitam în sus, mi se năzărea din nou că această lună este chipul palid al unei vedenii mistice, că această liniște este o taină, o parte din ceea ce se află dincolo de hotarele cunoașterii noastre...

Într-un târziu, pe teugă răsună clopotul. Sunetele se succedau trist, tulburînd tăcerea nopții, și de îndată, undeva în față, se auzi un zgomot, un ropot confuz. Într-o clipă, presimțirea primejdiei mă făcu să-mi ațintesc privirea în ceață întunecată, și deodată, o lumină sîngerie de semnalizare, semănînd cu un rubin uriaș, se desprinsese din ceață și începu să se apropie vertiginos de noi. Sub ea apărea un lanț lung de ferestre luminate care se conturau difuz, ca niște pete aurii, tulburi, iar în zgomotul roților, care semăna la început cu zgomotul tot mai apropiat al unei cascade, se și distingeau sunetele zburătorilor ce se învîrteau, și puteai să deslușești clocotul și curgerea apei. Carnicul de pe vaporul nostru făcu să sune clopotul de alarmă cu graba omului trezit din somn — mecanic și dezlinat, iar apoi urmă horecăitul greoi al coșului din care răzbi, greu, un vuiet plin și lugubru, făcînd să se cutremure tot scheletul vasului. Drept răspuns, din ceață răsună atunci glasul celui alt vas, semănînd cu urletul sonor al unei locomotive, dar amuți repede în ceață; în urma lui se pierdu alene și zgomotul roților și lumina roșie de semnalizare. În aceste strigăte și zgomote se simțea ceva arțăgos și neastîmpărat; pesemne și căpitanul vasului pe care-l întîlnisem era tînăr și cutezător — dar ce însemnau această cutezanță și acest neastîmpăr în fața unei asemenea nopți?

„Unde sîntem oare?” mă întrebai deodată. Pesemne carnicii moțăie din nou, pasagerii dorm duși, ceața m-a zăpăcit de-a binelea... Nu-mi pot da seama unde sîntem, pentru că în această parte a Mării Negre nu mai fusesem niciodată... Nu înțeleg tainele mute ale acestei nopți, după cum nu înțeleg nimic din viață, sînt absolut singur, nu știu pentru ce exist. Și — la ce bun această noapte stranie? Și — de ce stă această corabie adormită în largul unei mări adormite? Iar mai ales — de ce toate acestea nu sînt simple, ci pline de o noimă adîncă și tainică?

Vrăjit de liniștea nopții, de o liniște cum pe pământ nu se află niciodată, mă lăsam stăpînit de ea, cu întreaga mea ființă. O clipă mi se păru că undeva, la o negrăită depărtare, cîntă un cocoș... Am zîmbit ironic. „Așa ceva nu e cu putință“, mi-am zis cu o ciudată bucurie, și tot ce a fost viața mea cîndva mi se păru atît de mărunț și de jalnic! Dacă în ceasul acesta aș fi văzut înotînd o naiadă atrasă de lună, nu m-aș fi mirat de loc... Nu m-aș fi mirat dacă năluca unei înecate ar fi ieșit din apă și, palidă în lumina lunii, s-ar fi urcat într-una din bărcile lăsate lîngă ferestrele cabinelor de pasageri... Acum luna se uita drept în ferăstruicile acestea rotunde și scâlda în lumina ei tot mai stinsă pe cei care dormeau, iar ei stăteau întinși ca niște morți. Ce-ar fi să trezesc pe cineva? Dar nu, la ce bun? Nu am nevoie de nimeni acum, și nici de mine nu are nimeni nevoie, și toți sîntem străini unii pentru alții.

Calmul nespus al unei tristeți nemărginite,perate, puse stăpînire pe mine. Mă gîndeam la ceea ce mă atrăsese dintotdeauna — la toți cei care trăiseră cîndva pe—acest pămînt, la oamenii din vremuri străvechi pe care, fără-n-doială, îi văzuse această lună și care, pesemne, îi părăuseră atît de mărunți și atît de asemănători unii cu alții, încît ea nici nu observase dispariția lor de pe pămînt. Dar acum erau și ei străini sufletului meu: nu încercam veșnica și înflăcărata dorință de a trăi intens toate viețile lor, de a mă contopi cu toți cei care cîndva au trăit, au iubit, au suferit, s-au bucurat și s-au dus, au pierit fără urmă în bezna timpurilor și a veacurilor. Un singur lucru știam, fără nici un fel de sovăire sau îndoială: faptul că există ceva mai presus. mai presus chiar de vechimea pămîntului... poate taina aceea, care se păstra tăcută în noaptea aceasta... și pentru înțîia oară îmi trecu prin minte că poate tocmai lucrul acela măreț, care de obicei se cheamă *moartea*, mă privise în față în noaptea aceasta, și că pentru prima oară am întîmpinat-o liniștit și am înțeles-o așa cum trebuie s-o înțeleagă un om...

Dimineața, cînd am deschis ochii și am simțit că vaporul înaintează cu toată viteza și că în hubloul deschis adie dinspre tărîmuri un vîntuleț cald, ușor, am sărit din pat, plin iarăși de inconștienta bucurie a vieții. M-am spălat și m-am îmbrăcat la repezeală și, pentru că pe culoare clopoțelul suna, chemîndu-i pe toți la micul dejun, am deschis larg ușa cabi-

nei și, bocănind voios cu cizmele curate, strălucitoare, pe treptele scării, am fugit sus, zîmbind într-una. Zîmbind am stat apoi pe puntea de sus, și simțeam față de nu știu cine un fel de recunoștință copilărească pentru tot ce ne este dat să trăim. Atît noaptea, cît și ceața nu au avut alt rost, mi se părea mie atunci, decît să mă facă să iubesc și să prețuiesc și mai mult dimineata. Iar dimineata era blîndă și însorită — cerul senin de peruzea al primăverii strălucea deasupra vaporului și apa alerga ușoară, plescăind de-a lungul bordurilor.

1901

— ASCULTĂ, îmi spuse nevastă-meă, mi-e frică.

Era iarnă, o noapte de iarnă cu lună. Venind din Sud și îndreptându-ne spre Petersburg, făcusem un popas la țară, în gubernia Tambovului și dormeam în camera copiilor, singura încălzită din toată casa. Deschizînd ochii, văzui o penumbră ușoară, plină de un licăr albăstrui, podeaua acoperită cu cergi și vatra albă a cuptorului. Deasupra ferestrei pătrate prin care se zărea curtea albă ninsă se așteptau țepii acoperișului de paie, argintați de promoroacă. Era atîta liniște, cum numai pe cîmp, în nopți de iarnă, mai poate fi.

— Tu dormi, urmă nevastă-meă pe un ton nemulțumit, dar eu am moțăit adineauri în sanie și acum nu mai pot să ațipesc.

Stătea tolănită pe un pat mare și vechi, care se profila pe peretele din fața mea. Cînd mă apropiiai de ea, îmi vorbea, șoptind veselă:

— Ascultă, nu te superi că te-am trezit? Zău că mi-a fost cam frică, dar totodată era și ceva plăcut, nu știu cum să-ți spun. Mi-am dat seama că sîntem aici singuri — numai noi doi, și m-a cuprins o spaimă de copil...

Își înalță capul și ascultă cu luare-aminte.

— Auzi ce liniște e? mă întrebă apoi, în șoaptă.

Mi-am imaginat atunci, pînă departe, cîmpiile înzăpezite din jurul nostru: peste toate dormea tăcerea de moarte a unei nopți de iarnă rusești, prin care se apropia tainic Anul nou... De atîta vreme nu mai petrecusem o noapte la țară, de atîta amar de vreme nu mai stătusem de vorbă, în tihnă, cu nevastă-meă!

Îi sărutai de cîteva ori ochii și părul, cu acea dragoste liniștită pe care o simți numai în astfel de clipe rare, iar ea, deodată

îmi răspunse cu sărutări aprinse de tânără fată îndrăgostită. Apoi își lipi îndelung obrazul arzător de mîna mea.

— Ce bine e! spuse ea cu convingere și scoase un oftat. Apoi, după o tăcere, adăugă: Da, totuși tu mi-ești singurul om apropiat! Simți că te iubesc?

Drept răspuns, îi strînsei mîna.

— Oare cum s-a întîmplat? se întrebă ea, ridicîndu-și pleoapele. M-am măritat cu tine fără să te iubesc, în viața noastră de fiecare zi nu ne înțelegem, tu zici că din cauza mea duci o existență banală și apăsătoare... Și cu toate acestea, tot mai mult simțim că ne sîntem necesari unul altuia. Oare cum se explică aceasta? Și de ce numai în unele momente? La mulți ani, Kostea! urmă ea, silindu-se să zîmbească, și cîteva lacrimi calde căzură pe mîna mea.

Își puse capul pe pernă și izbucni în plîns și pesemne că lacrimile îi făceau plăcere, pentru că în răstimpuri își ridica ochii, îmi zîmbea printre lacrimi și îmi săruta mîna, străduindu-se să-și prelungească pe cît cu putință acest plîns duios. I-am mîngîiat părul, dîndu-i să înțeleagă că prețuiesc aceste lacrimi. Mi-am amintit revelionul din anul trecut, pe care-l petrecusem, ca de obicei, la Petersburg, în cercul colegilor mei de serviciu. Am vrut să-mi amintesc pe cel de acum doi ani, dar n-am reușit, și iar îmi veni în minte gîndul acela care mă urmărea adeseori: anii se amestecă, se contopesc într-unul singur, monoton, numai zile de serviciu posomorîte, monotone și ele, vigoarea intelectuală și spirituală slăbește și tot mai irealizabil pare visul de a avea un colț al tău, de a te stabili undeva la țară sau în Sud, să trebăluiești în viața ta, cu nevasta și copiii, să pescuiești vara în mare...

Mi-am adus minte că, în urmă cu un an, nevastă-mea, cu o amabilitate prefăcută se îngrijea de fiecare invitat care, socotindu-se un prieten de-al nostru, petrecea cu noi noaptea de Anul nou, că zîmbea unora din musafirii tineri, propunînd, melancolică, toasturi enigmatice, și că-mi păruse grozav de străină și de antipatică atunci, în micul nostru apartament din Petersburg.

— Ei, hai, liniștește-te, Olia! i-am zis.

— Dă-mi batista, te rog, îmi răspunse ea încet și oftă întretăiat, cum oftează copiii. Uite, nu mai plîng.

Lumina lunii arunca o lungă fîșie argintată peste laviță, dîndu-i o paloare ciudată, strălucitoare. Toate celelalte lucruri din jur zăceau în penumbra în care plutea leneș și fumul țigării mele. Cergile așternute pe jos, lavița caldă, luminată de lună, toate respirau mirosul acela pe care-l are viața într-un colț pierdut de țară, căldura casei părintești...

— Îți pare bine că am trecut pe aici? am întrebat-o.

— Grozav de bine, Kosteia, grozav! îmi răspunse ea cu o sinceritate înflăcărată. Tocmai la asta mă gîndeam, în timp ce tu dormeai. După mine, urmă ea cu un zîmbet, oamenii ar trebui să se cunune de două ori. Zău așa! Ce fericire e să pășești în fața altarului cu conștiința deplină, după ce ai trăit și ai suferit alături de un om! Dar neapărat trebuie să trăiești acasă, în cuibul tău și al lui, undeva cît mai departe de toți ceilalți...

„Să te naști, să trăiești și să mori în casa părintească“, așa cum spune Maupassant.

Căzu pe gînduri și-și lăsă din nou capul pe pernă.

— Fraza asta a spus-o Sainte-Beuve, o îndreptai eu.

— N-are importanță, Kosteia. Poate că sînt o proastă, așa cum spui de atîtea ori, dar, oricum ar fi, numai eu te iubesc... Vrei să mergem la plimbare?

— La plimbare? Unde?

— În curte. Îmi pun pîslarii și cojocelul tău... Tot nu mai adormi acum,

Peste o jumătate de oră eram îmbrăcați și iată-ne, zîmbitori, în pragul ușii.

— Ești supărat pe mine? mă întrebă nevastă-mea, luîndu-mi mîna într-a ei.

Se uită cu duioșie în ochii mei și în acea clipă fața ei era neînchipuit de drăgălașă și ea toată părea atît de feminină în șalul acela cenușiu, cu care se îmbrobodise ca o țărăncă, și cu pîslarii moi care o făceau să pară mult mai mică.

Din camera copiilor am ieșit într-un coridor întunecos și friguros ca o pivniță, și așa, prin întuneric, am ajuns în antreu. Apoi am crăpat ușa ce ducea în sala mare și în salon... Scîrîiitul ușii răsună în toată casa, iar din întunericul acelei camere mari și goale ne priviră, ca doi ochi uriași, două ferestre înalte dînd spre grădină. A treia era închisă; oblo-nul ei atîrna, rupt.

— A-u-u-u!

— Nu striga, mai bine privește cât de frumos se vede grădina.

Ea deveni deodată tăcută și intrarăm sfioși înăuntru. Prin ferestre se vedea grădina cu copaci foarte rari și scunzi, mai curînd niște tufe risipite pe întinsul unei poiene ninse, ascunsă în parte de umbra pe care o aruncă pînă departe casa; cealaltă jumătate, luminată, se conturează limpede, gingașă și albă sub cerul instelat al nopții liniștite de iarnă. Deodată, o pisică, răsărită ca din pămînt, sări cu un zgomot ușor de pe pervazul ferestrei, trecu ca un fulger prin fața noastră, iar ochii ei portocalii, cu scînteii aurii, străluciră o clipă în întuneric. Tresării, și nevastă-mea mă întrebă, neliniștită în șoaptă:

— Ți-ar fi fost frică să stai singur aici?

Lipindu-ne unul de altul, am trecut prin sala mare în salon, îndreptîndu-ne spre ușile duble cu geam care dau pe terasă. Și astăzi se afla acolo dormeaza uriașă pe care, pe vremea studenției, dormisem de cîte ori veneam acasă, la țară. Parcă numai ieri au fost zilele acelea de vară, cînd toată familia lua masa pe terasă. Acum, în salon stăruie un miros de mucegai și de umezeală iernatică, tapetul greu, înghețat, atîrnă în fișii pe pereți... Mă durea sufletul văzînd toate acestea și nu-mi venea să mă gîndesc la trecut, mai ales acum, în această minunată noapte de iarnă. Din salon se vedea limpede grădina toată și cîmpia albă, înzăpezită, sub cerul instelat, se deslușea fiecare nămete de zăpadă neîntinată, fiecare brăduț profilat pe fundalul de nea.

— Te prăbușești în nămeți, dacă n-ai schiuri, i-am răspuns neveste-mi, care mă rugase să ne ducem prin grădină pe arie. Și cînd te gîndești, se întîmpla altădată să stau, iarna, nopți de-a rîndul la pîndă, pe arie, în paiele de ovăz... Acuma cred că iepurii vin fără teamă pînă sub terasă.

Am rupt o fișie mare din tapet, care atîrna lîngă ușă, am aruncat-o într-un colț, ne-am întors în antreu și, prin tinda spațioasă de bîrne, am ieșit afară, în aerul aspru. M-am așezat pe treptele cerdacului ca să-mi aprind o țigară, în timp ce nevastă-mea, făcînd să scîrțîie zăpada sub pîslari, a coborît în fugă treptele, ridicîndu-și fața spre luna palidă care atîrna jos, chiar deasupra izbei slugilor, o clădire lungă în care dormeau paznicul conacului și surugiul nostru din gară.

— Lună, lună, ție năframă de aur, mie o salbă de galbeni rosti nevestă-mea descîntecul, rotindu-se ca o fetișcană prin vasta curte albă.

Glasul ei vibra răsunător în văzduhul înghețat și părea atît de straniu în liniștea acestui conac părăsit. Tot învîrtindu-se se abătu pe la sania cu coviltir a surugiului, care se zărea întunecată în umbra din fața izbei, și o auzii mormăind, din mers:

*Tatiana-n curte iese-acum,
În alb veșmînt, prin mica tindă,
Spre lună-ndreaptă o oglindă,
Și în oglinda ei, curînd
Se vede luna tremurînd...¹*

— Niciodată n-am să mai încerc să ghicesc cine-i ursitul meu! zise ea, întorcîndu-se în cerdac, gîfîind veselă și trăgînd în piept aerul înghețat și proaspăt. Se așează apoi pe trepte, lîngă mine și continuă: Nu cumva ai adormit, Kosteă? Pot să stau lîngă tine, dragul meu, scumpul meu?

Un cîine mare, roșcat se apropie alene de noi de după colțul cerdacului, mișcîndu-și coada pufoasă cu o binevoitoare condescendență, și nevestă-mea îl luă de gît — un gît gros, acoperit de blană deasă. Cîinele se uita peste capul ei cu niște ochi inteligenți, întrebători, și dădea mereu din coadă, probabil din obișnuință, blînd și nepăsător totodată. I-am mîngîiat și eu blana deasă, rece și lucioasă, am privit chipul palid, parcă omenesc al lunii, izba lungă a slugilor, curtea sclipitoare cu zăpadă și m-am gîndit, parcă vrînd să-mi dau singur curaj:

„Într-adevăr, nu se poate ca totul să fie pierdut! Cine știe ce îmi va aduce noul an?”

— Ce-o fi acum la Petersburg? zise nevestă-mea, ridîcînd capul și dînd ușurel la o parte cîinele. La ce te gîndești, Kosteă? mă întrebă apoi, apropiîndu-și încet de mine fața ei întinerită de ger. Eu tocmai mă gîndeam că mujicii nu întîmpină niciodată Anul Nou și că, pe tot cuprinsul Rusiei, la ora asta, ei dorm cu toții, de mult...

Dar nu aveam chef de vorbă. Se făcuse tare frig, gerul ne pătrundea prin haine. În dreapta noastră, prin poarta conacului, se zărea un cîmp strălucitor ca de mică aurie,

¹ Din *Evgjeni Oneghin*, roman în versuri de A. S. Pușkin, capitolul al cincilea, cîntul IX, în românește de George Lesnea.

iar sălcioara golașă, cu crengi subțiri, înghețate, care se înălța departe pe cîmp, părea un copac din basm, făcut cu totul din sticlă. În timpul zilei, văzusem acolo scheletul unei vaci moarte; și acum, cîinele își ciuli dintr-o dată urechile: departe, pe suprafața lucioasă de mică, trecu în fugă dinspre sălcioară o vietate mică și întunecată, poate o vulpe, și în liniștea ușoară trosnetul abia perceptibil, tainic, al zăpezii stărui îndelung.

Ascultînd cu luare-aminte, nevastă-mea întrebă:

— Ce-ar fi să rămînem aici?

Am stat pe gînduri o clipă, apoi i-am răspuns:

— Dar tu nu te-ai plictisi?

Abia am spus aceste vorbe și-am simțit amîndoi că n-am fi putut rezista aici nici măcar un an. Să te izolezi de oameni, să nu vezi niciodată nimic altceva decît această cîmpie troienită! Ce-i drept, te poți ocupa de gospodărie... Dar ce gospodărie se mai poate încropi din aceste jalnice resturi de moșie... pe o sută de desetine de pămînt? Astăzi, dai de asemenea conace la tot pasul, pe o sută de verste împrejur nu există nici o casă în care să simți că pulsează viața! Iar în sate bîntuie foametea...

...Am adormit adînc, iar dimineața, îndată ce ne-am sculat, am început să ne pregătim de plecare. Cînd tălpile săniei scîrțîiră în fața casei și cînd pe sub fereastră trecură caii înhămați unul după altul, înotînd prin troiene, nevastă-mea, somnoroasă încă, zîmbi trist, și se vedea că-i pare rău să părăsească această odaie de casă de țară, bine încălzită.

„Iată și Anul nou! mă gîndeam eu, privind spre cîmpul cenușiu, din sania cu coviltir, care scîrțîia, acoperită cu chiciură. Oare ce ne vor aduce aceste treisuteșazecișicinci de zile?”

Dar clinchetul mărunț de zurgălăi făcea să mi se învăl-mășească toate în cap, nu-mi făcea plăcere să mă gîndesc la viitor. Privind afară din sanie, abia mai deslușeam imaginea tulbure, albastră-cenușie a conacului, tot mai micșorată pe fundalul stepei netede și înzăpezite, contopindu-se treptat cu zarea burată a unei zile reci și cețoase. Strigînd mereu la caii acoperiți de chiciură, surugiul stătea în picioare; se vedea că e absolut indiferent și față de Anul nou, și față de cîmpul pustiu, de soarta lui și a noastră. Izbutind cu greu să-și ducă mîna prin sumanul gros și prin cojoc pînă la buzu-

nar, scoase de acolo o lulea și, în curînd, în văzduhul geros se răspîndi un miros de pucioasă și de mahorcă aromată. Era un miros familiar, plăcut, iar cu mă simțeam mișcat și de amintirea conacului și de împăcarea trecătoare cu nevestă-mea care moțăia acum ghemuită într-un colț al săniei, cu ochii închiși, cu genele lungi pe care chiciura le făcuse cenușii. Ascultînd însă îndemnul unei dorinți lăuntrice de a-mi afla uitarea în forfota meschină și-n atmosfera obișnuită a familiei, strigam în răstimpuri cu un glas vesel, prefăcut:

— Mină Stepane, dă-i bătaie! Vezi să nu întîrziem!

Departe, în fața noastră, alergau în întîmpinarea săniei siluetele stîlpilor de telegraf, și clinchetul mărunț al zurgălăilor se potrivea atît de bine cu gîndurile mele despre viața incoerentă și lipsită de sens, care-mi stătea în față...

1901

ÎȚI AMINTEȘTI, oare, una din ultimele zile pe care le-am petrecut anul trecut în stațiunea aceea de vile, pe malul mării? Un farmec deosebit învăluie aceste zile de toamnă, cenușii și răcoroase, cînd întorcîndu-te din oraș la vilă nu întîlnești decît căruțași care poartă calabalicul unor vilegiaturiști întîrziți. S-a sfîrșit cu ploile torențiale de septembrie, ulicioarele dintre livezi sînt pline de noroi, grădinile îngălbenesc și se răresc, și pînă la primăvară rămîn singuratece — doar ele și marea... De-a lungul liniei ferate înguste care aleargă cale de vreo cincisprezece verste printre gardurile și grilajele grădinilor, nu se văd decît fructării și gherete cu ape minerale — închise toate acum, și chioșcuri de ziare părăsite. Cît ține drumul, de la vilele luxoase și pînă la căscioarele văruițe în alb de pe îndepărtata coastă stîncoasă, se înșiruie balcoane deschise, acoperite cu ghirlande lungi și uscate de viță sălbatică, obloane trase, uși bătute în scînduri, gingașe plante sudice învelite în rogojini. Și cu cît te depărtezi de oraș — cu atît mai adîncă e liniștea, mai pustiu de jur împrejur. Locomotiva circulă rar acum, și fluieratul ei imperativ la opriri răsună departe în aerul curat. Treci de-a lungul liniei, printre grădini și ascuți... Iată — trenul s-a oprit din nou undeva, scoțînd două țipete jalnice și șuierătoare, dar unde anume — aproape sau departe — nu poți să știi. Fluieratul aduce a ecou, ecoul a fluierat, dar, amuțind acum și unul și altul, zgomotul surd se îndepărtează, se stinge în dosul grădinilor; și din nou se lasă o liniște pe care n-o mai tulbură nimic. Calci fără grabă pe traverse, inima îți bate ritmic, te simți ușor și-ți face plăcere să respiri răcoarea toamnei ...Ce bine ar fi dac-ai putea rămîne aici pînă la primăvară, să ascuți noaptea vuietul mării ce se dezănșuie în întuneric, să rătăcești zile

în șir pe coasta abruptă! Văd cu gândul imaginea unei femei singuratice pe terasa unei vile în care se poate locui și iarna; o alee lungă cu plop, presărată cu prundiș și cu albastrul mării dincolo de ea, mă cheamă cu poarta-i deschisă...

Intram adesea pe astfel de alei, privind vechile statui de marmoră, ce se înălțau printre straturi de flori și printre copaci, imitații ieftine ale unor sculpturi clasice reprezentând zei și zeițe; admiram albul lor mat pe fundalul tiselor verzi, frunzele galbene, mărunte, care presărau cărările grădinilor și treptele teraselor. Era o zi cenușie și liniștită; văzduhul proaspăt, înviorător mirosea a mare, a flori ce se ofileau în straturi. Marea se ivea când aici, când dincolo, de după tufe și copaci, satura cu prezența ei toate împrejurimile, suflarea și libertatea ei de nestăvilit se simțeau mereu și pretutindeni. Noi umblam, iar ea ni se dezvăluia tot mai de necuprins, când într-un loc, când într-altul, când mai departe, când aici aproape, în dosul copacilor sau după acoperișurile roșii de țigla ale vilelor de pe coasta abruptă. Și tocmai în clipa când ajungeam la capătul grădinilor, acolo unde vilele se terminau, ne-am oprit deodată, uluiți de necuprinsul mării, și departe, aproape de dunga zării, am văzut pînzele „Speranței“.

Se lăsa înserarea, și norii, cenușii, liniștiți, care acopereau cerul ca niște șiruri lungi, începeau să capete pe alocuri nuanțe portocalii, semn că vremea avea să se răcească. În zare, cerul era mai senin, și după ploile căzute răcoarea limpezise văzduhul, lărgind ca niciodată depărtările. Marea era calmă și se desfășura ca o cîmpie fără hotar, de culoarea oțelului, gingaș-verzuie, nuanțată din loc în loc în liliachiu, ca un semicerc puternic conturat și nestăvilit care, undeva departe, atingea cerul. Jos de-a lungul liniei crestate a țărmului, apa verzuie era atît de străvezie, încît chiar de sus, de pe faleză, se zăreau spinările violete ale bolovanilor din adînc; mai departe, suprafața ei se mai încrețea pe alocuri, ca o țesătură de mătase, la adierile unui vînt ușor care aducea pînă la noi parfumul proaspăt al mării; iar departe de tot, largul netulburat se pierdea la orizont în dungi nesfîrșite de curenți și culori, scrise cu pană subțire. La orizont se pierdeau și ți se părea că dincolo de zare încep alte cîmpuri de apă liniștită de un verde gingaș; dar acolo unde se afla „Speranța“ părea să sufle o briză plăcută și lină. Ridicî-

du-și cele câteva rînduri suprapuse de pînze, îngustîndu-se în depărtare ca o clopotniță de basm plutitoare, „*Speranța*“ se profila clar, cenușie, pe granița aceea nestatornică unde marea atingea pămîntul. Nu se vedea decît ea, subliniind uimitor acest necuprins neted, reînviind cu pînzele ei poezia mării străvechi. Și chiar de pe coastă, cu toată distanța uriașă pentru un ochi omenesc, se vedea cît de falnică, grațioasă, puternică și mîndră era această navă, ca un bric regesc. În vara aceea se întorsese din mările Australiei, iar noi am întîmpinat-o ca pe un prieten, uitîndu-ne ca la o ființă vie. Cîte țări și mări nu văzuse, cîte valuri oceanice nu-i scăldaseră pieptul înalt și ascuțit! Rada portului era înțesată de nave, dar toate erau vapoare grele și butucănoase, cu coșuri scunde negre care scoteau fum, încărcate cu țiglă, fier, grîne, butoaie cu ulei, și-n jurul lor huruiau zile întregi macaralele. Ele știau una și bună: încărcăturile lor; în timp ce pe bordul „*Speranței*“ pribegeau și învățau tinerii marinari. Și cum se deosebea dintre toate, în acest oraș plutitor de nave ușoare și libere, „*Speranța*“, care intra în radă cu cele șase rînduri de pînze înălțate! Acuma ne părăsea din nou... Și tot ce hrănisem cîndva, în visurile noastre de adolescenți, în timp ce priveam de pe dig în largul mării care veșnic făgăduia ceva dincolo de orizonturile ei nestatornice, farmecul cu care ne tulbura ea în această zi de toamnă cu liniștea prăbușită peste grădinile din jurul vilelor, toate acestea ne-au cuprins dintr-o dată, puternic, la vederea navei depărtate.

Atingînd linia orizontului, „*Speranța*“ se contura limpede și parcă încremeni locului, micșorîndu-se pe nesimțite, încît doar un ochi ager putea să observe această micșorare. Oare încotro se îndrepta? Spre sud, spre Bosfor, spre Marea Mediterană... Mîine, în fața ei aveau să se deschidă depărtați mai gingași, aveau să se profileze liniile subțiri, albăstrii, ale altor țarmuri... De un liliachiu-cenușiu, zveltă, maiestuos de frumoasă, singuratică, acolo la hotarul din urmă al cîmpiei nemărginite de ape verzui care căpătau culoarea oțelului, ea se depărta pe nesimțite, dar fără șovăire. Noi orizonturi se desfășurau în fața celor ce se aflau pe bordul ei. Privind-o, parcă și noi simțeam aceste orizonturi: mi se părea că ne aflăm pe puntea ei. Întrevedeam cu ochii minții acel necunoscut ademenitor pe care ți-l făgăduiește orice depărtare, așa cum vor vedea urmașii noștri poate, cu ochii

lor, tot ceea ce pentru noi e numai presimț, tot ceea ce ne tulbură, cu speranțe irealizabile, cu sentimentul unei vieți frumoase, cu visul fericirii viitoare a oamenilor...

Noaptea târziu, cînd vîntul care bătea în rafale neliniștit, bănuitor, căutînd parcă ceva, făcea să foșnească vrejurile uscate ale viței sălbatice de pe terasa noastră și aducea pînă la mine vuietul somnoros al valurilor, urmăream cu gîndul drumul „Speranței” pe marea întunecată. Acum, trebuia să fie departe, în larg. Dar ce dulce desfătare simțeam, petrecînd-o chiar numai așa — cu gîndul!

1902

I

LINIȘTE și paragină. Paragină, nu mizerie...

Caii aleargă fără grabă printre lanurile verzi, deluroase, vîntul adie blînd din față și, ca un cîntec de leagăn adormitor, contopindu-se cu tropotul monoton al copitelor, se aud trilurile ciocîrliilor. Iată că de pe o culme se mai zărește o dată, departe la orizont, silueta albăstrie și scundă a gării. Peste cîteva clipe întorc capul, dar n-o mai văd. Acum împrejurul meu — numai holde, pîrloage și vîlcele cu stejăriș tînăr...

— Ei, ce mai e nou, Kornei? îl întreb pe vizitiu, un mujic tînăr, ars de soare, cu ochii ageri sub pleoapele ușor coborîte.

— Ce mai nou? repetă Kornei întrebarea, molcom, fără să se întoarcă spre mine. Pe la noi nimic.

— Va să zică, o duceți ca și-nainte?

— Așa e. O ducem rău...

Prea multe noutăți nu află nici la moșia surorii mele, unde, în drum spre Izvoare, fac întotdeauna popas. Conacul pare și mai dărăpănat decît acum un an. Podcelele și tavanul din salonul cel mare sînt mai strîmbe și mai întunecate, crengile grădinii părăginite dau în ferestre, acoperișurile din scînduri subțiri ale acareturilor scilipesc argintii, și ele pe-alocuri crăpate... În curte, ținînd de căpăstru un cal slăbănog, înhămat la o saca, abia se tirăște Antipușka — surd și aproape orb, iar roțile hodorogite ale sacalei scîrțîie cîteodată atît de strident, că-mi sparg urechile.

— Va să zică, spui că treburile merg prost? o întreb pe soră-mea care privește îngîndurată undeva în depărtare, peste lunci și peste rîu, spre culmea dealurilor.

— Prost, prost de tot! se grăbește ea să întărească, și parcă o face chiar cu plăcere. Dacă aveam capital, poate că aș fi putut să mă pun din nou pe picioare. Că doar pământul de-aici e o adevărată mină de aur. Dar banca, banca!

— În schimb, ce liniște e aici! îi spun eu.

— Da, liniște avem berechet! încuviințează cu o ironie posacă nepotul meu, studentul. Într-adevăr e liniște aici, și încă liniște urâtă, naiba s-o ia! Cam așa e pe un lac care stă să scce. De departe, îți vine să-l pictezi, nu alta. Și când te apropii de mal — te izbește un miros urât, de iaz stătut, pentru că apa e numai de vreo trei degete, iar mîlul — de doi stînji în adîncime, iar carașii au crăpat toți... Într-adevăr, e o mină de aur, numai de aurul acesta nici dracu nu dă!

II

Drumul șerpuiește mai întîi printre crînguri, apoi intră în hotarele lui Kologrivov. Altădată le ocolea pe departe, acum trece drept prin curtea moșiei, care-și întinde grădina sălbătică și acareturile din cărămidă pe laturile unei ripe mari, împădurite. Îndată ce năvălește în pădure clinchetul zurgălăilor, din conac îi răspunde lătratul morocănos al unor ciini ciobănești, urmașii neamului de ciini fioroși, care păzeau cîndva viața bătrînului Kologrivov, și ea la fel de fioroasă și de ursuză. În timp ce trăsura, însoțită de lătrat, trece huruind pe podețele aruncate peste ripe, privesc mormanele de cărămizi rămase în locul casei care a ars, năpădite de buruieni, și mă gîndesc ce-ar fi făcut bătrînul Kologrivov, văzîndu-i pe neobrăzații care gonesc acum prin curtea moșiei lui. În copilărie, auzisem despre el adevărate grozăvii. Una din ibovnicele lui încercase să-i dea de băut niște ierburi fermecate, iar el a judecat-o singur, închizînd-o într-o mănăstire. Cînd s-a proclamat eliberarea țăranilor, „s-a tăcănit“, cum se spunea, „de-a binelea“, și de atunci aproape nu se mai arăta și nu mai ieșea din casă. După ce se ruinase încetul cu încetul, noapte de noapte, tremurînd de frică să nu fie omorît, ședea, lîngă moaștele unui sfînt, purtînd pe cap o tichie, și citea cu glas tare descîntece, psalmi, rugăciuni de pocăință,

toate compuse de el însuși. Pînă ce, într-o toamnă, a fost găsit mort în paraclisul conacului...

— Nu știi, n-au vîndut-o încă? îl întreb pe Kornei.

— Au vîndut-o, răspunde el. Și-au dat-o, așa zice lumea, pe o nimica toată! Aici stă acum noul vechil, dar ăstuia ce-i pasă! Doar nu-i averea lui! Fără stăpîn, e lucru știut, marfa e ca un copil orfan. Și pămîntul de-aici e o mină de aur, nu alta!

— E bun?

— Un arșin de cernoziom. D-apăi pădurea!

Într-adevăr, e o pădure frumoasă. Mestecenii împrăstie o aromă amăruie și proaspătă, pe sub crengile lor lătoase zbîrnîie vesel zurgălăii, răsună plăcut cîntecul păsărilor în desișurile verzi... În poienile năpădite de iarbă înaltă, presărate cu flori, se înalță în voie mesteceni seculari, cîte doi, cîte trei dintr-o singură rădăcină. O lumină aurie, crepusculară învăluie vîrfurile coroanelor lor umbroase; jos, printre trunchiurile albe, întinde raze lungi, vii, strălucitoare, iar în luminișuri aleargă în întîmpinarea trăsirii, ca niște gene de culoarea oțelului. Genele de lumină tresaltă, se contopesc, se lătesc mereu... iată-ne din nou în plin cîmp, din nou ne îmbată aroma dulce de secară înflorită, și lăturașii, din goană, apucă cu gura smocuri de iarbă grasă...

— Iată și Baturino, anunță ironic Kornei.

L-am înțeles unde bate.

— Ce, și aici e prost?

— Păi, tinerii au și plecat, iar bătrîna vinde casa. A ajuns la sapă de lemn.

— Cum am face să dăm o raită pe-acolo?

— Păi, să-i spuneți că dumneavoastră, chipurile, căutați o casă pentru Izvoare...

III

La Baturino — un sat mare, dar se știe ce înseamnă un sat „boieresc“! — la Baturino e liniște. Trist lucește în soare apa galbenă, argiloasă, puțină a unui iaz alungit; lîngă iezătura de bălîgar o muiere bate alene cu un mai o pînză cenușie, udă... De la iezătură, drumul urcă la deal prin grădina Baturinei. Grădina mai este bogată și pitorească și, ca într-un peisaj idilic, în fundul ei se ridică o casă cenușie, mare, cu

un acoperiș roșcat de rugină. Dar conacul, conacul! Un poem întreg de paragină! Din bucătăria de vară n-au mai rămas decît pereții, din izba slugilor — un schelet descoperit, fără ferestre, și peste tot, brusturii și urzicile au năpădit pragul clădirilor. În cerdacul de la intrarea „din dos” stă o bătrînă, uitîndu-se la mine cu teamă. Ochiul îi lăcrimează într-una. După ce înțelege din vorbele mele încurcate că aş vrea să vizitez casa, se grăbește s-o prevină pe cucoana.

— Am să anunț, am să anunț, mormăie ea și dispare în tinda întunecată.

Trebuie să fie dureros, probabil, pentru Baturina să mă primească, anunțată în felul acesta! Într-adevăr, cînd peste cîteva clipe ușa se deschide, văd o față de bătrînă descumpănită, cu un zîmbet vinovat în ochii albaștri, blajini... Ne prefacem că ne pare foarte bine să ne vedem, că vizitarea casei este un lucru dintre cele mai obișnuite; iar Baturina, cu un gest amabil mă invită să intru, în timp ce cu cealaltă mînă tremurătoare se străduiește să-și încheie gulerul bluzei, croită dintr-o stambă nouă, ieftină, de culoare închisă.

Cu un mormăit ipocrit, intru în vestibul... O, dar e un adevărat azil de noapte! Întuneric, aer închis, pereții afumați de mahorca pe care o fumează Dron, fostul staroste al Baturinilor care nu a părăsit conacul nici astăzi... La dreapta e ușa chichineței în care stă el, iar drept înaintea — odaia bătrînelor, abia luminată de o fereastră cu rame duble, cu geamuri care, de vechi ce sînt, au sclipiri de curcubeu...

— Trebuie să știi că acum locuim într-o aripă a casei, mă lămurește, rușinată, Baturina. Doar știi și dumneata, ce ani trăim, și apoi, iarna e și mai cald acolo...

— Dar poate că vă deranjez?

Bătrîna scutură din cap și mă privește nedumcrită, întrebător.

— Nu vă deranjez cumva? repet eu mai tare.

De data asta a auzit, se grăbește să-mi zîmbească.

— Nu, vă rog, nu, îmi răspunde ea cu o blîndă condescendență. Poftiți...

Apoi deschide ușa ce duce-n coridor.

Ce sumbre sînt aceste camere pustii! Prima, în care îmi arunc privirea din coridor, fuscă cîndva birou, iar acum e transformată în cămară; zăresc o ladă cu sare, un polohoc cu mei, niște damigene, o mulțime de sfeșnice coclite... În ca-

mera următoare, care era dormitor, se înălța un pat gol, uriaș, ca un sarcofag... Bătrîna rămîne în urma mea și dispăre în cămară, ca și cînd ar avea o treabă, iar eu intru alene în salonul mare care răsună sub pașii mei: prin colțuri zac aruncate cărți, portrete prăfuite, pictate în acuarelă, picioare de mese vechi... Deodată, de pe oglinda ce atîrnă strîmb deasupra unei mese de joc de cărți, se desprinde o stăncuță și se avîntă afară pe geamul spart al unei ferestre... Surprins, mă retrag spre ușa cu geamuri care dă pe terasa cu stîlpi de lemn pe jumătate putreziți, o deschid cu greu și închid ochii, ferindu-mă de soarele strălucitor care a coborît jos de tot. Ce seară! Cum înflorește totul, cum înverzește, înnoindu-se în fiecare primăvară, ce dulce gunguresc în desișul de vișini, năpădit de tufe de liliac, turturelele duioase, prietenele credincioase ale cuiburilor moșierești în ruină!

IV

Seara ne întîmpină pe cîmp cu un arhipeleag întreg de nori pufoși de un aur liliachiu, cu depărtări neobișnuit de gingașe și senine.

— Nene, dă-mi un chibrit! strigă unul din băieții care pasc în pîrloagă caii și, sărind de perăzor, aleargă după trăsură.

Dar Kornei este sever și îngîndurat. Cu o reală plăcere, îl atinge pe puști cu biciușca și îndeamnă molcom caii.

„La ce s-o fi gîndind?“ mă întreb eu, privindu-i șapca decolorată de soare.

Cocoțat pe capră, Kornei se întoarce ușor spre mine și, urmărind cu o privire îngîndurată potcoavele lăturașului, deschide vorba...

— Nimeni nu huzurește acum, zice el. Nici măcar boierii... Banca țărănească cică ajută! Da de unde, doar nu poți trăi toată viața din împrumuturi! Iaca, mujicii cumpără o sută-două de desetine; mai mulți laolaltă, se-nțelege, dar nu știu să-și măsoare puterile și se încurecă rău de tot, și caută să se înghită unul pe altul. Și dacă încep să se încaiere, asta înseamnă că lucrurile merg rău. Îți vine să te spînzuri, nu alta!

— Bine, zic eu, dar din marii moșieri nu au mai rămas decît trei-patru într-un județ; înseamnă că pămîntul trece la țărani.

La negustorașii și la băcanii de la orașe, mă corectează Kornei. La ei se duce, nu la țărani... Și unde mai pui că pământul rămîne fără un stăpîn adevărat: ăștia — să cumpere, doar atîta vor, mai ales acum, că-i ieftin; dar de trăit n-au de gînd să trăiască ei pe acest pămînt! Uite, ăștia, diavolii ăștia ar trebui să fie strînși cu ușa.

— Da, ar trebui!

Dar Kornei își întoarce ochii în altă parte.

— E timpul să adăp caii, mă anunță el, preocupat.

— O să-i adăpăm la Vorgol.

— Dacă ziceți la Vorgol, la Vorgol să fie... Hai, că neapucă noaptea!

Aerul e mai rece și strălucirea serii se stinge treptat. Lanurile se întind acum vineții și melancolice; departe-depart, la orizont, se pierde după marginea pămîntului globul uriaș de culoare zmeuric, tulbure, al soarelui. Are un aer rusesc străvechi acest tablou trist, această depărtare sinilie cu scutul acela tulbure, zmeuriu, pe ea. Iată, acum e și mai stins, n-a mai rămas din el decît o bucată, apoi — doar o fișie de foc tremurătoare... Se lasă repede penumbra albăstrie a nopții de vară, parcă cineva ar întinde-o nevăzut peste pămînt; în luncă e frig, ca într-o pivniță și stăruie un miros puternic de iarbă înrourată, și numai din cînd în cînd adie de undeva o boare caldă... În umbra nopții se ivesc o clipă și pier din nou răchitele de lîngă drum; pe crengile lor dorm cocoțați corbii cu penele zbîrlite... La răsărit, ca un cap mătăhălos, se înalță alene luna palidă.

Ce triste par la ceasul acesta satele cufundate în beznă! Liniștea lor de mormînt se destramă-n scîrțîitul arcurilor și-n clinchetul zurgălăilor. Ce pustiu, ce sălbatic pare drumul cel mare, vechi, uitat de mult și neumblat! Slavă Domnului că măcar răsare luna! Parcă tot e mai vesel...

V

Vorgol este un cătun nelocuit al răposatei mele mătuși, un sat de stepă, care s-a ridicat pe locul unde au fost conacul bunicului meu, dărîmat, și un alt sat mare, părăsit de trei sferturi din locuitori, plecați în Siberia în căutare de locuri

noi. Multă vreme drumul merge la vale. Acum luna e sus și se vede bine. Lunecînd prin iarba deasă, înrourată, trăsura se oprește din goană în fața unei construcții singuratice pe coasta unei zănoage. Zurgălăii amuțesc deodată și ne învăluie o tăcere de mormînt.

— Uf, da mare pustietate mai e pe-aici! zice Kornei, dîndu-se jos de pe capră, iar glasul lui răsună straniu în preajma acestor ziduri golașe. Rămîneți aici, în cerdac; eu mă duc s-adăp caii și să le arunc un pumn de ovăz.

Spunînd aceasta, pornește cu caii la vale, spre fîntînă, în clinchet răsunător de zurgălăi. Rămas singur, urc în cerdacul de lemn al clădirii laterale și mă așez pe o treaptă...

E lugubru aici, în această zănoagă închisă din toate părțile între dealuri ce coboară spre albia secată a râului Vorgol și scaldată acum în lumina palidă a lunii! Ograda largă și pustie se prelungește cu un imaș țărănesc, iar dincolo de imaș se zăresc, negre, șapte căsuțe joase care-și ascund viața tainică de noapte...

— Kornei, îl strig, îndată ce-l văd urcînd la deal cu caii, trebuie să plecăm! S-o pornim la pas, o să-i hrănim acasă.

Kornei se oprește.

— Vi s-a urît?

— Mi s-a urît. La naiba!... Hai, să plecăm.

— Acu e încă bine! zice Kornei ironic. Da să fi venit dumneavoastră toamna sau iarna!

— Cum puteți trăi aici, nu pot pricepe!

Cu ochii în pămînt, Kornei își răsuțește o țigară, și multă vreme nu scoate o vorbă. Apoi răspunde, cum-pănit:

— Iac-așa... pînă una, alta...

— Cum adică „pînă una alta“?... Dar mai tîrziu ce-are să fie?

— Mai tîrziu, ce-o da Dumnezeu. Ceva tot are să fie...

— Dar ce anume?

— Păi, ceva tot are să fie... Doar n-o să stăm aici toată viața, să tăiem frunze la ciîni... O să se împrăștie oamenii, o să se așeze pe alte locuri, sau poate o fi altminteri...

— Dar cum?

În lumina lunii văd limpede fața lui Kornei, dar el își lasă capul în pământ, se încruntă și-și mută privirea în altă parte.

— Cum altminteri?

— O să se vadă atunci, îmi răspunde Kornei, întunecat.

Să pornim boierule, că se lasă noaptea!

Și se suie tăcut pe capră.

1903

MIȘCÎND din cînd în cînd hățurile, inginerul hotarnic asculta distrat tropotul ritmic al copitelor pe drumul neted.

Nu se întunecase încă, și drumul care alerga spre răsărit părea violet.

Privind în depărtare, acolo unde cîmpurile se întindeau pînă la linia ferată, inginerul hotarnic trăgea din țigară și simțea o amețală plăcută, lăsîndu-se în voia unor gînduri melodioase, fără șir.

Cîmpurile arătau a toamnă, pustii și ruginite. Blînde ciocîrlii moțate picoteau trist pe mușuroaie. Mirosea aspru a tulpină de cartofi, de undeva venea o ușoară diră amăruie de fum... Și inginerul hotarnic se uita cu o dulce tristețe la cîmpurile cenușii peste care plutea lumina ușor argintie a lunii, difuză, ca întotdeauna pe vreme de secetă.

„Aș vrea totuși să știu, se gîndea el, ce s-a întîmplat cu mine astăzi? De ce-oi fi flecărit atîta, ce-a fost cu veselia aceea bolnăvicioasă care m-a apucat, acolo la Stoțki? Ce-i drept, sînt plecat de acasă de vreo două săptămîni, sînt frînt de oboseală, am făcut o grămadă de treburi... Sau poate că rachiul e de vină? Dar cît am băut? O nimica toată, două-trei păhărele... Atunci, ce-a putut să fie?”

Caii se opriă locului: la trecerea peste linia ferată bariera era lăsată; trebuia să coboare și să bată în ușa cantonierului.

Lumina ștearsă, calmă a apusului se răsfrîngea încă în fcreastra cantonului, și cabina i se păru inginerului pustie, aproape înspăimîntătoare, din cauza acestei străluciri mate a geamurilor și a liniștii ce domnea în jur.

„Să trec pe aici?” se întreba el.

Putea să treacă linia ferată pe aici și s-o ia spre Egorievo, spre Kamenka... Dar putea s-o treacă și la următorul canton: acolo va trebui să ia întâi drumul care trece pe lângă codrul Dubrovka, iar apoi prin niște lunci pustii spre Fînt'ua Uliilor.

Inginerul sta pe loc, nehotărît.

Se auzi întâi scîrțîitul ritmic, încetinit al unui car și, aruncînd o privire în dreapta sa, inginerul zări în lumina străvezie a lunii un cal mare, alb; bătrîn, deșelat, cu buzele atîrnîndu-i jalnic. Avea un craniu enorm; un smoc de paie, băgat sub căpăstru, se țepea ciudat lângă ochiul drept, pe jumătate închis.

— Un'te bagi?! strigă inginerul hotarnic, ridicînd în aer biciușca.

Dar calul nici nu clipi. Forăind, trecu chiar pe lângă umărul lui, iar după aceea apăru căruța scîrțîitoare, mirosind a catran și a rogojină. Un mușic roșcat și lătos, într-o cămașă roșie fără cingătoare, stătea întins în căruță cu fața în jos.

— Hei, unchiașule! strigă glumeț inginerul și glasul lui tremură. Ce, te pomenești c-ai murit?

Dar mușicul nu-și înalță capul, nu-i răspunse la chemare.

Atunci inginerul, fără să mai stea pe gînduri, smuci de hățul drept. Cotind prea brusc, șareta fu cît pe-acî să se răstoarne și porni voios chiar pe lângă linia ferată; mai departe, peste cîmpii, scliepa ca argintul lumina tulbure a lunii.

Ca și mai înainte inginerul se simțea bine, deși era trist și cuprins de neliniște... Nu se întîmplase nimic rău, nimic, slavă Domnului, dar parcă îi lipsea ceva... oamenii, poate un cămin, un prieten... Îi venea să cînte, să-și povestească cuiva viața... să întrebe pe cineva: la urma urmei, oare cum va fi pe lumea cealaltă? Merele din rai și dracii care ard în foc nestins astea-s aiureli, desigur... Dar tot aiureală este și dispariția totală. Pentru ce te-ai născut? La ce bun ai crescut, ai iubit, ai suferit, te-ai entuziasmat? Pentru ce ți-ai îndreptat gîndul, cu atîta avînt, spre Dumnezeu? De ce te-ai învoit la moarte, la viață?

— Pentru ce, dați-mi voie să vă întreb? zise inginerul hotarnic cu glas tare.

De existat pe lumea cealaltă și mai ales sub forma lui de acum, desigur, n-o să existe. Pentru că dacă va exista el, înseamnă că vor exista și caii aceștia... și miliarde de miliarde de alți cai de tot soiul, de fiare, păsări, gize, roiuri

uriasă de musculițe... Dar nici el nu poate să dispară fără urmă. Niciodată n-a crezut acest lucru. Se simte istovit de griji, de muncă, de crizele dese de astmă, dar ar vrea grozav să trăiască, să-și îngrijească sănătatea. La fiecare pas tremură pentru viața sa, în toate lucrurile din jur vede ceva tainic și dușmănos... Lumina lunii ce se revarsă peste câmpurile pustii, tăcerea din jur, o piatră întunecată în depărtare, calul rotaș care deodată ciulește urechile — toate îl sperie. A doua zi, când își aduce aminte, toate i se par firești, neînsemnate, dar noaptea — îl înfricoșează...

„Așa e și cu albăstrelele, se gândi inginerul hotarnic! Ziua sînt albastre; dar, ia uită-te seara la ele, la lumina lămpii, se fac viorii.“

— Piu — piu — piu! se auzi deodată undeva, sus, în lumina difuză a lunii, un sunet subțire, prădalnic.

Inginerul întoarse capul, văzu câmpul, stîlpii de telegraf, strălucirea mată ce alerga spre el de-a lungul șinelor, și-și simți sufletul cuprins de o neliniște și mai adîncă. Piuitul acesta, piuit de gaie sau de bufniță, care se pierdea în lumina lunii, îi aminti că seara molcomă, tăcută a luat sfîrșit și că pe câmpii se înstăpînește viața tainică a nopții. Acum, blîndele ciocîrlii moțate dorm, ele care-și petrec ultim le zile pe cîmpia părăsită... S-au trezit, în schimb, și toată noaptea se vor pîndi unele pe altele cu țipătul jalnic al foamei, toate aceste răpitoare mari și mici care ziua au moțait pe sîrmele de telegraf, sau pitite prin rîpe și la margini de pădure. Căscînd alene, o vulpe ieși tîrîș din vizuina ei aciuată într-o ripă pietroasă; ieși în lumina lunii și o luă cu băgare de seamă pe povîrniș, mișcîndu-și coada stufoasă... Prin stejărișul tînăr, printre tufe, sclipiră fosforescent doi cchi verzi de lup... Închipuindu-și frumusețea cumplită a acestor ochi, inginerul hotarnic simți un val de groază extatică.

Da, jalnic mai scheaună vulpea, care este slabă, prăpădită și alungată din vizuina ei de o fiară mai puternică, de vre-un bursuc cu gheare ascuțite! Cît de plîngăreț și de furios urlă un șoim tînăr flămînd! Și ce languros se întinde, cum mai rînjește o vulpe îmbuibată, cu blana deasă, lucioasă! Ce sonor și obraznic răsună rîsul acestui șoim cu glas subțirel, după ce-a smuls prada unui alt șoim mai slab! Și gîndul la toate acestea îl făcu pe inginerul hotarnic să se cutremure de un fel de groază voluptoasă.

Din nou caii se opriră în fața unui canton de cale ferată și din nou bariera închisă oprea trecerea peste șinc.

Dar s-a lăsat noaptea, o noapte palidă, uscată, scăldată în lumina lunii, iar cantonul de aici nu semăna cu primul. Acesta avea parcă viață în el, era prietenos, te atrăgea înăuntru unde se vedea o lampă aprinsă și focul ardea în sobă: se zărea gura roșie a sobei în care dansau limbile mari, roșii-portocalii ale flăcărilor.

— Hei, oameni buni! strigă slab inginerul hotarnic, bucuros să dea peste o casă locuită.

În clipa următoare, o javră lăptoasă porni să latre cu înverșunare lângă cai și o fetiță desculță se apropie de barieră, sfioasă și preocupată. Se auzi zîngănind un lanț și o cumpănă uriașă, înălțându-se lin, se întinse cu vîrful spre cer.

— Ești fetița cantonierului? o întrebă prietenos inginerul hotarnic pe copilă.

— Da, a cantonierului, răspunse ea și, plecîndu-și căpșorul, porni cu pași mărunți să ridice cealaltă parte a baricrei, în dosul căreia lumina lunii și miriștea pustie se contopeau într-un tot aerian luminos, argintiu, ca o mare depărtată.

— De ce arde focul la voi în sobă?

— Mama a pus apă la încălzit.

— Coace pîine?

— Nu, a murit ăla mic.

Inginerul deschise ochii, nedumerit.

— Cum a murit? întrebă el alarmat. Cînd?

— Adineaori.

— Și cît de mare era ăla mic?

— Mergea pe șapte luni.

Inginerul răsufală ușurat.

— Ei, nu-i nimic! hotărî el. Maică-ta o să nască altul.

— Păi, nouă nu ne pare rău după el, răspunse simplu fetița. Avem cinci. Și încă unul a fost tăiat nu demult.

— L-a tăiat trenul?

— Da, trenul. Mămuca frămînta plăcinte, iar el a ieșit tîrîș din canton și a adormit... Ne-au judecat din cauza lui, pe el l-au dezgropat, au crezut că l-am pus anume acolo.

Inginerul izbucni în rîs.

— Ia te uită, ce răufăcătoare! Ei, rămîi cu bine, îi mulțumesc!

— Umblați sănătos, îi răspunse rezervat fetița.

Cu un huruit puternic, caii purtară șareta peste podina de lemn spre acel ceva luminos și acrian ce plutea în față, o luară puțin spre dreapta, și apoi, scăpate de pe podina de lemn, roțile se rostogoliră cu un fșșșnet moale pe drumul neted, uscat.

Și din nou gîndurile inginerului se pierdură pentru multă vreme în tropotul ritmic și monoton al copitelor, pe care-l asculta doar luna ce-și înălța tot mai sus chipul palid...

„Toată starea asta a mea înseamnă pur și simplu că se schimbă vremea“, gîndi inginerul hotarnic, ca să-și dea curaj și continuînd să se gîndească la pricinile neliniștii sale.

Dar acum, după ce ultima așezare omenească rămase în urmă, cuvintele de îmbărbătare nu-i mai ajutau la fel. Ochii scrutau avid depărtarea... Oare ce-o fi pe povîrnișul acela depărtat, dincolo de vîlcea, învăluit într-o pîclă ușoară, luminoasă? Ceva lung, întunecat, zimțat... Un zid poate, rămășițele unei case? Nu, e doar o căpiță uitată pe cîmp. Apoi apăru un nou povîrniș și din nou o pășune mică, dînd într-o vale golașă, tulbure-argintie în lumina lunii. Dar ce-o fi oare acolo, se mișcă ceva întunecat? Un lup?

Inginerul își băgă două degete în gură, fluieră strident și trase de hățuri. Șleaurile lătrașului se lăsară în jos, calul rotaș ciuli urechile și încetini pasul... Se răspîndi un miros iute și plăcut de soduare de cal... Mogîldeța aceea întunecată, care-nainta pe povîrnișul strălucind de semănăturile de toamnă, înălță capul. Inginerul se îngrozi...

Mai trecură cîteva minute și ceva, nici el nu știa ce anume — ceva în silueta care se tot apropia, îl făcu pe inginerul hotarnic să-și dea seama că este un vițel... Părea bălțat, cu genele albe și prostuț...

Au un aer străvechi și sălbatic vițeei aceștia care rătăcesc toamna nesupravegheați. Săptămîni în șir cutrecieră cîmpiile, se sălbătesc, se obișnuiesc cu viața plină de taină a fiarelor și a păsărilor de pradă.

„Și porcii la fel! gîndi inginerul hotarnic. Vicrii negri încăpățînați, cu codițele lor răsucite! Toamna, aștia o iau haihui de acasă, se rătăcesc pe pășuni și povîrnișuri... Rîmă

țărîna la rădăcina tufelor, pe dîmburi, scot ceva din pămînt, clefăie și o întind înainte, mișcîndu-și formele vînjoase...”

Sclipea pelinul argintiu de-a lungul drumului, treceau ogoarele întunecate, fișiile de un verde-aprins ale semănăturilor de toamnă, luceau mat copitele iepei lăturașe care, cu o mișcare aproape feminină, își întorcea capul ca să nu privească spre calul rotaș... Acesta, puternic, își purta mîndru capul, alergînd la trap bătut... Inginerului îi veni pofta să fumeze o țigară, se săturase să stea așa, fără să facă nimic... Tot mai tulburat, cu gîndul la lucrul acela puternic, necruțătorșitainic care îl înconjura din toate părțile și parcă îl chema la o întrecere, aștepta ceva, tot mai neliniștit, în timp ce un glas lăuntric îi spunea tot mai insistent că așteptarea lui nu e zadarnică. Și ca o confirmare parcă, rotașul fornăi deodată. Inginerul hotarnic tresări și îl văzu alergînd cu urechile ciulite, cu o vioiciune neobișnuită, aproape cu îndrăzneală.

Simți un fior trecîndu-i prin tot trupul. Ca să vadă cît mai repede ceea ce trebuia să vadă, se dădu spre stînga și privi atent în fața lui. Acolo, ca și mai înainte, un cîmp pustiu se întindea sub strălucirea lunii. Dar cîmpul cobora ușor la vale, mai departe se înălța iar, și se întrerupea în zidul Dubrovkăi, întunecat, înalt și atît de minunat în lumina lunii.

Iat-o că se apropie întunecată; i se vedea bine umbra uriașă pe care o arunca pe cîmp... Și, o dată cu răcoarea ușoară, proaspătă a pădurii, adia căldura uscată, înmiresmată a stejarilor ... Dar iată și crîngul, e aproape de tot, umbra lui e mai deasă, lumina lunii mai vie, crîngul scaldat în razele lunii pare mai înalt, mai negru, mai majestuos... Încă o clipă, și trăsura intră în umbră, rostogolindu-se pe drumul neted pe lîngă marginea pădurii... Departe se văd poienile luminate, străjuite pitoresc de stejarii bătrîni, în adîncul minunat, ca de basm, al crîngului.

„Ah, ce frumos e!” voi să exclame înfiorat și plin de încîntare inginerul, dar deodată încremeni cu ochii larg deschiși.

Din adîncul crîngului, drept spre el, venea în goană, ușor, un cal alb.

„E cu puțință oare să fie același cal care a trecut mai adineaori pe lîngă căsuța paznicului, forăind răsunător?”

Încă o dată, inginerul se simți năpădit de o groază voluptoasă, cuprins parcă de un frig înțepător, de la rădăcina părului și pînă în vârful degetelor, și-și încordă privirea ca să vadă mai bine calul ce gonea spre el.

Dar era limpede că nu era același cal.

Iapa albă pe care o întîlnise lîngă canton tîra alene un car scîrțîitor. Bătrînețea, munca grea, viața de robie o făcuseră înfiorătoare, ciolănoasă, timpă și greoaie. Asta, însă, avea un pas vioi, ritmic, abia atingînd pămîntul. Își ținea capul atît de mîndru și de grațios, încît ghiceai îndată că este tinărară, puternică și că n-a tras nici măcar o zi în ham...

Dar tocmai asta era îngrozitor, iar inginerul uluit trase de hățuri.

Rotașul își săltă botul sus de tot și începu să danseze pe loc, lăturașul se lăsă din goană pe picioarele dinapoi. În clipa aceea, iapa albă sări ca un fulg peste șanțul de la marginea pădurii și apăru sus pe dîmbul înalt. Văzînd-o, rotașul forăi sălbatic, lăturașul se izbi cu atîta furie de hulu-bă, încît aceasta plesni, iar trăsurica se avîntă în salturi, înainte, peste arătură. Pierzîndu-și firea, inginerul hotarnic sări în picioare, își răsuci din două mișcări hățurile în jurul mîinilor și, lăsîndu-se pe spate, trase din răsputeri spre el hățul stîng; rotașul, dînd din cap, năvăla, chinuit de ză-bală, îl purtă în goană înapoi, pe drum.

Iapa albă răsărită pe dîmb părea turnată în argint. Îndată ce roțile șaretei atinseră bocănind drumul, ea sări jos de pe dîmb, lăsă șareta să treacă pe lîngă ea — inginerul hotarnic îi zări de-a-prope ochii minunați, strălucitori, ca niște ochi de om — și se luă vesel după șaretă.

— Săriți! strigă inginerul hotarnic cu o voce subțire și aruncă hățurile.

Ultimii stejari tineri ai crîngului dispărură într-o clipă, parcă cineva i-ar fi smuls din pămînt și din nou răsări în fața ochilor cîmpul întins, pustiu, scaldat în lumina tulbure a lunii. Ingerul întoarse capul și văzu că și iapa albă a ajuns în cîmp, gonind mai departe după șaretă, pe drumul cenușiu. Își pierduse doar din strălucire, ca și lumina lunii.

— Doamne ferește! mormăi inginerul, abia trăgîndu-și răsufierea șuierătoare, smucind din nou de hățuri și uitîndu-se mereu înapoi.

Nenorocire — și iapa albă îl urma acum mai încet!
„Ia, să mă prefac că nu-mi pasă“, hotărî inginerul, disperat, și mîna caii la vale, spre nesfîrșita Luncă Iastrebinii.

Prin luncă alerga, lucind argintiu, un rîu fără nume, atît de puțin adînc și de străveziu, încît puteai să numeri pietrele albe ce se vedeau pe prund sub apă. Rîul sclipea ca solzii unui pește în lumina lunii, iar lunca pustie și pietroasă era uimitor de tristă și de frumoasă. Dar nu era momentul să se bucure de asemenea frumuseți. Trebuia să mîne cu grijă caii la coborîș, ca să nu zboare la hopuri din trăsucică, trebuia să cotească în plin trap, cu îndemînare, la dreapta, iar apoi să treacă rîul prin vad. Caii știau și ei ce au de făcut — lăturașul gonea sprinten pe cărarea îngustă a dealului, iar rotașul coti tocmai la timp, aruncîndu-se sigur de el în rîu... Roțile se rostogoliră cu zgomot în argintul și pulberea diamantină a apelor, huruind surd pe pietrele albe, spălate de valuri...

„Să arunc ochii înapoi, sau nu? se gîndi inginerul hotarnic. Nu, mai bine nu!“

Dar imediat întoarse capul și fu cît pe-aci să scoată un țipăt: calul alb se afla din nou la doi pași de el, deasupra rîului, pe dunga malului rămas în urmă.

„S-a zis cu mine!“ își spuse inginerul cu o disperare veselă, închise ochii, și-l plesni din nou pe rotaș cu hățurile.

În clipa următoare, hurelul roților pe piștriș încetă, și ele se rostogoliră lin, cu cercurile ude, lucitoare, pe malul pietros, spre depărtarea tulbure, de un albastru ușor fumuriu al luncii fără de margini. Neputîndu-se stăpîni, inginerul se uită iar înapoi și, spre marea lui uimire, nu mai zări calul alb. Privi în stînga, privi în dreapta, spre apa străvezie ce alerga pe pietrele albe, apoi din nou înapoi... Se zărea doar lunca întinsă, scăldată toată în strălucirea lunii, care o învăluia asemenea unui fum ușor, luminos! În schimb, în spatele lui, în șaretă ședea o cerșetoare. Își ținea picioarele lungi și slabe încrucișate, avea opinci rupte, iar fața ei cu gura știrbă, luminată-ntr-o parte de lună, era întoarsă spre inginer. Ședea și se uita la el cu niște ochi rotunzi. Văzînd-o, inginerul hotarnic clănțăni din dinți și izbucni în rîs, un rîs răgușit, fără rost.

— Asta-i bună! zise el. Strașnică! Ți fi moartea, te pomenești?

Cerșetoarea tăcea.

— Taci? urmă inginerul. Va să zică, e adevărat?

Cerșetoarea tăcea și-l privea cu ochi nemișcați.

— Ți-ai găsit cu cine să glumești! zise amar inginerul. Sau poate nu-ți e de ajuns că ți-ai râs de mine o viață întreagă?

Și, deodată, simți o amărăciune și o obidă atât de adâncă, încât, fără să-și mai dea seama ce face, ridică biciușca. Simțea că i se pusese un nod în gât, lacrimi dulci de furie îl orbeau, dar, îndată ce ridică biciușca, bătrîna pieri parcă în văzduh; și doar undeva, în înaltul cerului, țiui din nou râsul subțire, fericit și rapace, al unei păsări de noapte.

— Piu — piu — piu — piu!

Apoi se pierdu în depărtare.

Inginerul hotarnic își veni în fire și-și făcu alenc semnul crucii.

1907 1927

I

ÎN SEARA aceea ne-am întâlnit în gară.

Ea aştepta pe cineva şi părea cu gândul în altă parte.

Trenul sosi, un puhoi de lume se revărsă pe peron. Plo-uase şi acum mirosea a pădure umedă, a cărbune. Erau o mulţime de cunoscuţi, abia mai izbuteam să-i salutăm pe toţi. Dar acela pe care ea îl căuta cu o privire plină de nelinişte, nu venise.

Trenul se puse din nou în mişcare, şi ea încrămeni pe loc, privind cu ochii albaştri larg deschişi vagoanele care se perindau prin faţa peronului. La ferestre, pe platforme — pretutindeni — feţe omenşti. Dar aceea de care avea ea nevoie nu se afla printre ele.

În sfârşit, şirul de vagoane, ca un perete compact, se termină, trecu şi tamponul din urmă, trenul începu să se micşoreze, deveni tot mai scurt, zburînd spre pădurile verzi. Pe peron, unde acum nu se mai afla nimeni, luceau dîre prelungi de apă de ploaie, în care se răsfrîngea cerul albastru.

Peronul era în umbră; soarele se ascunsese în spatele lui, îndărătul nostru; însă vilele din pădure, din faţa noastră, erau încă în bătaia razelor şi-şi jucau vesel geamurile ferestrelor. Undeva, cînta de zor un gramofon, cînta fonfăit, pătimăş şi disperat; în altă parte se auzea pocnetul bilelor de crochet şi strigăte de băieţandri... Fără să se uite la mine, ea îmi aruncă scurt: „Hai să ne plimbăm puţin“, iar eu o luai în urma ei.

În dosul gării ne izbi drept în ochi soarele strălucitor, gata să apună; mai departe se înălţa pădurea încărcată de umbră. Am mers multă vreme pe un drumeag de pădure îngust şi răcoros, sărind rădăcini şi trecînd poteci bătătorite, mai la o parte de drumul mare, plin de glod, printre plopî tremurători şi tufe dese de alun care ne atingeau cu frunzele

lor catifelate. Ea mergea înaintea mea, iar eu mă uitam la fusta care-i învăluia picioarele, la bluza cadrilată, la cozile ei împletite într-un coc greu pe ceafă. Călca cu îndemînare în locurile mai uscate, aplecîndu-se ca să se ferească de crengi.

— La ce te gîndeşti? mă întrebă o dată, fără să-şi întoarcă capul.

— La pantofii dumitale, i-am răspuns. Tocmai constatam că nu sînt cu tocuri înalte. Nu am încredere în femeile care poartă tocuri înalte.

— Şi în mine ai încredere?

— Am...

Dar iată că drumul de pădure luă sfîrşit şi ne pomenirăm deodată în plin soare, pe o movilă deschisă, acoperită de ierburi bogate. Ea se opri şi se întoarse spre mine.

— Ce drăguţ eşti! Umbli şi nu scoţi o vorbă din gură... Simt că mi se umple inima de tandreţe pentru dumneata...

— Mulţumesc. Aşa se întîmplă cînd omul suferă, i-am răspuns eu rezervat.

Ea făcu ochii mari.

— Suferă? Ce fel de suferinţă?

— Lasă, doar ştiu că ai aşteptat pe cineva şi că ai aşteptat zadarnic. Şi mai ştiu încă ceva: acum dumneata ai să-mi propui să alergăm — care ajunge mai repede.

— Ai ghicit. Vrei?

M-am apropiat de ea şi, luîndu-i mîinile într-ale mele, am tras-o spre mine. S-a dat la o parte.

— Nu, bolborosi ea, nu... Pentru Dumnezeu.

Şi, după o scurtă tăcere, îşi liberă mîinile cu omîşcare îndemînică, îşi prinse poalele fustei şi începu să coboare în fugă de pe movilă în luncă.

În dreapta şi în stînga se întindeau nişte rîpe împădurite, în faţă o vîlcea largă, acoperită de un strat de fin cosit, cufundată aproape toată în umbră. În luncă, se opri la hotarul dintre umbră şi lumina soarelui gata să asfinţească. După ce m-a lăsat să mă apropii pînă la un pas de ea, sări peste şanţ şi o luă de-a lungul vîlceleii. M-am luat după ea, cînd, deodată, din cer se năpusti asupra noastră un foşnet uşor, repezit, uscat, în timp ce pe un dîmb, ceva mai la stînga, se lăsa un curcubeu fin, fumegînd parcă.

— Plouă! strigă ea cu glas sonor şi porni şi mai departe prin lunca strălucitoare de ploaie.

O parte din luncă, scăldată încă în soare, tremura și scînteia ca într-un fel de plasă de sticlă cu sclipiri de aur; o ploaie rară, cu stropi mari, cădea zgomotoasă, zorită parcă. Se vedea cum dintr-un nor fumuriu și depărtat, în înaltul cerului de un azuriu vesel, cădeau stropi de ploaie ca niște ace mari, prelungi ... Apoi începură să cadă tot mai rar, curcubeul de pe dîmb își pierdu strălucirea și foșnetul pieri dintr-o dată, așa cum apăruse.

Ajungînd în dreptul unui stog, ea se lăsă în fîn și izbucni în rîs. Respira sacadat, în păr îi sclikeau picături de ploaie.

— Ia uite, cum îmi bate inima, mă invită ea, luîndu-mi mîna într-a ei.

Am prins-o în brațe, aplecîndu-mă spre buzele ei întredeschise. Nu se împotrivi.

Apoi mă dădu încetișor la o parte și-și întoarse fața care i se îmbujorase. Acum mușca un fir de iarbă uscat, iar ochii ei strălucitori priveau pierduți în depărtare.

— E pentru prima și ultima oară, zise ea. De acord?

— De acord.

Mă privi cu luare-aminte.

— Oare mă iubești măcar un pic? Mă simt atît de bine cu dumneata, sînt atît de fericită! Și nu ești de loc gelos... De altfel, faptul că am așteptat pe cineva, nu are, zău, nici o legătură cu noi doi... Da, oficial el este acum logodnicul meu, și în curînd voi deveni contesa El-Mammuna... De ce? Nu știu... Pur și simplu pentru că mă tem de el...

Îmi întinse mîinile, vrînd să se ridice. Le sărutai, pe rînd, amîndouă.

— Și acum să mergem, zise ea.

— Unde?

— Să ne plimbăm puțin prin luncă...

Am ajutat-o să se ridice și mi-a aruncat în treacăt un zîmbet sfios. Din cîteva gesturi drăgălașe, feminine, își potrivea părul și respiră apoi cu nesaț răcoarea luncii... În pădure, cînd aici, cînd mai departe, cînta înfundat cucul, subliniind parcă rezonanta ei după ploaie; în înaltul cerului pluteau și piereau pe rînd nori calzi, fumurii, cu marginile de un roșu de aur...

La întoarcere ne-am rătăcit. Dar ea reuși foarte repede să se orienteze și mă conduse cu un pas sigur.

Atunci, cedînd la rugămintile mele, pe scurt și mai mult prin aluzii, adînc tulburată, îmi spuse povestea ei. După ce isprăvi, cotinuarăm să umblăm multă vreme în tăcere.

În pădure se lăsase amurgul. Tăcută și întunecată, pădurea se întindea pe multe verste de jur împrejur. Și tot acest ținut nordic, împădurit, era acum în așteptarea tristă și netulburată a nopții. Penumbra șovăitoare pierrea, cuprinsă parcă de somnolență. Ne strecuram nu departe de un lac puțin adînc, mlăștinos, care se mai vedea ca o pată albă printre copaci. Dar și el era trist și lipsit de strălucire, ca și pădurea. Nori de ploaie se buluciră aproape de tot, contopindu-se cu întunericul pădurii. Iar aerul cald, somnolent încremenea parcă, ametit de mireasma ierburilor de mlaștină și de izul rășinoaselor. Sub tufele care adormeau, ușor legănate de șoapta tainică a greierilor, licuricii pîlpîiau ca niște smaralde cu ape aurii... Ca să scurtăm drumul, am părăsit malul lacului, cotind pe un coridor lung și larg de pini seculari. Dibuind cu greu drumul prin întuneric, mergeam prin nisipul adînc, spre o poiană, cînd deodată în desișul încălzit de rășinoase se auzi un foșnet și o bufniță mare cu un cap uriaș se ivi, aruncîndu-se spre noi. Am reușit chiar să-i disting nădragii cenușii; apoi își luă zborul, fîlfîind din aripile-i largi, rotunde. Speriată, ea se trăsese înapoi și se oprise. Iar bufnița, după ce zbură încet în semicerc, căzu din nou spre vîrfurile copacilor și se pierdu lin în desișul crengilor, în beznă.

— Semn rău, zise ea, clătînînd din cap.

Și, văzînd că zîmbesc, repetă naiv și stăruitor:

— Te asigur că e un semn rău.

— Și, mă rog, ce se poate întîmpla?

— Of, nu știu! De altfel, puțin îmi pasă. Zilele acestea petrecute cu dumneata, și mai ales seara aceasta, n-am să le uit niciodată. Lasă-mă ca la despărțire...

Nu-și sfîrși fraza, mă îmbrățișă, mă privi trist, cu duioșie, rămase pe gînduri o clipă, mă sărută pe ochi, întîi pe unul, apoi pe celălalt... Și am pornit prin poiană spre luminița verde a semaforului care clipea în dosul copacilor.

Se întunecase de-a binchea și ploaia porni din nou să șușotească încetișor, prin pădure. Cînd am intrat, în sfîrșit, din fugă, pe terasa vilei, sub tenda de prelată, unde pe

masa pusă pentru ceaiul de seară ardeau lumînări cu abajururi mici, ploua cu găleata.

Ne scuturam de ploaie și povesteam, exagerînd, cum ne-am rătăcit, cum am tot căutat drumul. Dar deodată am amuțit amîndoi: dintr-un colț întunecat al terasei se ridică de pe balansoar un bărbat de vreo treizeci de ani, neînchipuit de înalt, slab și lat în umeri. Avea craniul pleșuv, ochii strălucitori și purta o barbă neagră, frumoasă. Bătrînii se fistîciră, ea se făcu albă la față. I-am strîns mîna mare pe care mi-o întinse și am remarcat pe un ton glumeț:

— Doamne, ce înalt sînteți! Ați fi fost un splendid cavalier medieval în zale.

— Da? mă întrebă el vioi. Deh, ar fi fost cu puțință. Sînt contele Mammuna...

S-a găsit pentru mine o umbrelă uriașă, mi s-au dat o mulțime de sfaturi, pe unde s-o iau ca să ajung mai repede, și iată-mă coborînd treptele ude ale terasei în bezna de nepătruns a nopții.

Ea stătea în prag, în triumghiul luminat al cortului de prelată. Ajuns la porțița vilei, i-am auzit glasul domol, ca și cînd m-aș fi aflat lîngă ea:

— Adio!

A fost ultimul cuvînt pe care l-am auzit din gura ei.

II

„Dragul meu, îmi scria ea, patru luni mai tîrziu, nu mă învinovăți pentru faptul că am dispărut, fără să-ți las un cuvînt măcar. El a fost de o mie de ori mai puternic ca mine. Mi-am pierdut orice voință, am scăpat momentul cînd se mai puteau rupe firele. Acum nu mai am aproape nici o speranță să te mai întîlnesc. De altfel, cine știe cum ne-am fi întîlnit! Mi se pare că nu mă înșel cîtuși de puțin în privința sentimentelor dumitale. Pentru dumneata, toate acestea n-au fost decît o mică poveste de dragoste, nimic mai mult. Dar n-are a face; îți jur că dacă am iubit vreodată pe cineva, pe dumneata te-am iubit...

Ce este oare iubirea aceasta, pe care oamenii au cîntat-o de miliarde de ori? De altfel, poate că iubirea însăși n-are importanță. Nu demult, am citit într-o scrisoare a unui scri-

itor care nu mai trăiește: «Iubirea e o aspirație spre ceea ce nu există și nici nu poate exista». Da, da, nu poate exista niciodată. Dar n-are a face. Te-am iubit și te iubesc...

Îmi amintesc de dumneata, mai ales pe înserat. Ne-am despărțit pe înserat și tot pe înserat îți scriu pentru prima și, probabil, pentru ultima oară. Îți scriu de departe: de pe înălțimile Alpilor, într-o seară de octombrie, dintr-un hotel pustiu, cocoțat deasupra norilor. El are un început de tuberculoză, iar eu îmi bat joc de viața lui fără nici un fel de scrupul. Nu numai că-l țin aici în Alpi, în cel mai stupid sezon; dar îl și trag după mine prin munți și pe lacuri, în cele mai urâte zile, cu ceață. Acum el îmi este supus mie.

Tace zile întregi, ochii lui fulgeră, dar îmi este supus. Și astăzi m-a însoțit tăcând tot timpul... Când am intrat în hotel, personalul de serviciu, oamenii aceia sortiți să-și sfârșească zilele aici, ducând la bucătărie o viață simplă de țărani, au rămas uimiți: ciudați oaspeți! Dar poate și pentru că el era palid și deșirat, ca moartea.

Trebuie să știi că am venit aici din cauza dumată. Ca să pot să mă gândesc la dumneata, să-mi depăn amintirile aici, în liniște și fără nici o speranță...

Cît de frumos, cît de vișător se colorează în albastru, toamna târziu, aceste văi care se pierd una după alta în munți. Cerul nepăsător atîrnă jos de tot deasupra lacurilor de plumb, încremenite printre lanțurile de munți albastrii, învăluți în ceață. Când privesc acest cer înnourat, mă simt atrasă de cețuri; aș vrea să plec acolo în creierul munților să-mi petrec noaptea în vreun hotel pustiu... Aș da jumătate din viață ca să fii aici cu mine...

Azi dimineață am plecat din oraș cu un vaporet, iar după amiază am început să urcăm. Ce drum trist! Pădurea joasă de pe povîrnișuri, de pe coastele abrupte, era rară, amorțită, și-și scutura cu zgîrcenie frunzele mici, galbene. Din cînd în cînd, de după copaci ne priveau timp, uimite, niște vaci mari, roșietice. Uneori, se auzea fluieratul ca de pasăre al unor tineri păstori care adunau vreascuri printre tufe. În liniștea din ce în ce mai adîncă, urcam mereu, tot mai sus, în timp ce din munți, de pe pantele abrupte cu pini vineții, mohorîți, cobora, involburîndu-se pîcios, iarna. Când mă opream ca să-mi trag răsufarea, îmi lăsam îndelung privirea departe în jos, pe văile cu copaci de culoare liliachie.

Atunci auzeam cum cade fiecare frunză, iar tufele ude plingeau parcă încet, încet de tot...

În apropierea unui tunel care-și căsca gura neagră prin ceață am întâlnit o așezare; vreo cinci-șase bordeie, adormite pe un povârniș. Urcușul era greu; înaintam anevoios, călcînd pe niște traverse murdare, alunecoase. Apoi așezarea a rămas în urmă, jos; doar ca o pată; de sus, din munți, venea o boare umedă — ninsoare de toamnă tîrzie.

Atunci, el s-a oprit și mi-a propus să ne întoarcem.

Ca să-i fac în ciudă, am refuzat.

— Nu-i de loc bine ceea ce faci, a ripostat el, a stat o clipă pe gînduri, apoi a pornit mai departe.

Ceața ne învăluia tot mai deasă, mai întunecată, iar noi mergeam în întîmpinarea ei. Am trecut de gura neagră, afumată, a tunelului, am traversat un pod suspendat, aproape vertical, deasupra unui defileu adînc unde ceața se involbura, fumegînd parcă... Era destul ca tovarășul meu de drum să rămîna doi pași în urmă, pentru a pieri, înghițit parcă, în ceață. Cînd ne strigam unul pe altul, glasurile noastre sunau straniu, înfundat.

O dată m-a strigat pe nume, simțeam că se află în urma mea, și cînd m-am oprit, s-a apropiat și mi-a întins mîna.

— Fii drăguță, mă rugă el sfios, bagă-ți mîna în mîneca mea și trage-mi flaneaua.

Mi s-a făcut milă de el. Și-a dat seama ce simt, și-a lăsat ochii în jos și a adăugat:

— Și pe urmă, hai să plecăm de-aici, undeva unde e cald și să ne apucăm amîndoi de ceva. Că așa, e tare greu. Asta e un adevărat iad, nu călătorie de nuntă.

— Trebuie să ne despărțim, i-am răspuns.

Tăcu. Apoi mormăi, încruntîndu-se:

— E greu...

— O să iau asupra mea această treabă grea, am zis eu. N-ai dreptul să faci din mine o victimă a dragostei tale stupide.

— Am dreptul să fac orice, ripostă el, privindu-mă țintă. N-am nimic de pierdut.

I-am întors spatele și am pornit mai departe.

Traversele ude, pe care stratul de zăpadă se topea, alergau spre noi de sus, pinii și brazilii coborau pe coastele abrupte. În penumbra serii, prin ceață, se simțeau mai mult decît

se zăreau, petcele lor liliachii profilându-se în sus. Și peste toți acești munți mohorâți stăruia liniștea grea a unei împărății himerice din care lipsea orice urmă de viață. Deodată, în bradul bătrîn care străjuia drumul se auzi un foșnet. Îți mai amintești de bufnița de atunci? În clipa aceea mi-am adus aminte de ea și atunci am luat hotărîrea să-ți scriu negreșit. Acum, însă, nu era bufniță, ci un sfredeluș — cea mai mică pasăre se pare — cenușiu, și mărunțel, și-a luat zborul din brațul parcă fumegînd și ud al bradului, s-a oprit o clipă în drum și s-a pierdut apoi alene spre rîpe, la stînga, în ceață.

Încearcă să-ți închipui această seară; desigurile întunecate ale codrului, zăpada umedă, palidă, de-a lungul drumului, prăpastiile fumegînde în care stăpînea o beznă de nepătruns... Iar sfredelușul era netulburat. Nu-l îngrijora de loc noaptele iarnă în munți: avea s-o petreacă pe unde s-o nimeri, lăsîndu-se în seama unei ocrotiri de sus. Eu însă nu cred într-o asemenea ocrotire.

Curînd am să mă culc în această cameră de hotel pustiu, înghețat, care miroase a pin; iar cînd voi stinge lumina, o să mă gîndesc că mă aflu dincolo de nori, într-o adevărată împărăție a morții. El stă întins în camera vecină și tușește înăbușit. Nu e un om, ci mai curînd o procesiune funebră. Îl urăsc din tot sufletul!

Dacă ne vom întîlni și voi fi liberă, am să-ți sărut mîinile amîndouă de bucurie; și fă atunci ce vrei cu mine. Da, așa are să fie..."

III

Dar și această scrisoare ajunse în mîinile mele cine știe cînd. Din Moscova fusese expediată la țară. Acolo zăcuse vreo trei luni, apoi cutreierase Sudul. Am primit-o abia la începutul lui martie, cu puțin înainte de plecarea mea din Crimcea.

M-a înduioșat, m-a tulburat adînc.

Dar ce să-i răspund? Ce puteam să fac? Am stat, m-am gîndit mult și am ajuns la o singură hotărîre, Doamne, iartă-mă:

„Ia să plec și eu cu calul în munți“.

Peste culmile din Crimeea de asemenea plutea ceața. Dar era primăvară, și eu nu aveam decît douăzeci și opt de ani...

Pe Leai-liu, într-o cîrciumă murdară din trecătoare, beam vin negru, acru, în timp ce se înhăma pentru mine o troică. Priveliștea se pierdea în pîcla adusă de vînt prin dreptul ferestruicii... Am scos scrisoarea, am recitit-o, și inima a început să-mi bată cu putere.

„Ah, scumpa mea, neasemuita mea! Dar ce-i de făcut? Ce-i de făcut?”

Nu mai puteam sta locului în cîrciumă și am ieșit la aer...

Ceața se împurpura, se risipea. Culmile învăluite în pîclă se înseninau, se încălzeau parcă. În înaltul cerului, prin perdelele de nori se contura ceva luminos, gingas, aducător de bucurie. Creștea, se întindea și deodată azurul începu să strălucească...

Trebuia să-i scriu — negreșit!

Dar ce să scriu? Și unde?

Deasupra munților golași care mă înconjurau ca un pustiu strălucea un fel de cupolă azurie acriană. Dar peste prăpăstii stîncile zimțate se involburară încă multă vreme.

În cele din urmă apăru soarele și ceața se risipi fără urmă. Peste munți cerul se descoperi în toată imensitatea lui și podisul unduios începu să clipească, verde, pînă departe, sub văzduhul curat. Vîntul bătea dinspre nord, dar era blînd, duios. Îmbătat de acest vînt, m-am apropiat de stînci ca să mai văd încă o dată marea.

O umbră gingașă, fumurie, purtînd o aureolă roză, căzu dinspre mine în aburul des și tremurător ce plutea sub novîrnisul abrupt. În fata ochilor mei se desfășura o cîmpie fără sfîrșit, răscolită. O cîmpie de nori buluciti — o țară întreagă de dealuri albe, afîinate. În loc de prăpăstii fără fund și de stînci, în loc de țarm și de golfuri, la picioarele mele se desfășura pînă departe în zare această cîmpie, care atîrna ca un strat nemărginit deasupra mării. Și toate puterile sufletului meu, tot dorul și toată bucuria — dorul după ea, pe care o iubeam atunci, și bucuria înconștientă că e primăvară, că sînt tînăr — toate se îndreptară acolo, spre hotarul orizontului, dincolo de marginea dinspre sud a stratului de

nori, unde se întindea panglica lungă, de un albastru dens, a mării...

Cîntecul monoton al clopoțelului anunța un drum lung, vorbea despre un trecut care s-a dus și nu se mai întoarce, despre viața nouă care mă aștepta. O trăsură veche, o veche troică de poștă, un surugiu tătar cu urechi clăpăuge cocoțat pe capra înaltă, alături de geamantancle legate cu strășnicie, tropotul ritmic al copitelor, vaierul neîncetat al clopoțeilor și fișia șerpuitoare nesfîrșită a șoselei... Multă vreme mi-am tot întors capul ca să privesc stîncile zimțate de un albastru-fumuriu, ce se reliefa, ascuțite, pe azurul cerului pustiu... În clinchetul acela răsunător și-n tropotul cailor, troica se rostogolea tot mai la vale, tot mai adînc, în prăpăstiile pitorești și împădurite, tot mai departe de trecătoarea care creștea mereu, înălțîndu-se spre țăriile cerului.

Acolo, în aceste văi taciturne de munte, stăruia liniștea străvezie a primelor zile de primăvară, frumusețea azurului palid și senin, a copacilor încă negri, goi, frumusețea frunzelor cafenii căzute în toamnă, presate în desișul tufelor, frumusețea celor dintîi violete, a lalelelor sălbatice.

Abia începeau să înverzească povîrnișurile repezi de munte, revenindu-și după zăpadă și frig. Aerul era curat ca un cristal și răcoros, cum numai într-o primăvară timpurie poate fi...

Și, atunci, mi s-a părut că nu am nevoie de nimic în viață în afară de această primăvară și de gîndurile mele de fericire.

La sfîrșitul lunii martie, aflîndu-mă în țară, în Nord, am primit cu poșta, prin Moscova, o telegramă din Geneva:

„Îndeplinind ultima dorință a soției mele, vă comunic că a decedat în ziua de 17 martie a. c.

„EL – MAMMUNA.“

1909 – 1926

I

Străbunicul Krasovilor, poreclit deslugiȚiganul, murise sfișiat de ogarii boierului Durnovo. Țiganul îi suflase lui stăpînu-său ibovnica. Boierul poruncise ca Țiganul să fie scos afară din Durnovka și lăsat singur pe un dîmb. După aceea, și-a adus ogarii și a strigat: „Șo, pe el!“ Țiganul, buimăcit, a rupt-o la fugă. Or, e știut că nu trebuie să fugi dinaintea ogarilor.

Bunicul Krasovilor, izbutind să se elibereze din șerbie, s-a mutat cu toată familia la oraș și curînd i s-a dus buhul: a ajuns tîlhar. A închiriat neveste-si o căsuță în Ciornaia Sloboda, a pus-o să lucreze dantele pentru ca să aibă cu ce să-și țină zilele, iar el, împreună cu un oarecare tîrgoveț Belokopîtov, a pornit prin gubernie să prade bisericile. Cînd a fost prins, purtarea lui a stîrnit admirația întregului județ, și multă vreme s-a vorbit de felul cum s-a ținut în fața judecării. Se zice că stătea nepăsător, îmbrăcat cu caftanul lui de catifea și încălțat cu cizme din piele de capră, își juca a batjocură ochii și fălcile obrazilor și, cum nu se poate mai respectuos, își recunoștea pînă în cele mai mici amănunte faptele ticăloase:

— Întocmai, întocmai.

Îar tatăl Krasovilor fusese un biet negustoraș. O vreme a cutreierat județul, pe urmă s-a așezat în satulsău debaștină, Durnovka, și a deschis o prăvălioară. Dar a dat faliment, a căzut în patima beției și s-a mutat din nou în oraș unde a și murit. Feciorii lui, Tihon și Kuzma, au fost mai întîi vînzători de prăvălie, apoi s-au făcut și ei negustori ambulanți. Porneau cu căruța în care își aveau lada cu marfă și strigau cu glas trist, a jale parcă:

— Hai la marfă-ă! Marfă pentru neveste-e!

Marfa — oglinjoare, săpun parfumat, inele, ață, basmale, ace, covrigi se afla în ladă, iar alături, de-a dreptul în căruță, tot ce adunau în schimbul ei: piei de pisică, ouă, pînză, zdrențe...

Dar într-o zi, după ce cutrecieraseră împreună județul mai mulți ani în șir, frații s-au luat la bătaie și puțin a lipsit să nu se înjunghie. De atunci s-au despărțit, ca să nu cadă în păcat. Kuzma a intrat ca argat la un negustor de vite, iar Tihon a închiriat hanul de pe șoseaua din spatele gării Vorgol, la vreo cinci verste de Durnovka, și a deschis o cîrciumă și o băcănie pe a cărei firmă scria: „comerț de mărfuri mărunte ceai sahîr tiutiun țăgări și alte“.

Pe la vîrsta de patruzeci de ani, barba lui Tihon începu să încărunțească. Totuși nu se schimbase de loc: era înalt, zvelt și tot așa de frumos ca și în trecut, cu fața aspră, negricioasă, puțin ciupită de vărsat, umerii lați și ciolănoși, vorba autoritară și dură, mișcărilor iuți și îndeminatice. Numai sprîncenele i se încruntau mai des și ochii priveau mai oțărît ca înainte.

Toamna, în zilele acelea mohorîte, cînd prin sate se strîngeau dările și cînd vînzările la mezat se țineau lanț, Tihon gonea neobosit pe drumuri în urma zapciilor. Fără să știe ce-i odihna, alerga pe la moșieri ca să le cumpere lanul de grîu nesecerat sau să le ia în arendă pămînturile pe un preț de nimic... O bună bucată de vreme trăi fără cununie cu o bucătăreasă mută — „ce-i rău? abia că nu mai umblă cu vorba“, zicea el — avu cu ea un copil, pe care femeia îl înăbuși fără să vrea în timpul somnului. După aceea se însură cu slujnica tomnatică a contesei Șahova. Cu zestrea pe care o luă, „dădu gata“ pe cel din urmă vlăstar din neamul scăpătat al Durnovilor — un cuconaș grăsuliu și blajin, chel la vîrsta de douăzeci și cinci de ani, dar cu o minunată barbă castanie. Cînd țăranii afluă că moșia Durnovka a trecut în mîinile lui Tihon, nu-și putură stăpîni exclamațiile de uimire și mîndrie. Și cu drept cuvînt: doar aproape toată Durnovka era locuită numai de Krasovi.

Îi uimea și faptul că Tihon izbutea să vadă de toate: și de vînzări, și cumpărări, ba găsea timp și pentru moșie, unde aproape că nu era zi să nu-i calce piciorul și unde cu ochiul lui de uliu supraveghea fiecare palmă de pămînt... Toți se minunau:

— Aprig om! Strașnic gospodar!

De altfel, el însuși căuta să le întărească această părere. De câte ori îi venea la îndemână, le spunea în chip de povață:

— Muncesc și nu risipesc nimic, dar de-o să vă prind cu ocaua mică, o să-l vedeți pe dracu. Și pe bună dreptate. Eu, frate, mi-s rus sadea. Nu vreau nimic de pomană, dar nici nu dau pe veresie ce-i al meu! Să ai în vedere că nu-mi place să răsfăț pe nimeni și de aceea nici pe voi n-am să vă răsfăț!

Iar Nastasia Petrovna (o femeie puhavă, gălbejită, cu părul cînepiu și rar; întrucît năștea numai fete moarte, era veșnic cu burta la gură — din care pricină avea un mers legănat ca de rață, călcînd cu virful picioarelor înăuntru) ofta și adăuga și ea:

— Of, doamne, n-ai glagolie nici cît o găină! Ce-ți bați gura cu proștii ăștia? Tu-ți dai silința să le deschizi capul, iar lor puțin le pasă de povețele tale. Ia te uită la ăsta cum stă cu picioarele răschirate: parcă-i șahul Persiei!

Toamna, în preajma hanului, așezat cu o coastă spre șosea și cu cealaltă spre gară și siloz, de dimineată pînă seara se auzeau scîrțîind roțile căruțelor încărcate cu grîne, care veneau șiruri-șiruri și din josul și din susul drumului. Neconținut se trîntea cînd ușa cîrciumii, unde stătea la tejghea Nastasia Petrovna, cînd ușa dughenii — o încăpere întunecoasă, murdară, în care te înăbușea mirosul tare de săpun, scrumbii, mahorcă, turtă dulce și gaz. Mereu se auzea în cîrciumă:

— U-u! Strașnică votcă mai ai, Petrovna! Mi s-a și urcat la cap, bat-o focul s-o bată...

— Ca mierea-i de dulce, drăguță!

— Poate i-ai adăugat niscăi tutun?

— Ia nu mai face pe deșteptul!

În dughenă, de obicei, era mai multă lume:

— Ilici, îmi cîntărești și mie un funt de afumătură?

— Îți cîntăresc, frate. Anul ăsta, mulțumesc lui dumnezeu, sînt foarte bine aprovizionat cu afumături.

— Și cum le dai?

— Ieftin, ieftin de tot.

— Jupîne! Ai niște dohot mai de soi?

— Nici la nunta lui hunică-tu n-a fost dohot mai bun ca ăsta, drăguță!

— Și cu cât îl dai?

Închiderea cârciumilor și pierderea oricărei speranțe de a mai avea copii au fost evenimentele cele mai de seamă din viața lui Tihon Ilici. Când nu i-a mai rămas nici o urmă de îndoială că nu-i era dat să fie tată, a îmbătrânit dintr-o dată. La început, luase lucrurile în glumă:

— Nu, nu mă dau bătut, spunea el cunoscuților. Fără copii, omul nu-i om, ci, ia, o biată buruiană acolo...

Dar, pe măsură ce trecea vremea, îl apuca tot mai mult spaima. „Cum adică, se întreba el, una să omoare copilul în somn, iar astăaltă să nască numai prunci morți?“... Zilele cât a ținut sarcina din urmă au fost cele mai grele din viața lui. Tihon Ilici era arțăgos, nu-și găsea astîmpărul, iar Nastasia Petrovna se ruga și plîngea pe ascuns. Și tare mai arăta jalnică noaptea, la lumina candeliei, când se dădea încetișor jos din pat, incredințată că bărbatu-său doarme; și, lăsîndu-se anevoie în genunchi, începea a șopti rugăciuni, a bate mătănii, a înălța priviri deznădăjduite spre icoane, și apoi iar se ridica cu greu, ca o bătrînă, în picioare. Încă din copilărie, deși n-avea curajul să și-o mărturisească, lui Tihon Ilici nu-i plăceau candelile cu lumina lor ca de biserică, șovăitoare. Îi rămăsese întipărită în minte, pentru toată viața, noaptea aceea de noiembrie când, ca și acum, în căsuța lăsată într-o rînă, din Ciornaia Sloboda, ardea candela — cuminte, prietenos, trist... Umbrele întunecate ale lăntișoarelor ei jucau pe pereți, în încăpere domnea o liniște de mormînt, iar pe lavița de sub icoane zăcea tată-său cu ochii închiși, cu nasul ascuțit îndreptat spre tavan și cu mîinile ca de ceară înecrușate pe piept... În vremea asta, dincolo de ferestruica acoperită cu o cîrpă roșie, se auzeau cîntece jalnice, plînsete și larmă de armonici: treceau recruții, tropăind fără cadență. Acum, candela ardea și ziua și noaptea.

Adeseori poposeau la han, ca să-și hrănească telegarii, negustori ambulănți din ținutul Vladimirului. Așa se făcu că în casa lui Tihon Ilici se ivi „Noul zodiac complet, făcător de minuni, care prezice viitorul și răspunde la întrebările ce i se pun, și care arată totodată metoda cea mai simplă de a ghici în cărți, în bobi și în cafea“.

Cînd se lăsa întunericul serii, Nastasia Petrovna își puna ochelarii, făcea un cocoloș de ceară și începea să-l arunce peste cercurile zodiacului. Tihon Ilici se uita cu coada

ochiului. Dar răspunsurile pe care le căpăta erau fie grosolane, fie înfricoșătoare sau de-a dreptul caraghioase.

— Mă iubește bărbatul? întreba Nastasia Petrovna.

Iar zodiacul îi răspundea:

— Te iubește, precum câinele pisica.

— Cîți copii am să am?

— Soarta ți-a hărăzit să mori, iarba cea rea n-are ce căuta printre holde.

Atunci Tihon Ilici îi spunea:

— Lasă-mă pe mine să arunc...

Și puneă și el întrebări:

— Să pornesc judecata cu persoana la care mă gîndesc?

Dar și lui îi răspundea anapoda:

— Numără-ți dinții din gură.

Într-o zi, vîrîndu-și capul în bucătăria pe care o credea goală, Tihon Ilici o văzu pe navastă-sa stînd lîngă copaia copilului bucătăresei. Un pui porumbac de găină se plimba piuind pe prichiciul ferestrei și prindea muște, ciocănind cu pliscul în geamuri, iar Nastasia Petrovna ședea pe laviță, hîțîna pruncul și cînta cu glas tremurat și jalnic un cîntec vechi de leagăn:

Unde-i pruncul, puiul meu?

Leagăn, leagănă-l mereu!

Doarme-n dulce gungurit

În iatacul liniștit...

Nu călcați pe lîngă noi,

Nici pe preșurile moi!

Nici la ușă, la iatac,

Să nu bateți după plac!

Doarme micul meu cocon

Pe pernute cu feston,

Plăpumioara-i de mătase

Brodată-i cu flori frumoase.

Chipul lui Tihon Ilici se schimbase într-atît în clipa aceea, încît Nastasia Petrovna nu se tulbură cînd îl văzu și nici nu-și pierdu cumpătul. Începu doar să plîngă și, suflîndu-și nasul, îi zise cu glas stins:

— Pentru Dumnezeu, du-mă la schimnic...

Și Tihon Ilici o duse la Zadonok. Dar pe drum își zicea că Dumnezeu, totuși, trebuie să-l pedepsească, pentru că,

fiind veșnic prins de grijile lumești, se ducea la biserică numai în noaptea învierii. Cu toate acestea, tot felul de gânduri nelegiuite îi treceau prin minte: se asemuia cu părinții acelor sfinți care n-au avut multă vreme copii. Era o nesocotință, bineînțeles, dar de mult băgase de seamă că în trupul lui mai sălășluiește cineva, mai prost decât el. Înainte de a porni la drum, primise o scrisoare de la Muntele Athos, care glăsuia: „Tihon Ilici, binefăcător iubit de Dumnezeu! Pace ție și mîntuire, binecuvîntarea Celui-de-Sus și mila prea cinstitei și preamăritei Născătoare de Dumnezeu, de la al său dar pămîntesc, sfîntul Munte Athos, miluire! Am avut fericirea să aud de faptele tale bune și de daniile cu care miluiești zidurile și poddoabele locașurile domnului și chiliile fraților întru ascultare. Din pricina vechimii, bordeiul meu a ajuns într-o asemenea stare de părăginire...” Și Tihon Ilici trimise o bancnotă de zece ruble pentru repararea bordeiului. De mult trecuse vremea cînd credea, cu o mîndrie naivă de copil, că faima lui a ajuns pînă la Muntele Athos și, deși era convins că părăginirea nenumăratelor chilii de pe Muntele Athos nu era decât o poveste, totuși trimise banii. Dar nici această faptă milostivă nu ajută la nimic: cu puțin înainte de a naște ultimul copil mort, Nastasia Petrovna, în timpul somnului, începu să tresară, să suspine și să țipe. După spusele ei, îndată ce adormea, o veselie sălbatecă, unită cu o teamă nespusă, punea stăpînire pe întreaga ei făptură: sau se făcea că vede venind spre dînsa, călcînd de-a dreptul peste ogoare, pe crăiasa cerurilor, îmbrăcată în odăjdii strălucitoare, în timp ce se auzeau cîntări minunate, din ce în ce mai puternice; sau vedea cu ochii cei lăuntrici cum țîșnea de sub pat un drăcușor negru ca întunericul, care începea să cînte cu foc, răsunător și cu triluri, din muzicuță. I-ar fi priit mai mult dacă s-ar fi culcat să doarmă în aer liber, sub șopronul hambarelor, decât să zacă pe pernă în duhoarea odăii. Dar Nastasia Petrovna se temea:

— Te pomenești că vin cîinii să-mi miroasă capul...

După ce pierduse orice nădejde de a mai avea copii, Tihon Ilici se întreba tot mai des: „Pentru ce toată strădania asta, lua-o-ar naiba?” Iar monopolizarea alcoolului a fost pentru el ca sarea pe rană. De atunci, începură să-i tremure mîinile, să i se încrunte și să i se înalțe a durere sprîncenele, să-i zvîcnească buza, mai cu seamă cînd rostea vorbele lui

preferate: „să ai în vedere“. Ca și înainte, făcea pe tinerelel — purta cizme frumoase de box și rubașcă brodată la piept sub haina la două rînduri. Cu toate acestea, barba îi încă-runțea, se rărea și era mai încîlcită...

Și, ca un făcut, vara se nimeri să fie dogoritoare, secetoasă. Secara se uscă de tot. Acum, singura lui plăcere era să se plîngă mușterilor.

— Gata, s-a isprăvit, închidem! spunea el cu bucurie, accentuînd fiecare silabă. Se gîndea la comerțul lui cu băuturi. Și cu drept cuvînt! I-a venit poftă ministrului de finanțe să facă și el comerț cu băuturi.

— Of, Doamne, Doamne, mai ține-ți gura! ofta Nastasia Petrovna. Parcă văd că au să pună mîna pe tine și au să te ducă unde a întărcat dracul copiii!

— Degeaba, nu mă sperii eu, i-o reteza Tihon Ilici, înălțîndu-și sprîncenele. Nu, nu mă sperii! E greu să astupi toate gurile cu o singură batistă!

Și, apăsînd și mai tare asupra fiecărui cuvînt, se adresa din nou mușterii:

— Ai în vedere că și secara mă umple de bucurie! Ți-e mai mare dragul să te uiți la ea! Chiar și noaptea o vezi cum se leagănă. Cînd ieși în prag și-ți arunci ochii spre lanuri, ți se pare că ai în fața ta o chelie fără sfîrșit, care lucește în bătaia lunii!

În anul acela, în postul Sînpetrului, Tihon Ilici petrecu patru zile la iarmarocul din oraș, dar gîndurile negre care nu-l mai slăbeau, zăduful și nopțile nedormite îl întăritară și mai rău. Înainte, pleca la iarmaroc cu mare plăcere. Încă de cu seară umpleau bine căruțele cu fîn și ungeau osiile. În căruța în care mergea stăpînul cu bătrînul lui argat puneau peste fîn și cîteva perne și un suman. Porneau la drum seara tîrziu și, în scîrțîitul monoton al roților, mergeau pînă se crăpa de ziuă. La început, fumau, stăteau prietenește la taifas, povestind pe rînd întîmplări îngrozitoare petrecute demult, mai ales despre uciderea vreunui negustor la drumul mare sau prin hanuri... După aceea, Tihon Ilici se culca. Și tare îi mai plăcea să audă prin somn glasurile oamenilor întilniți în cale, să simtă cum se leagănă căruța, ca și cînd ar coborî un deal, cum i se freacă obrazul de pernă, cum i se rostogolește șapca, cum aerul proaspăt al nopții îi răcorește capul... Nu mai puțină plăcere îi făcea să se trezească înainte

de răsăritul soarelui, în faptul unei dimineți trandafirii înrouate, să se vadă împresurat de holde verzi, întunecate, să deslușească în șesul depărtat și siniliu clădirile albe și vesele ale orașului, cupolele sclipitoare ale bisericilor, să caște pe săturate, să-și facă cruce la dangătul îndepărtat al clopotelor și să ia hățurile din mîinile moșneagului pe jumătate adormit, alb ca varul în lumina șovăielnică a zorilor și rebegit ca un copil de răcoarea dimineții... De data aceasta Tihon Ilici trimise căruțele înainte cu starostele, iar el plecă singur cu bihunca. Era o noapte caldă, senină, dar pe el nimic nu-l bucura. Drumul îl obosise. Luminițele iarmarocului, ale închisorii și ale spitalului, aflate chiar la intrarea orașului, se văd din stepă de la mai bine de zece verste, totuși lui i se părea că niciodată nu va ajunge pînă la luminițele acelea sfioase, depărtate. Apoi, la hanul din piața Șcepnaiia, unde trase Tihon Ilici, era foarte cald, mișunau puricii și se auzea neconținut o larmă asurzitoare de glasuri în fața porții, căruțele care intrau în curtea pavată hodorageau îngrozitor și atît de devreme se lumină de ziuă dincolo de ferestrele deschise și prinseră a cînta cocoșii și a gunguri porumbelii, încît nu izbuti să închidă ochii nici o clipă. Și noaptea următoare dormi puțin, deși se culcase în căruță, chiar la iarmaroc. Caii nechezau, prin corturi ardea lumină, peste tot oamenii umblau forfota și vorbeau, iar în zori, cînd ochii i se lipeau de somn, începu să bată clopotul la închisoare și la spital, și chiar deasupra capului izbucni răgetul unei vaci...

„Iadul pe pămînt, nu altceva!“ repeta el mereu în zilele și nopțile acelea de chin.

Iarmarocul, care se întinsese de-a lungul imașului pe o verstă întreagă, vuia ca de obicei de hărmălaie. În aer, plutea neconținut o larmă supărătoare de glasuri, de nechezături, de fluieri de copii, de marșuri și polci cîntate de orchestriioanele călușeilor. Mulțimea gălăgioasă de mujici și femei forfotea de dimineață pînă seara prin locurile de trecere, pline de praf și băligar, dintre căruțe și corturi, dintre cai și vaci, dintre barăci și plăcintării, de unde se răspîndea un miros greu de grăsime încinsă. Ca totdeauna, peste tot locul mișunau geambași, care puneau o patimă nebună în toate tocmelile și afacerile lor, și se perindau, milogindu-se, șiruri nesfîrșite de orbi și sărmani, de cerșetori și ologi, unii în cîrje, alții

în cărucioare. În clinchetul zurgălăilor, înainta încet prin mulțime troica ispravnicului, strunită de un vizitiu îmbrăcat cu o jiletcă de catifea și pe cap cu o căciuliță împodobită cu pene de păun... Tihon Ilici avea mulți mușterii. Mereu se apropiau când țigani tuciurii, când evrei polonezi cu părul roșu, purtând halate de pînză și cizme scilciate, când nobili arși de soare, îmbrăcați cu podiovce și cu șepci pe cap, mici proprietari de pămînt. Se apropie chiar și contele Bahtin, un chipeș ofițer de husari, însoțit de nevastă-sa, care era gătită cu un tair. Apoi Hvostov, erou de la Sevastopol, un bătrîn înalt, ciolănos, cu fața negricioasă, smochinită, și cu trăsături uimitor de mari. Purta o tunică lungă și pantaloni neînchipuit de largi, cizme cu vîrful bont și un chipiu uriaș cu bandă galbenă, de sub care i se vedea părul cănit, roșcat, lipsit de viață, adus spre tîmple... Bahtin, zîmbind stăpînit pe sub mustățile lui stufoase și bițîindu-și piciorul îmbrăcat cu un pantalon vișiniu de călărie bine întins, se lăsa pe spate și măsura calul cu privirea. Iar Hvostov, tîrșindu-și tălpile, se apropia de cal, care-l privea cu coada ochiului său focos, se oprea deodată în fața lui, de credeai că va cădea grămadă și, ridicîndu-și cîrja în aer, întreba pentru a zecea oară, cu glas stins, plictisit:

— Cît ceri?

Și Tihon Ilici trebuia să răspundă tuturor. Le răspundea, dar în silă, cu fălcile încheștate, și cerea un preț atît de mare, că toată lumea se depărta fără să încheie tîrgul.

Plin de praf, cu obrazul supt, palid și ars de soare, Tihon Ilici era din cale-afară de scîrbit și simțea o slăbiciune în tot trupul. Își stricase stomacul atît de rău, că-l dădeau gata durerile și, neavînd încotro, se duse la spital. Acolo, trebui să stea vreo două ore pînă îi veni rîndul, într-un coridor răsunător, în care stăruia un miros greu de creolină și unde i se părea că nu mai este el, Tihon Ilici cel de totdeauna, ci un amărit care așteaptă în sălița stăpînului sau a nacealnicului. Iar cînd doctorul, care semăna mai curînd a diacon, un bărbat cu fața rumenă și ochii spălăciți, îmbrăcat cu un surtuc negru, scurt, ce mirosea a aramă, își lipi fosăind urechea rece de picptul lui, Tihon Ilici se grăbi să-i spună că „nu-l mai doare aproape de loc“, și numai din sfiiciune nu refuză să ia ulci de ricină. Totuși, cînd se înapoie la iar-maroc, dădu de dușcă un pahar de vodcă dreasă cu piper

și sare, și iarăși mîncă salam, pîine neagră și ciorbă acră, și bău ceai și apă nefiartă, fără să-și poată astîmpăra setea. De-l chema vreun prieten „să se răcorească cu o bere“, seducea. Dacă auzea strigînd pe vînzătorul de cvas:

— Hai la cvas, la cvas, care te înțeapă la nas! Cea mai extra limonadă, o copeică paharul!

Tihon oprea pe vînzătorul de cvas.

— Hai la îngheța-ată! striga cu glas pițigăiat de tenor un bătrîn chel, burtos, foarte asudat, îmbrăcat cu o rubașcă roșie.

Și Tihon Ilici lua lingurița de os și mîncă înghețata, rece ca gheața, de pe urma căreia se alegea cu groaznice dureri la tîmple.

Dar iată că veni și ziua cînd imașul bătătorit de picioare, de roțile căruțelor și de copite, plin de praf, de gunoi și de băligar, începu să se golească — iarमारocul se împrăstia. Numai Tihon Ilici, ca și cînd ar fi vrut să facă în ciudă cuiva, stătea mai departe în căruță și continua să țină în soare și în praf caii nevînduți. „Doamne, Dumnezeu, ce ținut! se gîndea el. Cernoziomul are o grosime de un arșinșijumătate, și ce cernoziom! Și totuși nu trec cinci ani fără să fie foamete. Orașul e vestit în toată Rusia pentru negoțul lui cu grîne, însă numai o sută din locuitorii lui mănîncă pîine pe săturate. Dar iarमारocul? E plin de cerșetori și de smintîți, de orbi și de ologi, într-un cuvînt de o armată întreagă de amăriți, la care ți-e și groază, și scîrbă să te uiți.“

Tihon Ilici porni spre casă, pe șleaul cel vechi, într-o dimineată însorită, dogoritoare. Mai întîi traversă orașul și piața cea mare, trecu peste rîulețul cu apa scăzută, acră din pricina fabricilor de pielărie, apoi urcă dealul și străbătu Ciornaia Sloboda. Pe vremuri, el și frate-său fuseseră vînzători în prăvălia lui Matorin din piață, iar acum toată lumea îl saluta. În Ciornaia Sloboda își petrecuse copilăria; chiar pe dîmbul ăsta, printre cocioabele de lut, parcă intrate în pămînt, cu acoperișurile putrezite și înnegrite de vreme, printre mormanele de tizic așezate la uscat în fața ușilor, printre grămezile de gunoi, cenușă și zdrențe... Acum nu mai rămăsese nici urmă din cocioaba în care senăscuse și crescuse Tihon Ilici. În locul ei, se înălța o casă nouă din bîrne, cu o firmă ruginită deasupra ușii de la intrare: „Sobolev, croitor de haine preoteștești“. Toate celelalte erau ca și altădată: porci

și găini mișunau prin fața pragurilor, la porți se înălțau prăjini lungi cu coarne de berbec înfipite în vîrf, chipuri rotunde și albe de dantelărese priveau de după ghivecele cu flori din fereștruci, cîțiva băieți desculți, cu o singură pateșă pe umăr, înălțau un zmeu de hîrtie cu coada din coajă de tei, fetele bălaie se jucau liniștite pe lîngă prispe de-a înmormîntarea păpușilor — jocul lor preferat... După ce urcă dealul și ieși la cîmp, Tihon Ilici își întoarse fața spre cimitir și își făcu cruce. Acolo, în spatele gardului, printre copacii bătrîni, se aflase cîndva un mormînt care băga groaza în oameni — mormîntul bogătașului Zîkov, vestit pentru zgîrcenia lui — și care se prăbușise de îndată ce mortul fusese îngropat. După ce stătu cîteva clipe pe gînduri, Tihon Ilici întoarse calul spre poarta cimitirului.

O bătrînă, semănînd cu baba hîrca din poveste, cu ochelari pe nasul ei ca un plisc și cu buzele supte, ședea în fața porții mari și albe și împlotea la ciorap. Era una dintre văduvele care trăiau la azilul de bătrîne din cimitir.

— Bună ziua, bunicuță! strigă Tihon Ilici, legîndu-și calul de stîlpul porții. Nu vrei să-mi păzești calul?

Bătrîna se ridică în picioare, făcu o plecăciune adîncă și molfăi:

— Cum să nu, taică.

Tihon Ilici își scoase șapca, înălță ochii spre icoana Adormirii Maicii Domnului de deasupra porții, își mai făcu o dată cruce și adăugă:

— Sînteți multe la azil acum?

— Douăsprezece, taică.

— Și vă certați des?

— Des, taică...

Fără grabă, Tihon Ilici o luă pe aleea străjuită de copaci și cruci care ducea spre biserica veche de lemn. La iarmaroc, își tunsese părul, își potrivise și scurtase barba, și acum arăta mult mai tînăr. De altfel, îl întinerea și faptul că slăbise după boală, îl întinerea și culoarea cafenie a obrazului ars de soare — numai triumphiurile de la tîmplele tunse erau albe — îl întinereau și amintirile din copilărie și din tinerețe, și șapca cea nouă de pînză... Tihon Ilici mergea și se uita cînd în dreapta, cînd în stînga... Cît de scurtă și fără de rost este viața! Cîtă pace, cîtă liniște însoțită domnește în acest

bătrîn țintirim! Vîntul fierbinte luneca peste vîrfurile copacilor argintii, desfrunziți de arșiță înainte de vreme, printre crengile cărora se întrezărea cerul senin, și care-și așterneau umbra lor diafană și tremurătoare peste lespezi și monumente funerare. Cînd se potolea vîntul, soarele își revărsa dogoarea peste flori și iarbă, prin tufișuri se auzea ciripitul vesel al păsărelelor, iar pe aleile încinse, fluturii încremeneau într-o dulce sfîrșeală... Pe una din cruci Tihon Ilici citi:

*Spăimîntoare-i legea sorții:
Să plătim, greu, birul morții!*

Dar împrejur nu era nimic care să te înspăimînte. Dimpotrivă, pe măsură ce înainta, Tihon Ilici constata, nu fără oarecare plăcere, că cimitirul s-a mai întins, că printre monumentele vechi de piatră, reprezentînd sicrie așezate pe piciorușe, printre plăcile grele de fontă și crucile uriașe de lemn, grosolan cioplite și pe jumătate putrezite, de care era plin locul de veșnică odihnă, au apărut nenumărate mauzolee noi. „S-a săvîrșit din viață la 7 noiembrie 1819, ora 5 dimineața“... Îl treceau fiorii cînd citea asemenea inscripții. Și pe bună dreptate — nu-i de loc plăcut să-ți închei socotilele cu viața în revărsatul zorilor unei dimineți mohorîte de toamnă, undeva într-un oraș pierdut de provincie. Dar numai la doi pași, în mijlocul unui pîlc de copaci, se înălța un alt monument, înfățișînd un înger de ghips, sclipitor de alb, cu ochii îndreptați spre cer. Pe soclu, cu litere de aur, era săpată inscripția : „Fericiți cei adormiți întru Domnul!“ Pe soclul unui monument făcut din fier, ruginit de vreme și intemperii, sub care zăcea un funcționar cu gradul de arhivar, se puteau descifra următoarele stihuri:

*Pe țar slujindu-l cu credință,
Fiind larg și cu bunăvoință,
Cinstit fu, după cuviință!...*

Versurile acestea i se părură mincinoase. Atunci, unde-i adevărul? Iată, colo în tufișuri zace un maxilar — meșterit parcă din ceară murdară — tot ce a mai rămas dintr-un om... Oare chiar tot? Putrezesc florile, panglicile, crucile, sicriile, putrezesc și osemintele în pămînt — totul, totul e sortit morții și putreziciunii! Dar, ceva mai departe, Tihon Ilici

citi: „Așa va fi și la învierea morților: seamănă-se întru stricăciune, scula-se-va întru nestricăciune“.

Toate inscripțiile vorbeau cu duioșie despre pace și odihnă, despre mîngîiere, despre dragoste, care nu există și nici nu va exista vreodată pe pămînt, despre devotamentul omului față de semenii lui și despre smerenia lui față de Dumnezeu, despre credința fierbinte în viața de apoi și întîlnirea tuturor în împărăția dreptilor, în care crezi numai aici, la cimitir, despre egalitatea pe care ți-o aduce numai moartea — cînd pînă și cerșetorul, adormit întru Domnul, primește sărutarea cea de pe urmă, frățească, și stă alături de țari și de arhieriei... Într-un colț depărtat al cimitirului, printre tufele de boz ce lîncezeau la soare, Tihon Ilici văzu un mormînt mic și proaspăt de copil, cu o cruce la căpătii, pe care erau săpate două versuri:

*Frunză, frunză verde, freamătă ușure,
Nu-mi trezi pe Kosteă, freamăt de pădure.*

Tihon Ilici își aduse aminte de copilul lui, înăbușit în somn de bucătăreasa cea mută, și ochii i se umplură de lacrimi.

Pe șoseaua care trecea pe lîngă cimitir și se pierdea în depărtare printre cîmpiile vîlurite, nu trecea nimeni, nicio dată. De obicei, lumea umbla pe drumul de care, plin de praf, de lîngă șosea. Pe drumul acesta o luă și Tihon Ilici. După un răstimp, trecu pe lîngă el ca vîntul, venind din direcție opusă, o birjă hodorogită — se știe ce nebunește mîna birjarii din provincie! — care ducea un vînător de la oraș, încălțat cu cizme de baltă, deși în tot județul nu era nici urmă de baltă. La picioarele lui era culcat un cîine mare de vînătoare, iar pe genunchi ținea o pușcă băgată în tocul ei. Tihon Ilici scrișni din dinți înciudat: trîntorul, ar trebui pus la muncă! Soarele de amiază frigea ca para tocului, sufla un vînt fierbinte și cerul fără de nori începea să ia culoarea ardeziei. Și tot mai mînios se ferea Tihon Ilici de norii de praf ce se ridicau de-a lungul drumului, tot mai îngrijorat se uita cu coada ochiului la grînele pe care arșița le pâlise înainte de vreme.

Cu pas măsurat, cete de femei cu toiege lungi în mînă, istovite de oboseală și de căldură, se duceau în pelcrinaj la locurile sfinte. Cînd ajungeau în dreptul lui Tihon Ilici,

îi aşterneau plecăciuni adânci şi smerite. Dar şi plecăciunile acestea i se păreau acum făţarnice.

— Prefăcutele! Sigur că la azilurile lor de noapte se mănîncă între ele ca nişte cîini!

Mîinîndu-şi repede căluţii şi stîrnind nori de praf, mujici beţi se întorceau de la iarmaroc. Unii aveau părul roşcat, alţii cărunt sau negru, dar toţi erau deopotrivă de sluiţi, de slabi şi de zbîrliţi. Întrecînd căruţele lor ce hodorageau, Tihon Ilici dădca dojenitor din cap:

— U-u, calicilor, lua-v-ar naiba!

Unul din ei, cu cămaşa de stambă toată numai zdrenţe, dormea dus, cu barba însîngerată şi nasul umflat, plin de sînge închegat, sumeţite spre cer, săltînd ca un mort pe podina căruţei. Altul fugea după căciula pe care i-o smulsese vîntul, dar se poticni, şi Tihon Ilici, cu o bucurie sălbatică, îl arse cu biriuşca peste spinare. Apoi trecu înaintea unei căruţe pline de site, de lopeţi şi de muieri. Şedeau cu spatele spre cal, hurducîndu-se la hirtoape. Una din ele avea pe cap o şapcă nouă, de copil întoarsă cu cozorocul la ceafă, alta cînta, iar a treia dădea din mîini şi, tavălindu-se de ris, strigă în urma lui Tihon Ilici:

— Hei, neică! Ți-a căzut cuiul de la osie!

Cînd trecu de barieră, unde şoseaua cotca, iar căruţele rămaseră în urmă cu hodorageala lor cu tot, Tihon Ilici, învăluit în liniştea şi în căldura întinderilor necuprinse ale stepei, îşi zise iarăşi că, de fapt, lucrul cel mai de seamă pe lume este tot truda gospodarului. Oriunde îţi arunci ochii vezi numai sărăcie! Țăranii au ajuns la sapă de lemn, moşioarele împrăştiate prin tot judeţul s-au părăginit... Straşnică nevoie e aici de un gospodar, de un gospodar adevărat!

Cam la jumătatea drumului se afla Rôvnoe, un sat întins. Vîntul uscat alerga de-a lungul uliţelor pustii şi pe deasupra sălciilor arse de dogoarea soarelui. Pe dinaintea pragurilor mişunau găini, care scurmau în cenuşă ca să se scalde. Biserica de o culoare stranie distona grosolan cu imăşul golaş. Dincolo de biserică, lucea în bătaia soarelui un iaz mîlos şi puţin adînc, cu un zăgaz din băligar. O cireadă de vaci stătea în apa lui murdară, galbenă, şi-şi făcea nevoile fără încetare, iar ceva mai la o parte un țăran în pielea goală îşi săpunea capul. Stătea în apă pînă la brîu, şi o cruciuliţă

de aramă îi strălucea pe piept. Fața și gîtul îi erau negre, arse de soare, iar trupul uimitor de palid și de alb.

— Scoate-i calului căpețeaua, îi porunci Tihon Ilici, intrînd în iazul care mirosea a cireadă.

Mujicul aruncă bucățica de săpun vînat, marmorat, pe malul negru de baligi și, cu capul sur de clăbuci și acoperindu-se rușinat, se grăbi să împlinească porunca. Însetat, calul se aplecă cu lăcomie să bea, dar apa era atît de murdară și de împutită, că numaidecît ridică botul, scîrbit. Tihon Ilici care își îndemna animalul, fluierîndu-i, clătină din cap:

— Ptiu, ce apă! Nu cumva beți din ea?

— Da ce, a dumneavoastră e cu zahăr?! îi întoarse vorba mujicul, zîmbind cu voie bună. O bem de o mie de ani! Apa ca apa, mai rău e că n-avem pîine...

Dincolo de Rovnoe, drumul trecea numai printre lanuri de secară, dar sărăcăcioase, prizărite, năpădite de albastrele... Iar lîngă Viselki, nu departe de Durnovka, un nor întreg de stăncuțe, cu pliscurile argintii căscate, se așezaseră pe un plop scorbuos — grozav le mai place jariștea! or din Viselki nu rămăsese decît numele și zidurile înnegrite ale izbelor în grămezi de cenușă și moloz. Satul arsese cu cîteva zile în urmă și acum încă mai mirosea a ars, iar, prin unele locuri, rotocoale de fum vînat-alburiu se înălțau din ruine... Și gîndul unui incendiu îi fulgeră prin minte lui Tihon. „Mare nenorocire ar fi!“ își zise el, îngălbenindu-se. Avutul nu-i era asigurat și într-o oră totul ar fi putut să se prefacă în scrum...

De la Sînpetru, de la călătoria aceea de pomină la iarmaroc, Tihon Ilici începu să tragă la măsea, și încă destul de zdravăn. Dar vodca nu-l îmbăta, deși obrazii i se făceau stacojii, și nici nu-l împiedica să-și vadă de treburi. Tihon susținea chiar că-i priește la sănătate. „Vodca curăță sîngele“, spunea el. Nu-i vorbă, și acum se plîngea adeseori că pentru el viața-i ocnă, iad, colivie de aur. Totuși, își urma calea cu tot mai multă încredere, și ultimii ani se scurseră atît de monoton că se contopiră într-o singură și nesfîrșită zi de muncă. Numai cele două evenimente mari, războiul cu Japonia și revoluția, se abătuseră pe negîndite.

Bineînțeles, la început, se vorbea despre război voinicește: „Fii pe pace, frate, le vine de hac cazacul galbenilor

celora cît ai zice pește!“ Dar nu trecu mult și se auziră alte vorbe.

— Avem atîta pămînt, că nu știm ce să mai facem cu el! spunea și Tihon Ilici pe un ton autoritar, de om cu greutate. Țsta nu-i război, e curată smînteală!

Veștile despre groaznicele înfrîngerii ale armatei ruse îl aduceau într-o stare de încîntare răutăcioasă:

— Așa! Strașnic! Arde-i! Mama lor...

La început, îl încîntau și revoluția, și omorurile:

— Ai văzut cum l-au curățat pe ministru? se bucura Tihon Ilici, cuprins de entuziasm. Praful s-a ales!

Dar cînd se stîrniră zvonuri că se vor lua pămînturile se aprinse mînia în el. „Numai ovreii au pus asta la cale! Numai ovreii și pletoșii ceia de studenți!“ Totuși, un lucru nu înțelegea: toată lumea îi dădea zor — revoluție, revoluție, dar în jurul lui nu se schimba nimic — ca și înainte soarele își împrăștiia lumina zi de zi, ca și înainte secara înflorea pe lanuri, ca și înainte convoiuri de căruțe se îndreptau spre gară... De altfel, nici tăcerea și vorbele în doi peri ale oamenilor nu le înțelegea.

— Ascuns s-a mai făcut poporul! Grozav de ascuns! se mira Tihon Ilici.

Și, uitînd de „ovrei“, adăuga:

— La drept vorbind, nu-i mare greutate să pricepi toată istoria asta. Să se schimbe guvernul și să se împartă pămîntul — și un copil înțelege asta. Prin urmare, e limpede de partea cui e poporul. Bineînțeles, deocamdată nu-și dă gîndul pe față — tace. Și trebuie să urmărim și să facem așa fel ca să tacă și mai departe. Să nu-l lăsăm să ia avînt! Altfel, e prăpăd! De va simți că-i merge, de va simți hamul sub coadă — s-a zis cu noi!

Cînd citea în ziare sau auzea vorbindu-se că se vor lua pămînturile numai de la cei care au mai mult de cinci sute de deseatine, devenea și el un „răzvrătit“. Ba chiar se lua la harță cu mujicii. Bunăoară, într-o zi, un mujic care întîrziase prin preajma dughenii lui l-a contrazis:

— Nu, Ilici, nu vorbi așa. Nu zic să nu se ia pămînturile, să se ia, dar să se plătească atîta cît fac. Dar așa, cu japca — nu, nu-i bine...

Era cald. Buștenii de brad, îngrămădiți lîngă hambare, în fața curții, răspîndeau un miros plăcut. Dincolo de copacii

și de clădirile gării, pufăia sub presiune locomotiva încinsă a unui tren de marfă. Tihon Ilici, cu capul gol, cu ochii pe jumătate închiși, stătea în picioare și zîmbea cu viclenie. Zîmbind, l-a întrebat:

— Așa. Dar dacă nu-i un om gospodar, ci un trîntor?

— Cine? Boierul? Atunci se schimbă socoteala. Dacă-i așa, nu-i păcat să-i iei tot, tot, pînă și măruntaiele!

— Ei, vezi că vii la vorba mea!

Dar venea un alt zvon: că se vor lua pămînturile și la cei cu mai puțin de cinci sute de deseatine. Tihon Ilici se schimba ca prin farmec, devenea supărăcios și împrăștiat. Tot ce se făcea în gospodăria lui îl scîrbea și-l scotea din sărite.

Se întîmpla, de pildă, ca Egorka, băiatul de ajutor, să scoată din dugheană sacii de făină ca să-i scuture. Tihon se uita la capul lui țuguat, la părul aspru și des — „de ce-or fi avînd proștii părul așa de des?” — și la fruntea teșită: fața îi era ca un ou și ochii bulbucați, ca la pești, pe care ploapele răsfrînte, cu gene albe ca de vițel, îi acopereau anevoie — ți se părea că dacă ar închide ochii, ar trebui negreșit să deschidă gura, iar dacă ar vrea să închidă gura, ar trebui să caște ochii mari. Și Tihon Ilici se stropșea la el:

— Zevzecule! Nărodule! De ce scuturi sacii peste mine?

Iatacurile, bucătăria, dugheana și hambarul, în care fusese cîrciuma mai înainte, alcătuiau un singur corp de clădire, cu acoperișul de tablă, și împreună cu șoproanele vitelor acoperite cu paie, care formau celelalte trei laturi, compuneau un pătrat plăcut. Hambarele de grîne se aflau în fața casei, peste drum. Spre dreapta era gara, spre stînga șoseaua. Dincolo de șosea — o dumbravă de mesteceni. Cînd Tihon Ilici nu era în apele lui, ieșea la marginea șoselei — o panglică albă care șerpuia din colină în colină spre miazăzi, mai întîi coborînd împreună cu cîmpiile și apoi urcînd din nou spre orizont, începînd de la cantonul din depărtare, unde se întretaia cu linia ferată ce venea dinspre sud-est. Dacă se întîmpla să treacă pe șosea vreun mujic din Durnovka, bineînțeles unul mai așezat, mai cu scaun la cap, cum era bunăoară Iakov, pe care toată lumea îl cîntea cu numele de Iakov Mikitici numai pentru că era bogat și hrăpăreț, Tihon Ilici îl oprea.

— Cumpără-ți măcar o șapcă! îi strigă el o dată în bătaie de joc.

Iakov, desculț, cu căciula pe cap și îmbrăcat cu o cămașă de tort și ȋțari groși, prea scurți pentru el, stătea pe loitrea căruței. Cînd ajunsese ȋn dreptul lui Tihon Ilici struni hățurile de frînghie și opri ȋn loc iapa grasă.

— Bună ziua, Tihon Ilici, spuse el, stăpînit.

— Bună ziua! Ar fi vremea, zic, să dăruiești ciorilor căciula ta, să-și facă cuib ȋntr-ȋnsa.

Iakov zîmbi șiret cu ochii ȋn pămînt și dădu din cap.

— De... cum să spun?... n-ar fi rău. Numai că... de-o pildă, buzunarul nu-mi ȋngăduie.

— Ia nu-mi mai spune gogoși! Lasă că vă cunosc eu, milogilor! Fata ȃi-ai măritat-o, pe feciorul cel mic l-ai ȋnsurat, ai tu bani, știu eu... Ce-ȃi mai lipsește?

Vorbele acestea ȋl măgulară pe Iakov, dar ȋl făcură să fie și mai stăpînit.

— Of, Doamne! ȋngăimă el cu glasul tremurat. Bani... Eu, de-o pildă, n-aveam bani nici cînd țineam cîrciumă... Cît despre feciorul cel mic... ce să-ȃi spun? N-am nici o bucurie de pe urma lui... Ți-o spun fără ȋnconjur — nici o bucurie!

Ca mulți alți mujici, Iakov era tare nervos, mai ales cînd venea vorba despre familia și gospodăria lui. Nu-i vorbă, că era și foarte ascuns, dar de rîndul acesta nervozitatea birui, deși n-o trădau decît vorba lui pripită și tremurată. Ca să-l ațîțe și mai mult, Tihon Ilici ȋl ȋntrebă cu compătimire:

— Nici o bucurie? Ia te uită! Și tot din pricina muierii?

Uitȋndu-se ȋmprejur, Iakov ȋși scărmănă pieptul cu unghiile:

— Din pricina muierii, mȋnca-o-ar moartea...

— E zavistnică?

— Zavistnică... Clevetește, cică i-aș da tîrcoale... Și ochii lui Iakov ȋncepură a alerga ȋn toate părțile. Pe bărbat-su l-a stîrnit ȋmpotriva mea. Da ce mai ȋncoace ȋncolo — a vrut să mă otrăvească! Știi, mi se ȋntîmplă, uneori, de-o pildă, să răcesc... și atunci, ca să mi se ușureze pieptul, fumez o țigară, două... Și, ce crezi? Mi-a vîrît sub pernă o țigară... Dacă nu băgam de seamă, mă duceam pe copcă.

— Da' ce fel de țigară ȃi-a vîrît?

— A pisat niște oase de mort și mi-a pus ȋn țigară...

— De, dacă fecioru-tău e un năting! Ar trebui să-i tragă o mamă de bătaie!

— Ți-ai găsit! El mie mi-a pus mîna în piept. Să fi văzut cum se vînzolea ca un zmău... Vroiam să-l apuc de cap — era tuns chilug... Vroiam să-l apuc de umeri — mi-era milă să-i rup cămașa...

Tihon Ilici ascultă fără să scoată o vorbă, clătină din cap și în cele din urmă se hotărî:

— Ei, ce mai e pe la voi, pe acolo? Tot se mai vorbește de răzmeriță?

Dar Iakov deveni iarăși ascuns. Zîmbi doar și dădu din mîină.

— Aș! Ce răzmeriță! îngăimă el pripit. Norodul nostru e cuminte... cuminte...

Și struni hățurile, ca și cum iapa n-ar fi stat liniștită.

— Atunci ce rost a avut adunarea de duminică? [îl întrebă deodată Tihon Ilici cu răutate.

— Adunarea? Dra'u-i știe! Au făcut gălăgie, de-o pildă...

— Știu eu de ce au făcut gălăgie!

— Păi, nu-i nici o taină... S-a vorbit, de-o pildă, cum că ar fi venit poruncă... că a venit care va să zică poruncă, precum ca să nu se mai lucreze la boieri cu prețul cel vechi...

Gîndul că din pricina prăpăditei celeia de Durnovka îi piere orice chef de muncă îl năcăjea cumplit pe Tihon Ilici. Și cu drept cuvînt: Durnovka să tot fi avut treizeci de gospodării, așezate într-o vale afurisită, un fel de rîpă mai largă. Pe un povîrniș — izbele, pe celălalt — conacul. Și cît îi ziu-lica de lungă, conacul se uită la izbe și izbele la conac, așteptînd de la o zi la alta să vină „poruncă“... Ce mai încoace încolo, ar trebui aduși niște cazaci cu nagaice, asta-i!

Și totuși „porunca“ a venit. Într-o duminică, se răspîndi zvonul că în Durnovka s-a adunat obștea ca să pună la cale năvala asupra conacului. Scăpărîndu-i ochii de o bucurie răutăcioasă și simțind deodată o putere și o îndrăzneală neobișnuite, Tihon Ilici, gata să înfrunte și pe dracul, strigă: „Să-mi înhame armăsarul la bihuncă!“ Peste zece minute gonea pe șleau spre Durnovka. După o zi ploioasă, soarele se cufunda încet în norii cenușii-roșietici, trunchiurile copacilor din dumbrava de mesteceni păreau purpurii, drumul de țară, plin de un noroi negru-liliachiu, care se deslușea și mai limpede pe fondul verde aprins al cîmpului, era anevoios. O spumă trandafirie cădea de pe crupa armăsarului și de pe hamul ce juca pe el. Pocnind cu zgomot hățurile de spinarea

calului, Tihon Ilici părăsi drumul de lângă calea ferată, coti la dreapta și o luă pe altul, peste cîmp, dar cînd zări Durnovka se îndoi o clipă că zvonurile privitoare la răzmeriță ar putea fi adevărate. O pace și o liniște adîncă pluteau în jur, în pace și liniște își cîntau ciocîrliile cîntecele de seară, în pace și liniște își răspîndea pămîntul mirosul reavăn și florile de cîmp parfumul dulce... Dar, deodată, privirea îi căzu peste pîrloaga de lângă conac, acoperită toată de sulfină galbenă: pe pîrloaga lui păștea herghelia țăranilor. „Va să zică, a început!“ își zise el. Și, smucind de hături, trecu în goană pe lângă herghelie, pe lângă șura împresurată de brusturi și urzici, pe lângă livada cea tînăra plină de vrăbii, apoi pe lângă grajd și izba argaților, și se năpusti ca fulgerul în ogradă...

După aceea se petrecu ceva fără noimă. Pe înserat, Tihon Ilici, umilit, cuprins de furie și de spaimă, stătea în bihuncă, în plin cîmp. Inima îi bătea cu putere, mîinile îi tremurau, fața îi ardea, auzul i se ascuțise ca la o sălbătăciune. Stătea nemișcat, ascultînd strigătele ce veneau dinspre Durnovka, și revedea în închipuire cum, îndată ce-l zărise, mulțimea uriașă, cel puțin așa i se părușe lui, năvălise peste rîpă spre conac, umplînd ograda de gălăgie și de sudălmă, și cum se îngrămădise în fața cerdacului, înghesuindu-l în ușă. Tihon Ilici n-avea în mîini decît biciul pe care-l vînzolea în toate părțile, cînd retrăgîndu-se, cînd năpustindu-se cu desperare asupra mulțimii. Dar cu și mai multă îndrăzneală, cu și mai mult avînt își agita ciomagul în fruntea răzvrătiților curelarul — un om rău, slab, cu stomacul supt și cu nasul ascuțit, îmbrăcat cu o cămașă de stambă liliachie și cu cizme în picioare. Urla, în numele tuturor, că a venit poruncă să se facă rînduială în toată gubernia în aceeași zi și în același ceas, adică să se alunge argații cei străini de pe toate moșiile și în locul lor să se pună oameni din partea locului, plătiți cu o rublă pe zi. Tihon Ilici urla și mai tare, încercînd să acopere glasul curelarului:

— A-a, așa! Ai făcut școală la agitatori, haimana ce ești! Văd că-ți merge gura ca o moară hodorogită!

Curelarul prinsese din zbor vorbele lui:

— Haimana ești tu! răcnise el, dar așa de tare, că se făcuse roșu ca racul. Tu, prostălău cu capul alb! Cît pămînt ai, ia spune, că eu unul nu știu? Cît ai, hingherule? Două

sute, hai? Știi tu, afurisitul, cît am eu? Să tot fie cît cerdacul tău. Și de ce, mă rog? Cine ești tu? Cine ești, te întreb? Din ce neam de cîine te tragi?

— Lasă, Mitka, o să-ți aduci tu aminte! strigase în cele din urmă Tihon Ilici neputincios și, simțind că i se învîrtește capul, se năpustise prin mulțime spre bihuncă. Ai să-ți aduci tu aminte, n-avea grijă!

Dar amenințările lui nu speriaseră pe nimeni și un cor de rîsete, de strigăte și de șuierături îl urmărise... După aceea s-a urcat în bihuncă și a făcut de mai multe ori ocolul conacului, oprindu-se cînd și cînd ca să tragă cu urechea. Din timp în timp ieșea la drum, la răscruce, și să așeza cu fața spre asfințit, spre gară, gata în orice clipă se dea bici calului. Era liniște, cald, umezeală și întuneric. Pămîntul, care urca spre orizont, unde mai pîlpîia o lumină palidă, roșietică, era negru ca o prăpastie.

— Stai locului, pocitanie! se răstea Tihon Ilici, cu jumătate de glas, la cal, care n-avea astîmpăr. Sta-ai!

În depărtare se auzeau glasuri, strigăte. Dintre toate, cel mai tare răsuna acela al lui Vanka Krasnii, care fusese în două rînduri la minele de cărbuni din bazinul Donețului. Deodată o trîmbă de flăcări și de fum se înalță deasupra conacului, și numaidecît se auziră împușcături: țăranii dăduseră foc colibei din grădină și revolverul uitat de grădinar, în fuga lui pripită, se descărca singur...

Peste cîtva timp se află că, într-adevăr, minunea se săvîrșise: țăranii se răsculasera în aceeași zi aproape în tot județul. Și, multă vreme după aceea, hotelurile orașului au fost tiêsitate de moșierii veniți să caute sprijinul autorităților. Mai tîrziu, Tihon Ilici își aducea aminte uneori, și nu fără rușine, că și el căutase sprijin; nu fără rușine, pentru că toată răzmerița s-a mărginit la incendierea și distrugerea cîtorva conace, la zarva pe care o făcuseră țăranii prin județ, și atît. Nu trecu mult și curelarul, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, începu din nou să vină în dugheana din Vorgol și să-și scoată respectuos căciula în prag, făcîndu-se că nu bagă de seamă cum fața lui Tihon Ilici se întunecă la ivirea lui. Totuși, se mai vorbea și acum că mujicii din Durnovka au de gînd să-l omoare. De aceea, Tihon Ilici căuta să nu se întoarcă prea tîrziu din Durnovka, iar pe drum își pipăia mereu revolverul cu butoiaș, care-i atîrna greu în buzunarul pantalonii

lor, și se jura că într-o bună zi are să dea foc conacului, să-l facă scrum, că are să otrăvească apa iazurilor... Dar, de la o vreme, încetară și aceste zvonuri. Cu toate astea, Tihon Ilici începu să se gândească serios să se descotorosească de Durnovka. Vorba ceea: „decît o mie de vrăbii pe gard, mai bine una în mînă!“

În anul acela, Tihon Ilici împlinise cincizeci de ani, dar gîndul de a deveni tată nu-l părăsea. Și gîndul acesta l-a pus față în față cu Rodka.

Flăcăul Rodka, un vlăjgan veșnic încruntat, de fel din Ulianovka, venise cu doi ani în urmă la Fedot, fratele văduv al lui Iakov. Aici se însură, înmormîntă pe Fedot, care murise pentru că băuse prea mult la nuntă, și se duse să-și facă armata. Iar nevastă-sa — o tinerică subțirică la trup, cu pielea gingașă și foarte albă, cu obrații trandafirii și genele veșnic plecate — se tocmi să muncească cu ziua la conac. Genele acelea îl tulburau grozav pe Tihon Ilici. Femeile din Durnovka poartă „coarne“ pe cap: îndată după cununie, își așază cozile pe creștet și le acoperă cu o basma, ceea ce le dă o înfățișare caraghioasă — ai zice că au o pereche de coarne de bou. Ca îmbrăcăminte, poartă rochii liliachii din pînză de casă în pătrățele, împodobite cu șireturi, niște șorturi albe care seamănă cu sarafanele, și opinci. Dar Tînăra — așa îi rămăsese porecla — era frumoasă chiar și în îmbrăcăminte asta. Într-o seară, Tihon Ilici intră iute în șura de uscat snopi, unde Tînăra se afla singură și tocmai sfîrșea de adunat spicele cu grebla, și, privind împrejur, îi zise repede:

— Ai să porți ciuboțele, basmale de mătase... Și n-am să mă zgîrcesc să-ți dau cîte o hîrtie de douăzecișicinci!

Dar Tînăra tăcea, mută.

— N-ai auzit ce ți-am spus? întrebă Tihon Ilici în șoaptă.

Tînăra, însă, parcă încremenise: stătea cu capul plecat și dădea înainte cu grebla.

Tihon Ilici nu-și ajunsese ținta. Dar, pe neașteptate, Rodka se întoarse înainte de termen, chior. Era curînd după răzmerița durnovcenilor și Tihon Ilici, fără a mai sta pe gînduri, îl tocmi împreună cu nevastă-sa la conacul său din Durnovka, sub pretextul că „în vremurile de astăzi e bine să ai un ostaș pe lîngă gospodărie“. În ajun de Sfîntul Ilie, Rodka plecă la oraș să cumpere mături și lopeți, iar Tînăra

era în casă și spăla podelele. Călcînd peste băltoace, Tihon Ilici intră în odaie, se uită la Tînăra care stătea aplecată spre podea, la pulpele ei albe cu urme de stropi de apă murdară, la trupul ei împlinit după măritiş... Folosindu-și cu îndemînare puterea și dorința, Tihon Ilici se apropie deodată de Tînăra. Femeia se îndreptă iute din mijloc, își ridică fața tulburată și roșie ca racul și, ținînd cîrpa udă în mîna, strigă cu glas ciudat:

— Cînd te-oi plesni, drăguță!...

În odaie mirosea a zoi calde, a trup înfierbîntat, a sudoare... Tihon Ilici apucă zdravăncumînastîngă brațul femeii, îl scutură pînă ce cîrpa zbură cît colo, iar cu mîna dreaptă o cuprinse de mijloc, o strînsese la piept, de-i pîrîiră coastele, și o duse în odaia de alături unde se afla un pat. Cu capul pe spate și cu ochii larg deschiși, Tînăra nu se mai zbătu și nu se mai împotrivi...

După întîmplarea asta, lui Tihon Ilici îi venea greu să se uite în ochii neveste-si și ai lui Rodka, să știe că acesta doarme cu Tînăra, că o bate cu sălbăticie și ziua și noaptea. Curînd însă îl cuprinse și teama — nemărturisite rămîn căile prin care omul stăpînit de gelozie ajunge să afle adevărul. Și Rodka l-a aflat. Slab, chior, cu brațele lungi și puternice ca ale unei maimuțe, cu capul mic și negru tuns scurt și totdeauna aplecat, cu ochiul lui strălucitor, înfundat în orbită, care te privea încruntat, Rodka avea o înfățișare înspăimîntătoare. În armată, deprinsese accentul și cîteva vorbe ucrainene. Și dacă Tînăra îndrăznea să riposteze la cuvintele lui scurte și aspre, Rodka apuca fără grabă cnutul de curea, se apropia de nevastă-sa și cu un rînjit răutăcios o întreba printre dinți, liniștit, apăsînd asupra silabei „ne“:

— Ce spunèți?

Și o bătea atît de crunt, că ochii femeii se încetoșau de durere.

Într-un rînd, Tihon Ilici dădu peste o răfuială de soiul ăsta și, neputîndu-se stăpîni, răcnî:

— Ce faci, ticălosule?

Dar Rodka se așeză liniștit pe laviță și-i aruncă doar o privire:

— Ce spunèți? întrebă el.

Și Tihon Ilici se grăbi să trîntască ușa în urma lui...

De atunci, gînduri sălbatece începură a-i trece prin minte: ce-ar fi să facă așa fel ca să se prăvălească peste Rodka vreun acoperiș, sau vreun mal de pămînt... Dar trecu o lună, trecură două, și speranța, speranța aceea care-i tulburase capul cu asemenea gînduri, îl dezamăgi amarnic: Tînăra nu rămase însărcinată. Atunci ce rost mai avea să se joace cu focul? Trebuia să scape de Rodka, să-l dea afară cît mai repede.

Dar cu cine să-l înlocuiască?

O întîmplare îi veni în ajutor. Pe neașteptate, Tihon Ilici se împacă cu frate-său și-l convinse pe acesta să ia conducerea Durnovkăi.

Aflase de la un cunoscut din oraș că frate-său Kuzma a fost multă vreme contabil la moșierul Kasatkin și, ceea ce era și mai uimitor, că ajunsese „autor“. Susținea chiar că i s-ar fi publicat o carte întreagă de versuri și că la sfîrșitul ei scria: „Depozitul la autor“.

— Ia te uită! se miră Tihon Ilici, auzind vestea. Ia te uită! Kuzma! Dar, dă-mi voie să te întreb, chiar așa e tipărit: „Versuri de Kuzma Krasov“?

— Se înțelege, îi răspunse prietenul care, de altfel, era încredințat, ca mulți din oraș, că Kuzma copiase versurile de prin cărți și reviste.

Și chiar acolo pe loc, în cîrciuma lui Daev, Tihon Ilici scrise cîteva rînduri hotărîte lui frate-său: „Sîntem bătrîni și ar fi vremea să ne împăcăm și să ne căim“. A doua zi, tot în cîrciuma lui Daev, avu loc împăcarea și discuția cu privire la Durnovka.

Era devreme și în cîrciumă nu venise nimeni încă. Soarele își revărsa lumina prin ferestrele pline de praf, așternîndu-și razele peste măsuțele acoperite cu fețe de masă roșii, jilave, peste podelele întunecate, care miroseau a grajd — tocmai fuseseră curățate cu tărîțe — și peste chelnerii îmbrăcați cu cămașă albă și pantaloni albi. Canarul din colivie cînta pe toate gamele, de-ai fi zis că-i un canar mecanic cu arc. Grav și nervos, Tihon Ilici se așeză la masă, dar nici n-apucă bine să comande două porții de ceai, că-i și răsună la ureche glasul atît de cunoscut:

— Bună ziua.

Kuzma era mai scund, mai ciolănos și mai uscățiv decît Tihon. Avea fața mare, suptă, umerii obrazilor ușor ieșiți

în afară, sprîncene cenușii, încruntate, și ochi mici, verzuți. După ce-i dădu bună ziua, urmă, dar cu vorbe nu chiar așa de simple:

— Mai întîi și întîi, Tihon Ilici, vreau să-ți expun, începu el îndată ce frate-său îi turnă ceaiul, vreau să-ți expun cine sînt eu, ca să știi... Kuzma zîmbi, cu cine ai să ai de-a face...

Avea și el obiceiul, cînd vorbea, să accentueze fiecare silabă, să înalțe sprîncenele și să-și tot descheie și încheie nasturele de sus al surtucului. Încheindu-și nasturele, Kuzma urmă:

— Vezi tu, eu sînt anarhist...

Tihon Ilici holbă ochii.

— Nu te speria. Nu fac politică. Însă fiecare e stăpîn pe gîndurile lui. Așa că n-ai să ai nici o pagubă dintr-asta. Am să-ți conduc gospodăria conștiincios, un lucru însă — n-am să jecmănesc oamenii, ți-o spun verde.

— Păi, nu mai sînt vremurile acelea... oftă Tihon Ilici.

— Ba vremurile sînt aceleași. Tot se mai poate jecmăni. Numai că nu face, nu-i bine. Și cum îți spun, am să văd de gospodărie, iar timpul liber am să-l folosesc ca să mă cultiv... adică să citesc...

— Bagă de seamă, să nu-ți iasă cititul pe nas, îi zise Tihon Ilici, scuturînd din cap și plescăind din buze. Afară de asta, nici nu-i de noi.

— Ba eu nu judec așa, îi întoarse vorba Kuzma. De altfel, frate, cum să-ți spun, eu sînt un rus ciudat.

— Ai în vedere că și eu sînt rus, nu se lăsă Tihon Ilici.

— Da, dar un altfel de rus. Nu vreau să spun că-s mai bun ca tine, însă tu ești altfel de om. Uite, văd că nu mai poți de mîndrie că ești rus, pe cînd eu, frate, sînt departe de a fi slavofil! Se zice că vorba lungă-i sărăcia omului, totuși un lucru trebuie să-ți spun: nu vă mai lăudați că sînteți ruși, pentru Dumnezeu! Sîntem niște înapoiți!

Tihon Ilici se încruntă și începu să bată toba în masă cu degetele.

— Asta cam așa-i, zise el. Sîntem înapoiți.

— Ei, vezi că vii la vorba mea? Pot să-ți spun că am umblat destul de mult prin lume, și ce crezi, nicăieri n-am văzut oameni mai serbezi și mai leneși ca la noi. Și chiar dacă întîlnești vreunul care nu-i leneș, și Kuzma se uită cu

coada ochiului la frate-său, nici acela n-are cap. Se canonește să-și înjghebe un cuib, dar ce folos?

— Cum vine asta: „ce folos“? întrebă Tihon Ilici.

— Uite așa. Și cuibul trebuie să-l faci cu socoteală. Doar îl faci cu gândul să trăiești omeneste, adică și cu asta, și cu asta.

Și Kuzma își ciocăni cu degetul pieptul și fruntea.

— Toate astea, frate, nu-s de noi, zise Tihon Ilici. Ia să stai și tu la țară, să măninci ciorbă acră și să porți opincă spartă!

— Opinci! repetă Kuzma pe un ton zeflemitor. Purtăm opinci de mai bine de o mie de ani, fire-ar ele afurisite să fie! Și cine-i de vină, frățioare? Tătarii, chipurile, care au năvălit peste noi! Sîntem, vezi, Doamne, un popor tînăr. Dar și acolo, în Europa, au fost destule năvăliri, au năvălit mongolii și mai știu eu cine! Și cred că nici germanii nu sînt un popor mai bătrîn ca noi... Ei, dar asta-i altă poveste!

— Așa-i! întări și Tihon Ilici. Mai bine să vorbim de treburile noastre.

Dar Kuzma continuă:

— Nici la biserică nu mă duc...

— Nu cumva ești molocan? întrebă Tihon Ilici și-și zise în gînd: „Am pus-o de mămăligă! Se vede că trebuie să mă scutur de Durnovka!“

— Cam așa ceva, zîmbi Kuzma. Dar parcă tu te duci la biserică? Dacă n-ar fi teama și nevoia, de mult ai fi uitat de ea.

— Nu sînt nici cel dintîi, nici cel din urmă, ripostă Tihon Ilici, încruntîndu-se. Toți sîntem păcătoși. Și apoi, chiar și în Sfînta Scriptură scrie: ajunge un singur oftat ca să ți se ierte totul.

Kuzma clătină din cap.

— Repeti și tu ce spun alții, zise el cu asprime. Ia încearcă să judeci puțin cam cum ar veni asta: o viață întreagă să trăiești ca un porc și la urmă e de ajuns să scoți un oftat ca să rămîi curat ca lacrima. Spune și tu dacă asta nu-i prostie?

Discuția devenea apăsătoare. „Și asta-i adevărat“, își zise Tihon Ilici, ațintindu-și ochii strălucitori la masă. Dar, ca de obicei, n-avea chef nici să cugete, nici să discute despre Dumnezeu și despre viață, de aceea spuse ce-i veni pe limbă:

— Aș fi fericit să intru în rai, dar nu mă lasă păcatele.

— Da, da, da! zise vesel Kuzma, ciocănind cu unghia în masă. Uite, asta-i slăbiciunea noastră, nenorocirea noastră: una vorbim și alta facem! E vechiul cîntec rusesc: e rău să trăiești porcește, totuși trăim și o să trăim ca porcii! Și acum, să trecem la treburile noastre. Te ascult!...

Canarul amuțise. Treptat, cîrciuma se umplea de lume. Acum se auzea limpede un pitpalac cîntînd răsunător undeva într-o dugheană din piață. Și în vreme ce-și puneau treburile la cale, Kuzma asculta cu o ureche cîntecul pitpalacului și în răstimpuri exclama cu jumătate de glas: „Bravo!“ După ce căzură la învoială, plesni cu palma în masă și spuse cu tărie:

— Va să zică rămîne așa? Ne-am înțeles! Și, spunînd aceasta, vîrî mîna în buzunarul dinăuntru al surtucului, scoase de acolo un teanc de hîrtii și de hîrtiuțe, găsi între ele o cărticică cu scoarțe marmorate și o puse în fața lui frate-său.

— Poftim, zise Kuzma. Răspund rugăminții tale și slăbiciunii mele. E o cărticică proastă, versurile sînt slăbuțe, le-am scris demult... Dar ce să fac? Ia-o și pune-o bine.

Și faptul că fratele lui e autor, că pe coperta cenușie, marmorată a cărții era tipărit: *Versuri de K. I. Krasov*, îl tulbură din nou pe Tihon Ilici. Răsuci în mîini cărțulia și zise cu sfială:

— Cel puțin dacă mi-ai citi ceva... Vrei? Fă-mi plăcerea și citește-mi trei-patru versuri!

Kuzma își puse ochelarii, lăsă capul în piept, întinse brațul care ținea cărticica și, privind grav prin lentile, începu să citească. Erau versuri așa cum compun de obicei auto-didacții: încercări de a-l imita pe Kolțov, pe Nikitin, tînguiri cu privire la soartă și la nevoi, chemări către norul purtător de furtună... Dar, pe măsură ce citea, pe obrajii lui supti apăreau pete trandafirii, și din cînd cînd îi tremura glasul... Ochii lui Tihon Ilici străluceau. N-avea importanță dacă poeziile erau bune sau proaste, important era faptul că le făcuse fratele lui, un om simplu care mirosea a mahorcă și a ciubote vechi...

— La noi, Kuzma Ilici, zise el, cînd frate-său, sfîrșind de citit, își scoase ochelarii și-și lăsă ochii în pămînt, la noi e un singur cîntec...

Și, strîmbîndu-și cu amărăciune buzele, repetă:

— La noi, e un singur cântec: banul și iar banul!

Totuși, după ce-și înscăună fratele la Durnovka, Tihon Ilici nu se lăsă de cântecul ăsta, ba începu să-l cînte cu și mai mare rîvnă ca în trecut. Înainte de a preda Durnovka lui frate-său, Tihon îi căută nod în papură lui Rodka, pentru niște curele noi de ham mîncate de cîini, și-l concedie. Drept răspuns, Rodka zîmbi cu dispreț și, fără să-și piardă firea, se duse în izba argaților să-și strîngă bulendrele. Și Tînăra ascultă în liniște vorbele de concediere — de cînd rupsese cu Tihon Ilici, umbla iarăși absentă și tăcută, cu ochii în pămînt. Dar peste vreo jumătate de oră, după ce-și strînsese lucrurile, Rodka se înfățișă cu nevastă-sa înaintea lui Tihon Ilici ca să-i ceară iertare. Palidă, cu pleoapele umflate de plîns, Tînăra stătea în prag și tăcea, iar Rodka, cu capul plecat, își frămînta șapca în mîini și se silea și el să plîngă, schimonosindu-se dezgustător, în vreme ce Tihon Ilici bocănea încruntat la abac. În cele din urmă, se îndură, chipurile, și nu le puse la socoteală curelele.

Acum nu-i mai păsa de nimic. După ce scăpă de Rodka și trecu treburile moșiei Durnovka lui frate-său, Tihon Ilici se simți din nou în largul lui și-și regăsi voia bună. „Nu prea pot avea nădejde în frate-meu, nu pare să fie mare scofală de capul lui, dar deocamdată o să meargă“, își zicea el. Se întoarse la Vorgol și munci neobosit toată luna octombrie. Și, parcă pentru a fi în armonie cu buna lui dispoziție, luna aceea a fost o vreme minunată. Pe neașteptate însă timpul se schimbă, se stîrniră furtuni și ploi torențiale, iar la Durnovka se petrecu ceva cu totul neașteptat.

Toată luna octombrie, Rodka muncise la terasamentul căii ferate, iar Tînăra, neavînd de lucru, stătea acasă — doar din cînd în cînd cîștiga cîte cincisprezece-douăzeci de copeici, robotind la livada conacului. Avea o purtare ciudată: acasă nu scotea o vorbă, plîngea mai tot timpul, iar în livadă era veselă, rîdea și cînta împreună cu Donka Koza, o fată tare proastă, frumoasă, care aducea la chip cu o egipteană. Koza trăia cu arendașul livezii, iar Tînăra care se împrietenise cu ea așa, nitam-nisam, arunca ocheade provocatoare fratelui arendașului, un flăcău obraznic, dîndu-i a înțelege prin cîntecele ei că se usucă de dorul cuiva. Nu se știe ce anume a fost între ei, numai că toată povestea s-a sfîrșit îngrozitor. Arendașul și frate-său, care urmau să plece la oraș de ziua Maicii Domnului

din Kazan, au pus la cale în ajun, în coliba lor din livadă, o mică „petrecere“, la care au poftit pe Koza și pe Tînăra. Toată noaptea, frații au cîntat la armonică, au cinstit pe cele două prietene cu turtă dulce, cu ceai și vodcă, iar în revărsatul zorilor, cînd căruța era gata înhămată, au tăbărit pe neașteptate asupra Tinerei, care era amețită de băutură și, rîzînd în hohote, au trîntit-o la pămînt. Apoi i-au legat mîinile, i-au ridicat fustele, i le-au răsucit strîns deasupra capului și le-au legat cu o frînghie. Cuprinsă de spaimă, Koza a fugit și s-a ascuns în niște bălării ude, iar cînd și-a scos capul afară — bineînțeles, după ce căruța cu cei doi frați ieșise în goană din livadă — a văzut-o pe Tînăra, goală pînă la brîu, atîrnată de creanga unui copac. Era o dimineată mohorîtă, cețoasă, și o ploaie mărunță șopotea prin frunzișul livezii. Plîngînd cu lacrimi amare și clătănind din dinți, Koza s-a apucat să-și dezlege prietena, jurîndu-se pe toți sfinții că n-o să sufle o vorbă în sat despre cele întîmplute în livadă... Cu toate acestea, nu trecu nici o săptămînă că și începu să se vorbească prin Durnovka despre pățania rușinoasă a Tinerei.

Se înțelege, n-aveai cum să verifici dacă zvonurile erau întemeiate: „de văzut n-a văzut nimeni, iar Koza poate foarte bine să și mintă — ce-o costă?“ Totuși, bîrfelile stîrnite de zvonuri nu mai încetau și toată lumea aștepta cu mare nerăbdare întoarcerea lui Rodka și chelfăneala ce-o va da neveste-si. Tulburat — își pierduse iarăși cumpătul — Tihon Ilici aștepta și el această răfuială. Aflase de la argații săi de pățania din livadă, care, dacă te gîndești bine, ar putea să se sfîrșească cu o crimă! Dar s-a sfîrșit în așa fel, că nu se știe ce-ar fi uimit mai mult pe durnovceni — o crimă sau deznodămîntul care a urmat: venind acasă în noaptea de Sfîntul Mihail, ca să-și „primenească cămașa“, Rodka muri „de burtă“. Vestea ajunsese la Vorgol tîrziu, abia a doua zi pe seară, dar Tihon Ilici porunci să i se înhame numaidecît calul și pe întunerice și ploaie porni în goană la frate-său. Cu ochii rătăciți, înfierbîntat — băuse la ceai o sticlă de vișinată — Tihon Ilici îi mărturisise totul cu vorbe pline de patimă:

— E păcatul meu, frate, e păcatul meu!

După ce-l ascultă, Kuzma se plimbă multă vreme tăcut prin odaie, frămîntîndu-și și trosnindu-și degetele. În cele din urmă zise tam-nisam:

— Acum judecă și tu: există oameni mai aprigi ca la noi? În oraș, dacă un hoț șterpelește o gogoasă de un ban de pe o tarabă, toți precupeții se iau după el și de-l prind îl silesc să mănince săpun. Când e un foc sau vreo încăierare, aleargă tot orașul și ce rău le pare dacă incendiul sau încăierarea se sfîrșesc prea curînd! Nu clătina din cap, nu clătina din cap, să știi că le pare rău! În schimb, ce plăcere simt cînd cineva își omoară în bătăi nevasta, sau trage o chelfăneală zdravănă copilului, sau își rîde de el! Astea-s petrecerile care ne veselesc cel mai mult!

— Ai în vedere, îl întrerupsese Tihon Ilici cu aprindere, că totdeauna și în tot locul au fost și sînt puzderie de nătărăi.

— Așa o fi. Da parcă tu nu l-ai adus pe acela... cum îi zice? Pe prostănacul acela...

— Vorbești de Motea Cap-de-Rață? întrebă Tihon Ilici.

— Da, da... Ei, nu l-ai adus ca să te veselești pe socoteala lui?

Tihon Ilici zîmbi; așa era, îl adusese. Într-o zi i l-au trimis cu trenul — vîrît într-un butoi de zahăr. Cunoștea pe cei de la calea ferată și i l-au trimis, iar pe butoi era scris: „Fragil. Un prostănac bătut în cap!”

— Unde mai pui că deprind cu masturbația pe acești săraci cu duhul, tot pentru veselirea gloatei! urmă Kuzma cu amărăciune. Afară de asta, mînjesc cu păcură porțile bietelor logodnice, asmut cîinii asupra cerșetorilor, doboară cu pietre porumbeii de pe acoperișuri... Dar, vezi, Doamne, să mănînci porumbei e păcat, mare păcat! Însuși Duhul Sfînt a luat cîcă înfățișarea unui porumbel!

Samovarul se răcise de mult, lumînarea se topise, un fum albăstrui plutea prin odaie. Vasul de clătît pahare era plin cu mucuri de țigări, ude și urît mirositoare. Ventilatorul — un petic de tablă cu morișcă — din colțul de sus al ferestrei era deschis și din cînd în cînd începea să huruie, să se învîrtească și să se tînguie jalnic și plictisitor — „ca în localul volostei” — își zise Tihon Ilici. Dar în odaie era așa de mult fum de tutun, că nici zece ventilatoare n-ar fi fost de ajuns. Se auzea cum răpăie ploaia sus, pe acoperiș, iar Kuzma umbla din colț în colț, ca o pendulă, și nu mai contenea:

— Ce să zic, oameni grozav de buni! De o bunătate fără pereche! Dacă citești istoria, ți se face părul măciucă: tăbără frate pe frate, cumătru pe cumătru, fiu pe tată, peste

tot numai mișelie și fărădelege, fărădelege și mișelie... Da în legende? Minune, nu altceva: „i-a spintecat pieptul alb“, „i-a scos mațele din burtă...“ Dar Ilia ce-a făcut cu propria lui fiică? „A pus piciorul pe piciorul ei stîng și a tras de dreptul...“ Dar cîntecele? Toate-s pe același calapod: maștera trebuie să fie negreșit „rea și hrăpăreață“, iar socrul, „crud și cicăli-tor“, „stă pe lavită cinchit, ca și ciinele de funie priponit“, soacra, și ea „crudă“, „stă pe cuptor culcată, ca și cățeaua în lanț legată“, cumnatele sînt negreșit „cățele și bîrfitoare“, cum-nații — „zeflemitori și haini“, bărbatul fie „un prost“, fie „un bețivan“, căruia „tata-socru îi poruncește nevasta să-și ciomăgească și pînă la călcîie pielea să i-o jupuiască“, nora acestui tată-socru „podele a spălat și-n borș i-a turnat, pragul a răzăluit și plăcinte i-a gătit“, iar lui bărbatu-său îi vorbeș-te așa: „Scoală-te, scîrbosule, scoală-te, trezește-te, na-ți lături să te speli și obiele să te ștergi, na-ți un ștreang să te spînzuri...“ Dar snoavele, Tihon Ilici! Se poate născoci ceva mai scîrbavnic? Dar zicătorile! „Un om bătut face cît doi ne-bătuți“... „Prostia e mai rea decît hoția...“

— Va să zică, după tine, e mai bine să fii calic? îl întrebă Tihon Ilici cu ironie.

Kuzma se agăță cu bucurie de vorba lui:

— Vorba ta! Oameni mai calici ca la noi nu afli în toată lumea, dar nici mai neobrazăți față de calicie nu afli. Cum să te-mpungă mai rău? Cu sărăcia! „Diavole, n-ai ce crăpa...“ Dar să-ți dau un exemplu: Deniska... cizmarul... feciorul aceuia, cum îi zice... al lui Serîi... îmi spunea mai zi-lele trecute...

— Stai puțin, îl întrerupse Tihon Ilici, cum îi merge lui Serîi?

— Deniska spunea că „crapă de foame“.

— Îndrăcit mujic! urmă Tihon Ilici cu convingere. Așa că nu-l mai căina.

— Dar nici nu-l căinez, îi răspunse Kuzma, înciudat. Mai bine ascultă ce mi-a spus Deniska. „Pe vremea foametei, noi, calfele, ne duceam uneori în Ciornaia Sloboda, unde erau la *pristitu* e de astea cîtă frunză și iarbă. Și flămînde, lihnite! Dădeai uneia un codru de pîine pentru osteneală și o *crăpa toată pe loc*... Ne tăvăleam de rîs!“... Bagă de seamă! strigă Kuzma cu asprime, oprindu-se o clipă: „Ne tăvăleam de rîs!“

— Stai puțin, pentru Dumnezeu! îl întrerupsese din nou Tihon Ilici. Mai bine să-ți spun ce am de spus!

Kuzma iar se opri.

— Hai, vorbește, zise el. Numai nu văd ce-ai avea de spus! Vrei să știi ce trebuie să faci? Nimic! Dă-i parale, asta-i tot. Judecă și tu: lemne nu, mâncare nu, și nici cu ce să-l înmorminteze nu are. Iar după aceea, s-o tocmești din nou, ca bucătăreasă la mine...

Tihon Iliciporni spre casă cu noaptea în cap. Era o dimineață rece, încetoșată, cu miros de arie udă și de fum. În satul învăluit în pîclă începuseră a cînta somnoros cocoșii; cîinii dormeau în cerdac, dormea și curca cea bătrînă cocoțată pe o creangă, în mărul aproape despuiat de lîngă casă, împodobit cu frunze moarte de toamnă. Pe cîmp, nu se vedea nici la doi pași, prin pîcla deasă, cenușie, legănată de vînt. Lui Tihon Ilici nu-i era somn, dar se simțea foarte obosit și, ca de obicei, mîna iute calul — o iapă mare, roaibă, cu coada în-nodată, udă toată, ceea ce o făcea să pară mai slabă, mai mlădioasă, mai întunecată. Tihon se întoarse cu spatele spre vînt, își ridică în partea dreaptă gulerul rece și jilav al sumanului, acoperit cu stropi mărunți de ploaie ce străluceau ca argintul, și începu să se uite, prin picăturile reci ce-i atîrnau pe gene, cum se prindea tot mai mult cernoziomul lipicios de roata care alerga, cum juca înaintea lui o pînză deasă de stropi de noroi, din care o bună parte îi săreau pe carîmbii cizmelor, la mișcarea ritmică a coapselor iepei, la urechile ei date spre spate, estompate de ceață... Cînd, în sfîrșit, cu obrazul pistruiat de noroi, opri din goană în fața casei, dădu cu ochii de calul lui Iakov legat de conovăț. Tihon Ilici legă hățurile de partea din față a bihuncii, sări jos, se apropie în fugă de ușa deschisă a dughenii și încremeni în prag, speriat.

— Zevzecule! spunea Nastasia Petrovna, stînd la teaguea, imitîndu-l, se vede, pe Tihon Ilici, dar cu un glas bolnăvicios, blînd. Își apleca tot mai jos capul spre sertarul cu bani, cotrobăind prin mărunțișul sunător de aramă, fără să găsească prin întuneric monede potrivite pentru rest. Zevzecule! Unde găsești gaz mai ieftin ca la noi?

Și, negăsind mărunțișul de care avea nevoie, își îndreptă mijlocul, se uită la Iakov, care stătea în fața ei îmbrăcat

în suman și cu căciulă pe cap, dar cu picioarele goale, la barba lui strîmbă, decolorată, și adăugă:

— Nu l-o fi otrăvit?

Iakov îi răspunse în grabă, bîlbîindu-se:

— Nu-i treaba noastră, Petrovna. Naiba o știe... Nu ne privește... Nu ne privește, de-o pildă...

În ziua aceea, ori de cîte ori își aducea aminte de vorbele rostite de Iakov, lui Tihon Ilici începeau să-i tremure mîinile. Toți, toți cred că ea l-a otrăvit!

Dar, spre norocul lui, taina rămase taină: Rodka a fost înmormîntat. Tînăra mersese în urma sicriului și bocise cu atîta foc, încît fusese de-a dreptul caraghioasă — pentru că bocitul nu trebuie să fie expresia unor sentimente, ci simpla îndeplinire a unei vechi datini; așa că teama lui Tihon Ilici se risipi încetul cu încetul.

Apoi, avea griji pînă peste cap, iar ajutoare aproape de loc. De la Nastasia Petrovna nu se putea aștepta la mare lucru. Tihon Ilici avea obiceiul să angajeze numai argați „sezonieri“, pe care-i ținea pînă în toamnă, cînd începea postul. Acum nu mai era nici unul, se împrăștiaseră care încotro. Rămăseseră doar cei tocmiți cu anul: bucătăreasa, paznicul — un moșneag poreclit Jmîh¹ — și flăcăiandrul Oska, un prostălău și jumătate. Și cîta bătaie de cap îi dădeau numai vitele! Oprise douăzeci de oi pentru iernat. În cocină, zăceau tolăniți șase porci negri, veșnic posomorîți și nemulțumiți. În staul avea trei vaci, un juncan și o juncă roșie. În ogradă, la conovăț, unsprezece cai, iar în grajd — un armăsar sur, rău, masiv, cu coama lungă și pieptul lat — butucănos, dar care făcea vreo patru sute de ruble; tatăl lui avusese diplomă și fusese plătit cu o mie cinci sute de ruble. Și toate dobitoacele astea cereau îngrijire și iar îngrijire.

Nastasia Petrovna se pregătea de mult să plece la oraș, la niște cunoscuți. În sfîrșit, plecă. După ce o petrecu, Tihon Ilici porni așa, fără țel, spre cîmp. Cînd ieși în șosea, îl văzu venind cu pușca la umăr pe Saharov, șeful oficiului poștal din Ulianovka, căruia îi mergea vestea că se poartă aspru cu mujicii; „Cînd te duci la el să dai o scrisoare, te

¹ Turia.

apucă tremuriciul!“ spuneau ei. Tihon Ilici îi ieși în cale. Se uita la el, ridicînd dintr-o sprînceană și zicîndu-și:

„Moșneag fără minte! ce i-o fi venit să umble lele prin noroi?“

Dar îi strigă prietenos:

— Ai ieșit puțin la vînătoare, Anton Markici?

Saharov se opri. Tihon Ilici se apropie și-i dădu bună ziua.

— Ce vînătoare! mormăi el. Era un bătrîn uriaș, adus de spate, cu nasul și urechile pline de păr des și cărunt, cu arcadele sprîncenelor mari și ochii adînc înfundăți în orbite. Ce vînătoare! Am ieșit să mă plimb din pricina trînjilor, urmă el, rostind răs-picat ultimul cuvînt.

— Totuși, ai în vedere, zise Tihon Ilici, aprinzîndu-se deodată și întinzînd mîna cu degetele resfirate, ai în vedere că meleagurile noastre s-au pustiit! Nimic n-a mai rămas, nici păsări, nici sălbătăciuni!

— S-au tăiat pădurile peste tot, îi răspunse poștașul.

— Și cum! Cum s-au mai tăiat! Parcă au fost rase cu briciul! încuviință și Tihon Ilici. Și pe neașteptate adăugă: Năpîrlește! Totul năpîrlește!

De ce-i scăpase vorba asta din gură, Tihon Ilici nu știa nici el, totuși își dădea seama că a fost spusă cu rost. „Totul năpîrlește, se gîndi el, cum năpîrlesc dobitoacele după o iarnă lungă și grea...“ După ce se despărți de poștaș, mai stătu încă multă vreme în șosea, privind nemulțumit în jurul lui. Începuse iar să picure și sufla un vînt jilav, neplăcut. Peste cîmpiile vălurite — arături, semănături de toamnă, miriști și dumbrăvi cafenii — se lăsa încet întunericul. Cerul mohorît cobora tot mai jos spre pămînt. Drumurile, acoperite de apa ploilor, luceau de parcă erau de cositor. Dinspre gară, unde se aștepta sosirea trenului de Moscova, venea un miros îmbietor de samovar și, dintr-o dată, i se făcu dor de o odaie prietenoasă, caldă și curată, de familie...

Peste noapte începu din nou să toarne și era așa de întuneric, că puteai să-ți dai cu degetele în ochi. Tihon Ilici dormi prost, scrișnind mereu din măsele. Avea friguri — se vede că răcise seara, cît stătuse în șosea. Sumanul, cu care se învelise, luneca într-una de pe el și atunci începea să viseze un vis care-l urmărea încă din copilărie, ori de cîte ori îi îngheța spinarea noaptea: se făcea că trece în amurg pe

niște ulicioare înguste; o ceată de oameni aleargă undeva, un convoi de furgoane grele de pompieri, trase de cai mari, negri și firoși, trec în goană... Într-un rînd se trezi, aprinse un chibrit, își aruncă ochii la deșteptător — arăta ora trei — ridică de jos sumanul și, în timp ce ațipea, îl cuprinse iar neliniștea: au să-i prade hoții dugheana, au să-i fure caii...

Uneori i se părea că se află la hanul din Dankovo, că ploaia din noaptea de afară ciocănește în streășina porților și că aude cum răsună deasupra lor, la răstimpuri scurte, clopoțelul. Au venit hoții, fără îndoială; au venit prin bezna nopții, au venit chiar cu armăsarul lui și, de-or prinde de veste că-i aici, au să-l ucidă... Din cînd în cînd se trezea la realitate. Dar nici realitatea nu-i aducea liniște. Bătrînul paznic umbla cu hîrîitoarea pe sub ferestre, dar lui Tihon Ilici i se părea că moșneagul e undeva departe-depart; sau i se părea că dulăul Buian a încolțit pe cineva și latră furios, ori aleargă cu hămăituri întăritate pînă în cîmpie și deodată se ivește iarăși sub ferestre, trezindu-l din somn cu lătratul lui încăpățînat. Tihon Ilici își spunea că trebuie să iasă afară, să vadă dacă totul e în ordine. Dar cînd era gata să se ridice din pat, stropii mari, pieziși, de ploaie, mînați de vînt dinspre cîmpiile întunecate, nemărginite, începeau să ciocănească și mai des, și mai repede, în feres-truicile negre, și atunci somnul i se părea mai dulce ca orice pe lume...

În sfîrșit, se auzi trîntindu-se ușa și un val de aer umed și rece năvăli în încăpere — paznicul Jmîh adusese în tindă un braț de paie foșnitoare. Tihon Ilici deschise ochii: feres-truicile erau asudate, o ceață alburie plutea prin odaie — se crăpa de ziuă.

— Ațîță focul, ațîță-l, frățioare, zise Tihon Ilici cu glasul răgușit, ca după somn. Pe urmă să mergem să hrănim dobitoacele și, după ce le-om hrăni, poți să te duci să te culci.

Moșneagul, istovit de veghe, vînat de frig, de umezeală și de oboseală, îl privi cu ochii lui înfundați în orbite, parcă lipsiți de viață. Căciula și cojocelul de pe el erau ude, iar opincile ferfenite pline de apă și noroi. Mormăind ceva, se lăsă anevoie în genunchi în fața sobei, o îndopă cu paie reci, mirositoare, și aprinse focul.

— Da ce, ți-a mâncat limba vreo vacă? se răsti la el Tihon Ilici, răgușit, dîndu-se jos din pat. Ce tot mormăi acolo pe sub nas?

— Toată noaptea am umblat și acum să mai dau și hrană la vite, îngăimă moșneagul, fără să ridice capul, ca și cînd ar fi vorbit cu el însuși.

Tihon Ilici se uită chiorîș la el:

— Lasă că am văzut eu cum ai umblat!

Stăpînindu-și tremurul mărunț din pîntece, Tihon Ilici își îmbracă surtucul și ieși în cerdacul cu urme de picioare, în aerul proaspăt, geros, al dimineții palide și mohorite. Peste tot se vedeau băltoace plumburii, iar zidurile caselor erau ude, întunecate. Acum, burnița, „dar către prînz o să ploaie negreșit“, își zise Tihon. Apoi aruncă o privire mirată lui Buian cel lătos, care venea în fugă spre el de după colț; ochii îi străluceau, limba îi era roșie ca para focului, iar răsufierea lui fierbinte mirosea de departe a cîine... Și asta după o noapte întreagă de alergătură și lătrat!

Tihon Ilici îl apucă de zgardă și, lipăind prin noroi, porni cu el să cerceteze toate lacătele. Apoi îl legă de lanț, sub șopron, se întoarse în tindă și-și aruncă ochii în bucătăria spațioasă a izbei. Un aer cald și împuțit plutea în încăperea. Pe o ladă, dormea bucătăreasa. Își acoperise fața cu șorțul, iar picioarele încălțate cu pîslari mari, vechi, cu tălpile bătucite de podeaua de lut, și le strînsese lîngă burtă. Pe o laviță, îmbrăcat cu cojoc, cu opincile în picioare și cu capul vîrît în perna grea și soioasă, dormea Oska.

„S-a încurcat, afurisita, cu un copil! se gîndi Tihon Ilici cu scîrbă. Toată noaptea și-a făcut de cap și spre dimineață s-a culcat pe ladă!“

Și, învăluind cu privirea pereții negri, ferestruicile de-o șchioapă, hîrdăul cu lături, cuptorul uriaș și spătos, Tihon Ilici strigă cu asprime:

— Hei! Boieri mari! E vremea să vă sculați!

În timp ce bucătăreasa aprindea focul în vatră, fierbea cartofi pentru porci și pune la încins samovarul, Oska, cu capul gol, căra pleavă pentru cai și vaci, poticnindu-se la fiecare pas de somnoros ce era. Tihon Ilici deschise singur porțile scîrțîitoare ale ocolului și intră cel dintîi în „incinta“ lui caldă și murdară, înconjurată de șoproane, de staule și de cocine. Picioarele i se înfundau pînă la glezne în băligar,

care, amestecat cu urina și apa ploilor, se prefăcuse într-un terci cleios, cafeniu. Căii rătăceau de colo colo pe sub șoproane; părul lor, acum mai lung, ca pentru iarnă, era catifelat și mai întunecat. Oile — o masă murdară, cenușie — se îngrămădiseră într-un colț. Juganul cel murg și bătrîn moșăia singuratec lângă ieșlele goale, minjite cu cocă. Din cerul mohorit și neprietenos cernea o ploaie deasă peste pătratul ogrăzii dobitoacelor. În cocine, porcii guițau și grohăiau fără încetare.

„Să mori de urit, nu alta!“ se gîndi Tihon Ilici și, deodată, răcnî furios la paznicul cel bătrîn care tîra după el un snop de paie:

— De ce-l tîrăști prin noroi, măgar bătrîn?

Moșneagul aruncă snopul la pămînt, se uită lung la stăpîn și îi răspunse liniștit:

— Măgar ești tu.

Tihon Ilici aruncă o privire împrejur, să vadă dacă a ieșit băietanul și, încredințîndu-se c-a ieșit, se apropie iute de moșneag, apoi, liniștit și el în aparență, îi rezezi un pumn în bărbie, dar cu atîta putere, că bietul om se clătină, după care îl înșfăcă de guler și-i făcu vînt spre poartă.

— Piei din fața mea! strigă el, gîfîind și făcîndu-se alb ca varul. Să nu-ți mai calce piciorul pe aici, zdrențărosule!

Moșneagul zbură pe poartă și peste cinci minute, cu desaga în spinare și cu bățul în mînă, mergea pe șosea spre casă. Iar Tihon Ilici, cu mîinile tremurătoare, adăpă armăsarul, îi turnă ovăz proaspăt — pe cel de cu seară îl mozolise numai — și cu pași mari, înotînd prin terciul de noroi și băligar, se îndreptă spre izbă.

— Gata? țipă el, crăpînd ușa.

— Mai așteaptă! se oțărî bucătăreasa.

Izba era plină de aburul cald și dulceag care se înălța în rotocoale din cazanul cu cartofi. Bucătăreasa împreună cu băietanul zdrobeau de zor cartofii cu pisăloagelc, presărîndu-i cu făină și, din pricina zgomotului, Tihon Ilici n-auzi răspunsul. Trînti ușa și se duse să-și bea ceaiul.

În săliță, împinse cu piciorul pătura de șa, grea și murdară, care zăcea chiar lângă prag, și se îndreptă spre ungherul unde se afla un spălător de aramă, agățat în perete deasupra unui lighean de tablă așezat pe un scăunel, iar alături, pe o policioară — o bucățică de săpun de cocos. Hodorogînd

la spălător, Tihon Ilici nu se putea împiedica de a arunca priviri mânioase când la dreapta, când la stînga, își umfla nările, mișca nervos din sprîncene și vorbea de unul singur, rostind răspicat fiecare cuvînt:

— Strașnici argați, n-am ce zice! Dacă-i spui o vorbă, el îți răspunde zece! Îi spui zece, îți întoarce o sută! Dar, lasă, te învăț eu minte! Nu mai sîntem în preajma verii, acum sînt mulți ca de-alde tine, diavole! Către iarnă au să-ți chiorăie mațele de foame și tot la mine ai să vii să te ploco-o-nești, blestematele!

Ștergarul care atîrna lîngă spălător nu fusese schimbat de la Sfîntul Mihail și era așa de murdar, încît, văzîndu-l, Tihon Ilici scrișni din dinți.

— Ptiu! făcu el, închizînd ochii și scuturînd din cap. Ptiu. Maică Precistă!

În săliță mai erau două uși. Cea din stînga dădea în odaia oaspeților — o încăpere lungă, întunecoasă, cu ferestruicile spre ocolul vitelor. Aici se aflau două divane mari, tari ca piatra, tapițate cu mușama neagră, amîndouă pline de ploș-nițe — și vii, și strivite, și uscate — iar pe peretele dintre ferestre atîrna portretul unui general cu favoriți bogăți, castanii. Portretul era înconjurat de alte portrete mai mici, ale unor eroi din războiul ruso-turc. Sub portret se afla următoarea inscripție: „Multă vreme vor ține minte copiii noștri și frații noștri slavi faptele de arme ale părintelui nostru, viteazul vitejilor, care a biruit pe Suleiman-Pașa, pe dușmanii cei păgîui, și a străbătut cu flăcăii lui munți și prăpăstii, deasupra cărora pluteau doar cețurile și mîndrele pajuri“. A doua ușă ducea în odaia stăpînilor, unde în dreapta, chiar lîngă ușă, străluceau geamurile unui dulăpaș, iar în stînga se înălța un cuptor alb. Cîndva, cuptorul crăpase și fusese lipit cu lut, și această cîrpitură galbenă aducea cu o sfrijitură de om, îndoit din șale, și-l umplea de scîrbă pe Tihon Ilici. În spatele cuptorului se afla un pat dublu, iar în perete, deasupra lui, era bătut un covor din lînă verde și cărămizie, înfățișînd un tigru mustăcios, cu urechi ascuțite de pisică. La peretele din fața ușii era așezat un scrin acoperit cu o față de masă împletită, pe care se afla caseta de cununie a Nastasiei Petrovna...

— Poftim în dugheană! strigă bucătăreasa, crăpînd puțin ușă.

Depărtările se învăluiseră într-o ceață apoasă, ai fi zis că se lasă din nou seara. Burnița, dar vîntul se schimbase, sufla acum dinspre miazănoapte, și se făcuse mai frig. Mai vesel și mai răsunător decît în ultimele zile, în gară șuiera de plecare un tren de marfă.

— Bună ziua, Ilici, zise un mujic cu buză de iepure, salutînd din cap, fără să-și scoată căciula manciuriană, udă. Își lăsase în fața cerdacului calul bălțat, ud și el.

— Bună ziua, îi aruncă Tihon Ilici, uitîndu-se cu coada ochiului la dintele alb și puternic care strălucea îndărătul buzei despicate a mujicului. Ce vrei?

Și, după ce-i dădu repede sare și gaz, se întoarse iute în iatac.

— Nici cruce nu te lasă să-ți faci, cîinii! bombăni el din mers.

Pe masa dintre cele două ferestre bolborosea și aburea samovarul. Oglinda de deasupra mesci se aburise. Se aburiseră și geamurile, și oleografia de sub oglindă care înfățișa un uriaș cu caftan galben și cizme roșii de safian, în mînă cu un drapel rusesc, de după care se zăreau turnurile și cupolele Kremlinului din Moscova. Fotografii în rame de scoici înconjurau tabloul. La locul cel mai de cînte se afla portretul unui arhiereu vestit, îmbrăcat cu o rasă de mătase — avea o bărbuță rară, obraji umflați și niște ochișori pătrunzători. Oprindu-și privirea asupra lui, Tihon Ilici își făcu cruce cu osîrdie la icoana din colț. Apoi luă ceainicul afumat de pe samovar și își turnă un pahar de ceai, care mirosea grozav a mătură opărită.

„Nici cruce nu te lasă să-ți faci, bodogăni el, încruntîndu-se a suferință. M-au dat gata, fire-ar afurisiți să fie!“

I se părea că trebuie să-și aducă aminte de ceva, să chibzuiască nu știi ce, sau pur și simplu să se culce și să tragă un somn zdravăn. Simțea nevoie de căldură, de liniște, de gînduri limpezi și hotărîte. Tihon Ilici se ridică, se apropie de dulăpaș — geamurile lui și vasele dintr-însul începură a zăngăni — luă de pe poliță o sticlă cu rachiu de scorușe și un păhăruț burduhănos pe care scria: „Și monahii îl cîntesc pre dînsul“...

— Poate n-ar trebui? vorbi el tare.

Totuși, își turnă și bău, apoi îl mai umplu o dată și iar bău, însoțind sorbiturile cu îmbucături mari de covrig, după care se așează la masă să-și bea ceaiul.

Sorbea cu lăcomie ceaiul fierbinte din farfurioară, su-gînd din bucățica de zahăr pe care o ținea pe limbă. Și, în timp ce sorbea, se uita distrat și bănuitor la perete, la mu-jicul cu caftan galben, la fotografiile în rame de scoici, și chiar și la arhiereul cu rasa de mătase.

„Nu ne arde nouă, porcilor, de *lerigie*!” se gîndi el și, ca și cînd s-ar fi justificat în fața cuiva, adăugă cu brutalitate: Ia să stai la țară și să mănînci ciorbă acră! Atunci să te vād!

Uitîndu-se cu coada ochiului la arhiereul din fotografie, Tihon Ilici își dădu seama că totul e îndoielnic... chiar și evlavia lui firească față de această față duhovnicească... e îndoielnică și nechibzuită. Dacă stai și te gîndești bine... Dar se grăbi să-și mute privirea la Kremlin.

— Mai mare rușinea! mormăi el. N-am fost niciodată la Moscova!

Da, nu fusese. Și de ce? Nu-i îngăduiau porcii! Într-o vreme, nu-l lăsa negoțul, apoi hanul, după aceea cîrciuma. Acum nu-l lasă armăsarul și porcii. Da ce să mai vorbim de Moscova! De zece ani se tot gîndește să se ducă pînă în dumbrava de mesteceni de dincolo de șosea și tot nu are vreme. Tot trăgea nădejde să aibă o seară liberă, să-și ia samovarul și un lăicer și să stea tolănit pe iarbă verde, la răcoare, în umbra copacilor, dar ți-ai găsit... Zilele se scurg ca apa printre degete, nici nu bagi de seamă și te trezești că ai trecut de cincizeci de ani, că ți se apropie veleatul... Și ce, mult e de cînd alerga cu fundul gol? Parcă a fost ieri!

Chipurile din tablourile cu rame de scoici privesc încremenite. Într-un tablou, doi inși stau tolăniți în mijlocul secarei dese ca peria: unul e Tihon Ilici, iar celălalt e tînărul negustor Rostovțev, și fiecare ține în mînă cîte un pahar, pe jumătate plin cu bere neagră... Ce prietenie se legase între Rostovțev și Tihon Ilici! Și acum mai ține minte ziua aceea mohorîtă, de cișlegi, cînd s-au fotografiat! Dar oare cînd a fost asta, în ce an? Unde o fi Rostovțev? Cine știe dacă mai trăiește sau nu... În altă fotografie, stau în picioare, aliniați, trei tîrgoveți — Bucinev, Vîstavkin și Bogomolov, toți pieptănați îngrijit cu cărare la mijloc, cu cămăși vrîstate și

surtuce lungi, cu cizmele lustruite... Vîstavkin, cel din mijloc, ține în dreptul pieptului o farfurie de lemn cu pîine și sare acoperite cu un șervet cusut cu cocoșei, iar Bucinev și Bogomolov cîte o icoană. Se fotografiaseră într-o zi cu vînt și praf, cu prilejul sfințirii silozului, cînd venise și arhiereul și guvernatorul, și cînd Tihon Ilici se umfla în pene de mîndrie că se află și el printre cei ce au ieșit în întîmpinarea oficialităților. Parcă i-a mai rămas ceva în minte din ziua aceea? Atît își mai amintea, că a trebuit să aștepte vreo cinci ceasuri lîngă siloz, că vîntul mîna nori albi de praf, că guvernatorul, un schelet lung și dichisit, îmbrăcat cu pantaloni albi cu lampas de fir și tunică împodobită cu fireturi de aur și cu un tricorn pe cap, abia își urnea picioarele cînd se îndrepta spre delegația ce-i ieșise în întîmpinare... Își mai amintea cum îi cuprinsese pe toți spaima cînd guvernatorul și-a început cuvîntarea, după ce primise pîinea și sarea, cum toată lumea rămăsese uimită, văzîndu-i slăbiciunea nemaipomenită, mîinile neînchipuit de albe, pielîța lor subțire și lucioasă ca de șarpe, inelele sclipitoare de pe degetele lungi cu unghii străvezii... Guvernatorul nu mai e în viață, nici Vîstavkin... Iar peste vreo cinci sau zece ani tot așa se va spune și despre el:

— Răposatul Tihon Ilici...

Soba se înfierbîntase și în iatac se făcuse mai cald, mai plăcut, iar oglinda se limpezise. Totuși, geamurile erau aburite și prin ferestre nu se deslușea nimic, ceea ce însemna că vremea se răcise. Tot mai lămurit se auzea grohăitul sîcîitor al porcilor flămînzi, care se prefăcu deodată într-un muget înspăimîntător: se vede că auziseră glasul bucătăresei și al lui Oska care le duceau copaia grea cu terci de cartofi. Și, lăsîndu-și baltă gîndurile despre moarte, Tihon Ilici azvîrli țigara în vasul de spălat pahare, își aruncă cojocul pe umeri și o luă grăbit spre ocol. Călcînd cu pași mari prin băligarul care chiftea sub picioare, deschise porțița cocinei și multă vreme nu-și luă ochii lacomi și triști de la porci, care se repeziseră hulpavi spre troaca plină cu terci cald de cartofi.

Și un alt gînd înlocui gîndul morții: „sînt răposați și răposați — poate că răposatul Tihon Ilici o să fie dat drept pildă. Ce-a fost el? Ia, un biet orfan, un calic, care în copilărie mîncea pîine o dată la două zile... Pe cînd acum!“...

— Biografia vieții tale ar merita să fie scrisă, îi zisese într-un rînd Kuzma în bătaie de joc.

La drept vorbind, n-are de ce să-l ia peste picior... Înseamnă c-a fost om cu scaun la cap, dacă el, un calic, un mucos care abia știa să buchisească, n-a rămas un Tișka oarecare, ci a ajuns să fie cinstit cu numele de Tihon Ilici...

Dar chiar în clipa aceea, bucătăreasa, care privea și ea cum se îmbrînceau porcii și cum se vîrau cu picioarele de dinainte în troacă, sughiță și zise:

— Of, Doamne, Dumnezeu! Tare mă tem că ne paște vreo nenorocire! Azi-noapte am visat cum că niște oameni necunoscuți au virît în ograda noastră fel de fel de dobitoace — vaci, oi, porci... Și toți — negri, negri!...

Și inima lui Tihon Ilici prinse din nou a zvîcni de neliște. „Mare bătaie de cap mai e și cu vitele astea, te dau gata și pace! își zicea el. Nu trec nici trei ceasuri și iarăși trebuie să iei cheile, iarăși trebuie să te duci și să le cari de mîncare. În ocolul comun sînt trei vaci de lapte, într-o despărțitură — junca roșie, în alta — taurul Bismarck — ăstora trebuie să le dau fîn chiar acum. Cailor și oilor trebuie să le duc pleavă la prînz, iar armăsarului — dracu știe ce să-i mai dau!“ Armăsarul scoase botul prin zăbrelele din partea de sus a ușii, își ridică buza, arătîndu-și gingiile trandafirii și dinții albi, apoi își umflă nările... Și, cu o furie neașteptată chiar pentru el, Tihon Ilici răcni deodată:

— Te alinți, afurisitul! Trăsni-te-ar să te trăsnească!

Iar i se udaseră picioarele, înghețase tot — acum ningeă cu mazăriche — și iar bău rachiu de scorușe. După aceea se așeză la masă, unde îl așteptau cartofi fierți — peste care turnă puțin ulei de floarea-soarelui — castraveți murați, ciorbă dreasă cu sos de ciuperci, păsă de hrișcă... Fața i se aprinse ca focul, capul i se îngreuiă.

Cînd sfîrși de mîncat, își scoase cizmele murdare și, fără să se dezbrace, se lungi pe pat. Îl tulbura însă gîndul că în curînd va trebui din nou să se scoale, ca să dea vitelor tainul de seară — paie de ovăz — cailor, vacilor, oilor... Și armăsarului trebuie să-i dea... Adică nu, mai bine lui să i le amestece cu fîn și să le stropească bine cu saramură... Numai că, dacă te lași în voia somnului, nu se știe dacă te trezești la vreme. Ca să fie mai sigur, Tihon Ilici întinse mîna spre scrin, luă deșteptătorul și-l întoarse. Mașinăria porni, ceasul prinse viață și tictacul lui ritmic mai înveseli iatacul. Peste cîteva clipe, gîndurile i se învălmășiră...

Dar abia ațipise, cînd, deodată, auzi răsunînd o melodie bisericească tărăgănată, cîntată de glasuri aspre. Speriat, Tihon Ilici deschise ochii. Mai întîi nu pricepu decît atît: că doi mujici urlă pe nas și că din sală vine frig și miros de sumane ude. Sări în picioare, se așează pe pat și se uita mai bine la ei să vadă cine sînt. Unul era orb, ciupit de vărsat, cu nasul cît un bumb, buza de sus lungă și tidva mare, rotundă; celălalt era Makar Ivanovici în carne și oase!

Cîndva, Makar Ivanovici ăsta fusesse Makarka. Așa-i spusese toată lumea: „Makarka-Pelerinul“. Într-o zi, pe cînd trecea pe șosea, cu un culion pe cap, cu un antieru slinos pe el și cu opinci în picioare, s-a oprit la cîrciuma lui Tihon Ilici. Ținea în mînă un toiag, vopsit în verde, cu o cruce la un capăt și cu o mică sulită la celălalt, iar în spate purta o raniță și o gamelă soldățească. Avea părul lung, gălbui, fața lată, neagră ca dohotul, nările ca gurile a două țevi de pușcă, nasul frînt la mijloc ca arcada șei și ochii luminoși, strălucitori și adînci — adică așa cum îi au de obicei oamenii cu astfel de nasuri. Nerușinat, isteț, fumător îndrăcit — fuma țigară după țigară, slobozind fumul pe nas — Makarka avea vorba aspră, scurtă, și un ton hotărît, care excludea orice împotrivire, și tocmai pentru acest ton hotărît îi plăcuse foarte mult lui Tihon Ilici. Se vede dintr-o dată că-i „un mare pezevenchi trecut prin ciur și prin dirmon“.

Și Tihon Ilici l-a oprit ca ajutor la toate. L-a dezbrăcat de zdrențele lui de vagabond și l-a oprit la el. Dar, curînd, Makarka s-a dovedit a fi un hoț atît de iscusit, încît Tihon a fost nevoit să-i tragă o mamă de bătaie și să-l dea afară. Peste un an, Makarka ajunsese vestit în tot județul prin profețiile lui atît de înfricoșătoare, că oamenii se temeau de el ca de foc. Dacă se apropia de fereastra cuiva și începea să cînte „cu sfinții odihnește“, sau îi întindea stăpînului casei vreo bucățică de tămîie, ori puțină țărînă — era știut că unul dintre ai casei va muri.

Iată-l pe Makarka din nou în fața lui Tihon Ilici. Îmbrăcat cu zdrențele lui de altădată, cu toiagul în mînă, stătea în prag și cînta. Orbul îi ținea isonul, dîndu-și peste cap ochii lăptoși. Uitîndu-se la trăsăturile orbului, Tihon Ilici se gîndi c-o fi vreun ocaș fugar, vreo fiară înfricoșătoare. Dar și mai înfricoșător era ceea ce cîntau vagabonzii. Orbul, mișcîndu-și posomorît sprîncenele înălțate, urla cu un glas subțire,

fonfăit și neplăcut, iar Makarka, cu ochii strălucitori și privirea încremenită, mugea sălbatec. Cele două glasuri se îmbinau într-un fel de cântare veche bisericească, asurzitoare și aspră, autoritară și amenințătoare.

Și o să plîngă glia-mumă, o să hohotească!

începea orbul.

O să plîngă, o să hohotească!

îi ținea isonul Makarka.

În fața lui Isus, în fața Domnului,

zbiera orbul,

Să se pocăiască păcătoșii!

tuna amenințător Makarka, umflîndu-și larg nările obraznice. Apoi, alăturîndu-și basul glasului subțire al orbului, rostea apăsător cuvintele următoare:

N-or scăpa de judecata Domnului!

N-or scăpa de focul iadului!

Pe neașteptate se opri, o dată cu orbul, icni și, cu nerușinarea lui obișnuită, zise pe un ton de poruncă:

— Fă bine, negustorule, și ne cinstește c-un păhăruț, să ne încălzim!

Și, fără să aștepte răspunsul, trecu pragul, se apropie de patul pe care ședea Tihon Ilici și-i virî în mîna o poză.

Era o poză tăiată dintr-o revistă ilustrată, dar, uitîndu-se mai bine la ea, Tihon Ilici simți că-l trec fiorii. Dedeșutul pozei — care înfățișa copaci încovoiați în bătaia năprasnică a furtunii, un zigzag alb străpungînd norii și un om prăbușindu-se la pămînt — erau cîteva cuvinte: „Jean-Paul Richter ucis de trăsnet“.

Tihon Ilici înmărmuri.

Dar își veni repede în fire și, fără grabă, rupse poza în bucățele. Apoi se sculă de pe pat și, în timp ce-și încălța cizmele, zise:

— Încearcă să sperii pe unul mai prost ca mine. Doar ne cunoaștem, frățioare! Să-ți dau ce ți se cuvine și du-te cu Dumnezeu!

Și, spunînd aceasta, intră în dugheană, de undese întoarse peste puțin cu două funturi de covrigi și două scrumbii, le dădu lui Makarka, care aștepta cu orbul în fața cerdacului, și i cu și mai multă asprime repetă:

— Hai, duceți-vă cu Dumnezeu!

— Da tutun nu ne dai? întrebă Makarka fără rușine.

— N-am decît pentru sufletul meu, i-o reteză Tihon Ilici. Pe mine, frate, n-ai să mă legi la gard! Și, după ce tăcu puțin, adăugă: S-ar cuveni să fii spînzurat pentru isprăvile tale!

Makarka se uită la orbul care stătea drept ca lumînarea, cu sprîncenele înălțate, și-l întrebă:

— Omul lui Dumnezeu, ce zici? Să fiu spînzurat sau împușcat?

— E mai bine să fii împușcat, îi răspunse orbul grav. Cel puțin te duci de-a dreptul... fără popas...

Se însera. Straturi de nori, tot mai sinilii, tot mai reci, vesteau apropierea iernii. Noroiul se întărea. După ce scăpă de Makarka, Tihon Ilici tropăi cu picioarele înghețate în podeaua cerdacului și intră în iatac. Fără să se dezbrace, se așeză pe un scaun lîngă fereastră, aprinse o țigară și iar se lăsă în voia gîndurilor. Își aduse aminte de toate cîte se petrecuseră vara: de răzmeriță, de Tînăra, de frate-său, de nevastă-sa... că nici pînă acum nu plătise oamenilor pentru muncile de primăvară și vară... Avea obiceiul să trăgăneze plățile. Fetele și flăcăii, care munceau la el cu ziua, stăteau toamna zile întregi în pragul casei lui, văitîndu-se că sînt la mare strîmtoare. Uneori, își ieșeau din fire și-i trînteau obrăznicii. Dar Tihon Ilici era neînduplecat. Începea să strige, să se jure, luîndu-l pe Dumnezeu de martor că „n-are o para chioară în toată casa“, că la urma urmei „n-au decît să-l caute“, și își întorcea buzunarele pe dos, scutura portofelul și scuipa cu o furie prefăcută, ca și cînd ar fi fost indignat de neîncrederea și de „neobrăzarea“ lor... Și iată că obiceiul acesta i se păru urît acum. Chiar și cu nevastă-sa era din cale-afară de aspru și nepăsător ca un străin. „Doamne, își zise el, uluit deodată, nici pînă astăzi n-am habar, de fapt, ce fel de om este ca! Ce viață a dus, ce gînduri au frămîntat-o și ce a simțit în anii aceștia lungi, trăiți în veșnice griji alături de mine?“

Țihon Ilici aruncă țigara, dar numaidecât aprinse alta... Deștept mai e cîinele ăsta de Makarka, deștept foc! Și dacă-i deștept, n-ar putea ghici oare ce ne așteaptă pe fiecare dintre noi? În ceea ce-l privește pe el, Tihon Ilici, nu încapă îndoială că nu-l așteaptă nimic bun. De altfel, nici nu mai e tînăr. Cîți din cei de o vîrstă cu el mai sînt în viață?... De moarte și de bătrînețe nu scapă nimeni! Nici copiii nu l-ar fi scăpat. Dacă ar fi avut copii, n-ar fi vrut să știe nici de soarta lor și s-ar fi purtat și cu ei tot ca un străin, cum se purta cu toți cei din preajma lui — fie că mai erau în viață, fie că muriseră. Lumea e plină de oameni, ca cerul de stele! Totuși viața e atît de scurtă, atît de repede cresc, ajung oameni în toată firea și mor semenii noștri, atît de puțin se cunosc unii pe alții și atît de repede uită bucuriile și necazurile prin care trec, încît poți să-ți pierzi mințile dacă stai și te gîndești mai adînc la toate a tea! Iată, mai zilele trecute își zisese în gînd: „Ar trebui să-mi descriu viața...” Dar ce-ar putea să scrie? N-are ce. De altfel, n-ar avea nici un rost. Nu-și amintește aproape de loc trecutul. De pildă, și-a uitat cu desăvîrșire copilăria, doar din cînd în cînd își aduce aminte, ca prin vis, de vreo zi de vară, de vreo întîmplare, de vreun prieten de aceeași vîrstă cu el... Bunăoară, într-o zi a pîrlit o pisică străină și a mîncat bătaie. Odată, i-a dăruit cineva o biciușcă cu șfichi și strașnic s-a mai bucurat. Altă dată, taică-său, fiind beat, l-a chemat la el cu un glas blînd și duios:

— Țișa, vino încoace, vino, dragul tatii!

Și, pe neașteptate, l-a înhățat de păr...

Dacă Ilia Mironov ar trăi și acum, Tihon Ilici l-ar ține pe moșneag numai din milă, fără să-i pese prea mult de el. Oare nu s-a purtat la fel și cu maică-sa? Dacă l-ar întreba cineva: „Îți aduci aminte de maică-ta?” ar răspunde: „Țin minte că era o bătrînică adusă de spate... că usca tizic și făcea focul în sobe, că trăgea la măsăa într-ascuns, că bodogănea toată ziua... Și atîta tot...” Aproape zece ani fusese în slujbă la Matorin, dar și acești zece ani, în amintirile lui, se reduc la cel mult două zile. Ține minte o zi ploioasă de aprilie stropi mari cad pe foile de tablă pe care cîțiva oameni le aruncă cu zgomot într-o căruță din fața dughenii vecine... Apoi își mai amintește de o după-amiază cenușie și geroasă — un stol de porumbei se lasă voioși pe zăpadă, dinaintea dughenii altui vecin, care făcea negoț cu făină,

arpacaș și altele. Porumbeii gînguresc și bat din aripi, iar Tihon și frate-său sfichiuiesc cu o coadă de bou un titirez, care se învîrte sfîrîind în fața pragului... Pe atunci, Matorin era tînăr, vînjos, cu obrajii stacojii, purta favoriți roșcați rețezați mai jos de urechi, iar bărbia și-o rădea totdeauna pînă la sînge. Acum a sărăcit, nu mai are nimic. Îmbrăcat cu sumanul lui ieșit de soare și cu șapca îndesată pe cap, umblă cu pași de bătrîn din dugheană în dugheană, de la un prieten la altul, joacă dame cu ei, sau stă în cîrciumă la Daev, bea un păhăruț-două de vodcă și, după ce se cherchelește, repetă mereu același lucru:

— Noi sîntem oameni neînsemnați: am băut, am mîncat, am plătit, acum s-o ștergem acasă!

Cînd îl întîlnește pe Tihon Ilici, nu-l recunoaște numai-decît și-l întrebă cu un zîmbet jalnic:

— Nu cumva ești Tișa?

De altfel, nici Tihon Ilici nu-și recunoscuse fratele astătoamnă: „Să fie chiar Kuzma, cel cu care am cutreierat atîția ani cîmpiile, satele și drumurile?”

— Ai îmbătrînit, măi frate!

— Așa, oleacă.

— Cam devreme!

— Păi de asta-s rus! Noi ne trecem repede!

După ce-și aprinse a treia țigară, Tihon Ilici rămase cu privirea pironită pe fereastră, întrebîndu-se:

„Oare așa o fi și în alte țări?”

Nu, nu se poate. Unii dintre cunoscuții lui, negustorul Rukavișnikov, bunăoară, au fost în străinătate și povestesc... Dar și fără asta poți să-ți dai seama. Iată, să luăm, de pildă, pe nemții sau ovreii din Rusia. Toți sînt oameni așezați, cumpătați, se cunosc între ei, se ajută și sînt prieteni unii cu alții, și nu numai la beție... Cînd pleacă vreunul undeva, își scriu, își trimit unii altora fotografii, și ale lor, și ale părinților, e știut că-și iubesc copiii, îi dau la învățătură, îi scot la plimbare și stau de vorbă cu ei ca și cînd ar fi de-o seamă, așa că au ce să-și aducă aminte mai tîrziu. Pe cînd ai noștri se dușmănesc, se pizmuiesc, se hîrfesc, se duc unii la alții o dată pe an, iar cînd le vine cineva în casă, pe neașteptate, aleargă ca bezmeticii și abia atunci se apucă să deretice... Da ce să mai vorbim! Nu se îndură să dea o linguriță de dul-

ceață unui musafir! Iar oaspetele, fără rugăminți nesfârșite, nu se încumetă să mai ia un pahar...

Pe dinaintea ferestrelor trecu o troică. Tihon Ilici o cercetă cu atenție. Căii cam slabi, dar vioi. Tarantasul destul de arătos. După cine s-o fi ducînd? Pe aici, prin apropiere, nimeni n-are o troică asemănătoare. Moșierii de prin partea locului sînt săraci lipiți pămîntului, mănîncă o dată la trei zile. Și-au vîndut pînă și ferecătura de argint a icoanelor, n-au nici măcar cu ce să înlocuiască un geam spart sau să-și cîrpească acoperișul caselor. Ferestrele le înfundă cu perne, iar cînd plouă — așază ligheane și căldări pe podele, pentru că prin tavane curge apa ca afară... Apoi trecu Deniska cizmarul. Încotro s-o fi ducînd? Și ce-o fi ținînd în mînă? Nu cumva un geamantan? Tare-i prost, Doamne, iartă-mă!

Tihon Ilici își puse galoșii și ieși în cerdac. După ce trase adînc în piept aerul proaspăt al serii sinilii care vestea apropierea iernii, se lăsă pe o băncuță... Da, și ăștia-s niște podoabe — Serii și fecioru-său! Și Tihon Ilici străbătu în gînd drumul pe care-l biruise Deniska, înotînd prin noroi cu geamantanul în mînă. Apoi văzu în închipuire Durnovka învăluită în amurgul serii — conacul, rîpa, izbele, o luminiță la fereastra lui frate-său, altele răsărind ici-colo... Fără îndoială, Kuzma e acasă și citește, iar Tînăra stă în sala rece și întunecoasă, își încălzește mîinile și spinarea la soba abia dezmoțită, așteptînd să i se strige: „Adu mîncarea!“ și, ținîndu-și strîns buzele veștejite și uscate, se gîndește și iar se gîndește... La ce? La Rodka? Nu-i adevărat că l-a otrăvit ea, nu-i adevărat! Dar dacă, totuși, l-a otrăvit?... Doamne, Dumnezeu! Ce-o fi în inima ei dacă l-a otrăvit? Ce lespede de mormînt îi apasă sufletul tainic!

Se văzu în închipuire la Durnovka, privind din cerdacul conacului său spre sat, spre izbele negre de pe povîrnișul celălalt al rîpei, spre șurile de uscat snopii și spre tufișurile de sălcii din fundul ogrăzilor... La stînga, dincolo de cîmpii, tocmai la orizont, se găsește cantonul de cale ferată. Cînd se lasă seara, trece un tren prin fața lui — un șirag lung de ochi de foc. După aceea se aprind ochii și prin izbe. Se întunecă, parcă-i mai plăcut acum. Dar de cîte ori își aruncă privirea spre izba în care stă Tînăra și spre cea a lui Serii — sînt chiar în mijlocul Durnovkăi, le despart numai trei case — și vede că rămîn cufundate în întuneric, parcă i se strînge inima. Cînd

se întâmplă, în vreo seară fericită, să fie lumină și în casa lui Serii, copiii lui orbesc ca niște cârțițe și țopăie, căpiați de bucurie și uimire.

— Da, e păcat! zise Tihon Ilici cu tărie și se ridică de pe băncuță. Curată nelegiuire! Trebuie să fac ceva, să-mi îndrept greșeala... urmă el și porni spre stație.

Bura. Dinspre gară venea un miros de samovar, și mai plăcut acum, luminile străluceau și mai viu, zurgălăii de la troică răsunau și mai tare. Strașnică troică! La căluții harabagiilor, la căruțele lor mici, cu roțile încărcate de noroi, strîmbe, gata să se risipească, ți-e și milă să te uiți. Dincolo de grădiniță, scîrțîia și se trîntea cu zgomot poarta gării. Ocolind grădinița, Tihon Ilici urcă treptele unui cerdac înalt de piatră, unde bolborosea un samovar de aramă de două căldări, al cărui grătar înroșit semăna cu niște dinți de foc, și se izbi nas în nas chiar cu acela de care avea nevoie — cu Deniska.

Cu capul în piept, dus pe gînduri, Deniska stătea pe cerdac și ținea în mîna dreaptă un geamantanaș ieftin, cenușiu, bătut cu ținte mari și legat împrejur cu frînghie. Flăcăul era îmbrăcat cu o podiovcă veche, foarte grea, după cum părea, cu talia joasă și umerii pleoștiți, cu o șapcă nouă și cu cizme scîlciate. Era scund și avea picioarele prea scurte chiar și pentru statura lui. Iar cu podiovcă aceea cu talia joasă și cu cizmele lui scîlciate, picioarele îi păreau și mai scurte.

— Denis! îl strigă Tihon Ilici. Ce cauți pe aici, pezevenchiule?

Deniska, o fire foarte nepăsătoare, pe care nimic nu-l mira niciodată, își ridică ochii căpriei și galeși, luminați de un zîmbet trist și umbriți de gene lungi, și-și scoase șapca din cap. Avea părul din cale-afară de des, cenușiu, ca blănița șoarecilor, fața pămîntie și unsuroasă, însă ochii îi erau cu adevărat frumoși.

— Bună ziua, Tihon Ilici, îi răspunse, cu glasul lui cîntat de tenor și, ca de obicei, cu un fel de sfială. Plec la... cum îi zice... la Tula.

— Și de ce, mă rog?

— Poate s-o găsi vreun loc și pentru mine...

Tihon Ilici îl cercetă din cap pînă în picioare. Într-o mîină ținea geamantanul, din buzunarul podiovcii îi ieșea la iveală un sul de cărțulii, unele verzi, altele roșii. Cît despre podiovcă...

— Nu prea ești tu înțolit ca pentru Tula!

Deniska își cercetă îmbrăcămintea.

— Te uiți la podiovcă? îl întrebă el cu modestie. Nu face nimic, îndată ce cîștig ceva parale la Tula, îmi cumpăr o *vendercă*, zise el, pocind cuvîntul *venghercă*. Vara asta m-am descurcat eu cît de cît. Am fost vînzător de ziare.

Tihon Ilici arată cu capul spre geamantan:

— Da ce-i cu bazaconia asta?

Deniska lăsă ochii în pămînt:

— Mi-am cumpărat un *giumantan*.

— Nici că se putea *venghercă* fără geamantan! îl luă Tihon Ilici la vale. Da în buzunar ce ai?

— Ia, niște fleacuri...

— Arată-mi-le!

Deniska lăsă geamantanul din mînă și scoase cărțile din buzunar. Tihon Ilici le luă și le răsfoi cu atenție. *Marusia — culegere de cîntece, Soția desfrînată, Fecioara în lanțurile silniciei, Felicitări în versuri pentru părinți, pedagogi și binefăcători, Rolul...*

Aici limba lui Tihon Ilici se împletici, dar Deniska, care-l urmărea din ochi, îl ajută cu vioiciune și sfială:

— *Rolul proletariatului în Rusia.*

Tihon Ilici clătină din cap.

— Asta-i bună! N-ai ce crăpa, dar pentru geamantane și cărți găsești bani. Și încă ce cărți! Nu degeaba îți zice lumea „ațîțătorul“. Se zice că-l vorbești de rău chiar și pe țar! Așa-i? Bagă de seamă, frățioare!

— Doar nu mi-am cumpărat o moșie, păcatele mele, îi răspunse Deniska cu un zîmbet trist. Iar de țar nu m-am legat de loc. Lumea scornește fel de fel de minciuni, ca pe seama unui mort... Nici prin gînd nu-mi trec asemenea prostii. Ce, îs țicnit?!

Ușa scîrțîi și în prag se ivi paznicul gării — un veteran cu părul cărunț, cu pieptul hîrîind și șuierînd de năduf — apoi bufetierul — un burdubănos, cu ochii înecați în grăsimi și cu părul slinos.

— Faceți loc, domnilor negustori, dați-ne voie să luăm samovărașul...

Deniska se trase mai la o parte și luă iarăși geamantanul în mînă.

— L-ai șterpelit de undeva, nu-i așa? îl întreabă Tihon Ilici, arătînd din ochi spre geamantan, dar cu gîndul la trecaba pentru care venise la gară.

Deniska nu-i răspunse, își plecă doar capul.

— E gol, nu-i așa?

Deniska izbucni în rîs:

— Gol, se-nțelege...

— Te-au dat afară din slujbă?

— Am plecat eu, de bunăvoie.

Tihon Ilici oftă:

— Ești leit tată-tu! Și el spune așa, ori de cîte ori îl zboară afară: „am plecat de bunăvoie“.

— Să-mi sară ochii, dacă mint.

— Bine, bine... Pe acasă ai fost?

— Am fost, am stat două săptămîni.

— Tată-tu iar n-are de lucru?

— Amu, n-are.

— Amu! îl îngîină Tihon Ilici. Țărănoi necioplit! Și mai faci pe revoluționarul! Te bagi între lupi, dar coada ți-e de cîine.

„Nici tu nu ești mai breaz“, îl luă peste picior Deniska, în gînd, fără să ridice capul.

— Va să zică, Serîi stă acasă și trage din lulea?

— E un prost, asta-i! zise flăcăul cu convingere.

Tihon Ilici îl ciocăni în cap cu încheieturile degetelor.

— Uite cum îți dai prostia în vileag. Așa se vorbește despre un tată?

— Mai degrabă cîine bătrîn, decît tată, îi răspunse Deniska, liniștit. Dacă-mi ești tată, dă-mi de mîncare. Da el mult mi-a dat?

Tihon Ilici, însă, nu-l mai asculta. Căuta să prindă o clipă prielnică, ca s-aducă vorba despre ce-și pusese în gînd. Și-l întrerupse:

— Ia spune-mi, ai bani de bilet pînă la Tula?

— Da ce-mi trebuie mie bilet? îi răspunse Deniska. Cum intru în vagon — tuști sub bancă și... Doamne ajută!

— Și unde-ai să-ți citești cărțuliile? Sub bancă-i cam greu.

Deniska se gîndi puțin.

— Nu-i nimic, răspunse el apoi. N-oi sta tot timpul sub bancă. Intru în umblătoare și acolo pot citi pînă-n ziuă.

Tihon Ilici se încruntă.

— Apăi uite ce-i, începu el, eu zic că ar fi vremea să te lași de toate prostiile astea. Nu mai ești copil, nătîngule. Întoarce-te îndărăt la Durnovka și pune-te pe treabă: de mult ar fi trebuit să faci asta! Ca să-ți spun drept, îi e și silă omului să se uite la voi. Ce mai încoace, încolo, chiar și „sfetnicii mei de curte“ o duc mai bine, urmă el, numind astfel pe dulăii lui. Am să te ajut eu, ce să fac... măcar la început. Am să-ți dau bani ca să-ți iei material, unelte... Așa, ai să te poți hrăni și tu, ai să-l ajuți cît de cît și pe tat-tu...

„Unde o fi vrînd să ajungă?“ se întreba Deniska.

Luîndu-și inima în dinți, Tihon Ilici încheie:

— Și apoi, ți-a venit și ție vremea să te însori.

„A-a, așa-a!“ își zise Deniska și începu, tacticos, să-și răsucească o țigară.

— Mă rog, răspunse el calm, cu o umbră de tristețe în glas, fără să-și ridice ochii. Nu mă dau în lături. Pot să mă și însor. Tot e mai bine, decît să umbli pe la *pristituate*.

— Ei vezi, asta-i! întări Tihon Ilici. Dar un lucru să ai în vedere, frate, însurătoarea trebuie făcută cu chibzuială. Cînd ai bani, îți vine mai ușor să prăsești copii.

Deniska izbucni în rîs.

— De ce te hlizești?

— D-apăi cum! Auzi, să prăsești! Parcă ar fi vorba de găini sau de porci.

— Nu te mai minuna, copiii îți cer de mîncare mai dihai decît găinile și porcii.

— Și cu cine să mă însor? întrebă Deniska cu un zîmbet trist.

— Cu cine? Păi... cu cine poștești.

— Nu cumva cu Tînăra?

Tihon Ilici se înroși tot.

— Măi, da prost mai ești! Parcă Tînăra are vreun cusur! Este o femeie cuminte, muncitoare...

Deniska tăcu, zgîriind cu unghia o țintă de pe geaman-tan. Apoi făcu pe prostul:

— Sînt multe femei tinere, zise el tărăgănat. Nu știu despre care vorbești... Poate despre aceea cu care ai trăit 'mneata?

Dar Tihon Ilici își venise în fire și-acum era din nou stă-pîn pe el.

— Am trăit sau nu, asta nu-i treaba ta, porcule! îi răspunse el, atât de repede și pe un ton atât de autoritar, încât Deniska îngăimă supus:

— Mie mi-e totuna... Am zis și eu așa, fiindcă a venit vorba...

— Atunci nu mai bate cîmpii de pomană! Am să vă fac oameni! Ai înțeles? Am să vă dau zestre... Ai înțeles?

Deniska rămase pe gînduri.

— Să mă duc întîi la Tula... începu el.

— Vorba aceea — a găsit cocoșul un bob de mărgăritar! Ce naiba-ți mai trebuie Tula?

— M-am săturat să rabd de foame acasă...

Tihon Ilici își desfăcu sumanul și vîrî mîna în buzunarul podiovcii — se hotărîse să-i dea o monedă de douăzeci de copeici. Dar se răzgîndi — e o prostie să risipești banii. Unde mai pui că nătăflețul ăsta ar putea să-și ia nasul la purtare, să-și închipuie că vrea să-l cumpere — și se prefăcu că a căutat altceva.

— Ptiu, drăcia dracului, mi-am uitat țigările! Dă-mi niște tutun, să-mi răsucesc o țigară.

Deniska îi întinse punga cu tutun. Între timp, cineva aprinsese felinarul de deasupra cerdacului și, la lumina lui slabă, Tihon Ilici citi cu glas tare cuvintele brodate cu ață albă pe pungă:

„Punga asta o dăruiesc celui pe care-l iubesc, i-o dăruiesc pe vecie, fiindcă-l iubesc la nebunie.“

— Strașnic! făcu el cînd sfîrși de citit.

Deniska lăsă ochii în pămînt, rușinat.

— Va să zică, ai o ibovnică?

— Păi, cățele de astea sînt cite vrei! răspunse Deniska cu nepăsare. Da nu mă dau în lături de la însurătoare. Mă întorc înaintea de cîșlegi și... blagoslovește, Doamne...

De după grădiniță se ivi huruind o căruță improșcată toată de noroi și se opri cu zgomot în fața cerdacului. Pe capră era un mujic, iar în coșul căruței, pe paie, ședea diaconul Govorov din Ulianovka.

— A plecat? strigă diaconul îngrijorat, scoțînd iute din paie un picior încălțat cu un galoș nou.

Fiecare firisor din părul lui roșcat, zbîrlit, se răsucea vijelios, căciula îi lunecase pe ceață, iar fața îi ardea de vînt și de tulburare.

— Trenul? întrebă Tihon Ilici. Nu, încă n-a plecat.
— Aha! Ei, slavă Domnului! exclamă diaconul cu bucurie.
Totuși, după ce sări din căruță, se repezi glonț spre gară.
— Va să zică, așa... urmă Tihon Ilici, va să zică ai să stai pînă în cișlegi...

În clădirea gării mirosea a cojoace rude, a samovar, a mahorcă și a gaz. Sala era așa de îmbîcsită de fum de tutun, că te zgîria în gît. Lămpile abia răzbeau să-și împrăstie lumina prin fumul, întunericul, umezeala și frigul din încăpere. Ușa scîrția și se trîntea neconținut; mujici cu biciuști în mîini se îmbulzeau și făceau larmă — erau harabagiii din Ulianovka, care așteptau, uneori și cîte o săptămînă întreagă, să le pice un călător. Printre ei, cu sprîncenele ridicate, se învîrtea un evreu — negustor de cereale — îmbrăcat cu un palton cu glugă și cu gambetă pe cap. Lîngă ghișeu, alți mujici așezau pe cîntar geamantane boierești și cufere de trestie căptușite cu mușama, iar telegrafistul care ținea locul subșefului de gară — un tînăr cu picioarele scurte, cu capul mare și cu un moț galben, cîrlionțat, înfioat căzăcește pe tîmpla stîngă, sub cozorocul șpcii — țipa la ei... Un poanter, pătat ca o broască, cu ochi triști, tremura din tot trupul pe podeaua murdară.

Strecurîndu-se anevoie printre mujici, Tihon Ilici se apropie de tejghea și schimbă cîteva vorbe cu bufetierul. Apoi dădu să plece spre casă. Deniska tot mai stătea în cerdac.

— Tihon Ilici, aș vrea să te rog ceva, îngăimă el, mai -fios ca oricînd.

— Ei, ce mai e? întrebă Tihon Ilici, înciudat. Vrei bani? Nu-ți dau.

— Nu, nu-mi trebuie bani! Aș vrea să citești scrisoarea mea.

— Scrisoarea? Care scrisoare? Cui i-ai scris-o?

— Dumitale. Am vrut să ți-o dau mai deunăzi, dar n-am îndrăznit.

— Și despre ce-i vorba în ea?

— Așa... mi-am povestit viața...

Tihon Ilici luă din mîinile lui Deniska o foaie de hîrtie, o vîrî în buzunar și se îndreptă spre casă prin noroiul întărit, acum aproape înghețat.

De rîndul acesta Tihon Ilici era înviorat și plin de voie bună. Simțea nevoia să se apuce de treabă și se gîndi cu plăcere că trebuie să dea iar de mîncare la vite. Îi părea rău că-și

ieșise din sărute și-l dăduse afară pe Jmîh, acum o să fie nevoit să stea de veghe toată noaptea. În Oska avea slabă nădejde. Doarme, desigur, sau stă la taifas cu bucătăreasa și-și vorbește de rău stăpînul... Și, după ce trecu prin fața ferestrelor luminate ale izbei, Tihon Ilici se furișă în tindă și-și lipi urechea de ușă. În încăpere se auziră rîsete, apoi glasul lui Oska:

— Da să vă povestesc alta. Trăia odată un mujic sărac, sărac lipit pămîntului, mai sărac ca el nu mai era altul în tot satul. Într-o bună zi, fraților, s-a luat mujicul și s-a dus în țarină să are. Dacăm a pornit de acasă, cîinele lui, o cotarlă tăr-cată, s-a și luat după el. Mujicul s-a apucat de arat, iar cîinele alerga pe cîmp și scormonea ba ici, ba colo. A scormonit el cît a scormonit și, deodată, a prins a urla! Ce să fie? Mujicul a lăsat baltă aratul și s-a repezit într-acolo, dar cînd și-a aruncat ochii în groapă, ce să vadă — un ceaunel...

— Un ceaunel? se miră bucătăreasa.

— Stai și ascultă. Ceaunelul ca ceaunelul, da ce crezi că se afla înăuntru? Galbeni! Era plin ochi cu galbeni... Și mujicul s-a îmbogățit dintr-o dată...

„Ce mai palavragii!“ se gîndi Tihon Ilici și începu să asculte, cu și mai multă luare-aminte, ce s-a întîmplat mai departe cu mujicul din poveste.

— Și cum vă spuneam, mujicul nostru s-a îmbogățit, și-a ridicat acareturi, ca un negustor adevărat...

— Ca Tăpăloagă al nostru, adăugă bucătăreasa.

Tihon Ilici zîmbi: știa de mult că i se spune Tăpăloagă... Nu există om să n-aibă o poreclă!

Oska urmă:

— Ba și mai și... Așa-a... Și ce să vezi? Într-o bună zi, cîinele cel cu pricina s-a prăpădit. Ce să facă mujicul? I se rupea inima de jale, dar ce putea face altceva, decît să-l îngroape cu toată cîntea...

O explozie de rîsete răsună în izbă. Rîse și povestitorul și încă cineva — cu un rîs întretăiat de o tuse bătrînească.

„N-o fi Jmîh? tresări Tihon Ilici. Ei, slavă Domnului. I-am spus eu măgarului: ai să te întorci singur înapoi!“

— Și s-a dus mujicul la popă, urmă Oska, s-a dus la popă: uite așa și așa, pîrințele, mi-a murit cîinele și trebuie să-l înmormîntăm...

Bucătăreasa iar nu se putu stăpîni și strigă rîzînd:

— Ptiu, bātu-te-ar să te bată!

— Da lasă-mă să sfîrşesc odată! se răsti Oska la ea şi-şi reluă povestirea, imitînd cînd pe popă, cînd pe mujic:

— Uite aşa şi aşa, părinţele, trebuie să înmormîntăm cîinele. Şi cînd a început popa a bate din picior: „Cum, să-l înmormîntăm? Să înmormîntăm un cîine la cimitir? În ocnă, ferecat în lanţuri, au să-ţi putrezească oasele, proclutule!“ „Părinţele, păi ăsta n-a fost un cîine ca toţi cîinii. Cînd era gata să-şi dea suflarea, ţi-a lăsat cu limbă de moarte cinci sute de carboave!“ Să fi văzut atunci cum a sărit popa în sus: „Dobitocule! Da ce, eu m-am mîniat pentru că vrei să înmormîntezi cîinele, m-am mîniat pentru că ţii să-l înmormîntezi la cimitir! În ograda bisericii trebuie să-l îngropăm!“

Tihon Ilici tuşi cu putere şi deschise uşa. Pe masă fumea lampa, sticla ei spartă era lipită într-o parte cu o hîrtiuţă afumată. În faţa lămpii şedea bucătăreasa, cu capul aplecat; părul ud îi atîrna peste obraz. Se pieptăna cu un pieptene de lemn pe care-l cerceta mereu la lumină, prin perdeaua de păr. Oska, lăsat pe spate şi cu ţigara în gură, îşi bălăngănea picioarele încălţate în opinci, prăpădindu-se de rîs. Lîngă cuptor, în umbră, licărea o luminiţă — o lulea. Cînd Tihon Ilici smuci uşa şi se ivi în prag, rîsetele încetară pe dată, iar cel de lîngă cuptor se ridică cu sfială de la locul lui, îşi scoase luleaua din gură şi o vîrî în buzunar... Era Jmîh. Dar, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic între ei, Tihon Ilici strigă voios, cu prietenie:

— Băieţi, haideţi să hrănim vitele...

Cu felinarul în mînă, rătăceau cîteşipatru prin ocol, luminînd băligarul îngheţat, paiele împrăştiate pe jos, ieselele, stîlpii, aruncînd umbre nesfîrşite şi trezind din somn găinile de pe prăjinile de sub şoproane. Găinile săreau jos, cădeau şi, dormind din picioare, alergau care încotro cu gîtul întins înainte. Caii întorceau capetele spre lumină şi ochii lor mari, liliachii, căpătau o strălucire minunată, stranie. Din nările lor ieşeau aburi, ai fi zis că fumau. Cînd Tihon Ilici lăsa felinarul în jos şi ridica privirea, vedea cu plăcere stele de felurite culori scînteind deasupra pătratului curţii, pe cerul limpede şi adînc. Se auzea cum foşnea uşurel crivăţul pe acoperişuri, strecurîndu-şi prin crăpături suflul proaspăt şi îngheţat... Slavă ție, doamne, a sosit iarna!

Terminîndu-şi treburile, Tihon Ilici dădu poruncă să i se încingă samovarul, iar el luă felinarul şi se duse în du-

gheana rece, îmbîcsită cu tot felul de mirosuri, își alege o scrumbie marinată — nu strică puțină sărătură înainte de ceai! — și o mîncă, însoțind îmbucăturile cu cîteva păhăruțe de rachiu rubiniu de scorușe, nici dulcea, nici amar. Își turnă apoi un ceai, scoase din buzunar scrisoarea lui Deniska și se apucă să-i descifreze hieroglifile.

„Denea a primit 40 de ruble paurmă și-a strîns lucrurile...”

„Auzi, patruzeci de ruble! repetă în gînd Tihon Ilici. Ia te uită la coate-goale ăsta!”

„Denea s-a dus în gara Tula și tocma atunci l-au prădat, i-au luat toți banii, n-avea unde să se ducă și l-a apucat jalea...”

Nu era chiar așa de ușor să-i descifreze vorbele neghioabe care începeau a-l plictisi, dar seara era lungă și Tihon Ilici n-avea altceva mai bun de făcut... Samovarul își cînta zorit cîntecul, lampa împrăstia o lumină domoală, și o melancolie dulce plutea în tihna și liniștea serii. Hîrîitoarea paznicului, în cadență, își făcea rondul pe sub ferestre, și ciocăniturile ei săltărețe răsunau limpede în aerul înghețat...

„Paurmă mi s-a făcut dor, dar cum să mă duc acasă dacă tata te bagă în răcori...”

„Măi, da prost mai e, Doamne, iartă-mă! se gîndi Tihon Ilici. Auzi, Serfi să te bage în răcori!”

„O să mă duc într-un codru des să-mi aleg un brad mai înalt, o să iau sfoara de la o căpățînă de zahăr și o să-mi potrivesc lațul pe gît pentru vecie cu pantaloni noi, da fărdecisme...”

„Fără cizme o fi vrînd să zică! făcu Tihon Ilici, îndepărtînd hîrtia de ochii lui obosiți. Ce-î adevărat e adevărat...”

După ce aruncă scrisoarea în vasul de spălat pahare, Tihon Ilici își sprijini coatele pe masă și rămase cu privirea la lampă... Ciudat popor mai sîntem! Avem un suflet peștiș! Cînd sîntem răi ca niște cîini, cînd triști, cînd miloși, cînd ne jelim pe noi înșine... cum face Deniska, sau chiar el, Tihon Ilici... Geamurile de la ferestre asudaseră, afară răsunau limpede, ca în toiul iernii, ciocăniturile grăbite și vesele ale hîrîitorii... Ehe, dacă ar avea copii! Dacă ar avea o ibovnică frumoasă în locul bătrinei grășane care l-a plictisit de moarte cu poveștile ei despre contesă și despre nu știu ce călugăriță

evlavioasă cu numele de Polikarpia, căreia cei de la oraș îi spun Polukarpia¹. Dar acum e târziu, e prea târziu...

Și, descheindu-și gulerul brodat al cămășii, Tihon Ilici își pipăi cu un zîmbet amar ceafa și adînciturile de după urechi... Cele dintîi semne de bătrînețe, cînd capul începe să semene cu un cap de cal. Dar mai erau și alte semne. Își aplecă fruntea și își vîrî degetele în barbă... Nici barba nu mai era cum fusese — încărunțise, se încîlcise, se uscaser. Da, s-a sfîrșit, Tihon Ilici, s-a sfîrșit!

Și, încleștîndu-și tot mai tare fălcile și ațintindu-și și mai mult privirea ochilor pe jumătate închise la fitilul lămpii care împrăstia o lumină domoală, Tihon Ilici bea, bea mereu, și-și urma gîndurile, amețit. „Închipuiți-vă numai: nu pot să mă reped nici pînă la frate-meu, fiindcă nu mă lasă porcii, scroafele! Și chiar de m-ar lăsa — nici o bucurie! Kuzma ar începe să-mi facă morală, iar Tînăra ar sta într-un ungher, cu buzele strînse și genele plecate... Și-i de ajuns să vezi ochii aceia lăsați în pămînt ca să-ți vină să fugi!”

Inima îl durea, mîntea îi era încețoșată... Oare unde a auzit el cîntecul ăsta?

*Ce seară tristă, tristă!...
Mi-e inima-ndoită:
Dau ochii în batistă,
Deși sint fericită...*

A-a, acum își aduce aminte: la hanul din Lebedean. În serile de iarnă, fetele dantelărese se adună la șezători și cîntă... Stau, împletesc și, fără să-și ridice ochii, cîntă cu glasurile lor limpezi:

*Iubitul mă sărută,
Dar e de bun rămas.*

Capul îi era tulbure... Cînd i se părea că totul e încă înaintea lui — și bucuriile, și libertatea, și viața fără de griji; cînd i se strîngea iar inima de deznădejde; cînd încerca să-și facă singur curaj:

— De ai bani de cheltuială — cade tușa la tocmeală!

Cînd se uita cu răutate la lămpă și mormăia, gîndindu-se la frate-său:

¹ Polu — de la polovina — jumătate.

— Dascălul! Propovăduitorul! Preamilostivul Filaret...
Îa un diavol calic și atît!...

Tihon Ilici dădu de dușcă rachiul. Fumase așa de mult, că în odaie abia se mai zărea... Călcînd cu pași nesiguri pe podeaua tremurătoare, ieși numai în surtuc în tinda întune-coasă, unde îl învălui aerul proaspăt, mirosul de paie și de cîine. În prag, licăriră două luminițe verzuii...

— Buian!

Și, după ce-l chemă la el, îl lovi din răsputeri cu cizma în cap și începu să urineze din ușa.

O liniște de mormînt încremenise deasupra pămîntului negru-cenușiu, luminat sfios de stele. Izvoadele lor în felurite culori străluceau pe cer. Ca o panglică alburie, șoseaua se pierdea în întuneric. Un hure înăbușit, care părea că vine de sub pămînt, se auzi undeva în depărtare. Prindea tot mai multă forță, pînă răbufni în afară și, dintr-o dată, vuietul umplu împrejurimile. Era orient-expresul — traversase șoseaua și acum, răsfirîndu-și pletele de fum luminate în roșu pe dedesubt, alerga spre depărtări ca o vidmă zburătoare, cu șirul de ferestre strălucind de lumina albă a electricității.

— A trecut prin fața Durnovkăi, spuse Tihon Ilici, su-ghițînd, și se întoarse în iatac.

În urma lui, în odaia ce duhnea a fum de tutun, slab luminată de lampa care nu mai avea gaz, intră bucătăreasa, somnoroasă. Adusese un castron murdar de ciorbă, pe care-l ținea cu două cîrpe îmbîcsite de grăsime și de funingine. Tihon Ilici se uită la ea pieziș și se răsti:

— Ieși afară, numaidecît!

Bucătăreasa se întoarse, împinse ușa cu piciorul și dispăru.

Lui Tihon Ilici îi era somn, totuși mai stătu încă multă vreme, fără să se clintească, cu fălcile încleștate și cu ochii somnoroși și încruntați pironiți în masă.

II

Toată viața lui, Kuzma visase să studieze și să scrie.

Dar nu versuri. Făcea versuri numai „ca să-și piardă vremea“. Altceva ar fi vrut. Să istorisească cum pierdea el încetul cu încetul, să-și zugrăvească, cu o necruțare nemaiîntîlnită,

mizeria, viața lui atît de groaznică, searbădă, care-l schilodea sufletește, făcînd din el un „smochin neroditor“.

Gîndindu-se la viața lui, aci se osîndea, aci își dădea dreptate.

De bună seamă, povestea lui era povestea tuturor auto-didaților ruși. Se născuse într-o țară, în care erau mai mult de o sută de milioane de analfabeți, și crescuse în Ciornaia Sloboda, în mijlocul unei sălbăticii și a unei ignoranțe de neînchipuit, unde și astăzi se mai aude de oameni uciși în bătaie. Și el, și Tihon învățaseră cifrele și buchile de la un vecin al lor, unul Belkin, vulcanizator de galoși. Și asta numai pentru că Belkin n-avea niciodată de lucru — de unde să fie galoși în Sloboda? — și apoi, oricînd e plăcut să tragi pe cineva de urechi, fără să mai punem la socoteală că nu poți să stai toată ziua pe prispă, descins, cu capul ciufulit în bătaia soarelui și să scuipi în praful de pe drum printre picioarele desculțe. Iar scrisul și cititul cei doi frați le deprinseseră în dugheana lui Matorin din piață. De pe atunci a prins Kuzma drag de cărți. I le dăruia un oarecare Balașkin, un bătrîn armonist din piață, un om ciudat, liber-cugetător. Dar parcă era chip să citești în dugheană! Mereu îl auzai pe Matorin strigînd: „Am să-ți rup urechile pentru Guakii tăi, diavole!“

Tot pe atunci s-a apucat și de scris. A început cu o istorioară în care era vorba de un negustor, surprins de o furtună îngrozitoare, noaptea, prin pădurile Muromului, și ucis de tîlharii la care se adăpostise. În cuvinte înflăcărâte, Kuzma descria gîndurile și ruga negustorului înaintea morții, îndurerat că „viața lui păcătoasă e curmată atît de timpuriu...“ Dar piața, necruțătoare, l-a răsplătit cu un duș rece:

— Măi, da prost mai ești, Doamne, iartă-mă! Auzi: „de timpuriu“! De mult trebuia să crape diavolul burduhănos! Un lucru-i de mirare: cum de i-ai putut afla gîndurile? Doar tîlharii l-au căsăpit!

Atunci Kuzma a scris un cîntec, în stilul lui Kolțov, în care un viteaz, bătrîn-bătrîn, lasă moștenire lui fecioru-su calul său credincios. „El m-a purtat în tinerețe!“ exclamă viteazul în cîntec.

— Ia te uită! s-au mirat ei. Păi, cîți ani are harmăsarul tău? Eh, Kuzma, Kuzma! Mai bine ai scrie ceva ca lumea, bunăoară despre război...

Și, pentru a satisface gustul pieței, Kuzma a început să scrie despre ceea ce vorbea lumea pe atunci, despre războiul ruso-turc, cum —

*La șaptezeci-și-șapte
Dă turcul iar năvală:
Gîndea că într-o noapte
Ne-o lua el, ca din oală...*

și cum —

*Fes-strîmb, bătrîn tilhar,
Țintea spre tunul-țar.*

Cu multă durere în suflet recunoștea el mai târziu cîtă prostie, cîtă întunecime erau în aceste stihuri și cîte parale făceau limba aceea vulgară și disprețul rusesc pentru fesurile străine.

După ce-l părăsiră pe Matorin și vîndură tot ce le rămăsese după moartea mamei lor, cei doi frați se apucară să facă negustorie ambulantă pe cont propriu. Dar aceasta nu-l împiedică pe Kuzma să păstreze legături de prietenie cu Balașkin, cu atît mai mult că se ducea destul de des la oraș. Cărțile pe care i le dădea sau i le recomanda bătrînul armonist le citea cu nesat. Totuși, în timp ce discuta cu Balașkin despre Schiller, segîndea să-i ceară cu împrumut armonica sau, deși entuziasmat de romanul *Fum*, susținea, totuși, că „un om deștept, chiar dacă nu-i învățat, are mintea luminată“. Cu prilejul vizitei pe care o făcu la mormîntul lui Kolțov, copie cu multă plăcere inscripția agramată de pe piatra funerară: „Sub monumentu aista e înmormîntat trupu tîrgovețului și poetului voronejan alecksei vasilievici Kalțov decorat prin mila monarhului luminat de natură deși fără învățătură...“

Balașkin — un bătrîn uriaș, costeliv, cu o față mare, fără barbă și cu gura strîmbă, purtînd veșnic, pe orice timp, același suman decolorat de vreme și aceeași șapcă de iarnă, aproape că te înspăimînta cu glasul lui gros și dogit, cu vorba-i totdeauna răutăcioasă, cu obrazii lui nebărbierîți, acoperiți cu țepi argintii, deși ca peria, și cu ochiul lui stîng, verde și bulbucat, care arunca priviri scînteietoare înspre partea în care îi era strîmbată gura. Odată, cînd Kuzma îi spuse „despre minte luminată fără învățătură“, Balașkin îi arăta fulgeră cu ochiul lui verde, azvîrli cît colo țigara pe

care o răsucea deasupra unei cutii de sardele pline cu mahorcă și răcni:

— Căpățină de bou! Nu vezi că îndrugi prostii?! Te-ai gândit bine ce înseamnă vorbele astea ale noastre „minte luminată fără învățătură“? Și, după ce luă din nou țigara în mână, urmă cu același glas tunător, dogit: Dumnezeule milostiv! Pe Pușkin l-au ucis, pe Lermontov l-au ucis, pe Pisarev l-au înecat, pe Rileev l-au spânzurat... pe Dostoievski vroiau să-l pună la zid, pe Gogol l-au făcut să-și iasă din minți... Dar Șevcenko? Dar Polejaev? Poate ai să-mi spui că guvernul e de vină? Doar știi proverbul — cum e turculși pistolul; sau — așa cap, așa căciulă. Da ce să mai vorbim, parcă mai există pe lumea asta o țară ca a noastră, un astfel de popor ca al nostru, fire-ar el blestemat să fie?!

Trăgându-și nervos nasturii surtucului lung, pe care-i descheia și-i încheia mereu, Kuzma, tulburat, îi răspunse pe jumătate încrunțat, pe jumătate zîmbind:

— Un astfel de popor! Ba îngăduie-mi să-ți atrag luarea aminte că-i un popor strașnic, nicidecum „un astfel de popor“!

— Nu te încumeta să împarți premii! răcni din nou Balașkin.

— Ba mă încumet! Scriitorii de care vorbești n-au ieșit din popor? Uite, Platon Karataev — ăsta întruchipează poporul nostru!

— Da de ce nu Eroșka, de ce nu Lukașka? Eu, frățioare, dacă m-aș apuca să purec literatura, ți-aș găsi exemple să-ți închid gura. Adică de ce Karataev și nu Razuvaev și Kolupaev, de ce nu bogătanul — lipitoarea satului, de ce nu popa hrăpărețul, de ce nu diacul lacom de bani, de ce nu o Salticiha oarecare, de ce nu Karamazov și Oblomov, Hlestakov și Nozdriov, sau, ca să nu mergem prea departe, ticălosul de frate-tău?

— Platon Karataev...

— Pe Karataev al tău l-au mâncat păduchii! Așa că nu văd unde-i idealul!

— Bine, da mucenicii ruși, asceții, pustnicii, „smintiții întru domnul“, rascolnicii?

— Cum? Dar Coliseum-ul, cruciadele, războaiele religioase, sectele nenumărate? În sfârșit, Luther? Nu, degeaba! Pe mine nu mă convingi cu una, cu două!

Da, trebuia să învețe. Dar când, unde?

Cinci ani încheiați a făcut negustorie ambulantă, și asta în perioada cea mai frumoasă a vieții lui! Chiar și o scurtă trecere prin oraș i se părea o mare fericire. Acolo găsea odihnă, cunoscuți, acolo îl îmbia mirosul brutăriilor și al acoperișurilor de tablă, caldarimul străzii Torgovaia, cârciuma „Kars“ cu ceaiul, franzelele și marșul ei persian... Podelele dughenilor stropite cu ceainicul, strigătele vestitului pitpalac de la ușa lui Rudakov, mirosul greu din hala de pește, mirosul mărarului, al mahorcii... Acolo îl întâmpina totdeauna zîmbetul blajin și înspăimîntător totodată al lui Balaschin... Discuții aprinse cu tunete și blesteme la adresa slavofililor, referiri la Bielinski, vorbe de ocară, duel pătimaș și fără noimă de nume și de citate... ca la urma urmelor să ajungă la cele mai deprimante concluzii. „Acum, chiar că s-a sfîrșit, am luat-o în galop îndărăt, în Asia!“, zbiera bătrînul și, deodată, cobora glasul, rotind ochii împrejur: „Ai arzit? Se vorbește că Saltîkov ar fi pe ducă. E cel din urmă! Se zice că l-au otrăvit...“ Iar a doua zi dimineața — din nou la drum, din nou căruța, stepa, arșița sau noroiul, cititul încordat și chinuit în zdruncinăturile roților... Din nou nesfîrșita contemplare a depărtărilor, melodia dulce-tristă a versurilor îngîinate în suflet, întreruptă doar în răstimpuri de gînduri la cîștigul realizat sau de vreo ciorovăială cu Tihon... Din nou mirosul tulburător al drumului, al prafului și al dohotului... Aromă îmbietoare a pesmeților cu mentă și duhoarea înăbușitoare a pieilor de pisică din lada din fundul căruței... Și cînd te gîndești că nu te puteai primeni decît o dată la două săptămîni, că nu mînceai decît hrană rece, că umblai șchiopătînd din pricina cizmelor scîlciate și a tălpilor bășicate pînă la sînge, că înnoptai prin tinde și izbe străine... Într-adevăr, anii aceia i-au stors ultima picătură de vlagă.

Cînd Kuzma scăpă, în sfîrșit, de acest jug, își făcu o cruce mare. Totuși trebuia să se gîndească cum să-și asigure într-un fel bucată de pîine. După ce munci cîtva timp la un negustor de vite din Eleț, Kuzma se așeză la Voronej. Avea de mult o legătură de dragoste în orașul acela — nevasta altuia — de aceea îl și trăsese ața într-acolo. Aproape zece ani a hălăduit Kuzma la Voronej prin preajma magaziiilor de cereale, făcînd misitie și publicînd în ziare articolașe în legătură cu cerealele, desfătîndu-și sufletul în timpul liber, mai bine zis înveninîndu-și-l, cu articolele lui Tolstoi și

satirele lui Șcedrin. Dar nici acolo nu-l părăsi gândul chinător că trăiește de pomană, că și-a irosit viața.

La începutul anilor nouăzeci, Balașkin muri de vătă-mătură. Cu puțin înainte, Kuzma îl văzuse pentru ultima oară. Dar ce revedere!

— Trebuie să ne apucăm de scris! se tînguia unul, privind minios, încruntat. Lîncezim, ca brusturele pe cîmpie...

— Da, da, duduia celălalt, mișcîndu-și anevoie falca și uitîndu-se chiorîș și somnoros cu ochiul lui în care abia mai pîlpîia viața, căznindu-se în zadar să potrivească mahorca în foiță. E lucru știut: trebuie să folosești fiecare oră ca să înveți, ca să cugeți... ca să privești în jurul tău la toate nenorocirile și beteșugurile noastre...

Apoi zîmbi stingherit, puse țigara la o parte și începu să caute ceva în sertarul măsuței.

— Uite, bîngui el, scotocind într-un teanc de hîrtii îngălbenite, de articole tăiate din ziare. Uite, prietene, aici am o comoară întreagă... Sînt tot lucruri citite de mine, unele le-am scos din ziare, altele le-am copiat... Am să mor și au să-ți prindă bine, ai material îndrăcit despre viața noastră rusească. Stai puțin, să caut o istorioară...

A scotocit ce-a scotocit și n-a dat de ea. Atunci se apucă să-și caute ochelarii prin buzunare, dar, negăsindu-i, dădu din mîna a lehamite. Apoi, se încruntă și clătină din cap:

— Adică nu, stai! Deocamdată să nu te atingi de ele. Încă nu știi destulă carte, nu ai destulă minte. Vorba ceea: întinde-te cît ți-e plapoma. Dar despre Suhonosii ai scris, ți-am dat eu o temă? N-ai scris? Ei vezi că ești cap de bou! Și ce temă!

— Ar trebui să scriem despre viața satului, despre popor, zise Kuzma. Singur zici mereu: Rusia, Rusia...

— Dar Suhonosii ăsta ce-i, el nu-i poporul, nu-i Rusia? De altfel, *Rusia toată nu-i decît un sat, bagă-ți bine în cap vorbele mele!* Uită-te în jurul tău, ai să-mi spui poate că ăsta-i oraș?! În fiecare seară trece o cireadă pe străzile lui și ridică atîta praf, că nu se mai vede la doi pași. Și tu zici că-i „oraș“!

Suhonosii... Imaginea acestui bătrîn respingător, de fel din Sloboda, al cărui avut se mărginea la un mindir pătat de ploșnițe și la un palton ponosit, rămas moștenire de la nevastă-sa, îl urmărise pe Kuzma ani îndelungați. Suhonosii ducea o viață de mizerie: cerșea, boala, suferea de foame și

își hodinea oasele într-un ungher închiriat, pentru cincizeci de copeici, de la o precupeată, care era încredințată că moșneagul și-ar putea îmbunătăți situația materială dacă și-ar vinde moștenirea. Dar Suhonosii ținea la palton ca la ochii din cap, bineînțeles nu din cine știe ce dragoste față de răposata, ci pentru că astfel avea iluzia că are și el avere și nu-i un fitecine. I se părea că paltonul face o groază de parale: „Astăzi nu mai găsești un palton ca ăsta!” spunea el. De fapt, nu s-ar fi dat în lături să-l vîndă, dar cerea prețuri atît de absurde, încît cumpărătorii rămîneau cu gura căscată... Kuzma înțelegea foarte bine tragedia vieții din Sloboda. Dar tot chibzuind cum s-o zugrăvească, începea să retrăiască în minte viața întortocheată a Slobodei, să-și retrăiască copilăria și tinerețea și se încurca, încînd pe Suhonosii în noianul imaginilor care-i invadau închipuirea. Atunci își lăsa mîinile în jos a neputință, copleșit de nevoia de a-și dezvălui propriul său suflet, de a da pe față tot ceea ce schilodea propria lui viață. Și ceea ce-l îngrozea mai mult ca orice era faptul că viața aceasta era searbădă, cenușie, că se irosea cu o repeziciune uluitoare pe fleacuri...

De atunci mai trecură mulți ani sterili. O vreme făcu pe misitul la Voronej, iar după ce femeia cu care trăise muri de friguri puerperale, a fost misit la Eleț, apoi vînzător într-o prăvălie de lumînări la Lipetk și, la urmă, contabil la moșia lui Kasatkin. Devenise un adept înfocat al lui Tolstoi — un an întreg n-a fumat, n-a luat votcă în gură, n-a mîncat carne și nu s-a despărțit de *Spovedania* acestuia; puțin a lipsit să nu se mute în Caucaz, la *duhobori*¹... Dar într-o bună zi, a fost trimis cu niște treburi la Kiev. Era un sfîrșit de septembrie senin și plin de tihnă, cînd totul din jur te bucura și te încînta: și aerul curat, și soarele blînd, și goana trenului, și ferestrele deschise, și pădurile ruginii care ți se perindau pe dinainte... În gara Nejîn, zări pe neașteptate o mulțime de lume adunată în fața intrării. Oamenii făcuseră roată în jurul cuiva și strigau, se frămîntau, se certau. Inima începu să-i bată cu putere și, fără a mai sta pe gînduri, se repezi într-acolo. Strecurîndu-se repede prin mulțime, Kuzma văzu șapca roșie a șefului de gară și mantaua cenușie a unui jandarm înalt. Jandarmul se răstema la trei ucraineni, care stăteau în fața lui

¹ Una din sectele creștine din Rusia.

cu un aer supus și totuși îndărătnic. Erau îmbrăcați cu cojocel scurte, groase, cu cizme trainice și cu căciuli cafenii de oaie. Căciulile abia se țineau pe capetele lor rotunde, înspăimîntător de mari, bandajate cu tifon scorțoșat din pricina puroiului uscat. Ochii abia li se mai vedeau pe fețele tumefiate, cu pielea sticlind de întinsă ce era, cu vînații galben-verzi și cu răni pline de sînge închegat. Cei trei ucrainenii fuseseră mușcați de un lup turbat și trimiși la spital la Kiev, dar erau ținuți cîte o zi întreagă prin gările mari, fără pîine și fără o lescaie în buzunar. Aflînd că nici acum nu li se îngăduie să plece mai departe, numai pentru că trenul se numește accelerat, Kuzma se înfurie deodată și, în strigătele încurajatoare ale evreilor din mulțime, începu să bată din picior și să zbiere la jandarm. A fost reținut și i s-a încheiat proces-verbal. În așteptarea trenului următor, se îmbătă așa de tare că nu mai știa pe ce lume se află.

Cei trei ucrainenii erau de fel din gubernia Cernigov, pe care Kuzma și-o închipuise totdeauna ca pe un ținut uitat de Dumnezeu, cu cerul mohorît, vînat, deasupra întinderilor păduroase. Oamenii aceștia, care se luaseră la trîntă cu o fiară turbată, îi aduceau aminte de vremurile cneazului Vladimir, de viața aspră a mușicilor, viață de codru, din vremuri străvechi. Și, umplîndu-și mereu paharul cu minile încă tremurătoare după scandal, Kuzma, amețit, se entuziasma: „Ce vremuri! Ce vremuri erau!“ Și iarăși îl înăbușea un clocot de minie, gîndindu-se la jandarm și la acele dobitoace supuse, cu cojoacele în spinare — oameni înapoiți, sălbateci, fire-ar ei afurisiți să fie... „Eh, Rusie, Rusie de altădată!“ Ochii beți i se umpleau de lacrimi de bucurie și căpătau acea putere de a da imaginilor proporții uriașe, nefirești. „Dar neîmpotrivirea la rău?“ se întreba el în răstimpuri și clătina din cap, zîmbind. La masa cea mare, comună, cu spatele la el, prînzea un ofițer tinerel și spilcuit. Kuzma îl măsura cu privirea, cînd blîndă, cînd obraznică, îi cerceta tunică albă, care avea talia atît de sus și era atît de scurtă, că-i venea să se apropie și să i-o tragă de poale în jos. „Uite, acuși mă apropii! își zicea el. Iar de-o sări și-o țipa la mine, îi ard una peste bot! Poftim neîmpotrivire la rău...“ Apoi plecă la Kiev și, lăsîndu-și treburile baltă, trei zile în șir, amețit de băutură, cu o voioșie stîrnită în suflet, hoinări prin oraș și pe malul rîpos al Niprului. Mulți dintre credincioșii care

asistau la liturghie în catedrala sfânta Sofia se uitau cu mirare la cașapul slăbănog care stătea în fața sarcofagului preacuviosului Iaroslav. Avea o purtare tare ciudată: după ce liturghia se sfârșea și norodul ieșea din biserică, iar paraclicerii stingeau lumînările, străinul stătea mai departe neclintit, cu dinții încheștați, cu bărbuța rară și cărunță sprijinită în piept, închizându-și ochii adânciți în orbite, cu o expresie fericită de martir, și asculta dangățul melodios, înăbușit, ce răsună deasupra catedralei... În aceeași seară, a fost văzut în fața Lavrei. Stătea alături de un băiat schilod și privea cu un zîmbet nedeslușit și melancolic la zidurile ei albe, la cupolele mici și aurite ce se profilau pe cerul cenușiu de toamnă. Băiatul, cu capul gol, cu o traistă de pînză pe umăr și cu trupul lui înspăimîntător de slab îmbrăcat în zdrențe, ținea într-o mînă o străchinuță de lemn în care se afla o copeică, iar cu cealaltă mînă își muta, ca pe un obiect, ca și cum n-ar fi fost al lui, piciorul drept schilod, atrofiat, dezgolit pînă la genunchi și nefiresc de subțire, atît de ars de soare, încît era negru, și acoperit cu un păr des, auriu. Nu se afla țipenie de om prin preajmă, dar băiatul, cu un aer somnoros și chinuit, își ținea dat pe spate capul tuns chilug, tăbăcit de soare și de praf, arătîndu-și claviculele firave de copil, și, fără să ia în seamă muștele care-i sorbeau mucii, cînta tărăgănat, fără odihnă:

*Priviți-mă, voi mame, bine:
Nenorocit, schilod eu sînt!
N-ajungă nici un om ca mine.
Pe toți păzească-i Domnul sfînt!*

Iar Kuzma îi ținea hangul: „Da, da! Așa-i!”

Acolo, la Kiev, înțelese el limpede că nu-i era dat să rămînă prea multă vreme în pîine la Kasatkin și că-l aștepta mizeria, viața de cîine. Așa se și întîmplă. Mai rămase o vreme, dar într-o stare de apăsătoare și rușinoasă degradare: veșnic beat, neîngrijit, răgușit, duhnind de la o poștă a mahorcă și silindu-se să-și ascundă neputința de a mai munci... Apoi decăzu și mai mult. Se întoarse în orașul lui de baștină, trase la hanul lui Hodov, unde locui toată iarna într-o odaie cu mai mulți, cheltuindu-și puținii bani pe care-i mai avea în cîrciuma lui Avdeici, din Piața Babelor. O bună parte din acești bănuți se duseră și pe editarea versurilor — o idee

nesăbuită a lui — iar mai târziu se văzu silit să dea tîrcoale clienților lui Avdeici, încercînd să le strecoare cu jumătate de preț cărțulia lui... Și nu numai atît: ajunsese să facă și pe măscăriciul! Într-o zi, se afla în piață, prin preajma prăvăliilor cu făină, și privea cum se schimonosea un vagabond în fața negustorului Mozjuhin, care stătea în prag. Mozjuhin, a cărui mutră somnoroasă și caraghioasă semăna mai curînd cu o față ogîndită într-un samovar, nu-i dădea atenție, preocupat de motanul care-i lîngea cizma lustruită. Dar vagabondul nu se lăsa. Lovindu-se cu pumnul în piept, se îndreptă din mijloc și cu un glas răgușit începu să declame:

*Tot paharul te-ntărește:
Mahmurit, bea voinicește!*

Pe loc, Kuzma îi dădu replica, scăpărîndu-și ochii umflați:

*Veselia să trăiască,
Vinul — pronie cerească!*

O babușcă tîrgoveată — al cărei chip amintea un cap de leoaică bătrînă — auzindu-l, se opri, se uită la el încruntată și, ridicîndu-și cîrja, îi spuse răspicat, răutăcios:

— La rugăciuni ești tot așa de isteț?

Mai jos nu putea să decadă. Dar tocmai aceasta l-a scăpat. După ce suferi cîteva crize de inimă îngrozitoare, fără a mai sta pe gînduri, se lăsă de beție și se hotărî să înceapă o viață nouă, să muncească, să ia, de pildă, în arendă o grădină de zarzavat sau o livadă...

Gîndul acesta îl bucura. „Da, da, își zicea el, de mult ar fi trebuit să fac așa.“ Simțea nevoie de o viață curată, liniștită, fie chiar și în sărăcie. Începuse a îmbătrîni. Bărbuța i se rărise și-i încărunțise aproape de tot, părul cîrlionțat la vîrf, pieptănat cu cărare la mijloc, căpătase culoarea fierului, iar obrazul lui falcos slăbise și mai mult și se făcuse și mai smolit...

În primăvară, cu cîteva luni înainte de a se împăca cu Tihon, auzise că se dă în arendă o livadă în satul Kazakovo din județul lui și se grăbi într-acolo.

Era pe la începutul lui mai. După cîteva zile călduroase, vremea se strică deodată, se stîrniră ploi, se făcu frig, și nori mohorîți, ca de toamnă, pluteau deasupra orașului. Îmbrăcat

cu sumanul lui ponosit, cu o șapcă veche pe cap și cu cizme scîlciate în picioare, Kuzma se îndreptă spre gară prin Pușkarnaia Sloboda.

Mergea cu mîinile la spate sub suman, clătina din cap și, încrețindu-și fața din pricina țigării pe care o ținea în colțul gurii, zimbea ironic: cu puțin mai înainte, trecuse în goană pe lîngă el un băiețaș desculț cu un vraf de ziare sub braț, care striga răsunător vorbe obișnuite acum:

— Grevă *ginirală*!

— Ești în urmă, puștiule, îi aruncase Kuzma. N-ai ceva mai nou?

Băiatul se oprise și cu ochii scînteietori îi răspunsese:

— Ziarele cele noi mi le-a umflat vardistul în gară.

— Halal constituție, n-am ce zice! spuse Kuzma cu năduf și porni mai departe spre capătul străzii, de-a lungul gardurilor putrede, înnegrite de ploaie, pe sub crengile ude ce atîrnau din grădini, pe sub ferestrele cocioabelor lăsate într-o rină, care coborau la vale și, sărind peste băltoace, se gîdea: „Maré comedie!“ Înainte, pe o vreme ca asta, oamenii stăteau prin dugheni și prin cîrciumi și căscau, și doar din timp în timp schimbau cîte o vorbă. Pe cînd acum, tot orașul vuiește, peste tot se vorbește despre Dumă, despre greve și incendii, sau cum „Muromțev i-a venit de hac primului ministru“... Dar n-o să țină cine știe cît, vorba ceea — broasca nu poartă coadă multă vreme! Fanfara gardiștilor a și început să cînte în grădina publică... și o sotnie de cazaci a sosit în oraș... Nu mai departe decît acum două zile, unul din ei, mergînd beat pe strada Torgovaia, s-a apropiat de fereastra deschisă a bibliotecii publice și, descheindu-și pantalonii, a propus domnișoarei bibliotecare să cumpere o „arihmetică“. Un birjar bătrîn, care se afla în apropiere, a început să-l facă de ocară, dar cazacul nici una, nici două, a scos sabia din teacă, i-a despicat umărul și, înjurînd de mamă, s-a năpustit asupra trecătorilor, care au rupt-o la fugă, înspăimîntați...

— Un hingher, un hingher stă ascuns într-un ungher! începură în cor, cînd îl zăriră pe Kuzma, niște fetițe care topăiau pe pietrele pîrîiașului Sloboda. Cine bate un motan capătă un gologan!

— Ho, răpciugoaselor! se răsti la ele un conductor de tren, îmbrăcat cu o manta foarte grea — după cum îți puteai

da seama dintr-o aruncătură de ochi — care mergea înaintea lui Kuzma. Ce, v-ați găsit tovarăș de joacă?

Dar după glasul lui îți dădeai seama că omul abia-și stăpînea risul. Galoșii mari, vechi, ai conductorului erau plini de noroi uscat, iar gaica de la manta îi atîrna într-un nasture. Podețul de bîrne peste care trecea era lăsat într-o parte. Dincolo de podeț, pe marginea șanțurilor spălate de apele primăverii, creșteau cîteva sălcioare pipernicite. Kuzma se uita cu tristețe și la sălcioare, și la acoperișurile de paie de pe dealul Slobodei, și la norii fumurii și albăstirii de deasupra lor, și la cîinele roșcat din șanț, care rodea de zor un ciolan...

„Da, da, repeta el în gînd, în timp ce urca dealul. Broasca nu poartă coadă multă vreme!“ Iar cînd ajunsese sus și văzu clădirile roșii ale gării așezate în mijlocul ogoarelor verzi și pustii, zîmbi din nou. „Parlament, deputați!“ Aseară, cînd s-a întors de la grădina publică — fiind zi de sărbătoare fusese iluminată și focuri de artificii, iar fanfara gardiștilor cîntase *Toreador*, *Lîngă pîrîu*, *lîngă podeț*, *Matciș* și *Troica* cu strigături: „Hei, mîndruțo, hei!“ — a sunat la poarta hanului unde locuia. A tras de sîrma clopotului pînă i s-a urît, dar nu se arăta nimeni. Nu se vedea țipenie de om și o liniște adîncă domnea peste tot. Se înserase, la asfințit — dincolo de piață, tocmai la capătul străzii — cerul era rece, verzui, deasupra capului atîrnau nori... Într-un tîrziu, s-au auzit niște pași tîrșiți. Apoi, au zăngănit cheile și un glas a bombănit:

— Am ologit de tot...

— Cum așa? l-a întrebat Kuzma.

— Caii mi-au scos sufletul... i-a răspuns cel care descuia și, dînd în lături poarta, a adăugat: Ei, trebuie să mai vină doi.

— Nu cumva judecătorii?

— Ba chiar judecătorii.

— De ce-or fi venit, nu știi?

— Să-l judece pe deputat... Se zice că vroia să otrăvească apa pîrîului...

— Pe deputat? Păi deputații altă treabă n-au, deșteptule, decît să otrăvească apele?

— Naiba-i știe...

La marginea Slobodei, în fața prispei unei căsuțe de lut, stătea un moșneag înalt, încălțat cu niște rupturi. Ținea în mână un toiag lung de nuc, dar, văzându-l pe Kuzma trecând, se grăbi să se prefacă mult mai bătrîn decît era în realitate. Se sprijini în băț cu amîndouă mîinile, își înălță umerii și luă o expresie tristă și obosită. Vîntul umed și rece care sufla dinspre cîmp îi flutura șuvițele de păr cărunt. Și, fără să vrea, Kuzma își aduse aminte de tatăl lui, de copilărie... „Rusie, Rusie! Încotro te avîinți?“ îi veniră în minte vorbele lui Gogol. „Rusie, Rusie!... Eh, flecarilor, lua-v-ar naiba!... Auzi vorbă: «deputatul vroia să otrăvească apa pîrîului»... Da' parcă ai pe cine să tragi la răspundere? Nenorocit popor, da, mai cu seamă nenorocit!“... și în ochii mici, verzui, ai lui Kuzma se iviră pe neașteptate lacrimi, cum de altfel i se întîmpla destul de des în ultima vreme. Mai deunăzi, de pildă, se abătuse pe la cîrciuma lui Avdeici din Piața Babelor. A intrat în ogradă, înfundîndu-și picioarele în noroi pînă la glezne, a urcat la etaj pe o scară de lemn putredă și atît de împutită că pînă și lui, care văzuse destule, i s-au întors mâtele pe dos; a deschis anevoie ușa grea, slinoasă, cu o cărămidă și o frînghie în chip de scripete și tapisată cu smocuri de pîslă și cu tot felul de zdrențe, și îndată ce a pășit pragul l-a orbit fumul de tutun și l-a asurzit zgomotul — zăngănitul farfuriilor pe tejghea, tropăitul chelnerilor care alergau înapoi și încolo și țipetele răgușite ale gramofonului. A trecut apoi în odaia din fund, unde era mai puțină lume, s-a așezat la o măsuță și a cerut o sticlă de mied... Pe podeaua plină de noroi și de scuipat, chiar sub picioarele lui, zăceau coji de ouă, felii de lămîie supte, mucuri de țigară... În fața lui, lîngă perete, un mujic înalt, cu opinci în picioare, asculta urletele gramofonului și zîmbea fericit, clătînîndu-și capul pletos. Pe măsuța din fața lui se aflau o sticlută de vodcă, un păhăruț și cîțiva covrigi, dar omul nu se atinsese nicide vodcă, nici de covrigi — se uita în pămînt și tot clătina din cap. Și numai cînd a simțit asupra sa privirea lui Kuzma și-a ridicat la el ochii rîzători și fața neînchipuit de blajină, încadrată de o barbă aurie, cîrlionțată... „Măi, unde m-am văzut!“... a exclamat el cu bucurie și cu uimire totodată. Și, ca și cum ar fi vrut să se dezvinovățească, a adăugat grăbit: „să vedeți, domnule, frate-meu e aici, în slujbă... Frate bun...“ Kuzma și-a șters lacrimile, înclătîndu-și falcile

„Ū-u, blestemaților, iată unde ați adus poporul nostru — l-ați călcat în picioare, l-ați îndobitocit! Auzi: «Unde m-am văzut!» La Avdeici!“ Ba și mai mult. Când Kuzma s-a ridicat și i-a spus: „Ei, rămii cu bine!“ mujicul s-a sculat iute și el, și cu inima plină de fericire și de adâncă recunoștință — și pentru splendoarea localului și pentru că i s-a vorbit ome-nește — s-a grăbit să răspundă: „Nu vă fie cu supărare...“

Înainte vreme, prin trenuri, nu se vorbea decît de ploi și de secetă, și că „prețurile la grîne le hotărăște numai Dum-nezeu“. Pe cînd acum, mulți dintre călători foșneau ziare în mîini, iar discuțiile se purtau tot în legătură cu Duma, cu grevele, cu împărțirea pămînturilor, și nimeni nu mai lua în seamă ploaia torențială ce răpăia pe acoperișurile vagoanelor, deși cea mai mare parte dintre călători erau oameni care jinduiau după ploile de primăvară — negustori de grîne, țărani, slujbași de pe moșii... Prin vagon trecu un ostaș cu ochii negri și triști, bolnav de gălbinare și cu un picior amputat. Șchiopăta, bocănind în podea cu piciorul lui de lemn, și de cîte ori primea pomană își scotea căciula manciuriană și-și făcea cruce, ca un cerșetor. Și se încinse deodată o discuție aprinsă, plină de exclamații de indignare, cu privire la guvern, la ministrul Durnovo și la nu știu ce ovăz al statului... Își aduceau aminte, cu ironie, lucruri de care altădată se entuziasmau cu naivitate, cum „Vitea“¹, ca să-i sperie pe japonezi la Portsmouth, a poruncit să i se facă bagajele... Un tînăr, tuns perie, care stătea în fața lui Kuzma, se aprinse la obraz, începu să se foiască și se grăbi să se amestece și el în vorbă:

— Dați-mi voie, domnilor! Văd că vorbiți despre libertate... Să vă spun ceva: eu sînt secretar la un inspector fiscal și, din cînd în cînd, trimit cîte un articolăș la ziarele din capitală... Vă întreb: ce-l privește chestia asta pe inspector? Se laudă că și el e pentru libertate. Cu toate astea, cînd a aflat că am scris un articol prin care arătam că pompieria din orașul nostru nu e organizată ca lumea, m-a chemat și mi-a spus: „Ascultă, măgarule, dacă ai să mai scrii asemenea prostii, am să-ți sucesc gîtul!“ Dați-mi voie, dacă vederile mele sînt mai de stînga ca ale lui...

¹ Este vorba de *Sergei Iulievici Witte* (1849—1915), ministru în guvernul țarist din anii războiului ruso-japonez (1904—1906), șeful delegației care a luat parte la încheierea tratatului de pace de la Portsmouth (1905).

— Vederile? strigă deodată cu glas pițigăiat, ca de pitic, vecinul tînărului, negustorul de făină Cerneaiev, un scapet burduhănos, cu cizmele tari și drepte ca două sticle. Pînă atunci îl tot privise pe tînăr picziș, cu ochii lui ca de porc. Și, nedîndu-i vreme omului să-și vină în fire, continuă să țipe: Vederile? Tu ai vederi, mă? Tu, tu ești mai de stînga? Păi eu te țin minte cînd umblai fără nădragi! Cînd murcai de foame și trăiai din cerșit, ca și tată-tu! Ar trebui să speli picioarele inspectorului tău și pe urmă să bei apa ca pe o agheasmă!

— Con-sti-tu-ția! făcu fără de veste Kuzma, cu un glas subțire și tăragănat, întrerupînd pe scapet. Apoi se ridică de la locul lui și, lovindu-se de genunchii celorlalți călători, o luă de-a lungul vagonului spre ușă.

Scapetul avea labele picioarelor mici, groase, respingătoare, ca de chelăreasă bătrînă, și o față — tot ca de femeie — mare, galbenă, puhavă, cu buze subțiri... Nu era mai chipeș nici Polozov, profesor de gimnaziu, un bărbat îndesat, cu ochii spălăciți, cu nasul borcănat și cu o barbă blondă, bogată, răsfirată peste tot pieptul; cu o pelerină cenușie pe umeri și o cu pălărie de aceeași culoare în cap, stătea sprijinit în baston și-l asculta pe scapet, dînd zîmbitor din cap... Ajuns pe platforma vagonului, Kuzma trase adînc în piept aerul proaspăt, răcoros și aromat, ca pe vreme de ploaie. Șuvoaiele de apă vuiau înăbușit pe acoperișul platformei, de unde se scurgeau în șuvițe subțiri, împrăștiind stropi de apă. Vagoanele se legăneau, amestecîndu-și huruitul roților cu zvonul ploii; sîrmele de telegraf, cînd coborînd, cînd urcînd, păreau că vin în întîmpinarea trenului, iar în dreapta și în stînga căii ferate alergau îndărăt zidurile de un verde-proaspăt ale alunișurilor. O droaie de băieți țîșniră de lîngă terasament, strigînd ceva în cor. Kuzma zîmbi înduioșat și fața lui se acoperi toată de cutișoare mărunte. Cînd își ridică ochii, zări un pelerin stînd pe platforma vagonului din urmă. Avea fața blîndă și obosită, cum au țărani, încadrată de o barbă căruntă; purta un palton de postav, încins cu un capăt de frînghie, o pălărie cu boruri mari și opinci în picioarele subțiri, iar în spate ducea o desagă și un ceainic de tinichea. Kuzma îi strigă, acoperind zgomotul și huruitul roților:

— Vii din pelerinaj?

— De la Voronej, îi răspunse pelerinul cu multă bună-voință, dar ceva mai încet.

— Ei, cum îi pe acolo, dau oamenii foc la conace?

— Dau...

— Foarte bine!

— Cum?

— Foarte bine, am zis! strigă Kuzma.

Își întoarse fața ca să-și șteargă lacrimile de înduioșare din colțul pleoapelor, apoi cu mâinile tremurătoare începu să-și răsucească o țigară... Gîndurile i se învălmășiră iarăși. „Pelerinul e poporul, dar parcă scapetul și profesorul nu-s și ei poporul? Ce să cerem de la acest popor, cînd n-au trecut decît patruzeci și cinci de ani de la desființarea iobăgiei? Totuși, cine-i vinovat de toate astea? Însuși poporul!“ Și fața lui Kuzma se întunecă și se scofilci din nou.

La a patra oprire, Kuzma se dădu jos și luă o căruță. Harabagiile îi ceruseră întîi șapte ruble — pînă la Kazakovo erau douăsprezece verste — apoi au coborît prețul la cinci și jumătate. În cele din urmă, unul din ei i-a zis: „Dă-mi o hîrtie de trei carboave și te duc, ca să nu ne mai batem gura de pomană. Acum nu mai e ce-a fost...“ Dar, topindu-i-se avîntul cu care începuse, a adăugat vorbele obișnuite: „Nu-trețul s-a mai scumpit...“ Și, pînă la urmă, s-a învoit să-l ducă cu o rublă și jumătate. Era un noroi să te îneci nu altceva, căruța mică, păcătoasă, căluțul, urecheat ca un măgar, pîrpiriu nevoie mare. În sfîrșit, porniră încet din curtea gării. Mujicul, care stătea pe o scîndură pusă peste loitre, se tot foia, smucind hățurile de frînghie, ca și cînd ar fi vrut să-și ajute mîrtoaga cu toată ființa lui. În gară se lăudase că are un cal, pe care „abia-l poate stăpîni“, și acum îi era rușine, se vede. Dar ceea ce te înspăimînta cu adevărat era țăranul însuși: un bărbat tînăr, uriaș, gras, îmbrăcat cu o caucazi-ană scurtă, încinsă cu un curmci, cu opinci și obiele albe în picioare și o șapcă veche pusă peste claia de plete galbene. Mirosea a casă fără horn, a cînepă — ca un plugar de pe vremea lui Papură-vodă! — fața îi era albă, spîină, gîtul umflat și glasul răgușit.

— Cum te cheamă? îl întrebă Kuzma.

— Mi se spune Ahvanasi...

„Ahvanasi!“ repetă Kuzma în gînd, înciudat,

— Și mai cum?

— Menşov... Dii... anticristule!

— Ai cumva boală lumească? şi Kuzma arată cu capul spre gîtul mujicului.

— De ce numaidecît boală lumească? îngăimă Menşov, privind în lături. Am băut cvas rece...

— Te doare cînd înghiţi?

— Nu, cînd înghit nu mă doare...

— Atunci, ce-mi tot îndrugi verzi şi uscate? zise Kuzma aspru. Caută de intră în spital, dar cît mai degrabă. Eşti însurat, nu?

— Însurat...

— Ei, vezi! O să ai copii şi-o să-i pricopseşti şi pe ei.

— Asta negreşit, fără doar şi poate, se învoi Menşov.

Şi, chinuit de cine ştie ce gînduri, începu să smucească de hături. „Dii, dii, boală... Mare belea cu tine, anticristule!“ În cele din urmă, se lăsă păgubaş şi se potoli. Tăcu un răstimp mai lung şi, deodată, întrebă:

— Negustorule, nu ştii, au alcătuit Duma ori ba?

— Au alcătuit-o.

— Se vorbeşte că Makarov ar fi în viaţă, numai că a poruncit să nu sufle nimeni o vorbă...

Kuzma tresări, uimit: „Naiba ştie ce-o fi în capetele astea de stepă! Şi ce bogăţie în jur, ce bogăţie!“ se gîndea el, cercetînd mereu uliţa cu privirea. Stătea ca vai de lume, cu genunchii la gură, pe o mînă de paie puse de-a dreptul pe fundul căruţei şi acoperite cu un tol. Ce mai cernoziom! Noroiul de pe drumuri e gras şi aproape albastru de negru ce-i, verdeaţa copacilor, a ierburilor, a grădinilor de zarzavat e întunecată, plină de sevă... Dar izbele sînt de lut, scunde, cu acoperişul de băligar. În preajma izbelor se văd sacale dogite. Fără îndoială, apa din ele e cu mormoloci... Iată şi o gospodărie bogată. În arie e o şură veche de uscat snopii. Staulul, poarta, izba — toate sub acelaşi acoperiş făcut din snopii de paie. Izba din cărămidă, cu două încăperi, avea între ferestre desene făcute cu var: într-o parte, un brad — o linie verticală şi de-a lungul ei furci cu vîrful în sus — în cealaltă parte, ceva ce aducea cu un cocoş; ferestruicile, cu chenare zimţate, făcute tot cu var. „Artă, nu glumă! zîmbi Kuzma, ca la troglodiţi, să mă bată Dumnezeu dacă nu-i așa!“ Pe uşă, mai multe cruci făcute cu cărbunele, iar în faţa cerdacului, o lespede de mormînt, pesemne şi-o pregătise din vreme moşneagul sau baba...

Da, bogată gospodărie. Totuși, și aici noroiul e pînă la genunchi, iar în cerdac se lăfăiește o scroafă. Ferestruicile sînt mici, în încăperea în care locuiesc stăpînii trebuie să fie întuneric beznă și o înghesuială fără pereche — cea mai mare parte a odăii e ocupată, desigur, de prici, de războiul de țesut, de cuptorul uriaș, de hîrdăul cu lături... Iar familia e numeroasă, cu copii mulți, și iarna se mai adaugă și mieii, vițeeii... Și-i o umezeală, și fum de la sobă, de parcă ar pluti un abur verde prin odaie. Copiii scîncesc, urlă, din cînd în cînd mai iau cîte un dupac; nurorile se ceartă, se blestemă, dorindu-și una alteia tot felul de bucurii: „Trăsni-te-ar să te trăsnească, cătea afurisită!“ „Să dea Dumnezeu să te îneci cu un os de pește în ziua de Paști!“ Soacra, femeie bătrînă, care bodogănește toată ziua, trîntind ba vătraiul, ba străchinile, se repede la nurori, suflecîndu-și mînele de pe brațele cafenii, uscate, își sparge pieptul strigînd și se înecă de tuse, improșcînd cu scuipat în toate părțile și blestemînd cînd pe una, cînd pe alta... Bătrînul, bolnav, e și el rău și cicălitor și i-a dat gata pe toți cu boscorodeala lui...

Apoi cotiră spre imaș, unde începuse a se înfiripa iarमारocul. Ici-colo se vedeau scheletele viitoarelor barăci, grămezi de roți, de oale de lut, iar ceva mai departe se înălțau roto-coale de fum dintr-o vatră înjghebată la repezeală, de unde venea miros de plăcinte. În alt loc se zărea coviltirul cenușiu al unei căruțe de țigani; cîțiva dulăi, legați în lanț, stăteau tolăniți pe lîngă roți. Ceva mai încolo, o grămadă de fete și de mujici se strînseseră în fața cîrciumii de stat, strigînd și făcînd larmă.

— Norodul petrece, zise Menșov, pe gînduri.

— Da ce bucurie a dat peste ei? întrebă Kuzma.

— Trag și ei nădejde...

— Ce nădejde?

— Se știe doar... Așteaptă pe naiba...

— I-ha-ha! chiui cineva din mulțime, tropăind din răsputeri:

*Noi nu arăm, nici nu cosim,
Cu turtă fetele hrănim!*

Un mujic scund, care stătea mai în spate, își ridică deodată brațele. Tot ce avea pe el era curat, trainic, făcut gospodărește — și opincile, și obielele, și pantalonii de cînepă,

iar poalele crețe ale podiovcii din postav gros, cenușiu, erau retezate foarte scurt. Apoi, ușor și cu dibăcie, bătu deodată din picior, își flutură brațele și strigă cu un glas subțire: „La o parte, lăsați negustorul să privească și el!” și, sărind în cercul ce se deschisese, își propti călcâiele în pământ și prinse a-și zgîlții pantalonii în fața unui flăcău înalt cu șapca pe o ureche, care făcea niște figuri îndrăcite cu cizmele și, în același timp, își dezbrăca podiovca neagră, rămânând într-o cămașă nouă de stambă. Fața flăcăului era palidă, tristă și udă de sudoare.

— Băiatul mamei, băiețel! răzbătea, prin larma și tropotul mărunț al dănțuitorilor, strigătul deznădăjduit al unei bătrânele, îmbrăcată cu o rochie cadrilată din pînă de casă. Și, întinzînd brațele, se ruga: Ajunge, pentru Dumnezeu! Ajunge, băiatul mamei, ai să te omori!

Dar „băiatul” își dădu capul pe spate, își încleștă pumnii și fălcile și, cu o expresie de furie pe față, strigă, tropăind înaintea, cu foc:

Taci, bunică, nu cobi...

— Bătrîna asta și-a vîndut ultimul țol pentru el, zise Menșov, continuîndu-și drumul peste imaș. Se prăpădește după dînsul — de, ca orice văduvă — iar dumnealui, nu-i zi de la Dumnezeu să nu se îmbete și să n-o ciomăgească... Așa i s-o cuveni, pesemne...

— Cum adică, „așa i s-o cuveni”? întrebă Kuzma.

— Uite așa... Să nu-i mai caute atîta în coarne...

În fața unei izbe, un mujic deșirat, ca o arătare, ședea pe o bancă. Picioarele, două bețe, vîrîte în pîslari, mîinile mari, ca de mort, așezate pe pantalonii roși care-i acopereau genunchii ascuțiți. Căciula trasă pe frunte, bătrînește, ochii cu o expresie rugătoare, chinuită, fața înspăimîntător de slabă și de prelungă, buzele cenușii întredeschise...

— Ăsta-i Momîie, zise Menșov, arătînd cu capul spre bolnav. De aproape doi ani tot trage să moară, nu știu ce are la pîntece.

— Momîie? E o poreclă?

— Poreclă...

— Ce prostie! spuse Kuzma.

Și își întoarse capul ca să nu vadă fetița de pe prispa izbei următoare. Aplecată pe spate, ținea în brațe un copilăș

cu o scufiță pe cap. Cu ochii țintă la trecători, mesteca de zor, scoțind în răstimpuri limba, o bucățică de piine neagră — pregătea hrană pentru prunc... La aria din capătul satului vîntul vuia prin sălcioare și flutura mînele zdrențuite ale unei sperietori, lăsată într-o rînă. O arie care dă în stepă e mai totdeauna tristă și mohorîță, cu atît mai mult cea de aici, cu sperietoarea ei, cu norii mărunți de toamnă care aștern peste împrejurimi umbre vineții, cu vîntul vîind dinspre cîmp, răsfirînd cozile găinilor ce rătăcesc pe aria năpădită de lobodă și de pelin și prin preajma șurii de uscat snopi, cu greabănul dezvelit.

Păduricea sinilie din zare — două vîlcele lungi, acoperite de stejăriș — se numea Portociki. Cu puțin înainte de a ajunge la pădurice, se dezlănțui o ploaie torențială, cu grindină, care ținu pînă la Kazakovo. Menșov își zorea calul cît putea, ba aproape de Kazakovo îl făcu să alerge în galop. Kuzma, cu ochii pe jumătate închiși, stătea în fundul căruței cu un țol ud pe cap. Miinile îi înțepeniseră de frig, apa ploii, rece ca gheața, i se prelingea în șuvițe subțiri pe după gulerul sumanului, țolul răzbit de ploaie, greu ca plumbul, duhnea a hambar mucegăit. Boabe mari de grindină îl bocăneau în cap, stropi de noroi zburau în toate părțile, în brazdele săpate de roți clipocea apa, undeva se auzeau behăind niște miei... Pînă la urmă, Kuzma simți că se înăbușă și azvîrli de pe cap țolul ud. Ploaia se mai rărise. Se însera. Pășind mărunțel pe imașul verde, o turmă de oi trecu pe lîngă căruță, zorind spre sat. O oaie neagră cu picioarele subțiri se răzleți de turmă, dar o femeie desculță, cu fusta udă ridicată pe cap alergă după ea, lăsînd să i se vadă pulpele albe, strălucitoare. La asfințit, dincolo de sat, se înseninase, iar la răsărit, deasupra holdelor, peste norul vînat-sur, un curcubeu închi-puise pe cer un arc verde-liliachiu. În văzduh stăruia un miros pătrunzător și jilav de cîmpie înverzită și de căldură de așezare omenească.

— Unde-i curtea boierească? strigă Kuzma unei femei spătoase, îmbrăcată cu o cămașă albă și fustă roșie de lînă.

Femeia stătea pe prispa de piatră a unei izbe și ținea de mînă o fetiță care plîngea de te asurzea.

— Curtea? repetă femeia. A cui?

— Curtea boierească.

— A cui? N-aud nimic... Da mai taci naibii odată, bătu-te-ar... și smuci fetița de mînă cu atîta putere că o răsturnă.

Întrebară la altă casă. Apoi străbătură o uliță largă, cotiră la stînga, după aceea la dreapta, și cînd ajunseră în dreptul unui conac vechi, cu ferestrele bătute în scînduri, începură să coboare o pantă repede, spre un pod care trecea peste un pîriu. De pe obraji, de pe părul și caucaziana lui Menșov picurau stropi de apă. Spălată de ploaie, fața lui mare, cu gene albe și lungi, părea acum și mai tîmpă. Privea tîntă undeva, drept înainte. Kuzma se uită și el într-acolo. Pe coasta cealaltă a dealului, pe imașul povîrnit, se vedea livada verde, întunecată, a Kazakovilor, curtea întinsă, înconjurată de acareturi pe jumătate năruite și de rămășițele unui gard de piatră. În mijlocul ogrăzii se înălțau trei brazi uscați, iar în spatele lor era o casă cu acoperișul roșu, ruginit, cu rame de lemn vopsite în cenușiu, la ferestre și la uși. În vale, chiar în fața podului, stătea un grup de mușici. Iar drept înainte, pe drumul desfundat care urca piepțiș dealul, trei cai de povară, slabi, înhămați la un tarantas, frămîntau noroiul cu picioarele, căznindu-se să biruie urcușul. Un argat zdrentăros, dar chipes, palid, cu o bărbuță roșcată și cu ochi inteligenți, se tot foia pe lîngă troică, smucea hățurile și striga din răsputeri: „Dii! Dii-i!“ Iar tărani rîdeau în hohote, șuierau și-l zădărau : „Prrr! Prrr!“ Cei din tarantas păreau înspăimîntați: femeia, tînră încă, îmbrăcată în doliu, cu lacrimi mari în vîrfurile genelor lungi, întindea brațele a deznădejde. Aceeași deznădejde se citea și în ochii de peruze a bărbatului pîntecos, cu mustăți roșcovane, care stătea lîngă ea. În mîna dreaptă, pe care strălucea verigheta, ținea un revolver; cea stîngă și-o agita mereu — trebuie să-i fi fost foarte cald cu podiovea lui din păr de cămilă și cu șapca de postav alunecată pe ceafă. Pe băncuța din fata lor ședea o fetiță și un băiat cu chipurile palide, înfofoliți în șaluri. Cu privirea blîndă și plină de curiozitate, copiii priveau cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Ăsta-i Miska Siverski, zise tare Menșov cu glasul lui răgușit, ocolind troica și aruncînd o privire nepăsătoare copiilor. Ieri i-au dat fce conacului... Se vede că așa i s-o cuveni...

Moșia boierilor Kazakovi era condusă de un vechil, un om spătos și grosolan, fost soldat de cavalerie. Cu el trebuia să vorbească Kuzma, după cum îl îndrumase un argat, care tocmai intra în curte cu o căruță plină cu iarbă grasă, verde, proaspăt cosită. Dar tocmai în ziua aceea vechilului i se întâmplase o nenorocire — îi murise un copil — și Kuzma n-avu parte de o primire prea prietenoasă. După ce-l lăasă pe Menșov în fața porții, se îndreptă spre izba argaților, dar în drum întâlni o femeie cu ochii plânși și fața îndurerată — era nevasta vechilului. Venea din livadă cu o găină porumbacă la subsuoară. Un tânăr înalt, cu cizme lungi și cu o rubască de pânză, stătea în cerdacul vechi, cu stâlpișori de lemn. Zărind femeia, îi strigă:

- Agafie, unde o duci?
- Vreau s-o tai, îi răspunse femeia, mîhnită.
- Dă-o încoace, ți-o tai eu.

Și fără să ia în seamă ploaia care începuse să picure din cerul mohorît, tânărul se îndreptă spre ghețarie, deschise ușa și luă toporul din prag. Peste cîteva clipe se auzi o scurtă bocănitură și găina decapitată, cu gîtul însîngerat, sări de cîteva ori prin iarbă, se poticni și începu să se învîrtească, bătînd din aripi și împrăștiind fulgi și stropi de sînge în iur. Tânărul aruncă toporul și se îndreptă spre livadă, iar femeia luă găina și se apropie de Kuzma:

- Ce poțtești?
- Am venit pentru livadă, îi răspunse Kuzma.
- Așteaptă să vină Feodor Ivanici.
- Da unde-i dus?
- Trebuie să pice acuși de la cîmp.

Kuzma se botări să aștepte, oprindu-se lîngă fereastră deschisă a izbei slugilor. Aruncînd o privire înăuntru, desluși prin întunericul odăii un cuptor. cîteva paturi de scînduri, o masă, iar pe lavița de lîngă fereastră o copăiță ce ținea loc de sicriu, în care zăcea cadavrul unui copilăș cu capul mare, aproape fără păr, și cu obrăjorul vinețiu... O fată grasă, oarbă, sedea la masă și cu o lingură mare de lemn pescuia bucățile de piine dintr-o strachină cu lapte. Mustele zumzăiau în jurul ei ca albinele într-un stup, se plimbau pe obrăjorul cadavrului. anoi cădeau în lapte, dar oarba, țearpână ca un idol și cu ochii pironiți undeva în semi-

întinericul din încăpere, mânca înainte. Kuzma simți un fior de groază și își întoarse privirea în altă parte. Un vînt rece sufla în răstimpuri, iar norii care împînziseră cerul grăbeau întunecarea. În mijlocul curții se înălțau doi stlpi cu o bară între ei, de care atîrna, ca o icoană, o placă mare de tuci — va să zică oamenii de aici se temeau de răufăcători și băteau toaca în timpul nopții. Cîțiva ogari slăbănogi zăceau tolăniți prin ogradă. Un băiețel de vreo opt ani alerga printre ei, trăgînd după el un cărucior, în care ședea frățiorul lui, un copil bălai, cu o șapcă mare, neagră, pe cap. Căruciorul scîrțîia asurzitor. Casa boierească era cenușie, greoaie și, fără îndoială, foarte neprietenoasă în acest amurg mohorît. „Măcar de-ar aprinde lămpile!“ se gîndi Kuzma. Sfirșit de oboseală, i se părea că a trecut un an de cînd a plecat din oraș...

Kuzma își petrecu seara și noaptea în livadă. Cînd vehilul se întoarse călare de pe cîmp, îi spuse cu un glas minios că „livada e dată de mult“, iar la rugămintea lui Kuzma de a-l găzdui peste noapte, îl repezi fără rușine, nedumerit chiar: „Știi că ești deștept! Da ce, aici e han?! Mulți ca de-alde tine mișună astăzi peste tot...“ Pînă la urmă se milostivi totuși și-i dădu voie să doarmă în baia din livadă. După ce se socoti cu Menșov, Kuzma o luă pe lîngă casă, îndreptîndu-se spre poarta de la capătul aleii de tei. Prin ferestrele larg deschise și întunecate, prin pînza de sîrmă apărătoare de muște, răzbeau acordurile unui pian, acoperite de o voce minunată de tenor care executa vocalize meșteșugite, cu totul nepotrivite cu seara aceea mohorîtă și cu conacul părăginit. Un mujic roșcovan, descins, cu capul gol, cu cizme grele în picioare și cu o căldare în mînă, venea înspre Kuzma, călcînd fără grabă pe nisipul murdar al aleii povîrnite, la capătul căreia cerul înnorat părea o pată albă, spălăcită, de la marginea pămîntului.

— Ian te uită, ian te uită! bodogănca el din mers, ascultînd vocalizele. Ian te uită cum și-a dat dhrumul!

— Cine și-a dat drumul? întrebă Kuzma.

Mujicul ridică fruntea și se opri.

— Domnișohrul, cine altul, răspunse el vesel, hîrîind la litera *r*. Cică-s mai bine de șase ani de cînd tot zbiahră așa.

— Ăsta-i acela care a tăiat găina?

— Nu, altul... Da asta încă nu-i nimic! Cîteodată începe să uhrle: „Astăzi eu, iahr mîine tu“ — de-ți vine să-ți iei cîmpii!

— Se vede ca învață?

— Halal învățătuhră, n-am ce zice!

Spusese toate acestea cu nepăsare, parcă într-o doară, cu pauze, însă cu atîta zeîlema rautăcioasă și hîrîind atît de suparător la fiecare r, încît Kuzma îl cercetă cu luare-aminte pe mușicul care îi ieșise în cale. Părea să fie un prostănac. Părul bătos, retezat egal în jurul capului. Fața mică, neaoș rusească, suptă și prelungă, amintind chipurile zugrăvite de meșterii iconari din Suzdal. Cizmele mult prea mari pentru picioarele lui, trupul slab și țeapăn ca de lemn. Ochii de sub pleoapele mari și somnoroase — ca de vultur. Cînd își cobora pleoapele părea un prostălău, dar cum le ridica, te treceau fiorii.

— Unde stai, în livada? îl întrebă Kuzma.

— În livadă, unde să stau?

— Și cum te cheamă?

— Pe mine? Akim... Da pe tine?

— Am venit cu gîndul să iau în arendă livada.

— Oho!... Te-ai threzit cam tîhrziu!

Și, dînd cu ironie din cap, Akim își văzu de drum.

Vîntul bătea cu și mai multă putere, scuturînd picăturile de apă de pe copacii de un verde-aprins. Jos de tot, undeva dincolo de livada, se rostogoli un tunet prelung. Licăriri de un albastru-șters luminau în răstimpuri aleea, și peste tot răsunau trilurile privighetorilor. Și te mirai cum de puteau să cînte așa de dulce, așa de răsunător, cu atîta însuflețire, într-o uitare de sine atît de adîncă, împrăștiind trilurile printre copacii aplecați de vînt, printre tufișurile dese și ude, sub cerul acela împinzit de nori grei, plumburii! Dar și mai de mirat era, cum de puteau să doarmă paznicii pe un vînt ca acesta și să-și odihnească ciolanele pe paiele umede de sub acoperișul colibei lor putrede!

Erau trei paznici, și toți trei bolnavi. Unul, tînăr, fost brutar, acum golan, se plîngea că are friguri; altul, Mitrofan, golan și el, avea oftică, deși spunea că n-are nimic, „atîta doar că ma ia cu frig între spete“; iar Akim suferea de „orbul găinilor“ — vedea prost după asfințitul soarelui din pricina slăbiciunii organismului. Cînd se apropie de ei Kuzma,

brutarul, un om cu fața palidă și blîndă, ședea pe călcîie lîngă colibă și cu mîinile lui slabe, numai oase — își suflecăse mînecele scurtei vătuite — spăla niște mei într-o strachină de lemn. Mitrofan, ofticosul, un bărbat scund, lat în umeri, cu obrazul smead, cu niște zdrențe ude pe el și încălțat cu ghetete rupte, scîlciate și atît de scorojite de ai fi crezut că-s făcute din copită veche de cal, stătea lîngă brutar, cu capul vîrît între umeri, și se uita cu ochii lui căprui, strălucitori, cu pupilele dilatate, dar lipsiți de orice expresie, cum robotea celălalt. Iar Akim, după ce aduse căldarea cu apă, aprinse focul în vatra de lut din fața colibeii, suflînd din cînd în cînd peste vreascuri. Intra mereu în colibă, alegea de acolo șomoioage de paie mai uscate, apoi se întorcea la vatră și le vîra sub ceaun, în focul care scotea un fum aromat. Și tot timpul mormăia nu știu ce, răsufliînd cu un fel de șuierat, iar la zeflemelile tovarășilor zîmbea hîtru, răsunzîndu-le din cînd în cînd cu venin și iscusință. Numai Kuzma stătea cu ochii închiși și asculta ce vorbeau paznicii, sau trăgea cu urechea la cîntecul privighetorilor. Se așezase pe băncuța jilavă de lîngă colibă, unde-l împröscău stropi reci ca gheața ori de cîte ori vîntul trecea în iureș de-a lungul aleii, peste care se lăsase cerul mohorît, cutremurat în răstimpuri de tunete și de scăpărări îndepărtate. Din pricina foamei și a fumatului, simțea un gol la lingurică, iar pășatul părea că n-are de gînd să mai fiarbă. Și o teamă îi încolți în suflet — cine știe, poate că și el va trebui să trăiască viața de sălbătăciune pe care o duc paznicii ăstia... Totul îl scotea din fire, și rafalele vîntului, și buhuitul îndepărtat, monoton al tunetului, și cîntecul privighetorilor, pînă și glasul scîrțîitor și vorba hîrîită, tăragănată și nepăsătoare a lui Akim.

— Măcar de ți-ai cumpăra o cingătoare, Akimușka, începu brutarul cu o seninătate prefăcută, cu gîndul să-l zădărase, și se uită la Kuzma, îndemnîndu-l din ochi să asculte ce va spune Akim.

— Ai puțin hrăbdabre, îi răspunse Akim pe același ton nepăsător și ironic, luînd cu o lingură cu coada lungă spuma din ceaunul care dăduse în clocot. Să threacă vabra, să sfîhrșim cu paza și o să-ți cumpăbr cizme cu scîhrt.

— „Cu scîhrt!“ Da ce, te-am rugat eu să-mi cumperi?

— Păi nu vezi ce sebrabe ai în picioabre?

Și Akim începu să guste cu băgare de seamă din fiertură.
Brutarul oftă, tulburat.

— Cizmele nu-s de nasul nostru!

— Da mai lăsați vorbăria asta goală, interveni Kuzma, mai bine spuneți-mi cum o duceți pe aici? În fiecare zi mâncați numai păsat?

— Nu cumva ți-ahr pofti inima ceva peștișohri, afumă-tuhră? îl întrebă Akim, fără să se întoarcă, lingînd lingura. De, poate n-ahr fi hrău să ai dinainte o lithruță de vodcă, vhtreo threi funtuhri de somn, o halecă de șuncă afumată, puțin ceai de fhructe?... Iahr fiehtuhra asta nici nu-i păsat, ci ia un tehrei amăhrît.

— Da ciorbă sau zeamă vă faceți?

— Ne-am făcut, fhrate, cum să nu, și încă se ciohrbă!
De ahruncai un sthrop pe un cîine, îi și cădca păhrul!

Kuzma clătină din cap:

— Numai din pricina bolii ești așa de rău! Ar trebui să-ți vezi de sănătate, măcar cît de cît...

Akim nu-i răspunse. Focul din vatră se stingea încetul cu încetul, nu rămăsese sub ceaun decît o grămăjoară de jă-ratic. Livada se cufundă treptat în întuneric. În răstimpuri, răbufnirile vîntului umflau cămașa lui Akim, cînd și cînd scăpărările albăstriei din depărtare luminau slab chipurile oamenilor. Mitrofan ședea sprijinit într-un toiag lîngă Kuzma, iar brutarul pe o buturugă sub un tei. Auzind ultimele cuvinte ale lui Kuzma, brutarul își luă deodată un aer serios.

— Eu așa îmi dau cu părerea, zise el cu glas resemnat și trist, că totul e de la Dumnezeu. Dacă Dumnezeu nu-ți dă sănătate, toți doctorii din lume n-au ce-ți face. Akim are dreptate cînd spune că nimeni nu moare pînă nu-i vine ceasul.

— Do-cto-hrii! îl îngîină Akim, uitîndu-se la jăratie și apăsînd cu ironie asupra fiecărei silabe. Doctohrii, fhrate, nu se gîndesc decît la bani. Eu, unul, le-aș scoate mațele afahră la toți.

— Nu-s toți așa, ripostă Kuzma.

— De, nu-i cunosc chiahr pe toți.

— Atunci nu trîncăni dacă nu-i cunoști, îi zise Mitrofan cu asprime.

Pe neașteptate, calmul ironic îl părăsi pe Akim. Holbîndu-și ochii de vultur, începu să țipe cu o furie de nebun:

— Cum? Să nu thrăncănesc? Ai fost vhereodată la spital? Ai fost? Ei, eu am fost. Șapte zile am stat în spital și chrezi că doctohrul tău m-a îndopat cu fhranzele? Hai?

— Măi, da prost mai ești, îi tăie vorba Mitrofan. Nu se dă franzelă la toți bolnavii, după cum îi boala.

— Aș, după cum îi boala! Să-i stea fhranzelcle în gît, chrăpa-i-ahr pîntecele! țipă Akim.

Și, privind ca un turbat în jurul lui, trînti lingura în „terciul amărit” și intră în colibă.

Răsuflînd din greu, cu șuierături, Akim aprinse lampa și bordeiul se înveseli. Apoi scoase de sub grindă cîteva linguri, le aruncă pe masă și strigă: „Aducți păsatul!” Brutarul se ridică și se duse să ia ceaunul. „Poftiți la masă!” zise el, cînd trecu pe lîngă Kuzma. Dar Kuzma ceru o bucată de pîine, o presără cu puțină sare și, întorcîndu-se la băncuța lui, începu s-o mănînce cu poftă. Se întunecase de-a binelea. Lumina albăstrie a fulgerelor, ca ațîțată de vînt, licărea tot mai des, tot mai larg și mai viu, dezghiocînd din întuneric copacii foșnitori, și, la fiecă scăpărare, frunzișul lor verde, spălăcit, se vedea pentru o clipă ca ziua. După aceea totul se cufunda iarăși în bezna de mormînt a nopții. Amuțiră și privighetorile, numai una mai cînta sonor și dulce, revăr-sîndu-și trilurile chiar deasupra bordeiului. „Nici măcar nu m-au întrebat cine sînt, de unde vin? se gîndi Kuzma. Ce oameni, lua-i-ar naiba!” Și, întorcîndu-se spre bordei, strigă pe un ton glumeț:

— Akime! Nici nu m-ai întrebat măcar cine sînt, de unde vin?

— Da ce-mi pasă mie de tînc? îi răspunse Akim.

— Eu altceva îl întreb, se auzi glasul brutarului, îl întreb cît pămînt o să-i dea Duma? Ce zici, Akimușka? Hai?

— Eu nu-s om cu cahrte, răspunse Akim. Tu, de pe băligahrul tău, vezi mai bine...

Urmară cîteva clipe de tăcere: se vede că brutarului îi pierise iarăși piuitul.

— Bate pontul la noi, curmă tăcerea Mitrofan. I-am povestit într-o zi că, în orașul nostru, la Rostov, cei săraci, proletariatul cum s-ar zice, își găsesc scăparea, iarna, în băligar...

— Da, ies afahră din ohraș, urmă Akim vesel, și țuști în băligahr. Își fac culcuș acolo ca pohrcii și nici nu le pasă.

— Măi, da prost ești! îl repezi Mitrofan. Ce te hlizești? Când te ajunge nevoia, te cuibărești și în băligar.

Akim lăsă lingura jos și-l măsură cu privirea lui somno-roasă. Apoi, cu aceeași furie neașteptată, își căscă ochii de vultur, fără gene, și țipă ca un turbat:

— A-a! Nevoia! Ei fi vhrînd să muncești cu ohra?

— Și de ce nu? țipă și Mitrofan ca un turbat, umflîndu-și nările de copoi, și-l privi țință cu ochi scăpărători. Ți-ar plăcea, poate, să muncesc douăzeci de ceasuri pentru douăzeci de copeici?

— A-a, ai vhrăa ohra și hrubla, hai? Da știu că ești lacom, plesni-ți-ahr buhrdihanul!

Dar cearta se potoli tot atît de repede cum se stîrnise. Peste cîteva clipe, Mitrofan își înfuleca cu lăcomie păsatul și vorbea liniștit, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic:

— Adicătelea, el nu-i lacom? Păi diavolul ăsta e în stare să se spînzure în altar pentru o copeică! Mă credeți — și-a vîndut nevasta pentru cincisprezece copeici! Să mă bată Dumnezeu dacă vă mint. Este la noi, la Lipetk, un moșneag, unul Pankov, ținca și el livezi pe vremuri, acum își vede de bătrînețe, și tare îi plac lui treburi din astea...

— Va să zică și Akim e din Lipetk? întrebă Kuzma.

— Din satul Studenki, zise Akim, ca și cînd n-ar fi fost vorba de el.

— Stă la un loc un frate-său, îl lămuri Mitrofan, stăpînesc împreună și pămîntul și casa, numai că, cum să vă spun, Akim e mai mult un fel de măscărici și, bunînțele, l-a lăsat nevasta. Și de ce credeți că l-a lăsat — tocmai pentru ce vă spuneam: a căzut la tocmeală cu Pankov ăsta ca, pentru cincisprezece copeici, să-i dea drumul noaptea în odaie în locul lui, și chiar i-a dat drumul.

Akim tăcea, ciocănea cu lingura în masă și se uita la lampă. Își potolise foamea, își ștersese gura și acum chibzuia la ceva.

— Nu-i mare thruda să spui gogoși, băiete, zise el, în sfîrșit. Și ce dacă i-aș fi dat dhrumul, mi-ahr fi năpîhrlit muiehrea din asta?

Și, înălțîndu-și sprîncenele, începu să asculte cu luare-aminte. Deodată rînji și obrazul lui mic, prelung luă o expresie de veselie amestecată cu tristețe și se acoperi tot de zbîrcituri mari, țepene.

— Să am acum o pușcă, i-aș ahrde una, zise el hîrîind și mai tare ca de obicei. Ahr cădea de-a behrbeleacul, cît ai clipi!

— Cui să-i arzi? întrebă Kuzma.

— Uite, phrivighetohrii...

Kuzma își încheștă dinții și, după ce se gîndi o clipă, îi aruncă în obraz:

— Ești rău ca o fiară.

— Pupă-mă în c... chiahr acum, făcu Akim. Și se ridică sughițînd: De ce să ahrdă lampa de pomană?

Mitrofan se apucă să-și răsucescă o țigară, brutarul să strîngă lingurile, iar Akim se strecură pe lîngă masă, se întoarse cu spatele la lampă, făcu repede cruce de trei ori și o plecăciune adîncă spre ungherul întunecos și, scuturîndu-și pletele bătoase, ca de coajă de tei, își înălță fruntea și începu să șoptească o rugăciune. Umbra lui mare căzu pe niște lăzi și se frînse. Își mai făcu o dată cruce, tot la repezeală, și mai bătă o mătanie. Kuzma îi aruncă o privire, dar acum plină de ură. „Poftim, își face rugăciunea, se gîndea el, dar ia încearcă să-l întrebi de crede în Dumnezeu! Să vezi cum și-ar boldi ochii de vultur! Adică, vezi Doamne, ce-i păgîn?”

Lui Kuzma i se părea c-a trecut un an de cînd a plecat din orașul lui și că niciodată nu va mai ajunge înapoi. Nu era în apele lui. Îl enerva șapca udă, picioarele strînse în cizmele murdare îi înghețaseră și-l dureau, fața îi ardea. Se ridică de pe bancă și porni în întîmpinarea vîntului jilav, spre poarta care dădea în cîmp, spre cimitirul pustiu, de mult părăsit. O lumină sfioasă se strecura din bordei, așternîndu-se peste noroi, dar nici nu apucă bine Kuzma să se depărteze, că Akim stinse lampa, lumina dispăru și, dintr-o dată, se făcu noapte deplină. Pe neașteptate, un fulger albăstrui izbucni cu îndrăzneală, dezgolind o clipă cerul și livada toată, pînă la brazii din fund unde se afla baia, și din nou bezna înghiți totul, o bezna atît de adîncă, încît pe Kuzma îl apucară ametelele. Undeva, departe, bubui iar tunetul. Kuzma stătu puțin pe loc și, cînd desluși vag deschizătura porții, ieși în drumul ce trecea de-a lungul valului, pe lîngă teii și arțarii bătrîni care fremătau, și se plimbă agale înapoi și încolo. Dar nu trecu mult și picături mari de ploaie începură iar să-i cadă pe șapcă și pe mîini. Și din nou bezna neagră

se desfăcu adînc, pînă hăt departe, picăturile de ploaie scînteiară și, în lumina albăstruie, spectrală, în mijlocul cimitirului pustiu, se profilă făptura unui cal ud, cu gîtul subțire. Pe fondul negru ca cerneala, dincolo de cimitir, licări un lan de ovăz de un verde-palid, metalic, iar calul își înălță capul și Kuzma simți că-l trec fiorii. Fără a mai zăbovi, o luă îndărăt spre poartă. Cînd ajunse orbecăind prin întuneric la baie, în brădet, începu să toarne cu găleata, cu atîta înverșunare, încît, întocmai ca în copilărie, își aminti, înfiorîndu-se, de potop. Scăpără un chibrit și văzu o laviță lată de scînduri lîngă fereastră. Își scoase sumanul, îl împături și-l așeză la căpătii. Apoi se urcă pe laviță în întuneric, se lungi pe spate, bătrînește, cu un oftat adînc, și își închise ochii oboșiți. Doamne, ce călătorie grea și fără rost! Ce l-a mînat aici? Acum și în casa boierească e întuneric și sclipirile fulgerelor se răsfrîng pe furiș, din zbor, în oglinzi... Akim își doarme somnul în bordei, în răpăitul ploii torențiale... Fără îndoială, în baia asta, nu o dată au văzut oamenii diavoli. O fi crezînd Akim, cu adevărat, măcar în diavol? E îndoielnic. Deși povestește cu multă convingere cum răposatul lui bunic — negreșit bunic și negreșit răposat — s-a dus într-o zi în șură să ia pleavă și cînd colo a văzut un drac, lăptos ca un cîine, care stătea pe o grindă cu picioarele încrucișate... Kuzma ridică un genunchi, își duse mîna la frunte și, oftînd cu tristețe, ațipi...

Vara aceea și-o petrecu căutînd de lucru pe undeva. Se dovedise că gîndul lui de a arenda o livadă fusese năîng. Reîntorcîndu-se în oraș și cîntărind bine lucrurile, Kuzma începu să-și caute un loc de vînzător de prăvălie sau de slujbaş comercial. Negăsind nimic, pînă la urmă s-ar fi mulțumit cu orice slujbă, numai să-și asigure bucata de pîine. Dar toate căutările, încercările și rugămințile lui au fost zadarnice. De multă vreme avea faima de om ciudat. Beția și trîndăvia îl făcuseră să ajungă de rîsul lumii. La început, orășenii erau uimiți de viața pe care o ducea, dar mai tîrziu începură să-l bănuiască. Într-adevăr: unde s-a mai pomenit ca un tîrgoveț, la vîrsta lui, să fie holtei, să locuiască la han și să fie sărac ca un flașnetar — toată averea lui era un cu-făraș și o umbrelă veche și grea! Și Kuzma începu să se privească în oglindă: cine să fie omul ăsta din fața lui? Doarme la han într-o „odaie comună“, la un loc cu tot felul de ne-

cunoscuți în trecere, în fiecare dimineată, pe căldură, își poartă picioarele pe la cârciumile din piață, trăgînd cu urechea doar-doar o auzi vorbindu-se de vreun loc, după masă doarme, apoi stă la fereastră și citește, sau se uită la drumul alb, plin de praf, și la cerul decolorat de arșiță... Pentru ce și pentru cine trăiește tîrgovețul acesta slab și încărunit de foame și de gînduri negre, care-și spune anarhist, dar nu știe să explice ca lumea ce înseamnă anarhist? Care șade, citește, sau se plimbă prin odaie și oftează. Uneori se chinește în fața cufărașului și se apucă să facă rînduială în lucrurile lui: așază mai bine cărțile și manuscrisele ferfenițite, cele două-trei rubăști ieșite de soare, redingota veche cu poale lungi, jiletca, actul de naștere cu scrisul aproape șters... Dar pe urmă ce să mai facă?

Părea că vara aceea n-o să mai aibă sfîrșit. Orașul era bîntuit de o secetă cumplită. Clădirea în care se afla hanul era așezată la un colț de stradă, în plin soare. Noaptea, din pricina zădufului, Kuzma simțea cum îi năvălește sîngele în cap și la cel mai mic zgomot, de dincolo de ferestrele deschise, se trezea. Iar în fînărie nu puteai să dormi de răul puricilor, al cocoșilor și al duhoriilor de băligar, care plutea în toată ograda. Gîndul de a face un drum pînă la Voronej nu-l părăsi pe Kuzma toată vara. Să stea măcar de la un tren la altul, să rătăcească pe străzile lui, să mai vadă o dată plopul atît de cunoscuți, căsuța albastră de la marginea orașului... Dar ce rost ar avea? Să cheltuiască zece-cincisprezece ruble cu drumul, ca pe urmă să facă economie la lumînări, la pîine! Și apoi, nu-i mai șade bine unui bătrîn să se lase copleșit de amintiri sentimentale. Cît despre Klașa, cine știe dacă-i fata lui! A văzut-o cu vreo doi ani în urmă; ședea la fereastră și împletea dantelă. Are un obrăjor drăgălaș, sfios, dar seamănă numai cu maică-sa...

Către toamnă, Kuzma ajunsese la convingerea că nu-i rămîne altceva de făcut decît: sau să ia drumul locurilor sfinte, ca să se aciuască la vreo mînăstire, sau... să-și taie beregata cu briciul. Sosi și toamna. În piață mirosea a mere și a prune. Orașul se umplu de liceeni. Acum soarele asfințea dincolo de Piața Șcepnaia. Dacă ieșai seara pe poartă și traversai răscrucea, trebuia să închizi ochii: spre stînga, toată strada, pînă departe în Piața Șcepnaia, era scaldată într-o lumină gălbuie, tristă. Livezile dindărătul gardurilor erau învăluite

în nori de praf și pline de păienjenis. Într-o seară din acestea, îl întâlnește pe Polozov, cu o pelerină aruncată pe umeri. Acum nu mai purta pălărie, ci o șapcă cu cocardă. În grădina publică nu era tipenie de om. Se bătuseră obloanele la chioșcul de muzică, și la acela în care se vindea vara cumis și limonadă, se închisese și baraca de scînduri, unde fusese bufetul.

Într-o zi, pe cînd Kuzma stătea pe o bancă lângă chioșcul de muzică, își simți sufletul cuprins de o tristețe atît de adîncă, că începu să cugete serios la sinucidere. Soarele asfințea, împrăștiind o lumină roșietică. Sufla un vînt rece care purta frunzișul ruginiu, mărunț, de-a lungul aleii. Clopotele de la catedrală sunau pentru vecernie și dangătul lor de sîmbătă, măsurat, adînc, provincial, îi sfîșia sufletul. Deodată auzi o tuse, venind parcă de sub chioșc... „E Motka“, se gîndi Kuzma. Într-adevăr: de sub scara chioșcului își făcu apariția Motea Cap-de-Rată. Purta niște cizme roase, soldățești, o tunică lungă de licean, plină toată de făină — se vede că i-o făcuseră cei din piață, ca să rîdă pe seama lui — și o pălărie de pai, care trebuie să fi ajuns de multe ori pe sub roți. Cu ochii aproape închiși, scuipînd mereu și clătînîndu-se de beat ce era, Motka trecu înainte. Stăpînîndu-și lacrimile, Kuzma îl strigă:

— Mot! Vino înapoi să stăm de vorbă, să fumăm cîte o țigară...

Și Motea se întoarse, se așeză pe bancă și, mișcîndu-si somnoros sprîncenele, începu să-și răsucescă o țigară. Totuși, nu-și prea dădea bine seama cine-i acela care stă alături de el și i se jeluie de soartă...

A doua zi, același Motea îi aduse bilețelul lui Tihon. Pe la sfîrșitul lui septembrie, Kuzma se mută la Durnovka.

III

În vremea aceea de demult, cînd Ilia Mironov a stat aproape doi ani în Durnovka, Kuzma era copil și acum nu-și mai aducea aminte decît de cînepiștile mirositoare, de un verde-întunecat, în care înota tot satul. Își amintea și de-o noapte neagră de vară: nu se vedea nici o lumină, niciăieri, iar prin fața izbei lui Ilia treceau „nouă fete, nouă muieri, iar a zecea o vădană“, ale căror cămăși albe se deslușeau lămurit în în-

tunerîc; erau toate desculțe, cu capul gol și cu mături, cio-mege sau furci în mâini. Băteau în capace și tigăi, făcînd o larmă asurzitoare, însoțită de un cîntec sălbatic, în cor. Vă-duva trăgea un plug de lemn, alături de ea mergea o fată cu o icoană mare în brațe, iar celelalte urlau și bocăneau, cînd văduva începea să cînte, cu glas gros:

*Tu, moartea vacilor, în sat
Să nu pătrunzi, momîie! —*

Corul îi ținea isonul pe un ton jalnic, trăgănat, ca de înmor-mîntare:

Cădelnișăm neîncetat —

și cu glasuri aspre, din gît, dar tot cu jale, corul încheia

Cu cruci și cu tămîie...

Acum, priveliștea cîmpiilor Durnovkăi nu avea nimic deosebit. Kuzma se întorcea de la Vorgol bine dispus și puțin amețit — Tihon Ilici fuscse foarte prietenos în ziua aceea și îl cinstise la masă cu vișinată — și privea cu plăcere la cîmpiile arate, cenușii, acum zbicite, ce se întindeau în jurul lui. Totul îl înveselea, totul îi făgăduia o viață tihnită: și soarele aproape văratic, și văzduhul străveziu, și cerul limpede de un albastru-deschis. Plugurile scosese rădăcină din pămînt, cu rădăcină cu tot, atîta pelin sur și noduros, încît oamenii îl cărau cu carele. Pe arătura de lîngă conac era un căluț cu coama plină de scaieți și o căruță încărcată vîrf cu pelin, iar alături ședea lungit Iakov, desculț, îmbrăcat cu pantaloni scurți, murdari de praf, și cu o cămașă lungă de cînepă. Lîngă el un cîine mare, cenușiu, pe care-l ținea de urechi. Cîinele urla și se uita chiondorîș.

— Nu cumva mușcă? îi strigă Kuzma.

— E rău nevoie mare! îi răspunse repede Iakov, sumetîndu-și barba. Sare la cai și-i apucă de bot...

Kuzma izbucni în rîs, încîntat. Mujicul tot mujic ră-mîne și stepa tot stepă!

De aici, drumul cobora pieziș, iar orizontul parcă se îngusta. Drept în față, lucea acoperișul nou de tablă, vopsit în verde, al unei șuri care părea afundată într-o livadă scundă și părăginită. Dincolo de livadă, pe povîrnișul celălalt, se vedea un șir lung de izbe de lut învelite cu paie. La dreapta, dincolo

de arături, se așternea o vilcea întinsă, care intra în valea ce despărțea conacul de sat. Deasupra locului unde se uneau cele două văi, pe capul înalt al malului, se profilau aripile a două mori de vînt, înconjurate de cîteva izbe ale unor răzeși — mălureni, cum îi poreclise Oska — iar pe imaș se înălța, albă, clădirea școlii.

— Ei, merg copiii la școală? îl întrebă Kuzma.

— Negreșit, îi răspunse Oska. Au un școler aprig.

— Cum școler? Poate vrei să spui un învățător?

— Fie și învățător, totuna-i. Și cum spuneam, face o școală cu pložii, cum nu se mai află. Unde-a fost soldat, se vede! Îi judecă pe copii, în schimb treaba merge strună! Într-o zi, am intrat în școală împreună cu Tihon Ilici. Să-i fi văzut cum au sărit în picioare și au strigat într-un glas: „Să trăiți!“ — ce să zic, mai struniți ca soldații.

Și Kuzma rîse iarăși.

După ce lăsară în urmă aria și mai meraseră o bucată pe drumul bătătorit, pe lîngă livada cea mică, cotiră la stînga, intrară în ograda lungă, zvîntată, aurie în bătaia soarelui, și iată că inima lui Kuzma începu să bată cu putere: în sfîrșit, e acasă! Și, îndată ce urcă în cerdac și trecu pragul, făcu o plecăciune adîncă în fața icoanei întunecate ce atîrna într-un ungher al săliței...

Peste drum de conac, cu spatele spre Durnovka, spre valea cea largă, se aflau hambarele. Din cerdacul casei, puțin către stînga, se vedea satul, iar către dreapta — o parte din mal: una din morile de vînt și școala. Odăile conacului erau mici și pustii. În birou era depozitată secara, iar în salon și în odaia de musafiri se aflau doar cîteva scaune cu tapiseria ruptă. Ferestrele odăii de musafiri dădeau în livadă și cît ținu toamna, Kuzma, care dormea acolo pe un divan vechi, cu arcurile stricate, nu închise geamurile. Prin odăi nu se mătura niciodată. La început, oficiul de bucătăreasă îl făcea văduva Odnodvorka¹ — fosta ibovnică a tînărului Durnovo — care trebuia să pregătească de mîncare pentru ea, pentru Kuzma și pentru argat, și din cînd în cînd să mai dea și-o raită pe acasă să vadă de copii. Dimineța, Kuzma își pregătea singur samovarul, apoi se așeza în salon la fereastră și bea ceai cu mere. În strălucirea dimineții, un fum des se înălța din

¹ Răzeșița.

acoperişurile izbelor de peste vale şi dinspre livadă adia o mireasmă dulce şi proaspătă. Iar la amiază, cînd soarele atîrna deasupra satului, în ogradă era cald, arşarii şi teii din grădină păreau că ard şi-şi scuturau încet frunzele ruginii. Porumbeii, încălziţi de razele blînde ale soarelui, picoteau toată ziua pe acoperişul bucătăriei, ale cărui paie proaspete păreau şi mai galbene pe fondul albastru al cerului uimitor de senin. După masa de prînz, argatul se culca, răzeşiţa pleca acasă, iar Kuzma pornea la hoinăreală. O lua spre arie, bucurîndu-se de soare, de drumul bine bătătorit, de buruienile uscate, de ştirul acum cafeniu, de floarea tîrzie, gingaşă a cicoarei albastre şi de puful tufelor de ciulin care zbură lin prin văzduh. Arăturile de pe cîmp, acoperite pe întinderi nesfîrşite de pînza mătăsoasă a păienjenişurilor, păreau argintii în bătaia soarelui. În grădina de zarzavat, pe lujerele uscate de brusture, poposeau sticleţi, iar la arie, în liniştea adîncă, ţîrîiau la soare cosaşi... De la arie, Kuzma se întorcea acasă, trecînd peste val şi apoi prin livadă şi hrădet. În livadă, tăifăsuia cu cei doi tîrgoveţi, arendaşii livezii, cu Tînăra şi cu Koza care adunau fructele căzute, sau se vîra împreună cu ele printre tufele dese de urzică, unde zăceau cele mai coapte. Uneori se ducea în sat, la şcoală...

Soldatul-învăţător, un neghiob fără pereche, îşi pierduse capul de tot de cînd făcea pe dascălul. La înfăţişare, arăta ca orice mujic. Însă vorba îi era atît de caraghioasă şi îndruga totdeauna nişte prostii atît de gogonate, încît îţi venea să-ţi iei cîmpii. Se uita îngăduitor, făcînd ochii mici, la cel cu care vorbea, pe faţă îi stăruia un zîmbet viclean şi nu răspundea dintr-o dată la întrebările ce i se puneau.

— Cum te cheamă pe dumneata? l-a întrebat Kuzma, cînd s-a dus întîia oară la şcoală.

Soldatul şi-a închis ochii pe jumătate şi s-a gîndit.

— Da, vorba ceea, oaia trece drept berbec, dacă n-are nume, i-a răspuns el fără grabă, într-un tîrziu. Dar să te întreb şi eu ceva: Adam e un nume sau nu?

— E un nume.

— Aşa. Oare cît norod, să zicem, o fi murit de atunci?

— Habar n-am, i-a răspuns Kuzma. Dar de ce mă-ntrebi?

— D-aia, pentru că nu putem să ne dăm seama care-i adevărul în chestia asta! Eu, de pildă, sînt soldat şi doftor de cai. Mai deunăzi, trecînd prin iarmaroc, am văzut un cal

răpciugos. Numaidecît m-am dus la zapciu și i-am raportat: uite așa și așa, înălțimea-voastră... „Dar ia spune-mi, m-a luat el repede, ai putea să ucizi calul ăsta cu o pană?“ „Cu cea mai mare plăcere!“

— Cu ce fel de pană? s-a mirat Kuzma.

— Cu o pană de gîscă. Am ascuțit o pană, i-am vîrît-o în vînă, am suflat puțin, în pană care va să zică, și gata! Ai zice că nu-i mare lucru, dar poftim de fă și dumneata la fel!

Și soldatul a făcut șiret cu ochiul și și-a ciocănit fruntea cu degetul.

— Se vede că tot mai e ceva în căpățîna asta!

Kuzma a ridicat din umeri și n-a mai zis nimic. Și numai cînd a trecut pe lîngă casa răzeșiței, a aflat de la băiatul ei, Senka, numele soldatului. Îl chema Parmen.

— Da ce-aveți de învățat pe mîine? l-a mai întrebat Kuzma, privindu-i cu interes părul roșu-aprins, cu vîrtejuri, ochii verzi, vioi, fața pistriuată, trupușorul plăpînd și mîinile și picioarele crăpate de noroi și de murdărie.

— Probleme, poezii, i-a răspuns Senka și, apucîndu-și cu mîna dreaptă piciorul îndoit spre spate, a început să țopăie pe loc.

— Ce probleme?

— Să numărăm niște gîște. Zbura un cîrd de gîște...

— Aha, știu, zise Kuzma. Și mai ce?

— Și șoareci...

— Tot de numărat?

— Da. Șase șoareci se plimbau, cîte șase bani purtau, începu repede Senka, trăgînd cu coada ochiului la lăntișorul de argint de la ceasul lui Kuzma. Unul mai micuț ducea doi bănuți... Cît face la un loc...

— Foarte bine. Și ce poezie?

Senka dădu drumul piciorului.

— Poezia *Cine-i el*?

— Ai învățat-o?

— Am învățat-o...

— Ei, ia să văd.

Și Senka începu să turuie și mai repede despre călărețul care mersese de-a lungul Nevei pustii, prin păduri unde nu erau decît

Brazi, pini și mușchi *ceanușiu*...

— Cenușiu, îl corectă Kuzma, nu *ceanușiu*.

— Fie și *cinușiu*, se învoi Senka.

— Da cine o fi călărețul acela?

Senka se gîndi.

— Un vrăjitor, zise el.

— Bun. Și acum să spui mamei tale să-ți tundă perciunii. Nu de alta, dar ca să nu mai aibă de ce să te tragă învățătorul.

— Atunci o să-mi dibuie urechile, răspunse Senka nepăsător și, apucîndu-se din nou de picior, începu să țopăie pe înaș.

Capul Malului și Durnovka, cum se întîmplă totdeauna cu satele megieșe, se disprețuiau și trăiau într-o veșnică vrajbă. Cei din Capul Malului spuneau că durnovcenii sînt niște tîlhari și niște calici, iar durnovcenii spuneau același lucru despre cei din Capul Malului. Durnovka era „boierească”, iar la Capul Malului locuiau „fudulii” — răzeșii. Numai bucătăreasa — răzeșita — era în afara vrajbei și a certurilor. Scundă, slabă, îngrijită, era o fire vioaie, statornică, prietenoasă, și avea ochiul ager. Cunoștea bine fiecare familie atît din Capul Malului, cît și din Durnovka, și era cea dintîi care aducea la cunoștința celor de la conac orice eveniment din viața sătenilor, chiar și cel mai neînsemnat. Nu-i mai puțin adevărat că și sătenii îi cunoșteau viața pînă în cele mai mici amănunte. Avea obiceiul să nu tăinuiască nimic nimănui, dimpotrivă, povestea simplu, liniștit, și despre traiul ei cu bărbatu-său, și despre legăturile ei cu Durnovo.

— Ce era să fac, istorisea dînsa, oftînd ușurel. Trăiam într-o sărăcie lucie, secara nu ne ajungea nici pentru pus în țarină. Ce-i drept, mujicul mă iubea, dar n-a avut încotro, a trebuit să se supună sorții. Trei care pline cu secară a plătit boierul pentru mine. „Ce-i de făcut?” l-am întrebat pe omul meu. „Parcă ai ce să faci, du-te”, mi-a răspuns. Încărca secara, baniță cu baniță, iar lacrimile îi curgeau pe obraji, pic-pic, pic-pic...

Cît era ziulica de mare, femeia muncea fără preget, iar noaptea cîrpea, cosea sau șterpelea tăblii de lemn de la calea ferată. Într-o seară, tîrziu, Kuzma plecă cu bihunca la Tihon Ilici. Dar, de îndată ce urcă dealul, încremeni de spaimă: o matahală neagră se profila în geana palidă a asfințitului, înălțîndu-se deasupra ogoarelor cufundate în întuneric, și înainta domol spre el...

— Cine-i? strigă Kuzma cu glas găuit, trăgînd de hăţuri.

— Vai! se auzi stîns dinspre matahala care creştea atît de repede şi de lin în văzduh şi care se risipi, deodată, cu trosnet.

Venindu-şi în fire, Kuzma o recunoscuse numaidecît, în întuneric, pe răzeşiţă. Ea era aceea care venea grăbită spre el cu picioarele ei sprintene, desculţe, încovoiată sub greutatea a două tăblii de lemn lungi de un stîinjen, dintre acelea care se aşază iarna de-a lungul căii ferate ca s-o apere de înzăpeziri. Şi după ce se linişti şi ea, adăugă în şoaptă, cu un rîs sfios:

— Vai, m-ai speriat de moarte!... Uite aşă alerg eu noaptea, tremurînd toată de frică, dar ce să fac? Tot satul se încălzeşte cu de-astea, în ele ni-e scăparea...

Argatul Koşel, în schimb, era un om cu totul şters. Cu el n-aveai ce vorbi, de altfel, era tăcut de felul lui. Ca cea mai mare parte din durnovceni, repeta mereu cugetările rămase din bătrîni, spunea ceea ce toată lumea ştia de mult. Dacă se strica vremea, se uita la cer şi începea:

— Se cam strică vremea. Dar o ploaie e tocmai ce trebuie la semănături.

Cînd lăsa în pîrloagă vreun ogor, zicea:

— Dacă nu-l laşi în pîrloagă, nu ai pîine în desagă, aşă spun bătrînii.

La timpul lui, făcuse armata în Caucaz, dar nu se alesese cu nimic din anii militarei. Despre Caucaz, n-avea nimic de povestit, atîta doar că munţii stau grămadă unii peste alţii şi că niste ape cum nu s-au mai văzut, foarte fierbinţi, tîsnesc din pămînt: „Dacă pui într-însa carne de oaie, într-o clipă e gata fiartă, dar dacă n-o scoti la timp, se face crudă la loc...” Nu era mîndru de loc că văzuse tinuturi depărtate, dimpotrivă, dispreţuia pe oamenii umblaţi, „pentru că, spune el, oamenii hoinăresc numai de nevoie şi de sărăcie”. Nu credea în ce spunea lumea — „toţi spun gogoşi!”, dar credea, se jura chiar, că mai deunăzi, pe înserat, o roată grea venea de-a rostogolul prin fata satului Basovo — era o vidmă, se-nţelege — şi că un muic a prins-o, şi-a vîrît cingătoare prin buca rotii şi a legat-o zdravăn.

— Ei, şi pe urmă? l-a întrebat Kuzma.

— Pe urmă? Cînd s-a trezit vidma a doua zi dimineața, ce să vadă: cingătoarea îi ieșea și pe gură și prin șezut, și-i era înnodată pe pîntece...

— Și de ce nu și-a dezlegat-o?

— Se vede că nodul era legat în cruce.

— Și nu ți-e rușine să crezi asemenea bazaconii?

— Dă decesă-mi fie rușine? Dacă mint oamenii, mint și eu.

Un singur lucru îi plăcea la Koșel — cîntecele lui. De obicei, seara, Kuzma se așeza pe întuneric la fereastra deschisă: nicăieri nu se vedea o lumină, satul se zărea ca o pată neagră dincolo de vale și era o liniște atît de adîncă, încît se auzea cum cad merele după colțul casei... Iar Koșel se plimba încet, cu hîrîitoarea de paznic în mînă, prin ogradă și cînta subțirel, domol, un cîntec de dor: „Taci, nu mai cînta, păsărică păsărea“... Koșel păzea conacul de seara pînă dimineața, iar ziua dormea — nu prea era de lucru; în anul acela, Tihon Ilici se grăbise să sfîrșească muncile la Durnovka mai devreme ca de obicei, iar dintre animale nu oprise decît un cal și o vacă.

În locul zilelor senine veniră altele — reci, cenușii, tăcute. În livada pustie începură a șuiera sticleți și pițigoi, în brădiș țacăneau acum forfecuțe, apărură mătăsari, lugaci și alte păsărele micuțe, mai puțin gureșe, care se mutau în stoluri dintr-un loc în altul pe arie, unde încolțise griulpe podine. Uneori, puteai să vezi în cîmp vreo păsărică din acestea, mititele și tăcute, stînd singurică pe un fir de iarbă... În grădinile de zarzavat de dincolo de Durnovka se termina cu dezgropatul cartofilor. Acum se întuneca devreme și cei de la conac spuneau: „Ce tîrziu trece trenul!“ deși mersul trenurilor nu suferise nici o schimbare... Kuzma stătea toată ziua la fereastră și citea ziare; între timp, descrisese călătoria lui din primăvară la Kazakovo și discuțiile cu Akim. Acum trecea, într-un catastif vechi de contabilitate, tot ceea ce vedea și auzea la țară... Dintre toți, Serîi îi atrăgea mai mult luarea-aminte.

Serîi era cel mai sărac și mai leneș mujic din tot satul. Pămîntul îl dădea în arendă, iar unde se tocmea nu făcea purici. Acasă răbda de foame și de frig, și nu se gîndea decît la un singur lucru: cum să facă rost de tutun. Lua parte la toate adunările, nuscăpa o nuntă, un botez, sau o înmormîntare. Nici un aldămaș nu se dădea fără el, fie că era vorba

de tranzacții de ordin obștesc, fie de obișnuitele afaceri între vecini, ca vânzări, cumpărări, schimburi. Înfățișarea lui îndreptătea porecla de Serii¹. Într-adevăr, era cenușiu, slab, de statură potrivită, cu umerii căzuți, cu același cojocel rupt, slinos pe el, în picioare cu pîslari ferenițiți cîrpiți cu sfoară, cît despre căciulă, ce să mai vorbim! De altfel, cînd stătea în casă, niciodată nu și-o scotea din cap, după cum nu slăbea din gură nici luleaua, și totdeauna părea ca așteaptă să se împlinească nu știu ce. Era incredințat însă că-i urmărit de nenoroc, și că de aceea nu-i pică o treabă ca lumea. Iar ca să se ocupe de fleacuri n-avea nici un chef. Și, de bună seamă, se găseau destui care să-l vorbească de rău...

— D-aia are omul limbă, ca să trîncănească, spunea Serii. Întîi să mi se dea pe mîină o treabă ca lumea și apoi să vedem cine ce mai zice!

Pămînt avea de ajuns — trei desetine. Totuși, birurile neplătite la timp se înzeciseră. Și Serii pierdu orice chef de a-și mai munci pămîntul: „Vrei, nu vrei, îl dai în arendă, că de, pămîntul trebuie ținut în rînduială, și unde ai văzut la noi rînduială!“ De obicei, semăna numai o jumătate din ogor, dar și pe acela, pînă la urmă, nu-l aștepta să dea rod, ci-l vindea de verde. Vorba ceca: „ce-i în mîină nu-i minciună“. Și asta o făcea tot cu socoteală: poftim de așteaptă să se coacă, dacă poți! „De, eu, de-o pildă, aș zice că tot e mai bine să aștepți...“ mormăia Iakov, zîmbind cu răutate și privind în lături. Zîmbea și Serii, dar cu tristețe și dispreț...

— E mai bine! îl îngîna el. Ție îți dă mîina să vorbești așa: fata ți-ai măritat-o, flăcăul ți l-ai însurat. Pe cînd la mine bordeiul e plin de copii. Și de, nu mi-s străini. Le-am luat o capră, cresc un purcel... Dar și ăștia cer de mîncare...

— Na-ți-o bună! Capra, de-o pildă, n-are nici o vină în toată treaba asta, îi întorcea vorba Iakov, ieșindu-și din fire. Numai că la noi, de-o pildă, oamenii nu se gîndesc decît la vodculiță și la lulea... la lulea și la vodculiță...

Și ca să nu se certe fără rost cu vecinul, se grăbea să se depărteze. Iar Serii, calm și grav, îi arunca din urmă:

— Bețivul, frate, se culcă și se trezește din beție, dar prostul din prostia lui — niciodată.

¹ Cenușiu.

După ce și-a împărțit cu frate-său averea rămasă de la părinți, Serii a hoinărit o bună bucată de vreme prin străini, tocmindu-se și la oraș, și pe la moșii, chiar și la treierat trifoiul. Și iată că la trifoi a dat norocul peste el. O echipă de muncitori, pe lângă care se aciuiase și Serii, se tocmise să treiere o mare cantitate de trifoi cu optzeci de copeici pudul, iar în anul acela trifoiul crescuse strașnic de frumos. Și l-au treierat. Serii, care se potrivise să fie la mașină, a făcut așa fel ca o parte din sămânță să treacă în pleavă, pe care tot el a cumpărat-o. Și s-a pricopsit. În aceeași toamnă și-a ridicat o izbă de cărămidă. Însă și-a greșit socotelile: scăpase din vedere că izba trebuie încălzită. Vorba-i cu ce? N-avea nici pentru mâncare, darmite pentru căldură! Și a fost nevoit să pună pe foc acoperișul. Izba a stat așa descoperită un an întreg, pînă s-a înnegrit toată. Hornul l-a vîndut ca să-și ia un ham. Ce-i drept, încă n-avea cal, dar trebuia să înceapă odată să-și adune cele trebuitoare... Și Serii s-a hotărît să-și vîndă izba și să-și facă sau să-și cumpere alta mai ieftină, de lut. Își făcea următoarea socoteală: izba lui trebuia să aibă pe puțin zece mii de cărămizi; mia se plătește cu cinci și chiar cu șase ruble; asta înseamnă mai mult de cincizeci de ruble... Dar s-a văzut pînă la urmă că nu erau decît trei mii cinci sute de cărămizi, iar pentru grinda care susținea tavanul n-a putut să ia decît două ruble și jumătate, nu cinci, cît se așteptase. După aceea, s-a apucat să-și caute o altă izbă, dar alegea tot dintr-acelea pentru care nici pe departe nu i-ar fi ajuns banii. Căutările au ținut un an întreg. În cele din urmă a luat izba în care stătea acum numai cu gîndul că mai tîrziu își va cumpăra alta — trainică, încăpătoare și calduroasă.

— Ca să-ți spun drept, în izba asta eu mă socot musafir! i-a zis el o dată lui Iakov, pe un ton înțepat.

Iakov s-a uitat lung la el și a clătinat din cap.

— Așa. Va să zică aștepți să-ți pice mană cerească?!

— Și-o să-mi pice, așa să știi, i-a întors el vorba cu un glas misterios.

— Mai bine lasă prostiile astea, i-a zis Iakov, caută de intră la cineva și o dată intrat, de-o pildă, ține-te cu dinții de slujbă...

Dar gîndul că și-ar putea găsi rostul la o gospodărie bine rînduită, unde să aibă parte de o muncă serioasă, adevărată,

învenina zilele lui Serii. Pe unde se tocmea, se plictisea de moarte.

— Se vede că munca nu-i miere, spunea vecinul.

— Ar fi ea miere, dacă aş da peste un stăpîn acătării.

Şi, înfierbîntîndu-se, Serii îşi scotea luleaua rece din gură şi începea să istorisească, pentru a nu ştiu cîta oară, cum pe vremea cînd era el holtei a slujit doi ani încheiaţi, cu tragere de inimă, cu cinste şi cu vrednicie, la un popă de lîngă Elcţ.

— Şi astăzi de m-aş duce acolo, nu m-ar lăsa să plec! făcea el, cuprins de bucurie. Un cuvînt să-i spun: iaca, părinţele, am venit să mai muncesc la sfinţia-ta.

— Atunci de ce nu te duci, de-o pildă...

— De ce nu te duci! Cum să mă duc, cînd mi-e izba plină de copii? Aşa-i de cînd lumea şi pămîntul: nimănu-i nu-i pasă de nenorocirea altuia. Şi cînd te gîndeşti că stau şi-mi pierd vremea aici de pomană!

Şi în anul acela Serii şi-a pierdut vremea de pomană. Toată iarna a stat în casă, îngîndurat, răbdînd de foame şi de frig. În postul cel mare, a făcut ce-a făcut şi şi-a găsit un loc la Rusanov, lîngă Tula; pe meleagurile lui nu-l mai primea nimeni. Dar nu trecu nici o lună că se şi sătură de moşia lui Rusanov, ca de mere pădureţe.

— Ehe! voinicule, îi zise vechilul într-o zi. Te simt eu că vrei să-ţi iei tălpăşiţa. Luaţi bani înainte, blestemaţilor, şi pe urmă căutaţi să vă daţi la fund.

— Poate vreun terchea-berchea o fi căutînd să se dea la fund, nu noi, i-o reteză Serii.

Dar vechilul nu înţeluse încotro bătea el. Şi Serii trebui să acţioneze mai hotărît. Într-un rînd, a fost trimis la arie să aducă pleavă pentru hrana de seară a vitelor. Se duse la arie şi începu să încarce paie, cînd iată că veni şi vechilul:

— Mi se pare că ţi-am vorbit lămurit, pe ruseşte, să încarci pleavă, hai?

— La vremea asta nu se dă pleavă, îi răspunse Serii hotărît.

— Cum aşa, mă rog?

— Un gospodar cu cap dă vitelor pleavă la amiază, nu seara, la culcare.

— Da cine eşti tu ca să mă-nveţi?

— Nu-mi place să-mi bat joc de vite şi d-aia te şi-nvăţ!

— Şi vrei să le duci paie?

— Fiecare lucru la vremea lui.

— Încetează numaidecît cu încărcatul!

Serîi se făcu alb ca varul.

— Nu, nu înctez. Nu pot să las treaba neisprăvită.

— Dă-mi furca și dă-te la o parte, cîine, nu mă împinge la păcat.

— Eu nu sînt cîine, că-s botezat. Să încarc paiele și-apoi mă dau la o parte. Ba chiar plec de tot.

— Mă cam îndoiesc, frățioare! Și chiar dacă pleci, te întorci tu repezător îndărăt, dar la voloste, la popreală.

Serîi sări din car și aruncă furca în paie:

— Eu să mă întorc?

— D-apăi cine?

— Las-o mai cătinel! Știm și noi cîte parale faci! De-ar afla stăpînul, nu cred că te-ar lăuda...

Obrajii fălcoși ai vechilului se făcură stacojii, ochii se bulbucară:

— Ia te uită! N-o să mă laude, zici? Apăi, dacă-i vorba așa, spune pentru ce?

— Eu n-am ce să spun, bolborosi Serîi, simțind că i s-au muiat genunchii de spaimă.

— Te lauzi, frățioare, ai să-mi spui tu!

— Da unde s-a dus făina? țipă deodată Serîi.

— Făina? Ce făină? Care făină?

— Care făină, a de la moară...

Cu o furie sălbatică, vechilul îl înhăță pe Serîi de guler și-l strînse de gît. Vreme de o clipă, încremeniră amîndoi într-o încreștare de moarte.

— Mă apuci de beregată, hai? întrebă Serîi, liniștit. Vrei să mă sugrumi?

Și, pe neașteptate, începu să zbiere ca ieșit din minți:

— Ei, hai, dă în mine, dă în mine, dă cît îmi mai clocoțește sîngele în vine!

Și, smucindu-se din strînsoarea vechilului, puse mîna pe furcă.

— Oameni buni! începu să urle vechilul, deși nu era nimeni prin apropiere. Trimiteți după staroste! Ascultați, oameni buni: netrebnicul ăsta a vrut să mă omoare.

— Nu te apropia că-ți jupoi nasul, strigă Serîi, ținînd furca în cumpănire. Acu nu mai e ca altădată.

Fără de veste, vechilul își avîntă brațul și Serîi se rostogoli ca un butuc cu capul în paie...

Toată vara Serîi rămase acasă, așteptînd binefacerile Dumei, iar cît ținu toamna bātu pragurile oamenilor, în nădejdea de a se aciua pe lîngă cineva care ar pleca la strînsul trifoiului... Într-o zi, în marginea satului, luă foc o șiră de paie din recolta cea nouă. Serîi alergă cel dintîi la locul incendiului, unde răgușise zbierînd, își pîrlise genele și se udase pînă la piele tot dînd porunci și celor ce cărau apă, și celor ce se aruncau cu furcile în vîlvătăile roș-aurii, împrăștiind în toate părțile căciulile de foc, și celor ce se foiau fără rost printre flăcările dogoritoare și șuvoaiele de apă, printre trosnituri și strigăte, printre icoanele, furcile de tors, hîrdaiele și păturile de grajd, îngrămădite lîngă zidurile izbelor, printre femeile care boceau și frunzele negre ce cădeau din sălciile arse... Altă dată, prin octombrie, după niște ploii torențiale, cînd iazul înghețase în urma unui viitor cumplit, porcul unui vecin alunecă de pe un dîmb acoperit cu polei, sparse gheața și căzu în apă. Serîi, fără să stea mult pe gînduri, se azvîrli în iaz... Porcul s-a înecat, bineînțeles, totuși Serîi se simți îndreptățit să dea buzna în izba slugilor și să ceară vodcă, tutun și mîncare. Vînat, clănțănea din dinți și abia își mișca buzele albe ca varul. Numai după ce se primeni cu rufele și hainele lui Koșel, se mai învioră, se ameteși apoi cu vodcă și începu să se laude — povesti din nou cum a slujit el cu cinste și cu vrednicie la popă și cum a izbutit să-și mărite fata cu un an mai înainte. Ședea la masă, mestecînd și înghițind cu lăcomie bucăți de carne afumată, și istorisea mulțumit:

— Bu-un. Și cum spuneam, Matrionușka mea și cu Egorka ăsta se îndrăgiseră... Ei, mi-am zis, dacă s-au îndrăgit, s-au îndrăgit și gata, treaba lor. Într-o zi, cum ședeam eu la fereastră, iaca ce-l văd pe Egorka că trece prin fața izbei mele. A trecut o dată, pe urmă încă o dată... Iar Matrionușka mea stătea ca pe ghimpi, una-două se repezea la geam. Care va să zică au pus ceva la cale, mi-am zis eu. Și-i spun muierii: vezi să dai de mîncare la vite, că eu îs chemat la adunarea obștii. Apoi, mă dau binișor pe după casă, mă vîr în paie și aștept. Tocmai căzuse cea dintîi zăpadă. Deodată văd că Egorka se furișează iarăși din jos... Mai trece o clipă, hop

și ea. Se dau amîndoi pe după beci și — țuști în izba cea nouă, goală, de alături. Am stat eu ce-am mai stat...

— Ce poveste! exclamă Kuzma cu un zîmbet trist.

Serîi, însă, luă exclamația lui Kuzma drept laudă, drept admirație pentru deșteptăciunea și viclenia lui. Și urmă cu o ironie și mai răutăcioasă, cînd ridicînd, cînd coborînd glasul...

— Stai puțin, să vezi ce-a fost mai departe. Mai șed eu și mai aștept o vreme, apoi mă duc după dînșii... Deschid ușa fără veste și ce crezi — l-am prins chiar peste ea! S-au speriat de moarte, el s-a rostogolit de pe ea ca un sac plin, iar ea a încremenit, și-a rămas întinsă, ca o rață... „Ei, acum omoară-mă în bătaie“, zice el. „Ce nevoie am să te omor în bătaie?...“ zic. Dar i-am luat podiovca, surtucelul și l-am lăsat în izmene, vorba ceea, aproape cum mă-sa l-a făcut... „Ei, zic, acum poți să te duci unde poțestești...“ Și am apucat-o spre casă. Da cînd întorc capul, îl văd că vine în urma mea; zăpada era albă și el tot alb, mergea, smîrcîindu-se... Ce era să facă, unde să se vîre? Iar Matriona Mikolaevna a mea, îndată ce-am ieșit din izbă, a rupt-o de fugă spre cîmp! Fugea de-i sfîrîiau călcîiele. Cu mare greu a ajuns-o din urmă, tocmai lîngă Basovo, o vecină, care a apucat-o de mîncă și a adus-o înaintea mea. Am lăsat-o să-și tragă sufletul, pe urmă îi zic: „Știi că sîntem oameni săraci, hai?“ Tace. „Știi că maică-ta e slabă de minte?“ Iar tace. „Ne-ai făcut de rîsul lumii! De rîsul lumii! Poate vrei să-mi umpli casa de plozi și crezi că eu am să stau cu brațele încrucișate și am să mă uit, hai?“ Și am început s-o ard, avcam la îndemîină o biciușcă... Ce să vă spun, i-am făcut șalele harcea-parcea! În vremea asta dînsul ședea pe laviță și bocea. După aceea am prins a-l scărmana și pe dumnealui...

— Ei, și l-ai însurat? întrebă Kuzma.

— Se-nțelege, strigă Serîi vesel și, dîndu-și seama că hăutura îl dă gata, începu să înșface bucățile de carne afumată din farfurie și să le vîre în buzunarele pantalonilor. Și-am făcut o nuntă!... Nu m-am zgîrcit de loc la parale.

„Strașnică poveste!“ repeta mereu Kuzma în gînd, după seara cu pricina. Vremea începuse să se strice, chef de scris n-avea și plictiseala îl copleșea din ce în ce mai mult. Singura lui bucurie era să mai întocmească o cerere sau scrisoare pentru cîte cineva. În mai multe rînduri venise Gololobîi din Basovo — un mujic chel ca în palmă, cu o căciulă uriașă pe cap —

cu rugămintea să-i scrie o jalbă împotriva lui cuscru-său care-i fărâmasese osul la umăr. Mai veni văduva Butilocika din Capul Malului, să-i scrie o scrisoare lui fecioru-său. Era îmbrăcată în zdrențe, iar ploaia o udase pînă la piele și înghețase de frig. Cum începea să dicteze, o podidea plînsul.

— Orașul Serpuhov, baia dvorenilor, casa Jeltuhin...

Și o înăbușiră lacrimile.

— Ei, ce facem? o întrebă Kuzma, ridicîndu-și a suferință sprîncenele și uitîndu-se la femeie, pe deasupra ochelarilor, ca un bătrîn. Adresa am scris-o. Ce să scriu mai, departe?

— Mai departe? repetă în șoaptă Butilocika, încercînd să-și regăsească glasul, și urmă: Te rog, draguță, să scrii cît mai lămurit... Scrisoarea, va să zică, să fie dată chiar în mîna lui Mihal Nazarîci Hlusov...

Apoi continuă, cînd cu pauze, cînd turuind din gură ca o morișcă:

— Scrisoare către scumpul și dragul nostru fecioraș Mișa, ce-i cu tine, Mișa, ne-ai uitat cu totul, n-avem nici o veste de la matale... Cum știi, stăm cu chirie, iar acum vor să ne dea afară, și unde să ne ducem... Dragul nostru fecioraș, Mișa, te rugăm, în numele Domnului, să vii acasă, cît se poate de repede... Și adăugă în șoaptă, printre lacrimi: Să ne facem împreună un bordeiaș, să avem și noi ungherul nostru...

Furtunile, ploile torențiale și reci, zilele mohorîte care păreau un nesfîrșit amurg, noroiul din curtea conacului, presărată toată cu frunzulițe galbene de salcîm, semănăturile de toamnă și ogoarele întinse din jurul Durnovkăi, norii ce pluteau neîncetat deasupra lor stîrneau în sufletul lui Kuzma un sentiment apăsător de ciudă față de acest pămînt blestemat, unde vreme de opt luni pe an ninge, iar patru luni plouă, unde, ca să-ți faci nevoile, trebuie să te duci în staul sau în livada de vișini. Cînd se răci timpul, Kuzma trebui să închidă obloanele, să zăvorască ușile odăii de musafiri, și apoi să se mute în salon, care-i sluij toată iarna și de dormitor, și de sufragerie, unde fuma și își petrecea serile nesfîrșite, la lumina slabă a lămpii de bucătărie, măsurînd odaia în lung și în lat, cu șapca pe cap și cu sumanul pe umeri, ca să se apere cît de cît de frigul și de vîntul ce pătrundeau prin crăpături. Uncori, cînd slugile uitau să cumpere gaz din timp, rămînea pe întuneric și numai cînd își lua masa de seară — iahnia de cartofi și

fiertura caldă de mei, pe care i le servea în tăcere Tînăra — aprindea un căpetel de lumînare.

„Unde , la cine aş putea să mă duc?“ se întreba el cîteo dată.

Prin apropiere nu erau decît trei vecini: bătrîna contesă Şahova, care nu primea pe nimcni, nici chiar pe mareşalul nobilimii, socotindu-l drept un om lipsit de educaţie; Zakrjevski, fost ofiţer de jandarmi, acum pensionar, un om înrăit şi mohorît, care nu i-ar fi îngăduit să-i calce pragul; şi, în sfîrşit, moşierul Basov, din mica nobilime, însurat cu o femeie din popor şi care locuia într-o izbă ţărănească şi nu vorbea decît de hamuri şi de vite. Într-un rînd, îi făcuse o vizită părintele Piotr, parohul bisericii din Kolodezî de care ţinea Durnovka, dar nici unul nici altul nu se arăta dornici să întreţină relaţii de bună vecinătate. Kuzma îl pofti la ceai, dar cînd preotul văzu că se aduce samovarul izbucni într-un hohot de rîs, aspru, grosolan. „Samovăraşul? Foarte bine! Precum văd, nu eşti o gazdă prea primitoare!“ Rîsul acesta zgomotos nu i se potrivea de fel; ai fi zis că altcineva hohoteşte, nu bărbatul acela înalt, slab, lat în spete, cu părul lung, negru, şi cu privirea neastîmpărată.

Nici la frate-său nu se prea ducea, iar acesta venea numai atunci cînd avea vreo supărare. Şi era atîta deznădejde în singurătatea lui Kuzma, încît uneori se asemuia cu Dreyfus pe Însula Dracului. Se mai asemuia şi cu Serîi. Doar ca şi Serîi era sărac lipit pămîntului, ca şi Serîi era lipsit de voinţă şi ca şi el aştepta de o viaţă întreagă venirea unor zile mai fericite pentru muncă! Îndată ce căzu cea dintîi zăpadă, Serîi o luase din loc şi rătăcise nu se ştie pe unde aproape o săptămînă. Cînd se întorsese acasă, era posomorît.

— Unde ai fost? La Rusanov? l-au întrebat vecinii.

— La Rusanov.

— De ce?

— M-a rugat să mă tocmesc la dînsul.

— Aşa. Şi n-ai vrut?

— Nu m-a prostit el nici pînă acu şi n-o să mă prostească nici de-acum înainte.

Şi din nou îşi reluă locul pe laviţă, cu căciula pe cap, pentru cine ştie cîtă vreme. Ţi se strîngea inima cînd îţi aruncai ochii la izba lui, în amurg. Dincolo de valea largă, aşternută cu zăpadă, cu şurile şi sălcile din fundul curţilor,

Durnovka părea o pată neagră, mohorâtă. Dar îndată ce se întuneca și se aprindeau luminițele, aveai impresia că în izbe e plăcut și domnește voia bună. Numai izba lui Serii arăta tot ca o pată neagră, hîdă. Ai fi zis că-i pustie, părăsită. Kuzma știa din experiență că dacă te încumetai să-i calci pragul tindei întunecoase, jurai că te afli la gura unui bîrlog de fiară sălbatică: mirosea a zăpadă, prin spărturile acoperișului se zărea cerul plumburiu și vîntul șuiera prin bălgarul și gătejele aruncate la întîmplare peste căpriori. Găseai pe dibuite peretele lăsat într-o rină și deschideai o ușă: mai întîi te învăluia frigul și întunericul, iar peste cîteva clipe deslușeai o ferestruică înghețată... Prin beznă din încăperea nu vedeai pe nimeni, dar ghiceai că stăpînul șade pe laviță — o luminiță roșie licărește în răstimpuri — luleaua lui. Gospodina, o muiere liniștită, tăcută, cam țicnită, hîțînă ușurel un leagăn scîrțîitor, în care se bălăbănește un prunc rahitic, galben ca ceara, veșnic somnoros din cauza foamei. Ceilalți copii stau îngrămădiți pe cuptorul abia călduț și își povestesc ceva în șoaptă. Sub prici se aude foșnet de paie putrede: foiesc capra și purcelul — doi buni prieteni. N-ai curajul să te îndrepti din mijloc, de teamă să nu te lovești cu capul de tavan. Și calci tot cu grijă: din prag și pînă în peretele din față nu sînt decît cinci pași.

— Cine-i acolo? răsună în întuneric un glas potolit.

— Eu.

— Nu cumva Kuzma Ilici?

— Chiar el.

Serii se trage mai la o parte ca să-i facă loc pe laviță, iar Kuzma se așază și aprinde și el o țigară. Încetul cu încetul, se așterne la vorbă. Chinuit de apăsarea întunericului și de tristețe, Serii, într-un avînt de sinceritate, începe să-și mărturisească păcatele. Din cînd în cînd, glasul îi tremură...

Veni o iarnă lungă, bogată în zăpadă.

Cîmpiile acoperite de lînțoliul alb păreau mai largi, mai întinse și mai pustii sub cerul vînțui, încruntat. Izbele, hambarele, sălciile și șurile de uscat snopii se conturau limpede pe cea dintîi ninsoare. Apoi se porniră viscole care îngrămădiră atîta zăpadă și ridicară troiene atît de înalte, încît satul luă o înfățișare neobișnuită, nordică; doar negrul ușilor și al ferestruicilor se mai deslușea de sub căciulile albe, îndesate, și din stratul gros de zăpadă ce acoperea pris-

pele. După viscole, se dezlănțuiră vânturi aspre, care, luncând pe pojghița cenușie de gheață ce acoperea câmpiile, smulseră în goana lor ultimele frunze cafenii de pe ramurile stejăreilor singuratici din văi; răzeșul Taras Mileaiev, un vânător vechi și pătimaș, porni la câmp înotînd prin nămeții uriași, împeștrîți cu urme de iepuri; săcalele se transformară în stane de gheață; moviște lunecoase se înălțară în jurul copcilor; se bătătoriră drumuri peste troiene. — într-un cuvînt, se statornici iarna cu zilele ei monotone, cenușii. În sat izbucniră molimi: vărsat, tifos, scarlatină... În jurul copcilor cu apă împutită, întunecată, de culoarea sticlelor de bere, din care bea toată Durnovka, stăteau aplecate zile întregi femci cu fustele sumecate mai sus de genunchii goi, învinetîți de frig, cu opinci ude în picioare și cu capetele înfolfolite, mari cît banița. Scoteau din niște cazane de tuci, pline cu leșie, cămăși femeiești de in, mai curînd cenușii decît albe, pantaloni bărbătești de cînepă, scutece de copii cu pete galbene, le clăteau în copci, le băteau cu bătălăul și nu le mai tăcea gură sporovăind și povestindu-și una alteia că „li s-au opărit mîinile de atîta abur“, că bunica lui Matiutin trage să moară din pricina frigurilor, că nora lui Iakov s-a umflat toată la git... Pe la trei începea să se întunece. Pe acoperișurile izbelor, acum una cu nămeții, stăteau cîini lățoși. Nimeni nu știa cu ce se hrăneau, cu toate acestea trăiau și chiar erau oricînd gata să se repeadă la trecători.

De obicei, cei de la conac se sculau în revărsatul zorilor. Cînd se crăpa de ziuă și întunericul începea să se risipească, în penumbra albăstrie, prin izbe se aprindeau opaițele, se ațîta focul în cuptoare, un fum lăptos, des se înălța încet prin acoperișuri — în izba slugilor cu ferestrele înghețate era tot așa de frig ca și în tindă — și Kuzma era trezit din somn de zgomotul ușilor și de foșnetul paielor înghețate, în două cu zăpadă, pe care Koșel le aducea din sanie. Îi auzea glasul stins, răgușit, de om sculat cu noaptea în cap și rebegit de foame și de frig. O auzea și pe Tînăra trebăluind pe lîngă samovar, scuturîndu-i burlanul și sușotind poruncitor cu Koșel. Tînăra dormea în sălița conacului, nu în izba slugilor unde șvabii îți ciupeau pînă la sînge mîinile și picioarele, dar tot satul era încredințat că treaba asta are ea tîlcul ei. Satul știa ce pățise ea în toamnă. Acum, veșnic tăcută, Tînăra avea o purtare mai aspră și mai resemnată ca o

schimnică. Dar ce folos? Kuzma aflase de la răzceșită ce se vorbea în sat, și de câte ori se trezea dimineața își aducea aminte de poveștile astea cu rușine și dezgust. Îndată ce deschidea ochii, bătea cu pumnul în perete, ca să dea de veste că așteaptă samovarul, apoi își aprindea gemind o țigară, ceea ce-i mai liniștea inima și-i mai ușura pieptul. Dar stătea mai departe culcat, învelit cu cojocul — nu-i venea să se despartă de căldură — fuma și-și zicea: „Ce oameni nerușinați! Când te gîndești, fata mea e de o seamă cu ea...” Faptul că dincolo de perete dormea o femeie tinărară îi stîrnea doar un sentiment de duioșie părintească. Și pe bună dreptate: ziua Tînăra era serioasă, zgîrcită la vorbă, iar cînd dormea, chipul ei avea ceva de copil — trist, singuratic. Dar parcă cînd din sat puteau să creadă în sentimentul acesta de duioșie? Nici Tihon Ilici nu credea: prea zîmbea ciudat, uneori. De altfel, totdeauna fusese neîncercător, bănuitor, chiar brutal în bănuielile lui, dar acum își pierduse mintea cu totul: orice-i spuneai îți dădea același răspuns.

— Ai auzit, Tihon Ilici? Se vorbește că Zakrjevski trage să moară din pricina unui catar, cică a fost dus la Orel.

— Minciuni. Cunoaștem noi catarul ăsta!

— Mi-a spus chiar felcerul.

— Ai și găsit pe cine să ascuți...

— Aș vrea să mă abonez la un ziar, i-a zis o dată Kuzma, și te-aș ruga să-mi dai vreo zece ruble în contul lefii.

— Hm! Ce nevoie ai să-ți umpli capul cu minciuni? Și apoi, ca să-ți spun drept, n-am la mine decît vreo cinci-sprezece sau douăzeci de copeici...

Uneori, intra în odaie Tînăra cu genele aplicate și spunea:

— Tihon Ilici, nu mai avem decît o mînă de făină...

— Cum așa, numai o mînă de făină? Tare mă tem că spui minciuni, muiere!

Și își încrunta sprîncenele. Iar în vreme ce le demonstra că făina trebuia să ajungă cel puțin încă trei zile, arunca priviri iscoditoare cînd lui Kuzma, cînd Tinerci. Ba, într-un rînd, chiar i-a întrebat, zîmbind:

— Ei, vă este mai cald de cînd dormiți împreună?

Tînăra s-a înroșit toată, și-a lăsat capul în pămînt și i a ieșit din odaie, iar lui Kuzma i s-au răcit degetele, de rușine și de mînie.

— Rușine, frate Tihon Ilici, a mormăit el, întorcându-se cu fața spre fereastră. Mai ales după cele ce mi-ai mărturisit chiar tu...

— Atunci de ce s-a înroșit? l-a întrebat cu răutate Tihon Ilici, tulburat, zîmbind stîmjenit.

Cel mai neplăcut lucru era să te speli dimineța. În săliță paiele înghețate răspîndeau frig, iar în spălător pluteau bucățele de gheață, străvezii ca niște cioburi de sticlă. Uneori, Kuzma se spăla numai pe mîini înainte de a se așeza la ceai, și tare mai părea bătrîn așa somnoros cum era. Din pricina necurăteniei și a frigului, încărunțise și slăbise mult în toamna aceea, iar pielea de pe mîinile lui uscate se făcuse mai subțire, mai lustruită, și se acoperise cu pete mici, liliachii.

Diminețile erau mohorîte. Sub zăpada învîrtoșată, cenușie, satul era și el cenușiu. De grinzile de sub acoperișurile hambarelor atîrnau, ca niște cartoane cenușii, rufe înghețate. În preajma izbelor era ghețuș — acolo se vărsau zoile și cenușa. Băieți zdrențăroși, fiecare cu cîte un săculeț de pînză în spate în care aveau tăblița și o bucată de pîine, zoreau spre școală pe ulița dintre izbe și șoproane. Din cînd în cînd, se urcau pe troiene și-și făceau vînt, lunecînd pe opinci. În drumul lor, se încrucișau, de obicei, cu Ciugunok, un bătrîn bolnăvicios, cu fața smclită, îmbrăcat numai cu un sumăieș scurt, mergînd cu genunchii îndoiți sub povara celor două ciubere atîrnate de cobiliță, călcînd stîngaci cu pîslarii lui lăbărțați și scorojiți, pingeliți cu piele de porc. Sau întîlneau vreo saca, ce înainta în salturi, din troian în troian, hurducîndu-se, iar apa se revărsa prin dopul de paie. Treceau femei care umblau să se împrumute una de la alta cu sare, mei, ori vreun căuș de făină pentru plăcinte sau pentru o mîncare scăzută cu slănină. Ariile erau pustii, numai la Iakov ușile șurii de uscat snopii, date de perete, erau învăluite în nori de praf: treiera iarna, cum făceau țărani înstăriți. Iar dincolo de arii, dincolo de sălciile desfrunzite din spatele izbelor, sub cerul jos, alburii, se întindea cîmpia de zăpadă, pustie, vălurită și acoperită cu o pojghiță de gheață, cenușie.

Uncori, Kuzma se ducea să-și ia gustarea de dimineță la Koșel, în izba slugilor — cartofi atunci luați de pe foc sau ciorbă de varză acră, rămasă din ajun. Își aducea aminte de

orașul în care-și petrecuse toată viața și se mira că nu-l trăgea inima să se întoarcă acolo. Pentru frate-său, Tihon, orașul era visul lui de totdeauna, iar satul îl ura și-l disprețuia din tot sufletul. Pe când Kuzma se silea numai să-l urască. Cu o groază și mai mare ca înainte se gîndea la viața pe care o ducea. Într-adevăr, se sălbăticiise cu totul la Durnovka: erau zile cînd nu se spăla de loc, cînd nu-și scotea sumanul de pe el, și mîncea din aceeași strachină cu Koșel. Dar cel mai cumplit era faptul că, deși îngrozit de viața pe care o ducea și care-l îmbătrînea văzînd cu ochii, simțea totuși că-i place că s-a reîntors — cel puțin așa i se părea — în făgașul hărăzit lui încă de la naștere. Doar nu degeaba fi curgea prin vine sînge de durnovcean!

După ce-și lua gustarea, Kuzma pornea uneori la plimbare prin curtea conacului, sau chiar prin sat. Trecea pe la aria lui Iakov, sau intra în izba lui Serîi cri a lui Koșel, a cărui nevastă locuia singură și trecea în sat drept vrăjitoare. Era o bătrînă înaltă, înspăimîntător de slabă, cu niște dinți lungi — cum are doar moartea — cu vorba aspră și hotărîtă și veșnic cu luleaua în gură, ca un bărbat. Aprindea focul în cuptor, se așeza pe prici și, bălăbănindu-și piciorul lung și subțire încălțat cu o opincă neagră și grea, se punea pe pufăit. Cît ținu postul, Kuzma părăsi Durnovka numai în două rînduri: o dată se duse la poștă și o dată la frate-său. Și ce grele au fost călătoriile acelea! În cîmp sufla un vînt năprasnic, și Kuzma, în cojocul lui de oaie de cînd lumca, cu blana roasă, îngheța bocnă, de nu-și mai simțea trupul. Totuși, după atîta stat în casă, nu se mai sătura să respire aerul proaspăt și tare de iarnă. După ce avusese înaintea ochilor numai priveștița satului, întinderile necuprinse, acoperite de stratul cenușiu de zăpadă, îl umpleau de uimire, iar depărtările sinilii i se păreau frumoase, ca un tablou. Fornăind în răstimpuri, calul alerga sprinten împotriva vîntului aspru și bulgări înghețați zburau de sub copitele lui, lovind cu zgomot tăblia din față a saniei. Koșel, cu obrazul degerat, stacojiu, sărea de pe capră, icnind vioi, cînd sania se hartoaia, apoi se urca la loc, costîș, din fugă. Pe Kuzma, vîntul îl pătrundea pînă la oase, picioarele vîrîte în paie în două cu zăpadă îi înghețau toacă, fruntea și umerii obrazilor îl dureau... În odăița scundă a oficiului poștal din Ulianovka domnea o plictisală de moarte, cum poate fi numai la o

instituție de stat dintr-un colț pierdut de provincie. Mirosea a mucegai, a ceară roșie; un postaș îmbrăcat în zdrențe bocănea cu ștampila, iar Saharov stătea încrunțat și răcnea la niște mujici, furios, desigur pe Kuzma, că nu-i vine în minte să-i trimită vreo cinci găini sau un pud de făină. Când se duse la Tihon Ilici, încă de departe îl tulbură mirosul fumului de locomotivă, care-i aducea aminte că pe lumea asta sînt orașe, oameni, ziare, noutăți. I-ar fi plăcut să stea de vorbă cu frate-său, să se odihnească și să se încălzească la el. Dar vorba nu se lega între ei. Tihon Ilici era mereu chemat, cînd în dugheană, cînd pentru treburile gospodăriei, și chiar dacă nu era chemat, nu vorbea decît de gospodărie, de minciuni, de ticăloșia și răutatea mujicilor, de nevoia de a se descotorosi cît mai repede de moșie. Cît despre Nastasia Petrovna — era cu adevărat de plîns. Se vede că de la o vreme prinsese o frică cumplită de bărbatu-său. Intra în vorbă cînd nu trebuia și tot cînd nu trebuia îl lăuda — pentru mintea lui, pentru ochiul său ager de stăpîn, pentru că nimic nu se făcea în gospodărie fără știrea lui...

— La toate se pricepe, la toate! spunea Nastasia Petrovna, dar Tihon Ilici îi tăia vorba cu brutalitate. După o oră de asemenea tăifăsuială, Kuzma simțea nevoia să se vadă întors la conac. „Frate-meu s-a țicnit, zău că s-a țicnit!“ mormăia el pe drum, aducîndu-și aminte de privirea întunecată și rea a lui Tihon, de firea lui închisă și bănuitoare și de obiceiul obositor de a repeta mereu același lucru. Și Kuzma zorea pe Koșel și îndemna calul, nerăbdător să ajungă cît mai repede acasă, ca să-și ascundă durerea și hainele vechi, pătrunse de frig între pereții singuratici...

De sărbătorile Crăciunului se înnădi la Kuzma un oarecare Ivanușka din Basovo, un mujic din alte vremi, cu mintea obosită de povara anilor. Cîndva fusese vestit pentru puterea lui de urs. Acum era un moșneag gîrbov, cu părul întunecat, zbîrlit, și capul totdeauna aplecat spre pămînt, pe care călca cu vîrfurile picioarelor înăuntru. Familia lui numeroasă pierise în anul nouăzeci și doi, cînd bîntuise holeră. Scăpase numai unul din feciori, pe atunci ostaș, acum cantonier la cantonul de cale ferată de lîngă Durnovka. Ivanușka și-ar fi putut sfîrși zilele la fecioru-său, dar socotea că-i mai bine să umble hoinar, să trăiască din mila altora. Cu mersul lui greoi, de urs, capul gol acoperit cu fulgi

de zăpadă, pășea greoi prin ogradă, cu bățul și cușma în mîna stîngă și cu desaga în cca dreaptă. Lucru ciudat: dulăii nu lătrau la el. Cînd trecea pragul, bolborosea: „Blagoslovește, Doamne, casa asta și pe stăpînul ei“, și se așeza pe podea lîngă perete. Kuzma își lua ochii de pe carte și se uita la el, pe deasupra ochelarilor, cu mirare și sfială, ca la o sălbăticiune de stepă pe care nu te-ai fi așteptat s-o vezi într-o odaie. Apoi intra Tînăra, pășind ușurel cu opincile ei. Tăcută, cu genele lăsate în pămînt și cu un zîmbet blînd pe buze, întindea lui Ivanușka o strachină de cartofi fierți și o bucată de pîine, presărată cu sare, și se rezema de tocul ușii. Tînăra purta opinci, era voinică și lată în umeri, iar fața ei frumoasă, puțin ofilită, avea o expresie simplă, de țărancă din alte vremi, încît îți ziceai că nici n-ar fi putut să-ispună lui Ivanușka altfel decît „bunicule“. Îi zîmbea — numai lui îi zîmbea — îmbiindu-l încetișor:

— Mănîncă, bunicule, mănîncă.

Și Ivanușka, fără să ridice capul, cunoscîndu-i blîndețea numai după glas, mormăia ceva drept răspuns, iar uncori rostea: „Să te mîntuiască Cel-de-Sus, nepoată“, și cu mîna lui stîngace, ca o labă de urs, făcea o cruce mare și începea să înfulece cu lăcomie. Zăpada de pe părul lui întunecat, neobișnuit de des și de aspru, se topea. Pe podele se scurgea și apa de pe opinci. Sumanul vechi, cenușiu, îmbrăcat peste cămașa murdară de cîncă, răspîndea un miros de izbă fără horn. Mîinile lui pocite de munca atîtor ani, cu degetele noduroase și țepene, apucau anevoie cartofii din strachină.

— Nu ți-e frig numai în sumăieș? îl întreba Kuzma ceva mai tare.

— Cum? îngăima Ivanușka cu glasul stins, întinzîndu-și urechea păroasă.

— Nu ți-e frig, zic?

Ivanușka se gîndea.

— De ce să-mi fie frig? răspundea el tărăgănat. Nu mi-e frig... În vechime era mult mai frig.

— Ridică-ți capul și netezește-ți părul!

Ivanușka clătina încet din cap.

— S-a isprăvit, nu-l mai pot ridica, frățioare... Acum trage spre pămînt,,

Și cu un zîmbet mohorît se silea să-și înalțe fața înspăimîntătoare, acoperită toată de păr, și ochii mici, închiși pe jumătate.

După ce-și potolea foamea, ofta, își făcea cruce, aduna firimiturile de pe genunchi și le mîncea și pe acelea. Apoi începea să caute pe pipăite în jurul său desaga, bățul și cușma, și numai după ce le găsea se liniștea și se așeza pe îndelete la taifas. De fapt, Ivanușka putea să stea o zi întreagă fără să scoată un cuvînt, dar Kuzma și Tînăra începeau să-l descoasă și el le răspundea ca în vis, de undeva de departe. Le povestea în graiul lui vechi, greoi, cum că „țarul e cu totul și cu totul de aur și nu mănîncă pește pentru că-i peste samă de sărat”; că prorocul Ilie, „fiind el din cale-afară de greu, au spart ceriul și s-au prăvălit la pămînt cu car cu tot”; că Ioan Botezătorul s-a născut lăptos ca un berbec și că după ce boteza oamenii îi pălea cu toiagul în creștet „ca să se dezmeticească”; că orice cal caută să omoare un om, o dată pe an, și anume de ziua sfinților Frol și Lavr. Le mai povestea că, pe vremuri, secara creștea așa de deasă, că nici șarpele nu putea să se strecoare printr-însa; că altădată un om putea să cosească două desetine de secară pe zi; că a avut un cal pe care trebuia să-l țină legat în lanț, de voinic și rău ce era; că acum vreo șaiszeci de ani i s-a furat un jug de ham atît de bun, că nu s-ar fi învoit să-l dea nici cu două ruble... Ivanușka era adînc încredințat că ai lui n-au murit de holeră, ci fiindcă s-au mutat prea repede în izba cea nouă, după ce le arsese cea veche, și nu l-au lăsat pe necuratul să doarmă mai întîi într-însa, și că el și fecioru-său au scăpat, din întîmplare, pentru că au dormit în șura de uscat snopii. Către seară, Ivanușka se ridica și pleca, oricît de rea ar fi fost vremea, și niciodată nu se lăsa înduplecat să rămînă peste noapte... Dar într-o zi a răcit așa de tare, că în ajunul Bobotezii a murit la canton. Fecioru-său îl ruga să se împărtășească, dar Ivanușka nu voia, zicea că dacă se împărtășește, moare, iar el e hotărît „să nu se dea supus morții”. Zile întregi zăcu în nesimțire, dar chiar și în delir se ruga de noră-sa, că de va bate moartea la ușă să-i spună că el nu-i acasă. Într-o noapte își veni în simțiri, își adună puterile, se dădu jos de pe cuptor și se lăsă în genunchi în fața icoanei luminate de candelă. Oftă din greu și mormăi îndelung ceva, repetînd: „Doamne, sfinte părinte, iartă-mi păcatele...” Apoi căzu pe gînduri

și rămase un răstimp tăcut, cu fruntea lipită de podca. Deodată se ridică în picioare și zise cu tărie: „Nu, nu mă dau“. Dar când se trezi a doua zi dimineața, văzu că noră-sa întinde aluat și încinge cuptorul...

— Nu cumva pentru îngropăciunea mea? întrebă el cu glas tremurat.

Femeia nu-i răspunse. Ivanușka își adună iar puterile, se mai dădu jos o dată de pe cuptor și ieși în tindă: într-adevăr, un sicriu mare, liliachiu, cu cruci albe în opt colțuri, era rezemat de perete. Și, deodată, își aduse aminte ce a pățit cu vreo treizeci de ani în urmă bătrînul Lukian, un vecin al său. Lukian se îmbolnăvisese și ai casei, fără a mai sta pe gânduri, i-au cumpărat un sicriu — și acela frumos, scump — au adus de la tîrg făină, vodcă, șalău sărat, dar Lukian s-a făcut bine. Ce să facă cu sicriul? Cum să-și scoată banii cheltuiți? Și cinci ani de-a rîndul, ai casei l-au tot blestemat și i-au făcut zile fripte, pînă l-au dat gata... Aducîndu-și aminte de pățania asta, Ivanușka își lăsă capul în piept și intră resemnat în izbă. Chiar în noaptea aceea, în timp ce zăcea pe spate, fără cunoștință, începu dintr-o dată să cînte încet, tot mai încet, cu glas jalnic și tremurat, carc se prefăcu deodată în bîlbîit, apoi genunchii prinseră a-i tremura, oftă adînc, pieptul i se ridică, pe buzele lui întredeschise se ivi un firicel de spumă și moșneagul încremeni pentru vecie...

Din pricina lui Ivanușka, Kuzma zăcu în pat aproape o lună. În dimineața de Bobotează era un ger atît de cumplit încît, se spunea, înghețau păsările în zbor; cu toate acestea, Kuzma plecă să vadă mortul, deși n-avea nici măcar pîslari. Mîinile lui Ivanușka — întepenite și încrucișate pe cămașa curată de cîneapă ce-i acoperea pieptul foarte umflat — sluite de bătăturile căpătate în cei optzeci de ani de muncă istovitoare, erau atît de grosolane și de înspăimîntătoare, încît Kuzma își întoarse privirea în altă parte. Se grăbi să pună la loc giulgiul alb de pînză, nefiind în stare să se uite la părul și la fața lui de sălbăticiune, acum fără viață. Ca să se încălzească, Kuzma bău vodcă și se așeză la gura cuptorului încins, în care pălălia focul. În canton era cald și curat, ca într-o zi de sărbătoare. La căpătîiul sicriului lat, liliachiu, acoperit cu giulgiu, pîlpîia lumina aurie a unei lumînări de ceară, lipită de icoana întunecată din ungher. Pe unul

din pereți atârna o litografic în culori vii, care înfățișa vînzarea lui Iosif de către frații săi... Gazda, nevasta soldatului, o femeie prietenoasă, ridica cu ușurință niște ceaune de tuci, grele de cîte un pud, și le vîra cu vătraiul în cuptor, în vreme ce povestea veselă despre niște lemne de la stăpînire. Ea îl rugă pe Kuzma să rămînă măcar pînă s-o întoarce bărbatu-său din sat. Dar pe Kuzma îl scuturau frigurile. Vodka pe care o băuse i se împrăștiase ca o otravă prin tot trupul lui înfrigurat, obrajii îi ardeau și ochii i se umpleau de lacrimi nepoftite... Fără să mai aștepte să se încălzească, se urcă în sanie și, luînd-o de-a dreptul peste valurile albe și încremenite ale cîmpiei, plecă la Tihon Ilici. Calul, cu părul creț și alb de promoroacă, alerga iute — se auzea cum îi saltă splina — slobozind pe nări rotocoale de abur cenușiu. Sania părea că se tînguie, iar tălpicile ei de fier vîjiau răsunător pe zăpada învîrtoșată. În spate, aureolat de cercuri de ger, atârna jos de tot un soare galben, dar din față, dinspre miazănoapte, sufla un vînt năprasnic care-ți tăia răsuflarea. Prăjinile care marceau drumul, încărcate de promoroacă, se aplecau. În răstimpuri, presuri mari, cenușii, zburau în stoluri prin fața calului, se împrăstiau pe drumul lucios ca să ciugulească băligarul înghețat, apoi își luau din nou zborul și se risipeau. Kuzma se uita la ele printre genele grele, albe, și își dădea seama că fața lui înțepenită de frig, cu barba și mustățile ninse, aducea acum cu o mască de irod... Soarele se călătorea. În sclipirea portocalie a asfințitului, valurile de zăpadă răsfrîngeau luciri verzui, spectrale, iar crestele lor, pe alocuri dințate, așterneau umbre lungi, albastre... Kuzma smuci hăturile, întoarse calul și o lua spre casă. Cînd ajunse la conac, soarele asfințise. În odaia lui, cu geamurile ca de vată, răzbătea o lumină mohorîță, prin unghere stăruiau umbre sinilii de amurg — era pustiu și frig. Lugaciul în colivia lui de lîngă fereastra ce dădea în grădină zăcea cu lăbuțele în sus și penele înfoiate, iar gusulîța lui roșie era umflată.

— S-a dus, zise Kuzma, și, luînd lugaciul, icși ca să-l arunce afară.

Gîndul că Durnovka e îngropată în nămeții înghețați, că-i atît de departe și de străină de restul lumii în seara aceasta tristă de iarnă de stepă, îl îngrozi deodată. S-a isprăvit! Capul îi ardea și era tulbure și greu ca plumbul. Acuși

să se culce și n-o să se mai scoale niciodată, fără îndoială... Se auzi scîrțîind zăpada și Kuzma văzu pe Tînăra venind spre cerdac cu o căldare în mînă.

— Sînt bolnav, Duniuška! îi zise el cu blîndețe, crezînd că-i va spune o vorbă bună.

Dar Tînăra îi răspunse rece, cu nepăsare:

— Să nu încing samovarul?

Și nici măcar nu-l întrebă ce-l doare. Nici de Ivanuška nu-l întrebă nimic... Kuzma se întoarse în odaia întunecoasă, tremurînd din tot trupul, și se culcă pe divan, întrebîndu-se cu groază unde-și va face acum nevoile... Din clipa aceea, serile se amestecară cu nopțile, nopțile cu zilele, și le pierdu socoteala...

În prima noapte, Kuzma se trezi pe la ora trei și bătu cu pumnul în perete ca să ceară apă: îl chinuise setea în somn și îl frămînta gîndul dacă lugaciul a fost aruncat sau nu. Dar nimeni nu răspunse la bătăile lui. Tînăra se culcase în izba slugilor. Deodată își aduse aminte că-i bolnav de moarte, și-l cuprinse o deznădejde atît de cumplită, ca și cînd s-ar fi trezit într-un cavou. Va să zică, sălița, în care miroase a zăpadă, a paie și a hamuri, e pustie! Va să zică, e singur, bolnav și neputîncios, în toată casa aceasta întunecoasă, rece ca o ghețarie, în odaia asta în care ferestrele cenușii abia se mai deslușesc în liniștea de mormînt a nopții nesfîrșite de iarnă, unde într-un ungher atîrnă o colivie de care nimeni nu mai are nevoie.

— Doamne, mîntuiește-mă și miluiește-mă! Ajută-mă, Doamne, cît de cît, se rugă el în șoaptă și, ridicîndu-se, începu să-și scotocească buzunarele cu mîinile tremurătoare.

Voia să aprindă un chibrit. Dar șoptele lui erau delir, capul aprins de fierbințeală îi vuia și-i vîjîia, mîinile și picioarele îi erau înghețate... Iată, a sosit Klașa, fata lui cea dragă și iubită. A deschis grăbită ușa, i-a potrivit capul pe pernă și s-a lăsat pe un scaun lîngă divan. E îmbrăcată ca o domnișoară, cu o șubuliță de catifea, cu căciuliță și un manșon din blăniță albă — are mîinile parfumate, ochii strălucitori și obrajii îmbujorați de ger... „Vai, ce bine s-au descurcat toate!” șopti cineva... Totuși nu-i plăcea că fetița lui n-a aprins lampa, că n-a venit la el, ci la înmormîntarea lui Ivanuška... și că, pe neașteptate, a început să cînte

cu un glas gros, bărbătesc, acompaniindu-se la gitară: „Haz-Bulat, viteazule, săracuț e bordeiul tău“...

Chinuit de groaza morții, care-i otrăvea sufletul la începutul bolii, lui Kuzma i se năzăreau în delir când lugaciul, când Klaşa, când Voronejul, dar nici atunci nu-l părăsea gândul să roage pe cineva să-și facă pomană cu el și să nu-l îngroape la Kolodezî. Doamne, dar oare nu-i o nebulie să te bizui pe mila celor din Durnovka! Într-o dimineață, își veni în simțiri tocmai când Koșel și Tinăra făceau focul în sobă. Glasurile lor simple și liniștite i se păzură străine, ciudate și neîndurătoare, așa cum li se pare de obicei bolnavilor viața de toate zilele a oamenilor sănătoși. Kuzma vroia să strige, să-i roage să pună la încins samovarul, dar amuți: auzi glasul furios al lui Koșel, care spunea ceva în șoaptă — vorbea despre el, despre bolnav desigur — și răspunsul repezit al Tinerei:

— Da dă-l încolo! Dacă moare, au să-l îngroape...

Către seară, razele soarelui care asfințea, răzbătind printre crengile desfrunzite ale salcîmilor, luminară ferestrele conacului. În odaie plutea fum de tutun. Lîngă patul bolnavului ședea felcerul, un bătrînel care răspîndea un miros de medicamente și de aer proaspăt, și-și smulgea turturii de gheață din mustăți. Pe masă, clocotea samovarul, iar alături stătea Tihon Ilici — înalt, cărunt, grav — și opărea firișoare de ceai aromat. Felcerul vorbea de vacile lui, de prețul făinii și al untdelemnului, iar Tihon Ilici povestea ce înmormîntare frumoasă și bogată a făcut el Nastasiei Petrovna și cît e de bucuros că a găsit, în sfîrșit, cumpărător pentru Durnovka. Kuzma înțelese că Tihon Ilici a sosit din oraș chiar atunci, că Nastasia Petrovna a murit subit în drum spre gară, înțelese, de asemenea, că înmormîntarea l-a costat pe fratele său o groază de bani și că a și luat arvună pentru Durnovka; dar toate acestea îl lăsau rece...

Într-o zi, Kuzma se trezi foarte tîrziu și, cum nu mai simțea decît o slăbiciune în tot trupul, se așeză la ceai. Era o zi mohorîtă, caldută, cu ninsoare multă, proaspătă. Pe lîngă fereastră trecu Serîi, lăsînd în urmă pecetea împetrițată cu cruciulițe a opincilor lui. În jurul său alergau cîțiva dulăi care-i miroseau poalele ferfenițite ale cojocului. Trăgea de căpăstru un cal șarg spălăcit, înalt, pocit de bătrînețe și de slăbiciune, cu umerii roși de ham, cu spinarea hătută și

cu o coadă pirpirie și murdară. Animalul mergea, șchiopătînd în trei picioare, pe al patrulea, fracturat mai jos de genunchi, îl tira pe pămînt. Și Kuzma își aduse aminte că Tihon Ilici îi spusese cînd fusese la Durnovka, cu două zile mai înainte, că a dat poruncă lui Serii să-i hrănească mai ca lumea pe dulăi — adică să facă rost de-un cal bătrîn și să-l taie, îndeletnicire pe care Serii o mai practicasese și altă dată: cumpăra cai morți sau neputincioși și le vindea pieile. Tihon Ilici îi povestise că Serii trecuse cu cîteva zile mai înainte printr-o mare cumpănă: se pregătea să înjunghie o iapă, dar a uitat să-i lege picioarele; numai capul i l-a întors într-o parte și i l-a legat. După aceea și-a făcut cruce și a înțepat-o cu un cuțitaș drept în vînă, la claviculă. Dar iapa a scos deodată un nechezat sălbatec și, rînjindu-și de durere și de furie dinții galbeni, s-a năpustit asupra ucigașului ei și l-a fugărit o bucată de vreme ca un om, în timp ce un sînge negru îi gîlgîia din vînă. Și l-ar fi ajuns, desigur, dar „să mulțumească Domnului că zăpada era adîncă...” Pățania aceasta îl zguduise pe Kuzma așa de tare că, uitîndu-se acum pe fereastră, simți din nou că picioarele i se fac grele ca plumbul. Începu să soarbă din ceaiul fierbinte și încetul cu încetul prinse putere. Apoi aprinse o țigară, mai stătu o vreme... În cele din urmă se ridică, ieși în săliță și aruncă o privire prin fereastra dezghețată spre livada desfrunzită și rară, unde pe veșmîntul alb de zăpadă al poienii zăcea un hoit însîngerat, cu coastele ieșite prin piele, cu gîtul lung și capul jupuit. O droaie de cîini, încovoiindu-și gîturile și sprijinindu-se cu labele dinainte în hoit, trăgeau și întindeau cu lăcomie de mațe, iar doi corbi, de un negru-albăstrui, se tot apropiiau, țopăind costîș, de capul hoitului, dar, îndată ce cîinii se repezeau mîrîind la ei, își luau zborul și se lăsau din nou pe zăpada curată, neîntinată încă. „Ivanuška, Serii, corbii... își zise Kuzma în gînd. Doamne, mîntuiește-mă și miluiește-mă, scoate-mă, Doamne, de aici!”

Starea aceasta de slăbiciune nu-l părăsi pe Kuzma încă multă vreme. Se gîndea la primăvară cu o bucurie nostalgică — era nerăbdător să plece cît mai repede din Durnovka. Știa că sfîrșitul iernii nu-i aproape, deși dezghețul începuse. Prima săptămînă din februarie fusese cețoasă, mohorîtă. Pîcla ascundea vederii cîmpiile, topea zăpezile. Satul părea iar o pată mare, neagră, printre nămeții murdari se făcuseră

băltoace. Într-o zi trecu prin sat zapciul — avea caii înhămați în șir, unul câte unul — și era plin tot de baligă de cal. Se auzeau cîntînd cocoșii, iar prin ventilator pătrundea un aer jilav, de primăvară, care te tulbura... Kuzma voia să mai trăiască, să trăiască, să aștepte venirea primăverii și să se mute la oraș, să trăiască supunîndu-se soartei, să facă orice muncă pentru o bucată de pîine... Bineînțeles, nu la străini, ci la frate-său, așa bun-rău cum este. De altfel, Tihon îi propusese, pe cînd zăcea bolnav, să se mute la Vorgol.

— Păi unde să te duci? îi zisese el după ce se gîndise puțin. De la întîii martie scap și de dugheană și de gospodărie, așa că, frățioare, hai să plecăm la oraș, cît mai departe de tîlharii ăștia!

De bună seamă: erau tîlhari. Într-o zi, veni răzeșița pe la conac și le istorisi cu amănunte ce pățise Serîi cu cîteva zile mai înainte. Spunea că Deniska s-a întors de la Tula, că umblă fără rost prin sat, lăudîndu-se că are parale, că vrea să se însoare și că nu-i departe vremea cînd va duce o viață cum nu s-a mai pomenit. La început oamenii ziceau că nu-s decît lăudăroșenii, dar mai tîrziu, din unele vorbe scăpate parcă inadins de Deniska, au priceput despre ce e vorba și l-au crezut. L-a crezut și Serîi, și a început să se dea bine pe lîngă fecioru-său. Dar după ce a jupuit iapa și a primit de la Tihon Ilici o rublă și a mai cîștigat cincizeci de copeici la piele, a prins a face pe fudulul și s-a pus pe băut. După ce a chefuit două zile încheiate, în care timp și-a pierdut luleaua, s-a trîntit pe cuptor să se hodinească. Îl durea capul și nu mai avea lulea cu ce să fumeze. Ca să-și răsucescă cîte o țigară, s-a apucat să smulgă hîrtia de pe tavan, pe care fecioru-său îl tapițase cu ziare și cu fel de fel de poze din reviste. Se înțelege, smulgea hîrtia pe ascuns, dar s-a întîmplat ca Deniska să-l prindă asupra faptului. Și cum l-a prins a și început să răcnească la dînsul. Serîi, care mai era încă amețit de băutură, a răcnit și el. Atunci Deniska l-a tras de pe cuptor și i-a dat o bătaie, soră cu moartea; l-a bătut pînă ce au sărit vecinii să-l scape... „Dar parcă Tihon Ilici era mai breaz? se gîndea Kuzma. S-a îndîrjit ca un nebun s-o mărite pe Tînăra cu unul din tîlharii ăștia!”

Cînd Kuzma auzise pentru întîia oară că-i vorba să se pună la cale această căsătorie, se hotărîse s-o împiedice cu orice chip. Ce grozăvie! Și ce neghiobie! Dar mai tîrziu,

în timpul bolii, cînd își revenea în simțiri, se gîndea cu bucurie chiar la această neghiobie. Îl surprinsese și-l uimise nepăsarea Tinerei față de el, un om bolnav. „E o fiară, o sălbatecă!“ își zicea Kuzma și, aducîndu-și aminte de căsătorie, adăuga cu răutate: „Foarte bine! Așa-i trebuie!“ Dar acum, după boală, îi trecu furia și se hotărî iar să se împotrivească. Într-un rînd, aduse vorba despre dorința lui Tihon Ilici, dar Tinăra îi răspunse liniștit:

— Am și vorbit cu Tihon Ilici despre asta. Să-i dea Dumnezeu sănătate că s-a gîndit să facă o faptă bună.

— O faptă bună? se minună Kuzma.

Tinăra se uită la el și clătină din cap:

— Și de ce n-ar fi bună? Ești un om ciudat, Kuzma Ilici! Zău așa! Mi-a făgăduit bani, nunta o ia asupra lui... Și apoi, nu mi-a ales un văduvoi oarecare, ci un flăcău, fără năravuri... nici putred de boli, nici bețivan...

— În schimb e un leneș, un bătauș și un dobitoc fără seamăn, adăugă Kuzma.

Tinăra își lăsă ochii în pămînt și nu răspunse o vorbă. Oftă doar, se întoarse și se îndreptă spre ușă.

— De, cum crezi, zise ea cu un tremur în glas. Treaba dumitale... N-ai decît să-l întorci... Te privește...

Kuzma făcu ochii mari și strigă:

— Stai nițel! Ai înnebunit! Crezi că-ți vreau răul?

Tinăra se întoarse și se opri.

— Dar ce altceva? începu ea cu asprime și aprindere, roșindu-se toată și privindu-l cu ochi scînteietori. După dumneata, ce-ar trebui să fac? Să bat pragurile oamenilor toată viața? Să mănînc pîinea altora? Să n-am ungherul meu și să umblu cu cerșitul? Să-mi caut un văduvoi, un moșneag? Puține lacrimi am înghițit cu pînă acum?...

Glasul Tinerei se frînse. Izbucni în plîns și ieși. Dar în aceeași seară Kuzma o făcu să înțeleagă că nici prin gînd nu-i trecuse să-i strice socotelile, și în cele din urmă ea îl crezu și zîmbi cu sfială și prietenie.

— Mulțumesc, zise ea cu glasul acela blînd cu care vorbea cu Ivanușka.

Totuși, și de rîndul acesta începură a-i tremura lacrimi în vîrful genelor, și din nou Kuzma rămase nedumerit.

— Ei, acum de ce plîngi? o întrebă el.

Tinăra îi răspunse încet, aproape în șoaptă:

— Nici Deniska n-o fi cine știe ce bucurie...

Koșel se întoarse de la poștă cu un teanc mare de ziare — nu fuseseră ridicate de vreo lună și jumătate. Se nimerise o vreme cețoasă și mohorâtă, și Kuzma ședea la fereastră de dimineață pînă seara și citea. Iar cînd sîrși de citit, uimit de numărul mare de „acte teroriste“ și de execuții, căzu într-un fel de toropeală. Afară ningeă pieziș, cu mazăriche albă, pe care vîntul o așternea peste sătucul negru și sărac, peste drumurile pline de noroi și de hîrtoape, peste baligile de cal, peste gheață și băltoace. O negură de amurg ascundea vederii cîmpiile...

— Avdotia! strigă Kuzma, ridicîndu-se. Spune lui Koșel să înhame calul la sanic!

Tihon Ilici era acasă. Oacheș, cu barba albă, cu sprînce-nele sure încruntate, înalt și voinic, cu o rubașcă de stambă pe el, ședea în fața samovarului și opărea ceaiul.

— A, frățioare! exclamă el cu prietenie, fără să-și descrețească sprîncenele. Ți-ai scos nasul afară? Bagă de seamă, nu cumva te-ai cam pripit?

— Tare mi s-a urît stînd în casă, răspunse Kuzma, și frații se sărutară.

— Ei, dacă ți s-a urît, hai să ne încălzim și să stăm la taifas...

După ce se întrebă unu pe altul ce vești mai sînt, își băură ceaiul în tăcere, apoi aprinseră cîte o țigară.

— Ai slăbit mult, frățioare, zise Tihon Ilici, trăgînd fumul în piept și privindu-l pe sub sprîncene.

— Cum să nu slăbești?... îi răspunse Kuzma încet. Tu citești ziarele?

Tihon Ilici zîmbi.

— Minciunile alea? Nu, m-a ferit Dumnezeu.

— Dacă ai ști cîte execuții se fac?!

— Execuții? Așa le trebuie... Ai auzit ce s-a întîmplat lîngă Eleț? La conacul fraților Bîkov?... Cred că-i ții minte — ai de vorbesc cu r... Bun. Într-o seară, cei doi frați stăteau, uite cum stăm noi acuma, și jucau dame... Deodată, aud tropăit de picioare în cerdac. Ce să fie?... Apoi, un strigăt: „Deschide!“ Și nici n-au apucat Bîkovii să se uite unul la altul, că s-a și năpustit înăuntru argatul lor, un mujic cam cum ar fi Serii al nostru, iar în urma lui alți doi ticăloși, piște zdrențăroși acolo... Fiecare avea cîte o rană. Fără

veste, au ridicat răngile în sus și au răcnit într-un glas: „Sus mâinile, mama voastră așa și pe dincolo!“ Se înțelege, Bîkovii s-au speriat, s-au speriat de moarte, au sărit în picioare și au început să țipe: „Da ce s-a-ntîmplat?“ Mujicul îi dădea înainte: „Sus mâinile, sus mâinile!“

Tihon Ilici zîmbi întunecat, tăcu și căzu pe gînduri.

— Hai, sfîrșește, zise Kuzma.

— Păi ce să sfîrșesc... Bineînțeles, au ridicat mâinile și i-au întrebant: „Ce vreți?“ „Dă-ne carne afumată! Unde ții cheile?“ „Bine, măi, ticălosule! Tu să nu știi unde-s cheile? Uite-le colo, atîrnate de tocul ușii...“

— Și în vremea asta țineau mâinile ridicate? îl întrepruse Kuzma.

— Se înțelege... Dar lasă, au să le iasă pe nas mâinile astea ridicate! Au să-i spînzure, fără îndoială. De altfel, stau deja la popreală, drăguții de ei...

— Cum adică, să-i spînzure pentru niște carne afumată?

— Ba nu, pentru gogoși, iartă-mi, Doamne, păcatele, răspunse Tihon Ilici, mai în glumă, mai în serios. Uite ce-i, nu te mai oțărî, ca Balașkin! Ajunge, zău așa... E vremea să te lași...

Kuzma își ciupi bărbuța căruntă. Fața lui slabă, istovită, ochii îndurerați, sprînceana stîngă ridicată pieziș în sus se răsfrîngeau în oglindă și, privindu-se, Kuzma spuse încet:

— Să nu mă mai oțărăsc, zici? Da, ai dreptate, ar fi vremea... de mult ar fi fost vremea...

Și Tihon Ilici schimbă vorba, trecînd la afacerile lui. Mai adineauri, cînd căzuse pe gînduri în mijlocul povestirii, se vede că-și adusese aminte de cine știe ce lucru, mai important desigur decît execuțiile. De vreo afacere de-a lui.

— I-am spus lui Deniska să-i dea zor, să sfîrșească mai repede cu povestea asta a lui, începu el, grav, răspicat, vîrsînd firișoarele de ceai din palmă în ceainic. Și te rog, frățioare, să iei asupra ta toată daravera asta. Mie nu-mi vine la îndemînă, înțelegi! Iar după aceea, mută-te aici. Are să fie bine, frățioare, ai să vezi! De vreme ce ne-am hotărît să ne desfacem de toate, de ce să mai stai acolo fără nici un rost. Cheltuială zadarnică și atît. Și o dată mutat, înhamă-te la treabă alături de mine. Om da jos poverile de pe umerii noștri și poate ne-o ajuta Dumnezeu să ajungem la oraș. Acolo ne-om apuca de negoțul cu cereale, Aici, în

ripa asta, nu poți face mare brînză. Ne-om scutura bine încălțările de praful Durnovkăi și pe urmă n-are decît să se ducă de-a rostogolul în prăpastie. Doar n-o să stăm să ne putrezească ciolanele în gaura asta! Ai în vedere — și, încruntîndu-și sprîncenele, întinse mîinile și le strînse pumn — că din strînsoarea brațelor mele nu-i ușor să scapi, încă nu mi-a venit vremea să clipocesc pe cuptor! Mai sînt încă în stare să frîng coarnele necuratului!

Kuzma îl asculta, uitîndu-se aproape cu spaimă la ochii lui încremenîți, ca de om nebun, la gura lui schimonosită, care rostea răspicat, cu înverșunare, fiecare cuvînt, îl asculta și tăcea. Apoi îl întrebă:

— Frate, spune-mi te rog, pentru Dumnezeu, ce interes ai tu în nunta asta? Eu, unul, nu înțeleg, Dumnezeu mi-e martor că nu înțeleg. Pe Deniska ăsta al tău nu pot să-l văd în ochi. Soiul ăsta nou de oameni care s-au prăsit pe la noi în vremea din urmă îi întrece pe toți cei de altădată. Nu te uita că-i rușinos și sentimental, că face pe prostul, e un animal și încă dintre cele mai colțoase! Vorbește despre mine că aș trăi cu Tînăra...

— Ei, las-o încolo, văd că iar sari peste cal, îl întrerupse Tihon Ilici, încruntîndu-se. Singur spui: ce popor nenorocit, ce popor nenorocit și acum, deodată, îl faci animal!

— Da, spun și am s-o spun mereu! zise Kuzma cu aprindere. Dar, ce-i drept, mi s-au întunecat și mie mințile! Nici eu nu mai înțeleg nimic: cînd mi se pare că-i nenorocit, cînd... Dar, la drept vorbind, chiar și tu îl urăști pe Deniska ăsta! Vă urîți unul pe altul! De tine nu vorbește altfel decît ca de un „tîlhar, care și-a înfipt ghearele în grumazul norodului“, aceeași vorbă de tîlhar i-o arunci și tu în obraz! Unde mai pui că se laudă acum fără rușine în tot satul că-i cineva acum, pe puțin leu paraleu...

— Știu! îl întrerupse iarăși Tihon Ilici.

— Da despre Tînăra știi ce spune? continuă Kuzma, fără să-l asculte. Femeia asta are un obraz atît de gingaș, o pielită atît de albă, iar el, animalul, spune că-i „ca de porțolan, ticăloasa“. În sfîrșit, înțelege un lucru: că haima-naua asta n-are să stea la țară, nici legat n-ai să-l poți ține aici. Ce fel de gospodar, ce fel de familist e dînsul? Ieri mergea pe ulița satului și cînta cu glăsciorul lui de curvă: „Frumoasă ca un înger ceresc, ca un ghiavol vicleană și rea...“

— Știu! strigă Tihon Ilici. Știu că n-o să stea la țară, că n-o să stea cu nici un chip! Ei, și ce să-i fac, naiba să-l ia! Spui că nu-i gospodar, de, ce să mai vorbim, parcă noi doi sîntem cine știe ce gospodari! Mi-aduc aminte că-ți vorbeam de treburi, ții minte, atunci, la cîrciumă, în piață, iar tu ascultai cum cîntă pitpalacul... Da spune mai departe, spune mai departe...

— Ce să spun mai departe? și ce legătură are pitpalacul cu ceea ce-ți spuneam eu? întrebă Kuzma.

Tihon Ilici bătu toba în masă cu degetele, și-i răspunse aspru, rostind răspicat fiecare cuvînt:

— Ai în vedere că, dacă bați apa în puiă, tot apă rămîne. Cuvîntul meu e sfînt, și sfînt va fi în vecii vecilor. Cum am spus, așa am să fac. Pentru păcatul ce am săvîrșit, n-am să mă mulțumesc să pun o luminare la biserică, am să fac o aptă bună. Și, deși nu fac decît o singură faptă bună, Dumnezeu va ține seama de asta.

Kuzma sări ca ars.

— Dumnezeu, Dumnezeu! strigă el cu un glas pițigăiat. Da ce noi avem Dumnezeu?! Deniska, Akimka, Mcnșov, Serii, eu, tu, noi avem Dumnezeu?

— Stai, îl opri Tihon Ilici cu asprime. Despre care Akimka e vorba?

— Uite, eu am zăcut bolnav, gata-gata să dau ortul popii, urmă Kuzma fără să-l asculte, și crezi că m-am gîndit mult la Dumnezeu? M-am gîndit doar atît, că nu știu nimic despre el și că nici nu pot să mi-l închipui! strigă Kuzma. Nu-s învățat!

Și, rotindu-și ochii neliniștiți și chinuiți, făcu cîțiva pași prin odaie, apoi, tot încheindu-și și descheindu-și nasturii, se opri chiar în fața lui Tihon Ilici.

— Ține minte un lucru, frate, zise el, și umerii obrazilor i se înroșiră. Ține minte un lucru: noi doi ne-am trăit traiul, ne-am mîncat mălaiul. Și oricîte lumînări am pune, nu ne mai pot mîntui. Auzi? Nu uita — sîntem durnovceni!

Și, tulburat peste măsură, nu mai găsi cuvintele trebuitoare și amuți. Între timp, Tihon Ilici se întoarse cu gîndurile la ale lui și pe neașteptate se învoi:

— Ai dreptate. Sîntem niște oameni netrebnici! Gîndește-te numai... Și, furat de giudul cel nou, se însufleți: Gîndește-te numai: mujicii noștri ară de o mie de ani, dar ce zic eu

de-o mie, de cine știe cînd! și nici unul nu se pricepe să ară ca lumea! Atîta au de făcut și nici la asta nu se pricep! Nu știu cînd trebuie să iasă la cîmp, cînd să semene, cînd să cosească. „Cînd o face vecinul, fac și eu“, atîta știu. Gîndește-te numai, strigă el cu asprime, încruntîndu-și sprîncenele, așa cum strigase cîndva și Kuzma la el. „Cînd o face vecinul, fac și eu!“ Nici o muiere nu se pricepe să facă pîine, coaja se desprinde dracului de miez, iar sub coajă e un fel de clei acru!

Kuzma încremeni. Gîndurile i se învălmășiră.

„A înnebunit!“ își zise el, urmărind cu ochi aiuriți mișcările lui frate-său, care aprindea lampa.

Iar Tihon Ilici, fără să-i dea răgaz să-și vină în fire, urmă cu aprindere:

— Așa-i norodul nostru! Porcos la vorbă, leneș, mincinos și atît de lipsit de rușine, încît n-au încredere nici măcar unul în altul. Ia seama, începu el să răcnească fără să observe că fitilul aprins înălța o limbă de funingine pînă aproape de tavan, ia seama, nu în noi n-au încredere, ci unul în altul! Și toți sînt la fel, toți! strigă el cu un glas plîngător și, cu un gest repezit, așează sticla la lampă.

Afară, lumina zilei luase o culoare albăstruie. Fulgi albi se lăsau din zbor peste băltoace și nămeți. Kuzma se uita cum ninge și tăcea. Convorbirea luase o întorsătură atît de neașteptată, că înverșunarea lui se risipise. Neștiind ce să spună și neavînd curajul să se uite în ochii turbați ai lui frate-său, Kuzma începu să-și răsucească o țigară.

„A înnebunit, se gîndea el cu deznădejde. Ei, așa-i trebuie! Ce să-i fac!“

Tihon Ilici își aprinse și el o țigară și se mai liniști. Se lăsă pe un scaun și, privind la lumina lămpii, începu cu glasul scăzut:

— Tu tot îi dai zor cu Deniska... Ai auzit ce ispravă a făcut Makar Ivanîci, pelerinul? Împreună cu prietenul lui au prins o femeie pe drum, au tîrît-o în căsuța paznicului de la bariera satului Kliuciki și timp de patru zile s-au dus pe rînd și... și-au făcut rîs de ea... Acum sînt la zdup...

— Tihon Ilici, zise Kuzma cu blîndețe, ce tot îndrugi acolo? Ce rost are? Mi se pare că nu ești tocmai sănătos.

Treci de la una la alta, acum susții una, peste o clipă cu totul altceva... Nu cumva bei prea mult?

Tihon Ilici nu răspunse. Dădu numai din mână a lehamite, și în ochii lui ațintiți la lumina lămpii se iviră lacrimi.

— Spune, bei? mai întrebă o dată Kuzma, încet.

— Beau, răspunse Tihon Ilici tot încet. Nici nu se poate altfel! Crezi că ușor am dobândit eu colivia asta de aur? Crezi că mi-a fost ușor să duc o viață de ciine legat în lanț și, pe deasupra, alături de o femeie bătrână? N-am știut ce-i mila, nu mi-a fost milă de nimeni... Dar nici altora nu le-a fost milă de mine! Poate îți închipui că nu știu cât de mult mă urăște toată lumea? Îți închipui poate că nu-mi dau seama că mujicii ăștia mi-ar fi făcut de petrecanie, m-ar fi căsăpit, dacă le-ar fi venit apa la moară, dacă le-ar fi izbutit răscoala aceea a lor? Dar, ai răbdare, ai răbdare, ai să vezi ce-o să mai fie! Deocamdată, le-am retezat ghearele!

— Bine, dar să spînzuri un om pentru o bucată de carne afumată? întrebă Kuzma.

— Ei, chiar de spînzurat n-au să-i spînzure, răspunse Tihon Ilici cu durere în glas. Am spus și eu așa...

— Și totuși au să-i spînzure!

— Asta nu-i treaba noastră. Cei care au să-i spînzure au să răspundă în fața Celui-de-Sus.

Și, zicînd acestea, își încruntă sprîncenele, apoi închise ochii și căzu pe gînduri.

— Eh, frate, frate! urmă el într-un tîrziu, cu un glas trist, și oftă adînc. Curînd, foarte curînd, ne vom înfățișa și noi la judecata Celui-de-Sus. Uneori, seara, citesc molitvelnicul și — mă crezi — plîng, plîng amarnic deasupra acestei cărți. Și mă minunez cum de s-au putut născoci vorbe atît de frumoase, atît de dulci! Da stai puțin...

Se ridică iute de la locul lui, scoase din dosul oglinzii o carte groasă, legată în scoarțe bisericești, își puse ochelarii, cu mâinile tremurătoare și, cu lacrimi în glas, grăbindu-se ca și cînd s-ar fi temut să nu fie întrerupt, începu să citească:

„Plîng și mă tînguiesc, cînd gîndesc la moarte și văd în mormînturi frumusețea noastră, cea zidită după chipul lui Dumnezeu, zăcînd înfricoșătoare, negrăitoare și fără chip... Cu adevărat deșertăciuni sînt toate, și viața aceasta este umbră și vis. Căci în deșert se tulbură tot pămînteanul,

precum a zis Scriptura: cînd dobîndim lumea, atunci în groapă ne sălăşluim, unde împreună sînt împăraţii şi săracii...”

— Împăraţii şi săracii! repetă Tihon Ilici cu o înflăcărare tristă şi clătină din cap. S-a dus viaţa noastră, frăţioare! Pe vremuri, am avut o bucătăreasă surdomută. Într-o zi i-am dăruit o basma, dintr-acelea străine, iar dînsa, proasta, o purta pe dos şi a tot purtat-o aşa pînă a ros-o... Înţelegi? Din prostie şi din zgîrcenie, nu se îndura s-o poarte pe faţă în toate zilele. Cică să vie o zi de sărbătoare... dar cînd a sosit sărbătoarea, basmauă ei era toată ferfeniţă... Aşa şi cu mine... *cu viaţa mea*. Asta-i adevărul adevărat!

În drum spre casă, Kuzma nu simţea decît o durere surdă în suflet. Şi această durere surdă nu-l părăsi pînă la sfîrşitul şederii lui la Durnovka.

Începuse iar să ningă. Serii şi fecioru-său atîta aşteptau — să se mai dreagă drumurile, ca să pornească nunta.

În ziua de douăsprezece februarie, pe înserat, în săliţa rece şi întunecoasă a conacului avu loc o discuţie liniştită. Tînăra, cu o basma galbenă cu puchiţei negri trasă pe frunte, stătea lîngă sobă, cu ochii aţintiţi la opincile ei, iar Deniska, cel cu picioarele scurte, stătea lîngă uşă, cu capul gol, îmbrăcat cu podiovea lui cea grea cu umerii pleoştiţi. Se uita şi el în jos, la nişte cizmuliţe cu potcoave, pe care le răsucea în mîini. Cizmuliţele erau ale Tinerei, Deniska le dresese şi acum venise să încaseze cele cinci copeici ce i se cuveneau pentru munca lui.

— N-am nici un ban la mine, spunea Tînăra. Iar Kuzma Ilici cred că doarme. Aşteaptă pînă mîine.

— Nu pot să aştept, îi răspunse Deniska pe gînduri, cu un glas cîntat, scociorînd cu unghia una din potcoave.

— Atunci ce-i de făcut?

Deniska se gîndi o clipă, oftă, îşi scutură claia de păr şi decodată ridică fruntea.

— Ei, ce să ne mai batem gura degeaba? zise el tare şi hotărît, fără să se uite la Tînăra şi silindu-se să-şi învingă sfiala. Tihon Ilici a vorbit cu tine?

— A vorbit, răspunse Tînăra. M-a tocat la cap de mi s-a şi urît.

— Atunci mă duc şi mă întorc îndată cu tătuca. Doar Kuzma Ilici trebuie să se scoale acuşi-acuşi, să-şi bea ceaiul...

Tînăra stătu pe gînduri:

— De, treaba ta...

Deniska puse cizmulițele pe prichiciul ferestrei și, fără a mai aduce vorba de bani, plecă. Iar peste o jumătate de oră se auzi cum cineva își scutura în cerdac zăpada de pe opinci. Se întorsese Deniska cu Serîi. Cine știe de ce, Serîi se încinsese peste șolduri, pe deasupra caucazienci, cu o cingătoare roșie. Kuzma le ieși înainte. Deniska și Serîi se închinară îndelung spre colțul cel întunecat al odăii, apoi își scuturară chicile și-și ridicară capetele.

— Pețitorul nu-i chiar pețitor, însă e un om cumsecade, începu Serîi fără grabă, cu un glas neobișnuit de așezat, fără urmă de sfială. Tu ai de măritat o fată, ca să zicem așa, iar eu de însurat nu fecior. Hai să ținem sfat și să cădem la învoială pentru fericirea lor.

Și, plin de gravitate, făcu o plecăciune adîncă.

Stăpînindu-și un zîmbet trist, Kuzma dădu poruncă să fie chemată Tînăra.

— Fugi de-o caută, îi porunci Serîi lui Deniska, vorbind în șoaptă, ca la biserică.

— Sînt aici, zise Tînăra, ieșind de după ușă și făcu o plecăciune lui Serîi.

Se lăsă tăcere. Samovarul, așezat pe podca, clocotea și bolborosea, împrăștiind o lumină roșietică pe sub grătar. Chipurile celor de față nu se vedeau.

— Ei, cum îi, fata mea, hotărăște-te, zîmbi Kuzma. Tînăra se gîndi.

— N-am nimic de zis împotriva flăcăului...

— Și tu, Denis, ce spui?

Deniska tăcu și el o vreme.

— De, tot trebuie să mă însor odată și odată... Poate c-o da Dumnezeu și-o fi bine...

Și cei doi pețitori se hiritisiră că au pus treaba la cale. Samovarul a fost dus în izba slugilor. Răzeșița, care află cea dintîi vestea, veni fuga de la Capul Malului, aprinse candela în izba slugilor, îl trimise pe Koșel să cumpere vodcă și semințe de floarea-soarelui, așeză pe logodnică și pe logodnic sub icoană, le turnă ceai, pe urmă se așeză lîngă Serîi și, pentru a împrăști stînjeneala celor de față, începu să cînte cu un glas

pițigăiat, uitându-se în răstimpuri la fața pămîntie și la genele lungi ale lui Deniska:

*Prin livada noastră cu umbrare
Și prin via verde, cu mult soare,
Îmi colindă chipeșul fecior,
Cu obrazul alb și rumeior.*

A doua zi, toți cei ce auzeau din gura lui Serîi despre ospățul din ajun, îl sfătuiau, zîmbind: „Bine ar fi să-i ajuți pe tineri, măcar cît de cît!“ Tot așa îi vorbi și Koșel: „Tinerii abia-și înjgheabă gospodăria, ar trebui să-i ajuți“. Fără să spună o vorbă, Serîi se duse acasă și aduse Tincrei, care călca nu știu ce în săliță, două ceaune de tuci și un mosor cu ață neagră.

— Poftim, norișoară, zise el cu sfială, din partea soacrei. Poate ți-or prinde bine... Altceva n-avem, dacă am avea, ți-am da cu dragă inimă...

Tînăra făcu o plecăciune și-i mulțumi. Călca o perdea, trimisă de Tihon Ilici „să-i țină loc de vâl“, și ochii ei erau umezi și roșii. Serîi ar fi vrut s-o mîngîie, să-i spună că nici viața lui nu-i „micre“, dar se fîstîci, oftă și, după ce puse ceaunele pe prichiciul ferestrei, ieși.

— Mosorelul cu ață l-am pus într-unul din ceaunele, mormăi el.

— Bogdaproste, tătucă, îi mulțumi Tînăra încă o dată, cu glasul acela blînd și prietenos cu care vorbea numai cu Ivanușka, dar, îndată ce ieși Serîi din odaie, zîmbi ironic și începu să cînte: „Prin livada noastră cu umbrare...”

Kuzma scoase capul din salon și-i aruncă o privire aspră pe deasupra ochelarilor. Tînăra amuți.

— Ascultă, zise Kuzma. Ce-ar fi să te lași păgubașă de toată povestea asta?

— Acum e prea tîrziu, îi răspunse Tînăra încet. Și așa n-am să mă pot spăla de rușine... Crezi că nu știe tot satul cu ai cui bani se face nunta? Și apoi s-au și făcut cheltuicli...

Kuzma ridică din umeri. Într-adevăr, o dată cu perdeaua, Tihon Ilici trimisese douăzeci și cinci de ruble, un sac cu făină de cea mai bună calitate, mei și un porc slab... Dar să-ți distrugi viața numai pentru că s-a tăiat un porc!...

— Măi, măi! făcu Kuzma. M-ați dat gata! Auzi „rușine“, „cheltuicli“... Ce, tu faci mai puțin decît un porc?

— Mai puțin ori mai mult, mortul de la groapă nu se mai întoarce, răspunse Tînăra cu simplitate, hotărît, și oftă, împăturind cu grijă perdeaua caldă, călcată. Iei masa chiar acum?

Fața ei luă o expresie liniștită. „S-a sfîrșit, orice-ai face n-o mai poți îndupleca!” se gîndi Kuzma și zise:

— Ei, cum îți așterni așa o să dormi...

După ce prînzi, Kuzma aprinse o țigară și începu să se uite pe fereastră. Se întuneca. Kuzma știa că în odaia slugilor, „turta dulce de nuntă” e gata coaptă, că se pun la cale două ceaune cu răcături, un ceaun cu tăitei, un ceaun cu ciorbă, un ceaun cu cașă — toate cu carne de porc. Și Serii se afla în treabă, robotea pe dîmbul de zăpadă dintre hambare și șopron, unde în amurgul siniliu ardeau în pălălăi portocalii paie cu care pîrlea porcul. În jurul flăcărilor, dulăii își așteptau partea — boturile și piepturile lor albe păreau tandafirii, mătăsoase. Serii alerga înapoi și încolo, înotînd prin zăpadă, potrivea focul, se repezea la dulăi... Își vîrîse după cingătoare poalele zăbunului, iar căciula și-o împingea mereu spre ceafă cu dosul mîinii drepte în care strălucea un cuțit. Luminat în treacăt, cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta, Serii arunca pe zăpadă o umbră uriașă, dănuitoare, ai fi zis că e umbra unui sălbatic. Pe cărarea de lîngă hambar trecu în fugă răzeșita, mistuindu-se după dîmbul de zăpadă. Se ducea în sat să cheme druștele și să ceară de la Domașka bradul pe care-l păstra în beci și care trecea de la mireasă la mireasă. Kuzma se îmbracă, se pieptănă și își schimbă surtucul, găurit la coate, cu redingota lui cea veche cu poale lungi și, ieșind în cerdacul alb de zăpadă care nu mai conținea să cearnă de sus, desluși prin întunericul gingaș și cenușiu o ceată mare de fete, de flăcăi și băiețași, adunați în fața ferestrelor luminate ale izbei slugilor. Era larmă, gălăgie și trei armonici cîntau deodată, fiecare altceva. Încovoiat și pocnindu-și încheieturile degetelor, Kuzma ajunsese la izbă, își făcu loc prin mulțime și, aplecîndu-se, intră în tindă. Și tinda era ticsită de lume. Cîțiva ștregari se tot foiau printre picioarele oaspeților, care-i apucau de guler și-i dădeau afară, dar ei se întorceau din nou...

— Lăsați-nă să intru, pentru Dumnezeu, zise Kuzma, înghesuit lângă ușa.

Dar îl înghesuiră și mai tare; noroc că tocmai atunci cineva deschise larg ușa. Învăluit în rotocoale de abur, Kuzma păși pragul și se opri lângă ușor. Aici, în odaie, era lume mai curățică, fete cu șaluri înflorate, flăcăi în straie noi. În aer stăruia un miros de stambă, de cojoace, de gaz, de mahorcă și de cetină. Un brăduț verde, împodobit cu cordeluțe roșii, era așezat pe masă cu crenguțele răsfirate, deasupra unei gazornite de tablă. În jurul mesei, pe sub ferestruicile dezghețate, ude, și de-a lungul pereților igrasioși și înnegriți, ședeau druştele gătite, pudrate și vopsite grosolan, cu ochii strălucitori, toate cu basmale de mătase sau de lână pe cap și cu o pană frumoasă de rățoi, cu reflexe de curcubeu, înfiptă în păr la tâmplă. Chiar când intră Kuzma în odaie, Domașka, o fată șchioapă de un picior, cu fața măslinie, rea, dar deșteaptă, cu ochi pătrunzători, întunecați ca murele, și sprîncenele negre, îmbinate, începu cu un glas aspru, puternic, un cântec vechi de nuntă:

*Seară, de pe urmă seară,
În cea viață de fecioară,
Seara asta-i, ce se lasă,
Că Avdotia-i mireasă...*

Celelalte fete, toate deodată, dar nu tocmai în ton, repetară ultima strofă și se întoarseră spre mireasă — potrivit datinii, ea ședea lângă sobă, negătită, acoperită pînă peste cap cu un șal negru, și trebuia să răspundă la cântec cu lacrimi și bocete: „Tătuță dragă, mămuca mea scumpă, cum să-mi trăiesc viața măritată, cum să-mi duc viața întristată?“ Dar mireasa tăcea. Fetele sfîrșiră cântecul și o priviră cu coada ochiului, nemulțumite. Apoi sușotiră între ele, își încruntară sprîncenele și rar, tărăgănat, începură cântecul orfanei:

*Scaldă, încropește-te!
Clopote, urnește-te!*

Fălcile încheștate ale lui Kuzma începură a tremura, un fior de gheață îi trecu prin creștetul capului și prin pulpe, o durere dulce răzbi în umerii obrazilor și ochii i se încețoșară de lacrimi... Mireasa se înfășură în șal și pe neașteptate izbucni în hohote de plîns, cutremurîndu-se toată.

— Ajunge, fetelor! strigă cineva.
Dar fetele nu vroiau să știe de nimic:

*Dangăt mare să pornească,
Pe tăicușu să-l trezească!*

Gemînd și plîngînd în hohote, mireasa își lăsa capul cînd pe genunchi, cînd pe brațe... În cele din urmă, tremurînd încă și abia ținîndu-se pe picioare, o duseră în încăperea rece a izbei, s-o gătească.

După aceea, Kuzma îi dădu binecuvîntarea. Mai întîi veni mirele însoțit de Vaska, unul dintre feciorii lui Iakov. Deniska era încălțat cu cizmele lui Vaska, își tunsese părul, iar gîtul, tivit de gulerul unei cămăși albastre cu horboțică, și-l răsese la sînge. Se spălase cu săpun și acum arăta foarte tînăr, ba chiar părea frumușel și, știind aceasta, își lăsa mereu în pămînt genele negre, cu un aer grav și sfios. De cum intră în odaie, Vaska, care era vornicel și purta o cămașă roșie și cojoc descheiat, aruncă o privire aspră druștelor.

— Isprăviți cu urlatul! zise el pe un ton grosolan, și adăugă așa cum cerea datina: Ieșiți afară, ieșiți afară!

Druștele răspunseră în cor:

— Fără sfințire, nu pui temelie, doar sus pe patru colțuri, bagdadie; în fiecare colț al izbei tale, așază, rînd pe rînd, patru parale, în mijloc pune-o rublă din chimir și vodcă limpejoară într-un clondir.

Vaska scoase din buzunar o garafă și o puse pe masă. Fetele se ridicară. Se făcuse și mai multă înghesuială. Ușa se deschise iar și iar năvăliră înăuntru valuri de aburi și de frig. Dînd lumea la o parte, răzeșita intră cu o icoană ferecată în argint în mînă și, după ea, mireasa îmbrăcată cu o rochie albastră cu volane. Toți rămaseră cu gura căscată — atît era de palidă, de liniștită și de frumoasă. Vaska repezi o palmă zdravănă peste frunte unui băiețaș cu capul mare, cu umerii lați și picioarele strîmbe ca ale unui baset, și aruncă un cojoc vechi peste paiele din mijlocul izbei. Mirele și mireasa pășiră pe cojoc.

Fără să-și ridice capul, Kuzma luă icoana din mîinile răzeșitei și se făcu o liniște atît de adîncă, încît se auzea răsunarea șuierătoare a băiețașului cel curios, cu căpățîna mare. Mirele și mireasa se lăsară în genunchi amîndoi deodată și

‘ăcură o plecăciune la picioarele lui Kuzma. Apoi se ridicară și se mai lăsară o dată în genunchi. Kuzma se uită la mireasă și în privirile lor întîlnite pentru o clipă licări groaza. Se făcu alb ca varul și își zise cu spaimă: „Parcă văd că arunc icoana pe podea...” Dar, fără să vrea, mîinile lui făcură semnul crucii în aer cu icoana. Tînăra o atinse cu buzele, apoi sărută și mîna lui Kuzma, care trecu icoana altcuiva și, cu o durere și o duioșie de părinte, luă între palme capul Tinerei, o sărută pe basmaua nouă, frumos mirositoare, și izbucni într-un plîns amar. Apoi, cu privirea încețoșată de lacrimi, se întoarse și, dînd lumea la o parte, ieși în tindă. Vîntul înghețat îl izbi în obraz. Prin întuneric se deslușea pragul alb, acoperit cu un strat gros de zăpadă și se auzea vuind acoperișul. Dincolo de prag viscoalea cumplit și lumina care răzbătea prin fereștruci, de la troienele ce acoperiseră prispa, se înălța în vîrtejuri fumurii.

Viforul nu încetă nici a doua zi dimineța. Prin pulberea cenușie, care nu se mai liniștea, nu se zăreau nici Durnovka, nici morile de la Capul Malului. Uncori se mai lumina, alteori se făcea întuneric întocmai ca în amurg. Livada era înveșmîntată în alb, vuietul ei se contopea cu vîjîitul vîntului, în care părea că se deslușește dangătul depărtat al unor clopote. Crestele ascuțite ale troienelor fumegau. De pe cerdac, unde dulăii încărcăți cu zăpadă adulmecau, strîngîndu-și pleoapele, mirosul cald și plăcut care răzbătea prin viscol din hornul izbei slugilor, Kuzma deslușea anevoie umbrele întunecate și încețoșate ale mujicilor, ale cailor, ale săniilor și zurutul zurgălăilor. Pentru mire se pregătise o sanie înhămată cu doi cai, pentru mireasă — cu un cal. Peste cele două sănii se așternuseră cergi din pîslă de Kazan cu izvoade negre la colțuri. Nuntașii erau încinși cu cingători viu colorate. Îmbrăcate cu șube vătuite și cu șaluri pe cap, femeile se îndreptau spre sănii cu pași mărunței, călcînd cu fereală, și repetau, fandosindu-se: „Doamne, ce întuneric, să-ti dai cu degetele în ochi, și mai multe nu!”... Ca să nu-și hotcăscă rochia, mireasa își ridică pe cap poalele șubei și ale rochiei albastre, și se așeză în sanie de-a dreptul pe fusta albă de dedesubt. Capul ei împodobit cu o cunună de flori de hîrtie era înfofolit în basmale și șaluri. De mult ce plînsese, puterile îi slăbiseră așa de tare, încît acum vedea ca prin vis făpturile întunecate care forfoteau în viforniță și tot ca prin vis auzea larma și vorbele lor, clinche-

tul sărbătorească al zurgălăilor... Caii își culcau urechile și-și fereau boturile din calea viscolului. Vîntul năprasnic împrăștia strigătele și vorbele nuntașilor, îi orbea și le albea mustățile, bărbile și căciulile. Prin întunericul lăptos, vizitii se recunoșteau cu greu unul pe altul.

— Ptiu, mama ei de vifornită! bodogănea Vaska cu capul în piept, luînd în mîini hățurile și așezîndu-se lîngă mire.

Apoi strigă în vînt, cu un glas grosolan și nepăsător:

— Boieri dumneavoastră, binecuvîntați mirele să se ducă să-și ia mireasa!

Cineva răspunse:

— Domnul să-l binecuvînteze...

Și zurgălăii începură să zuruie, tălpicele săniilor să scîrțîie, troienele tăiate de tălpice să fumege, vîrtejuri de fulgi de nea să zboare într-o parte, moșurile, coamele și cozile cailor să fluture...

În căsuța paznicului bisericii din sat, unde intrară să se încălzească pînă la venirea preotului, stăruia un miros greu de fum; plecară de acolo cu durere de cap. Același miros greu plutea și în biserică, ba pe deasupra era și frig, și întuneric din pricina viscolului, a bolților joase și a grătilor de la ferestrele mici. Numai în mîinile mirelui și ale miresei ardeau lumînări și, bineînțeles, în mîna preotului — un bărbat negricios, lat în spete, care stătea aplecat deasupra molitvelnicului picurat în multe locuri cu ceară, și citea repede prin ochelari. Pe podea se făcuseră băltoace — se topise zăpada adusă din belșug de nuntași pe cizme și opinci. De cîte ori se deschidea ușa, le sufla vîntul în spate. Preotul se uita încruntat cînd la ușă, cînd la mire și mireasă, la făpturile lor încordate, gata să-i împlinească poruncile, la chipurile lor încremenite într-o expresie de resemnare și de smerenie, luminate de jos de pîlpîirile aurii ale lumînărilor... În virtutea obișnuinței, preotul rostea unele cuvinte cu simțire, pe un ton mișcător, deși nu se gîndea de loc la înțelesul lor sau la cei cărora le adresa.

— Dumnezeuule cel preacurat și ziditorule a toată făptura, citea el repede, cînd coborînd, cînd ridicînd glasul. Cel ce ai binecuvîntat pre robul tău Avraam și ai deschis pîntecele Sarei... cel ce ai dăruit pre Isaac Ravecăi... care ai însoțit pre Iacob cu Rahila... dă robilor tăi acestora... — Numele? întrebă el în șoaptă, cu asprime, pe dascăl, fără să-și schimbe

expresia gravă a fetei. Și, prinzînd din zbor răspunsul: „Denis, Avdotia...” urmă cu patos:

— Dă robilor tăi acestora Denis și Avdotia viață pașnică, lungime de zile, neprihană... învrednicește-i să vădă pre fiii fiilor lor... și le dă lor din roua ceriului de sus... umple casele lor de grîu, de vin, de untdelemn... Înălță-i pre dînșii ca cedrii Libanului... —

Dar cei ce se aflau în jurul lui, chiar dacă l-ar fi ascultat și ar fi înțeles tîlcul vorbelor citite, s-ar fi gîndit mai curînd la casa lui Serii și nu a lui Avraam și a lui Isaac, la Deniska și nu la cedrii Libanului. Iar Deniska, cel cu picioarele scurte, încălțate cu cizme de împrumut și îmbrăcat cu podiovcă tot de împrumut, nu se simțea de loc la largul lui, așa cum stătea cu capul nemișcat, cu cununa îndesată pînă la urechi — o cerceană uriașă de aramă cu o cruce în vîrf. Cît despre Tînăra, pe care coroana de pe cap o făcea și mai cadaverică, și mai frumoasă, îi tremura mîna, și ceara lumînării picura pe volănașele rochiei ei albastre de mireasă...

În amurg, vîforul se dezlănțui și mai aprig. La întoarcere, nuntașii mînceau caii din răspuțeri, iar nevasta pițigăiată a lui Vanka Krasnii stătea în sania din față și țopăia ca o vîrjitoare, vînzolindu-și batista și urlînd la vînt, la vîrtejurile întunecate de ninsoare, la zăpada care-i intra în gură și-i înăbușea răcnetul sălbatic:

*Porumbelul — albăstrelul
Căpușor de aur are!*

*Moscova
1909—1910*

I

NE-A mirat întotdeauna la Natalia cît de mult ținea la Suhodol.

Crescută sub același acoperămint cu tatăl nostru, a cărui soră de lapte era, Natalia a petrecut opt ani încheiați la noi, la Lunevo, nu ca fostă iobagă, sau ca simplă slujnică, ci ca și cînd ar fi făcut parte din familia noastră. În acești opt ani s-a odihnit, cum spunea ea, de Suhodol, de necazurile cîte i-a fost dat să le îndure acolo. Se vede însă că nu degeaba se spune că oricît ai cocoli un lup, el tot către pădure cată: după ce ne-a îngrijit și ne-a crescut, Natalia s-a întors din nou la Suhodol.

Țin minte cîteva crîmpeie din cele ce vorbeam cu ea cînd eram copii:

— Natalia, așa-i că ești orfană?

— Orfană. Întocmai ca și boierii mei. Bunica voastră, Anna Grigorievna, prea de tot devreme și-a pus mînuțele ei albe pe piept! Ca și tătuca și mămuca mea.

— Da ci de ce au murit așa de tineri?

— Le-a venit ceasul și au murit.

— Bine, da de ce așa de tineri?

— Așa a fost voia lui Dumnezeu. Pe tătuca l-au dat boierii la oaste pentru niște păcate de-ale lui, iar mămuca n-a avut parte să-și trăiască zilele din pricina unor pui de curcă ai boierilor. Eu nu țin minte, se înțelege, că eram mică, dar poveșteau slugile: cică ea vedea de orătării, avea în seama ei puzdere de pui de curcă; și iată că într-o zi i-a prins pe imaș o ploaie cu piatră și i-a dat gata pe toți... Mămuca a alergat într-un suflet acolo și cînd a văzut ce s-a întîmplat, pe loc și-a dat sufletul, de spaimă!

¹ Valca Seacă.

— Da tu de ce nu te-ai măritat?
— Pesemne că nu mi s-a născut încă mirele.
— Nu, fără glumă, spune.
— Se spune că doamna, mătușa voastră, mi-ar fi pus opreliște. De aceea m-au și poreclit „domnișoara“, pe mine, păcătoasa.

— Na-ți-o bună, tu și domnișoară!

— Ba chiar așa, sînt o domnișoară! ne răspundea Natalia și o umbră de zîmbet mucalit îi încrețea buzele pe care le ștergea apoi cu mîna ei smolită de femeie bătrînă. Doar sînt soră de lapte cu Arkad Petrovici, vă vin, cum s-ar zice, mătușă de a doua...

Pe măsură ce creșteam, ascultam tot cu mai multă luare-aminte cele ce se vorbeau în casa noastră despre Suhodol și tot mai limpede era pentru noi ceea ce înainte ni se părea de neînțeles, tot mai deslușit ne apăreau ciudățeniile vieții de la Suhodol. Noi, pe Natalia, care-și trăise cei mai mulți ani ai ei în același cămin cu tatăl nostru și dusese aproape aceeași viață ca și el, o socoteam cu adevărat o rudă a noastră, a Hrușcevilor, hoieri de viță! Și cînd colo, ieșea la iveală că tot hoierii aceștia l-au dat pe tatăl ei la oștire, iar maică-si așa de tare i-au vîrît frica în oase, că i-a plesnit inima cînd a văzut c-a pierit tot cîrdul de pui de curcă.

— Și de bună seamă, spunea Natalia, cum să nu cazi mort pe loc la asemenea năpastă? Boierii ar fi surghiunit-o hăt departe, dincolo de Mojai!

Mai tîrziu, am aflat lucruri și mai ciudate despre Suhodol: cum că hoieri mai cumsecade și mai huni la inimă ca hoierii de la Suhodol „nu se aflau în lumea toată“, dar că nici mai „iuti“ ca dînsii nu se aflau; de asemenea, că vechiul conac de la Suhodol era întunecat și mohorît și că Piotr Kirillici cel smintit, hunicul nostru, a fost ucis în acest conac chiar de către Ghervaska, fecioru-său natural, prieten cu tatăl nostru și văr hun cu Natalia; am mai aflat că si mătușa Tonia și-a pierdut mințile mai demult. în urma unei dragoste nefericite, si locuia într-o izbă veche din apropierea conacului păraginit, unde cînta cu foc ecoseze la un pian hodorogit; am aflat, în sfîrșit, că pînă si Natalia se scrîntise pe vremuri la minte; cînd nu era decît o fetișcană s-a îndrăgostit pentru toată viața de răposatul Piotr Petrovici, unchiul nostru, care a surghiunit-o la Soșki... Visările noastre pătimașe în legătură cu Suhodolul

erau ușor de înțeles. Pentru noi, Suhodolul era un monument poetic al trecutului. Dar pentru Natalia ce era oare? Căci chiar dînsa ne-a spus într-o zi cu adîncă amărăciune, răspunzînd parcă unui gînd ascuns al ei:

— Ehe! La Suhodol se aşczau la masă cu tătarcă pe genunchi! Mă apucă groaza numai cînd mi-aduc aminte!

— Adică, cu harapnicul, nu? am întrebat-o noi.

E tot aceea, zise ea.

— Și de ce, mă rog?

— Ca s-o aibă la îndemîină dacă s-ar fi iscat vreo sfadă.

— Păi, toți se certau acolo?

— Să ferească Dumnezeu ce era! Nu trecea zi fără harță!

Iuți oameni mai erau cu toții — se aprindeau ca praful de pușcă.

Pe noi ne treceau fiorii, auzind asemenea vorbe, și ne uitam entuziasmați unul la altul. Mult timp după aceea ne zugrăveam în închipuire parcul uriaș, ograda întinsă, casa din birne de stejar înnegrite de vreme, cu acoperiș greu de paie, și prînzul din odaia cea mare: stau toți la masă și în timp ce înfulcă cu lăcomie, aruncînd oasele pe podea cîinilor de vînătoare, se uită pieziș unul la altul, fiecare ținînd cîte un harapnic pe genunchi. Și ne gîndeam la timpurile fericite cînd vom crește mari și vom sta și noi la masă cu harapnicul pe genunchi. Bineînțeles, ne dădeam seama că pentru Natalia acele harapnice nu erau o plăcere. Și cu toate acestea, ea părăsise Lunevo ca să se întoarcă la Suhodol, leagănul amintirilor ei întunecate. Nu avea acolo pe nimeni mai apropiat, nici măcar ungherul ei, și nici nu mai slujea la vechea ei stăpînă, la mătușa Tonia, ci la Klavdia Markovna, văduva răposatului Piotr Petrovici. Se vede, însă, că nu putea să trăiască departe de conac.

— Ce să-i faci: deprinderea! spunea Natalia cu smerenie. Vorba ceea: unde-i acul e și ața; unde ai văzut lumina zilei, acolo ți-e locul...

Natalia nu era singura care ținea atît de mult la Suhodol. Toți suhodolenii erau foarte legați de amintiri și-și iubeau cu înflăcărare meleagurile.

Mătușa Tonia trăia într-o izbă, în mizerie cumplită. Suhodolul îi luase tot: și fericirea, și mintea, chiar și înfățișarea de om. Dar nici prin gînd nu-i trecea să-și părăsească cuibul

natal, să se mute la Lunevo, cu toate rugămințile tatălui nostru.

— Mai bine mă duc să sparg pietre! îi răspundea ea.

Tata era un om nepăsător de felul lui: părea să nu țină la nimic. Totuși, de câte ori ne povestea despre Suhodol, în vorbele lui se simțea o adâncă tristețe. Se mutase de foarte multă vreme la Lunevo, moșia buniciei noastre, Olga Kirilovna, cu toate acestea pînă aproape desfîrșitul zilelor lui s-a tot jeluît:

— Numai un Hrușcev a mai rămas pe lumea asta, unul singur, și nici acela nu-i la Suhodol.

Ce-i drept, adeseori se întîmpla și altfel: după ce rostea asemenea vorbe, rămînea un timp pe gînduri, cu ochii rătăcind pe cîmpie, și pe neașteptate un zîmbet ironic i se ivea în colțul gurii; își lua ghitara din perete, și cu aceeași sinceritate cu care vorbise o clipă mai înainte, adăuga:

— Da, la urma urmei, să-l ia naiba de Suhodol.

Însă și el avea suflet de suhodolean, suflet stăpînit de puterea nemărginită a amintirilor, de puterea stepei, a vieții lîncede de acolo, a sentimentului de familie care întrunea laolaltă și satul, și slugile, și casa din Suhodol. E drept, neamul nostru, al Hrușcevilor, e de viță veche, e înscris în cele mai vechi condici ale nobilimii și mulți dintre strămoșii noștri legendari au fost oameni de seamă, din os și sînge străvechi lituanian și de cneji tătari. Dar sîngele Hrușcevilor s-a amestecat din moși-strămoși cu sîngele slugilor și al satului. Cui îi datorește lumina zilei Piotr Kirillici? Sînt mai multe păreri. Cine a fost părintele lui Ghervaska, ucigașul lui? Încă de pe cînd eram de o șchioapă am auzit că este chiar Piotr Kirillici. Care era pricina deosebirii atît de izbitoare dintre caracterul tatii și cel al unchiului nostru? Și despre aceasta umblau felurite păreri. Or e știut că Natalia a fost soră de lapte cu tata și că acesta a făcut schimb de cruciulițe cu Ghervaska... Într-un cuvînt, de mult ar fi trebuit Hrușcevii să pună ordine în legăturile lor de rudenie cu servitorimea și cu satul.

Multă vreme, soră-mea și cu mine am fost stăpîniți de atracția Suhodolului, de farmecul vechimii lui. Slugile, satul și casa din Suhodol alcătuiau o singură familie, condusă încă din vechime de străbunii noștri. Or aceasta lasă urme vreme îndelungată și în urmași. Viața de familie, de neam, de clan este profundă, întortocheată, misterioasă și adeseori înspăi-

mîntătoare. Dar tocmai prin adîncimea ei întunecată și prin legendele și trecutul său este ea puternică. Suhodolul nu era mai bogat în monumente scriptice și altele de soiul acesta ca oricare ulus din stepa bașkiră. În Rusia le ține locul legenda. Or legenda și cîntecul sînt o adevărată otravă pentru sufletul slav! Foștii noștri servitori, visători și leneși pătimași, unde ar fi putut să-și ogoiască sufletul dacă nu în casa noastră? Tatăl nostru rămăsese unicul reprezentant al boierilor de la Suhodol. Graiul în care am învățat noi a vorbi era și el suhodolean. Primele povestiri, primele cîntece care ne-au mișcat sufletele au fost tot suhodolene — ale Nataliei, ale tatii. Și într-adevăr, cine mai cînta ca tata „învățăcelul servitorilor“, cu atîta alean nepăsător, cu rezonanțe de sfioasă imputare, cu nestăvilită duioșie despre „domnița lui cea credincioasă, cu drăgălașe toane“? Cine mai povestea cum povestea Natalia? Și cine nu era mai apropiat ca mușicul suhodolean?

Hrușcevi erau vestiți din moși-strămoși pentru neînțelegerile și certurile lor, ca orice familie, de altfel, care trăiește timp îndelungat laolaltă, numai ei între ei, într-același loc. Pe vremea copilăriei noastre, între Suhodol și Lunevo s-a iscat o ceartă așa de grozavă, că aproape zece ani tata n-a mai călcat pragul casei părintești. Din pricina asta, nici noi n-am văzut după pofta inimii Suhodolul; n-am fost decît o singură dată și atunci numai în trecere, în drumul nostru spre Zadonsk. Uneori, însă, visurile sînt mai puternice decît orice realitate. Ne-a rămas în minte vag, dar de neșters, o zi lungă de vară, lanuri vălurite și un șleau părăsit, care ne-a încîntat ochii cu priveliștile lui nesfîrșite, cu sălciile scorburoase ce-l străjuiau ici-colo. Am mai păstrat în amintire un stup de albine cocoțat pe o salcie care stătea singuratecă într-un lan, departe de drum — un stup lăsat la voia întîmplării, în mijlocul lanurilor, lîngă un drum părăsit! Ni s-a mai întipărit în minte cotitura largă pe care o făcea drumul la un povîrniș, un imaș întins și gol spre care priveau niște izbe scunde și sărăcăcioase, rîpele galbene, pietroase, din spatele izbelor, cu holovani și pietriș alb pe fundul lor... Cea dintîi întîmplare din viață care ne-a îngrozit a fost tot în legătură cu Suhodolul: uciderea bunicului de către Ghervaska. Și în timp ce ascultam ceea ce se povestea despre acest omor, ne răsăreau mereu în minte rîpele acelea galbene, care cine știe încotro duceau, și tot ni se părea că pe acolo a fugit Gher-

vaska după ce a săvârșit îngrozitoarea-i faptă, „pierind, de parcă l-ar fi înghițit pământul“.

Mujicii din Suhodol veneau adeseori la Lunevo, nu cu aceleași cerințe ca oamenii de la curte, ci mai mult pentru pământ; totuși, și ei intrau în casa noastră ca în casa lor. Făceau o plecăciune pînă la brîu tatălui nostru, îi sărutau mîna, apoi, scuturîndu-și pletele, se sărutau pe gură, de cîte trei ori, cu tata, cu Natalia și cu noi. De obicei, ne aduceau daruri: miere, ouă și ștergare. Fiind crescuți la țară, eram sensibili la miresme și cel puțin tot atît de avizi de miresme cît și de cîntece și legende, de aceea ne-a rămas în minte pentru totdeauna acel miros specific, plăcut, ca de cîneapă, pe care-l simțeam cînd ne sărutam cu suhodolenii. Ne-a rămas în minte, de asemenea, mirosul de sat străvechi de stepă pe care-l aveau darurile lor: mierea mirosea a floare de hrișcă și a stupi putrezi de stecjar, iar ștergarele aveau izul hambarelor și al izbelor scunde, de pe vremea bunicului... Mujicii suhodoleni nu povesteau nimic. Ce să povestească?! Nici măcar legende n-aveau. Mormintele lor nu au nume. Iar viețile lor seamănă atît de mult una cu alta și-s atît deserbete, că nu lasă urme! Rodul muncii și al grijii lor e numai pîinea, pîinea cea adevărată care se mănîncă. Săpau iazuri în albia de piatră a rîulețului Kamenka, secat de multă vreme. Dar ce nădejde îți poți pune în iazuri — ele seacă repede. Își clădeau sălașuri, dar nici sălașurile lor nu erau trainice: era de ajuns o scînteie ca să ardă pînă în temelii... Atunci ce ne atrăgea pe noi toți la izbele și rîpele acelea, pînă și la imașul cel gol, la conacul dărăpănat și părăginit de la Suhodol?

II

Abia către sfîrșitul adolescenței noastre am avut prilejul să ajungem și noi la conacul despre care auzisem atîtea, la conacul care plămădisese sufletul Nataliei și pusese stăpînire pe întreaga ei ființă.

Mi-aduc aminte, de parcă ar fi fost ieri, de ploaia torențială care se stîrnise cu tuncete asurzitoare și șerpi de foc orbitori, cînd ne apropiam pe înserate de Suhodol. Un nor negru-vînat se lăsase greoi către miazănoapte-apus și acoperise maiestuos jumătatea de cer din fața noastră. Cîmpia verde de holde,

acum palidă, ca moartă, se desprindea limpede pe acest fundal uriaș; iarba mărunță și uda de pe drumul mare era de o uimitoare prospețime. Căii, uzi, păreau că au slăbit dintr-o dată, și plescăiau, fulgerînd din potcoave, prin noroiul albăstrui; roțile trăsurii fișiau în udeală... Și, deodată, chiar la cotitura spre Suhodol, am zărit în secara înaltă și udă o păpălugă lungă, un bătrîn sau o bătrînă, cu o stranie înfățișare, numai într-un halat și cu o tichie pe cap, care bătea cu nuiaua o vacă ciută, bălțată. Pe măsură ce ne apropiam, nuiaua lovea tot mai cu putere, și vaca, rotindu-și coada, o luă stîngaci la trap, spre drum. Iar bătrîna — căci era o bătrînă — se îndreptă spre trăsură, strigînd ceva și, apropiindu-se de tot, își întinse către noi fața palidă. Privindu-i cu groază ochii negri, răătăciți, simțindu-i atingerea nasului ascuțit și rece, ne-am sărutat cu această făptură, învăluți într-un iz tare de izbă. Oare n-o fi Baba-Cloanța? Dar Baba-Cloanța purta pe cap o tichie țuguiață, făcută dintr-o cîrpă murdară, iar peste trupul gol un halat rupt, ud pînă la brîu, care nu-i acoperea sîinii secătuiți. Țipa așa de tare, de parcă am fi fost surzi, de parcă ar fi vrut să se ia la harță cu noi. După cum țipa, am înțeles că era mătușa Tonia.

Și Klavdia Markovna a scos un țipăt cînd ne-a văzut, dar vesel, plin de entuziasm, ca al unei eleve de pension. Grasă, scurtă, cu perișori cărunți în bărbie și niște ochișori neînchipuit de vioi, stătea la fereastra deschisă a casei sale, cu două cerdacuri, și împletea un ciorap de bumbac; din cînd în cînd își dădea ochelarii pe frunte și privea imasul, care făcea una cu ograda. De pe cerdacul din dreapta ne făcu o plecăciune adîncă, însoțită de un zîmbet liniștit, Natalia — femeie mărunțică, cu fața arsă de soare, în opinci, fustă roșie de lînă și cămașă cenușie, larg răscoită în jurul gîtului ei smolit și zbîrcit. Țin mînte că uitîndu-mă la gîtul ei, la claviclele ascuțite, la ochii triști și obosiți, mi-am zis: „Asta-i femeia care a crescut cîndva, demult tare, împreună cu tatăl nostru, aici, în bîrlogul ăsta, unde în locul casei de stejar a bunicului, care a ars de mai multe ori, este acum cocioaba asta, unde din grădina de altădată n-au mai rămas decît niște tufișuri și cîțiva plop și mesteceni bătrîni, iar din acareturi și dependințe — numai o izbă, hambarul, o șură de lut și ghețaria năpădită de pelin și de știr...” Dar, pe cînd cuge-tam astfel, se aduse samovarul și începură să curgă întrebă-

rile; dintr-un bufet vechi de o sută de ani răsăriră chisele de cristal cu dulceață, lingurițe de aur, ajunse cu timpul subțiri ca frunza de arțar, și covrigei cu zahăr, păstrați anume pentru oaspeți. Și în vreme ce se încingea vorba, dinadins silindu-se să fie prietenoasă după atîția ani de discordie, noi am pornit prin iatacurile în care pătrundea întunericul înserării, căutînd cerdacul, să ieșim în grădină.

Totul în iatacurile acelea scunde, pustii, era simplu, grosolan, și purta pecetea întunecată a anilor. Casa, refăcută din rămășițele bîrnelor vechi, avea aceeași împărțeală ca pe vremea bunicului. Într-un ungher din odaia lacheilor atîrna o icoană mare, înnegrită, a sfîntului Mercuri Smolenski, al cărui coif și sandale de fier sînt păstrate în fața iconostasului vechii catedrale din Smolensk. Iată ce am mai auzit vorbindu-se despre acest sfînt: Mercuri, care era un om de seamă, a fost chemat să scape ținutul Smolensk de tătari prin glasul icoanei Maicii Domnului Odighitria-Călăuzitoarea. După ce i-a hătut pe tătari, sfîntul a adormit, și dușmanii, folosind prilejul, l-au decapitat. Atunci, Mercuri și-a luat capul în brate și a venit la porțile orașului spre mărturie... Ne treceau fiorii uitîndu-ne la icoana aceasta, opera vreunui iconar din Suzdal, înfățișînd un om decapitat, care tine într-o mînă capul său galben-vinetiu încoifat, iar în cealaltă icoana Maicii Domnului Odighitria-Călăuzitoarea — icoana cea mai venerată a bunicului, spuneau suhodolenii, scăpată ca prin minune din mai multe incendii îngrozitoare — cu lemnul plesnit de dogoarea focului, deși era ferecată masiv în argint, și pe dosul căreia era scrisă, prescurtat, toată genealogia Hrușcevilor. Și parcă de aceeași factură cu icoana, zăvoare mari de fier atîrnau sus și jos la cele două canaturi ale ușilor grele. Scîndurile podelelor din salon erau neînchipuit de late, întunecate și lustruite, iar ferestrele mici aveau cercevele demontabile. Din salonul clădit, în proporții mai mici, după modelul aceluia unde Hrușcevi stăteau la masă cu harapnicul pe genunchi, am trecut în salonaș. Aici, lîngă peretele din fața ușii care dădea în cerdac, era așezat pe vremuri pianul la care cînta mătusa Tonia, îndrăgostită de ofițerul Voitkevici, prietenul lui Piotr Petrovici. Iar mai încolo se căseau, pătrate, ușile deschise spre odaia divanelor și spre odaia din colț, unde bunicul își avusese cîndva iatacul...

Era o seară mohorâtă. Pe cerul întunecat, dincolo de grădina cu pomii tăiați, dincolo de pătutul pe jumătate gol și de plopul argintii, izbucneau în răstimpuri fulgere, dezvăluind o clipă munți de nori roz-aurii. Se vede că ploaia nu cuprinsese și pădurea Troșino, ce se zărea întunecată în depărtare, în dosul grădinii, pe costișele din spatele râpelor. Dintr-acolo adia un miros uscat și cald de stejar, amestecat cu mirosul verdeții și al vântului jilav și catifelat, care luneca peste vîrfurile celor cîțiva mesteceni rămași de-a lungul aleii, peste urzicile înalte, peste buruienile și tufișurile din jurul cerdacului. Și o liniște adîncă domnea pretutindeni, liniștea serii, a stepei, a acestui colț de țară uitat de Dumnezeu...

— Poftiți la ceai, ne chemă un glas domol.

Era Natalia, părtașa și martora vieții din Suhodol, rap-sodul ei cel mai de seamă. Iar în urma Nataliei, lunecînd pe dușumeaua întunecată și lustruită și ațîntindu-și înainte ochii de nebună, pășea grav și ceremonios, puțin adusă de spate, stăpîna ci. Nu-și scosese tichia, dar în locul halatului purta acum o rochie demodată de hăriș, iar pe umeri își aruncase un șal de mătase de o culoare aurie ștearsă.

— *Où êtes-vous, mes enfants?*¹ strigă ea, zîmbind binevoitor, și glasul ei strident și limpede, ca al unui papagal, răsună straniu în iatacurile pustii, întunecoase...

III

Farmecul pe care îl avea Natalia, în simplitatea ei de țărăncă, cu sufletul ei minunat și trist zămislit de Suhodol, îl avea și conacul dărpănat și părăginit.

În salonul vechi cu podelele înclinate mirosea a iasomic. Cerdacul putred, cenusiu-albăstrui de vreme, de pe care, lipsindu-i treptele, trebuia să sari, înota în urzici, hoz și verigar... În zilele dogoritoare, cînd îl bătea soarele, cînd usile lăsate din balamale erau deschise și geamurile lor se reflectau vesel în oglinda cetoasă, ovală, atîrnată în peretele din fața ușii, ne aduceam aminte de pianul mătușiii Tonia, care stătea cîndva sub această oglindă. Pe vremuri, mătușa noastră cînta la acest pian, urmărind notele îngălbenite, cu

¹ Unde sînteți, copiii mei? (Fr.)

titluri scrise înflorit, iar *el* stătea în spatele ei încruntat, cu fălcile încheștate, cu mîna stîngă în șold. Fluturași minunați — în hăinuțe pestrițe de stambă, în veșminte japoneze, cu pelerine de catifea negre-liliachii intrau mereu în salon. Într-o zi, înainte de plecare, el a plesnit cu năduf un fluture, care încremenise fascinat pe capacul pianului. N-a rămas din el decît o pulbere argintie. Dar peste cîteva zile, cînd una din slujnice a șters din prostie această pulbere, mătușa Tonia a făcut o criză de isterie... De obicei, ieșeam din salon în cerdac, ne așezam pe scîndurile calde și visam, visam... Vîntul cutreiera grădina și aducea pînă la noi foșnetul mătăsos al mestecenilor cu trunchiurile lor de atlas alb învîrstat cu negru, cu ramurile verzi larg desfăcute; uneori, vîntul, vuind și fremătînd, venea în goană dinspre cîmpii, și grangurul verde-auriu țipa strident, fericit, trecînd ca o săgeată pe deasupra florilor albe în urmărirea stăncuțelor gălăgioase, care sălășluiau dimpreună cu nenumăratele lor neamuri prin hornurile năruite și în podurile întunecoase, cu miros de cărămizi vechi, prin ale căror ferestruici lumina pătrundea în fîșii aurii, căzînd peste grămăjoarele de cenușă gri-violet; alteori, vîntul slăbea, albinele se tîrau somnoroase pe florile din fața cerdacului, robotind fără grabă, și, în liniștea care domnea, nu se auzea decît murmurul monoton, ca țîrîitul unei ploaie neîntrerupte, al plopilor argintii. Apoi rătăceam prin grădină, pînă în cotloanele ei cele mai depărtate. Acolo, la margine, unde grădina se contopea cu lanurile, în baia străbunicului, cu plafonul năruit, unde Natalia ascunsese oglinjoara furată de la Piotr Petrovici, erau niște iepuri albi de casă. Cu ce mișcări ușoare săreau pe prag, cît de caraghios se uitau cu ochii lor depărtați și bulbucați, mișcîndu-și mustățile și buzele despicate, la ciulinii înalți, la tufele de măselariță și la desîșul de urzici care îneca porumbarii și puicîii de vișin. Iar în pătulul pe jumătate descoperit își avea culcușul o bufniță... Își alesese un loc mai întunecos, unde ședea pe o stinghie, cu urechile ciulite și holbîndu-și pupilele galbene oarbe — avea o înfățișare aprigă, drăcească. Soarele scăpata în depărtări, dincolo de grădină, în marea de holde; se lăsa scara, o seară limpede, pașnică; în pădurea Troșino cînta cucul, iar deasupra luncilor răsuna plin de jale fluierul bătrînului cioban Steopa... Bufnița aștepta venirea nopții.

Noaptea totul dormea — și câmpiile, și copacii, și conacul. Numai bufnița ofta și hohotea. Zbura fără zgomot în jurul pătului, prin grădină, se abătea pe la izba mătușii Tonia, se lăsa ușurel pe acoperiș și începea să se tînguiască... Mătușa se trezea din somn pe lavița ei de lîngă cuptor.

— Blîndule Isus, miluiește-mă! șoptea ea, oftînd.

Muștele bîziiu, somnoroase, nemulțumite, pe tavanul izbei întunecoase și pline de zăduf. În fiecare noapte le trezea ceva. Sau se frecă vaca cu șoldul de zidul izbei; sau alerga vreun șobolan pe clapele pianului, scoțînd sunete sacadate și, lunecînd, cadea cu zgomot pe hîrburile așezate cu grijă de mătușa Tonia într-un ungher; sau motanul cel bătrîn, negru și cu ochi verzi, se întorcea acasă tîrziu cine știe de unde și se ruga alene să fie primit în izbă; sau venea în zbor bufnița, prorocînd vreo nenorocire cu tînguirile ei. Atunci mătușa, învingîndu-și piroteala și apărîndu-se de muștele care i se vîrau în ochi prin întuneric, se dădea jos, cotrobăia pe laviță, trîntea ușa și, ieșind în prag, arunca la întîmplare făcălețul în sus, spre cerul înstelat. Bufnița, fișîind cu aripile prin paie, se desprindea de pe acoperiș și se lăsa în jos, pe undeva în întuneric, pînă aproape de pămînt, apoi zbura lîn pînă la pătul, unde se înalța drept în sus și se lăsa pe una din muchiile lui. Și din nou răsuna grădina de vaietele ei. Stătea liniștită o vreme, cufundată în gînduri parcă, și, deodată, slobozea un strigăt de uimire; tăcea puțin și pe neașteptate prindea să ofteze, să hohotească și să țipe isteric; mai tăcea un timp și izbucnea în gemete, în vaiere, în bocete... Iar nopțile întunecoase, calde, cu norișori liliachii, erau atît de liniștite, liniștite... Murmurul plopilor toropiți șuruia și șoptea somnoros. Fulgerul licărea sfios deasupra pădurii negre de la Troșino și stăruia un miros cald și uscat de stejar. În preajma pădurii, deasupra lanurilor de ovăz, în luminișul dintre nori, ardea ca un triumghi de argint, ca o cruce de mormînt, Scorpiionul...

Ne întorceam tîrziu la conac. După ce ne săturam de rouă, de prospețimea stepei, a ierburilor și a florilor de cîmp, ne urcam încetișor în cerdac și intram în antretul întunecos. Adeseori, o găseam pe Natalia rugîndu-se la icoana sfîntului Merkuri. Desculță, mărunțică, stătea cu mîinile împreunate în fața icoanei, șoptea ceva, făcea semnul crucii, se închina adînc dinaintea sfîntului, care nu se

vedea prin întuneric, și făcea toate acestea atît de firesc, ca și cînd ar fi stat de vorbă cu cineva apropiat, cu o ființă ca și ea, bună și milostivă.

— Natalia! o strigam noi încetișor.

— Poftim? răspundea ea în șoaptă, cu glas firesc, întrerupîndu-și rugăciunea.

— De ce nu dormi?

— M-oi sătura eu de somn în mormînt...

Soră-mea și cu mine ne așezam pe laviță, deschideam fereastra, iar Natalia stătea în picioare cu mîinile împreunate. Fulgerele licăreau tainic, luminînd iatacurile întunecoase; undeva departe, în stepa acoperită de rouă, cînta un pitpalac. Pe iaz măcăia, speriată, o rață trezită din somn...

— Ați fost la plimbare?

— Da.

— Așa-i la tinerețe... Noi ne plimbam cîteodată nopți întregi... Din amurg și pînă în revărsatul zorilor...

— Se trăia bine înainte vreme, nu?

— Tare bine...

Și se lăsa o tăcere lungă.

— Dădacă, de ce țipă bufnița? o întreba soră-mea.

— Nu țipă a bine, mînca-o-ar moartea! N-ar strica s-o speriem cu pușca. Ce să spun, te apucă groaza cînd o auzi, te tot gîndești, oare nu face a rău? O bagă în sperieți neconținut pe domnișoara, și tare mai este sperioasă, sărmana!

— Cum i-a venit boala?

— Păi de, se știe cum: într-una lacrimi, lacrimi, supărare... Apoi a început să se tot închine... și să fie din ce în ce mai rea cu noi, fetele din casă, și tot mai hărțăgoasă cu frățiorii...

Atunci, aducîndu-ne aminte de harapnice, o întrebam:

— Va să zică nu se trăia în bună înțelegere?

— Da de unde înțelegere! Mai ales după ce s-a îmbolnăvit dumneaei și a murit bunicul, cînd au venit ca stăpîni boierii cei tineri și s-a însurat răposatul Piotr Petrovici. Erau iuți toți, curat praf de pușcă!

— Dar pe slugi le băteau deseori?

— Ferit-a sfîntul! Una ca asta nu se întîmpla la noi. Cît de grozav am păcătuit eu, și toată pedeapsa mea a

fost că Piotr Petrovici a poruncit să mi se tundă părul cu foarfceele de tuns oile, să mă îmbrac cu o cămașă de pînză groasă și m-a surghiunit la Soșki...

— Dar cu ce ai păcătuit?

Răspunsul nu urma totdeauna repede și deschis. Uneori Natalia povestea amănunțit, cu o sinceritate uimitoare, alteori se încurca, mai stătea pe gînduri, apoi ofta ușurel și numai după glasul ei — nu-i vedeam obrazul prin întuneric — ne dădeam seama că zîmbește cu tristețe:

— Păi, am păcătuit și eu... V-am mai povestit doar... Eram și eu tînără, proastă. Vorba cîntecului: „*Dinspre grădini se auzea privighetoarea cum cîntă*“... De, știți, cum îs fetele...

Sora mea o ruga frumos:

— Dădacă, hai spune-ne poezia asta pînă la capăt. Natalia lăsa capul în jos, rușinată.

— Nu-i poezie, e un cîntec... Nu-l mai țin minte acum.

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat!

— Bine, iaca, vi-l spun...

Și sfîrșea, turuind repede:

— „*Dinspre grădini se auzea privighetoarea cum cînta... Cînta de parc-ar fi cobit, că toanta nici c-a mai dormit...*“

Învîingîndu-și timiditatea, soră-mea o întreba:

— Și, spune-mi, ai fost tare îndrăgostită de unchiul nostru?

Natalia răspundea în șoaptă, scurt, ca prostită:

— Grozav!

— Îl pomenești totdeauna în rugăciunile tale?

— Totdeauna.

— Se spune că ai leșinat cînd te duceau la Soșki. E adevărat?

— Am leșinat, e adevărat. Noi, slugile de la curte, eram grozav de gingașe... simțitoare la pedepse... nu eram ca țărani ceîlalți! Cînd Evsei Bodulea m-a luat să mă ducă, eram ca prostită de durere și de spaimă... Trecînd prin oraș, era cît pe ce să mă înăbuș, din neobișnuință. În schimb, cînd am ieșit în stepă, mi s-a muiat sufletul și mi s-a făcut așa de jale! Dar fără veste ne-am întîlnit cu un ofițer care semăna cu dumnealui, Piotr Petrovici, și deodată am scos un țipăt și am căzut ca moartă! Iar după ce mi-am venit în fire, cum stăteam culcată în căruță, mă gîndeam: „Ce bine mă simt acum, ca în împărăția cerurilor!“

- Era un om aprig?
- Să te ferească Dumnezeu!
- Totuși, cea mai cu toane era mătușa, nu-i așa?

— Dumneaei, dumneaei! V-am spus doar: au dus-o și la sfânt. Multe am mai tras noi cu dumneaei! S-ar fi căzut să trăiască așa cum îi era dat. Dar dumneaei a făcut pe mîndra și și-a pierdut mințile... Cît a mai iubit-o Voitkevici! Și poftim ce-a ieșit!

- Dar cu bunicul ce-a fost?

— Ce să fie? Era slab de minte. Se înțelege, și cu el se întîmplau multe... toți erau iuți pe vremea aceea... În schimb, boierii de pe atunci nu ne disprețuiau pe noi, slugile. Se întîmpla, bunăoară, ca tatăl vostru să-l pedepsească pe Ghervaska la prînz, pe bună dreptate, iar seara îi vedeai pe amîndoi tolăniți în odaia lachcilor și zdrăngănind din balalaici...

- Spune-mi, Voitkevici era un om frumos?

Natalia se străduia să-și amintească.

— Nu, nu vreau să spun minciuni: era un fel de calmuc. Era serios însă și stăruitor. Îi citea mereu poezii și mereu o speria: am să mor — zicea, și tot am să vin să te iau...

— Se spune că și bunicul tot din dragoste și-a ieșit din minți. E adevărat?

— Dumnealui, din pricina bunicii. Aici e altă socoteală, duduie. Și apoi, și casa noastră era întunecată, mohorîtă... eh, da ce să mai vorbim! Iaca, dacă poștiți să ascultați vorbele mele proaste...

Și cu un glas domol, fără grabă, Natalia începea să depene o poveste lungă...

IV

Dacă ar fi să dăm crezare legendelor, străbunicul nostru, un om bogat, s-a mutat abia la bătrînețe de la Kursk la Suhodol: nu-i plăceau locurile noastre singuratece, pădurile dese. Este o vorbă: „în vechime era codru lîngă codru“... Oamenii care umblau pe drumurile noastre acum vreo două sute de ani treceau numai prin păduri seculare; și rîulețul Kamenka, și izvoarele lui, și satul, și conacul,

și cîmpiile vălurite din jur, totul era împresurat de păduri. Dar pe vremea bunicului nu mai era așa. Pe vremea bunicului era altă priveliște: întinderi mari pe jumătate de stepă, costișe golașe, cîmpuri de secară, de ovăz, de hrișcă; pe drumul mare — din loc în loc — sălcii scorbu-roase, iar pe dealul Suhodolului, numai bolovani albi. Din codrii de altădată nu rămăsese decît păduricea Troșino. În schimb, grădina era minunată: o alee largă, străjuită de șaptezeci de mesteceni rămuroși, o livadă de vișini năpădită de urzici, tufișuri dese de zmeură, de salcîm și de liliac, și o dumbravă aproape toată numai cu plop argintii, într-o margine a grădinii, care se contopea cu lanurile. Casa avea un acoperiș gros și îndesat de paie în-negrite. Ea privea spre ogradă, pe laturile căreia se înșirau numeroase acareturi și dependințe pentru slugi, iar dincolo de ogradă se întindea imașul verde nesfîrșit și se răsfirau căsuțele satului boieresc, mare, sărac și nepăsător.

— Întocmai ca și boierii mei! spunea Natalia. Și boierii au fost nepăsători — nici gospodari, dar nici lacomi de avere. Semîon Kirillîci, fratele bunicului, s-a desfăcut de noi: dumnealui și-a luat partea cea mai mare și mai bună, moșia de baștină, iar nouă ne-a lăsat Soșki, Suhodolul și ne-a dat pe deasupra și patru sute de suflete, dintre care aproape jumătate au fugit...

Bunicul, Piotr Kirillîci, avea cam patruzeci și cinci de ani cînd a murit. Tata ne spunea adeseori că bunicul s-a smintit din pricina unui uragan; adormise în grădină, pe un covor așternut sub un măr, cînd s-a stîrnit pe neașteptate un uragan, care a scuturat toate merele peste el, ca o ploaie de bolovani. Dar slugile, după spusele Nataliei, explicau ceva mai altfel sminteala bunicului: ei spuneau că Piotr Kirillîci și-a pierdut mințile de supărare, cînd a murit bunica — femeie deosebit de frumoasă — și că în ziua aceea, spre seară, s-a abătut o vijelie cumplită asupra Suhodolului. De atunci, Piotr Kirillîci, bărbat oacheș, adus de spate, cu ochi negri, blînzi și privirea cam fixă, care aducea cu a mătușii Tonia, își ducea zilele în sminteala lui pașnică. Înainte vreme, boierii, după cum spunea Natalia, aveau sodom de hani, nu știau ce să mai facă cu ei, și adescori Piotr Kirillîci, îmbrăcat cu un surtuc pestriț și cizme de saftian, rătăcea prin casă fără zgomot și, uitîn-

du-se în toate părțile, vîra monede de aur în crăpăturile bînelor de stejar.

— E pentru zestrea Tonecikăi, mormăia el, cînd era surprins. Așa-i mai sigur, dragii mei, e mai sigur... Dar la urma urmei, fie după voia voastră: dacă nu vreți, n-am să mai vîr...

Și continua să vîre. Sau se apuca să mute mobila cea grea din salon și din salonaș, tot așteptînd să-i sosească nu știu ce musafir, deși vecinii nu veneau mai niciodată la Suhodol; sau se plîngea că îi este foame și-și pregătea singur un terci: pisa și treca cu stîngăcie ceapă verde într-o scăriță de lemn, fărîmița pîine peste ea, turna puțin borș gros, spumos, și puneă așa de multă sare grunjoasă, cenușie, că terciul se amăra și nu mai putea fi mîncat. Iar după prînz, cînd toată lumea se împrăstia prin ungherele cele mai prielnice unui somn îndelungat și viața lîncezea la conac, Piotr Kirillîci — care nici noaptea nu prea dormea — rămas singur, nu știa cum să-și petreacă timpul. Neputînd îndura singurătatea, începea să-și vîre capul prin iatacuri, prin antreturi, prin odăile slujnicilor și să strige încetișor pe cei ce dormeau:

— Arkașa, dormi? Toniușa, dormi?

Și, primind un răspuns înciudat: „Lasă-mă în pace, tătuță, pentru Dumnezeu!” se grăbea să-i liniștească:

— Dormi, dormi, sufletelele. N-am să te trezesc...

Și pleca mai departe, ocolind numai odaia lacheilor, fiindcă lacheii sînt oameni foarte grosolani, iar peste zece minute se ivea din nou în prag și începea să-i strige, acum și mai încet, născocind — fie că trece prin sat cineva cu zurgălăi de poștă, „n-o fi Petenka cumva, poate vine în permisie de la regiment?” — fie că se apropie un nor negru, de grindină.

— Dumnealui, drăguțul de el, tare se mai temea de furtună, ne povestea Natalia. Eram o fetișcană, umblam cu capul gol, dar țin bine minte. Casa noastră era neagră, mohorîită nu știu cum... dar ce să mai vorbim. Iar ziua de vară e cît un an. La noi erau atîtea slugi, că n-aveai unde să le mai pui... numai lachei erau cinci... Și se știa că după masă, îndată ce se așezau la hodină boierii cei tineri, ne duceam să ne culcăm și noi robii, slugile de credință. Și atunci ar fi fost bine ca dumnealui, Piotr Kirillîci, să ne

Îlase în pace, să nu se apropie de noi, mai ales de Ghervaska. „Hei, lacheilor, hei, lacheilor, voi dormiți?” La aceste vorbe, Ghervaska ridică puțin capul de pe laviță și-l întreba: „Nu cumva vrei să-ți umplu fundul nădragilor cu urzici?” „Cu cine îndrăznești să vorbești așa, trîntore?” „Cu duhul casei, boierule, ca omul buimac de somn...” Și Piotr Kirillîci o lua din nou prin salon, prin salonaș, și se uita mereu pe ferestre, în grădină: nu cumva se arata vreun nor? Ce-i drept, pe vremuri tare des se mai stîrneau furtuni. Și încă ce furtuni grozave! Dacă se întîmpla să fie după masă, mai întîi începea să țipe grangurul, apoi se iveau norișori dincolo de grădină... în casă se făcea întuneric, buruienile și urzicile pâlite prindeau a foșni, curcile se ascundeau cu puișorii lor sub cerdac... Era groaznic, te treceau fiorii, nu alta! Iar dumnealui, bunicul, ofta, își făcea cruce, aprindea o lumînare de ceară la icoane, atîrna ștergarul cu care fusese acoperit sicriul străbunicului — grozav mă mai temeam eu de ștergarul acela! — sau arunca foarfecele pe fereastră. Ce-i drept, foarfecele e tot ce poate fi mai sigur împotriva trăsnetului...

Era mult mai veselă viața în casa de la Suhodol în timpul cît au stat francezii acolo: mai întîi un oarecare Louis Ivanovici, care purta pantaloni largi, strîmți jos, avea niște mustăți lungi, ochi albaștri visători, și-și pieptăna părul de la o ureche la alta ca să-și acopere chelia; iar mai tîrziu și *madmazel* Sizi, o femeie în vîrstă, care tremura veșnic de frig, pe vremea cînd răsuna prin toate odăile glasul lui Louis Ivanovici care țipa la Arkașa: „Du-te și să nu mai văd eu pe tine!”, iar în camera de studii se auzea „*maître corbeau sur un arbre perché*” și Tonecika învățînd să cînte la pian. Francezii au stat opt ani la Suhodol, au rămas acolo să-i țină de urît lui Piotr Kirillîci și după ce copiii au fost duși în capitala guberniei; apoi l-au părăsit înainte de a veni ei în vacanța a treia. Cînd s-a sfîrșit vacanța, Piotr Kirillîci n-a mai trimis la școală nici pe Arkașa, nici pe Tonecika; l-a trimis numai pe Petenka, zicîndu-și că unul e de ajuns. Și copiii au rămas și fără învățătură, și fără supraveghere... Natalia ne povestea:

Eu eram mai tînără decît ei toți. Ghervaska și tatăl vostru erau cam de o seamă și, se înțelege, cei mai buni

prieteni. Numai că bine zice cine zice că lupul nu-i cumătru cu calul! Și cum vă spuneam, s-au împrietenit, s-au jurat să fie prieteni pînă la moarte, ba chiar și-au schimbat între ei cruciulițele; numai că n-a trecut mult și Ghervaska și-a dat în petic: era cît pe ce să-l înere în iaz pe tătuța vostru! Tare mai era îndrăcit și meșter la isprăvi de tîlhar. „Ia spune-mi, îi zice el într-un rînd cuconășului, cînd ai să te faci mare, ai să mă bați?“ „Am să te bat“. „Ba n-ai să mă bați“. „Cum așa?“ „Uite așa..“ Și iată ce i-a trăsnetit prin minte: pe novîrnisul dinspre iaz era la noi un butoi; cum l-a văzut, Ghervaska l-a și îndemnat pe Arkad Petrovici să se vîre într-însul, să se dea de-a dura la vale: „Întîi, dă-te mata, conașule, și pe urmă m-oi da și eu...“ Conasul s-a potrivit lui: s-a vîrît în butoi, și-a făcut vînt... și cînd s-a pornit deodată bubuind la vale, drept spre apă... Și cum se mai rostogolea... Maică Precistă! Se ridicase un nor de praf de nu-l mai vedeai! Slavă Domnului, că în preajmă se aflau niște ciobani...

Cît au stat francezii la Subodol, casa a mai păstrat un aer de casă locuită. Cînd trăia bunica, erau hoieri și stăpîni la conac, autoritate și disciplină, erau odăi de musafiri și iatacuri pentru familie, zile de lucru și zile de sărbătoare. Rînduiala aceasta s-a păstrat și cînd erau francezii. Dar îndată ce au plecat, casa a rămas fără stăpîn. Cîtă vreme copiii au fost mici, Piotr Kirillici mai era capul gospodăriei. Dar ce autoritate avea el? Cine era stăpîn: el peste slugi, sau slugile peste el? Pianul a fost închis, pe masa de stejar se mîncea fără fată de masă și cînd se nimerea, iar prin antret nu se mai putea trece din pricina ogarilor. Nimeni nu mai ținea seama de ordine și de curățenie — și peretii întunecați de hîrne, tavanele și dusumelele întunecate, ușorii și ușile grele, de asemenea întunecate, și chiar și icoanele vechi, care acopereau cu chipurile lor supte și prelungi un ungher întreg în salonul cel mare, cîrînd se înnegriră cu totul. Noaptea, mai ales ne timp de furtună, cînd grădina vuia de ploaie și chipurile icoanelor din salon se luminau scurt de fulgere, iar deasupra grădinii se deschidea în tremur cerul, roz-auriu, cînd răsunau bubuiturile asurzitoare ale trăsnetelor în întuneric — în asemenea nopți în casă era de-a dreptul înfiorător. Ziva, conacul părea adormit, pustiu și plictisitor. Pe măsură ce treceau anii,

Piotr Kirillîci slăbea tot mai rău, era tot mai șters față de ceilalți și stăpînă în casă era de fapt Daria Ustinovna, o bătrînă hodorogită, doica hunicului. Dar în gospodărie, autoritatea ei era aproape ca și a lui, iar starostele Demian nu se amesteca în conducerea casei: se ținea numai de treburile cîmpului și uneori spunea, zîmbind alene, ironic: „Eu, unul, nu-mi obijduiesc stăpînii...” Tata, pe atunci flăcău, nu se sinchisea de Suhodol; se dădea în vînt după vînătoare și balalaică, și avea o slăbiciune pentru Ghervaska, care, desi era socotit lacheu, hoinărea zile întregi cu tata pe la hălțile Meșcerskie, sau stăteau amîndoi în droșcărie, străduindu-se să deprindă meșteșugul de-a cînta la balalaică și din fluier.

— Noi ne obișnuisem cu asta, spunea Natalia, acasă dormea numai. Dacă nu dormea, însemna că era sau în sat, sau în droșcărie, sau la vînătoare: iarna la iepuri, toamna la vulpi, vara la prepelețe, rațe ori sitari; se așeza în bihuncă, își arunca pușca pe umăr, o striga pe Dianka și cu Dumnezeu înainte; astăzi, la moara Seredneaia, mîine la Mescerskie, poimîine în stepă. Și totdeauna cu Ghervaska. El punea toate la cale, dar se prefăcea că boierul cel tînăr îl cară peste tot. Arkad Petrovici ținea la dușmanul lui curat ca la un frate, iar el, pe zi ce trecea, tot mai cu răutate își bătea joc de dumnealui. Se întîmpla ca domnișorul să-i spună: „Ghervasi, hai să cîntăm la balalaică! Învăță-mă, te rog, și pe mine să cînt *„S-a ascuns în codru soarele cel mîndru...”*” Iar Ghervaska se uita la dumnealui, slobozea fumul pe nări și-i răspundea în rîs: „Mai întîi să-mi sărutați mînuța”. Arkad Petrovici se făcea alb ca varul, sărea de la locul lui și-l plesnea cît putea peste obraz, iar el clătina numai din cap, se făcea și mai negru la față și se încrunta ca un tîlhar. „Scoală-te în picioare, ticălosule!” Ghervaska se scula, încremenea ca un ogar, nădragii de bumbac îi atîrnau... tăcea. „Cere-ți iertare.” „Am greșit, cuconasule.” Iar domnișorul ofta și nu știa ce să mai spună. „Așa da, «cuconasule»! striga dumnealui. Adicătea, eu mă port cu tine ca și cu unul de potrivea mea, uneori aș fi în stare să-mi dau și sufletul pentru tine... iar tu, ticălosule, vrei să mă scoți din sărite cu tot dinadinsul?”

— Și lucru ciudat, urma Natalia. Ghervaska își bătea joc de domnișor și de bunic, iar domnișoara de mine. Domni

șorul, și la drept vorbind chiar și bunicul, nu mai puteau de dragul lui Ghervaska, iar eu de dragul domnișoarei... după ce m-am întors de la Soșki și-mi mai venise oleacă minte la cap, după greșeala mea...

V

Cei de la Suhodol au luat obiceiul să se așeze la masă cu harapnicul pe genunchi abia după moartea bunicului, după fuga lui Ghervaska și însurătoarea lui Piotr Petrovici, după ce mătușa Tonia, smintindu-se, s-a hărăzit blîndului Isus, și Natalia s-a întors de la Soșki. Atît sminteala mătușii Tonia, cît și surghiunul Nataliei se datorau dragostei.

După vremurile de lîncezeală și plictiseală de pe cînd trăia bunicul, au urmat vremurile tinerilor stăpîni. Pe neașteptate, Piotr Petrovici se întoarse la Suhodol, după ce, spre mirarea tuturor, își dăduse demisia. Venirea lui a fost fatală și pentru Natalia și pentru mătușa Tonia.

Și una și alta s-au îndrăgostit. Nici n-au băgat de seamă cînd s-au îndrăgostit. Mai întîi, li s-a părut că „viața s-a făcut dintr-o dată mai veselă“.

De cum a sosit la Suhodol, Piotr Petrovici a imprimat traiului de la conac un caracter festiv, boieresc. Veni însoțit de un camarad al său, unul Voitkevici, și aduse și un bucătar, un bețivan cu fața rasă, care se uita cu dispreț la formele coclite pentru jeleurî, la furculițele și cuțitele grosolane. Piotr Petrovici vroia să se arate în ochii camaradului său gazdă primitoare, bogată și generoasă, dar făcea toate acestea cu stîngăcie, ca un băiețandru. De altminteri, era aproape un băiețandru, foarte delicat și frumos la înfățișare, din fire însă aspru și brutal; în aparență, un băiat plin de încredere în sine, dar de fapt sfios aproape pînă la lacrimi — după care multă vreme păstra pică aceluia care-l făcuse să se fisticească.

— Frate Arkadi, zise el la masă, chiar în ziua sosirii lui la Suhodol, după cîte mi-aduc eu aminte, aveam noi o maderă bunicică?!

Bunicul se făcu roșu ca racul, voi să spună ceva, dar nu îndrăzni, și începu numai să-și frămînte surtucul la piept. Arkadi Petrovici rămase uimit:

— Ce maderă?

Ghervaska aruncă o privire obraznică lui Piotr Petrovici și zîmbi cu ironie:

— Dumneavoastră ați binevoit a uita, cuconășule, spuse el către Arkadi Petrovici, fără să încerce măcar să-și ascundă ironia. Aici, la conac, madera asta n-avea căutare, și atunci noi, slugile, am șterpelit-o. Vin cu adevărat boieresc, dar proștii de noi l-am băut ca pe un cvas.

— Ce înseamnă asta? răcni Piotr Petrovici, și-i năvăli în obraji o roșeață întunecată. Taci din gură!

Încîntat, bunicul îi ținu isonul.

— Așa, așa, Petenka! Bravo! exclamă el bucuros, cu un glas pițigăiat, gata să izbucnească în plîns. Nici nu poți să-ți închipui cum mă necăjește. De multe ori mi-a venit în minte să mă apropii tiptil de el, pe la spate, și să-i sparg capul cu pisălogul de aramă... Zău că m-am gîndit! Am să-i înfig odată pumnalul între coaste pînă în plăsele!

Dar Ghervaska găsi și acum ceva de răspuns:

— Boierule, eu am auzit că așa ceva se pedepsește, și încă foarte aspru, ripostă el, încruntîndu-se. Și mie îmi trece uneori prin cap că ar fi vremea ca boierul să ia calea împărăției cerurilor!

Piotr Petrovici spunea mai tîrziu că, auzind acest răspuns nemaipomenit de obraznic, s-a stăpînit numai de ha-tîrul oaspetelui străin. Nu-i spuse lui Ghervaska decît atît: „Ieși afară numaidecît!“ Pe urmă se rușină că și-a ieșit din fire și se grăbi să ceară scuze lui Voitkevici, ridicînd spre el, zîmbind, ochii aceia minunați, pe care multă vreme n-au putut să-i uite toți cei care l-au cunoscut pe Piotr Petrovici.

Nici Natalia n-a putut să uite foarte multă vreme ochi aceștia.

Fericirea ei a fost nespus de scurtă — și cine și-ar fi putut închipui că se va sfîrși printr-o călătorie la Soșki, evenimentul cel mai de seamă din viața ei?!

Proprietatea Soșki e în ființă și astăzi, deși de multă vreme a trecut în stăpînirea unui negustor din Tambov. Situată în mijlocul unui șes pustiu, e alcătuită dintr-o izbă lungă, un hambar, o fîntînă cu cumpănă și o arie, în jurul căreia se întind harbuzării. Se înțelege, așa era și pe vremea bunicului; de altfel, nici orașul ce se află între Suhodol și Soșki nu s-a schimbat prea mult. Iar vina pentru care Nataș-

ka fusese surghiunită acolo a fost că, spre mirarea ei însăși, a furat o oglinjoară, cu capace și o ramă de argint, a lui Piotr Petrovici.

Cînd a văzut această oglinjoară, a rămas atît de uimită de frumusețea ei — ca, de altfel, de tot ce aparținea lui Piotr Petrovici — că n-a putut să reziste. Și cele cîteva zile, pînă s-a băgat de seamă că oglinjoara a dispărut, Natașka le-a petrecut uluită de crima ce-o săvîrșise, fermecată de comoara și de taina ei înspăimîntătoare, întocmai ca în basmul cu floricica roșie. Înainte de a se culca, se ruga lui Dumnezeu să treacă mai repede noaptea, să se facă mai repede ziuă: o dată cu venirea frumosului cuconăș, gătit și pomădat, cu guler roșu la tunică și fața smeadă, dar delicată ca a unei domnișoare, casa înviase, luase o înfățișare sărbătorească, se umpluse de ceva nou, minunat; ceva sărbătoreesc avea chiar și antretul unde dormea Natașka, unde, după ce sărea iute de pe ladă, își aducea aminte că, o așteaptă o bucurie, fiindcă în prag stăteau, așteptînd să fie curățate, niște cizmulite ușurele, vrednice să fie purtate chiar și de feciorul țarului; dar lucrul cel mai sărbătorec și mai înspăimîntător se afla la capătul grădinii, în baia cea părăsită, unde își păstra oglinjoara cu capace și ramă grea de argint, la capătul grădinii, unde alerga pe furiș printre buruienile pline de rouă, în vreme ce toată casa mai dormea, ca să se bucure de comoara ei, să iasă cu ea în prag, s-o deschidă în bătaia soarelui fierbinte de dimineață și să se privească în ea pînă la ameteală, apoi din nou s-o ascundă, s-o pună bine, și să alerge să-l servească toată dimineața pe acela la care nu îndrăznea nici măcar să-și ridice ochii și pentru care, în nădejdea ei nebunească de a-i plăcea, se privea în oglinjoară.

Dar basmul cu floricica roșie s-a sfîrșit repede, chiar foarte repede. S-a sfîrșit printr-o rușine fără seamăn, cum își zicea Natașka... S-a sfîrșit prin porunca dată de însuși Piotr Petrovici ca ea să fie tunsă, sluțită, ea care se alinta și-și innegrea sprîncenele în fața oglinjoarei, ea care-și făurise această taină dulce, un fel de negrăită legătură între ea și el. Crima o descoperise chiar Piotr Petrovici și o transformase într-un simplu furtișag, în isprava prostească a unei fetișcane din servitorime, pe care, în văzul tuturor slugilor, au așezat-o în căruța de cărat bălegarul, rușinată, îmbrăcată într-o cămașă ponosită, cu obrazul umflat de lacrimi; despărțind-o dintr-o

dată de tot ce-i era drag, au trimis-o într-un loc îngrozitor, necunoscut, undeva departe în stepă. Ea știa ce-o aștepta acolo: va trebui să păzească puii, curcile și harbuzăriile; acolo, o va arde soarele uitată de toată lumea; iar zilele de stepă au să fie lungi ca anii, zile de arșiță, când zărilor nu se mai deslușesc prin ceața străvezie, când e atîta liniște, atîta zăduf, că ai dormi buștean toată ziua, dacă n-ar trebui să fii atent la trosnetul păstăilor de mazăre trecute din copt, la scurmatul grijuliu al cloștilor în pămîntul fierbinte, la strigătele pașnice și triste ale curcilor, dacă n-ar trebui să urmărești umbra sinistă, plutind undeva pe sus, a uliului și, sărind în picioare, să strigi cu un glas subțirel, prelung: „Șu-u!...” Fără să mai pui la socoteală pe ucraineanca cea bătrînă, care căpătase fără îndoială putere de viață și de moarte asupra ei, și-și aștepta, desigur, cu nerăbdare victima! Un singur avantaj avea Natașenka față de cei duși la execuție: puțința de a se spînzura. Acesta era unicul gînd care o susținea în drumul ei spre surghiun, spre surghiunul veșnic, cum credea ea, bineînțeles.

Cîte n-a văzut Natașka în calea ei dintr-un capăt al județului în celălalt! Dar nu-i ardea de asta. Își zicea, sau mai bine zis simțea, că viața ei s-a sfîrșit, că rușinea și crima ei sînt mult prea mari ca să nădăjduiască într-o reîntoarcere la viață. Deocamdată, avea lîngă ea un om apropiat, pe Evsei Bodulea. Dar ce va fi după ce o va preda în mîinile ucrainencei? Evsei va rămîne peste noapte să se odihnească și pe urmă va pleca, părăsind-o pe vecie pe meleaguri străine! După atîta plîns, i se făcu foame. Și, spre mirarea ei, Evsei privi aceasta ca pe un lucru firesc și, în timp ce mînceau, vorbea cu ea ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Apoi Natașka adormi și cînd se trezi erau în oraș. Dar, ciudat, orașul o uimi nu numai prin plictiseala, uscăciunea și zăpușeala lui, dar și prin ceva care o îngrozea oarecum și o întrista, prin ceva care aducea cu un vis cu neputință de povestit. Din tot ce a văzut ea în ziua aceea, nu i-a rămas în minte decît că e foarte cald vara în stepă și că șleaurile și zilele de vară sînt nesfîrșit de lungi. De asemenea, i-a rămas în minte că prin unele locuri străzile sînt pavate cu piatră, pe care căruța hodorogește în chip foarte ciudat, că din depărtare orașul miroase a coperișuri de tablă, iar în mijlocul pieței, lîngă tarabele cu de-ale gurii, goale pe înserate, unde se opriseră să se odih-

nească și să dea mîncare iepei, miroase a praf, a dohot, a fîn mucegăit și a băligar, rămas pe locurile unde stătuseră căruțele mujicilor. Evsei deshămă calul și-l duse la căruță să mănînce; apoi își dădu pe ceafă căciula înfierbîntată, își șterse sudoarea cu mîneca și, negru de arșiță, intră într-o cîrciumă. Dar mai înainte, porunci cu strășnicie Natașkăi să „fie cu ochii în patru“ și în caz de ceva să țipe cît o ține gura. Și Natașka a stat nemișcată, fără să-și ia ochii de la cupola catedralei, clădită de curînd, care strălucea ca o uriașă stea de argint undeva departe, în spatele caselor; a stat așa pînă s-a întors Evsei — acum era vesel, cu gura plină de mîncare, ținea și un colac subsuoară — și s-a apucat să vîre calul între hulube.

— Am întîrziat nițel, crăiaso! mormăia vioi Evsei, vorbind iepei poate, sau poate Natașkăi. Da nu ne-or spînzura pentru atîta! Doar nu alergăm la foc... Nici la întoarcere n-am să mîn chiar așa de tare; pentru mine, frate, calul boierului mi-e mai scump decît gură-spartă acela, spunca el, făcînd aluzie acum la Demian. Auzi dumneata, și-a deschis botul și a început a striga: „Bagă de seamă! Să știi că în caz de ceva, am să-ți dau pantalonii jos...“ „Ia te uită la el!“ îmi ziceam eu... Așa mă apucase o furie, de-mi tremurau măruntaiele! Boierii, că-s boieri, da niciodată nu mi-au dat pantalonii jos... prea ți-ai luat nasul la purtare, mațe-pestrițe ce ești! „Bagă de seamă!“ — Ce să bag de seamă? Să nu crezi că-s mai prost decît tine. Dacă am poftă, nu mă mai întorc de loc: duc fata unde trebuie, iar eu îmi fac cruce și o iau încotro vād cu ochii... Eu și defată mă mir: de ce se prăpădește cu firea, proasta de ea? Doar nu s-a isprăvit lumea! Or trece niște chirigii, ori niște milogi pe lîngă ogradă și-i de-ajuns să spui un cuvînt, că pe loc te și scot dincolo de Rostov... Și pe aici ți-e drumul!

Și în capul tuns al Nataskăi, gîndul fugii luă locul gîndului „am să mă spînzur“. Căruța începu să scîrțîie și să se legene. Evsei tăcu și mină calul spre fîntina din mijlocul pieței. Soarele cobora spre asfințit, înspre partea de unde veniseră, dincolo de grădina cea mare a mînăstirii, iar ferestrele clădirii galbene a închisorii, de peste drum de mînăstire, scînteiau ca aurul. Vederea închisorii îi în-tări și mai mult gîndul fugii. Doar și fugarii trăiesc! Atîta numai: se spune că milogii ard cu lapte clocotit ochii fetelor

și copiii furati și-i dan drept schilozi din naștere, iar chirigiii îi duc spre mare și-i vînd nogailor. E drept, se mai întîmplă ca stăpînii să-și prindă fugarii și atunci îi ferecă în lanțuri și-i bagă la închisoare. Da la urma urmei, și la închisoare or fi fiind mujici, nu boi, cum spune Ghervaska.

Dar ferestrele închisorii se stingeau, gîndurile fetei se învîlmășau — nu, e mai groaznic să fugi, decît să te spînzuri! Tăcu și Evsei, se dezmeticise.

— Am cam întîrziat, fată hăi, spuse el neliniștit, sărind dintr-o parte pe loitrea căruței.

Cînd ieși în șosea căruța începu din nou să se burduce, să se legene și să bodorogească iute pe pietre... „Eb, cel mai bun lucru ar fi să întoarcem înapoi, parcă se gîndea, parcă simțea Nataska, să întoarcem înapoi, să ajungem repede la Subodol și să cad în genunchi la picioarele hoicrilor!“ Dar Evsei mîna înainte. Steaua dindărătul caselor dispăruse. În fața lor nu se vedea decît ulița albă pustie, caldarîmul alb, case albe — privelistea era închisă de catedrala uriașă, albă, cu cupolă ei de tablă albă, care dădea cerului de deasupra ei o nuanță de albastru-palid, de secetă. În vremea asta, acolo, acasă, se lasă roua, grădina răspîndește o mireasmă proaspătă, plăcută, din bucătăria dogoritoare vin mirosuri de bucate; în depărtare, dincolo de cîmpiile cu holde, dincolo de plopii argintii de la marginea grădinii, dincolo de baia cea veche și dragă, se stinge încet amurgul; în salonaș ușa e deschisă spre cerdac, lumina rosietică se amestecă cu întunericul din unghere și domnișoara, cu fața orămie, cu ochii negri, semănînd la chin și cu hunicul și cu Piotr Petrovici, stă cu spatele spre asfințit: își potrivește mereu mînecele rochiei ei ușoare și largi de mătase portocalie; cu privirea ațintită la note, lovește cu putere clapele îngălbenite ale pianului, umplînd salonul cu acordurile, cînd impunătoare-melodioase, cînd deznădăjduite, ale polonezei lui Oghinski, prefăcîndu-se că nu dă nici o atenție ofițerului din spatele ei — un hărbat scund, smead, care cu mîna stîngă în șold urmărește, concentrat și posomorît, degetele ei iuti...

„Ea are pe al ei, iar eu pe al meu,“ gîndea ori simțea numai Nataska în asemenea seri și cu inima strînsă alerga în grădina rece, înrourată, se furisa în desisul de urzici și de hrusturi jilavi, cu miros nătrunzător, sistătea acolo, așteptînd ceea ce era cu neputință să se întîmple vreodată: ca

boierul cel tânăr să coboare din cerdac, să apuce pe alee, s-o vadă și, de îndată, să se îndrepte cu pași repezi spre ea — iar ea, de fericire și de spaimă, nu va rosti nici un cuvânt...

Căruța hodorogea înainte. În jurul ei se întindea orașul, plin de zăduf și de duhoare, orașul pe care și-l închipuise odinioară a fi un loc fermecător. Natașka se uita cu o mirare bolnăvicioasă la lumea frumos gătită care se plimba înainte și înapoi pe pietrele din fața caselor, a porților și a dughenilor cu ușile date de perete... „De ce-o fi luat-o Evsei pe strada asta, se întreba ea, cum de îndrăznește să hodorogească pe aici cu căruța?”

Dar trecură pe lângă catedrală, începură să coboare către un rîu nu prea adînc, pe povîrnișuri pline de praf și de hîrtoape, pe lângă potcovarii negre și cocioabe putrede de tîrgoveți... Și din nou adie dinspre cîmpie mirosul cunoscut de apă caldută, de mîl, de aer proaspăt de seară. În depărtare, pe dealul din față, într-o căsuță singuratecă de lângă barieră, licări cea dintîi luminiță. Dar iata că au ieșit, în sfîrșit, la larg. Trecură podul, urcară spre baricră și dădură cu ochii de drumul de piatră pustiu care albea ușor în înserare, alergînd spre depărtările necuprinse, spre siniliul nopții răcoroase de stepa. Calul o luă la trap mărunț, iar după ce trecu de barieră merse chiar la pas. Și din nou începu să se simtă cîtă liniște, cîtă liniște-i pe pămînt și în cer — numai undeva în depărtare scîncea un clopoțel. Plînsul lui se făcea tot mai puternic, tot mai melodios și, în sfîrșit, se contopi cu tropăitul cadențat al unei troici, cu huruitul monoton al roților ce alergau pe șosea, apropiindu-se din ce în ce mai mult. Troică era mînată de un vizitiu tînăr, neobișnuit, iar în brișcă ședea un ofițer cu bărbia vîrită în gulerul unei mantale cu glugă. Ajuns în dreptul căruței, ofițerul își înălță pentru o clipă capul și, deodată, Natașka zări un guler roșu, mustați negre, ochi tineri care scînteiau sub chivăra ce semăna cu o căldărușă. Ea scoase un țipăt, se făcu albă ca varul și-și pierdu cunoștința.

Îi săgetase prin minte gîndul nebunesc că-i Piotr Petrovici, și după duiosia și durerea ce-i străpunsese în fulger inima ei simțitoare de slujnică, ea își dădu seama dintr-o dată de ceea ce a pierdut: fericirea de a fi în preajma lui... Evsei e grăbi să toarne apă din plosca de lemn peste capul ei tuns, azut pe spate.

c

Nataşka se trezi; îi era greaţă, îi venea să verse, şi-şi aplecă repede capul peste loitrea căruţei. Evsei se grăbi să-i sprijine cu palma fruntea rece....

După aceea, uşurată, înfrigurată, cu gulerul ud, Nataşka se lungi pe spate şi-şi aţinti privirea la stele. Evsei care se cam speriasse tăcea, crezînd c-a adormit; uneori clătina din cap şi mîna iute, mîna mereu. Căruţa, hurducîndu-se, alerga neîncetat înainte. Iar fetişcanei i se părea că nu mai are trup, că este numai suflet. Şi sufletul acesta se simţea „atît de bine, de parcă s-ar fi aflat în împărăţia cerurilor“...

Dragostea Nataşkăi era floricea roşie, care a înflorit în grădina din basm. Dar ea îşi ducea dragostea în inima stepei, într-un loc şi mai ascuns ca Suhodolul, ca acolo, în linişte şi singurătate, să învingă cele dintîi chinuri, dulci şi arzătoare, ale dragostei sale, pe care o va îngropa apoi pentru totdeauna, pe veci, în adîncurile sufletului ei suhodolean.

VI

Dragostea era ceva fără seamăn la Suhodol, după cum fără seamăn era şi ura.

Bunicul, care a pierit într-un chip tot atît de absurd ca şi ucigaşul lui, a fost ucis tot în anul acela. De Pocroave, la hramul bisericii din Suhodol, Piotr Petrovici poftise mai mulţi oaspeţi şi se frămînta din pricină că nu era sigur dacă va veni mareşalul nobilimii, după cum îi făgăduise. Şi bunicul era cuprins de frămîntare, dar de o frămîntare veselă. Mareşalul sosi — şi masa a fost foarte reuşită. Era şi însufleţire şi veselie, dar cel mai vesel dintre toţi era bunicul. Iar a doua zi, două octombrie, în zori, a fost găsit mort în salon, pe podea.

Cînd Piotr Petrovici îşi dăduse demisia, el n-ascunsese că se sacrifica pentru a salva onoarea Hruşcevilor şi conacul, cuibul strămoşilor. N-a tăinuit nici faptul că, „vrînd-nevrînd“, trebuie să ia frînele gospodăriei în mîinile lui; că trebuie să lege noi prietenii, să ia contact cu cei mai instruiţi şi mai folositori nobili din judeţ, fără să întrerupă pentru asta relaţiile cu ceilalţi. La început s-a ţinut cu sfinţenie de hotărîrea lui, a vizitat pe toţi moşierii, chiar şi pe cei mai

mici, pînă și moșioara mătușii Olga Kirillovna, o bătrînă monstruos de grasă, care suferea de insomnie, și-și spăla dinții cu tutun de prizat. Către toamnă, nimeni nu se mai mira că Piotr Petrovici conducea singur moșia. De altfel, nu mai avea înfățișarea unui ofițer elegant, venit în concediu; acum arăta ca un stăpîn, ca un tînăr moșier. Cînd se fîstîcea, nu i se mai învăpăia obrazul de o roșeață arămie ca mai înainte. Se îngrășase și umbla spilcuit — purta caftane scumpe, își răsfața picioarele mici în papuci roșii, tătărești, și-și împodobește cu peruzele degetele mîinilor lui mici. Arkadi Petrovici se sfîia să se uite în ochii lui căprui și nu știa ce să vorbească cu el; la început îi ceda în toate și aproape tot timpul se ducea la vînătoare.

Piotr Petrovici își pusese în gînd ca de Pocroave să-și uimească oaspeții prin amabilitatea lui de gazdă, să arate că el este personajul cel mai important din casă. Însă îl încurca grozav bunicul, care era neînchipuit de fericit, dar limbut și lipsit de tact, și stîrnea un sentiment de milă cu tichia lui de catifea cu ciucure și cu caftanul său nou, albastru, mult prea larg, lucrat de croitorul din casă. Și el făcea pe gazda amabilă și se agita de dimineață, transformînd primirea oaspeților într-o ceremonie ridicolă. Unul din canaturile ușii care dădea din antret în salon nu se deschidea de obicei. Dar bătrînul luă un scaun, se sui tremurînd pe el, trase singur zăvoarele grele de fier, și pe cel de sus, și pe cel de jos, deschise larg ușile și — profitînd de neîmpotrivirea lui Piotr Petrovici, care — deși murea de rușine și de ciudă — se hotărîse să rabde totul nu se mai clinti din prag pînă nu veni ultimul oaspete. Nu-și lua ochii de la cerdac — și ușa care dădea în cerdac fusese deschisă, sub cuvînt că așa cerea un obicei din bătrîni — se frămînta pe loc de emoție și îndată ce vedea că sosește un musafir se repezea în întîmpinarea lui, făcea repede un soi de reverență, ținînd, întinzînd un picior înaintea celui alt, se înclina într-o plecăciune adîncă și, bîlbîindu-se, spunea tuturor aceleași vorbe:

— O, cît sînt de bucuros! Cît sînt de bucuros! De mult n-ați mai fost pe la mine! Poftiți, vă rog, poftiți, vă rog!

Pe Piotr Petrovici îl scotea din sărute și faptul că bunicul se simțea dator să raporteze tuturor și fiecăruia în parte că Toncika a plecat la Lunevo, la Olga Kirillovna. „Toncika suferă de melancolie și a plecat la mătușă-sa pe toată

toamna.“ Ce puteau să gândească oaspeții după asemenea declarații, necerute de nimeni? Doar povestea cu Voitkevici era cunoscută fără îndoială de toată lumea. Se prea poate ca Voitkevici să fi avut într-adevăr intenții serioase, când ofta enigmatic lângă Tonecika, în timp ce cântau la pian la patru mâini, când îi citea cu glas scăzut din „Ludmila“ sau îi spunea cu o îngîndurare sumbră: „*Tu mortului prin cuvîntul sfînt te-ai juruit...*“ Dar Tonecika se aprindea de furie la fiecare încercare a lui, oricît de nevinovată, de a-și exprima sentimentele — fie numai cînd îi oferea o floare — și Voitkevici plecase pe neașteptate. După plecarea lui însă, Tonecika n-a mai putut dormi noaptea, stătea prin întuneric la fereastra deschisă, ca și cînd ar fi așteptat clipa cunoscută numai de ea pentru a izbucni în hohote de plîns, trezind din somn pe Piotr Petrovici. Acesta mai stătea multă vreme culcat, cu dinții încheștați, ascultînd bocetele ei și murmurul sfios, ațipit, al plopilor, asemănător cu o ploaie subțire, ce se auzea dincolo de ferestre, în grădina cufundată în întuneric. Apoi se ducea s-o liniștească. Se duceau s-o potolească și slujnicile somnoroase; uneori venea, grăbit și îngrijorat, și bunicul. Atunci Tonecika începea să bată din picioare și să țipe: „Lăsați-mă în pace, dușmani nemiloși ce sînteți!“ și totul se sfîrșea printr-o ceartă cu injurii grosolane, aproape cu hătaie.

— Da înțelege odată, înțelege, șuiera Piotr Petrovici, turbat, după ce dădea afară pe slujnice și pe bunic și, închizînd ușa, ținea clanța cu putere, înțelege odată, viperă, că lumea are să creadă cine știe ce!

— Vai! țipa Tonecika ca scoasă din minți. Tătuță, el spune că eu sînt însărcinată!

Piotr Petrovici își înfîgea mîinile în păr și ieșea ca din pușcă din odaie.

Și Ghervaska îi dădea griji lui Piotr Petrovici în ziua hramului: să nu cumva să trîntească vreo necuviință, vreun cuvînt nesocotit.

Ghervaska crescuse înspăimîntător de înalt. Uriș, disproporționat, dar cel mai prezentabil și mai deștept dintre servitori, era și el gătit cu o haină albastră, cu șalvari și cizme moi din piele de capră, fără tocuri. O basma liliachie de lînă îi înfășura gîtul subțire și smolit. Părul lung, uscat și negru și-l pieptănase cu cărare la o parte, nu voise să

se tundă polonește — se tunsese rotund, egal în jurul capului. Ghervaska nu se rădea, n-avea decît cîteva tuleie la bărbie și la colțurile gurii lui mari, gură despre care se zice: „gură cît o șură“. Cu trunchiul mare și pieptul ciolănos, foarte lat, dar turtit, cu un cap mic și orbite adînci, buze subțiri, vinete-cenușii, și dinți mari, de un alb bătînd în albăstrui, acest străvechi arian din Suhodol, urmaș al parților, fusese poreclit „ogarul“. Privindu-i rînjetul și ascultîndu-l cum își drege glasul, mulți își ziceau: „De-ai crăpa mai repede, ogarule!“ Iar cu glas tare, spre deosebire de ceilalți de seama lui, i se vorbea mucosului foarte cuviincios, numindu-l Ghervasi Afanasievici.

Se temeau de el și boierii; aveau în firea lor aceeași trăsătură ca și slugile: ori să domine, ori să se teamă. Spre uimirea slugilor, Ghervaska nu pățise nimic pentru răspunsul obraznic dat bunicului chiar în ziua sosirii lui Piotr Petrovici. Arkadi Petrovici îi zisese scurt: „Într-adevăr, frate, ești un dobitoc“, la care primise un răspuns foarte scurt: „Conașule, nu pot să-l sufăr!“ La Piotr Petrovici, Ghervaska s-a dus singur: s-a oprit în prag, s-a cumpănit alene pe picioarele lui prea lungi cu șalvari largi, s-a lăsat pe piciorul stîng cu genunchiul înainte și s-a rugat să fie bătut.

— Sînt un om foarte iute din fire, boierule, și-s și bătăran, i-a zis el cu nepăsare, jucîndu-și în fundul capului ochii mari și negri.

Piotr Petrovici, simțind în cuvîntul „iute“ o aluzie, se temu.

— Avem toată vremea, draguță! Avem toată vremea! a strigat el cu o asprime prefăcută. Ieși afară! Nu pot să te mai văd în ochi, neobrăzatule!

Ghervaska a rămas tăcut un timp. Apoi a spus:

— După voia dumneavoastră.

A mai stat puțin, răsucindu-și perii aspri de pe buza de sus, a rînjit ca un dulău, arătîndu-și gingiile vinetii, fără ca fața lui să trădeze vreun sentiment, și a ieșit. Din ziua aceea, Ghervaska a înțeles perfect folosul tacticii de a păstra o față nepătrunsă și de a fi cît mai scurt în răspunsuri. Iar Piotr Petrovici nu numai că a început să evite să-i vorbească, dar chiar să-l privească în ochi.

Aceeași atitudine nepăsătoare, enigmatică, a avut Ghervaska și în ziua de Pocroave. Toți cădeau din picioare din

pricina pregătirilor pentru sărbătoare, dînd și primind ordine, certîndu-se și înjurîndu-se, spălînd podelele, frecînd cu cretă ferecătura grea, înnegrită a icoanelor, lovind cu picioarele în cîinii care se vîrau în antret, tremurînd că nu se vor prinde jeleurile, că n-au să ajungă furculițele, că se vor arde plăcintele, minciunelele, numai Ghervaska zîmbea satisfăcut, liniștit, și-l zădăra în treacăt pe Kazimir, bucătarul cel bețiv, care crăpa de ciudă: „Ia-o mai ușurel, taică diacone, nu de alta, da să nu-ți plesnească antiriul!”

— Vezi, să nu te întreci cu băutura! îi zise pe negîndite Piotr Petrovici, care era neliniștit din pricina mareșalului nobilimii.

— N-am băut în viața mea, îi aruncă Ghervaska, vorbindu-i ca unui egal. Nu mă interesează.

Mai tîrziu, față de oaspeți, Piotr Petrovici îi strigă, de răsună toată casa, pe un ton oarecum lingușitor:

— Ghervasi! Te rog, stai pe aici, fără tine sîntem ca fără mîini.

Iar Ghervaska îi răspuse cu demnitate, cît se poate de politicos:

— Fiți fără grijă, boierule. N-am să-mi îngădui să lipsesc.

În ziua aceea a servit la masă ca niciodată, justificînd pe deplin vorbele lui Piotr Petrovici, care spunea oaspeților cu glas tare:

— Nu vă puteți închipui ce neobrazat e lunganul ăsta, dar ce e al lui, e al lui: la treabă nu-l întrece nimeni! Are mîini de aur!

De unde să-i treacă prin minte lui Piotr Petrovici că vorba asta era picătura care va face să se reverse cupa?

Bunicul îi auzise vorbele. El începu să-și frămînte cafтанul la piept și, pe neașteptate, strigă peste masă mareșalului:

— Excelență! Dați-mi o mîină de ajutor! Vin la dumneavoastră ca la părintele meu cu jalbă împotriva acestei slugi, împotriva acestui Ghervasi Afanasiev Kulikov! La tot pasul îmi vrea pieirea!... El...

Dar cei din jurul lui îl întrerupscră, îl luară cu vorba și-l liniștiră. Bunicul se tulburase pînă la lacrimi, oaspeții, însă, căutau să-l potolească cu atîta prietenie, cu atîta respect, bineînțeles prefăcut, încît el se lăsă convins și se simți din nou fericit ca un copil. Cu o mutră aspră, Ghervaska stătea

lîngă perete, cu ochii lăsați în pămînt și capul puțin întors într-o parte. Bunicul îl privea și vedea că uriașul acesta are capul mult prea mic și că ar părea și mai mic dacă ar fi tuus, că e mai țuguiat la ceafă și că acolo are cel mai mult păr, un păr des, negru, retezat grosolan, care forma un fel de icșitură deasupra gîtului subțire. Fața lui arsă de soare și de vînt la vînătoare se cojea pe alocuri și era plină de pete roșietice-vineții. Deși arunca priviri înfricoșate și îngrijorate către Ghervaska, bunicul striga musafirilor cu veselie:

— Bine, îl iert! În schimb, dragii mei oaspeți, să știți că n-am să vă las să plecați de la mine trei zile încheiate. N-am să vă las pentru nimic în lume! Și, mai ales, vă rog să nu plecați spre seară. Îndată ce înserează, nu mai știu ce-i cu mine. Simt o frică și o apăsare grozavă! Se adună nori... se spune că iar au prins doi franțuzi de-ai lui Bonaparte în pădurea Troșino... Să știți că eu am să mor negreșit seara, țineți minte vorba mea! Așa mi-a prezis Martîn Zadcka...

Dar a murit în zori.

Bunicul atîta a stăruit că, „de hatîrul lui“, multă lume a rămas să doarmă la conac; toată seara s-a băut ceai și era așa de multă dulceață și de atîtea feluri, că ori de cîte ori voiai, puteai să te apropii de masă și să guști. Apoi s-au întins mese multe și s-au aprins la lumînări de spermanțetă, că se răsfrîngeau în toate oglinzile, și odăile pline de larmă, de glasuri și de fumul aromat al țigărilor „Jukovski“ licăreau de lumini aurii ca în biserică. Dar lucrul cel mai important era că multă lume a rămas să înnopteze la conac. Și asta însemna că urma încă o zi de veselie, dar și de multă bătaie de cap și de alergătură; la drept vorbind, fără el, Piotr Kirilîci, serbarca n-ar fi reușit atît de minunat și nici masa n-ar fi fost așa de însuflețită și de bogată.

„Da, da, se gîndea bunicul emoționat, noaptea, în iatacul său, după ce-și lepădă caftanul, stînd în picioare în fața analaghionului cu lumînări de ceară aprinse și privind la chipul negru al sfîntului Merkuri. Da, da, moartea păcătosului e îngrozitoare... Să nu apună soarele cît ține mînia ta!“

Dar, deodată, își aduse aminte că voia să se gîndească la altceva. Cu spinarea încovoiată și șoptind psalmul cincizeci, el făcu cîțiva pași prin iatac, potrivea călugărașul de afumat care ardea mocnit pe măsuța de noapte, luă psaltirea în mîini și, deschizînd-o, își ridică ochii cu un oftat adînc și

fericit spre sfântul fără cap. Pe neașteptate, dădu peste pasajul la care voia să se gîndască și fața lui se luminea de un zîmbet:

— Da, da, asta-i: „dacă ai un bătrîn, l-ai ucide, dar dacă n-ai, ai cumpăra unul!“

De teamă că nu va putea să se trezească la timp să dea poruncile necesare, bunicul aproape nu închise ochii. Iar în revărsatul zorilor cînd, în odăile încă nedereticate și mirosind a tutun stăruia liniștea aceea deosebită care domnește numai după o serbare, bunicul se strecură încetișor, desculț, în salon, ridică cu grijă cîteva bucăți de cretă care zăceau pe lîngă mesele de joc cu postav verde și, privind la grădina ce se vedea prin ușile de sticlă, la cerul albastru, strălucind ca gheața, la bruma argintie ce poleia cerdacul și parmaclicul, la frunzele cafenii de sub tufișurile golașe de lîngă cerdac, scoase un suspin de încîntare. Deschise ușa și trase aerul în piept: tot mai adia dinspre tufișuri mirosul amărui, spirtos de putregai de toamnă, dar acest miros se pierdea în prospețimea aerului de iarnă. Și totul era încremenit, liniștit, aproape solemn. Soarele, care tocmai răsărea dincolo de sat, luminea vîrfurile copacilor minunatei alei de mesteceni, pe jumătate despuiați, cu trunchiuri albe, presărate ici-colo de pete de aur, și dădu o nuanță încîntătoare, veselă, ușor viorie acestor vîrfuri albe stropite cu aur, care se estompau pe albastrul cerului. Un cîine trecu în fugă prin umbra rece a cerdacului, făcînd să scîrțîie iarba arsă de ger, ce părea presărată cu sare. Scîrțîitul acesta îi aduse aminte de iarnă și, scuturînd din umeri cu plăcere, bunicul se întoarse în salon, unde, stăpînindu-și gîfii, începu să mute și să așeze mobila grea care scîrțîia pe dușumca, uitîndu-se în răstimpuri în oglinda în care se răsfrîngea cerul. Pe neașteptate, intră iute, fără zgomot, Ghervaska; fără haină, încă somnoros și „înfuriat ca un diavol“ după cum istorisea el însuși mai tîrziu.

Îndată ce intră, strigă în șoaptă, cu asprime:

— Mai încet, bre! De ce te bagi unde nu-ți fierbe oala?

Bunicul își ridică spre el fața tulburată și, cu duioșia care nu-l părăsise toată ziua din ajun și toată noaptea, îi răspunse tot în șoaptă:

— Vezi cum ești tu, Ghervasi! Eu te-am iertat ascară, iar tu, în loc să fii recunoscător boierului...

— M-am săturat de tine, papă-lapte, mai dihai decît de toamnă! îi tăie vorba Ghervaska. Lasă-mă pe mine!

Bunicul se uită cu spaimă la țeasta lui, acum și mai țuguiată la ceafă deasupra gîtului subțire, care ieșea din gulerul cămășii albe, dar cuprins de mînie se așează în fața mesei de joc pe care se pregătea s-o împingă într-un colț.

— Tu să mă lași! strigă el în șoaptă, după ce se gîndi o clipă. Tu ești dator să faci cum vrea boierul. Ai să mă scoți din sărite și am să-ți înfig pumnalul în coastă, să știi!

— A-a! făcu Ghervaska, cuprins de furie, sticlindu-și dinții, și-l lovi din răsuputeri în piept.

Bunicul lunecă pe podeaua lustruită de stejar, își avîntă brațele în sus și se lovi cu tîmpla de colțul ascuțit al mesei.

Cînd văzu Ghervaska sîngele, ochii holbați, lipsiți de viață, și gura căscată a bunicului, îi smulse de la gîtul cald încă iconița de aur și bucățica de tămîie atîrnată de un șnur... își roti privirea în jur și-i trase și inelul de cununie al bunicii de pe degetul cel mic... Apoi, ieși iute, tiptil din salon — și pieri de parcă l-ar fi înghițit pămîntul.

Singura ființă, din tot Suhodolul, care l-a mai văzut după aceea a fost Natalia.

VII

În răstimpul cît a stat Natalia la Soșki, s-au petrecut la Suhodol încă două evenimente însemnate: înșurătoarea lui Piotr Petrovici și plecarea celor doi frați ca voluntari în campania din Crimeea.

Natalia s-a întors abia peste doi ani: fusese uitată acolo. Cînd s-a reîntors, n-a mai recunoscut Suhodolul, după cum, de altfel, nici Suhodolul n-a mai recunoscut-o pe dînsa.

În seara de vară, cînd căruța trimisă de la curte scîrțîi în fața izbei de la Soșki și Natașka răsări iute în prag, Evsei Bodulea, văzînd-o, spuse cu mirare:

— Nu cumva tu ești Natașka?

— Da cine să fie? îi răspunse fata cu o umbră de zîmbet. Evsei clătină din cap:

— Tare te-ai mai sluțit, fată hăi!

De fapt, nu era altceva decît că nu mai semăna cu Natașka de altădată: dintr-o fetișcană tunsă, cu fața rotundă

și ochi luminoși, se preschimbaseră într-o față subțirică, slăbuță și nu tocmai înaltă, liniștită, rezervată și prietenoasă. Era îmbrăcată cu catrință și cămașă înflorată și, deși purta o basma întunecată, cum e obiceiul pe la noi, era cam arsă de soare și plină de pistrui mărunți de culoarea meiului. Iar lui Evsei, suhodolean, get-beget, i se păreau bineînțelese, urite și basmaua întunecată, și obrazul ars de soare, pistruiat.

În drum spre Suhodol, Evsei îi zise:

— Ei, acum ești bună de mircasă, fată hăi! Nu vrei să te măriți?

Natașka clătină din cap:

— Nu, moș Evsei, n-am să mă mărit niciodată!

— Și de ce, mă rog? o întreabă Evsei, scoțându-și lulcaua din gură de uimire.

Ea îi explică fără grabă că nu toate fetele sînt sortite măritişului, că au s-o poaie desigur să slujească pe domnișoara, iar domnișoara s-a juruit lui Dumnezeu și prin urmare n-o să-i dea voie să se mărite, și apoi nu o dată i s-au arătat semne în vis...

— Ce fel de semne? o întreabă Evsei.

— Ia, niște fleacuri, îi răspunse ea. M-a speriat de moarte, atunci, Ghervaska cu veștile lui și tot felul de gînduri mi-au trecut prin minte. Și, se înțelege, după aceea am avut fel de fel de visuri.

— E adevărat că Ghervaska a fost pe la voi și a mîncat?

Natașka stătu o clipă pe gînduri.

— A mîncat. A venit și ne-a spus așa: am venit la voi din partea boierilor cu o treabă însemnată, dar mai întîi dați-mi ceva să mănînc. Și i s-a pus pe masă ca unui om de treabă. Iar el a mîncat pînă s-a săturat și după aceea a ieșit din izbă și mi-a făcut semn cu ochiul. Eu m-am dus după el, și în dosul izbei mi-a povestit tot, de-a fir-a-păr, apoi a plecat și dus a fost...

— Da de ce n-ai strigat pe gospodari?

— Cum să-i strig? M-a amenințat că mă ucide. Mi-a poruncit să nu scot o vorbă pînă în sară. Iar gospodarilor le-a spus că se duce să se culce sub hambar...

La Suhodol, toată servitorimea se uita la ea cu ochi plini de curiozitate, iar prietenele și fetele de o seamă cu ea din odaia slujnicilor o asaltau cu tot felul de întrebări. Dar și prietenelor le răspundea tot cu prea puține vorbe și părea s-o mulțumească rolul pe care și-l luase.

A fost bine, repeta ea. Iar într-un rînd le spuse cu glas cucernic de maică: Se găsesc de toate în grădina lui Dumnezeu. A fost bine.

Și, fără zăbavă, Natașka intră firesc în viața de muncă de toate zilele, ca și cînd n-ar fi mirat-o faptul că bunicul nu mai este, că boierii cei tineri sînt duși la război ca voluntari, că domnișoara „s-a sclintit” și rătăcește prin odăi, întocmai ca bunicul, că Suhodolul e condus acum de o cucoană nouă, străină tuturor, mică de stat, grasă și foarte vioaie, însărcinată...

În timpul mesei, cucoana strigă:

— Chemați-o încoace, pe fata aceea... cum o cheamă, pe Natașka.

Și Natașka intră numaidecît, fără zgomot, făcu semnul crucii, apoi o plecăciune adîncă spre icoanele din ungher și după aceea cucoanei și domnișoarei, și rămase nemișcată, așteptînd să fie întrebată, să i se dea porunci. Se înțelege, îi punea întrebări numai cucoana; domnișoara, care în acești doi ani slăbise, crescuse foarte mult și i se ascuțise nasul, privea fix și tîmp cu ochii ei nemaipomenit de negri, fără să rostească un cuvînt. Cucoana îi porunci să slujească pe domnișoara. Natașka se înclină și răspunse simplu:

— Am înțeles.

Seara, domnișoara, cu aceeași privire fixă și nepăsătoare, se repezi la Natașka și, cu ochii dintr-o dată sașii și plini de furie, o trase cu cruzime și plăcere de păr, pentru că-i scosese nu cu destulă îndemînare ciorapul din picior. Natașka izbucni în plîns ca un copil, dar nu zise nimic, iar cînd se duse în odaia slujnicelor, se așeză pe laviță și, scoțîndu-și șuvițele de păr smuls, zîmbi chiar printre lacrimile ce-i atîrnau în vîrfurile genelor.

— U-u, dar rea mai e! făcu ea. Greu o să-mi fie.

A doua zi dimineăta, domnișoara, după ce se trezi, rămase multă vreme culcată în pat, iar Natașka stătea în prag, cu capul lăsat în piept și se uita în răstimpuri pe furiș la fața ei palidă.

— Și ce-ai visat astă-noapte? o întrebă domnișoara cu nepăsare, ca și cînd altcineva ar fi vorbit în locul ei.

Fata îi răspunse:

— Mi se pare că n-am visat nimic.

Atunci domnișoara sări din pat, tot atît de iute ca și în ajun, azvîrli cu furie în Natașka cu ceașca de ccai și, căzînd

pe pat, izbucni într-un plîns amar, amestecat cu țipete. Fata se feri de ceașcă — în curînd se deprinse să se ferească de lovituri cu o îndemînare neînchipuită. Mai tîrziu află că atunci cînd slujnicele, proaste, îi răspundeau: „N-am visat nimic“, domnișoara le striga uneori: „Ce-are a face, născocoște ceva!“ Cum însă Natașka nu era meșteră la spus minciuni, trebui să-și mărească îndemînarea de a se feri.

În sfîrșit, aduseră un doctor pentru domnișoara. Acesta îi dădu mai multe feluri de hapuri și de picături. Temîndu-se să nu fie otrăvită, domnișoara o puneă pe Natașka să încerce hapurile și picăturile. Și fata, fără să facă nazuri, gusta din toate pe rînd. Curînd după sosirea ei, Natașka află că domnișoara o așteptase ca pe „lumina zilei“. Domnișoara fusese aceea care își adusese aminte de ea; stătea mereu la fereastră să vadă dacă nu pleacă cineva la Soșki și căuta să convingă pe fiecare că se va însănătoși de tot, de îndată ce va sosi Natașka. Dar iată că Natașka se întorsese și fusese primită cu o totală nepăsare. Oare lacrimile domnișoarei nu erau lacrimi de amară dezamăgire? Inima Natașkăi tresări cînd înțelese toate acestea. Ea ieși în coridor, se așeză pe o laviță și iar izbucni în plîns.

— Te simți mai bine? o întrebă domnișoara, cînd Natașka intră în iatac cu ochii umflați.

— Mi-e mai bine, îi răspunse ea în șoaptă, cu toate că o durea inima și i se învîrtea capul din pricina doctoriilor și, apropiindu-se, sărută fierbinte mîna domnișoarei.

Și multă vreme după aceea umblă Natașka cu genele plecate, temîndu-se să-și ridice ochii la domnișoara, așa de tare o înduioșase compătimirea ei.

— U-u, viperă de ucrainencă ce ești! îi strigă o dată una dintre slujnice, Soloșka, care se străduise mai mult decît celelalte să devină confidenta secretelor și sentimentelor ei și se lovisse totdeauna de răspunsuri scurte, simple, ceea ce despuia de orice farmec prietenia lor.

Natașka zîmbi cu tristețe.

— La urma urmei, ai dreptate, îi răspunse ea pe gînduri. Vorba ceea: spune-mi cu cine te aduni și am să-ți spun cine ești. Uneori, nici după mămuca și tătuca nu mi-e așa de dor ca după ucrainenii mei...

La început, Natașka nu dăduse nici o importanță vieții noi în care pășise la Soșki. Sosiseră în zori — și în dimineața

aceea nu i se păruse ciudat decît faptul că izba e lungă și albă și se zărește de departe în mijlocul cîmpiilor care o înconjură, că ucraineanca, care tocmai ațîța focul în cuptor, i-a dat bună ziua cu prietenie și că ucraineanul nu asculta ce tot îndruga Evsei. Acestuia nu-i mai tăcea gura. Povestea și despre boieri, și despre Demian, și despre zăpușeala din timpul drumului, și ce-a mîncat în oraș, și despre Piotr Petrovici și, bineînțeles, despre oglinjoară, iar Șarii, ucraineanul, sau Bur-suc cum îl porecliseră cei de la Suhodol, dădea numai din cap și cînd tăcu Evsei, îl privi deodată cu gîndul aiurea și mormăi vesel pe sub mustăți: „*Viscolul se învîrtește...*“ Peste cîtva timp, Natașka începu să-și vină în fire încet-încet, să prindă drag de Soșki, să-i găsească tot mai mult farmec și să descopere tot mai multe deosebiri între Soșki și Suhodol. Numai izba ucraineană cît prețuia cu albul ei curat, cu aco-perișul neted, îngrijit, de stuf! Cît de bogat împodobite i se păreau odăile față de sărăcia și harababura din izbele de la Suhodol! Ce icoane scumpe, ferecate cu argint, atîrnau într-un ungher al izbei! Ce flori minunate de hîrtie le împodobeau și ce frumos erau așezate ștergarele de deasupra lor! Dar pînzătura cu izvoade, așternută pe masă! Dar șirul de oale și ulcele albăstirii de pe polițele de lîngă cuptor! Mai minunați decît toate acestea, însă, erau gospodarii.

Nu-și dădea bine seama ce anume îi făcea să fie minunați, dar simțea aceasta neconținut. Nu mai întîlnise niciodată un mujic atît de curat, atît de liniștit și de cumsecade ca Șarii. Era de statură potrivită, avea capul puțin teșit, tuns și acoperit cu un păr des și bogat, de argint, mustățile — purta numai mustăți — erau și ele de argint, subțiri, cum le poartă tătarii, iar fața și gîtul, negre, arse de soare și de vînt, aveau zbîrcituri adînci, care i se potriveau, de nici nu ți-l puteai închipui fără de ele. Pășea cu pași legănați — avea cizme grele în picioare — nădragii de pînză ghilită, grosolană, îi purta băgați în cizme, iar cămașa din aceeași pînză, largă subsuoară și cu guler răsfrînt, o vîra în nădragi. Cînd mergea, se apleca puțin înainte. Dar nici mersul acesta al lui, nici zbîrciturile, nici cărunțeala nu-l îmbătrîneau: fața nu arăta nici toropeala, nici oboseala celor de la noi. Ochii săi nu prea mari aveau o privire pătrunzătoare, puțin ironică. Îi amintea Natașkăi de un sîrb bătrîn, care se abătuse o dată pe la Suhodol în tovărășia unui băiat care cînta din scripcă.

Pe ucraineanca Marina suhodolenii o porecliseră Sulița. Într-adevăr, femeia aceasta în vîrstă de cincizeci de ani, era înaltă și ca trasă prin inel. O culoare arămie acoperea uniform pielea subțire, cum n-au suhodolencele, a obrazului ei lat, cu pomeții proeminenți, cam grosolan, dar aproape frumos, datorită privirii deschise și curate a ochilor ei vioi, cu luminile schimbătoare, bătînd cînd în culoarea agatei, cînd a chihlimbarului cenușiu. O hasma mare, neagră, cu aur și cu picățele roșii, era încolăcită în chip de turban pe creștetul capului ei. Catrința neagră, scurtă, făcînd să reiasă albul cămășii, îi înfășura strîns șoldurile, coapsele prelungi și genunchii. Avea picioarele goale în ghetе cu potcoave; gleznele ei goale erau subțiri, dar rotunjite, și soarele le dăduse culoarea cafenie-gălbuie a lemnului lustruit. Cînd i se întîmpla să cînte, încruntîndu-și sprîncenele, în timpul lucrului, cu glasul ei puternic, din piept, cîntecul despre împresurarea Poceaevului de către păgîni, care zice cum

*Peste Poceaev, din umbra ușoară,
Răsare luceafăr de seară...*

cum însăși Maica Domnului ocrotise mînăstirea sfîntă, în vocea ei era atîta deznădejde, atîta durere și totodată atîta măreție, putere și amenințare, că Natașka nu-și mai lua ochii plini de o încîntare înfiorată de la ea.

Ucrainenii n-aveau copii, iar Natașka era orfană. Dacă ar fi stat printre suhodoleni, aceștia ar fi făcut-o ba fată de suflet, ba hoțoaică, cîteodată ar fi compătimit-o, alteori i-ar fi făcut zile fripte. Pe cînd ucrainenii, mai reci, ce-i drept, aveau o purtare egală și nu erau curioși, nici vorbăreți. Toamna, aduceau pentru cosit și treierat fete și femei de prin părțile Kalugăi, pe care le porecliseră, din pricina sara-fanelor pestrițe ce purtau, „cămășuțe“. Dar Natașka se ferea de aceste cămășuțe: aveau faima de desfrîdate, de purtătoare de boli rele, erau pieptoase, nerușinate și obraznice, înjurau cu plăcere, folosind cuvinte murdare, își presărau graiul cu vorbe de duh, călăreau bărbătește, gonind ca nebunele. Durerea ei s-ar fi risipit într-o viață obișnuită, în mărturisiri, în lacrimi și cîntece. Dar cui să-și deschidă sufletul, cu cine să cînte cîntece? Cînd vreuna dintre cămășuțe pornea un cîntec, celelalte îi țineau isonul cu glasurile lor grosolane, puternice, cu chiote și strigăte. Șarii cînta

un singur cîntec, vesel și săltăreț. Iar Marina, chiar și în cîntecele ei de dragoste, era austeră și mîndră, întunecată și visătoare:

*Pe unde-i zăgazul, scot foșnete line
Frumoasele sălcii sădite de mine,*

povestea ea trist și tărăgănat și, coborînd glasul, adăuga cu tărie și fără de nădejde:

*Dragul meu
Și-al vieții bine
Nu mai este lîngă mine...*

Și astfel, Natașka sorbi încet, în singurătate, prima cupă de otravă dulce-amară a dragostei neîmpărtaşite, își răbdă rușinea, gelozia, vedeniile înspăimîntătoare și dragi pe care le avea noaptea, visurile și așteptările neîmplinite care o chinuiau la nesfîrșit de-a lungul zilelor tăcute din stepă. Adeseori, în inima ei, duioșia lua locul jignirii usturătoare, iar locul patimii și al deznădejdiei — resemnarea, dorința după o viață cît de modestă și de neînsemnată, dar în apropierea *lui*, dorința unei dragoste ascunse pe veci de toată lumea, care nu așteaptă nimic și nu cere nimic. Veștile și noutățile care veneau de la Suhodol o aduceau la realitate. Dar uneori n-avea vești vreme îndelungată, îi lipsea impresia vieții zilnice de la Suhodol — și Suhodolul începea să i se pară atît de minunat, atît de dorit, că nu mai avea putere să-și îndure singurătatea și durerea... Și, dcodată, apăruse Ghervaska. El îi istorisise cu o grabă brutală toate noutățile de la Suhodol; într-o jumătate de ceas îi înșirase atîtea, cît altul n-ar fi izbutit să-i povestească într-o zi întreagă, îi destăinuise pînă și cum l-a „îmbrîncit“ pe bunic de a căzut mort, și apoi adăugase cu tărie:

— Și acum cu bine, plec pentru totdeauna!

Cînd să iasă la drum, Ghervasi i-a strigat Natașkăi, care rămăsese uluită, străpungînd-o cu ochii lui mari:

— Ar fi vremea să-ți scoți gîrgăunii din cap! Dînsul e pe cale să se însoare, nici ca ibovnică nu te-ar lua... Bagă-ți mințile în cap!

Și Natașkăi i-au venit mințile la loc. A răbdat veștile îngrozitoare, s-a dezmeticit — și și-a băgat mințile în cap.

După aceea, au urmat zile monotone, plictisitoare, la fel cu hagițele care mergeau fără sfîrșit pe șosea, trecînd prin

fața ogrăzii; cînd poposeau uneori acolo, stăteau mult timp de vorbă cu Natalia, povățuind-o să aibă răbdare și nădejde în Domnul Dumnezeu — al cărui nume îl rosteau pe un ton tînguitor, tîmp — și mai ales să-și facă o lege: să nu se gîndească.

— Ori că gîndim, ori că nu gîndim, tot n-o să fie cum vrem noi, spuneau hagițele, în timp ce-și legau opincile și, încrețindu-și fețele istovite, priveau fără vlagă spre depărtările stepei. Se găsesc de toate în grădina lui Dumnezeu... Fetico, ia smulge-ne niște cepușoară, fără să te vadă nimeni...

Unele dintre ele, cum se obișnuiește adesea, o speriau cu păcatul, cu viața de apoi, prevestindu-i nenorociri și spaime și mai mari. Și odată a visat — aproape unul după altul — două visuri înfricoșătoare. Fusese tot cu gîndul la Suhodol — la început îi era greu să nu se gîndească! — la domnișoara, la bunicul, la viitorul ei, se silea să ghicească dacă se va mărita sau nu, și dacă se mărită, cînd și cu cine... Și gîndurile ei trecură așa de pe nesimțite în vis, că văzu ca și cum ar fi fost aievea seara unei zile dogoritoare, cu praf, vînt și o neliniște amenințătoare; și pe dînsa alergînd cu căldările spre iaz. Deodată, zări pe o costișă lutoasă și uscată un mujic pitic, căpos și pocit, încălțat cu niște cizme ferfenițite, fără căciulă, cu plete roșcate, zburlite de vînt și îmbrăcat cu o cămașă roșie, neîncinsă, care-i flutura în toate părțile. „Moșule! strigă ea, cuprinsă de neliniște și de spaimă. Arde undeva?“ „Acuși-acuși o să se prefacă totul în scrum, îi răspunse piticul, strigînd și el; vîntul fierbinte îi înăbușea vorbele. Vine un nor nemaipomenit! Nici prin gînd să nu-ți treacă să te măriți!“... Celălalt vis era și mai înspăimîntător: se făcea că stă la vremea amiezii într-o izbă pustie și înăbușitoare, încuiată pe din afară, și, încremenită de spaimă, așteaptă parcă ceva, și, deodată, de după cup-tor, sare un țap uriaș cenușiu, se ridică în două picioare și, ațîțat de pofte trupești, cu ochi rugători, plini de o bucurie turbată și aprinși ca doi cărbuni, se năpustește spre ea. „Eu sînt mirele tău!“ strigă el cu glas de om, apropiindu-se repede, cu stîngăcie și, tropăind mărunțel cu copitele lui mici de dinapoi, cado din fugă pe pieptul ei cu copitele de dinainte...

După asemenea vise, Natașka sărea din patul ei din tindă, înspăimîntată de întuneric și de gîndul că n-are cine s-o ocrotească, și inima i se zbătea, gata să-i sară din piept.

— Doamne, Isuse! șoptea ea iute. Maică Precistă! Sfinți Părinți!

Dar fiindcă toți sfinții îi apăreau cu capul tăiat și întunecați la față ca Mercuri, i se făcea și mai frică.

Mai tîrziu, cînd s-a apucat să-și tălmăcească visele, i se cuibări în cap gîndul că tinerețea ei de fată s-a sfîrșit, că soarta i-a fost hotărîtă — doar nu degeaba a avut parte de ceva neobișnuit, de dragoste pentru boierul ei! — că o mai așteaptă desigur și alte încercări și că trebuie să ia pildă de la ucrainenii: cumpătarea, și de la hagițe: simplitatea și smerenia. Și fiindcă suhodolenilor le place să joace roluri, amăgindu-se pe ei înșiși, ca apoi să creadă orbește că este de neînlăturat ceea ce au scornit numai ei că trebuie să se întîmple — și-a luat acest rol și Natașka.

VIII

Natașkăi i se tăiaseră picioarele de bucurie cînd, ieșind în prag în ajun de Sînpetru, văzuse căruța suhodoleană hodorogită și plină de praf, căciula ferfenițoasă de pe capul lăptos al lui Bodulea, barba lui încîlcită, ieșită de soare, și fața obosită și aprinsă, îmbătrînită înainte de vreme, slută și întrucîtva ciudată prin lipsa ei de expresie și disproporția trăsăturilor; cînd văzuse și recunoscuse dulăul, lăptos și el, care aducea nu numai cu Bodulea, dar cu tot Suhodolul — cu spinarea de un cenușiu-murdar, pieptul și blana de la gît deasă și pufoasă ce păreau afumate de fumul mohorît al vreunei izbe scunde — își dăduse seama că Bodulea venise s-o ia. Dar Natașka se stăpînise numaidecît. În drum spre casă, Bodulea îndruga tot ce-i trecea prin minte despre războiul din Crimeea, ba bucurîndu-se, ba mîhnindu-se parcă, și Natașka îi răspundea cu bun-simț:

— Se vede că trebuie să-i învățăm minte pe franțujii ăștia...

Ziua aceea nesfîrșită de drum spre Suhodol s-a scurs în tulburătoare emoții — privind cu ochi noi lucrurile vechi și cunoscute, revăzîndu-se, pe măsură ce se apropia de locul de

baștină, pe ea însăși, Natașka cea de altădată, observînd schimbările ce s-au petrecut, recunoscînd pe cei care îi ieșeau în cale... La cotitura drumului mare spre Suhodol, pe pîrloaga năpădită de gușa-porumbelului, alerga un mînz tretin; un băiețandru, punînd piciorul gol pe funia căpăstrului, se apuca de gîtul lui, încercînd să arunce celălalt picior pe spinarea mînzului, dar acesta nu se lăsa și-l lepăda jos mereu. Văzîndu-l, Natașka se înduioșă de bucurie — recunoscuse în băiat pe Fomka Pantiuhin. Apoi întîlni pe Nazarușka, moșneagul cel de o sută de ani — ședea într-o căruță goală, dar nu bărbătește, ci cu picioarele întinse ca muierile, cu umerii încordați, ridicați neputincios, cu ochii spălăciți, lăcrămoși și triști, și atît de slab că „n-aveai ce vîri în sicriu“, fără căciulă și îmbrăcat cu o cămașă veche, lungă, cenușie de atîta ședere pe cup-tor. Și îi tresări inima, aducîndu-și aminte cum cu trei ani în urmă, Arkadi Petrovici, un om atît de bun și de nepăsător, a vrut să pună să-l bată fiindcă îl prinsese în grădină cu o ridiche, și cum plîngea Nazarușka, mort de frică, înconjurat de slugi care-i strigau, rîzînd în hohote:

— Nu te mai pune împotrivă, moșule: dă-ți scutecele jos și pace! Nu vezi că n-ai încotro?!

Dar cum începu să-i bată inima Natașkăi, cînd văzu imășul, șirul de izbe și... conacul: grădina, acoperișul înalt al casei, zidurile din spate ale dependințelor pentru slugi, ale hambarelor și grajdurilor. Lanul galben de secară, plin de albăstrele, ajungea pînă la aceste ziduri, mărginite de bălării și ciulini; un vițel alb cu pete roșcate, care abia se zărea în mijlocul unui lan de ovăz, mozolea spice. De jur împrejur era pace, liniște, la fel ca și altădată; numai în mintea ei toate îi păreau din ce în ce mai neobișnuite și mai îngrijorătoare, în mintea ei care se tulbură cu totul cînd căruța o luă mai iute prin ograda întinsă, unde ogarii adormiți se vedeau ca niște pete albe, asemenea lespezilor unui țintirim; cînd, după doi ani de ședere într-o izbă, intră în casa răcoroasă în care stăruia mirosul cunoscut de lumînări de ceară, de floare de tei, de cămară, mirosul șei căzăcești a lui Arkadi Petrovici azvîrlite pe banca din antret, al coliviilor de prepelițe, acum goale, atîrnate deasupra ferestrei — Natașka își înălță cu sfială privirea spre Merkuri, mutat din iatacul bunicului într-un ungher al antretului.

Ca și înainte, soarele pătrundea din grădină prin ferestrele mici, luminând vesel salonul mohorât. Un puîsor, care intrase în casă cine știe cum, piuia trist, rătăcind prin salon. Floarea de tei se usca, împrăștiindu-și mireasma, pe pervazurile fierbinți scaldate de lumină ale ferestrelor... Toate lucrurile vechi care o înconjurau păreau întinerite, cum se întâmplă de obicei în case după moartea cuiva. Și în toate, în toate, dar mai cu seamă în mireasma florilor, Natașka simțea o părțică din sufletul ei, din copilăria, din tinerețea, din dragostea ei dintîi... Și-i părea rău de cei care au crescut, și de cei care au murit, și de cei care s-au schimbat — de ea însăși, de domnișoara. Cei de o seamă cu ea, băieți și fete, crescuseră. Mulți dintre bătrînii și dintre bătrînele cu capetele tremurătoare de neputință, care se uitau uneori cu o privire prostită din pragul odăilor de slugi la lumea lui Dumnezeu, picriseră pentru totdeauna din această lume. Nu mai era nici Daria Ustinovna. Nu mai era nici bunicul, care se temea de moarte ca un copil și credea că moartea are să pună cu încetul stăpînire pe el, pregătindu-l pe nesimțite pentru ceasul cel groaznic, și cînd colo îl secerase fulgerător, pe neașteptate. Natașkăi nu-i venea a crede că bunicul nu mai există, că sub movila de lîngă biserica satului Cerkizova a putrezit chiar el. De asemenea, nu-i venea să creadă că femeia aceea neagră, slabă, cu nasul ascuțit, cînd nepăsătoare, cînd turbată de furie, uneori neliniștită și vorbăreată, sinceră cu ea ca și cu o egală, alteori smulgîndu-i părul din cap — e domnișoara Tonecika. Nu putea pricepe de ce e stăpînă în casă o oarecare Klavdia Markovna, femeia aceea scundă, gălăgioasă, cu mustăcioară neagră... Într-o zi, Natașka, vîrîndu-și cu sfială capul în iatacul Klavdiei Markovna, văzu oglinjoara fatală cu ramă de argint și în inima ei năvăliră dulce toate spaimile, bucuriile și duioșia de altădată, așteptarea rușinii și a fericirii, mirosul brusturilor înrouați în faptul serii... Dar toate sentimentele, toate dorințele le fereca și le înăbușea în inima ei. Îi curgea în vine sînge vechi-vechi de suhodolean. Prea era searbădă pîinea pe care o mîncase de pe pămîntul argilos-nisipos din jurul Suhodolului. Prea era searbădă apa pe care o băuse din iazurile săpate de străbunii ei în albia pîrîului secăt. Pe Natașka n-o speriau zilele de muncă istovitoare — o speria numai neobișnuitul. N-o înspăimînta nici chiar moartea, dar o făceau să tremure de groază visele, întunericul nopții, furtunile,

tunetele și focul. Ca pe un copil în sân, purta în ea așteptarea nelămurită a unor nenorociri de neînălțurat...

Această așteptare o îmbătrânea. De altfel, ea însăși își băga mereu în cap că tinerețea ei a trecut, căutînd să-și dovedească în toate acest lucru. Nu se împlinise anul de la întoarcerea ei la conac, că nu mai rămăsese nici urmă din sentimentul acela tineresc cu care pășise pragul casei din Suhodol.

Între timp, Klavdia Markovna născu. Fedosia, îngrijitoarea păsărilor, o femeie încă tînără, a fost ridicată la rangul de dădacă; ea se îmbracă într-o rochie neagră, bătrînească, și se făcu smerită și evlavioasă. Micul Hrușcev își mai zgîia încă ochisorii de lapte lipsiți de expresie, scoțînd bășicuțe de salivă, se mai prăvălea încă înainte, neputincios, doborît de greutatea capului, și tot mai urla cît îl ținea gura, dar cei de la Suhodol îi și spuneau cuconașul, și din odaia copiilor se auzeau vorbe vechi, de demult.

— Uite-l colo, uite, vine moșul cu sacul... Moșule, să nu vii la noi, că nu ți-l dăm pe cuconașul nostru! N-o să mai plîngă, moșule...

Și Natașka căuta s-o imite pe Fedosia, socotindu-se și ea dădacă; dădaca și prietena domnișoarei bolnave. În timpul iernii, se săvîrși din viață Olga Kirillovna, și Natașka ceru voie să plece la înmormîntare împreună cu bătrînele care-și sfîrșeau zilele în odaia slugilor. Acolo mîncă colivă, care-o îngreșoșă din pricina gustului ei prea dulce și leșinat, iar cînd se întoarse la Suhodol povesti cu înduioșare cum zăcea cucoana în sicriu „parcă era vie“, cu toate că nici chiar bătrînele nu se încumetaseră să se uite la trupul ei monstruos.

În primăvara aceea, aduseră la domnișoara un vrăjitor din satul Cermașnoe, pe vestitul Klim Erohin, un răzeș cuprins, cu o înfățișare plăcută, cu o barbă mare, sură și plete cîrlionțate, cărunte, pieptănate cu cărare la mijloc, un gospodar priceput, cu judecată, care vorbea așezat de felul lui, dar se preschimba în vrăjitor la căpătîiul bolnavilor. Toată îmbrăcămîntea lui — podiovca de aba în culoarea fierului, cingătoarca roșie, cizmele — era de o curățenie și trăinicie cum rar se vedeau. Ochii lui mici, șireți și pătrunzători căutau cu osîrdie icoanele. Intra fără grabă în casă, încovoindu-și puțin trupul bine zidit, și pornea vorba așezat. Mai întîi vorbea despre holde, despre ploi și secetă, își bea ceaiul tacticos, cu soco-

teală, apoi își făcea iar cruce și numai după aceea, schimbînd pe neașteptate tonul, aducea vorba despre bolnav.

— Luceafărul a răsărit... se întunecă... e vremea, rostea el misterios.

Pe domnișoara o scuturau frigurile, era gata să se rogtogolească pe podea în convulsii, stînd și așteptînd în întuneric, în iatacul ei ivirea lui Klim în prag. Înfiorată de teamă din creștet pînă în tălpi era și Natalia care stătea lîngă ea. Toată casa se cufundase în liniște — chiar și cucoana care își umpluse iatacul cu slujnice vorbea cu ele în șoaptă. Nimeni n-avea voie să aprindă focul, sau să ridice glasul. Pînă și Soloșka, cea totdeauna veselă, care avea poruncă să stea în coridor, pentru cazul cînd Klim ar striga-o și i-ar cere ceva, era cuprinsă de teamă, simțea cum i se întunecă mintea și i se zbate inima în piept. Și iată-l trecînd pe lîngă ea, desfăcînd din mers basmaua cu oscioare vrăjitorești. Apoi, în liniștea de mormînt, răsună în iatac glasul lui puternic, ciudat:

— Ridică-te, roaba lui Dumnezeu!

Și numaidecît se ivi de după ușă capul lui cărunț.

— Scîndura, ceru el cu un glas fără de viață.

După aceea, domnișoara, rece ca o moartă și cu ochii holbați de groază, fu întinsă pe scîndura așezată pe podea. Între timp, se întunecase așa de tare, încît Natalia abia mai deslușea fața lui Klim. Și, deodată, acesta începu cu un glas ciudat, care părea că vine de departe:

— Se va ivi Filat... ferestrele va da în lături... ușile va deschide... și va striga, zicînd: durere, durere! Durere, durere! strigă el cu o putere neașteptată, pe un ton poruncitor, plin de amenințare. Pleacă durere în codrul des, acolo ți-e lăcașul ales! La mare, la ocean, mormăia el repede și sinistru: la mare, la ocean, în ostrovul Buian, unde zace o cățea, cu blană sură pe ea...

Și Nataliei i se păru că nu sînt pe lume și nici nu pot fi vorbe mai înfricoșătoare ca acestea, care îi purtau sufletul undeva la marginea unei lumi sălbatece, aspre, primitive, de basm. Ea nu putea să nu creadă în puterea lor, după cum nu putea să nu creadă Klim însuși, care uneori făcea adevărate minuni cu cei bolnavi — Klim, care după vrăjitorie, vorbea în antret cu atîta modestie și simplitate, în timp ce-și ștergea cu basmaua fruntea asudată și se așeza din nou la ceai:

— Ei, acum au mai rămas doi luceferi... Și poate s-o îndura Cel-de-Sus și s-o simți mai ușurată. Anul ista ați semănat hrișcă, cucoană? Se aude că hriștele au ieșit bune anul ista! Tare bune!

În vara aceea, la conac se aștepta întoarcerea stăpînilor din Crimeea. Dar Arkadi Petrovici trimise o scrisoare „asigurată“, prin care cerea din nou bani și dădea de veste că n-au să se poată întoarce înainte de începutul toamnei, din pricina unei răni a lui Piotr Petrovici, care, deși nu era gravă, nu-i îngăduia să se obosească. Atunci au trimis la prezicătoarea Danilovna din Cerkizovo, s-o întrebe dacă boala se va sfîrși cu bine. Danilovna a început a juca, plesnind din degete, ceea ce însemna, bineînțeles, că se va sfîrși cu bine, și cucoana s-a liniștit. Dar domnișoarei și Nataliei nu le era gîndul la ei. La început, domnișoara se simțise ceva mai bine, dar după Sînpetru o cuprinsese iarăși întristarea și o teamă așa de mare de furtuni, de foc și încă de ceva, ce tănuia de toată lumea, încît nu se gîndea la frați. Nici Nataliei nu-i ardea de ei. Ori de cîte ori se închina însă, ea se ruga pentru sănătatea lui Piotr Petrovici, după cum mai tîrziu, toată viața ei, pînă la mormînt, s-a rugat pentru odihna sufletului său. Dar acum domnișoara îi era mai apropiată decît toți. Iar domnișoara o molipsea din ce în ce mai mult cu spaima ei, cu așteptarea unor nenorociri și a încă ceva ce ținea ascuns.

Se nimerise să fie o vară înăbușitoare, cu vîntoase și praf, cu furtuni zilnice. Prin popor umblau zvonuri întunecate și neliniștitoare — despre un nou război nu se știe în ce parte, despre niște răzmerițe și pojaruri grozave. Unii spuneau că în curînd vor fi lăsați la vatră toți mujicii, alții dimpotrivă, că la toamnă vor fi luați toți la oștire. Și, ca de obicei, se iviră vagabonzi, idioți și călugări fără număr. Domnișoara aproape că se bătea cu cucoana pentru ei — le dădea pîine, ouă. Veni și Dronea, un lungan cu părul roșu, neînchipuit de zdrențaros. Nu era decît un bețivan, dar făcea pe sfîntul. Cînd intra în ogradă, mergea atît de îngîndurat spre casă, că se izbea cu capul de perete și apoi se trăgea îndărăt cu fața luminată.

— Păsărelele mele! striga el cu un glas înadîns pițigăiat, săltînd și frîngîndu-și tot trupul și mîna dreaptă, din care-și făcea, chipurile, scut împotriva soarelui. Au zburat, au zburat spre ceruri, păsărelele mele!

Și Natalia, luîndu-se după muierî, se uita la el prostită și cu milă, așa cum se cuvine să te uiți la oamenii lui Dumnezeu. Iar domnișoara se repezea la fereastră și, cu glas jalnic, îi striga înlăcrimată:

— Cuvioase Dronic, roagă-te lui Dumnezeu pentru mine, păcătoasa!

Auzindu-i vorbele, ochii Natașkăi încremeneau, la bănuielele spăimîntătoare care-i încolțeau în minte.

Uneori, venea Timoșa Klicinski, de fel din satul Kliciîno: scund, gras și cu sînii mari ca de femeie, cu părul galben și o față de copil, sașiu, îndobitocit, gîfîind totdeauna din pricina grăsimii și îmbrăcat cu o cămașă albă de hasa și nădragi scurți tot de hasa. Pășind grăbit și mărunț în vîrfurile picioarelor lui mici și dolofane, se apropia de cerdac, și ochii lui înguști aveau o privire de parcă atunci scăpase din apă, sau de la o moarte sigură.

— Nenorocire! mormăia el, gîfîind. Nenorocire!...

Toți se sileau să-l liniștească, îi dădeau de mîncare, așteptînd, parcă, ceva de la el. Dar Timoșa tăcea și fosăia, clefăind cu lăcomie. Cînd sfîrșea de clefăit, își arunca iar sacul în spinare și începea să-și caute, neliniștit, bățul lung.

— Cînd mai vii pe la noi, Timoșa? îi striga domnișoara.

El îi răspundea tot strigînd, cu un glas caraghios de înalt, pocind nu se știe de ce numele patronimic al domnișoarei.

— De Sfintele Paști, Lukianovna!

Iar domnișoara se tînguia cu jale în urma lui:

— Cuvioase! Roagă-te Celui-de-Sus și Mariei Egipteanca pentru mine, păcătoasa!

Nu era zi de la Dumnezeu să nu ajungă la Suhodol vești despre mari calamități, vijelii și pojaruri îngrozitoare. Și vechea teamă de foc creștea neîncetat la Suhodol. De cum se ivea vreun nor de după conac, așternîndu-și umbra peste marca de grîne de un galben-nisipiu ce dădea în pîrgă, de cum se stîrnea primul vîrtej pe imaș și tunetul începea să se rostogolească greoi în depărtare, muierile se grăbeau să scoată în prag icoanele de lemn înnegrite, să umplele oale cu lapte, care, după cum se știe, domolește cel mai bine focul. În vremea asta, la conac zhura foarfecele în urzici, se scotea la iveală ștergarul cel înfricoșător de pe sicriul străbunicului, se acopereau ferestrele, se aprindeau cu mîini tremurînde lumînări

de ceară... Chiar și cucoana se molipsise de frică — poate se prefăcea, poate nu, cine știe. Înainte vreme, spunea că furtuna este un „fenomen al naturii“. Acum, făcea și ea semnul crucii și închidea ochii, scoțind un țipăt când fulgura și, ca să-și mărească spaima, precum și a celor din jurul ei, povestea despre o furtună nemaipomenită, care se dezlănțuise în anul 1771 în Tirol, ucigînd dintr-o dată o sută unsprezece oameni. Femeile care o ascultau se grăbeau să povestească întâmplări asemănătoare: sau despre salcia de pe drumul cel mare pe care trăsnetul o arsesese pînă la rădăcină, sau despre muierea de la Cerkizovo ucisă de trăsnet, sau despre troica nu știu cui, pe care tunetul o năucise așa de tare, că cci trei cai căzuseră în genunchi în mijlocul drumului... În cele din urmă, la aceste ritualuri se alătură și un oarecare Iușka, „călugăr păcătos“, cum își zicea chiar el.

IX

De felul lui, Iușka era mujic de rînd, dar de cînd se știa el nu pusese mîna la treabă, trăia cu ce da Dumnezeu, plătindu-și pîinea și sarea cu istorioare despre „păcatul“ lui, despre trîndăvia lui. „Eu sînt mujic, frățioare, dar îs deștept foc, ca un cocoșat, spunea el. De ce să muncesc?“

Și, într-adevăr, avea o privire de cocoșat, inteligentă și batjocoritoare, era spîn, își ținea umerii ridicați din pricina toracelui rahitic, și avea obiceiul să-și roadă unghiile și să-și arunce pe spate părul mare, roșcat, cu degetele lui lungi și puternice. Fiind de părere că aratul e „plictisitor și că nu-i de el“, Iușka s-a dus la lavra din Kicv — „acolo a crescut“ și a fost dat afară pentru o „greșeală“. Chibzuind că a face pe peleurinul care cutreieră locurile sfinte, pentru mîntuirea sufletului, e ceva învechit și s-ar putea nici să nu fie rentabil, Iușka a încercat să ia o altă înfățișare: fără să-și scoată rasa, a început să se laude pe față cu trîndăvia și desfrînarea lui, să fumeze și să bea cît încăpea în el — niciodată nu se îmbăta — să ia lavra în zeflema și să povestească de ce a fost dat afară, însoțindu-și vorbele de gesturi și mișcări necuviincioase.

— Se înțelege, povestea el mujicilor, făcînd cu ochiul, pentru fapta asta, pe mine, robul lui Dumnezeu, m-au azvîr-

lit numaidecît afară. Și atunci am lúat-o spre casă, spre Rusia... N-am să pier, mi-am zis eu.

Și, într-adevăr, n-a pierit: Rusia l-a primit pe păcătosul cel nerușinat cu aceeași bunăvoință ca și pe cei care se străduiau să-și mîntuiască sufletul: i-a dat mîncare, băutură, l-a găzduit și i-a ascultat poveștile cu încîntare.

— Și chiar te-ai jurat să nu muncești niciodată? îl întrebau mujicii, lucindu-le ochii, în așteptarea unor mărturisiri pipărate.

— Acum nici dracul n-ar putea să mă facă să muncesc! răspundea Iușka. Sînt răzgîiat, frățioare! Eu îs mai focos decît „țapul“ de la lavră. Fetele — că muieri nu-mi trebuie nici pe degeaba! — se tem de mine ca de moarte, dar mă iubesc. Și pe bună dreptate! N-oi fi eu chiar așa de chipos, dar îs vînos strașnic!

Cînd veni la conacul din Suhodol, Iușka, ca un om umblat ce se afla, intră de-a dreptul în casă, în antret. Acolo dădu peste Natașka care ședea pe bancă și cînta: „*Nani-nani, îi cîntam. Puiul meu îl legănam. Nani-nani, floarea mea, ți-am adus o acadea.*“ Văzîndu-l, Natașka sări de pe bancă, speriată.

— Cine ești? țipă ea.

— Un om, îi răspunse Iușka, măsurînd-o iute din cap pînă în picioare. Du-te și spune cucoanei că am venit eu.

— Cine-i acolo? strigă cucoana din salon.

Dar Iușka o liniști numaidecît: îi spuse că e un fost călugăr, nicidecum dezertor din armată, cum îi trecuse desigur prin gînd, că se îndreaptă spre locul de baștină și o roagă să pună să-l scotocească și după aceea să-l lase să doarmă o noapte, să se odihnească și el puțin. Sinceritatea lui o impresionă atît de mult pe cucoană, încît chiar de a doua zi Iușka se mută în odaia lacheilor, devenind un om al casei. Erau zile cu furtuni, dar el distra neobosit pe stăpîne cu poveștile lui, ieșea în cerdac în timpul celor mai înfricoșătoare bubuituri, ca să arate că nu sînt primejdioase, ajută pe slujnice să pună la încins samovarul, ba îi veni în minte să astupe ferestruicile din pod ca să apere acoperișul de fulgere. Fetele, simțîndu-i privirile repezi, pofticioase, îndreptate asupra lor, se uitau chiorîș la dînsul, dar făceau haz de glumele lui, iar Natașka — căreia ori de cîte ori o întîlnca în coridorul întunecat îi șoptea iute: „Sînt amorezat lulea de tine, fată!“ nu îndrăznea să

ridice ochii la el. O dezgusta mirosul de mahorcă, de care era pătrunsă rasa lui, și mai cu seamă îi era frică, tare frică de el.

Ea știa bine acum ce are să se întâmple. Dormea singură în coridor, lângă ușa care dădea în iatacul domnișoarei, iar Iușka îi spusese: „Am să vin. Să mă tai, da am să vin. Și dacă tipi, am să dau foc casei și aveți să ardeți ca șoarecii.“ Dar ceea ce îi lua orice putere era mai ales convingerea că se săvârșește ceva crs. *neînălăturat*, că în curînd se va împlini visul înspăimîntător cu ȕapul pe care-l avusese la Soșki, că-i era dat, se vede, să se dea pierzării o dată cu domnișoara. Acum toți își dădeau seama că diavolul însuși pătrundea în casă în fiecare noapte. Toți înțelegeau ce anume, în afară de furtuni și de foc, o scotea din minți pe domnișoara. Cè-o făcea să geamă în somn atît de dulce și de sălbatec și apoi să sară din pat, urlînd și hohotînd așa de îngrozitor, încît chiar și cele mai asurzitoare tunete păreau o nimica. „Șarpele raiului, al Ierusalemului mă înăbușă!“ țipa ea. Și cine era șarpele acesta, dacă nu diavolul, dacă nu ȕapul cenușiu care se strecoară noaptea la femei și la fete? Poate să fie pe lumea asta ceva mai înspăimîntător decît venirea lui prin întuneric, în nopțile ploioase, cu nesfîrșitele lor rostogoliri de tunete și răsfrîngeri de fulgere în icoanele întunecate? Nici patima, nici aprinderea cu care îi șoptea Natașkăi desfrînatul acela nu erau omenești. Cum putea să i se împotrivească? Tot gîndindu-se la ceasul de *neînălăturat*, fatal, noaptea, în coridor, culcată pe pătura așternută pe podea și privind în întuneric cu inima gata să-i sară din piept, cu urechea ațintită la fiece foșnet și trosnet cît de mic din casa adormită, Natașka simțea cele dintîi semne ale bolii grele care mai tîrziu a chinuit-o multă vreme: pe neașteptate o apuca o mîncărime în talpa piciorului, urmată de un cîrcel înțepător, ascuțit, care îi îndoia și-i răsucea toate degetele către talpă și apoi se ridica iute, sălbatec, dezmiardător, de-a lungul picioarelor, prin tot trupul, pînă la gîtlej, și atunci îi venea să urle și mai cumplit, cu și mai multă patimă, și mai jalnic decît domnișoara...

Și ceea ce era de *neînălăturat* se săvîrși. Iușka veni la ea într-o noapte îngrozitoare de la sfîrșitul verii, în noaptea dinspre Sfîntul Ilie-Călătorul de vară străvechiul Ilie-Pălie. În noaptea aceea n-a tunat, și Natașkăi nu-i era somn. Ațipise numai și deodată se trezi, parcă îmbrîncită de cineva. Era la vremea cînd totul e cufundat într-un somn adînc — i-o spu-

nea inima ei care bătea nebunește. Sări în picioare, se uită într-un colț al coridorului, apoi în celălalt: din toate părțile, cerul tăcut, plin de foc și taine, izbucnea și se aprindea, cutremurându-se și orbind-o cu fulgerele lui albastrii, aurii. În antret, din clipă în clipă, se făcea lumină ca ziua. Natașka dădu să fugă, dar se opri încremenită: buștenii de plop care zăceau de multă vreme în ogradă, sub fereastră, la fiecare fulgerare se făceau orbitor de albi. Intră în salon: acolo, una din ferestre era deschisă, se auzea vuietul molcom al grădinii și era și mai întuneric, dar cu atât mai puternic scăpăra cerul în geamuri, după care totul era din nou învăluit într-o beznă adâncă; și iar tresăreau și fulgerau lumini, când ici, când colo, și întreaga grădină cu vîrfurile ei dantelate, cu fantomele plopilor și ale mestecenilor palid verzui, licărea și creștea, tremurînd și răsfrîngîndu-se pe bolta necuprinsă a cerului, când luminată în aur, când slab viorie.

— La mare, la ocean, în ostrovul Buian, începu să șoptească Natașka, pornind repede îndărăt și simțind că toate farmecele acestea vrăjitoarești o duc la pierzare. Acolo zace o cățea, cu blană sură pe ea...

Abia sfîrșise de spus aceste vorbe pline de groază străveche, cînd, întorcînd capul, îl văzu pe Iușka stînd cu umerii ridicați la doi pași în urma ei. Un fulger îi lumină fața palidă cu cearcane negre sub ochi. Iușka se apropie fără zgomot de Natașka, o apucă iute de mijloc cu mîinile lui lungi și, strîngînd-o cu putere, dintr-o singură mișcare o trînti în genunchi și apoi pe spate, pe podeaua rece a antretului...

Iușka veni la Natașka și în noaptea următoare. Veni încă multe nopți la rînd, și ea, pierzîndu-și firea de groază și de scîrbă, i se dădea supusă: nici nu îndrăznea să se gîndească să i se împotrivească, să ceară ajutor la stăpîni, la slugi, după cum domnișoara nu îndrăznea să se împotrivească diavolului care se desfăta în fiecare noapte cu ea, după cum nu îndrăznise să se împotrivească nici bunica, o femeie frumoasă și autoritară, argatului de la curte, Tkaci — cel puțin așa se vorbea — un hoț și un ticălos fără pereche, care fusese surghiunit în cele din urmă în Siberia... În sfîrșit, Iușka se plictisi și de Natașka, și de Suhodol, și dispăru tot atât de pe neașteptate cum se ivise.

Peste o lună, Natalia simți că este însărcinată. Iar în septembrie, chiar a doua zi după întoarcerea din război a celor

doi tineri boieri, conacul de la Suhodol se aprinse și arse vreme îndelungată în vîlvătăi înfricoșătoare. Se împlinise astfel și cel de-al doilea vis al ei. Casa a luat foc în amurg, pe o ploaie torențială, de la un fulger, de la un ghem de aur, pe care Soloșka spunea că l-a văzut cum a țîșnit din soba din iatacul bunicului și cum a pornit apoi săltînd prin toate odăile. Iar Natalia, cate zărise flăcările și fumul de la baia veche unde petrecea zile și nopți întregi în lacrimi, și alergase într-un suflet spre casă, povestea după aceea că dăduse în grădină peste un om îmbrăcat într-un surtuc roșu și cu o căciulă înaltă căzăcească cu găitane de aur care alerga și el cît îl țineau picioarele prin brusturii și tufișurile ude de ploaie... Totuși Natalia n-ar fi putut să jure dacă l-a văzut aieva sau numai i-a nălucit. Ceea ce este sigur, este că spaima pe care a avut-o a scăpat-o de sarcină și prunc.

Din toamna aceea, Natalia începu să se ofilească. Viața ei intră în făgașul obișnuit, din care n-a mai ieșit pînă la sfîrșitul zilelor sale. Între timp, mătușa Tonia a fost dusă la moaștele sfîntului de la Voronej. De atunci, diavolul n-a mai îndrăznit să se apropie de ea, și mătușa noastră s-a liniștit și a început să-și ducă viața ca toată lumea. Sminteala minții și a sufletului se trădau numai prin strălucirea ochilor ei sălbateci, printr-o delăsare și o lipsă de îngrijire neînchipuită, printr-o irascibilitate cumplită și o stare de neliniște apăsătoare pe vreme rea. În călătoria ei la moaște, o întovărășise Natalia care, de asemenea, își regăsise liniștea: căpătase slobozenie de toate cîte o apăsau și de care era încredințată că n-avea să mai scape niciodată. Cum se cutremura numai la gîndul că se va întîlni cu Piotr Petrovici! Oricît se străduise să se pregătească pentru această întîlnire, nu se putea gîndi la ea în liniște. Dar Iușka, dar rușinea, dar nenorocirea ei! Fără a mai vorbi de ciudățenia acestei năpaste, de adîncimea neînchipuită a suferințelor ei, de caracterul implacabil al nenorocirii — nu degeaba se întîmplase cam în același timp cu pojarul cel îngrozitor! — însă pe lerinajul la sfînt i-a dat dreptul să se uite liniștită nu numai în ochii tuturor celor din jurul ei, ci și în ai lui Piotr Petrovici. Însuși Dumnezeu le-a însemnat, pe ea și pe domnișoara, cu mîna sa nimicitoare — și tocmai ele să se teamă de oameni! După întoarcerea de la Voronej, Natalia intră în casa de la Suhodol smerită, ca o călugăriță, ca o simplă slugă a tuturor,

ușoară și curată ca după împărțășania dinaintea morții, și se apropie fără sfială de mîna lui Piotr Petrovici. Numai o singură clipă îi tresări inima — tinerește, duios, feciorelnic — cînd își lipi buzele de mîna mică și smeadă cu inel cu peruzea...

La Suhodol viața își urma cursul obișnuit. Sosiră vești neîndoielnice despre eliberarea mujicilor, vești care stîrniră neliniște și în sat și printre slugile de la curte. Ce-o să se întîmple, oare n-o să fie mai rău? E ușor de zis să începi o viață nouă! Și pe boieri îi aștepta o viață nouă, iar ei nu știau s-o trăiască nici pe cea veche. Moartea bunicului, războiul, cometa care băgase în sperieți toată țara, apoi focul, zvonurile despre eliberarea mujicilor — toate acestea schimbă repede chipurile și sufletele boierilor de la Suhodol, luîndu-le tinerețea, nepăsarea, toanele trecătoare de altădată, căroră le luară locul harțagul, plictiseala și plăcerea de a se zădări unii pe alții; se stîrniră între ei „neînțelegeri“, cum le zicea tata, lucrurile ajunseră pînă acolo, încît se așezau la masă cu harapnicul pe genunchi... Lipsurile începură să le amintească de nevoia arzătoare de a-și orîndui într-un fel oarecare treburile moșiei pe care Crimeea, incendiul și datoriile le dăduseră peste cap. În gospodărie, frații se încurcau unul pe altul. Unul era absurd de lacom, de aspru și de bănuitor, celălalt — absurd de generos, de bun și de încrezător. Izbutind să cadă la înțelegere, cine știecum, se hotărîră să facă o afacere, care trebuia să le aducă un mare cîștig: puseră zălog moșia și cumpărară vreo trei sute de cai costelivi, adunați mai din tot județul cu ajutorul unui țigan oarecare, pe nume Ilia Samsonov. Aveau de gînd să-i îngrășe peste iarnă și să-i vîndă primăvara cu cîștig. Dar după ce consumară o cantitate enormă de grăunțe și de paie, caii pieriră unul cîte unul...

Vrajba dintre frați creștea mereu. Unori se aprindeau așa de tare, că puneau mîna pe cuțite sau pe puști. Și nu se știecum s-ar fisfîrșit lucrurile, dacă o nouă nenorocire nu s-ar fi abatut asupra Suhodolului. Într-o zi de iarnă, trecuseră aproape patru ani de la întoarcerea sa din Crimeea, Piotr Petrovici plecă la Lunevo, unde avea o ibovnică. Petrecu acolo două zile, bînd tot timpul, și porni spre casă amețit. Căzuse foarte multă zăpadă; la sania țărănească, așternută cu un lăicer, erau înhămați doi cai. Piotr Petrovici

porunci să fie scos lăturașul, un cal tânăr și focos care înota pînă la burtă prin zăpada afinată, și să fie legat îndărătul saniei, iar el se lungi cu gîndul să doarmă, cu capul spre calul din spate. Se lăsă un amurg vioriu, cețos. Cînd era gata să adoarmă, Piotr Petrovici lovi cu piciorul în spate pe Evsei Bodulea — pe care-l lua adesea în locul vizitiului Vaska Kazak, de teamă să nu fie ucis de acesta, deoarece ațîțase toată servitorimea împotriva lui, din pricina bățăilor — și-i strigă: „Dă-i drumul!“ Calul de hulube, un roib voinic, lac de sudoare, tot numai-aburi, căruia i se zbătea splina în burtă, o luă la trap întins pe drumul înzăpezit și anevoios, prin ceața lăptoasă a cîmpiei pustii, alergînd în întîmpinarea nopții mohorîte de iarnă, din ce în ce mai neagră... La miezul nopții, cînd cei de la Suhodol erau cufundați într-un somn adînc, la fereastra antretului, unde dormea Natalia, bătu cineva cu lovituri repezi, nerăbdătoare. Ea sări de pe laviță și se repezi desculță afară. În fața cerdacului se deslușeau nelămurit doi cai, o sanie și Evsei cu biciul în mînă.

— Mare nenorocire, fată hăi, mare nenorocire! bîgului el cu un glas slab, ciudat, ca în somn, boierul a fost ucis de cal, de calul cel lăturaș... A dat peste sanie, s-a poticnit și l-a lovit cu copita... I-a zdrobit toată fața. A și început să se răcească... Nu eu, nu eu, martor mi-e Hristos, nu eu!

Fără să scoată o vorbă, Natalia coborî din cerdac și, afundîndu-se în zăpadă cu picioarele goale, se apropie de sanie, își făcu cruce și, căzînd în genunchi, cuprinse capul rece, în-sîngerat, și începu să-l sărute și să țipe de răsuna tot Suhodolul sălbatec, cu stranie fericire, înăbușindu-se de hohote de plîns și de rîs...

X

Cînd ni se întîmpla să ne odihnim de larma orașelor în conacul liniștit și sărac de la Suhodol, Natalia ne istorisea, pentru cine știe a cîta oară, povestea vieții ei nefericite. Și în vreme ce-și depăna firul amintirilor, ochii i se întuneau ațintiți într-un punct, iar glasul ei se prefăcea într-un șopot deslușit și aspru. Și totdeauna îmi răsărea în minte icoana grosolană a sfîntului care atîrna într-un ungher al odăii lacheilor,

în bătrîna noastră casă. Sfîntul decapitat venise la concetăţenii lui, aducîndu-şi în braţe capul fără viaţă — întru întărirea spuselor sale...

Începuseră să dispară şi puţinele urme materiale ale trecutului pe care le mai apucasem cîndva la Suhodol. Nimic nu ne-a rămas de la părinţii şi bunicii noştri — nici portrete, nici scrisori, nici măcar obiecte simple de uz personal. Puţinul pe care ni-l lăsaseră pierise în foc. În antret a stat multă vreme un cufăr îmbrăcat în piele de focă scrojită şi pe alocuri jupuită, vechi de vreo sută de ani, un cufăr de-al bunicului, cu sertare din mesteacăn de Karelia, ticsite cu glosare franţuzeşti şi cărţi bisericeşti soioase, picurate cu ceară şi afumate. Apoi a dispărut şi acesta. S-a stricat şi a dispărut şi mobila grea din salon şi salonaş... Casa se dărapăna şi se lăsa din ce în ce mai mult. Anii lungi, care au trecut de la ultimele evenimente povestite aici, au fost pentru conac ani de înceată agonie... Şi trecutul lui devenea tot mai legendar.

Suhodolenii creşteau în mijlocul unei vicţi sălbatece, mohorîte, totuşi încheigate, care aducea întrucîtva cu un trai aşezat şi îndestulat. Judecînd după aparenţe, după slăbiciunea lor pentru acest fel de trai, s-ar fi crezut că nu va mai avea sfîrşit. Dar urmaşii nomazilor din stepă erau oameni lipsiţi de dîrzenie, slabi de fire şi „slabi de vîrte!“ Şi după cum plugul de lemn, trăgînd brazde pe cîmp, face să piară fără urmă, una după alta, muşuroaiele, hrubele şi vizuinile hîrciogilor, tot aşa de repede şi tot fără de urmă piereau sub ochii noştri şi cuiburile suhodolenilor. Cei ce locuiau în ele mureau sau se împrăştiau, iar dacă scăpau într-un fel sau altul îşi scurtau zilele într-un fel sau altul. Şi noi n-am mai găsit vechiul fel de trai, viaţa de altădată, ci numai amintirea ei, o existenţă primitivă, aproape sălbatecă. Pe măsură ce treceau anii, tot mai rar ne abăteam pe meleagurile noastre din stepă. Tot mai străine erau pentru noi, tot mai slabă era legătura cu felul acela de viaţă şi cu oamenii din care ne trăgeam. Ca şi noi, mulţi din neamul nostru sînt de viţă veche şi renumită. Numele nostru e pomenit în cronici; unii dintre străbunii noştri au fost stolnici, conducători de oşti, „dregători de seamă“, tovarăşi de luptă şi chiar rude cu ţarii. Şi dacă străbunii noştri ar fi purtat titlul de cavaleri, dacă ne-am fi născut mai spre apus, cu cît ifos am fi vorbit noi despre ei, cîtă vreme

ne-am fi menținut încă! Un descendent al cavalerilor n-ar fi putut mărturisi că într-o jumătate de veac a pierit de pe fața pământului aproape un neam întreg, că mulți au degenerat, și-au pierdut mințile, s-au sinucis sau au luat darul beției, au decăzut și li s-a pierdut urma! N-ar fi putut să recunoască, cum recunosc eu acum, că noi n-avem nici cea mai slabă idee nu numai despre viața strămoșilor noștri, dar chiar și de a străbunicilor noștri, că pe zi ce trece ne vine tot mai greu să ne închipuim măcar ceea ce a fost cu jumătate de veac în urmă!

Locul unde se afla odinioară conacul de la Lunevo e arat și semănat de mult, cum au fost arate și semănate pământurile multor alte conace. Suhodolul se mai menținea întrucâtva. Dar după ce a tăiat cei din urmă mesteceni din grădină și a vândut bucată cu bucată tot pământul arabil, stăpînul, fiul lui Piotr Petrovici, l-a părăsit și el — a intrat în slujbă, conductor la calea ferată. Greu își sfîrșeau zilele bătrînele care locuiau la Suhodol — Klavdia Markovna, mătușa Tonia și Natalia. După primăvară urma vara, după vară — toamna, după toamnă — iarna, ele, însă, pierduseră socotcala anotimpurilor. Viața lor se mărginea la amintiri, visuri, certuri, la grija hranei zilnice. Vara, pe locurile unde altădată se întindea grădina necuprinsă și gospodăria conacului, acum unduia secara mușicilor, și casa înconjurată de lanuri se zărea de departe. Tufărișul și peticul de grădină ce mai rămăsese se sălbăticiseră în așa hal, că prepelițele piuiau chiar lîngă cerdac. Dar ce să vorbim de vară! „Vara e un adevărat rai!” spuneau bătrînele. Lungi și grele erau toamnele ploioase și iernile troienite. Frigul și foamea domneau în casa pustie, care se ruina din zi în zi. O măturau viforele, o pătrundea glacialul vînt sarmat. Foarte rar făceau foc în sobă. Seara, prin ferestrele iatacului bătrînei cucoane — singurul iatac locuit — pîlpîia sărăcăcios o gazornită de tablă. Cucoana, cu ochelari pe nas, îmbrăcată cu șubă și pîslari, împletea un ciorap, aplecată mult asupra lucrului. Pe lavița rece, picotea Natalia. Iar domnișoara, care aducea la înfățișare cu o vrăjitoare, ședea în izba ei și trăgea din lulca. Cînd Klavdia Markovna nu era certată cu mătușa noastră, punea lampa pe pervazul ferestrei, nu pe masă, și mătușa Tonia se bucura de lumina slabă, stranic, ce pătrundea din casă în izba ei înghețată,

plină cu rămășițe de mobilă, cu hîrburi și cioburi, în care nu te puteai mișca din pricina pianului culcat pe o rînă. În izba aceasta era atît de frig, că pînă și găinilor, la creșterea cărora mătușa Tonia își concentrase toate puterile, le degerau labelc pe hîrburile și cioburile pe care dormeau...

Acum, conacul de la Suhodol e gol și pustiu. Toți aceia despre care am vorbit în acest letopisetz, chiar și vecinii, și cei de o seamă cu ei, au murit. Uneori mă întreb: oare au trăit cu adevărat?

Numai ducîndu-te prin țintirime îți dai seama că au trăit într-adevăr și simți chiar cu înfiorare cît de aproape îți sînt. Dar pentru aceasta trebuie să faci un efort de memorie, să întîrzi o vreme, pe gînduri, lîngă un mormînt drag; bineînțeles, dacă-l găsești. Ne e rușine să mărturisim, și totuși nu putem ascunde adevărul: noi nu cunoaștem nici mormîntul bunicului, nici al bunicii, nici al lui Piotr Petrovici. Știm doar atît, că se află undeva în preajma altarului bătrînci bisericuțe din satul Cerkizovo. Iarna e greu de răzbătut pînă acolo: din zăpada înaltă pînă la brîu din cimitir răsar ici-colo cruci, nuielușe, vîrfurile tufișurilor despuiate. Dar, într-o zi de vară, străbați cu brișca ulița încinsă, liniștită și pustie a satului, legi calul de zăplazul bisericii, în spatele căreia se înalță, prăjindu-se în căldura dogoritoare, un zid de brazi de un verde întunecat. În dosul porțiței deschise, dincolo de bisericuța albă cu cupola ruginită, se întinde o mică dumbravă de arțari, de frasini și de ulmi rămuroși, nu prea înalți. Peste tot e umbră și răcoare. Rătăcești multă vreme printre tufișuri, morminte și gropi acoperite cu iarbă subțire de cimitir, printre lespezile de piatră, aproape cufundate în pămînt, mîncate de ploi, năpădite de un mușchi negru, fărîmicios... Iată două-trei cruci de fier. Ale cui or fi? Sînt acoperite de o cocleală verde-auric, așa că e cu neputință să citești ce scrie pe ele. Sub care movilițe zac osemintele bunicii și ale bunicului? Dumnezeu știe! Nu știm decît atît, că sînt pe undeva pe aici pe aproape. Și stai și te gîndești, cercînd să ți-i închipui pe Hrușceviî uitați de toată lumca. Și vremea lor începe să ți se pară cînd neînchipuit de depărtată, cînd foarte apropiată. Atunci îți spui:

— Nu-i așa de greu, nu-î greu să-i vezi în închipuire. E destul să te gîndești că crucea aecasta aurie, aplecată într-o parte, care se desprinde pe cerul albastrui de vară era aici și pe vremea lor... că tot așa îngălbenea și se cocea secara pe ogoarele pustii și dogoritoare, în vreme ce aici era umbră, răcoare, tufișuri... că tot așa rătăcea și păștea și atunci printre tufișuri o mîrtoagă bălană și bătrînă cu moțul verzui, jumulit, și copite crăpate, trandafirii...

Vasilievskoe, 1911

AM AVUT o viață frumoasă, tot ce mi-am dorit — am obținut. Uite, am și avere, bătrînu meu, îndată după nuntă, a trecut casa pe numele meu, țin și cai, am și două vaci, și chiar fac negoț. Bunînțeles, nu e coșcogea magazin, ci o dugheană acolo, da pentru mahalaua noastră ajunge. De cînd mă știu, am fost norocoasă, dar și eu, de felul meu, sînt stăruitoare.

Să te pricepi la toți și la toate — asta am învățat-o de mică, încă de la taticu-meu. Dumnealui, cu toate că vădan și bețiv, era, ca și mine, grozav de deștept, priceput la toate și aspru din cale-afară. Așa că, îndată ce s-au eliberat țaranii, dumnealui mi-a zis:

— Ei, fetico, acu eu sînt stăpîn peste mine, hai să facem parale. Ne pricopsim, ne mutăm la oraș, cumpărăm o casă pentru noi, am să te dau după un domn distins, iar eu am să trăiesc împărătește. Că la boierii ăștia ai noștri n-avem de ce să rămînem, că nu merită.

De fapt, boierii noștri, deși buni, erau săraci lipiți pămîntului, ba pot spune chiar — niște ccrșetori. Ne-am mutat de la ei într-un alt sat, iar casa, vitele și tot ce mai aveam de-ale gospodăriei le-am vîndut. Ne-am mutat mai aproape de oraș, și am luat în arendă o grădină semănată cu varză, la coana Meșcerina. Dumneaci fusese doamnă de onoare la curtea țarului! Urîtă, pistruiată toată, încărunțise fată bătrînă, că n-a luat-o nimeni; ei, și-acu, își petrecea zilele retrasă. Am luat, va să zică, de la dumneaci pămînt în arendă și ne-am așezat binișor în bordei. Frig, toamnă, dar nouă nici că ne păsa! Dar belcaua era în fața ușii, și încă ce belea! Afacerea noastră se apropia de sfîrșit — cînd, deodată, un scandal înfricoșător! Tocmai băusem ceaiul de dimineață — era zi de sărbătoare — și stăteam în fața bordeiului nostru, cu ochii la oamenii care

se întorceau de la biserică. Tăticu se dusesese la varză. Era o zi tare senină, deși bătea vînt, iar eu stăteam și mă tot uitam, și nici n-am văzut că s-au apropiat de mine doi bărbați: unul din ei era preot; înalt, cu anteriorul cenușiu, cu o bîta în mînă, întunecat la chip, pămîntiu, cu o chică lungă ca o coamă de cal, care-i tot flutura în vînt; celălalt, un țăran, lucrătorul lui. S-au oprit lîngă bordei. Cuprinsă de sfială, le-am dat bună ziua, și-am zis:

— Săru mîna, părinte! Vă mulțumim că v-ați gîndit să veniți pe la noi.

Dînsul, iau eu seama, e mînios, posomorît, nici nu se uită la mine, doar izbește cu bîta pietricelele de pe jos.

— Taică-tău, zice, unde-i?

— Dumnealui, zic, s-a dus la varză. Dacă doriți, pot să-l strig. Da uite-l că vine.

— Atunci, spune-i să-și ia tot calabalîcul, cu samovarul ăsta prăpădit cu tot, și să se care de-aici. Astăzi o să vină aici paznicul meu.

— Cum adică, paznicul, zic eu? Păi noi am și plătit banii cucoanei, nouăzeci de ruble. Se poate una ca asta, părinte? (Deși tînră, încă de pe atunci eram tare șireată.) Poate glumiți? Trebuie, zic, să ne prezentați acte în regulă.

— Ia, mai tacă-ți gura! răcnește dumnealui. Cucoana se mută la oraș, eu am cumpărat islazurile astea de la dînsa, și pămîntul ăsta este acum proprietatea mea.

Vorbea și-și flutura bîta, izbea cu ea în pămînt, de credeam că acuși-acuși o să-mi dea una în cap.

Văzînd tăticu tărășenia asta, a alergat spre noi, că era iute din fire, a venit fuga și a întrebat:

— Ce-i cu tărăboiul ăsta? Ce s-a întîmplat, părinte, de țipați la ea și nici nu știți măcar de ce? N-aveti voie să amenințați cu bîta, trebuie să ne lămuriți desebis, cu ce drept, mă rog, varza asta s-a făcut hodoronc-tronc a dumneavoastră? Noi sîntem, zice, oameni sărmani, o să ne căutăm dreptatea la judecător. Dumneavoastră, zice, sînteți o față bisericască, nu ne puteți dușmăni, că pentru așa ceva de-alde dumneavoastră nu mai au voie să se atingă de sfintele daruri.

Fapt e că tăticu nu i-a spus atunci nici o vorbă nelalocul ei: dar dumnealui, deși păstor sufletesc, era rău, mai rău ca un țăran întunecat la mînte; așa că, îndată ce-a auzit vorbele acestea, s-a făcut alb ca varul, n-a mai putut scoate un cuvînt,

iar picioarele au început să-i tremure ca varga sub anterioru. Și deodată a scos un țipăt ascuțit și s-a repezit la tăticu meu, să-l ardă, care va să zică, cu bîta în cap! Iar tăticu s-a dat la o parte, a apucat bîta cu mîinile, i-a smuls-o și a rupt-o în două de genunchi! Ăla a încercat să-l apuce de piept, dar tăticu a mai rupt o dată bîta, a aruncat-o cît colo și i-a strigat:

— Nu vă apropiați de mine, sfinția-voastră, pentru Dumnezeu! Dumneavoastră, zice, sînteți negru, iar eu sînt și mai negru!

Și l-a apucat de mîini!

S-a iscat o tevatură mare, și pentru treaba asta, pentru jignirea unei fețe bisericești, tăticu a fost surghiunit. Am rămas singură pe lume și m-am gîndit: Ei, ce mă fac acușica? Se vede treaba că cinstit nu poți să trăiești pe lumea asta, ci numai cu violența. M-am tot gîndit așa preț de un an, am stat la o mătușă, dar am văzut că n-ăm încotro, trebuie să mă mărit cît mai repede. Avea tăticu un prieten bun la oraș, un cuțelar — chiar el m-a pețit. Nu s-ar putea spune că era un mire prea arătos, dar oricum făcea să-l iau. Ce-i drept, îmi plăcea mie cineva, tare mult îmi plăcea, dar era și el om sărac, ca și mine, tot pe la străini își ducea traiul; în timp ce ăsta, oricum, era stăpîn pe viața lui. Zestre n-aveam o lețcaie, și el mă lua fără nici de unele, cum era să scap un asemenea prilej? M-am gîndit, m-am socotit, și l-am luat; deși știam bine că era cam bătrîior, cam bețiv, întotdeauna pus pe ceartă, într-un cuvînt — un tîlhar... M-am măritat și acum, va să zică, nu mai eram fată de la țară, ci Nastasia Semionovna Johova, orășeancă... Se înțelege că schimbarea asta mă măgulea.

Nouă ani m-am canonit cu bărbatul ăsta. Eram orășeancă doar cu numele, că trăiam în sărăcie lucie, ca și țărani! Unde mai pui certurile, scandalurile de fiecare zi! Ei, dar s-a îndurat Domnul de mine și l-a luat. Copiii pe care i-am avut cu el au murit toți unul după altul, rămăseseră doar doi băieței, unul, Vanea, mergea pe nouă ani, iar celălalt copil de țîță. Era un băiețel tare vioi, sănătos, la zece luni începuse să meargă, să vorbească; de altfel, toți cîți i-am avut, după zece luni începeau să meargă și să vorbească; da ăsta își bea singur ceaiul: se agăța, țin mîinte, cu mînuțele de farfurioară, nu era chip să i-o smulgi... Numai că și pe el l-am pierdut, înainte să împlinească un an. Am venit într-o zi acasă de la rîu și sora lui bărbatu-meu, locuiam împreună cu ea, mi-a zis:

— Astăzi, Kosteia al tău toată ziua a țipat și a ținut-o într-un plîns. Am încercat în fel și chip să-l potolesc, mai cu joaca, mai cu răul, i-am dat să bea apă îndulcită — se îneacă și pace, și toată apa îi vine pe nas îndărăt. Fie că a răcit, fie că a mîncat ceva, că deh, ei, copiii, tot ce găsesc bagă în gură, nu poți să fii toată ziua după ei!

Înmărmurisem, nu alta. M-am repezit spre leagăn, am dat la o parte pologul. Mititelul nici să țipe nu mai putea. A dat fuga cumnată-mea la un felcer cunoscut. Ăla cum a venit:

— Ce i-ați dat, zice, să mănînce?

— A mîncat griș cu lapte și atîta tot.

— S-o fi jucat cu ceva?

— Așa e, s-a jucat, zice cumnată-mea. Zăcea pe aici un ineluș de la ham, cu el s-a jucat.

— Asta e, zice felcerul, sigur să l-a înghițit. Usca-vi-s-ar mîinile! zice. Ați făcut-o boacăna de tot, o să vă moară acuma!

Și așa a fost, cum a zis el. N-au trecut nici două ceasuri — copilul s-a prăpădit. L-am jelit cît l-am jelit, dar n-aveam ce să fac, se vede că așa a vrut Dumnezeu. Așa că l-am înmormîntat și pe ăsta; nu-mi mai rămăsese decît Vanea. Aveam acum un singur copil, dar — cum se zice: și unul singur e domn și stăpîn. Cît un nod acolo, dar mînca și bea cît un om mare. M-am tocmit atunci la colonelul comandant Nikulin, să spăl podelele. Erau oameni avuți, închiriaseră un apartament și plăteau chirie treizeci de ruble pe lună. Dumnealor stăteau la etaj, iar jos aveau bucătăria. Bucătăreasa dumnealor era supusă, blîndă, dar dezmățată rău. Ei și, bunînțele, a rămas borțoasă. Să spele podelele, să se aplece — nu mai avea voie; nu mai putea nici să scoată ceaunul din cuptor... A plecat să nască, iar eu, repede, am pus mîna pe locul ei: am știut cum să-i iau pe stăpîni! Ce-i drept, încă din tinerețe, eram îndemînică și șireată. Unde puneam eu mîna, ieșea lucru curat, ordonat; puteam să mă întrec cu orice chelner și, în același timp, știam să și fac pe gustul oamenilor; la tot ce-mi spuneau domnii, o țineam una și bună: „da, vă rog“, „întocmai după cum spuneți“, „aveți dreptate“... Țin minte, mă sculam uneori cu noaptea în cap, luna era încă sus pe cer: frecam podelele, făceam focul în sobe, pregăteam samovarul și, pînă să se scoale domnii, eram gata cu toate. Ei, iar în ce mă privește, eram curățică, bine făcută, frumoasă, deși cam uscățivă. Ba, uneori, parcă mi se făcea milă de mine: pentru ce

păcate, mă rog, pătimesc și mă omor cu munca asta brută, eu, femeie frumoasă și de condiție?

Trebuie neapărat, îmi ziceam, să profit de ocazie. Ocazia era că dumnealui, colonelul, un bărbat zdravăn, în putere, se tulbura grozav când mă vedea; iar coloneleasa lui — o nemțoaică, era grasă, bolnavă și cu vreo zece ani mai bătrână ca el. Dumnealui — urît, greoi, pe niște picioare scurte — semăna cu un vier, iar dumneaei era și mai slută. Văd eu că îneepe să-mi dea tîrcoale, stătea la mine în bucătărie, încerca să mă învețe să fumez. Cum pleca nevastă-sa de acasă, el se și înființa. Trimitea ordonanța în oraș, chipurile, cu ceva treabă, și se așeza la mine. Mă plictisea de moarte, dar, se înțelege, mă prefăceam: stăteam, rîdeam și îmi tot legănam un picior, îl ațîțam, care va să zică, în fel și chip... Că, deh, ce să-i faci, cînd ești sărac lipit, cum se zice, nu poți să dai cu piciorul la nimic. O dată, la o sărbătoare împărătească, a intrat în bucătărie îmbrăcat în mondirul lui, cu eghileți, încins cu brîul ăla alb al lui, parcă era un cerc de butoi, ținea în mînă mînuși din piele de căprioară, își umflase grumazul, se încheiasse la toți nasturii, de se învinețise, nu alta; duhnea a parfum, ochii îi străluceau, iar mustățile erau negre și groase... A intrat și mi-a zis:

— Plec cu cucoana la catedrală; ia, șterge-mi cizmele, că-i un praf afară... nici n-am apucat bine să fac doi pași prin curte că m-am și prăfuit tot.

Și-a urcat piciorul încălțat în cizmă de lac pe bancă, ca pe un butuc, eu m-am aplecat să-i șterg cizma, iar dumncalui, nici una, nici două, m-a apucat de gît, ba chiar mi-a smuls și basmaua, apoi m-a prins de piept, și m-a tîrît după sobă. Am dat să scap din strînsoarea lui, aș, de unde, se încinsese ca focul, tot sîngele îi năvălise în cap, și se muncea, adicătelea, să mă înfrîngă, să-mi prindă obrajii în mîini și să mă sărute.

— Ce faceți? zic. Vine cucoana, pentru Dumnczeu, plecați de-aici!

— Dacă ai să mă iubești, zice, nimic n-am să precupețesc pentru tine!

— Cum să nu, zic, cunoaștem noi făgăduieli din astea!

— Să nu mă mișc de-aici, să mor fără pocăință!

Și, bun înțeles, altele de soiul ăsta. La drept vorbind însă, ce știam eu pe atunci? Puteam foarte ușor să mă las ademenită de vorbele lui, dar slavă Domnului, nu i-a mers.

În altă zi, m-a înghesuit iar, într-o clipă nepotrivită; m-am smuls din brațele lui, boțită toată, cu părul răvășit și înfuriată la culme, și când am ridicat ochii — cucoana în persoană: cobora de la etaj, gătită, umflată, galbenă la față ca o moartă, gemea și-si foșnea rochia pe scări! Eu, cum mă smulsesem, stăteam așa fără hasma pe cap, iar dumneaei venea spre noi. Bărbat-su a zbughit-o pe lângă ea și dus a fost, iar eu stăteam ca o proastă, neștiind ce să fac. Ea s-a oprit, a rămas așa în fața mea, ținându-și cu o mână poala rochiei de mătase — țin minte parc-ar fi fost azi — se gătise pentru o vizită, avea o rochie cafenie de mătase, mitene albe, umbreluță în mîini și o pălărioară mică, un fel de coșuleț; a rămas așa, a oftat și a plecat. Ce-i drept, nici lui, nici mie nu ne-a zis o vorbă de muștrare. Dar cum a plecat colonelul la Kiev, m-a alungat din casă.

Mi-am strîns calabalicul și m-am întors la sora lui bărbat-meu (Vanea stătea la ea). Am plecat adică din slujbă și iar m-am gîndit: mi se irosește mintea degeaba, nu-s în stare să-mi agonisesc de nici unele, nici să mă mărit ca lumea, nici să mă căpătuiesc! M-a bătut Dumnezeu! O să mă înham, îmi zic, înc-o dată; să știu că mor, dar tot o să obțin ce vreau, o să am capitalul meu! M-am socotit ce m-am socotit, l-am dat pe Vanea ucenic la un croitor, iar eu am intrat ca jupîneasă la negustorul Samohvalov, și am servit acolo șapte ani bătuți... Așa am putut să mă ridic.

Îmi hotărîseră o leafă de două ruble și un sfert pe lună. Eram două slujnice: eu și încă o fată, Vera. O zi serveam eu la masă și ea spăla vasele, o zi servea ea, iar eu treceam la spălatul vaselor. Familia, nu se putea spune că era mare: stăpînul casei, Matvei Ivanici, Liubov Ivanna, nevastă-sa, două fete mari și doi băieți. Stăpînul era un om așezat, zgîrcit la vorbă, în zilele de lucru nici nu dădea pe-acasă, iar dumineca ședea sus, la dumnealui în odaie, citea tot felul de gazete și fuma țigări de foi; stăpîna, o femeie simplă, blajină, dintre țigoveți ca și mine. Pe fetele lor, Ania și Klașa, le-au logodit și au făcut două nunți într-un an, le-au dat după doi militari. De atunci, ca să spun drept, am început să pun deoparte, azi un ban, mîine altul: mă copleșeau militarii cu bacșișuri. Faci un lucru de nimica, un fleac — îi servești cu un chibrit, îi ajuți să-și pună mîntaua și galeșii, te uiți — douăzeci, treizeci de copeici... De altfel, ne purtam bine îm-

brăcate și asta le plăcea tare mult militarilor! Vera, e drept, mereu făcea pe domnișoara: umbla cu pași mărunți, gingașă și supărăcioasă, nevoie-mare; pentru orice fleac își încrunta sprâncenele pufoase, buzele ei, ca două vișine coapte, începeau să tremure, iar în gene îi străluceau lacrimile — avea, de altfel, gene tare frumoase, lungi, n-am mai văzut la nimeni gene ca ale ei! Eu, însă, eram mai deșteaptă. Îmi puneam, mi-aduc aminte, bluză cu dantelă, cu mîneci scurte, îmi așezam pe cap, în cunună, o coadă falsă, îmi prindeam în păr o fundă neagră de catifea, îmbrăcam un șorț alb, scrobit — ți-era mai mare dragul să te uiți la mine! Vera se strîngea în corset; se strîngea, de nici nu mai putea să răsufle și îndată o apuca o durere de cap, de-i venea să verse, dar eu niciodată n-am știut ce-i aia corset, eram, și așa, subțirică la trup... Iar cînd nu mi-au mai dat militarii, au început să-mi dea feciorii stăpînilor.

Al mare împlinise vreo douăzeci de ani, cînd am intrat la ei în slujbă, iar mezinul mergea pe paisprezece. Băiatul ăsta era beteag, nu putea să umble. Își rupea veșnic mîinile și picioarele, numai mie de cîte ori mi-a fost dat să văd asta. Cum își rupea o mîină, venea la el doftorul, i-o înfășura în vată, în tifon, după aceea îi turna deasupra ceva ca un fel de var, varul ăsta se usca apoi cu tifon cu tot, se făcea ca un fel de scoarță și, după ce se mai vindeca brațul, doftorul tăia scoarța, o dădea jos, și cînd te uitai, mîina era vindecată. Nu se putea ține pe picioare, așa că se țira pe fund ca pe niște tălpile de sanie. Mi-aduc aminte cum își dădea drumul peste praguri și pe scări. Ba chiar se țira prin toată curtea, cît era de lungă, ca să ajungă în grădină. Avea un cap mare, ca al lui taică-său, tîmplele acoperite cu păr roșcat, aspru, ca o blană de cîine, fața lătăreață, bătrînicioasă. Asta, pentru că mîncea mult al dracului: și mezeluri, și bombe de ciocolată, și colăcei, și plăcinte cu foi — tot ce-i dorea inima. Dar mînuțele și picioarele le avea subțirele, ca de oaie, rupte — frînte, cu cicatrici. Multă vreme l-au purtat dezbrăcat, îi făceau doar niște cămăși lungi. Îl învăța carte o profesoară de la seminar, venea la noi acasă. Învăța băiatul grozav de bine, avea o minte ageră! Și cum mai cînta din armonică! Unul întreg n-ar fi putut să cînte așa. Cînta și-i zicea și din gură. Avea un glas puternic, răsunător. Cîteodată, își lua avînt, mai tare, și mai

tare: „Sînt un călugăr, frumos la chip!“... Cînta adesea cîntecul ăsta.

Băiatul cel mare, sănătos, dar cam prostănac de felul lui, nu era bun de nimic. În cîte școli nu-l dăduseră părinții: de peste tot era alungat, nu s-a ales cu nimic din toată învățătura. Cum venea noaptea — o întindea de-acasă și dus era pînă în zori. Se temea, totuși, de maică-sa, și pentru nimic în lume n-ar fi ieșit pe ușa din față. Seara, după ce isprăveam treaba, așteptam să adoarmă stăpînii, mă furișam prin odăi, deschideam fereastra la odăița lui de lucru, și mă întorceam îndărăt în ungherul meu. Dînsul își scotea cizmele în stradă, intra pe fereastră în ciorapi — tiptil, fără zgomot. A doua zi dimineța, se scula ca și cînd n-ar fi plecat nicăieri, iar mie, așa, pe nevăzute, îmi strecura ce trebuie. Mie, ce să-mi pese, doar nu era grija mea, luam cu multă bucurie! Dacă și-o frînge gîtul — treaba lui... Curînd, și de la ăl mic, de la Nikanor Matveici, începu să-mi pice cîte ceva.

Pe vremea aceea, zi și noapte, mă zbăteam să obțin ce-mi pusesem în gînd. O dată ce-mi băgasem în cap să-mi asigur bătrînețele și să mă înzestrez cu orice preț, înțelegeam să mă țin de treaba asta. Puneam la ciorap fiecare pitac: că deh, banul e rotund, e de ajuns să-l scapi din mînă, că s-a și dus. De Vera, am făcut ce-am făcut și am scăpat, au dat-o afară stăpînii; și, la drept vorbind, nici nu prea era nevoie de ea; așa le-am și spus stăpînilor. „Mă descure eu și singură; mai bine puneți ceva, o nimica toată, peste cît mi-ați dat pînă acum, și mă descure eu și singură...“ Așa că am rămas numai eu la ei, și pe toate le învălîteam de una singură. Leafa nu mi-o mai luam în mînă: cum se adunau vreo douăzeci, douăzeci și cinci de ruble, o și rugam pe stăpînă să facă un drum pînă la bancă, să-i depună pe numele meu. Rochiile, încălțămîntea, astea le primeam de la stăpîni, n-aveam pe ce să cheltuiesc banii! Și tocmai atunci, spre norocul meu și spre nenorocirea lui, s-a îndrăgostit de mine, Doamne, iartă-mă, schilodul ăla...

E drept, acuma de multe ori mă gîndesc: poate, pentru el, m-a pedepsit Dumnezeu cu feciorașul meu! Uneori, nu-mi pot scoate asta din cap. Am să povestesc îndată, cum și-a făcut seama; dar se înțelege de la sine, îmi venea greu: mă uitam la el cum arăta, cu capul ăla mare al lui, și mă apuca o ciudă! „Fi-ți-ar să-ți fie, te-ai născut cu căiță. Olog ești, și uite în ce bogăție te lăfăi! Pe cînd al meu, deși-i frumos, nu

mănîncă și nu bea nici în zi de sărbătoare ce mănînci și bei tu în toate zilele săptămîinii; ca să nu mai vorbesc de alte lucruri!“ Începusem eu să bag de seamă că parcă se îndrăgostise de mine: nu mă mai slăbea din ochi, ce mai vorbă! Să tot fi avut vreo șaisprezece ani, și începuse să poarte șalvari, să-și încingă cămașa, și-i mijeia o mustață roșcovană. Dar era urît foc: pistruiat, cu ochii verzi — să te ferească Dumnezeu! Avea o față lătăreață și era slab, numai piele și os. Pesemne își băgase în cap că poate să placă. Începuse să se ferchezuiască, să-și cumpere semințe de floarea-soarelui, și cînta din armonică cu atîta semeție, că nu te mai săturai ascultîndu-l. Într-adevăr, cînta frumos. Apoi, văzînd că nu-i ies socotelile, devenise tăcut, îngîndurat. Într-o zi, stăteam în galerie și-l văd — se tîra prin curte, cu o armonică nemțească nouă; și era bărbierit, pieptănat, cu o cămașă albastră la trei nasturi, cu guler înalt. Și-a dat capul pe spate, care va să zică mă căuta pe mine, cu privirea. S-a uitat cît s-a uitat, a făcut niște ochi tulburi, galeși, și-apoi l-am auzit fredonînd, în ritm de polcă:

*Hai mai iute să dansăm
Polca, polca-n ritm nebun!
Doar așa poate-ndrăzni-voi
Despre dragoste să-ți spun...*

Eu m-am făcut că nu-l văd și, deodată, pleosc, i-am aruncat în cap o strachină cu apă! Am aruncat-o și m-am speriat grozav: ce-o să pățesc acum, mi-am zis, vai de pielea mea! El, între timp s-a tîrît, a urcat pe scară, ștergîndu-și fața cu o mîină, iar cu cealaltă trăgînd armonica după el; ținea ochii în pămînt, era alb ca varul și, deodată, fără nici un ifos, a spus cu tremur în glas:

— Usca-ți-s-ar mîinile să ți se usuce! E păcat, Nastia, ce-ai făcut!

Și atîta tot... Ce-i drept e drept, era potolit din fire.

Pe vremea aia, începuse să slăbească văzînd cu ochii, iar doftorul spunea că nu mai are multe zile pe lumea asta și că avea să moară neapărat de oftică. Uneori, îmi era silă chiar să mă ating de el. Da se vede treaba că unui om sărac n-are voie să-i fie silă. Iar ăl de are bani ce nu poate face? Așa că ologul s-a apucat să mă cumpere. După-prînz, cînd toți ai casei dormeau, mă și chema la el, fie în grădină, fie în odaia lui. (Stătea separat de ăilalți, în catul de jos. Avea o cameră

mare, călduroasă, dar te apuca uritul acolo: toate ferestrele dădeau în curte, tavanul era jos, tapetul vechi, cafeniu).

— Şezi puţin cu mine, zicea, am să-ţi dau pentru asta nişte gologani. Nu-ţi cer nimic, pur şi simplu m-am îndrăgostit de tine şi vreau să stăm puţin de vorbă amîndoi; pe mine mă omoară pereţii ăştia.

Veneam şi şedeam cu el. Şi aşa, am izbutit să strîng vreo cincizeci de ruble. Pe deasupra, aveam leafa mea la bancă — cu dobîndă cu tot, vreo patru sute. Va să zică, mă gîndeam eu, e timpul să mai dau drumul puţin cîte puţin la ham. Dar parcă tot îmi părea rău, aş fi vrut să mai rabd un an-doi, să mai strîng ceva bani; mai cu seamă că într-o zi s-a scăpat faţă de mine şi mi-a vorbit despre o puşculiţă tainică, cu vreo două sute adunate în ea, toţi bani mărunţi. Îi avea de la maică-sa: era de-nţeles — mereu bolnav, stătea de unul singur în pat, iar mamă-sa îi mai dădea bani ca să-l bucure. Şi, deodată, îmi trece prin cap: „Doamne, iartă-mi că păcătuiesc, da mai bine mi-ar da mie gologanii ăia! Lui tot nu-i folosesc la nimic! Azi-mîine moare, iar eu m-aş putea căpătui pentru toată viaţa. Am stat şi am pîndit prilejul: că voiam să fac asta cu socoteală. Bunînteles, m-am făcut mai blindă, şedeam mai des cu el. Intram în iatacul lui şi dinadins mă uitam înapoi, ca şi cum m-aş fi furişat în taină pînă la uşa lui, închideam apoi uşa, şi-i spuneam în şoaptă:

— Ei, gata treaba, hai să mai stăm de vorbă amîndoi.

Mă făceam, adică, că şi cum între noi ar fi fost un fel de întîlnire pusă la cale dinainte; ca şi cum n-aş fi ştiut şi aş fi fost bucuroasă totodată să stau cu el. Apoi, am început să mă prefac tristă, îngîndurată. El mă tot descosea:

— Nastia, de ce eşti de la un timp atît de tristă?

— Ei, am şi eu ale mele! Cîte supărări n-am pe cap! şi, spunînd aceasta, oftam şi amuţeam, cu obrazul în palme.

— Da ce s-a întîmplat?

— Ehe, multe necazuri au oamenii sărmani, dar cui îi pasă de ei? ziceam. Nici nu vreau să vorbim despre asta! Nu vreau să-ţi împuiez capul cu aşa ceva.

În curînd însă, el a priceput despre ce era vorba. Că era deştept, am mai spus-o, mai dihai decît unul sănătos! Într-o zi, am intrat la el; era ţin minte ca acum, Săptămîna Crucii; vremea se arăta întunecată, umedă, ceţoasă, toţi ai casei dormeau după masa de prînz; am intrat la el cu un lucru de mîna,

coșeam ceva, m-am așezat lângă patul lui și numai ce mă pregăteam să oftez și să mă prefac din nou amărită, ca să-i bag cu binișorul ideea în cap, cînd el hop, deschide singur vorba. Parcă-l văd: în cămașa lui trandafirie, nouă, încă nespălată, cu șalvari albaștri, în cizmulite noi cu carîmbi de lac, și-a așezat piciorușele unul peste altul și mă privea cu coada ochiului. Mînecele largi, șalvării și mai largi, iar mîinile și picioarele — să juri că erau niște bețe de chibrit; capul mare, greu, iar dînsul mititel — de ți se făcea rău privindu-l. Te uitai și ziceai că-i un copil, dar cu o față de bătrîn — deși parcă arăta tînără — pentru că își rădea barba și avea niște mustăți dese ca peria. (Se bărbierea în fiecare zi, dar tot era bărbos, mîinile le avea pistruiate și păroase, acoperite cu peri roșcați.) Zăcea, așadar, pieptănat, cu cărarea într-o parte, cu fața spre perete, bătea în tapet cu degetele și, deodată, l-am auzit că-mi zice:

— Nastia!

Atunci m-am cutremurat toată.

— Ce dorești, Nikanor Matveici?

Îmi simțeam inima cît un purice.

— Știi unde-i pușculița mea?

— Nu, am zis; asta, Nikanor Matveici, eu nu pot s-o știu. Niciodată n-am avut vreun gînd rău împotriva dumneata.

— Ridică-te, trage sertarul de jos de la garderob, scoate de acolo armonica cea veche; acolo, în armonică e. Ad-o încoace.

— Pentru ce-ți trebuiește?

— Așa. Vreau să-mi număr banii.

M-am dus la sertarul garderobului, am ridicat capacul de la armonică și, acolo, între foale, am găsit un elefant de tablă, destul de greu, după cît mi s-a părut. L-am scos de-acolo, i l-am adus. L-a luat, a făcut să zdrăngăne banii din el, l-a așezat pe pat, alături de el, ca un copil, zău-așa! și a căzut pe gînduri. A tăcut cît a tăcut, apoi, zîmbind trist, mi-a zis:

— Azi-noapte am avut un vis frumos, Nastia; m-am trezit din pricina lui, înainte de a se crăpa de ziuă. Și tare bine m-am simțit toată ziua pînă la prînz. Uite, m-am gătit pentru tine.

— Păi, am zis, dumneata, Nikanor Matveici, umbli întotdeauna curat îmbrăcat.

Și nici nu știam bine ce spun, atît de tulburată eram.

— Ei, a zis el, de umblat, se vede că nu-mi va fi dat să umblu decît pe lumea ailaltă. Nici nu-ți poți închipui ce frumos am să fiu pe lumea ailaltă!

Atunci, chiar că mi s-a făcut milă de el.

— De asta, am zis eu, e păcat să rîzi, Nikanor Matveici, și nici nu pot pricepe de ce vorbești așa. Poate o da Domnul, am zis, și o să te faci sănătos. Spune-mi mai bine ce vis ai avut?

Iar el a început să vorbească pe ocolite, să chicotească, că cîcă n-o mai duce el mult, apoi, netam-nesam, a mai trîncănit ceva despre vacă: „Spune și tu maică-mi, a zis, pentru Dumnezeu, s-o vîndă, că nu mai pot răbda, m-am saturat; stau în pat și mă tot uit pe fereastră la staul, unde e ea, iar ea printre leațurise zgîiește la mine.“ Și în tot timpul ăsta zăngănea banii și-mi ocolea privirea. Îl ascultam și nu înțelegeam nici jumătate din ce spunea: curat, ca doi nebuni; trîncăneam verzi și uscate. În cele din urmă, nu mi-a mai răbdât inima; acușica, m-am gîndit, or să se scoale stăpînii, or să ceară samovarul și atunci s-a dus pe copcă toată treaba. Așa că m-am grăbit să-i tai vorba și să pun la cale vicleșugul.

— Mai bine, am zis eu, povestește-mi ce vis ai avut?
Despre noi doi?

Bunînteles, voiam să-i spun ceva plăcut și am nimerit cum nu se putea mai bine. A luat deodată în mînă pușculița aceea a lui, a scos o cheiță din șalvari și a vrut s-o deschidă — dar nu izbutea de fel, nu nimerea broasca, așa îi tremurau mîinile. Pînă la urmă, a descuiat-o, a răsturnat banii pe pat. Parcă-i văd și acum: două bancnote și opt monezi de aur. Le-a adunat pe toate și l-am auzit cum îmi șoptea:

— Vrei să mă săruți o dată?

Am simțit că mi se taie mîinile și picioarele de spaimă, iar el a înnebunit parcă, s-a întins spre mine și a șoptit:

— Nastecika, numai o dată! Dumnezeu mi-e martor, niciodată n-am să ți-o mai cer!

M-am uitat în jur și mi-am zis: fie ce-o fi! și l-am sărutat. Parcă și-a pierdut răsufierea, m-a prins de gît, mi-a luat buzele și cîteva clipe nîu mi-a mai dat drumul. Apoi mi-a vîrît toți banii în mînă și s-a întors cu fața spre perete.

— Du-te, a zis.

Am zbughit-o pe uşă, şi — glonţ în odăiţa mea. Am încuiat bine banii şi am luat o lămâie, şi dă-i, şi freacă buzele! Mi le-am frecat, pînă au albit de tot. Mă temeam grozav să nu iau oftica lui...

Bun, afacerea asta, care va să zică, a ieşit bine, slavă Domnului. Atunci am început să pun la cale alta, mai grozavă: că doar pentru ea luptasem din răputeri. Simţeam c-o să iasă cu scandal, mă temeam că n-o să vrea să-mi dea drumul stăpînii, că o să înceapă el, te pomeneşti, să se țină scai de capul meu, cu dragostea lui, să-mi vină cu pretenţii pentru banii ăştia ai lui... Dar am văzut că nu se întîmpla nimic. Nu se dădea la mine, se purta ca şi înainte, frumos, de parcă nici n-ar fi fost nimic între noi; ba ziceai că s-a potolit, nici nu mă mai chema la el în odaie: aşadar, se ţinea omul de cuvînt. Atunci am adus vorba faţă de stăpîni: că uite, ar fi timpul să mă mai îngrijesc puţin şi de fiu-meu, să stau la casa mea o vreme. Dumnealor nici nu voiau să audă. Cît despre el, ce să mai vorbim. I-am spus şi lui într-o zi, luîndu-l pe departe; s-a făcut alb ca varul. S-a întors cu faţa la perete şi mi-a zis cu un fel de rînjete:

— Tu n-ai dreptul să faci una ca asta. Tu m-ai ispitit — a zis el — m-am deprins cu tine. Trebuie să mai ai răbdare: am să mor curînd. Dacă pleci — o să mă spînzur.

Ei, poftim, cică s-a potolit! „Uf, mi-am spus, neruşinat ce eşti! După ce c-am făcut din milă tot ce-am făcut, tu mă mai şi ameninţi! Ei, pîn-aici ţi-a fost! Să nu crezi că ai dat peste o proastă!“ Şi-am început şi mai vîrtos să caut prilejul de a pleca. Curînd, stăpîna a născut o fetiţă şi a mai tocmnit o dădacă; atunci m-am agăţat de venirea ei în casă, am început să mă vaiet că nu e chip să mă împac cu ea. Ce-i drept, era o bătrînă rea şi cam apucată — pînă şi stăpîna se temea de ea. Ba pe deasupra era şi beţivă, ţinea tot timpul o jumătate de clondir sub pat; şi nici nu suferea pe nimeni lîngă ea. A început să mă vorbească de rău, să-mi caute nod în papură: ba că rufele nu-s călcate cum trebuie, ba că nu ştiu să servesc la masă... Iar dacă-i spuneam un cuvînt, se zgîlţîia toată şi alerga să mă pîrască. Plîngea în hohote, dar bunînţeles mai mult din prefăcătorie, decît că s-ar fi simţit jignită. Şi așa, pe zi ce trecea, era tot mai rău. Atunci, le-am zis stăpînilor:

— Uita-ți-vă cum stau lucrurile, așa că dați-mi, vă rog, drumul; că din cauza acestei bătrîne, mi s-a urît cu viața și-mi vine să-mi pun capăt zilelor.

Între timp, pusesem ochii pe o casă de pe strada Gluhaia. Stăpîna nu s-a mai împotrivit, mi-a dat drumul. E drept, la despărțire, m-a rugat tare frumos să mă întorc la dumnealor, sausă vin cînd și cînd, măcar de sărbători, de zilele onomastice.

— Neapărat, zicea, să vii, să faci curățenie, să pregătești totul. Eu, zicea, numai cu tine sînt liniștită. M-am învățat cu tine parcă ai fi din familie.

De bună seamă, i-am mulțumit în fel și chip, i-am făgăduit cîte toate, am făcut plecăciuni cu duimul, și dusă am fost. Și, fără să pierd vremea. Doamne ajută, m-am apucat de treabă. Am cumpărat casa, am deschis o cîrciumă. Negoțul îmi mergea strașnic — mă apucam seara să număr banii scoși din vînzare: treizeci, patruzeci, ba uneori chiar patruzecișicinci de ruble în casă. Mi-a trecut atunci prin minte să deschid și o prăvălioară, ca să fie socoteala rotundă. Sora lui barbatu-meu, răposatul, se măritase de mult cu un paznic de la Crucea Roșie; îmi tot spunea „cumătră“ și era bun prieten cu mine. M-am rugat de el: mi-a dat niște bani cu împrumut, nu cine știe cît, pentru cumpărarea celor de trebuință, pentru taxe. Apoi, m-am pornit pe vînzare. Tocmai atunci a isprăvit și Vanea cu școala. M-am sfătuit cu cîțiva oameni deștepți, unde să-l rostuiesc.

— Păi, unde să-l mai rostuiești, mi s-a spus. Doar ai și acasă de lucru pentru el, slavă Domnului!

Ce-i drept e drept. L-am pus pe Vanea la prăvălie, iar eu dincolo — la cîrciumă. Și treaba mergea strună! Bunîntelcs, am uitat de toate prostiile celălalte, cu toate că ăla, ologul, căzuse la pat, cînd am plecat de la ei. N-a suflat nimănui o vorbă, dar n-a mai ieșit din pat; zăcea ca un mort, a uitat și de armonică. Într-o zi, pe nepușă masă, m-am pomenit cu Polkaniha¹, dădaca aceea. (Golani de pe stradă o porecliseră Polkaniha.) S-a înfățișat la mine și mi-a spus:

— Îți trimite salutări, un om a zis să vii negreșit să-l vezi.

De mînie și de rușine, m-au trecut nădușelile! Halal poamă! Ia te uită ce și-a băgat în cap! Ce să zic, bună prietenă și-a găsit! Nu m-a răbdat inima și i-am răspuns:

¹ De la Polkan, nume de ciine foarte răspîndit.

— N-am nevoie de salutările lui. Să țină minte că-i olog; iar ție, hîrcă bătrînă, să-ți fie rușine că faci pe codoașa. Auzi ce-ți spun?

I-am luat piuitul. Stătrea proțăpită în fața mea, gîrbovită, se uita la mine pe sub sprîncene cu niște ochi umflați și clătina într-una din cap. Ori de căldură, ori de rachi, era năucită de-a binelea.

— Eh, a zis, ai inimă de piatră! Omul plînge după tine. Aseară a stat pînă noaptea tîrziu cu fața la perete și a plîns amar.

— Și ce-ai vrea acum, să mă pun și eu să vărs șiroaie de lacrimi? Nu-i e lui rușine, roșcovanul naibii, să bocească de față cu oamenii? Ia te uită, pușorul mamei! O fi vrînd țîță, de aia plînge!

A plecat bătrîna așa cum a venit, dar nici eu nu m-am dus la el. N-a trecut mult și s-a spînzurat omul, așa cum a zis. Cînd am auzit asta, bunînțele că mi-a părut rău că nu m-am dus, dar atunci numai de el nu-mi ardea mie: și la mine în casă scandalurile se țineau lanț.

Două din odăi le închiriasem. Una din ele o ocupa Ceai-kin, sergentul nostru din post, un om tare de treabă, așezat, cinstit; iar în cealaltă se mutase o domnișoară — prostituată. Tinerică, blondă, destul de frumușică la față. Se numea Fenia. Venea pe la ea unul, Holin, antreprenor; el o întreținea, și eu pe asta m-am bizuit cînd am primit-o în casă. Cînd colo, s-a stricat căruța și a părăsit-o antreprenorul. Ce era de făcut? Nu mai avea femeia cu ce să-mi plătească, iar de dat afară nu puteam s-o dau, că-mi datora opt ruble.

— Domnișoară, i-am zis, ar trebui să-ți faci rost de la alții, care sînt liberi; că la mine nu-i arhondaric, așa să știi.

— O să-mi dau osteneala, a răspuns ea.

— Nu știu cum, dar nu prea se vede că-ți dai osteneala. Seară de seară stai acasă. Ce osteneală-i asta? Din partea lui Ceai-kin, i-am zis, să nu tragi nici o nădejde.

— O să-mi dau osteneala. Mi-e și rușine să vă ascult.

— Nu mai spune? i-am zis. Ia te uită ce rușincasă!

Și așa, ea-i dădea zor c-o să-și dea osteneala, dar nu mișca un deget. Începuse să-i dea și mai mult tîrcoale lui Ceai-kin, da el nici nu voia să se uite la ea. După aceea, văd c-a pus ochii ne fecioru-meu. Ori de cîte ori îl căutam, tot la ea îl găseam. Și odată îl aud că vrea să-și facă surtuc nou.

— Lasă, i-am zis, pîn-aici! Și-așa te îmbrac ca pe o odraslă de boier; cînd cizmulițe, cînd șapcă! Eu renunț la toate, număr fiecare bănuț, numai ca tu să ai ce-ți trebuie.

— Sînt bărbat frumos, a zis el.

— Și ce-ai vrea, i-am răspuns, să-mi vînd casa pentru frumusețea asta a ta?

Și deodată am băgat de seamă că negoțul meu începea să cam șchioapete: bani lipsă, pagube. Mă așezam să-mi beau ceaiul, dar nici ceaiul nu-mi mai pria. Am început să-i urmăresc. Stăteam în cîrciumă și tot trăgeam cu urechea: mă propteam de perete, tăceam chitic și ascultam. I-am auzit stînd de vorbă azi, i-am auzit stînd de vorbă mîine... Am început cu muștrările.

— Pe mata, mi-a zis el, nu te privește! Poate că vreau să mă însor cu ea.

— Asta-i bună! Cum? Pe maică-ta care te-a născut n-o privește? Am ghicit eu de multă vreme planul tău; numai că asta n-o să se întîmple în vecii vecilor, s-o știi!

— Mă iubește la nebunie, matala nu poți s-o înțelegi, e gingașă, sfioasă.

— Frumoasă dragoste, am zis eu, cu o desfrînată ca ea. O să te facă de rîsul lumii! Are o boală rușinoasă, am zis, picioarele îi sînt numai răni.

Cînd a auzit asta, a încremenit: s-a uitat cruciș, dar n-a zis nimic. Ei, m-am gîndit, slavă ție Doamne, am nimerit unde trebuie. Dar totuși, eram speriată, nu glumă: era limpede că se îndrăgostise lulea dumnealui. Care va să zică, fie ce-o fi, trebuie să scap de ea cît mai repede. M-am sfătuit cu cumătrul, cu Ceaikin. „Învăță-mă, i-am zis, ce să fac cu ei?“ „Păi ce, mi-a zis Ceaikin, trebuie prinsă asupra faptului și aruncată în stradă, și gata socoteala!“ Și am și pus la cale tărășenia. M-am prefăcut că plec într-o vizită. Am plecat de-acasă, am umblat cît am umblat pe străzi, iar pe la orele șase, cînd a intrat Ceaikin în post, am luat-o tiptil spre casă. Am venit, am împins ușa: încuiată. Am început să bat, ei tăceau chitic. Am mai bătut o dată, și încă o dată — nimic. Ceaikin, în timpul ăsta — la postul lui, după colț. Am început să bat în geam — zăgăneau geamurile, nu alta. Deodată, am auzit zăvorul: Vanka. Alb ca varul. I-am tras una peste umăr și-am dat buzna în odaie. Acolo — ospăț, nu glumă, sticle goale de bere, vin, sardele, o scrumbie de toată frumusețea, roză —

chihlimbarie — toate din prăvălia mea. Fenka şedea pe scaun, cu o panglică azurie în cosişă. Când m-a văzut, a sărit ca arsă, a holbat ochii la mine şi i s-au învîneţit buzele de frică. (Credea că am să sar la bătaie.) Dar eu, cu toate că mi se tăia respiraţia, le-am vorbit domol:

— Ce-i la voi aici, am întrebat, logodnă? Sau poate vreo onomastică? Nu vă bucuraţi de oaspeţi, nu mă ospătaţi şi pe mine?

Tăceau amîndoi.

— De ce tăceţi? De ce nu spui nimic, băiatul mamei? Aşa gazdă eşti tu, dragul mamei? Va să zică, aici se scurg bănişorii mei, munciţi cu sudoarea frunţii?

A început fiu-meu să se zbîrlească.

— Doar nu mai sînt nici eu copil!

— Bi-ine, i-am zis, dar atunci, eu ce să fac? Eu, care va să zică, din pricina giugiulelilor tale cu căţeaua asta, trebuie să plec din propria mea casă? Cam aşa s-ar conveni, după tine? Cu alte cuvinte, am încălzit un şarpe la sîn?

Pun-te dumnealui şi răcneşte la mine:

— N-ai dreptul s-o jigneşti! Ai fost şi matale tînără, trebuie să înţelegi ce e dragostea!

Ceaikin, auzind tipete, s-a şi înfiinţat: a dat buzna, n-a scos o vorbă, l-a înşfăcat pe Vanea de umeri, l-a împins în cămară şi a pus lacătul. (Fra puternic omul, nu glumă, ca un haiduc.) L-a încuiat, aşadar, şi a zis către Fenka:

— Dumneata treci drept domnişoară; dar eu pot să te fac, cît ai bate din palme, cu-un bilet din ăla! (De femei de stradă adică).

— Vrei asta, a zis el, sau ba? Chiar astăzi să ne *eleberezi* odaia, nici urma să nu-ti mai rămîină pe-aici!

Ea s-a pornit pe plîns, iar eu am mai turnat un pic de gaz peste foc:

— Mai întîi, i-am zis, să facă bine să-mi dea banii! Că nu-i las nici prăpăditul ăsta de cufăraş, dacă nu văd banii. Să pui banii jos, că de nu — te fac de baftă în tot oraşul!

Ei, şi aşa, chiar în seara aceea m-am descotorosit de ea. Şi cum se mai văicărea în timp ce-i făceam vînt! Plîngea cu sughituri, ba chiar îşi smulgea părul din cap. Bunînteles, nu stătea nici ea pe roze. Unde să se ducă? Singurul ei capital, singurul ei cîştig — era ea însăşi. Dar n-a avut încotro — s-a mutat. Vanea s-a potolit şi el pentru o vreme. A doua zi dimi-

neața, cînd l-am scos de sub zăvor — n-a zis nici pîs! Se te-mea, pesemne, și părea tare rușinat. S-a pus pe lucru. M-am bucurat, m-am mai liniștit, dar n-a fost pentru multă vreme. Iar au început să-mi dispară bani din casă, tîrfa aia trimitea la prăvălie un băiat, și Vanea o aproviziona cu de toate! Ba îi trimitea zahăr, ba ceai, ba tutun... Azi o basma, mîine un săpun, tot ce-i pica în mîină... Parcă puteam să-l urmăresc cît e ziua de mare? Apoi a început să tragă la măsă, din ce în ce mai rău. Pînă la urmă, s-a săturat și de prăvălie: nici nu mai ședea acasă, trecea doar ca să mănînce și dispărea din nou, seară de seară se ducea la ea: lua o sticlă în buzunar și înainte marș! Iar eu nu mai pridideam de atîta treabă; din cîrciumă în prăvălie, din prăvălie în cîrciumă — și parcă-mi era și teamă să-i mai zic ceva. Se făcuse un derbedeu sadea. Întotdeauna fusese el băiat frumos — semăna cu mine leit: alb la față, gingaș ca o domnișoară, ochii luminoși, inteligenți, bine făcut, lat în umeri, părul castaniu ondulat... Dar acum i se buhăise mutra, părul des, nețeselat îi atîrna peste guler, ochii îi erau tulburi, hainele ponosite, se gîrbovise de spate și tăcea mîlc, uitîndu-se cruciș.

— Matală să nu mă scoți din țîțîni acum, că sînt în stare să fac o crimă!

Dar cînd se ametea, se muia de tot, rîdea din te miri ce, cădea pe gînduri, cînta din armonică „*Trecutul ce nu se întoarce*“, iar ochii îi erau plini de lacrimi. Mi-am dat seama că nu mai merge așa, trebuia să mă mărit cît mai repede. Tocmai voia cineva să pună la cale o vedere cu un văduv, avea și el o prăvălie, la marginea orașului. Om mai în etate, dar solvabil, avut. Tocmai ce-mi trebuia mie, tocmai ce căutam. Am încercat să aflu mai repede de la oameni de încredere cîte ceva despre viața lui: am văzut că nu avea nici un fel de angarale; trebuia să mă hotărăsc, să leg cunoștință cît mai repede. Ne văzusem doar la biserică o dată, pețitoarea a avut grijă. Trebuia acum găsit un prilej să ne putem vizita, să ticluim un fel de vedere. A venit dumnealui mai întîi la mine și s-a recomandat: „Lagutin, Nikolai Ivanîci, negustor“. „Îmi pare bine“, am zis. Vedeam că era un om minunat, cam scund, ce-i drept, cărunt de tot, dar plăcut, potolit, curățel, cuviincios. Se vedea că-i păstrător în viața lui, zicea lumea, nu rămăsese dator nimănui nici măcar un ban... După aceea, am făcut și eu un drum pînă la el, chipurile, cu o treabă. Făcea comerț de vinuri și avea o

prăvălie cu tot ce merge la vin, adică: slănină, șuncă, sardcle, scrumbii. Căsuța nu era mare, dar curată lună. Perdeluțe la ferestre, flori, podeaua măturată, cu toate că era holtei. Ordine și în curte. Ținca trei vaci, doi cai. O iapă de trei ani, cinci sute, zicea, i se oferise pe ea, dar n-a dat-o. Nu-mi puteam lua ochii de la iapa aceea — o frumusețe! Dumnealui chicotea încetișor, mergea cu pași mărunți alături de mine și tot povestea, parcă citea o listă de prețuri: aici asta, dincolo, aialtă..., „Păi, îmi spuneam eu, ce să mai stau pe gînduri, să despic firul în patru, trebuie încheiată înțelegerea și pace bună...”

Bunănteles, acu povestesc toate astea pe scurt. Dar pe vremea aceea, ce-am simțit, numai sufletul meu știa! Nu-mi încăpeam în piele de bucurie. Va să zică, tot mi-am văzut visul cu ochii, mi-am găsit pînă la urmă partida! Dar tăceam mîlc și tremuram toată de teamă să nu se spulbere speranța mea. Și, să vedeți, era gata-gata să se întîmple chiar așa, cît pe ce să se ducă pe copcă toate strădaniile mele. Iar pricina nici astăzi n-o pot înfățișa liniștit: pricina era ologul acela, și scumpul meu fecior! Ticlesem totul cum nu se poate mai bine, pe tăcute, încît credeam că nimeni pe lume habar n-are de planurile noastre. Cînd colo, am aflat că știe toată mahalaua despre noi doi, despre mine adică și Nikolai Ivanîci. Zvonul ajunsese, bunănteles, și la Samohvalovi; pesemne tot Polkaniha le șoptise, ceva. Atunci, dumnealui, ologul, adică, după cum am mai spus, s-a spînzurat. Adică: poftim, nu m-ai crezut, uite, am să ți-o fac așa, în ciudă! A bătut un cui în perete, deasupra patului, a legat de cui funia de la o căpățîină de zahăr, s-a strîns în laț și a alunecat din pat pe podea. De fapt, nu era mare lucru pentru așa ceva nici nu se cere cine știe ce deștep-tăciune! O dată, pe înserat, eram încă în prăvălie, dereticam pe ici-colo, cînd deodată acest: poc, poc — bătea cineva în oblonul casei! Mi s-a oprit inima în loc. Am ieșit fuga în prag — Polkaniha.

— Ce-i cu tine?

— Nikanor Matveici a dat ortul popii!

A trîntit aceste vorbe, apoi — stînga-împrejur, înapoi spre casă. Rămăsesem năucă, parcă-mi dăduse cineva cu leuca în cap. Nici nu mai știam ce fac — mi-am zvîrlit broboada pe umeri și — după ea. Polkaniha fugea, se poticnea, eu — după ea... Ce rușine, Dumnezeule! Fugeam, ca nebuna. Un singur lucru aveam în minte — s-a zis cu mine! Ce-i, de glumă?

Ce om fără minte, Dumnezeu să-l ierte! Ce nerușinare! M-am apropiat, gîfîind, de casa lor iar acolo, lume adunată ciopor, ca la foc. La intrarea din față — ușile date în lături, cine vrei și nu vrei dădea buzna înăuntru să caște gura. Din prostie, era cît pe-acî să mă bag și eu. Da mulțumesc lui Dumnezeu, deodată parcă m-a luminat cineva; m-am dezmeticit și am făcut cale întoarsă. Cred că numai asta mi-a fost scăparea, că altfel, l-aș fi văzut pe dracu. Și-ar fi adus aminte careva, poate chiar Polkaniha, din răzbunare, și-ar fi zis: „Iaca poftim, înălțimea-voastră, cine poartă întreaga vină! Ia luați-o la întrebări!“ Și gata! Pas de ieși, după aceea, din încurcătură! Se întîmplă uneori că omul, vorba aceea, nici usturoi n-a mîncat și nici gura nu-i miroase, dar totuși e luat frumos de coadă și băgat în sac... Cîte cazuri n-au fost!

L-au înmormîntat, bunînțele, și mi-a mai venit și mie inima la loc. Tocmai mă pregăteam de nuntă, mă grăbeam să-mi lichidez comerțul, să vînd ce se putea vinde, fără pierdere, cînd — deodată, altă belea pe capul meu! Și așa mă spetisem cu treburile, mă topeam — nu altceva — de căldură (în anul acela fuseseră niște călduri nemaipomenite, cu praf, cu vînt fierbinte, mai ales pe strada noastră, Gluhaia, cocotată pe dealuri), cînd m-am pomenit cu altă bombă: Nikolai Ivanîci s-a supărat. A trimis-o la mine pe pețitoarea noastră, aceea care ne aranjase vederea — o muiere cîinoasă la suflet, așa că nu m-aș fi mirat să-l fi stîrnit chiar ea, vulpoaica, pe Nikolai Ivanîci — să mă înștiințeze că amîină nunta taman pînă la întîi septembrie, că are niște treburi, chipurile, iar în legătură cu Vanea, cu fiu-meu, să mă socotesc mai bine în privința lui, să-l bag unde-oi ști, pentru că, zicea el, „în casa mea n-am să-l primesc pentru nimic în lume. O fi fiu-tău, o fi sînge din sîngele tău, dar m-ar duce la sapă de lemn și m-ar supăra.“ (E drept, neplăcută situație pentru el: nu era obișnuit omul cu buclucuri, nu făcuse nicicînd un scandal, se înțelege că se ferea să-și strice nervii; cum se enerva, îndată i se învălmășeau toate în cap, de nu mai putea să scoată o vorbă.) „Să facă ce-o ști și să se descotorosească de el“, așa zicea! Bine, bine, dar cum să fac și cum să mă descotorosesc? Băiatul, chiar lîngă maică-sa, își făcea de cap; iar printre străini, îmi ziceam, o s-o ia razna de tot. Totuși de descotorosit, tot va trebui să mă descotorosesc de el, n-am încotro. Că și eu mă istovisem cu el, de cînd se înhăitase cu Fenka: îl vrăjise, nu alta, cățeaua!

Ziua dormea, noaptea o ținea într-o beție, făcea din noapte zi. Cît am pătimit — nici nu pot spune! În așa hal mă adusesese, că mă topeam ca o luminare, nici lingura n-o mai puteam ține în mînă, tremuram toată. Cum se întuneca, mă așezam pe lavița din fața casei și așteptam să se întoarcă din tîrg, mă teameam să nu-l cotonogescă băieții din mahala. O dată era să-mi rup gîtul, nu alta — auzind zarvă mare și răcnete, alergasem pînă la marginea mahalalei, să văd dacă n-o fi tăbărit lumea pe el, și deodată m-am dus de-a rostogolul într-o rîpă.

Și așa, aflînd de hotărîrea asta a lui Nikolai Ivanîci, l-am chemat la mine pe Vanea: uite ce é, băiatul mamei, multă vreme te-am răbdat, dar văd că ești slab de înger și ți-ai pierdut capul de tot, m-ai făcut de rîsul mahalalei întregi. Te-ai învățat la lene și răsfaț și, la urma urmei ai ajuns un golan și un bețiv. Tu n-ai darul pe care îl am eu; de cîte ori n-am căzut la fund și iar am izbutit să mă ridic. Dar tu nu ești în stare să te pricopsești. Eu, vezi, mi-am cîștigat și cinstirea oamenilor, mi-am dobîndit și avere imobilă, mănînc și beau ca oamenii, nu-mi chinuiesc sufletul și, asta pentru că, de cînd mă știu, capul meu le conduce pe toate. Dar tu, mînă spartă ai fost, mînă spartă vrei să și rămii, așa se vede. Acu a venit vremea să nu mai stai povară pe umerii mei...

Tăcea, asculta, scurma cu degetele mușamaua de pe masă.

— Ce taci? l-am întrebat. Lasă mușamaua în pace, n-o mai scormoni, că nu tu ai cumpărat-o, și fă bine și răspunde-mi.

El tăcea mereu cu capul plecat în podea, numai buzele îi tremurau.

— Matale, mi-a zis, te măriți?

— Dacă mă mărit, ori ba, nu se știe, iar dacă mă mărit, apăi cu un om de treabă mă mărit, care dumnealui n-o să te primească în casă. Eu, frate, nu-s Fenka ta, nu sînt tîrfă.

Atunci a sărit, s-a smucit și a țipat:

— Nu faci matale nici cît degetul ei mic!

Ați auzit? A sărit, va să zică, a urlat ca din gură de șarpe, a trîntit ușa — și dus a fost. Iar eu, care nu eram de loc plîngăreață de felul meu, am izbucnit în lacrimi amare. Am plîns o zi, am plîns două — cînd îmi aduceam aminte ce vorbe a putut să-mi arunce, îmi curgeau lacrimile șiroaie. Boceam și un singur lucru nu-mi ieșea din minte: cît oi trăi n-am să-i iert jîgnirea, am să-l alung din casa mea... Dar el, ia-l de unde nu-i... Am aflat de la alții — chefuia la ihovnica lui, juca,

dănțuia, bea bănuții furați de la mine și mă amenința: tot am s-o potolesc eu, zicea, am s-o pîndesc pe stradă într-o seară și-i dau cu o piatră în cap. Ca să-și bată joc de mine, trimitea la prăvălia mea după cumpărături — ba turtă dulce cu mentă, ba scrumbii. Tremuram toată de ciudă, da mă țineam tare și-i vindeam marfa. Într-o zi, stăteam în prăvălie, cînd, deodată, a intrat chiar el, în carne și oase. Beat mort și o-un pachet de scrumbii în mînă — dimineața trecuse un țînc și cumpărase, bunînțeleș pe banii lui, patru bucăți; și cînd mi le-a trîntit odată pe tejghea!...

— Cum poți trimite dumneata, a urlat el, o porcărie ca asta clienților? Sînt împruțite, bune de aruncat la cîini!

Zbiera, își umfla nările, îmi căuta nod în papură.

— Nu face scandal aici, i-am zis, și nu urla, că nu eu fabric scrumbiile, eu le cumpăr în butoaie. Nu-ți place, nu hali, poftim, ia-ți banii înapoi.

— Dar dacă le mîncam și muream?

— N-auzi, porcule, că n-ai voie să țipi aici? Mie vrei să-mi comanzi? Cine ești tu de-ți permiți? Trebuie să vorbești cu respect și nu să dai buzna în casă străină.

L-am văzut că apucă, deodată, balanța cu arc de pe ladă și că şuieră printre dinți:

— Cînd te-oi pocni o dată în cap, rămii lată.

Și a zbughit-o din prăvălie. Iar eu am alunecat pe podea și așa am rămas; n-am mai fost în stare să mă ridic...

După aceea, am auzit că l-au burdușit într-o bună zi flăcăii din mahala! L-au adus mai mult mort decît viu, cu birja, acasă, era beat-mort, capul i se bălăbănea, părul năclăit de sînge, plin de praf, fără cizme, fără ceas — i le furaseră — haina nouă, toată numai fîșii, nici o bucată întregă de postav nu mai rămăsese din ea... Am stat, m-am tot socotit; de primit, l-am primit, ba chiar am plătit birjarul, dar în aceeași zi i-am trimis lui Nikolai Ivanîci salutări și am rugat să i se spună negreșit cum că să nu mai aibă nici o grijă — în ceea ce-l privește pe fecioru-meu, m-am hotărît: am să-l alung fără nici o milă, îndată după ce s-o trezi din beție. Dînsul tot cu salutări mi-a răspuns și mi-a trimis vorbă că-i foarte cuminte și deștept din partea mea, îmi mulțumește și are toată înțelegerea pentru mine... Iar peste două săptămîni a hotărît data nunții. Da...

Ei, și aici, să curm și povestea. Mai mult, de fapt, nici nu am ce să povestesc. Cu bărbatul ăsta al meu tare bine am mai trăit; mai rar așa înțelegere în ziua de azi. Cîte n-am îndurat pînă m-am văzut în raiul ăsta, nici nu pot să spun în vorbe! Dar, e adevărat, m-a răsplătit Domnul; de mai bine de douăzeci de ani trăiesc la adăpost de orice griji cu bătrînelul meu și știu că are cine să mă apere, că el numai la prima vedere e potolit! Bunînteles, că, din cînd în cînd, mi se strînge și mie inima de durere. Mai cu seamă în postul mare. „Bine ar fi să mor acum, îmi zic atunci, frumos și liniștit, că-n toate bisericile se citesc acatiste...” Și apoi, uneori, mi se face dor de Vanea. De douăzeci de ani — nici o veste de la el. O fi murit demult, și eu nici nu știu. Mi se făcuse chiar milă de el, cînd mi l-au adus atunci acasă. L-am tîrît în casă, l-am suit în pat și o zi întreagă a dormit buștean. Intram în odaie, îi ascultam răsuflarea, să văd dacă mai trăiește ori ba... Iar în odaie stăruia un miros urît, acru; iar el zăcea jumulit, sforăia și suspina într-una... Mi-era silă, dar și milă, să mă uit la el, că doar era sînge din sîngele meu! Mă uitam la el, ascultam și iară ieșeam din odaie. Și-mi era inima tare grea! Abia am putut să îmbuc ceva la cină, am strîns masa, am stins lumina... Nu se lipea somnul de mine și pace, stăteam întinsă și tremuram toată... Și era o noapte senină, frumoasă. Apoi am auzit cum s-a trezit și el. Tușea într-una, ieșea mereu în curte, trînteau ușa.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat.

— Burta, zicea el, mă doare.

După glas, simțeam că se frămînta și suferea.

— Bea niște ceai de pelin, i-am zis.

Am mai stat așa, întinsă, ba chiar am ațipit un pic, și am simțit deodată prin somn că venea tiptil cineva spre mine. Am sărit — era el!

— Mamă, mi-a zis, nu te teme de mine, pentru Dumnezeu!

Și a izbucnit în hohote de plîns. S-a așezat pe pat, mi-a luat mîinile, mi le-a sărutat, lacrimile îi curgeau șiroaie, se zguduia de-atîta plîns. Nu m-a răbdât inima, m-am pus și eu pe plîns. Mi-era milă, se înțelege, dar n-aveam ce-i face, era în joc soarta mea. Și-am văzut că și el își dădea seama de asta.

— De iertat, pot să te iert, i-am spus, da de făcut, vezi și tu, nimic nu se mai poate face! Pleacă, te rog, cât mai departe, undeva, nici măcar să nu mai aud de tine!

— Mamă, mi-a zis, de ce m-ai dus la pierzanie, ca și pe ologul acela, Nikanor Matveici?

Am văzut că omul nu era în toate mințile, așa că n-am mai stat să-l dezmint. A mai plîns cât a mai plîns, pe urmă, am văzut, s-a ridicat și a plecat. Dimineața, am vîrît capul în odaia unde dormea: nici urmă de el. Plecase, care va să zică, în zoriile zilei, de rușine, și parcă l-a înghițit pămîntul. Într-o vreme, am auzit c-ar fi stat la Zadonsk, pe lîngă mănăstirea de acolo; mai tîrziu, cică ar fi plecat spre Țarițin și, acolo, pòate că a și pierit... Dacă rost are să mai vorbesc despre asta — nu face decît să-mi zgîndăresc inima! E ca și cînd am bate apa-n piuă!

Iar ceea ce a zis el atunci despre Nikanor Matveici, găsesc că-i o prostie: doar nu m-am lăcomit la cine știe ce bani grei și nici nu i-am furat din buzunar. Își dădea și el seama că-i beteag și de multe ori se amăra. Îmi spunea, mi-aduc bine aminte:

— Soarta m-a făcut beteag, Nastia, și apucat din fire: ba sînt vesel, nici eu nu știu de ce, ca înaintea unei nenorociri, ba mă apucă urîtul, mai cu seamă vara, cînd e arșiță și praf — de-mi vine să-mi fac seama! Uite! am să mor, o să mă îngroape la țintirimul Ciorno-Slobodskoe, și pe mormîntul meu praful ăsta o să zboare peste gard o veșnicie!

— Ce să vă necăjiți pentru asta, Nikanor Matveici, că doar, dacă murim, nu mai simțim nimic.

— N-are a face, zicea el, că n-o să simțim nimic atunci; nenorocirea e că acuma, cât trăim aici, ne gîndim la asta...

E adevărat, era o plictiseală la noi în casă, la Samohvalovi, după-amiaza, cînd toată lumea își făcea somnul, iar vîntul aducea nori de praf! Iar ologul si-a curmat zilele, tot pe o arșiță cumplită, într-un ceas de liniște adîncă. Orașul nostru, ce-i drept, e tare plictisitor. Am fost, uite, nu de multă vreme la Tula: nici nu se compară!

Capri, noiembrie 1911

POVESTEA aceea a fost istorisită de Sverciok, curelarul, care, împreună cu un alt curelar, Vasili, a lucrat toată luna lui noiembrie la moșierul Remer.

Noiembrie se brodisese în anul acela mohorât și cu noroaie, iarna nu izbutea de fel să se stăpânească. Remer și tînăra lui nevastă, stabiliți de curînd la moșia părintească, se plictiseau, și iată că — din casa lor, cu obloanele bătute încă în cuie și zăvorîtă, avînd deocamdată o singură odaie locuibilă, jos la parter, în spatele colonadei — se duceau în vechea clădire ce adăpostise odinioară cancelaria moșiei, unde acum iernau păsările și erau instalați curelarii, argatul și bucătăreasa.

În seara din ajunul Intrării în Biserică² se stîrnise un viscol cu lapoviță. În camera spațioasă, cu tavanul jos, nevăruită cam demult, aerul era cald și umed. Duhnea a mahorcă, a lampă cu gaz, a clei de cizmărie, a lac, duhneau acru și bucățile de piele aruncate grămadă pe masa de lucru și pe podeaua plină de gunoaie, laolaltă cu tot soiul de scule, harnașamente noi și vechi, cioltare, ață de cizmărie și hamuri cu ornamente de metal. Dintr-o anexă a clădirii, cufundată în întuneric, venea mirosul greu al păsărilor, dar Sverciok și Vasili, care dormeau noaptea în această duhoare și cîte zece ore în șir, și tot acolo lucrau fără să-și dezdoaie spinările cît era ziua de lungă, erau, ca întotdeauna, foarte mulțumiți de adăpostul lor și îndeosebi de faptul că Remer nu se zgîrcea la lemne de foc. Apa picura mereu de pe pervazurile înguste ale ferestrelor, pe geamurile întunecate scînteia zăpada udă, vîscoasă. Curelarii lucrau cu rîvnă, iar bucătăreasa, o femeie scundă, îmbrăcată în cojoc și cu cizme bărbătești în picioare,

¹ Greierele,

² 21 noiembrie.

se odihnea pe un scaun dărăpănat la gura sobei încinse, după ce dîrdîise de frig o zi întreagă. Își încălzea spatele și, cu ochii țintă la flacăra lămpii, asculta vuietul vîntului ce zguduia în răstimpuri clădirea, zgomotul monoton făcut de Vasili în timp ce meșterea de zor la un ham și răsufarea bătrînească, parcă de copil totodată, a chelului Sverciok, care se războia cu o curea mai groasă, scoțîndu-și din cînd în cînd vîrfurile limbii și mișcîndu-l cu un aer preocupat.

Lampa de gaz era așezată pe marginea mesei, exact la mijloc între cei doi curelari, ca să vadă bine amîndoi, dar Vasili o trăgea mereu spre el cu o mîină vînjoasă, puternică, arsă de soare, avînd mîneca sumeasă pînă la cot. Toată atitudinea acestui om cu păr negru, semănînd a malaiez, ca și jocul mușchilor săi puternici sub cămașa subțire, cîndva roșie, acum cam jerpelită, vădeau forță și încredere în această forță; și se vedea bine că Sverciok, mărunțel cum era și, deși aparent vioi, dărîmat, ca mai toți oamenii de la curțile boierești, se cam teme de Vasili, care însă nu se teme niciodată de nimic. Vasili băgase de seamă cum stau lucrurile și, mai mult în glumă, ca să stîrnească rîsul celor din jur, își luase obiceiul să se răstească din cînd în cînd la Sverciok, care nu-i lua în nume de rău aceste glume.

Ținînd strîns între genunchii acoperiți de șorțul unsuros un ham nou, Vasili îl îmbrăca într-o piele groasă vopsită violet-închis, pe care cu o mîină o apuca zdravăn și o întindea pe un lemn cu ajutorul cleștelui, în timp ce cu cealaltă mîină scotea din gură țintele de aramă, vîrîndu-le în găurile făcute dinainte cu sula și apoi, dintr-o singură mișcare dibace, le fixa cu ciocanul. Își plecase jos de tot capul mare, tot numai cîrlionți negri, lucioși, prinși cu o curelușă, și muncea cu încordarea aceea plăcută rezultat al îndemînării, al unei forțe armonios dezvoltate, al talentului. Și Sverciok muncea încordat, dar era un alt fel de încordare. Găurea o fișie de piele groasă de culoare deschisă, ținînd-o și el între genunchi, peste șorț, mișcîndu-și într-una limba și răsucindu-și capul chel ca să-i cadă mai bine lumina; anevoie făcea găurile, anevoie nimerea cu acul în ele, deși după aceea trăgea ața și întărea capetele cu oarecare siguranță de meseriaș vechi și priceput.

Aplecată asupra hamului, fața lătăreață a lui Vasili, cu oasele obrazilor conturîndu-se sub pielea smeadă, gălbuie, unsuroasă parcă, cu niște peri negri, rari și aspri deasupra

colțului buzelor, era severă, încruntată, plină de importanță; cîtă vreme după obrazul aplecat al lui Sverciok nu-ți dădea seama decît cănu era lumină de ajuns și că-i vine greu. Era de două ori mai bătrîn decît Vasili și atît de scund, încît abia îi ajungea pînă la piept. Fie că ședea, fie că stătea în picioare, era aproape același lucru — avea picioarele scurte de tot, vîrîte în niște cizme scîlciate, cu carimbii moi de vechi ce erau. Umbla cu stîngăcie, gîrbovit, încît șorțul se ridica țeapăn, scoțîndu-i la iveală burta, o burtă scofîlcită, căzută, încinsă slab, ca la copii, asta tot de bătrînețe și ca urmare a herniei. Ochișorii lui negri, ca două măsline mici, aveau un aer copilăros, cu vagi licăriri șirete și ironice; avea bărbia adusă înainte, iar de pe buza de sus îi atîrnau două fuioare de mustață negre, subțiri, întotdeauna umede. În loc de „boierule“ spunea „boieule“, ori „și“ în loc de „și“. Sughița des, ștergîndu-și cu mîna mare, rece, cu degetul arătător noduros, nasu-i mic și pleoștit, cu o picătură străvezie atîrnîndu-i veșnic în vîrf. Mirosea a mahorcă, a piele și încă a ceva, înțepător, ca toți bătrînii.

Prin urletul viscolului, se auzi din tindă un bocănit de picioare, cineva se scutura de zăpadă, apoi niște uși trîntite. Aducînd cu ei o adiere proaspătă, plăcută, în odaie intrară Remer cu soția, plini de zăpadă, cu obraji uzi și cu fulgi scînteietori de nea în păr și pe haine. Barba roșcată a lui Remer și sprîncenele-i dese, atîrnînd deasupra ochilor serioși și vioi, gulerul lucios de astrahan al paltonului său mișos și căciula tot de astrahan, păreau sub podoaba fulgilor sclipitori, mai frumoase decît în realitate, ca și chipul gingaș, drăgălaș al soției lui, genele ei lungi și mătăsoase, ochii albaștri-cenușii și șalul pufos ce-i acoperea părul. Bucătăreasa voi să-i cedeze cucoanei scaunul dărăpănat pe care ședea, dar dînsa îi mulțumi cu blîndețe, o îndemnă să rămînă la locul ei și se așeză pe bancă, în celălalt colț al odăii, după ce dădu la o parte frîul cu zăbala ruptă, aruncat acolo; după aceea căscă ușor, își îndreptă umerii, zîmbi și rămase și ea cu ochii larg deschiși ațintiți asupra focului. Remer își aprinse o țigară și începu să măsoare în lung și în lat odaia, cu paltonul pe el, cu căciula pe cap. Ca întotdeauna, domnii intraseră numai pentru o clipă, prea era cald și greu mirositor aerul la curelari, dar pe urmă, ca de obicei, uitară să mai plece, obișnuindu-se și

cu duhoarea din odaie. Și atunci, cu totul pe neașteptate pentru toți cei de față, Sverciok își spuse povestea.

— Măi, măi, măi, șiret mai ești frățioare, sîsîi el, cînd Vasili, după ce dăduse din cap ca să-i salute pe boieri, trase iarăși lampa spre el. Nu-i frumos ce faci, că doar eu sînt oleacă mai bătrîn ca tine, adăugă apoi, sughițînd și ștergîndu-și nasul.

— Ce-e? strigă cu prefăcută mînie Vasili, încruntîndu-se. Ai vrea poate să ți se aprindă și un bec de gaz? Dacă ai chiorît, la azil cu tine.

Zîmbiră toți, pînă și cucoana, deși nu prea gusta asemenea glume, și toți își spuseră că, așa ca de obicei, Sverciok va trînti îndată ceva cu haz. De data asta însă, el doar își răsuci capul și își opri, ochii, oftînd, asupra geamurilor întunecate, negre, cu fulgi de nea lipiți pe ele. Apoi, cu mîna-imare, vînoasă, la care se vedeau încheieturile noduroase ale degetului mare și ale celui arătător, luă o sulă și o înfipse neîndemînic în pielea trandafirie, netăbăcită. Fiindcă observase privirea pe care o aruncase el pe fereastră, bucătăreasa își dădu în vileag temerile că, plecat la Cicerino să aducă un felcer pentru cai, bărbatu-său putea să degere pe drum, ori să se rătăcească. Deodată, prefăcîndu-se ocupat, Sverciok grăi blînd și trist:

— Da, frate, am chiorît... Vrei-nu vrei, chiorăști! Măcar să ajungi tu anii mei. Și să treci prin cîte am trecut eu! Dar n-ai să ajungi! Eu, uite, așa sînt de cînd lumea, cum mă vezi, de mirare cum de nu mi-am dat sufletul. Și doar am avut destul de tras, am trăit și aș mai trăi încă pe-atîta, dac-aș avea pentru ce. Eu, frățioare, aveam chiar foarte multă poftă de viață, cît timp mai era *interesantă* viața asta, și am trăit, va să zică, nu m-am lăsat răpus. Da puterea ta nu ți-o știm încă! Tinerețea are multe de învățat...

Vasili îl privi cu luare-aminte — cum îl priviră și boierii și bucătăreasa, mirați cu toții de tonul lui neobișnuit, în răstimpul de o clipă cît, în tăcerea ce se lăsase, se auzi limpede vîietul vîntului de-afară — și apoi îl întrebă serios:

— Ce tot mormăi acolo?

— Eu? îl întrebă Sverciok, înălțînd capul. Nu frate, eu nu mormăi. Mi-am adus aminte de fiu-meu. Ai auzit, cred, ce flăcău voinic a fost? Era mai ceva ca tine și uite, nu a putut să facă față la ce-am putut eu!

— A murit înghețat mi se pare, așa-i? întrebă Remer.

— L-am cunoscut, spuse Vasili și, cu nepăsarea cu care se vorbește despre un copil de față cu el, adăugă: Se zice că nici nu era fiul lui, al lui Sverciok. Vorba ceea, nu semăna nici cu mă-sa, nici cu tat-su, ci cu vecinul de peste drum.

— Asta-i altă socoteală, interveni Sverciok tot atît de firesc, s-ar putea să fie și așa, dar mă respecta ca pe un tată, să dea Dumnezeu ca ai tăi să te respecte așa. Și-apoi, nici n-am stat să scormonesc dacă-i sînt tată ori ba, dacă-i sîngele meu ori al unui străin... că deh, poate că sîngele-i unul și același la toți! Vorba-i că el mi-a fost poate mai drag decît zece fii buni la un loc. Dumneavoastră, conașule, și dumneavoastră, domniță, urmă el întorcînd capul spre moșier și nevastă-sa, și rostind deosebit de blînd cuvîntul „domniță”, fiți buni, și ascultați cum a fost, cum a murit el înghețat. Că doar o noapte întreagă l-am cărat în cîrcă.

— A fost un viscol mare? întrebă bucătăreasa.

— Nu, se lăsase ceata, o lămuri Sverciok.

— Cum adică, ceață? întrebă cucoana. E posibil să înghețe omul cînd e ceață afară? Și-apoi, de ce l-ai dus în cîrcă?

Sverciok îi zîmbi blînd.

— Hm! zise el. Păi dumneavoastră, domniță, nici nu vă puteți închipui, cum e în stare ceața să-l nenoroească pe om! L-am cărat, că prea mi-era milă, tot mă gîndeam c-am să i-l pot smulge morții. Așa s-au întîmplat lucrurile, începu el, rostogolind usor litera „r”, adresîndu-se numai cucoanei, fără să se uite la Remer și la Vasili. Asta a fost în ajun de Sfîntul Nicolae.

— E mult de-atunci? întrebă Remer.

— Păi, să tot fie cinci sau șase ani, răspunse Vasili în locul bătrînului, ascultîndu-l grav pe acesta și răsucindu-și o țigară.

Sverciok îi aruncă, în treacăt, o privire severă, de om bătrîn.

— Lasă-mă și pe mine să trag un fum, zise el, apoi își reluă firul povestirii: Lucram noi, domniță, la Ogniovka, la boierul Savici. El, fiu-meu, umbla totdeauna cu mine, unde mă duceam eu venea și el. Ei, și munceam noi, munceam de zor, țineam la oraș locuință, că după moartea mamă-si trăiam ca doi prieteni buni. Se apropie, în cele din urmă, ziua de Sfîntul

Nicolae. Trebuie, ne-am zis noi, să ne repezim pînă acasă, să ne mai primenim oleacă, prea erau toate pe noi într-un hal fără de hal. Ne pregătim cam pe înserat și nu băgăm de seamă că afară s-a lăsat un ger și, colac peste pupază, o ceață de nu se vedea nici satul de peste islaz, fără să mai spun ce pustietate era de jur împrejur, o casă nu întâlneai pe drum. Ne mai moșmondim noi, ne strîngem sculele în baia de aburi unde ne adăposteam după ce isprăveam treaba, bîjbîim, nu găsim nimic pe întuneric — era zgîrcit boierul, nu vedeai un muc de luminare de la dînsul — ne dăm seama că am zăbovit cam mult și, să mă credeți, m-a apucat deodată un urît, de nu m-a răbdat inima, și i-am spus băiatului: „Dragă pricetene, Maxim Ilici, ce-ar fi să nu mai plecăm, să așteptăm pînă dimineată?”

— Dumitale îți zice Ilia? îl întrebă cucoana, amintindu-și deodată că nu-i știa lui Sverciok numele.

— Ilia, îi răspunse blînd bătrînul și, sughițînd scurt, își frecă nasul. Ilia Kapitonovici. Dar fiu-meu tot Sverciok îmi zicea și, la fel cu acest Făt-Frumos de Vasil Stepanîci, mereu glumea și se obrăznicea cu mine. Ei, desigur și atunci tot în glumă strigă la mine: „Ce mai e și vorba asta? Ia mai taci matale!” Îmi trase căciula pînă peste urechi, și-o puse pe-a lui, se încinse cu cureaua, era tare frumos, domniță, vă spun adevărul adevărat! — luă bîta și, fără să mai întindă vorba, țuști pe ușă. Eu, după el... Mă uit, afară o ceață de nu vezi nimica, și s-a lăsat și noaptea, grădina conacului s-a îmbrăcat în promoroacă, toată-i numai căciuli cenușii, prin ceață pare ca un nor uriaș într-un asfințit de soare. Dar n-am ce-i face, nu-mi vine să-l supăr pe flăcăul meu. Tac, nu zic nimica. Trecem noi de islazuri, ne suim în vîrfurile dealului, privim înapoi, nu se mai văd ferestrele conacului. M-am întors cu spatele spre vînt — într-o clipă îmi pierdusem răsufierea în ceața aceea deasă pe care o purta vîntul prin văzduh. Frigul ne și pătrunse pînă la oase, și aveam niște cizme subțiri, și sumane pirpirii. Îi zic iarăși : „Of, Maxime, hai să ne-ntoarcem, nu te mai grozăvi!” El stă puțin pe gînduri... Dar, lucru știut, tinerețea-i tincrețe; de bună seamă știți și dumneavoastră, domniță. Cum să nu te arăți în fața celorlalți cît ești de viteaz? Pe dată se încruntă și o pornește mai departe. Intrăm în sat, bineînțeles aici vîntul suflă mai domol, în toate casele se văd lumini, tulburi, ce-i drept, dar, oricum,

îs case de oameni. Și-l aud că bombăne: „Ei, vezi? Ce tot tremurai? Uite, cînd mergi, e mai cald, doar la început ni s-a părut că-i tare ger... Ia nu mai rămîne în urmă, m-auzi, că acuși încep să te mîn din spate...” Nici nu putea fi vorba de căldură, domniță: toate sacalele din curți erau îmbrăcate cu un strat gros de promoroacă, toate răchitele se plecaseră grele, spre pămînt, acoperișurile nu se mai vedeau prin ceață și ger...

Treceam, de bună seamă, pe lîngă o așezare omenească, dar parcă luminile acelea făceau ceața și mai deasă. Îmi simt genele prinse de promoroacă, îngreuiate, ca la cai, iar ferestrele casei boierești — parcă nici n-au fost... Vorba ceea, o noapte năprasnică, curat o noapte de groază...

Vasili se încruntă, scoase fum pe nări și, întinzîndu-i lui Sverciok chiștocul, îi tăie vorba!

— Hei, mă, „de groază”, înfelul ăsta ai să isprăvești la paștele cailor. Spune mai regejor.

Și cu un aer preocupat răsuci hamul pe care-l ținea pe genunchi, cu gîndul să meșterească mai departe. Apucînd chiștocul cu vîrfurile degetelor lui afumate, Sverciok trase cu putere fumul în piept și căzu trist pe gînduri o clipă, ascultîndu-și parcă răsufierea ca de copil și șuieratul vîntului, de afară. Apoi răspunse sfios:

— Bine. Fie cum zici tu, am să povestesc mai pe scurt. Voiam numai să spun că ne-am rătăcit cum ieșirăm din sat. Noi, domniță, urmă el pe un ton hotărît, după ce-i aruncă cucoanei o privire și citi în ochii ei mila, simțind deodată, mai dureros, vechea lui suferință cu care se obișnuise parcă — de la o vreme pierdurăm, care va să zică, drumul. Cum am ieșit din sat și am nimerit în această beznă, în ceață, pe gerul acela cumplit, și am mers așa, o verstă poate, ne-am rătăcit. E acolo o coamă înaltă de deal, o luncă întinsă, de nu-i vezi capătul, rîpi care vin chiar pînă la marginea satului, iar deasupra lor se vede întotdeauna drumul; și iată că noi am întins-o pe acest drum, tot ziceam că mergem bine, cînd colo, o luasem mai la stînga, după urma nu știu cui, spre rîpele dinspre Bibikovo, va să zică. Da, și urma asta, ca un făcut, am pierdut-o și pe ea, și de-acolo am început să frămîntăm zăpada, după vînt, cum se nimerea. Apăi, domniță, asta-i poveste veche, cine nu s-a rătăcit vreodată? Toți se rătăcesc, eu însă am vrut să vă spun prin ce chin am trecut în noaptea aceea!

Ce să mai vorbim, o băgasem pe mîneacă, eram tare speriat. După ce ne-am învîrtit așa, vreo două-trei ceasuri, sleiți, cu răsuflarea tăiată, înghețați bocnă și năuciți de vînt, și am văzut că e de rău, că sîntem pierduți, în așa hal m-am speriat, încît, vă spun, simțeam ca niște ace de foc înțepîndu-mi mîinile și picioarele. Fiecăruia, de bună seamă, îi e scumpă viața lui, numai că mie nici prin cap nu-mi trecea ce-o să fie după aceea, cum o să mă pedepsească Cel-de-Sus! Gîndeam, se înțelege, că întîi îmi va veni sfîrșitul, că doară abia se ține sufletul în mine, după cum binevoiți să vedeți și dumneavoastră, și cînd m-am pomenit că eu sînt viu, stau pe picioarele mele, pe cînd el s-a și lăsat jos, în zăpadă, cînd l-am văzut...

Ultimele cuvinte le rosti strigînd, apoi se uită la bucătăreasa care plîngea încetișor și, deodată, clipind des, schimonosindu-și sprîncenele, buzele și falca de jos care începuse să-i tremure, se apucă să-și caute, grăbit, punga cu tutun. Supărat, Vasili i-o virî în mînă pe-a lui și, răsucindu-și cu mîinile tremurătoare țigara, cu lacrimile picurîndu-i în tutun, Sverciok vorbi iar, de data aceasta pe un ton nou, măsurat, ferm, răspicat:

— Scumpa mea domniță, era la noi un moșier, conu Ilin, în toată gubernia nu aflai altul mai cînos față de noi, oamenii de pe moșii, apăi și dumnealui tot degerat a murit, l-au găsit la doi pași de marginea orașului, zăcea în sanie, acoperit de zăpadă, țeapăn de mult, pînă și gura o avea plină de gheață, iar alături, viu și nevătămat cîinele, prepelicarul lui la care ținea ca la ochii din cap; stătea și tremura ca varga, învelit în șuba de raton: dumnealui, ticălosul, își scosese șuba și-l acoperise pe cățel, va să zică, și a murit înghețat, și a murit și vizitiul, și toți caii troicii au înghețat cu capul proptit pe hulube... Și aici, la mine, nu era vorba de un cățel, ci de băiatul meu, prietenul meu drag! Da, domniță! Ce puteam scoate de pe mine să-l învelesc? Sumanul acela? Da era leat cu mine sumanul, al lui era mult mai călduros... Și nici chiar cu o șubă nu l-aș fi putut ajuta! Chiar dacă scoateai cămașa de pe tine nu-l puteai scăpa, puteai să țiți în gura mare să răsune toată lumea, nu te-ar fi auzit nimeni. În curînd, îl apucase și pe el teama, mai abitîr ca pe mine, și de-aici ni s-a tras nouă pierzania. Cum am pierdut urma aceea, începu flăcăul să se frămînte. Întîi, țița încetișor, clănțănea din dinți și pufăia pe nas; asta după ce vîntul înghețat ne-a

pătruns pînă la măruntaie; apoi începu parcă să-și piardă mințile. „Stai! Zbier o dată la el. Pentru numele lui Hristos, oprește-te, hai să stăm oleacă, să ne adunăm gîndurile!” Tace, nu-mi răspunde. Îl trag de mîneacă, zbier iarăși... Tace, nu scoate o vorbă! Fie că nu pricepe, fie că nu m-aude. De jur împrejur o beznă de nepătruns, mîinile și picioarele ne sînt țepe, gerul mi-a prins fața, buzele parcă nici nu le mai am, doar falca goală, și nu mai știi ce-i cu tine, nu vezi nimica. Vîntul șuieră în urechi hărțuind negura ceea, iar băiatul meu se învîrtește, se zbuciumă și nu mă mai ascultă de fel. Alerg, înghit ceață, mă scufund în zăpadă pînă la brîu... În fiecare clipă, mă tem să nu-l pierd din vedere... Cînd, deodată, buf! Ne prăvălim undeva, ne rostogolim și ne înfundăm în zăpadă... Și îmi dau euseama că sîntem pe fundul unei rîpe. Am tăcut cît am tăcut, ne-am tras sufletul și deodată zice el către mine: „Unde sîntem, tată? Astea nu-s rîpele dinspre Bibikovo? Ei, șezi, șezi, hai să ne odihnim. Să ieșim numai de-aici și ne ducem drept înapoi. Acum mi-a venit mintea la cap. Nu te teme matale, nu te teme, te scot eu unde trebuie.” Dar glasul îi sună ciudat, nu-i glas de om în toate mințile. Parcă taie vorbele cu toroipanul... Și atunci mi-am dat seama că sîntem pierduti. Ieșim noi din rîpă, o pornim iar, și iar ne pierdem capul... Frămîntăm, frămîntăm de zor zăpada încă două ceasuri încheiate, nimerim într-un stejăriș și, cum am dat de el, am priceput că sîntem la zece verste depărtare de Ogniovka, în mijlocul cîmpului pustiu și atunci îl văd că se așază deodată jos, pe zăpadă, și-mi zice: „Sverciok, rămîi cu bine!” „Stai, mă, cum vine asta, rămîi cu bine? Vino-ți în fire, Maxime!” Degeaba, s-a lăsat în zăpadă și-a amuțit. E lung cîntecul ca să-l zici pînă la capăt, domniță! zise deodată Sverciok, iarăși cu glas răsunător, mișcîndu-și sprîncenele. Cînd l-am auzit, mi-a pierit frica, de parcă mi-ar fi luat-o cu mîna. Cum s-a lăsat el jos, odată m-a pălit gîndul: „A-a, îmi zic, vorba e că acum nu am timp să mor”. Îi sărut mîinile, mă rog de el: „Țin-te un pic, încă un pic, nu ședea jos, nu te lăsa pradă somnului ăstuia de moarte, că mergem amîndoi, sprijină-te de mine.” Ți-ai găsit. Cade jos, și pace! Și eu simt că mi-aș da bucuros duhul de spaimă, dar nu mai pot... așa e *setuația*... Și după ce s-a sfîrșit el, a amuțit de tot, s-a făcut greu, țeapăn, rece ca gheața, l-am luat în cîrcă pe bărbatul ăsta cît muntele, l-am prins de picioare și m-am tot

dus cu el înainte. Nu, îmi ziceam eu, stai, nu merge așa, nu ți-l dau, și mort cum e am să-l car, așa, în spinare, și-o sută de nopți!“ Alerg, mă împotmolesc în zăpadă și-mi încremenește sufletul în mine, atât de grea-i povara mea; când îi simt capul, rece — căciula îi căzuse de mult — cum se tot freacă de umărul meu și îmi atinge urechea, mi se ridică părul măciucă de groază. Dar alerg, alerg într-una și răcnesc: „Ba nu, nu ți-l dau, și nu-i vremea acum să mor nici eu!“ Mă gîndeam eu, domniță, zise apoi Sverciok cu glasul dintr-o dată frînt și începu să plîngă și să-și șteargă ochii cu mîneca, tot căutînd un locșor mai curat, mai aproape de umăr, mă gîndeam... ajung cu el în sat... poate se dezgheață, am să-l frec bine, am să-l încălzesc și o să-și vină în fire...

Într-un târziu, după ce Sverciok se liniște și-și aținti ochii înroșiți într-un punct în fața sa, cînd cucoana și bucătăreasa își șterseră lacrimile și oftară, ușurate, Vasili spuse grav:

— Degeaba am vrut să-ți tai vorba. Tare frumos povestești. Nici nu mă așteptam de la tine.

— Aia-i, îi răspunse Sverciok tot atât de grav și de simplu. Despre asta, frate, o noaptea întreagă poți să tot povestești, și nu ajungi să spui totul.

— Și cîți ani avea? îl întrebă Remer, privind pieziș spre nevestă-sa care, cu ochii zvîntați de lacrimi, zîmbea blînd, și se gîndi, îngrijorat, ca nu cumva toate acestea să-i facă rău în starea ei.

— Mergea pe douăzeci și cinci, răspunse Sverciok.

— Și alți copii n-ai mai avut? îl întrebă, sfioasă, cucoana.

— Nu, n-am avut...

— Eu am șapte, făcu Vasili, încruntîndu-se. Izba-i mică — doi pași încolo, doi încoace, iar ei sînt o droaie. Nu-s cine știe ce fericire nici copiii. Pentru de-alde noi, cu cît mori mai curînd, se vede treaba, cu atât e mai bine.

Sverciok rămase pe gînduri.

— Ei, asta nu-i după voia noastră, îi răspunse el apoi, și mai simplu, mai grav, și mai trist, punînd din nou mîna pe scule. Dacă nu mi-ar fi degerat feciorul, mie, frate, nici o moarte nu mi-ar fi venit de hac.

Soții Remer schimbară priviri între ei și, încbeindu-și hainele, se ridicară să plece. Dar mai zăboviră încă multă vreme, în picioare, ascultînd răspunsurile lui Sverciok la întrebările bucătăresei; dacă a izbutit el să-și ducă băiatul pînă-n sat,

și cum s-au terminat toate. Sverciok ajunsese cu băiatul mort, dar nu în sat, ci pînă la calea ferată, unde a căzut, poticnindu-se de șine. Îi degeraseră mîinile și picioarele, era gata-gata să-și piardă cunoștința. Se luminase de ziuă, viscolul nu slăbea nici un pic, totul era alb, iar el ședea în mijlocul stepei și se uita cum îi troienește zăpada fiul mort, cum îi acoperă mustața rară și îi umple urechile albe. L-au ridicat într-un tîrziu însoțitorii unui tren de marfă care venea dinspre Balașovo.

— Mare minune, zise în încheiere bucătăreasa, cînd Sverciok își sfîrși povestea, nu pot pricepe de fel cum de n-ai înghețat și matala în noaptea aia cumplită?

— Nu mi-a ars mie, maică, de-așa ceva, îi răspunse el cu gîndul dus aiurea, bîjbîind pe masă după ceva, printre bucățile de piele. De fel nu mi-a ars.

Capri, 30 noiembrie, 1911

I

CERUL era argintiu de atîta puzderie de stele, în spatele grădinii, dincolo de arie, se întindea cîmpul întunecat, în zarea senină se profila limpede moara neagră cu cele două aripi întinse ca niște coarne. Stelele scînteiau, tremurau, adeseori spintecau cerul, lăsînd în urmă dîre verzui, grădina fremăta din timp în timp și se lăsase un frig de toamnă. De la moară, dinspre cîmpia lină, de pe miriștea pustie sufla un vînt puternic.

Lucrătorii cinaseră pe săturate, era zi de sărbătoare — Adormirea Maicii Domnului — și fumaseră cu lăcomie, cît ținuse drumul prin grădină, spre arie. Cu sumanele aruncate peste cojoace, se duceau să doarmă acolo pentru a păzi grămezile de grîne. În urma lor, ducînd o pernă, venea un licean înalt și alergau trei ogari albi. Pe arie, în bătaia vîntului cam rece, mirosea plăcut a pleavă, a paie proaspete de secară. Se întinseră cu toții comod în șira cea mai mare, mai aproape de grămezile de grîne și de șopron. După ce făcură tărăboi și se foiră la picioarele lor, cîinii se potoliră și ei.

Deasupra capetelor lor licărea slab Calea-Lactee, albă, largă, despărțindu-se în două brațe lăptoase, transparente, și plină de un șuvoi de stele mărunte. În paie era liniște și cald; dar prin răchitelc ce se înălțau întunecate de-a lungul grădinii, în stînga, răzbătea mereu, neliniștit, și se apropia cu un zgomot surd, din ce în ce mai mare, vîntul dușmănos de nord-est. O adiere răcoroasă și un miros greu, venind dinspre șire, atingeau fețele și mîinile oamenilor. Iar pe bolta cerului, dincolo de petele învălmășite, întunecate, ale răchitelor în freamăt, scînteiau, licăreau diamante reci, se aprindeau luminile multicolore ale *Capellei*.

După ce s-au întins pe paie, au căscat cît au căscat, apoi au închis ochii. Vîntul făcea să foșnească adormitor paiele

tepoase de deasupra lor. Dar îndată ce adierea răcoroasă le atinse fețele, simțiră cu toții că nu le este somn; dormiseră după-amiază. Numai liceanul pica de somn. Dar cu toată toropeala dulce ce-l cuprinsese, nu putea să adoarmă de purici. Începu să se scarpine, se gîdea la fetele din sat, la văduva cu care, prin intermediul argatului Pașka, își pierduse astă-vară virginitatea, și așa îi pieri somnul.

Era un adolescent sfrijit, stîngaci, cu un ten gingaș și atît de alb că nu-l prindea de loc soarele; avea ochii albaștri și mărul lui Adam proeminent. Toată vara fusese împreună cu lucrătorii: întîi cărase băligar, apoi snopii, ridicase șirele de paie; fuma mahorcă, imita graiul mujicilor și purtarea lor grosolană față de fetele din sat, care — luîndu-l în rîs, prietenește — îl întîmpinau cu strigătul: „Vereteonkin, Vereteonkin!“¹, o poreclă prostescă, născocită de Ivan, care fusese aruncător de snopi la treieriș. Își petrecea nopțile ba pe arie, ba în grajd; săptămîni în șir nu-și schimba rufăria și hainele de dril de pe el, nu-și scotea cizmele date cu catran și, astfel neobișnuit să poarte obiele, își rosese picioarele pînă la sînge, și avea toți nasturii lipsă la mantaua de vară, pătată cu unsoare de roți și cu băligar.

— Își face de cap! spunea despre el maică-sa, cu o tristă duioșie, încîntată chiar de defectele lui fiu-său. Bineînțeles o să se îndrepte, o să prindă puteri mai tîrziu, dar uitați-vă acum la el: ce purcel lăptos, nici măcar pe gît nu se spală, zicea ea musafirilor, cu zîmbet pe buze, zbirlindu-i lațele moi, castanii, căutînd să ajungă la zulufii gingași, ca ai unei fete, care i se cîrlionțau la ceafă, pe gîtul negricios, parcă desprins de restul trupului alb care i se întrezărea sub gulerul cămășii, de vertebrele care i se profilau sub pielea netedă, subțire. Posomorît, el își răsuca capul sub mîna care-l mîngîia, se încrunta, se înroșea. Creștea văzînd cu ochii, umbla gîrbovit cu gîndul aiurea, umbla parcă pe două cărări, cu mișcări greoaie. Mîncă încă floare de tei și cleiul de pe scoarța de vișin, în buzunarul pantalonilor de dril purta, pe furiș acum, o praștie de tras în vrăbii, dar ar fi murit de rușine dacă i-ar fi descoperit-o cineva; de aceea își ținea tot timpul mîinile în buzunar. Încă în iarnă se mai jucase cu Lilia de-a pieile roșii. Dar o dată cu primăvara, cînd pe toate străzile orașului șiroiau

¹ De la *vetereno* — fus.

pîrîiaşe tremurătoare, strălucind orbitor, cînd pervazurile albe din sălile de clasă ardeau parcă în lumina soarelui, cînd iumul albăstrui din cancelaria profesorilor plutea într-o pulbere însorită, iar pisica directorului pîndea primii cintezei în grădina liceului, plină încă de zăpadă argintie, i se păruse că s-a îndrăgostit de Iuşkova, o elevă micuţă, subţirică, serioasă şi silitoare, se împrietenise cu elevul Simaşko dintr-a şasea — un băiat cu ochelari — şi hotărîse să-şi dedice vacanţa studiului. Vara însă planurile lui de a studia fură uitate, iar el a luat o altă hotărîre — să studieze viaţa poporului, hotărîre care se transformă în curînd într-o pasiune pentru ţărani.

În seara aceea de sărbătoare, liceanul pica de somn încă înainte de cină. Seara, în fiecare zi, cînd capul înceţoşat îi cădea în piept de oboseală, de discuţiile cu lucrătorii şi de rolul de bărbat în toată firea pe care-l juca, el se întorcea la copilărie: ar fi vrut să se joace cu Lilia, să viseze — înainte de a adormi — nişte ţări îndepărtate şi necunoscute, nişte fapte extraordinare — semne ale pasiunii şi abnegaţiei, la viaţa lui Livingstone¹, a lui Becker², nu a *ţărănilor* Naumov³ şi Nefedov⁴, pe care îşi dăduse lui Simaşko cuvîntul de onoare că-i va citi; ar fi vrut să doarmă acasă măcar o noapte, să întîrzie în pat pînă la răsăritul soarelui, să nu se scoale în rîcoarea zorilor de zi, cînd pînă şi cîinii cască şi se întind somnoroşi... Dar fata în casă intrase în odaia lui să-i spună că lucrătorii au şi plecat la arie. Fără să ia în seamă strigătele mamei, liceanul îşi aruncase pe umeri mantaua cu gaică desprinsă, îşi pusese şapca pe cap, smulsese din mîinile fetei perna pregătită pentru el, iar pe alee îi şi ajunsese din urmă pe lucrători. Umbla, clătînîndu-se încă de somn, ţinînd perna de un colţ, şi abia ajunse la şira de paie şi se vîrî sub şuba veche de raton, că şi începu să plutească parcă, scufundîndu-se într-o beznă

¹ David Livingstone (1813—1873), explorator englez, cercetător al Africii, misionar.

² Johann Filip Becker (1809—1886), militant al mişcării muncitoreşti germane. Ia parte la revoluţia germană (1848—1849). Participă la înfiinţarea Internaţionalei I (1864), fiind un susţinător activ al lui K. Marx.

³ Nikolai Ivanovici Naumov (1838—1901), scriitor rus, autor de schiţe şi povestiri în care zugrăveşte satul, în special satul siberian după desfiinţarea iobăgiei. În creaţia sa literară se întrevăd concepţii narodniciste.

⁴ Filip Deomidovici Nefedov (1838—1902), scriitor rus. Autor de povestiri din viaţa ţăranilor. În ultimii ani ai vieţii, s-a ocupat de etnografie şi antropologie.

neagră și dulce. Dar simți îndată niște arsuri ca de foc: îl pișcau puricii mărunți care săreau din blana cîinilor, apoi lucrătorii începură să schimbe cîte o vorbă între ei.

Erau cinci: Homut, un bătrîn blajin și pletos, Kiriuşka, un flăcău schiop, cu ochii spălăciți, supus, care avea slăbiciunea pe care o au băieții la o anumită vîrstă, lucru pe care-l știa toată lumea și care-l silea pe Kiriuşka să fie și mai supus, să îndure în tăcere batjocurile pentru piciorul său scurt, îndoit din genunchi. Mai erau Pașka, un țăran de douăzeci și patru ani, frumos, înșurat de puțină vreme, Fedot, un mujic în vîrstă, venit de departe, de undeva de pe lîngă Lebediani, căruia i se zicea Flămîndul, și Ivan, un prostănac și jumătate, care se socotea grozav de deștept, șiret, necruțat și ironic. Lui Ivan îi plăcea să lucreze numai la mașini, disprețuia orice altă muncă, purta o salopetă albastră, și le împuiase capul tuturor că e un mecanic înnăscut, deși toată lumea știa că nu se pricepe nici măcar la mecanismul simplu al unei vînturători. Își îngusta într-una ochisorii lui întunecați, ironici, își strîngea buzele subțiri, ținîndu-și luleaua între dinți, tăcea semnificativ; cînd vorbea, o făcea numai ca să atace pe cineva cu vreo observație sau vreo poreclă; își bătea joc de toate, de deșteptăciune și de prostie, de naivitate și de viclenie, de necaz și de veselie, de maică-sa și de Dumnezeu, de boieri și de mujici. Dădea oamenilor porecle stupide și fără nici o noimă, dar le pronunța cu un aer misterios, încît toată lumea avea impresia că au tîlc, că sînt foarte potrivite și usturătoare. Nu se cruța nici pe sine însuși, își zicea „Rogojkin”¹. Scăpase o dată vorba asta în legătură cu sine însuși, atît de nimerit, cu atîta răutate și făcînd o anumită aluzie, încît toți cei de față se prăpădiseră de rîs, iar după aceea nici nu i-au mai spus altfel decît Rogojkin. La fel îl botezase o dată pe licean, dîndu-i o poreclă cu totul aiurită: Veretecnkin.

Pe toți acești oameni, liceanul — după cum se gîndea el — îi cunoscuse bine în cursul verii, se atașase de fiecare într-un fel, chiar și de Ivan care își bătea joc de el; de la toți învățase cîte ceva, prinzînd ceva din graiul lor, care nu semăna de loc — după cum constată el — cu acela al țăranilor din literatură, din concluziile lor neașteptate, uimitoare, dar solide, din înțelepciunea lor bătrînească și lipsită de surprize, din

¹ De la *rogoja* — *rogojină*.

brutalitatea și bunătatea lor, din forța cu care munceau și din aversiunea față de muncă. Și dacă, așa din întâmplare, în noaptea aceea nu s-ar fi încins între lucrători o discuție aprinsă și lungă, liceanul, plecînd la oraș după terminarea vacanței și uitînd în vara următoare pasiunea lui pentru viața țărănilor, ar fi crezut că pînă la sfîrșitul zilelor sale că a reușit să cunoască de minune poporul rus.

Cel care a deschis vorba a fost bătrînul: stătea întins lîngă licean și se scărpină mai înverșunat decît ceilalți.

— Ce-i, domnișorule, te supără tare? îl întrebă el. Mare pacoste — puricii ăștia, adevărat blestem pe capul omului! adăugă el, folosind cuvîntul pacoste cu ajutorul căruia își caracteriza mereu viața, cu toate greutățile și necazurile ei.

— Nu mai pot, răspunse liceanul. Ai văzut că nu se ating de muieri și de fete? Or, tocmai pe ele s-ar cădea să le piște.

— Mai cu seamă că ele nu poartă nădragi, întări nepăsător bătrînul, răsucindu-se într-una în paie. Răspîndea un miros înțepător, de trup necspălat de zile întregi și de cojoc afumat în casă țărănească fără horn.

Ceilalți tăceau. De obicei, schimbau cîte o glumă înainte de a adormi, îl întrebau pe Pașka despre viața lui conjugală, iar acesta răspundea cu o nerușinare atît de senină și de hazoasă, că pînă și liceanul, care-l admira și nu-și putea dezlipi ochii de pe fața lui isteată și vioaie, se necăjea: cum poate vorbi un bărbat în halul ăsta despre tînăra lui nevastă?! Dar de data aceasta nimeni nu-i puse lui Pașka nici o întrebare, iar liceanul era gata s-o facă el, ca să-și ațîțe și mai mult imaginația otrăvită, o dată pentru totdeauna, de văduva cu pricina, și să audă din nou glasul îngîmfat al lui Pașka, cînd, deodată, acesta își întinse mădularele, se ridică în capul oaselor și se apucă să-și răsucescă o țigară. Bătrînul își înălță ochii și clătină din cap.

— Of, ai să dai foc arici, feciorule! zise el.

— O să arunc vina pe domnișorul, răspunse Pașka, cam răgușit, apoi își dresă glasul și izbucni în rîs. Că și dumnealui fumează mereu. Ciudată noapte, domnișorule, urmă el, schimbînd tonul, devenind deodată serios și adresîndu-se liceanului. Știi ce lipsește în noaptea asta? Luna.

Se simțea că vrea să povestească ceva. Într-adevăr, cîpă ce tăcu un timp, așteptînd un răspuns care nu venea, întrebă deodată:

— Domnișorul, dormi? Cît o fi ceasul?

Liceanul se ridică, scoase din buzunarul pantalonilor un ceas de argint și-l cercetă la lumina stelelor.

— Zece și jumătate, anunță el, stînd încovoiat.

— Eram sigur, încuviință Pașka, vesel și plin de convingere, aprinzîndu-și țigara de la un chibrit puturos, care pîlpiia în palmele lui făcute căuș. Taman pe vremea asta, anul trecut, am omorît un om.

Liceanul își îndreptă dintr-o dată spinarea, își lăsă brațele de-a lungul trupului și parcă rămase încremenit așa tot timpul cît dură discuția. Din cînd în cînd, ce-i drept, i se auzea glasul, dar parcă vorbea altcineva în locul lui. Apoi, simți un tremur lăuntric, mărunț și rece, și neputința de a-și stăvili rîsul, un rîs întretăiat, stupid, iar obrazul începu să-i ardă ca focul.

II

Ivan, ca întotdeauna, tăcea — o tăcere plină de subînțelesuri. Pe Kiriușka nu-l interesa de fel ce vorbesc ceilalți; stătea întins cu gîndul la ale lui, la armonică — visul lui cel mai drag era să-și cumpere o armonică. Multă vreme rămase tăcut și Fedot, un țaran vînjos, turtit parcă. Acum se ridicase, sprijinindu-se în cot. La începutul verii, Fedot li se păruse celorlalți un străin, pentru că purta o cojoacă scurtă, fără talie, fără crețuri, în felul celor pe care le poartă tătarii din Kazan. Chiar și liceanul se uita la el ca la un străin. Pe cît îi plăcea firea liniștită, voioasă a lui Pașka, iscusința lui, fața lui pîrlită de soare, pe atît îi displăcea fața lui Fedot, liniștită și ea, dar fără nici o expresie, de un cenușiu-pămîntiu, zbîrcită, cu mustățile rare, întotdeauna umede de salivă și de pipa pe care o ținea între dinți, cu buzele mari, răsfrînte, albicioase, crăpate de vînt. Fedot asculta cu luare-aminte, dar fără a adăuga nici o vorbă la povestirea lui Pașka; tușea doar încet și sec, ca un ofticos, și scuipa în paie. La început, numai bătrînul și liceanul uluit susținură discuția.

— Ia nu mai minți, zise nepăsător bătrînul, auzind declarația lăudăroasă a lui Pașka. Pe cine ai putut tu să omori. Și unde?

— Să-mi sară ochii, dacă mint! izbucni Pașka; întorcându-se spre bătrîn. Se împlinște anul, de cînd l-am omorît. Taman de Adormirea Maicii Domnului. S-a scris despre asta în toate gazetele și-n ordinul pe regiment s-a spus.

— Da unde l-ai omorît?

— Păi, în Caucaz, la Zuhdeni! Zău așa! Acu de ce să mint, nu l-am omorît numai eu, a tras și Kozlov în el, unul de-al nostru, de prin părțile Elețului; și nu numai eu am fost firitisit; comandantul diviziei, bineînțeles, i-a mulțumit și lui, în fața frontului, și ne-a răsplătit cu cîte o rublă de căciulă; numai că știu, așa cum te văd și mă vezi, că eu l-am trimis pe lumea ailaltă.

— Pe cine? întrebă liceanul.

— Păi, pe *arestant*, pe *gruzintul* ăla.

— Stai, îl opri bătrînul, povestește ca lumea, ia-o de la cap. Unde erați cantonați?

— Iar o ține una și bună! izbucni Pașka, prefăcîndu-se în ciudat. Ce om sucit, nu crede o vorbă din ce-i spun! Eram cantonați la Novîie Seneaki...

— Cînosce, interveni bătrînul. Și noi am stat acolo opșpe zile.

— Ei vezi, care va să zică, nu-s palavre, și-ți pot spune de-a fir-a-păr cum s-au petrecut toate astea. Noi, frate, am stat acolo, nu opșpe zile, ci un an întreg și șapte luni, iar pe *arestanții* ăștia am fost puși să-i însoțim pînă la Zuhdeni. *Arestanții* ăștia erau taman cei mai mari răufăcători, niște răzvrătiți, și pe toți, adică zece capete cîți erau, i-au prins în munți și ni i-au adus nouă...

— Stai puțin, îl întrerupse liceanul, parcă îmi spuncai că, pentru nimic în lume, n-ai fi tras în răzvrătiți, că mai degrabă l-ai fi împușcat pe ofițerul care ți-ar da ordin să tragi în ei!

— Nici pe taică-meu, care m-a făcut, nu-l icrt, cînd e la adică, ripostă Pașka, aruncînd o privire spre licean și întorcîndu-se din nou spre bătrîn. Poate că nici cu atîta nu l-aș fi atins, dacă el nu și-ar fi pus în gînd să ne ducă la pierzanie, că el a umblat cu șiretlicuri, și puteam să luăm din pricina lui un an de muncă silnică, cînd-colo am fost firitisiți, că ne-am dovedit ceva mai deștepți decît el. Ascultă ce-ți spun, zise el, adresîndu-se parcă numai bătrînului. Noi, ăi din escortă, ne-am purtat cu ei cînstit, frumos. Nu

ne-am bătut joc de ei, nici gînd să-i lovim sau să-i mînăm din urmă cu patul puştii... Dar unul dintre ei, slab, piper-nicit, se tot tîra şi se plîngea de burtă, se cerea mereu să-şi facă nevoile. Abia mai zdrangănea din lanţuri. Pînă la urmă, s-a apropiat de mai-marele nostru: „îngăduiţi să mă întind în căruţă“. Şi i s-a îngăduit, ca unui om cuminte. Ajungeam la Zuhdeni. Era o noapte întunecoasă şi cu ploaie. Îi aşezăm la intrare, îi păzim, fiştecare din noi, adică, cu un mic felinar în mîna, iar mai-marele nostru se duce înăuntru să controleze gratiile de la ferestre: adică, dacă sînt întregi, dacă nu au fost cumva pilitе cu vreun ferăstrău...

— Neapărat, încuviinţă bătrînul. Trebuie, după lege, ca tot ce ieşi în primire să fie în bună regulă.

— Păi, despre asta e vorba, întări Paşka, cercetînd din nou, cu mîinile făcute căuş, un chibrit aprins. Uite, se vede că matalе cunoşti toate astea, şi-i place omului să-ţi povestească. Ei, şi s-a dus ăl mai mare, s-a uitat peste tot, iar noi stăteam proţăpiţi, picam de somn nu alta, cînd, deodată *gruzintul* ăsta sare din loc şi şuşti — după colţ! El, mă înţelegi, încă pe cînd mergea în căruţă chibzuise bine treaba asta; şi-a tăiat, cine ştie cu ce, cureaua de la lanţuri, care-l încingea peste brîu, şi-a dat jos lanţurile, le-a prins cu mîna, uite-aşa. Paşka se aplecă şi, cu picioarele răşchirate, arătă cum ţinuse arestatul lanţurile, şi a tulit-o! Atunci, Kozlov şi cu mine — doar nu eram proşti! — ne-am lepădat felinarele şi — după el: Kozlov o ia pe urma lui după colţ, iar eu dau pe dincolo — să-i tai drumul. Alerg eu şi tot caut să prind cu urechea unde-i sunetul, adică unde zăngăne lanţurile lui, că aşa, în prostie, mi-am zis că nu face să trag. Aud, pînă la urmă, unde sună, şi pac! Da am simţit că nu l-am nimerit. Mai trag o dată, iar pe alături. Iar Kozlov bătea unde se nimerea, gata-gata să mă culce şi pe mine la pămînt... M-a apucat atunci o ciudă: „uf, plesni-ţi-ar ochii, zic!“ Pun iar mîna pe puşcă şi trag. Slavă ție Doamne, am auzit un zăngănit — căzuse, se vede treaba. Mai trag două cartuşe tot în locul acela, dau o fugă într-acolo, şi iată-l; şedea în fund, pe pămînt. Se lăsase aşa, stătea proptit cu mîinile în noroi, cu dinţii rînjiţi şi horcăia: „Mai repede, zice, mai repede, rusule, loveşte-mă, uite aici, cu baioneta“, în piept adică. Mi-am făcut vînt, am pus arma în cumpănire,

și cînd i-am înfîpt o dată baioneta drept în suflet, a ieși^t dincolo, în spate!

— Strașnic, își dădu cu părerea bătrînul. Ia, dă-mi să trag și eu un fum... Ei, și Kozlov unde era?

Pașka mai trase o dată cu sete din țigară și-i întinse bătrînului chiștocul.

— Kozlov, răspunse el zorit și vesel, măgulit de lauda bătrînului, păi Kozlov alerga și striga ca-n gură de șarpe: „L-ai răpus?“ „L-am răpus, zic, hai să cărăm hoitul...“ L-am apucat de lanțuri și l-am tîrît înapoi spre intrare... L-am culcat la pămînt ca pe-o^opotîrniche, adăugă Pașka pe un ton mai liniștit și plin de el.

Bătrînul rămase pe gînduri.

— Și zici că v-a dat cîte o rublă drept răsplată? întrebă el apoi.

— Pe cuvîntul meu, răspunse Pașka; comandantul diviziei, cu mîna lui, ne-a dat, de față cu tot frontul.

Clătînînd din cap, bătrînul scuipă în palmă și stinse chiștocul în scuipat.

— Da, mulți tontălăi is printre soldați, rosti alene Ivan.

— Adicătelea, cum vine asta? sări Pașka.

— Păi, așa, urmă Ivan. Tu ce trebuia să faci? Să-l trimiți pe camaradul tău cu raportul, nu să-l tîrăști pe ăla mort; tu, care ai armă, să stai să păzești hoitul lui. Acum ai priceput ori ba?

III

Fedot vorbi, dar abia după ce tăcuseră un timp cu toții, mormăind de cîteva ori „mda-a... strașnic...“, el vorbi și mai simplu decît Pașka.

— Uite, eu, începui el tărăgănat, sprijinindu-se într-un cot și privind silueta întunecată a liceanului, care sta nemîșcat în fața lui, pe fundalul cerului instelat. Uite, eu chiar că am păcătuit de pomană. Am omorît un om, v-o spun pe șlcău, pentru o nimica toată: din pricina unei capre.

— Cum vine asta, din pricina unei capre? săriră într-un glas bătrînul și Pașka.

— Zău, nu mint, răspunse Fedot. Ascultați la mine, să vedeți ce otravă era capra aceea...

Bătrînul și Pașka se apucară din nou să fumeze și să-și potrivească paiele, pregătindu-se să asculte. Fedot continuă liniștit și grav.

— Din pricina ei s-a întîmplat toată tărășenia. Ce mai vorbă, l-am omorît fără voie... El mă ciomăgise mai întîi... După aia, a început gîlceava, judecata... El venise beat, iar eu am sărit afară și, încins cum eram, dă-i în cap cu un par... Ce mai vorbă, uite așa am stat la mănăstire șase luni de zile, osîndit din pricina lui, dar dacă nu era capra aia, nu s-ar fi întîmplat nimica. Mai ales că noi din neamul nostru, de cînd ne știm, n-am ținut niciodată pe lîngă casă capre; caprele nu-s o treabă pentru mușici, și-apoi, nici nu ne pricepeam la ele; unde mai pui că aia se nimerise o capră rea și nărăvașă. O lighioană, ce mai, să te ferească Dumnezeu. Ca o cățea — așa cra și ea. De altfel, nici nu voiam s-o cumpăr — că rîdeau toți de mine, mă sfătuiau să-mi vād de treabă — dar nevoia m-a silit s-o iau. N-aveam nici pășune, nici cîmp mare sau pădure. Drum pentru cirezi nu s-a văzut la noi de cînd e lumea, iar dobitoacele mărunte, cîte sînt, se hrănesc cum pot prin pîrloage. Vitele mari, vacile — le dădeam la curtea boierească, și pentru asta fiștecare mușic trebuia să dea gata două desetine cosite și legate snopi, două desetine pîrloage arate, așa că trei zile omul era nevoit să muncească laolaltă cu muierea lui la cosit, iar trei zile la treieriș... Dacă aduni, cît fac astea toate? întrebă Fedot, întorcînd capul spre bătrîn.

Acesta încuviință, plin de bunăvoință:

— Să te păzească Domnul!

— Dar o capră, urmă Fedot, nu dai pe ea mai mult de șapte, sau — să zicem — opt ruble, iar în lunile bune îți dă patru sticle de lapte pe puțin, și unde mai pui că de la ea laptele-i mai gras și mai dulce. Neajunsul ei e că, de bună seamă, n-ai voie s-o ții laolaltă cu oile, că le bate măr, cînd îi de-a făta. Iar după ce fată, se face rea ca o cățea, nu mai îngăduie picior de oaie pe lîngă ea. Și-i un dobitoc tare săltăreț, se suie ca nimica pe casă ori în răchită. Dacă ai o răchită pe lîngă casă, apoi negreșit, o jupoaie, îi dă jos toată coaja, asta-i cea mai mare plăcere a ei.

— Parcă voiai să ne spui cum ai omorât un om, grăi rar liceanul, uitându-se încă la Pașka, la fața lui, tulbure acum la lumina stelelor — nu-i venea să creadă că Pașka e ucigaș și nu și-l putea scoate din cap pe gruzinul acela mititel, mort, tîrît de lanțuri de către doi soldați, prin noroi, pe o noapte întunecată și ploioasă.

— Păi, chiar despre asta vă spuneam! ripostă Fedot, cam grosolan, continuînd apoi ceva mai înviorat. Tu n-ai cum să înțelegi asta, încă n-ai ajuns să trăiești de capul tău, ca să știi cum e, la casa ta; să s-ascundă mereu în fusta maică-si, asta oricine e în stare. Chiar asta vă spuneam, că pîcatul aista a ieșit dintr-un fleac de nimica. Din pricina ei, am tăiat trei oi, urmă el, adresîndu-se bătrînului. Am luat nouă ruble și jumate pe ele, iar pe ea, pe capră, am dat opt ruble. Nu mi-a ieșit nici ea prea ieftin, ce-i drept... Și pe deasupra, s-a pornit sfada cu muiera mea: zi de zi. După cum vă spuneam, pe oi am luat o nimica toată, opt ruble am dat pe capră; ei, a mai trebuit să iau cîte ceva acolo, de-ale gospodăriei, am găsit niște zdrăngănitoare pentru plozi, am pornit spre casă, am mers eu, am tot mers, am sosit abia către ziuă — cînd mă uit, juma de rublă ia-o de unde nu-i: am băgat-o, pe semne, în buzunar și am pierdut-o. Muiera se apucă să numere gologanii: „Unde-i, zice, juma de rublă? Ai înghițit-o? Nu ți-am spus nă-tărăule, să le vinzi jupuite, iar pieile să le lași acasă!“ Eu una, ea alta, s-a pornit o gîlceavă să te ferească Dumnezeu! Așa-i muiera mea, ce să vă mint. Zău, în toată gubernia nu găsești alta ca ea...

— Cine ți-e de vină? interveni, sfătos Pașka. Nevasta nebătută în cap ți se urcă.

— De bună seamă, încuviință Fedot. Ei, da i-a venit apoi mintea la loc, s-a supus. Iar după ce a muls capra, s-a înveselit de-a binelea; ce-i drept, se dovedise bună la muls, și dădea un lapte tare bun. Eram bucuroși, nevoie-mare. Hai, ne socotim noi s-o mînăm la turmă. Dau ciobanilor, coala, de tutun, îi cinstesc cu cîte un păhărel de vodcă... că dacă nu le dai, ticăloșii ăia se pun și ți-ș-mpung cîtu-i ziua... Numai că într-o seară, cînd se întoarce turma, ce să văd? Capra mea ia-o de unde nu-i! Dau fuga la ciobani: „De ce n-a venit acasă capra noastră?“ „De-aia, zic ei; că, uite, nici n-ajungem noi bine cu cîreaga de pîrloaga de lîngă pădure, că începe capra ta să se joace cu vacile, ba se ia la trîntă cu taurul; se dă la o

parte, își face vînt strașnic și — dă-i una înscăfirlie! Atîta l-a canonit, c-a început bietul taur să se pitească pe după vaci, iar dacă ne repezeam s-o alungăm — se arunca în ovăz ... Ne-am spetit cu ea, nu alta! Pînă la urmă, a întins-o, a alergat după ea boitarul nostru, toată pădurea a scotocit, n-a fost chip să dea de ea, parcă intrase în pămînt...”

— Avea dreptate, otravă, nu capră, zise bătrînul.

— Ha! exclamă răutăcios Fedot. Asta încă nu-i nimic, ascultă, ca să vezi ce mai vine după asta! Cînd ne-a dispărut capra aceea, muierea mea și cu mine să căpiem, nu altceva. „Da, ne ziceam, s-a isprăvit cu ea, o să nimerească tocma-n gura lupului“. Și, bineînțeles, nici prin gînd nu ne-a trecut că lucrul cel mai bun ar fi fost s-o ia dracii și să n-o mai vedem. Nu, ne-am pornit în pădure, am bătut-o și am scotocit-o de sus în jos — nimic! Atunci m-am amărit rău de tot, da tot m-am dus la arat — că tocmai începuse aratul. Iau cu mine un codru de pîine într-o legăturică, o pun pe răzor, încep să ar, iar dincolo, pe un alt dîmb, un flăcău din sat de la noi ară și el; deodată, îl aud că strigă, îmi arată ceva cu mîna. Întorc capul și rămîn trăsniți: capra! Trăsese de legăturică, o apucase cu dinții, o scuturase bine, și acum, cădelnițindu-și barba, halea pîinea mea. Arunc plugul și mă reped spre ea. Dau s-o prind, fuge de mine. Dau iar s-o ajung, iar fuge: se depărtează, se oprește, mestecă pîinea și nici că-i pasă. Dar ce sprintenă și isteată era, ticăloasa — trăgea cu ochiul la fiecă mișcare a mea. Și unde m-apucă atunci o ciudă pe ea, simțeam că de-o prind o fac zob! Halise pîinea și acum o întindea: întorcea capul, se uita la mine, își zgîlțîia coada, zău, parcă-și bătea joc de mine!

— Nimic de zis, e un dobitoc nesimțit! Își dădu cu părerea bătrînul.

— Păi, eu ce zic! sări Fedot, măgulit de înțelegerea celui-lalt. Tocmai asta spuneam. Da ea ne-a făcut-o, mai rău nici nu se putea! Nici nu trece o săptămînă și încep toți sătenii să se supere pe mine: foc și pară se fac. „Capra ta, zic ei, trăiește pe lanurile mujicilor. La mine a făcut praf o bucată de desetină, mie mi-a ciugulit de spiculețe ovăzul. „Într-o zi, vine o furtună cu tunete, cu fulgere, se pornește o ploaie grozavă. Ce să vezi? Capra mea, albă, gonea ca vîntul, drept la noi în casă, behăind ca în gură de șarpe și — tuști în tindă. Alerg eu, zăpăcit, după ea, o înghesui într-un colț, o leg de

coarne cu cingătoarea și încep să-i croiesc, pe spate... Afară tuna și fulgera, iar eu o scărmănam și-o ciomăgeam! Poate un ceas și mai bine, am tot ciomăgit-o, zău așa! Apoi o duc în sură, și-o leg bine cu cingătoarea. Dar cine știe, ori că funia era putredă, ori altă drăcie, destul că, a doua zi dimineată când ne uităm — iar nu-i. De ciudă, am început să plîng, ca un copil. Mă crezi?

IV

Fedot povestea acum cu atîta naivitate, cu atîta simțire, pătruns de o adîncă mîhnire de gospodăru, că nimănui nici prin cap nu i-ar fi trecut că are în față un ucigaș care-și mărturisește păcatul. Ceilalți, de altfel, îl ascultau fără să zică nimic, așa cum ascultă o poveste obișnuită. Kiriuşka stătea întins pe burtă, nemișcat, învelit cu sumanul pînă peste cap, de i se vedeau doar picioarele în obiele albe, groase încălțate cu niște opinci uriașe. Cu șapca trasă pe frunte, cu mîinile vîrîte adînc în mînci, Ivan stătea întins pe-o rînă, nemișcat și el. Păstra o tăcere gravă și severă, pentru că socotea că nu e de demnitatea lui să ia aminte la niște proști. Nu-i păsa de fel dacă avea în față un ucigaș sau nu, așa încît o dată chiar strigă la el:

— Hai, la culcare! O să isprăviți mîine trîncăneala asta!

Pașka și bătrînul stăteau pe jumătate culcați, mușcînd îngîndurați niște fire de paie, și clătinau doar din cap și rînjeau: „M-da, ce-i drept e drept, a pătimit destul cu capra lui, Fedot ăsta!” Iar acesta, socotindu-se pe semne încurajat de înțelegerea lor față de situația lui caraghioasă și neplăcută totodată, încetă cu totul să se mai jeneze că o lua razna cu povestirea. Cu dinții încheștați de vînt și de frigul care-l scutura, liceanul arunca din cînd în cînd în jurul lui priviri ciudate, pline de uimire. „Unde sînt oare și ce noapte ciudată e asta?” părea să spună el. Dar era o noapte obișnuită, așa cum mai trăise multe, o noapte la țară ca oricare alta; cîmpul se întindea întunecat, șopronul — un triunghi negru — se profila pe cerul înstelat, vîntul sufla prin răchite, iar dincolo de răchite se aprindeau și piereau stelele, o adiere răcoroasă aducea miros de pleavă, atîngea ușor ohrajii și mîinile oamenilor, foșnea prin paie și se potolea din nou... Cîinii dormeau

adânc, înfundați în paic, ca niște gheme de lână albă... Te înfiora doar ceasul târziu al nopții, pîlcul de stele argintii care se ridicase sus de tot, pe cer, dinspre nord-est, te înfiora freamătul surd, ca de toamnă, al desişului grădinii întunecate, adormite în depărtare, te înfiorau ochii oamenilor, strălucind în lumina stelelor pe fețele celor care stăteau de vorbă...

— Da, frate, își urmă Fedot povestirea, m-a făcut să plîng de-a binelea! În cele din urmă, aud de la oameni că un mujic din Prilepî a prins-o și a băgat-o în staul. Pornesc eu s-o scot de-acolo, n-am încotro, se vede că așa mi-era scris. Ajung în sat, îmi arunc ochii în dreapta, în stînga — țipenie de om, toți erau la lucru. Trece un băiețaș cu sacaua după apă, îl întreb: „Unde-i casa lui Bocikov?“ „Uite, zice, colea, unde-i bătrîna aceea cu catrință roșie, care șade sub răchită“. Mă apropii: „Aici îi gospodăria lui Bocikov?“ Bătrîna dă din mînă, îmi arată șura...

— Se țicnise, va să zică, de bătrînețe, își dădu cu părerea Pașka, și izbucni într-un rîs atît de blajin, încît liceanul întoarse capul spre el, privindu-l cu adîncă mirare și teamă și zicîndu-și în gînd: „Nu se poate, nu, toate astea el le-a scornit el singur!

— Se țicnise, întări Fedot. Dă din mînă și nu scoate o vorbă. Iar eu aud cum în șură guiță un porc. Deschid ușa, să intru la porcul ăla. Ce să văd, o scroafă zdravănă purta în spinare o muiere: muierea se lăsase pe grumazul ei, cu o mînă o ținea, cu cealaltă o stropea cu apă dintr-o căldare. Scroafa era neagră de noroi, o purta-ncoace și-ncolo, nu reușise muicrea nicidecum să-i vină de hac. I se ridicaseră fustele de i se vedea burta. Să rîzi și să plîngi, zău așa! Mă vede pe mine, își trage poalele în jos, mîinile, picioarele, obrazul—toate-i erau pline de băligar... „Ce vrei?“ „Ce vreau? Vin cu o treabă. Voi mi-ați prins capra, adică țineți un dobitoc de pripas și nu dați de stire că-i la voi“. „Noi nu ținem nici o capră de-a ta, zice. I-am dat drumul. A prins-o cineva la curtea boierească“. Și începe să rîdă, nu știu de ce. Așa-a, gîndesc, va să zică iar am dat de dracu, bietul de mine! Bine, o să vedem noi! Plec de-acolo, pornesc mai departe. Abia ocolisem curtea vecină și o luasem pe un răzor de cînepă, cînd, ca din pămînt, răsare un băiețaș roșcovan. „Ai venit pentru capră?“ zice. „Pentru capră. Da de ce?“ Aud, atunci, de după izbă, un glas de muiere: „Kuzka, unde dracu ai tulit-o, sări-ți-ar ochii din cap?“

„Fugi repede, zic eu, uite-o pe mă-ta cu niște urzici în mînă“. Dafemeia și apare, îl vede și aleargă după el: „Cui i-am zis eu să aibă grijă de ăla mic? Da tu mi-ai tulit-o, așa și pe dincolo ce-mi ești?“ Apoi, deodată, sare la mine: „Da tu al cui ești?“ „Nu-i treaba ta“, zic. „Ba, ai să-mi spui, zice, cum te cheamă?“ „Soarbe-Zeamă. De ce zbieri la mine? Îmi caut capra“. „Aha, va să zică tu ești, sări-ți-ar ochii din cap, tu ești ăla de nu lași satul să trăiască, cu capra ta!“... Și, deodată, văd că vine în goană spre mine, dintr-un șopron, un mujic înalt, fără șapcă pe cap, fără cingătoare, încălțat cu cizme. Venea întins, s-a oprit lîngă mine: „A ta-i capra?“ „A mea“. Și-a făcut vînt și — pleosc, mi-a tras o palmă.

— Bravo! exclamă într-un glas bătrînul și Pașka, iar liceanul scoase un țipăt ascuțit: aha, acum începe partea cea mai cumplită! Dar Fedot trase liniștit de sub el poala cojocului și urmă netulburat:

— Da, mi-a ars una, de-a început să se-nvîrtească pămîntul cu mine. L-am apucat de mîini, l-am întrebat: „Ce ți-am făcut bre?“ Mă uit în jur, aleargă oamenii spre noi... De față cu toată lumea, ca să-mi fie martori oamenii, îl întreb iar: „Ce boroboată a mai făcut capra mea?“ Și aflu c-a răsturnat un copil, că i-a spart capul, că i-a mîncat cămașa și că a călcat un lan întreg de secară. Grozav de frumos, dă-mă în judecată; acolo o să mi se ceară socoteală pentru toate astea, da nici pe tine n-o să te cruțe. Acuma, o să mai iei pe dracu de la mine! Mi-am pus șapca în cap și am luat-o cu pas grăbit spre curtea boierească. Și chiar m-am înviorat nițel; capra, mă gîndeam, n-o să-mi scape acuma, iar de despăgubiri — pof-ta-n cui, că trebuia să mai zăbovești nițel, nu să sari la bătaie. Mă apropii de conac și văd că vine călare pe un căluț cu coada tăiată un băiețel cu o șepcuță de atlaz, cu mîinile și picioarele goale. Jocheu se cheamă. Calul joacă un pic, iar el jap! cu biciușca. „Să trăiți, zic, îngăduiți-mi să vă întreb: capra mea se află la domnia-voastră?“ „Dar dumneata cine ești?“ „Stăpînul caprei“. „Capra asta, a poruncit taică-meu să fie băgată în staul. „Frumoasă treabă! Merg mai departe, întru în curtea conacului și văd în fața casei, pe un loc presărat cu nisip, o caretă cu patru cai, care de care mai gras, mai iute. În cerdac, un lacheu cu două bărbi. Iese o domnișoară destul de mare, cu pălărioara toată numai panglicuțe și cu fața acoperită de-un vâl, „Dașa, strigă către jupîneasa care era undeva în odăi,

spune-i boierului să vină mai repede. E la manej“. Mă reped spre manej. Da, era boierul în persoană, într-un mondir cu guler verde; sus pe acoperiș, un țînc: băgase mîna sub streășină, căuta ceva. Pesemne grauri, îmi zic. Ba nu, caută vrăbii. Boierul se zgîia și, deodată, strigă: „Pune mîna pe ei, afurișiții!“ iar țîncul înșfacă niște pui de vrabie, goi încă, și-i trîntește de pămînt. Mă vede boierul. „Ce-i cu tine?“ zice. „Păi, zic, grădinarul dumneavoastră a prins capra mea pe un strat de fragi. Îngăduiți-mi s-o iau, s-o omor“. „Nu-i pentru înțîia oară, am să te amendez cu două ruble“. „Sînt de părerea dumneavoastră, zic, sînt vinovat, subscriu. Mare pacoste, zic, capra asta la mine acasă o păzesc întotdeauna două fete; și ieri, ca un făcut, naiba le știe ce-au pățit; pesemne, or fi halit niște ciuperce crude, că se zvîrcolesc de durere, varsă, iar muierea mea, ce-i drept, nici ea n-a avut grijă, zace în cămară, se vaită rău, i-a copt o mină...“ Trebuia să mă dezvinovățesc cumva. Îi povestesc ce pacoste-i capra mea, ce palmă am primit din pricina ei, rîde boierul și văd bine că se îmbunează. „De cînd sînt pe urmele ci, zic, da n-o pot prinde și pace; tocmai voiam să cer înălțimii-voastre niște praf de pușcă, să iau pușca de la grădinar și să-i fac seama“. Iar dumealui mi-a dat voie și așa i-am luat mirul caprei.

— I-ai luat mirul? se interesă bătrînul.

— De bună seamă, îl încredință Fedot. „Ei, ia-o, mi-a zis atunci boierul, da ai grijă, să n-o încurci cu ale mele“. „Nu, vă rog, îi zic, o cunosc bine cum arată“. Ne ducem la staul cu ciobanul Pahomka. Mă uit — o văd între oi: stătea, rumega ceva, și trăgea cu coada ochiului la mine. Îngrămădim noi oile, Pahomka și cu mine, într-un colț, iar eu dau să mă apropiu de ea. Fac doi pași, ea țuști peste un berbec! Și iar stă, iar se uită la mine. Iar dau să mă apropiu... Și unde nu proptește capra mea coarnele în pămînt și se aruncă o dată spre noi; știi cum s-au dat oile în lături? Ca apa! M-a apucat o ciudă și i-am spus lui Pahomka: „Mîn-o mai domol, iar eu am să mă cațăr pe grindă, acolo unde-i mai întuneric, și am s-o prind de coarne“. Și era un bălegar în curte, mamă-mamă, pe-alocuri ajungea pînă la grinzi. M-am cățărat eu pe-o grindă, m-am întins acolo, am prins grinda cu brațele, o țineam zdravăn. Iar Pahomka gonește capra spre mine. Aștept pînă ajunge drept sub grindă și țop! o apuc de un corn! Cînd a behăit o dată, m-a apucat groaza, nu alta! Am căzut de pe grindă, mi-am

proptit picioarele în pământ, o țineam de corn; iar ca, m-a scos din staul, m-a târât prin curte, și pînă la urmă s-a smuls... Cînd mă uit, o văd pe acoperiș: sărise pe grămada de bălegar, de acolo pe acoperiș, de pe acoperiș, tuști! în bălării... Auzim cum se pun pe lătrat cîinii din curte; se iau după ea, o hăituesc prin sat. Sărim și noi, vezi bine, în uliță și ne luăm după ea. Zbura ca săgeata, îndreptîndu-se către izba din capătul uliței: acolo tocmai se clădea o casă nouă, ferestrele mai erau încă astupate cu pînză de cînepă, tinda nu era gata, iar de zid erau proptite niște trunchiuri golașe de răchită care-ajungeau pînă la acoperiș. Se avîntă capra mea pe ele, pînă sus, la creasta acoperișului, se cațără — ca un vîrtej s-a suit! Venim noi în goană, iar ea, se vede, și-a simțit moartea apropiată, plîngea, behăia, ca din gură de șarpe, se temea, ce mai! Apuc o cărămidă zdravănă, îmi iau avînt și o nimeresc atît de bine, că a sărit o dată ca o minge și apoi s-a dus de-a rostogolul de pe acoperiș, jos! Alcrgămspre ea, capra zăcea, măturînd colbul de pe jos cu limba, își scutura limba și horcăia, iar și-o scutura și iar horcăia... Și avea o limbă lungă, ca de șarpe... Ei, și uite-așa, cam la vreo juma de ceas după aceea, a crăpat.

V

Tăcură un timp, Fedot se săltă, se așează în capul oaselor și, încovoiat, tot mișcîndu-și în lături mîinile, începu să-și desfacă alene nojițele cu care erau legate obielele lui vechi, care-i cădeau mereu jos. În clipa următoare, liceanul văzu cu groază și dezgust ceea ce privea de-atîtea ori senin: laba desculță a unui picior de mujic, de un alb cadaveric, uriașă, plată, cu degetul mare hidos, deformat, strîmb peste celelalte degete și tibia, slabă, păroasă, pe care Fedot, după ce desfășură și aruncă obiala, se apucă s-o scarpine cu putere, cu o dulce înverșunare, zgîriind-o cu unghiile lui tari ca de fiară sălbatică. După ce isprăvi cu zgîriatul, își mișcă degetele piciorului, luă cu amîndouă mîinile obiala întărită, deformată și neagră în locurile ce se nimeriseră pe călcîie și pe talpă, parcă ar fi fost dată cu vacs negru și o scutură o dată, împrăștiind în adierea vîntului proaspăt și răcoros o putoare de nesuportat. „Da, pentru el, e o nimica toată să omoare pe cineva! gîndi liceanul scuturat de un tremur. Are un picior tipic de ucigaș!

Cu cîtă cruzime a ucis capra aceea minunată! Dar Pașka! Pașka! Cum a putut să povestească totul cu atîta veselie? Și cu ce deslătare! Auzi: «i-a ieșit dincolo, prin spate!»

Deodată, Ivan vorbi posomorît, fără să ridice capul:

— Proștii mănîncă bătaie chiar în altar. Chiar dacă ai mîncă, Postnîi, pentru capra aia, o bătaie soră cu moartea, tot ar fi prea puțin. De ce-ai omorît-o? Mai bine o vindeai. Ce fel de gospodar ești tu, la urma urmei, dacă nu pricepi că fără vită țăranul n-are viață? Vita trebuie prețuită. Ehe, să fi avut eu o capră...

Nu isprăvi fraza, tăcu un timp, apoi zîmbi și urmă:

— La Stanovaia s-a întîmplat o dandana, aia zic și eu...

Boierul Musin avea un taur poznaș, frate bun cu capra ta. Nu mai aveau viață bieții oameni din pricina lui; omorîse doi păstorași, îi împunsese cu coarnele: l-au pus de cîteva ori în lanț, s-a smuls, a fugit. Tot așa păgubise grînele mujicilor, da nimeni nu îndrăznea să-l alunge: se temeau de el, îl ocoleau la o verstă depărtare. Ei, de bună seamă, i-au pilit pînă la urmă coarnele, l-au mai ușurat... S-a cumințit taurul. Numai că mujicii nu l-au uitat. Cum au început răzmerițele astea ale lor, ce-au făcut: l-au prins pe cîmp, l-au legat bine cu funiile, l-au trîntit jos... De bătut, nu l-au bătut, da l-au jupuit de piele: gol l-au lăsat. Și așa, gol, taurul a ajuns în galop la curtea boierului, a căzut jos și a crăpat pe loc... își pierduse tot singele.

— Cum? întrebă liceanul. L-au jupuit de piele? De viu?

— Nu, era fiert, mormăi Ivan. Halal, moscovitul!

Toți se porniră pe rîs, iar Pașka, printre hohote, îi ținu isonul:

— Ce mai tîlhari! Iar tu zici: pe noi, mujicii, trebuie să ne iei cu binele! Nu, frate, e limpede că fără de-alde noi, soldații, nu se poate face nimic! Uite, cînd după Seneaki, eram lîngă Kursk, a trebuit să potolim acolo un sat răzvrătit: mujicii de-acolo puseseră la cale să-l nimicească pe boier... Da boierul cîcă era om bun... Ei, și s-au pornit împotriva lui tot satul, iar muierile, vezi bine, se țineau scai de mujicii lor. Le-a ieșit în întîmpinare straja, iar mujicii, care cu coase, care cu pari — dă-i năvală! Straja a tras o slavă, și vezi bine, mujicii au luat-o la sănătoasa... că, deh, ce pot ei, țopîrlanii, nimic — pe dracu! Dar un glonte, pac! și — gata un copil, pe care-l ținea în brațe o muieră. Ea a rămas teafără,

da, el, vezi bine, n-a zis nici pîs, doar că a azvîrlit o dată din piciorușe. După aceea, Doamne, Dumnezeu! urmă Pașka, clătinînd din cap și așezîndu-se mai comod, ce-au mai putut face mujicii. Praf și pulbere s-au ales de toate! Pe boierul ăla l-au hăituit, l-au strîmtorat într-un ungher, l-au încolțit acolo, iar bărbatul care-și pierduse copilul a venit în goană cu copilul acela, nebun de durere, și dă-i la cap boierului cu copilul mort! Îl ținea de piciorușe — și dă-i, și dă-i! apoi au pus umărul și alții, și așa, adică împreună, toată suflarea aceea de oameni l-au isprăvit. Cînd ne-a adus pe noi acolo, dumnealui începuse să putrezească...

Deodată, Kiriușka începu și el să se foiască și, ridicînd capul, spuse cu naivitate:

— Să vezi ce-a fost cînd l-au devastat pe boierul Kocerghin ... mare nenorocire! Pe atunci eram păstor la dumnealui... Toate oglinzile le-au azvîrlit în iaz... Veneau apoi, cei din sat, să se scalde și le trăgeau cîte una, din mîl... Știți, te băgai sub apă, te opreai, stăteai în picioare și, deodată, îți aluneca una sub picior... Iar ăla... cum îi zice... *peanu* — l-au tîrit în lanul de secară ... Îmi aduc aminte, mai veneam și noi — Kiriușka se săltă și, rîzînd, se sprijini în cot — veneam, iar el era acolo... Luam un par bun și dă-i peste oscioare, de la un capăt la ălalt... Să vezi cum cînta, mai dihai decît o armonică!

Din nou se pornise pe rîs. Fedot își puse din nou obielele, le legă cu nojițele, își potrivea îmbrăcămintea și-și reluă poziția de la început. Așteptă o clipă de tăcere, și apoi, domol, își spuse povestea pînă la capăt:

— Da-a, mi-a ars una și, pe deasupra, m-a dat și în judecată ... pentru alea, cum le zice, pentru toate pierderile, pagubele, pentru stricăciune. Îi zicea Andrei Bogdanov... Andrei Ivanov Bogdanov. Un mujic zdravăn, roșu la față, slab, totdeauna minios și beat. Și m-a dat, va să zică, în judecată! Tocmai începuseră muncile de vară, n-aveai timp nici să răsuflă, iar eu, întinde-o nene, cale de cînșpe verste... pentru asta, se vede, l-a pedepsit Dumnezeu...

Cu ochii în paie, tușind scurt și ștergîndu-și mereu cu palma buzele turtite, Fedot vorbea tot mai posomorît și mai apăsător. După ce spuse: „l-a pedepsit Dumnezeu“, tăcu un timp, apoi reluă firul povestirii:

— *Procestul*, bineînțeles, a fost închis. Ne-au împăcat. Cică, fiecare l-a jîcnit pe ălălalt... Numai că el nu s-a pătruns

de fel, nu i-a păsat de asta. S-a împăcat cu mine, și-a luat valea, s-a îmbătat bine și s-a apucat să amenințe că mă omoară. Urla de față cu toți: „Ehei, zicea, așteaptă, încă nu mi-s beat; da după ce beau, te blagoslovesc eu!” Voiam să fug de scandal, el se ținea de mine... Apoi a început să vină la noi în sat: vine beat la ferestrele noastre și începe să mă rușineze de mamă, cum îi venea la gură. Da eu aveam o fată mare...

— Nu e bine, măcăi plin de înțelegere bătrînul, căscînd.

— Cum să fie bine? zise Fedot. A venit într-un ajun de sărbătoare, seara. Îl aud, făcea zarvă în uliță. Mă ridic, nu scot o vorbă, ies în curte, mă așez pe borcană, mă apuc să-mi bat coasa. Da mi-era un necaz, de mi se întunecase totul dinaintea ochilor. Aud cum se apropie de casa mea, făcînd tărăboi. Pesemne, vrea să-mi spargă geamurile, îmi zic. El, însă, a lăr-muit cît a lăr-murit și apoi a dat să plece. Cu asta, s-ar fi isprăvit, poate, da uite că sări din casă Olka, fata mea... Și cînd strigă, ca din gură de șarpe: „Tată, ajutor, Andriușka mă bate!” O dată m-am repezit cu cutea de coasă și, pornit cum eram, i-am tras una peste scăfîrlie! A căzut lat. Sărim, iar el zăcea acolo, horcăia și-i curgeau balele. Oamenii vin, aleargă, toarnă apă peste el... Stătea întins și doar sughița... Poate că ar fi trebuit ajutat cu ceva... Să-i fi pus vreo prișniță, sau altceva... Să-l fi dus mai repezător la spital, să fi dat atunci o hîrtie de zece ruble doftorului, da de unde s-o iei hîrtia aceea? A sughițat el cît a sughițat, spre miezul nopții și-a dat sufletul. Da mai înainte de asta, s-a zbătut, s-a tot zbătut, apoi a căzut iar pe spate, s-a întins cît era de lung și — gata a fost! Oamenii stăteau roată, se uitau, nu ziceau nimic. Se aprinseseră luminile în sat...

Scuturat de un tremur mărunt, cu fața ca focul, liceanul se ridică și, înotînd prin paie pînă la brîu, porni pe șiră, în jos. Căteaua, speriată de el, sări deodată și hămăi întretăiat. Liceanul se așeză din nou în paie și încremeni. Vîntul rece șuiera, deasupra capului său lucea alb un pîlc de stele reci de toamnă, iar dincolo de movila de paie foșnitoare se auzea glasul domol, de bas, al lui Fedot:

— Am stat cu straja la ușă, în șură, două zile, și toate astea le-am văzut pe ferăstruică... *Au făcut anatomie* cu el. Se strînsese lumea de prin toate satele, să vadă mortul, și pe mine, bineînțeles, nu numai pe el. Își băgau capul chiar în șură la mine... S-au scos apoi două bănci pe islaz, chiar lîngă

șură, și au așezat mortul pe ele. Sub cap i-au proptit o buturugă. Pentru parlagiu și pentru judecător s-au adus două scaune și o masă. S-a apropiat parlagiul, i-a rupt cămașa, i-a făcut bucăți nădragii; am văzut, atunci, leșul gol-golui; se întărise de tot, ici verzui, colo galben; iar obrazul ca de ceară, barba roșie, rărită, se desprindea parcă de pe carne. La partea rușinoasă, parlagiul i-a pus o frunză de brusture. Iar lângă el, bineînțeles, lada, cu tot soiul de marafeturi. S-a apropiat parlagiul, i-a desfăcut părul de la urechea stângă la dreapta, i-a făcut o tăietură și s-a pus să dea jos jumătățile, cu păr cu tot. La găvanele ochilor a zgîndărit cu cuțitașul. Le-a desprins, pe o parte și pe alta, a scos una, a pus-o pe nasul mortului. Acu se zărea cutiuța toată — ca un fel de căldărușă. Iar pe ea, lângă urechea dreaptă, o pată neagră: sînge negru, închegat, unde se nimerise lovitura, adică. Parlagiul grăia către judecător, iar ăla scria: „Pe cutare bolți, trei crăpături...” „Apoi, se apucă să pilească de jur împrejur cutiuța. Cu fierăstrăul n-a mers: atunci a scos un ciocănel zimțat și, taman pe urma aceea micuță, însemnată cu ferăstrăul — trage-i cu zimții! Cutiuța a căzut ca o ceașcă, de i se vedeau acuma creierii toți...

— Mari tîlhari — parlagiilor ăștia! observă cu glas dogit bătrînul, care între timp ațipise.

Fedot își încheie ferm povestirea:

— Apoi a scos un cuțit lat, a început să taie pieptul pe la zgîrcituri. Aspintecat un clin, a început să tragă de el, trosnea, nevoie-mare... Și așa, s-au văzut stomacul tot, bojocii vineți, măruntaiele, ce mai...

Asurzit de bătăile zgomotoase din piept, liceanul se ridică în picioare, cît era de lung, cu șapca dată pe ceafă, îmbrăcat în mantaua aceea ușoară, prea scurtă pentru el. Cenușiu, mătăhălos, de un calm mongolic fioros, Fedot vorbea înainte, domol, cu luleaua între dinți. Dar liceanul nu mai asculta ce spune. Se uita cu adîncă luare-aminte la toți acești oameni atît de cunoscuți și atît de străini, de neînțeles pentru el, și care în noaptea asta îi răscoliseră sufletul. Vicios și jalnic, și supus, de un primitivism pastoral, Kiriușka dormea învelit cu un suman; piciorul gros, îndoit din genunchi, înfășurat cu obiele albe, se ițea de sub haină. Și Ivan dormea, cu fața lui întunecată, disprețuitoare; Ivan, în al cărui bordei prăpădit, săpat în pămînt la marginea unui sătuc sărăcăcios, în întuneric și murdărie, sub tavanul scund, zăcea pe moarte de aproape

trei ani bătrîna lui mamă; iar nevastă-sa, slabă, prăpădită, cu niște dinți mari, ascuțiți, alăpta, ținînd la pieptu-i galben-negricios, care atîrna uscat, un copil mucos, cu ochii limpezi, cu buricul gol, cu buzele crăpate și însîngerate de muștele care roiau în bordei. În somn adînc, sănătos, sub adierea vîntului proaspăt, dormea fericitul Pașka, cu șapca lui desoldat, cu cizmele grele și cojocul nou. Iar bătrînul Homut care n-avea un cojoc, ci doar o zeghe ruptă la umăr, Homut căruia îi atîrnau tot timpul, pe pulpele cu carnea fleșcăită, nădragii tociți, ședea cu spatele la vînt, cu capul descoperit, gol pînă la brîu. În slăbiciunea lui bătrînească, cu pielea gălbuie, cu umerii ridicați pieziș, cu șira spinării mare și strîmbă, strălucind în lumina stelelor, bătrînul ținea capul plecat, iar vîntul îi zbîrlea părul lăptos; își îndoise gîtul subțire, numai zbîrcituri adînci, își privea cu luare-amînte cămașa pe care o dezbrăcase și, ascultîndu-l pe Fedot, apăsă din cînd în cînd cu unghiile pe guler.

Liceanul sări pe pămîntul tare și neted, mirosind a toamnă, și, încovoiat, porni repede spre grădina care fremăta întunecată, spre casă.

Cei trei cîini se sculară și ei, luînd-o pe furiș în urma lui, cu cozile în jos, niște pete albe, tulburi, în întunericul nopții.

Capri, 19—23 decembrie 1911

I

DE TARE ce o uscasse foamea, Anisieî — mama sobarului Egor Minaev din Pajen — vecinii îi ziceau Vătrai. Iar casa ei avea şi ea o poreclă batjocoritoare: Ograda Veselă.

Cei din Pajen spuneau că Egor seamănă leit cu taică-său, Dumnezeu să-l ierte: vorbă lungă, spurcat la gură şi pipaş înrăit. Doar că avea o fire mai blajină.

— Ca vecin, e tare de treabă, spunea lumea, şi-i un sobar bun. Păcat că-i prost, nu-i în stare să-şi agonisească de nici unele.

Într-adevăr, Egor câştiga ca vai de lume şi nu-şi lucra lotul lui de pământ, ci-l dădea mereu în arendă. Neîngrijită, izba lui — o hardughie pornită pe-o rină — se dărăpăna cu fiecare an, din ce în ce mai rău. Într-o zi, Egor aduse de unde o foaie de hîrtie, pe care o lipi afară, peste bîrnele mîncate de putregai ale pereţilor hăiţi; era o foaie de hîrtie mare, albă, pe care se vedea desenat cu vopsea neagră un bust de om, cu arma pe umăr, cu capela pe-o sprînceană, şi cu ochii boboşiţi — ţintă cu care se făceau la armată exerciţiile de tragere. Dar să dreagă acoperişul, să astupe crăpăturile din zid, să lipească soba, să cureţe hornul, asta nu-i dădea prin gînd. Iarna, în izba aceea, unde prin unghere se aşternea promoroaca, şi un lup ar fi îngheţat de frig. De mult timp s-ar fi găsit oameni binevoitori care, desfăcînd azi o bîrnă, mîine alta, să care toată şandramaua. Noroc că era Anisia acolo.

Egor era un om spelb, hirsut, mai mult scund, dar lat în spate. Pieptul începea să i se umfle imediat de sub gît. Purta o şapcă de licean spălăcită de vreme şi scorţoasă de năduşală, o cămaşă de cînepă cu gulerul ros, boţit, nişte jerpelituri de nădragi, care curgeau de pe el şi făceau burlane la genunchi, şi opinci arse de var. Trăncănea într-una vrute şi nevrute,

trăgînd meru din pipă și tușind de-î năpădcau lacrimile. Cînd îl mai slăbea tusca, gîfîia hîrîit, pieptul i se zbătea spasmodic, iar ochii lui împăienjeniți sticleau. Tușea din cauza tutunului — fuma de la opt ani — și răsufila greu pentru că i se umflaseră plămîinii. Cînd respira, i se desfăcea cămașa pe piept, și sub guler, acolo unde ajungea soarele, se vedea o dungă arămie care contrasta izbitor cu paloarea cadaverică a pielii. Avea niște mîini diforme: degetul mare de la dreapta părea un ciot degerat, cu o unghie ca o gheară de fiară; iar arătătorul și mijlociul erau mai scurte decît inelarul și degetul mic, pentru că aveau o singură falangă. Cu cioturile astea țepene burdușea cu îndemînare scrumul în scobitura pipei hîrîitoare. Iar cînd tușea — „a-aah, așa și pe dincolo!“ — părea că-l încearcă un fel de voluptate. Nu-ți venea să crezi că melița asta spurcată la vorbă poate să aibă o mamă. Și că mama lui e Anisia.

Nici nu semănau, de altfel. El era spelb, lat; ea, uscată, subțire la trup și sfarogită ca o mumie; zdreanța de sucnă în care umbla se bălăbănea pe picioarele ei lungi și subțiri ca pe niște bețe. Pe el nu l-a văzut nimeni descălțat, ea umbla numai în durligi. El era putred de bolnav, ea nu bolise niciodată. Egor turuia ca o moară neferecată, uneori se arăta cît e de laș, alteori, cu cine îndrăznea și el, se încăiera. Anisia era întotdeauna aceeași: potolită și resemnată. Egor era cam haimana, îi plăcea să se afle între oameni, să se întindă la vorbă, să petreacă; cît despre treabă — ziua să treacă. Viața Anisiei se scurgea într-o veșnică singurătate — ședea mereu pe laviță, suptă de ventuza stomacului gol și de tristețea care-i intrase în sînge: „M-a uitat moartea pe pămînt!“ După părerea ei, uitarea asta avea o singură explicație: era nevoie de cineva care să păzească izba pentru Egor. Își tot zicea: acu nu mai e nici el tînăr, poate o să se adune de pe drumuri și o să se însoare. Cît de dulce, cît de duios era visul acesta de fericire, cu care se amăgea. Chit că el repeta într-una: „Nu mă însor cît e lumea și pămîntul! Acum sînt liber ca pasărea, ce să mă leg la cap cu o nevastă! Ia mai ducă-se...“ Familie, agoniseală, patrie... Puah!

Anisia s-ar fi tocmit la lucru undeva, dar ce te faci cu izba? Apoi, mai era și vlăguită de puteri; ba pe deasupra și chioară. Ani în șir, pe lavița pe care-și petrecea zilele lungi, îi ținuse tovărășie un cocoș bătrîn, negru, înspicat cu auriu.

Femeia şedea îngîndurată, cu obrazul rezemat în mîna ei numai piele şi os, iar cocoşul se foia de colo-colo, ciugulind cîte o muscă pe geamul tulbure şi crăpat. O dată, auzind afară glas de zurgălăi, Anisia, curioasă, a dat să scoată capul pe fereastră. Cocoşul s-a repezit fără veste, izbind-o cu ciocul drept în ochiul stîng. Ochiul i se scurse, iar peloapele i se zbîrciră; între ele nu mai rămase decît o crăpătură îngustă, cenuşie... Cu ani în urmă, Anisia punea cîneapă în grădina de zarzavat, apoi o culegea pe a de vară, mai bună, o meliţa şi făcea fuioare: aşa tot mai intra cîte un ban în casă. Dar Egor dăduse în arendă şi grădina. Cu ani în urmă, maică-sa mai muncea cu ziua la conu Panaev, care avea o sfoară de moşie cam la un kilometru de Pajen. Darse burzuluiseră fetele: „Drăcoaica asta bătrînă ne ia pîinea de la gură!“ Au vorbit-o de rău vîtafului: cică, de chioară ce e, le face pe toate de-a-ndoaselea; i-au pus de cîteva ori mere furate din grădina boierească în basmaua în care-şi aducea merindea: un coltuc de pîine uscată...

De copilă, Anisia nu avusese pe cine să iubească — rămăsese de timpuriu singură pe lume. Şi tot de timpuriu se măritase. Cînd s-a luat cu Miron — un iobag eliberat, sobar şi el, iar mai înainte slugă la conac — în adîncul fiinţei ei sălăşluia dorinţa nemărturisită de a-şi revărsa asupra cuiva nevoia de dragoste. L-a iubit pe Miron cu o dragoste răbdătoare, chiar atunci cînd, la puţin timp după nuntă, a lepădat din pricina băţăilor primite; multă vreme după aceea n-a putut avea un copil care să-i ia locul în inima ei. Cînd se îmbăta, pe Miron îl apucau toate furiile. Aşa cum se mai întîmpla cu atîţia alţii: treaz, nu era în stare să facă rău unei muşte, dar cum se aghezmua, era prăpăd: spărgea geamurile, îşi fugărea nevasta şi băiatul prin ogradă, cu o bîită în mînă. „Iar a ieşit alde Minaev cu prapurul, chicoteau vecinii, hlizindu-se, ca la panoramă. Zi-i ogradă veselă şi pace!“ Cînd se trezea din beţie şi-i cerea iertare cu jumătate gură, ei i se muia îndată inima de vorba lui blîndă şi doar atîta murmură, cu ochii în lacrimi: „Dacă mă schilodeşti, tot de tine o să rîdă lumea“.

După moartea lui Miron, chiar şi un asemenea trai i se părea o fericire trecută. Da, avusese şi ea tinereţca ei, căminul ei, gospodăria ei; avusese şi ea bărbatul ei, copiii ei; cunoscuse şi binele şi răul, ca tot omul... Cu douăzeci de ani în urmă, după o beţie straşnică, lui Miron îi căşunase să se ia în dorul lelii după un chervan care venca de la cine ştie unde

și se îndrepta spre Livnî, și înghețase pe drum. Cîte nopți fără somn și-a petrecut femeia pe lada aceea lungă ce-i slujea de laviță, singură, în izba întunecoasă, depănînd amintiri și gânduri! Gînduri pe care nu le-a mărturisit nimănui. Pe pruncii ei morți îi plînsese cu lacrimi amare, dar și asta pe furiș, nevăzută și neștiută de nimeni. Mizeria, care îi pustia casa și ograđa, o silise de multe ori să se milogească pe la vecini ca să-i facă un bine sau altul, mai mult pentru băiatul rămas fără tată. Dar niciodată n-ar fi deschis gura ca să le amintească oamenilor acelora că, pe vremuri, îi ajutase și ea. Pînă la urmă, pajenenii uitaseră că și Anisia își avusese rostul ei, că trăise și ea cîndva în rînd cu oamenii. Singura nădejde a Anisiei era să aibă parte de o bătrînețe liniștită. Pentru că, oricît, avea și ea un fecior, pîinea lui Dumnezeu, nu ca răposatul, cu toate că avea vorba buruienoașă și răstită. Ehe, se lăuda femeia, băiatul meu are mîini de aur; dacă n-ar lăsa casa de izbeliște, ce bine am trăi acura!

În iarnă Egor, a făcut o blestemăție care i-a lăsat pe toți pajenenii cu gura căscată. La orice se puteau aștepta de la el, dar nu la una ca asta: să se lase de meserie, și așa cum plecase Miron după chervanul acela, s-o întindă la Moscova ca să se tocmească acolo curățitor de latrine, de-l arăta lumea cu degetul. Dar nici la Moscova n-a făcut purici. Plecarea feciorului ei o rănise adînc pe Anisia; dar se gîndea că poate a făcut-o cu gîndul tainic de a o scăpa de foame, de-a aduna un ban ca să-și dreagă și el viața. Dar iată că se întorsese, tot pe neașteptate, cu hainele zdrențuite și cu buzunarele goale. În cele trei zile cît a stat acasă, n-a spus nimic măcar două vorbe cu șir, nici mamei lui, nici vecinilor. Era, nu abătut, dar parcă împrăștiat, mereu cu gîndul aiurea. Ce naiba căutase la Moscova? N-a fost în stare să le spună. Răspundea doar atît: „Ei, parcă ce mare nenorocire?!” A patra zi, a dispărut iar.

În mai, s-a băgat pîndar la Lanskoe, o pădure a moșierului Guriev, la vreo cincisprezece verste de Pajen. Avea o simbriede trei ruble pe lună, bașca hrana pe care o primea cu porția, de la curte. Ce putea să facă cu trei ruble? Avea nevoie ba de una, ba de alta, așa că pînă la urmă nu-i ajungea nici măcar de chibrituri ... De cînd luase slujba asta, Egor n-a mai vrut să știe de loc de maică-sa.

De Sînpetru, isprăvind și ultima coajă de pîine pe care abia-abia reușise s-o împrumute, Anisia s-a hotărît, în sfîrșit, să se ducă la Lănscoe, ca să-și vadă feciorul și, mai cu seamă, ca să mai prindă puteri, că abia își mai trăgea sufletul de foame. A drămuț pîinea aceea cît a putut, mîncînd-o cu o grijă plină de teamă. Slăbea văzînd cu ochii, îi era mereu somn, vederea i se tulburase urechile îi țiuiau. De la o vreme, începuseră să i se umfle picioarele, iar dorința de a mîncea o fiertură gătită, caldă, cu sare, nu-i mai dădea pace. Să ia singură hotărîrea: uite, mă duc — asta n-ar fi fost în stare s-o facă. Dar au înduplecat-o niște femei străine care se abătuseră pe la casa ei să soarbă o gură de apă și cărora le povestise păsul ei. Erau două: una bătrînă, cealaltă tînără. Se duceau la Gurievo, la parastasul unui mort care-i fusese bătrînei fecior, iar celei tinere bărbat. Întinzîndu-se le vorbă despre soarta femeii, despre bărbați și feciori, le năpădise tristețea pe cîteșitrele. Tînăra, trupeșă, cu fața lătăreacă, palidă, cu ochii mari și bulbucați, se purta gătită, în straie bune: pieptar nou din pănură castanie, încrețit la spate, fustă roșie de lînă, ciuboțele, iar la gît o panglică de catifea neagră, împodobită cu năsturași albi. Tînăra nu scotea o vorbă. În schimb bătrîna — uscățivă, curățică și însuflețită de frigurile oboselii — vorbea fără întrerupere. În acest timp, tînăra intervenise o singură dată — firesc, cu vorba domoală — atunci cînd bătrîna s-a oprit, descumpănită, uitînd cum îi spune orașului unde fusese dus în cătănie mezinul.

— Se-mplinesc trei săptămîni, soro, de cînd l-am îngropat, povestea înduioșată bătrînica. Fusese plecat la oraș — ce vesel era că se duce. S-a întors pe înnoptat și hai cu caii la pășune. Da cum a ajuns la vreo două desetine de gospodăria lui Șcedrin — că p-acolo mînam noi dobitoacele la păscut — s-a oprit și a făcut cale-ntoarsă. Eu, fusesem să aduc pînza. Cînd intru în casă, îl văd că zace pe cuptor învelit cu cojocul... „Mor, zice măicuță, m-a doborît boala. Știi cînd am plecat aseară cu caii? Ei, la vreo două desetine de hotarul fermei, m-a luat deodată un frig, m-a apucat un tremur și mi s-au tăiat genunchii. Nici nu știu cum am ajuns acasă...”

Anisia oftase și-i dădură lacrimile. „Fie fătul și pccit, pentru mă-sa-i prunc iubit, se gîndise ea cuprinsă de o amară duioșie pentru feciorul ei. Mă duc, fie ce-o fi, că doar nu-i sînt străină...” Între timp, bătrîna povestea mai departe, ștergînd-

du-și mereu cu degetele descărnate colțurile buzelor subțiri, uscate:

— Ce era să fac, drăguț? I-am dat două prescuri, una pentru vii, ailaltă pentru morți. „Mîinîcă, fătul meu, zic poate-ți face bine“. A treia zi, aud că mă strigă: „Mamă, uite ce zi frumoasă-i afară, scoate-mă la aer că aici mă-năbuș“. Îl ducem noi la arie, îl așezăm pe paie și-l lăsăm așa singur—cît să fi fost? — o nimica toată: pînă mîntuim de tuns o oaie. Ne întoarcem repede și ce să vezi, fi căzuse bietului băiat capul în piept și abia mai răsufila. De unde înainte avea obraji roșii cum e cîrmîzul, acumă vād că începe să gălbenească de la frunte în jos. Îl săltăm noi de pe paie, dar el, gata, și-a dat sufletul. N-a mai apucat să-și ia rămas bun de la noi...

Anisia căzuse pe gînduri. Înduioșată de povestea bătrînei, care răscolise în inima ei toată dragostea și toate suferințele de mamă, le ceruse celor două drumețe părerea: să se ducă ori ba. Iar dac-o fi să se ducă, treabă care se cuvine să fie făcută cu cap — poate e mai bine să rămînă acolo toată vara? Cicăfeciorul ei ar primi acumăși mertic. Acolo, pe lîngă el, o să-și țină șiea zilele. Cu cît îi trebuie ei, n-o să moară el, băiatul, de foame.

La care bătrîna:

— Știu și eu cum o fi mai bine? Cu Tihon al meu a fost altceva. Flăcău așezat și cuminte ca el nu găseai să umbli lumea întregă. Dar acu, tot aud vorbindu-se că feciorii de azi nu-s de credință și nu-ți poți pune nădejdea în ei... Da eu una tot m-aș fi dus. Așa că și dumitale fți zic: du-te.

— Nu se poate să nu-i dea de mîncare maică-si, încuviințase și cea tînără.

Anisia se înseninase.

— Chiar am să mă duc, spusese ea șovăielnic. E mohorît el, că așa i-e felul. Dar nimeni nu poate să spună nimic rău despre el — că ar fi bătăuș sau bețiv. Atîta că nu-i place să stea acasă. Dar pe mine mă usucă foamea și mă seacă urîtul. Uneori îmi zic: Măcar de-ar cădea bolnav, casă mai stea olecuță și cu mine... Are inimă bună, dar știți cum e meșterul: se supără din te miri ce. Eu am o fire, el alta. Dacă se supără că am venit?

După plecarea femeilor, scotocise cu privirea prin izba goală: oare n-ar putea să vîndă ceva? Dar toată bogăția ei, păstrată într-un vechi cufăraș, era un dar, singurul, primit de la Egor — o învelitoare pentru sicriu, cumpărată de la pră-

vălia mănăstirii din Zadonsk. O învelitoare mare, albă, de percal, presărată cu cranii și ciolane negre, încrucișate, și cu slove negre: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare...” Să vîndă un lucru ca acesta ar fi însemnat să-și încarce sufletul cu un păcat. Și apoi, nici nu s-ar fi îndurat: deși fusese cam băut cînd i l-a adus, Egor ținuse neapărat să-i facă o bucurie... Dar, tot el e de vină: de ce a uitat-o pe maică-sa?! De ce a împins-o la deznădejde?! Dumnezeu de sus, în mila lui cea mare, o să-și dea seama că au împresurat-o nevoile. La urma urmei, puteau s-o îngroape și fără învelitoare, că pe lumea ailaltă nimeni n-o să-i ia în nume de rău unei bătrîne sărmane... Și s-a dus s-o vîndă. Pajenul era un sat care se răsfirea într-o mare de holde și de răchitiș. Numai casa de cărămidă a bogătanului Abakumov se vedea de departe: casă cu temelie de piatră, învelită cu tablă, și cu o grădiniță, în față, împestrită cu nalbe în toate culorile. Era într-o duminică. Abakumov cercetase învelitoarea pe amîndouă fețele cu ochii lui mici, tătărești, și o strigase pe maică-sa, o bătrînă grasă, ursuză, buhăită, îmbrăcată în scurtă vătuită și pîslari.

— Cît ceri pe ea? întrebasese dușmănos bătrîna, ieșind anevoie pe ușă și aruncînd priviri întunecate spre cerdac.

Anisiei i se strînse inima, ca de-o presimțire rea. Se apucase să laude învelitoarea și, ca să-și arate marfa, și-o puse pe umeri și făcuse cîțiva pași. Abakumov s-a gîndit puțin și i-a oferit o grivnă — „două pajure”. Apoi a zîmbit și a mai adăugat cinci copeici, „pentru fason”. Anisia a clătinat din cap, refuzînd, și a pornit spre casă cu învelitoarea pe umeri. Acasă, așezată pe laviță, gătită în zăbranic și privindu-i colțurile cu singurul ei ochi, a chibzuit îndelung. Apoi s-a rezemat cu coatele de masă, și-a proptit bărbia-n palme și, cu mintea goală de gînduri, a încremenit, ascultîndu-și țiuitul din urechi... Între scîndurile mesei se strînseseră cîndva boabe de mei. Scermonind cu unghia, a adunat cam o jumătate de pumn și le-a mîncat. Apoi, a ascuns învelitoarea în cufăr și s-a culcat pe patul mare de scînduri, neînvelit cu nimic, lîngă soba mare, crăpată. Încă nu se înserase bine de tot, dar ea și-a spus că e mai bine să se culce, ca să pornească mîine cît mai devreme de acasă, alfel n-o să ajungă la Lanscoe. Dar nu cumva să uite, înainte de plecare, să încuie cufărul și să tragă ușița hornului, că dacă izbucnește o furtună...

Muncită de gânduri și canonică de purici și de muște, zvîrlind mereu din picioarele goale, a adormit spre ziuă. Când s-a trezit, se luminase de-a binelea. O năpădi o bucurie înfrigurată pentru că era ziuă, pentru că trăia, pentru că avea să se ducă la Lanskoe, unde va începe poate o viață nouă, mai bună... Milostiv e Domnul. Să simți că trăiești, să vezi lumina dimineții, să te duci la feciorul tău pe care-l iubești — da, asta e o fericire, o fericire atât de dulce... Înțepeni ușa pe dinăuntru, proptind-o în tindă cu o furcă știrbă pe care o înfipse cu singurul ei dinte în pământ, apoi luă dintr-un colț un toiag spurcat de vrăbii și se cățăra peste peretele năruit. Lîngă iazul spre care se îndreptau cu pas legănat gîștele vătăfului, imașul verde era învrîstat cu dungile cenușii ale pînzelor puse la nălbîit. Mlădiindu-și bîțîit trupul și depănînd prin iarba cu picioarele ei albe, puternice, venea spre ea, Mașa Bîciok, un zdrahon de fetișcană pistruiată, cu cîte un sul greu de pînză umedă la cele două capete ale cobiliței. Anisia se gîndi: „Slavă Domnului, mi-a ieșit în cale cu plin...”

Plouase și în mai, și în iunie, iar grînele și ierburile crescuseră de-ți era mai mare dragul. Tîrîndu-și țurloaiile uscate și sucna ponosită prin haturile năpădite de buruieni și de flori, bocănind cu toiagul pe potecile dintre lanurile de seară, ovăz și hrișcă, Anisia se bucura ca de obicei că vor fi bucate multe, cu toate că de ani și ani de zile ea una nu se alegea cu nimic din această recoltă îmbelșugată. Secara înaltă, împes-tritată ici-colo cu albăstrele, strălucea și foșnea. La fel de înalt era și ovăzul, care părea poleit cu argint stins. Lanuri de brișcă în floare se colorau într-un trandafiriu lăptos. Cerul era înnorat. Un vîntuleț încropit toropea și zăpăcea albinele — se auzeau bîzîind somnoros între ciorchinii înfrățiți ai hrișcăi — și aducea uneori miros de miere încălzită. Anisia simtea că amețește. Poate din cauza vîntului, sau a miresmelor. O luase peste cîmp, pe baturi și poteci, cu gîndul să scurteze drumul. Dar, după ce-a lăsat în urmă vilcelele Panaevului și, suind dealul, a ieșit într-un loc de unde se vedea departe, pînă hăt, la gară, își dădu seama că făcuse un ocol.

Încă de cînd pornise, a simțit că trebuia să se gîndească la ceva foarte important: ce se va-ntîmpla dacă nu-l găsește pe Egor acasă? Nu reușea însă să-și adune gîndurile fiindcă mereu i le abătea ceva. Uite, chiar și acum: o împiedeau să cugete așa cum trebuia două turturele, care alergau la vreo

zece pași una de alta, pe drumul negru ca ardezia. Nici nu și-a dat seama ce fel de viețuitoare sînt, pînă n-au țîșnit în văzduh, atît de mult se asemana culoarea lor cu a drumului; numai spinările păreau o floare de smirdar. Păsărelele grăbeau cu pași mărunți, de o cochetărie feminină, apoi și-au luat zborul, desfăcîndu-și în evantai cozile cenușii cu bordură albă. Și iar au coborît, fugind pe jos, în fața ei. Anisia le amenință cu toiagul. Ele se înălțară într-un fișit de aripi, dar peste cîteva clipe își reluară goana monotonă. Turturelele astea o chinuiau, o oboseau; dar, pe de altă parte, vederea acestor păsărele atît de grațioase, de lipsite de griji, atît de legate una de alta, o mișca adînc. Cîți ani o fi avînd fusta asta a ei cu pătrățele, de un negru verzui, cămașa murdară care putrezise pe trupul ei uscat, basmaua neagră cu picățele galbene? Simțea cu durere că bătrînețea ei, slăbiciunea și năpasta ei sînt într-o jalnică nepotrivire cu frumusețea turturelelor, a florilor, a pămîntului mănăs care se arăta atît de vitreg cu ea. Cu o mișcare sfielnică și neîndemînatică, încercă iar să alunge turturelele. Atunci, în sfîrșit, păsările își luară zborul, iar ea s-a oprit locului, privind cum se topeau în depărtare...

Încerca să se învioneze, dar simțea că o fură somnul. Pe drumul acesta bătut de care, putea să umble mai ușor decît pe țărîna moale a potecilor. Ce plăcut e să simți sub tălpile goale atingerea pămîntului cald! Dar în zare se învîrteau într-una aripile unor mori inexistente. Iar cînd ridica ochii spre cerul înnorat, vedea plutind prin aer un viermușor de sticlă, apoi niște musculițe sclipitoare, și nu era chip să le oprească, să le țină în loc: cum își oprea privirea, viermușorul luneca undeva într-o parte, apoi iar îl vedea suind lin, iar musculițele roiau din ce în ce mai multe. Rărea pasul, să-și mai tragă sufletul: „Of, așa n-o să ajung. Ia s-o iau mai încet...” Și iar pornea, iuțind pașii fără să-și dea seama.

Vîntul căldicel care bătea dintr-o parte, dinspre miazăzi, purta peste întinsul șesului verde-cenușiu cîntecul ciocîrliei, mireasma polenului de flori. În depărtare, albăstreau stins sate și crînguri dese. În dreapta, peste țarini și dîmburi, se zărea, departe, biserica din Znamenie, satul ei, pe care-l uitase de mult. Iar la stînga, și mai departe, tocmai dincolo de luncile Vorgolskului, erau cîteva sătucuri sărmene de stepă: Kamenka, Suhie, Brodî, Riabinki... Cerul se învăluia în nori mari, violenți, dar ușori, vapoși, avînd forme ciudate. La orizont,

norii buluciți deveneau sinilii și perdeluiau zarea cu fîșii albastre, pîcloase, de ploaie. Aripile morilor fantomatice se învîrteau și prin pînza asta cețoasă... Ce-ar fi să se culce, să aștească un pic? Dar nu, nu se poate: știe din experiență că, după odihnă, e și mai greu să umbli, să muncești. Dar uite că vine o trăsură... Era o troică. Bătrîna se însufleți și-și încordă privirea. Troica, împodobită cu zorzoane de aramă și sclipind din harnașamentul înflorat cu ținte, se apropia încet, parcă stăpînindu-și pornirile sprintăre. Hățașul murg călca la pas, ținînd capul ridicat cu semeție, iar caii lăturași, de culoarea nucii, păreau că plutesc, cu gîturile lor lucioase, aplecate în arc, gata-gata s-atingă drumul cu nările înfiorate. În fundul trăsorii lenevea pe perne un vizitiu tînăr, îmbrăcat cu o vestă de catifea, cămașă galbenă, caschetă ca la oraș și mănuși de antilopă... Aveau un nu știu ce caii aceștia boierești, bine hrăniți; iar trăsura răspîndea un miros îmbietor: miros de piele moale, de aripi lăcuite, de dohot încălzit, amestecat cu colb... Pe cîmpul verde-plumburiu care începea din locul acela creștea mazăre. Și acesta era al boierului. Anisia, care se dăduse la o parte, pe răzăr, pentru a feri din calea troicii, trase cu ochiul la mazăre, apoi petrecu cu privirea trăsura cu codîrla săltată... Păcat că bobul de mazăre nu era încă împlinit: altfel, Anisia ar fi mîncat pe săturate, că aici n-are cine s-o vadă. Zbîrcindu-și chipul, se vită la cer, acolo unde îndărătul norilor luminoși și calzi se ghicea soarele: să știi că vizitiul se duce la gară pentru trenul de unu. La ora asta oamenii stau la masă...

Nu mai lua în seamă morile și aripile lor începură să se învîrtească tot mai încet. Mergea, mergea înainte... Răzorul smălțat de flori albe părea că i se desfășoară iute sub picior, punctele albe ale florilor îi jucau înaintea ochilor. Undeva izbucni o gîlceavă voioasă de muieri — glasuri sonore care se întrerupeau și se amestecau. Deslușea limpede fiecare glas în parte, asculta, bucuroasă chiar, cum se luau la întrecere, ascuțite, rostind vorbele repede una după alta. Deprinsă să audă voci inexistente, nu le dădea prea multă atenție, gîndindu-se la ale ei, cîte toate; nu reușea să-și concentreze gîndurile asupra lui Egor, de aceea i se perîndau la întîmplare: luase cu împrumut niște făină și încă n-a dat-o înapoi; ieri, în vecini, un vițeluș a supt poala unei cămăși ce se zvînta pe gard pînă a rupt-o; curînd avea să moară și ea... „Nu li-i

rușine obrazului!“ țipau femeile. „Ar trebui să stau jos“, se gîndi Anisia, dar tot amîna, așteptînd parcă să ajungă într-un loc anume hărăzit pentru odihnă. Hărăzit de cine? De sfîntul din cer? „Nu, de fecioru-tău, de Egor!“ strigă o voce. Tresări și scutură din cap ca să sperie somnul...

Pe răzor și în șanțul săpat de-a lungul lui, totul era stropit cu flori. Simțind că nu mai are putere să ajungă pînă la locul acela hărăzit, Anisia se lăsă la pămînt acolo unde se găsea. Vocile muierilor amuțiră. „Foarte bine!“ se gîndi. Cu un zîmbet trist, vi-sător, începuse să rupă flori; curînd, în mîna ei negricioasă, bătucită, rîdea din culorile vesele un buchețel nespus de gingaș, frumos și înmiresmat. Privi florile cu duioșie și cu milă, apoi se uită la pămîntul acesta roditor căruia numai de ea nu-i păsa; apoi la mazărea cărnoasă și deasă, de un verde-plumburiu, care creștea amestecată cu mazăriche purpurie. Glasurile tăceau, morile nu se mai vedeau. Anisia avea senzația că plutește prin văzduh ca viermulețul acela de sticlă. Departe, în mijlocul cîmpiei de mazăre, e o colibă de paznic. Goală. Ar putea să se vîre acolo și să doarmă, să doarmă... Vîntul purta peste țărini triluri adormitoare de ciocîrliei, hatul verde se pierdea în depărtări. Ce de flori aici: romanite de un galben-auriu, urechea-ursului violetă și catifelată, flori zmeurii de trifoi. Cătînd printre gene, Anisia ciugulea cîte un firicel de urechea-ursului, cîte o măciulie de trifoi. I se făcea rău, își simțea buzele arse; stropii de miere amăruie din firicelele acelea de flori o mai răcoreau. Deodată, parcă o gheară îi strînse inima, își simți fruntea de gheață, spinarea țepăună, și prin tot trupul îi trecu ca un val, o greață groaznică, prevestitoare de moarte, ca atunci cînd te înalți sus cu scrînciobul și deodată te prăvălești în gol. Anisia își birui slăbiciunea, sări în picioare de pe locul unde se odihniase și unde iarba jilavă rămase tăvălită, și porni aproape în goană. Nu mai putea, îi tremurau mîinile și picioarele de dorința de a-și găsi feciorul acasă, de a-i spune ceva și de a-i da ultima binecuvîntare.

După cîmpul de mazăre venea un pămînt necultivat pe care cîțiva țărani îl desteleneau. Strigă slab, dar cît putu de tare: „Așa-i că drumul cotește la stînga spre Gurievo, iar la dreapta spre Lanscoe?“ „Da, spre Lanscoe!“ strigă un moșneag voinic, desculț, descheindu-si la gît, sub tîrsoaga-i sălbatică, gulerul cămeșoaiei lungi, ale cărei petice pe piept

și pe spate erau negre de praf și nădușeală. „Nu se găsește la matala un gît de apă, taica?” Clătinîndu-se și poticnîndu-se pe brazdă, bătrînul tocmai ajunsese la răzor și se oprise să bată de grindei cuțitul lucios al plugului, ca să scuture țărîna ce se lipise pe el. „Ba da.” Anisia ridică cofița adumbrită de o caciula, pe care o văzu pe razor, și bău mult, cu poftă, trăgînd cu ochiul la picioarele goale ale batrînului. După înfățișare, moșneagul pareă păduroiul sau duhul cel rău al bălților: o hălăciugă galbena-verzuie se zburlea pe țeasta lui uriașă, barba îi era de aceeași culoare, fața ciupită de vărsat era vînată, iar ochii de un verde-intens straluceau fioros sub sprîncenele rare și zburlite. Labele picioarelor, stacojii cum e sfecla, semănau cu două brăzdare. Totuși, ceva îi spunea pe dată că omul acesta are o inimă de aur. După ce-și potoli setea, Anisia ar fi vrut să-l întrebe dacă n-are și o bucățică de pîine, dar îi fu peste putință...

Acum recunoștea locurile. Pînă la Lanskoe mai erau vreo două verste. Porni mai departe, privind țintă un copac falnic al cărui trunchi se deslușea singuratic sub poala pădurii, peste oceanul de grîu dat în spic. Era un mestecăn bătrîn, cu creasta rotată, care se profila argintiu în bătaia vîntului pe cerul lăptos. Dincolo de grîu, dincolo de copac se zăreau, verzi și matăsoase, niște tufișuri de mestecăniș. Locul acesta neted din mijlocul stepei pare pustiu de tot. Cum intri în Lanskoe, ori încotro îți arunci privirea, nu vezi decît cer și tufăriș. Aici, chiar că era un hățiș de netrecut. Ierburile se înălțau pînă la brîu; iar stufărișul era atît de des, că n-ai fi putut să tragi cu coasa o dungă oricît de îngustă. La fel și florile, treceau de genunchii omului. Te ameteau, nu alta, florile astea peștișe—albe, galbene, albastre, trandafirii. Năpădiseră poienile și erau frumoase, așa cum numai în păduri de mesteceni se găsea. Vîntul îngrămădea norii, iar cîntecul ciocîrliei aproape se pierdea în neîncetatul freamăt și foșnet al pădurii. Abiase mai ghicea drumul printre tufișuri și cioturi. Plutea în aer un iz dulce de căpșuni, amestecat cu aroma amăruie de zmeură, mestecăn și pelin. Anisia se grăbea, se poticnea, se împleticea în flori și ierburi. Iată și coliba pîndarului. Încă de departe, văzu la ușă un lacăt mare, ruginit. Fața i se strînse ghem, un bocet îi izbucni din gîtlej, dar ea nu se opri din fugă.

Bocetul îi tăie răsuflarea. Inima îi zvîcnea cu putere în piept, i se făcuse tare cald, lacrimile o orbeau. Se opri. În jur, pămîntul nu se mai vedea de pelin, brusturi și urzici. Între urzici se ridica o căsuță fără acoperiș. Un dulău bătrîn, negru pe vremuri, dar acum încăruntit, cu mustăți cenușii și ochi urduroși, ieși tîrîș dintre brusturi. Coadă îi fusese ciuntită, la fel ca și urechile însîngerate de muscăraie. Își ciuli cioturile lor și hămăi înfundat, parc-ar fi fost în pădure. Anisia încremeni locului, asurzită de bătăile propriiei sale inimi. Dulăul se uită lung la ea, se opri din lătrat și întoarse capul într-o parte. Și multă vreme stătură așa amîndoi, nehotărîți: cîinele neștiind dacă mai trebuie să latre, femeia neîndrăznind să se apropie.

— Egoruška! chemă ea cu glasul stins.

Nu-i răspunse nimeni. Cîinele mai hămăi o dată, apoi cioturile urechilor i se lăsară în jos, capul i se făcu rotund, și ea atunci văzu că nu-i decît un biet cîine blînd, vrednic de milă. Bîțîindu-și ciotul gros, care-i ținea loc de coadă, se apropie de Anisia și o privi drept în ochi. „Ehe, nici tu nu mai ești tînără! părea că-i spune acum privirea indiferentă. Noi doi n-avem nimic de împărțit... Dar să știi că Egor nu-i aici...” Dulăul se duse mai încolo, ridică fără rost un picior lîngă o tufă cu flori mici, foarte galbene, se întinse pe pămînt, căscînd din obișnuință botul, răsuflînd des și smucînd din cap ca să alunge o muscă de un cenușiu-gălbui, care i se tot așeza pe o ureche. Și din nou se așternu în jur tăcerea urîtului și a pustietății. Foșnete mătăscase înfiorau tufărișul în care răsuna glasul uniform și cristalin al presurilor și piuitul melancolic al vrăbiuțelor cenușii care zburătăceau din loc în loc, parcă într-o veșnică și vană căutare. Coliba era neînchipuit de mică și veche, abia se mai ținea; acolo unde s-ar fi cuvenit să fie acoperișul, creșteau buruicni de un argintiu palid... Împleticindu-se plîngînd, lăsînd o dîră foșnitoare prin brusturi, Anisia se apropie de cotineată și-și trecu mîna deasupra ușii, doar-doar o găsi cheia. Nu găsi nimic. Apoi se dumeri: ridică toarta lacătului care, firește, nu era închis, trase de belciug și trecu pragul înalt...

Nici nu se mai gîndea la mîncare. În jurul ei, totul plutea, totul răsuna de glasuri încîlcite, de șoapte fierbinți. Făcu un suprem efort și căută peste tot. În colibă nu exista nicio fărîmătură de pîine. Puse buchețelul vestejit pe o masă

înjghebată de mîntuială dintr-o scîndură veche și cîțiva pari verzi de mesteacăn și care stătea șuie într-un colț, înfiptă în huma vineție, bulgăroasă, apoi se lăsă să cadă pe bancă, și stătu așa, nemișcată, pînă seara. Poate îl aștepta pe feciorul ei, poate aștepta să vină moartea. Privirea ei gcală, toropită luneca de la pereții coșcoviți la soba surpată. Prin ferestruica de deasupra mesei se strecura o lumină palidă. Prin cealaltă ferestruică, fără cercevea, astupată cu un cojoc și cu petice murdare de blană, se vedeau, tot mai dese, umbrele serii. În penumbra înserării, desluși niște broscuțe țopăind pe pămînt.

„Poate mi se năzare“, se îndoi Anisia, uitîndu-se mai bine: într-adevăr erau broaște...

Tavanul era năpădit de ciuperci care creșteau cu pălărioarele lor catifelate în jos, lăsînd să atîrne o leasă de vrejuri subțiri, ca niște fire de ață. Unele erau cernite, ca de doliu, altele zmeurii, ușoare ca puful, pe care, dacă le atingeai, se prefăceau într-o mîzgă lipicioasă. Ce-ar fi să guste din ele? Nu: dacă se otrăvește, drăguțele de vecine ale ei or să desfacă izba din Pajen bîrnă cu bîrnă... Dar altceva de mîncare nu se găsea. Privirea îi căzu pe pervaz și văzu un ulcior acoperit cu o scîndurică. Ridicînd-o, începu să bîzîie înăuntru o muscă uriașă, care-ți făcea teamă. Apropie scîndurica de ochi — o iconiță! De-aia nu-i dă Dumnezeu noroc lui Egor, pentru că e păcătos. Ridică anevoie mîna, își făcu semnul crucii, sărută scîndurica și o puse pe masă. Apoi, își aduse aminte că o să moară și se mai închină o dată, silindu-se să-și arate prin oftaturi și prin mișcările domoale și pline de osîrdie ale mîinii toată supunerea ei față de Dumnezeu, toată venerația în fața strălucirii și puterii Lui, toată nădejdea în îndurarea Lui... În gura sobei descbise, pe o grămadă de cenușă, zăcea o tigaie cu niște resturi uscate de jumări. După cojile pestrîte risipite în jur, se vedea că Egor le gătise din ouă de păsări sălbatice. Se gîndi: „Uite cu ce-și ține zilele, săracul de el, trăiește ca dihorul!“ Somnul o toropea tot mai tare. În cepu să aibă vedenii. Drumul plin cu troici și turturele i se depăna în goană sub picioare... Anisia dădea capul pe spate, își revenea pentru o clipă, alunga vedeniile și sfîrșeala înfrigurată care o cuprindea tot mai mult. Vîntul foșnea adormitor în jurul pereților, prin muzici, prin buruienile de pe acoperiș. Vîrfurile tufișurilor care se vedeau prin feres-

truică se legănau somnoroase și palide de pînza plumburie, spălăcită a norilor. Se întuneca...

Își dădea seama că vremea se pregătește de ploaie, auzea suierul vîntului, care-i aducea la ureche glasul cînd tare, cînd slab al presurei: ti-ti-ti-ti-ti... Undeva, cîrîiau languros ciori tinere: a ploaie, a noapte... Și așa, deslușind tot ce se petrecea în jurul ei, ea dormita și, așa dormitînd, își trăia ultimele clipe. Închipuirea care nu-i dădea de loc ascultare urzea mereu alte vedenii. Uite-l pe Egor. Pleacă la iarmaroc! Să-l prindă, să-l ajungă din urmă! Uite și iarmarocul. Larmă de glasuri, scîrțîit de roti, nechezat de cai. Tiii, ce de omenire! Toți sînt beți și cumpliți la vedere; la călușei duduie orga mecanică, iar pe armăsarii de lemn gonesc fete gătite cu podoabe frumoase și flăcăi în cămăși galbene bătătoare la ochi. Toată învălmășeala asta o ametea, îi făcea greață... Ce cald e! Simțea o apăsare pe inimă. Miron, tînăr, vesel, cu căciula împinsă pe ceafă, își croiește drum spre ea, cu o boccea plină de bunătăți: roscove, acadele, turtă dulce. Dar Miron n-o lasă să termine de băut sticla de cvas pe care chiar atunci o deschisese un negustor care avea chipul bătrînului țaran, si-i poruncește: „Înhamă mai repede, să-l prindem pe Egorka!“... „Vezi cum ești tu. Miroane, îi zicea ea, cît am fost tînără, n-am auzit o vorbă bună de la tine. Iar acum, uite, mi-a bătut ceasul... Vîntul suieră peste tarini, din cerul plin de nori se cerne o ploaie măruntă, au iesen fetele la săpat cartofii... Mironușka, trebuie să mă întind mai repede, să mă culc...“ Clătînîndu-se și bolborosînd fără sir, se ridică de pe bancă, trase cojocul din golul ferestrei, îl împături și-l puse pe laviță drept căpătîi... Simțea în partea de jos a pîntecelui o durere surdă și un tremur; inima îi bătea uneori atît de încet, parc-ar fi rămas atîrnată în aer: i se părea că nu mai are picioare, ci numai trunchi, ca soldatul acela spăimos, negru, de pe peretele izbei din Pajen. Tinîndu-se să nu cadă, se culcă cît putu mai repede și închise ochii. Lavița începu să plutească lin și se cufundă, împreună cu ea, în prăpastie...

Dormea, murînd în somn. Pe fața ei de mumie se întipărise o liniște adîncă. Ploaia contenise. Cerul noptatic se limpezise de nori. Pădurea și cîmpiile erau învăluite în tăcere. Trecu un fluturas de seară, tremurîndu-și fără zgomot aripioarele. Numai florile albe se mai distingeau în lumina amurgului

În spatele colibei, vîrfurile tufişurilor împleteau o horbotă în negru şi verde pe canavaua portocalie a zariştei care, sus, se colora într-un galben pal, străveziu. În faţa cotinetei, pe cerul spălăcit, ca de scrum, atîrna luna plină, clară şi luminată, dar încă fără a da lumină. Pe ferestruică, luna privea drept în colibă unde zăcea întinsă — moartă sau poate încă vie — o făptură omenească cu sufletul dinaintea căderii în păcatul dintîi. În cealaltă ferestruică, fără geam, adia vîntul cald.

II

În copilărie şi mai tîrziu, în adolescenţă, Egor fusese cînd molcom, cînd agitat, cînd vesel, cînd posomorît; dar de minţit, minţise întotdeauna. Aşa, fără nici un scop. O dată, mîncase dinadins nebunariţă. Abia au reuşit să-l scape de la moarte, dîndu-i să bea lapte, cît a intrat în el. Apoi, începuse a împuia capul oamenilor, zicînd că o să se spînzure. Bătrînul sobar Makar, la care îşi făcuse ucenicia, un beţiv înveterat, cu care nu prea era de glumit, auzindu-l odată trăncănind aşa, îi trăsese o palmă zdravănă. Ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, Egor s-a apucat să frămînte lutul cu picioarele. Iar după o vreme, a început din nou să se grozăvească şi mai tare, că o să-şi facă şeama. Şi iată că într-o zi, fără să-şi închipuie că era într-adevăr pe punctul să-şi curme viaţa, şi-a pus proiectul în aplicare. Casa boierească în care lucrau era goală. La un moment dat, rămăsese singur în salon — o încăpere mare, răsunătoare, cu duşumeaua şi oglinzile stropite cu var. Uitîndu-se hoţeşte în jur, şi-a prins deodată cureaua de canalul de aerisire al cuptorului şi, cu un ţipăt de spaimă s-a spînzurat. L-au scos din laţ, l-au readus în simţiri şi i-au tras o mamă de bătaie, de a plîns cu sughituri, ca un prunc de doi ani. Bătaia asta i-a scos pentru multă vreme gărgăunii din cap.

Băiatul creştea, prindea puteri, devenea bărbat în toată firea. Apoi, mai cu boala, mai cu băutura, mai cu treaba, cutreiera judeţul, întinzîndu-se la taclale cu cine se nimerea şi amintindu-şi foarte rar de gospodăria lăsată în părăsire şi de maică-sa, despre care spunea, nu se ştie de ce, că-i este povară. Viaţa, cu toate că o irosea aşa prosteşte, îi era tare

dragă. Î se întâmpla și acum să se simtă obosit, scîrbit, și să spună: „Mi-e silă de toată lumea!“ Niciodată însă stările acestea nu se asociau în mintea lui cu trîncăneala de altădată despre sinucidere. Avea treizeci de ani în iarna aceea cînd a plecat, pe nepusă masa, la Moscova, alăturîndu-se unor curățitori de latrine.

Tot drumul de întoarcere a ținut-o într-o beție. Era foarte agitat și, conștient de prostia pe care o făcuse, se pregătea să dea riposta cuvenită celor care o să-i strige lătrinar. Cobora în fiecare gară și-și croia obraznic drum spre bufet. Și-a băut tot cîștigul, pînă la ultima lăscaie. În fumăraia din vagonul care trepăda pe șine, poate pentru întâia oară de la pătania din conacul gol, l-a apucat iar vechea lui meteahnă: se tot străduia să-și convingă vecinii de vagon — niște tăietoridelemne — că lui nu-i mai rămîne decît să se spînzure. Dar nici acum nu l-a luat nimeni în seamă. De altfel, nici el, după ce s-a trezit din beție, nu-și mai aducea aminte nimic din toată trîncăneala lui.

Acasă, pe meleagurile sale de baștină, după viața, neobișnuită pentru el, pe care o dusesse la Moscova, după halul de beție și agitație în care fusese tot timpul călătoriei, totul i se părea șters. Se simțea atît de plictisit, că nici nu se mai ostenea să pareze cu vreo sudalmă întrebările ironice cu privire la „călătoria“ sa la Moscova. Vederea casei dărăpănate, a mamei care se schimbase foarte mult, slăbise groaznic și se făcuse ciudat de tăcută, de ziceai că nu e în toate mințile, nu i-a făcut lui Egor nici o impresie. A stat acasă, mai mult în silă, trei zile, pe urmă s-a dus la Gurievo, la curtea boierească, cu gîndul să se tocmească pîndar la Lanscoe. Era într-o zi însorită de martie. Pe la amiază, drumul se cam muia. Mai tîrziu însă, după ce soarele ajunsese aproape de scăpătat și presăra cîmpiile înzăpezite cu licăriri ce aminteau de fluturași aurii de mică, iar spre sud-est zarea limpede se coloră în verde, drumul prinse o pojghiță de gheață care trosnea plăcut sub picioare. Starea sufletească a lui Egor era în deplină armonie cu ziua aceea tibnită, senină și lungă. Sui dealul brăzdat defăgașe înghețate și intră în curtea conacului. În fața conacului, dincolo de rîu, ardea amurgul acestui început de primăvară. Primăvăratică era și forfota gălăgioasă a vrăbiilor în lăstărișul în care se înmănuncheau cenușiul, verdele și auriul, în liliacul de lîngă casă. Zidurile albe și

acoperişul brun, de fier, ale clădirii se detaşau net pe vernilul cerului. În prag, o servitoare scutura jarul dintr-un samovar. Nu-i acasă boierul, e dus pînă la oraş. Poate se întoarce mai pe seară, dar poate nu... Egor parcă se vestejise deodată; simţea că iar i se face scîrbă de toate. Stătea stingher, în mijlocul curţii împurpurate de lumina asfinţitului, apoi îşi tîrşi paşii spre încăperile slugilor. Înăuntru te trăsnea mirosul de borş acru. Pe o bancă, lîngă masă, şedea rîndaşul Gherasim — un ţăran negricios la faţă şi cioplit ca din topor. Era ocupat să înnoade cureaua biciuştii la codirişte şi se ciorovăia cu nevastă-sa, Maria, care se ghemuise cu pruncul în braţe pe patul de scînduri, lîngă cuptor. Egor dădu din cap şi se aşeză. Nu-i răspunseră la salut şi-şi văzură înainte de ceartă. Pruncul tot smucea cu minuştele bluza maică-si, căutînd sînul. Maria, o muieruşcă mărunţică şi oacheşă, nu lua în seamă strădaniile copilăşului şi, pironindu-şi bărbatul cu ochii strălucitori, turuia fără încetare. Egor îşi dădu seama din cele ce vorbeau că s-au luat la ceartă din pricina unui brici care aparţinea fratelui Mariei şi pe care Gherasim îl dăduse nuse ştie cui.

— Cînd o să te-nvredniceşti să-ţi cumperi şi tu unul, tocmai zicea Maria, săgetîndu-şi bărbatul cu nişte priviri duşmănoase, vei putea să-l dai cui poţteşti. Pomanagiul dracului!

— Eu nu vreau să-mi pun mintea cu tine, ripostă cu glasul lui ferm şi măsurat Gherasim, umflîndu-şi nările. Atîta îţi spun: să nu care-cumva să faci scandal; mîine e săr-bătoare.

— Tu să nu-mi închizi gura! i-o întoarse Maria cu îndrăzneala omului convins că are dreptate.

— Ai face bine să taci! o ameninţă Gherasim, căutînd să-şi menţină tonul autoritar.

— Ia, nu mai fă pe grozavul, că nu se sperie nimeni!

— Domol, fată, că acuşi bag spaima-n tine! Să vedem cine o să te apere.

— Ei şi?! Oi hoci şi mi-o trece. Vorba ceea: la şoimul care nu zboară, sare şi cioara.

Egor, care îşi făcuse vелеatul mai mult pe la casele altora, şi-şi umpluse golul vieţii cu vieţile altora, era mare amator de scandaluri şi-i plăcea să asculte cum se ceartă oamenii. Şi acuma, asculta cu curiozitate; apoi i se făcu lehamite.

— Repede te-ai mai întors de la Moscova! spuse la un moment dat Maria bărbatului ei care fusese şi el plecat acolo,

dar a cărui poveste nu era atît de rușinoasă ca a lui Egor; încercase să se bage conducător la tramvaiul cu cai. Ori poate nu ți-o fi plăcut? Cîți de-alde tine or fi bătînd acolo străzile de pomană!

— Mai bine ți-ai vedea de treabă, căteia ce ești! se zborși Gherasim. Țasta-i terci, muiere? Poate pentru porci! Eu ți-s porc, ai?

— La mine să nu ții! se rățoi Maria. Vezi-ți mai bine de Gașka ta, și de putoarele alea cu care te ții.

Egor socotea că e momentul potrivit să le spună ce brici extraordinar și scump are el — o minciună născocită pe loc — dar îi fu lene. Se ridică în picioare și se gîndi: „Mă spînzur, și gata! Mai dă-i dracului pe toți!“ Se apropie încet de Gherasim, care tocmai își aprindea o țigară, și se plecă spre el cu pipa în gură. Acela ridică ochii și îi întinse chibritul aproape ars. Frigîndu-și degetele, Egor luă bețigașul, își aprinse pipa și se trase mai spre ușă.

— Să știi, fă, că Gașka lucrează ceva mai mulțisor ca tine! rcluă Gherasim, ca să spună și el ceva.

— Tu vorbești! De zece ani de cînd ne-am luat, robotesc de-mi iese sufletul! Vai de viața pe care-o duc cu tine, se văieta Maria.

— Da ce ești, mă, *hartistă*?

— Numai cartofi crăpați, trei ceaune pe zi! M-am deselat cărîndu-le...

Fără să mai aștepte sfîrșitul sfadei, Egor ieși.

Toată primăvara și începutul verii a stat la Lanskoe. Îi părea bine că are o situație stabilă, pentru că i se urîse să se tot frămînte dacă o să capete de lucru sau nu, să tot rătăcească în căutarea unei slujbe și, așa mult-puțin cît era, se săturase să muncească. La Lanskoe — muncă de loc, somn pe săturate; lcafa-leafă, merticul-mertic... Dar zilele treceau, semănînd una cu alta ca două picături de apă, din ce în ce mai monotone, din ce în ce mai lungi. Trebuia să-și omoare într-un fel timpul. Dar ce putea să facă singur, în pădure? Sub cuvînt că are de ținut o mamă bătrînă și bolnavă, Egor făcea mereu drumul la curtea boierească, ca să ceară avans în bani și alimente; și dacă obținea, bea și banii și alimentele cu fratele său de cruce, fierarul din Gurievo. Simțea ceva asemănător cu ceea ce, de la o vreme, simțea Anisia: un fel de tremur, o înfrigurare prin tot trupul, o

neliniște nelămurită, o învălmășire a gândurilor. Seara nu vedea bine și aștepta cu teamă căderea nopții. Tufișurile cufundate în tăcere îl îngrozeau. Acolo unde se învălureau umbrele serii, i se năzărea, nedeslușită și cu atât mai înspăimântătoare, silueta unui drac mătăhălos, cenușiu. Cu ochii țintă la el, necuratul îi urmărea toate mișcările. Și pentru că Egor avea senzația că diavolul îl silește să se gândească la ștreang, la funia nadei, la crengile groase ale bătrînului mesteacăn din lanul de grîu, ideea sinuciderii, odinioară atât de simplă și de familiară, îi deveni acum odioasă. Începuse să-și petreacă zilele și nopțile la Gurievo, întorcîndu-se foarte rar în pădure. Era destul să iasă din locurile astea tainice, pierdute în stepă, din hățîșul de tufe și lanuri, pe drumul ce ducea spre sat, că i se lua parcă o piatră de pe inimă.

În ziua cînd Anisia a plecat la Lanskoe, Egor se gătea să pornească spre Gurievo. Știa foarte bine că frigurile care îl scuturau seară de seară erau pricinuite de poamele sălbatice cu care se hrănea. Dar, împins de foame, ieși din magherniță și se tîrî pe brînci, printre tufe, flori și ierburi, după căpșuni și fragi. Le mîncea și pe cele coapte și pe cele verzi, tari. Apoi, o porni haihui spre sat.

„Întîi și-ntîi, să fac rost de ceva pîine“, își spuse el, ieșind din pădure cu un ceas înainte de a fi ajuns acolo Anisia.

Unde și cum o să facă rost, nu știa. La drept vorbind, nici nu prea trăgea mare nădejde; dar era totuși un pretext pentru a se duce în sat. Nu era mai puțin adevărat că stătea tare rău cu pîinea: „Rău — nerău, căuta el să se liniștească, a mai ieșit lupul teafăr și din alte ierni!“ Pășea legănat, sugîndu-și pipa, tușind și scrutînd depărtarea cu ochii lui umflați, sticloși.

Gurievo — un sat mare, din bătrîni, cu imașuri întinse și cu două mori, una de apă și cealaltă de vînt — se resfira pe malul unei gîrle, între pădurici de răchite și plopî, prin care hălăduiau puzderie de ciori de cîmp. „Un sat cum n-a văzut America!“ obișnuia să spună Egor. Ajunsese la Gurievo pe la chindie. Tocmai trecuse o bură de ploaie — pare-se nu prima în ziua aceea — care înnegrise drumurile ce șerpuiau prin iarba fragedă a imașului. La stînga, lîngă conac, se înălța o biserică veche, învelită cu tablă, iar alături de ea,

clădirea nouă, de cărămidă, a gimnaziului. Apoi veneau hambarul obștesc, magazia, iar în partea dreaptă, construcția masivă a morii de vînt și casa drăguță și îmbietoare a morarului. Bătea vîntul, dar aripile morii se întindeau nemișcate pe cerul noros. Cenușii de obicei, acum, din cauza ploii, erau aproape negre. Lîngă zidul magaziei se ghemuiseră înfășurați în zeghi ude cîțiva băiețași care păzeau caii ce pășteau pe imaș. De pe streășina clădirii picurau stropi grei.

„Mare minune! se miră Egor, luînd-o spre moară și rumegînd după cum îi era obiceiul, toate gîndurile care-i treceau prin cap. Aici plouă într-una. Pentru grădini, să zicem, locul ăsta ar fi o adevărată comoară...”

Era încă devreme, dar oamenii și începuseră să adune cireada pestriță care se împrăștiase în toate părțile. La apus, departe, dincolo de sat și de valea care se așternea pe celălalt mal al gîrlei, se iți o clipă soarele, învăpăind acoperișul nou al gimnaziului, care părea din tablă zincată, și crucea aurită a bisericii, și înviorînd coloritul pestriț al cirezii. Greoaie și mătăhăloasă, biserica din Gurievo părea străină de tot restul satului; clădirea gimnaziului semăna cu o reședință de plasă, moara era mătăhăloasă, clădită ca vai de lume, și lucra doar din an în Paște. În lăstărișul de pe mal ciorile lărmuiau fără nici o noimă. Vitele fugeau, mugeau, behăiau. Cîteva muieri, cu poalele ridicate în cap, alergau după oi și, în timpul acesta, vorbeau între ele, de la dinstanță, strigînd în gura mare... Acolo, în coliba fără acoperiș din Lanscoe, în tufărișul sălbatec, între flori și buruieni, se stingea mama lui Egor, pierzîndu-și și ultimul strop de vlagă. Iar el stătea fără treabă în mijlocul imașului din Gurievo, rumegînd toate gîndurile ce-i trăsneau prin cap și așteptînd, nici el n-ar fi știut să spună pentru ce, să se urnească cireada. Cireada s-a urnit, dar el a mai rămas să privească o pereche de cai, umezi de ploaie, care pășteau pe imaș, sărind anevoie din loc în loc cu picioarele lor împiedicate. Își muta luleaua dintr-un colț al gurii în altul, gîfîia, tușea, scuipa. Privirile lui rătăceau fără țel. Îl beșteli în gînd pe epitrop, pentru că a învelit cu tablă bătrîna biserică de piatră, privi mînzul tretin care stătea lîngă băiețașii ghemuiți în zeghile lor rupte sub zidul magaziei, pe o piatră mare, albă. Stropii ce picurau de pe streășină udară spinarea mînzului, făcînd-o neagră; dar mai jos, unde nu ajun-

geau picurile, era roib... Egor zîmbi strîmb și, lunecînd cu opincile prin noroi, porni spre casa morarului.

Ca de obicei, gazdele nu-i dădură nici o atenție. Și tot ca de obicei, Egor nu se sinchisi. Trecu pragul, îi salută cu o mișcare a capului acoperit cu nelipsita-i șapcă de licean, turtită peste lațele spălăcite, și se așază o pe laviță. Apoi, scoase tabachera, o întoarse pe dos și vîrî în găvanul pipei praf pișcător de mahorcă. Lîngă masă, bătrînul morar se gîrbovea pe cealaltă laviță, proptit cu palmele în scîndura ei și fixînd cu ochii lui goi pe Aliona lui borțoasă, care cernea făină. Aliona, tînăra nevestă a morarului, o femeie zdravănă, cu fața albă, blajină, trecea la Gurievo drept o frumusețe. Iar morarul era o pocitanie de om, scund, chel cu o căpățînă enormă. Deși bogat, purta un cojoc rupt, slinos și închis la culoare, la care te izbea o mîneacă nouă, portocalie. Nările uriașe, căscate ale nasului său ca o ciupercă se făcuseră verzi și catifelate din pricina tabacului prizat. Privind făina care cădea din sită ca o pulbere cenușie, îl întrebă într-o doară pe Egor:

— Ți s-a urît în pădure, ai?

— Ba, nicidecum, răspunse acesta domol. Am treabă în sat...

Egor deschise cuptorul și se vîrî pînă la mijloc în gura lui neagră, dogoritoare.

— Am nevoie de ceva, strigă el surd de-acolo. Reapăru, ținînd cu degetele-i cioturoase un bob de jeratic pe care îl îndesă în pipă.

Cernînd mereu făina, jucînd îndemînatîc sita între palme și bîtîindu-și fundul lat, Aliona îi aruncă peste umăr o privire piezișă: „O să-mi răcească cuptorul, jigodia dracului!” Egor bănuia cam ce-i trece ei prin cap și-și luă un aer nepăsător. Trase cu sete din pipă, adulmecînd cu plăcere mirosul înțepător al tutunului împreună cu căldura tăciunelui de plop, tuși cu un fel de ușurare și se așază înapoi pe laviță. „Ori poate să plec? se întrebă el. Ia mai dă-i dracului, o să mai stau puțin. Uite la ei, cum se mai îndoapă! De două ori pe săptămînă fac pîine, și tot nu crapă”, gîndi el, aproape fără să-și dea seama, plimbîndu-și privirea de la copaia de lîngă cuptor, acoperită cu un suman vechi, la movila lunguiață de făină gălbuie, care părea un capac de coșciug, și la Aliona. Miinile puternice ale femeii, cu mînecele suflecate

pînă la cot, erau colbăite de făină. Pe degete îi străluceau inele de argint și de aramă. Poala fustei roșii de lînă îi era prinsă în brîu, picioarele groase în ciubote bărbătești, căre ieșeau negre sub fustă, erau bine proptite în podea, iar ea își rezemase înainte burta deformată de sarcină și-și bîfîia ritmic fundul.

— Nu mă pricopsesc de la tine cu o jumătate de coltuc? îndrăzni Egor, scuipînd saliva care-i acoperea întotdeauna buzele spuzite de foame și de-atîta fumat.

Aliona tăcea. În momentul acela fetița ei, Aniutka, cu gura arsă de friguri și cu păr aspru, tuns ca un evantai pe frunte, se culcă cu burta pe masă și începu să tragă cu degetul dungi prin mormanul de făină. Fără să-i răspundă lui Egor, Aliona lovi răsunător fetița cu palma peste frunte. Copilul se trase înapoi, căzu pe laviță și izbucni în plîns.

— Ți-am spus să nu-ți bagi nasul în făină! țipă la ea Aliona, cu un glas aspru de țarancă ce se trăgea din *odnovorîi*.

— Acușica o tai cu cuțitașul! spuse, intrînd în casă, tînărul argat Saltîk, îmbrăcat cu scurteică de oaie și șorț alb. Venea de pe cîmp unde cosise marginea unui lan de ovăz bătut de piatră.

Saltîk atîrnă pe cîrligele de lemn dintre bîrne hamul greu nou, cu curele albe, și căpăstrul pe a cărui zăbala se vedeau încă bale verzui: calul mîncase iarbă.

Saltîk se întorsese de curînd din armată. Pășea plin de sine. Avea o figură plăcută, încadrată de favoriți scurți, și arsă de soare, era spătos și purta un chipiu soldătesc, împins pe ceafă. Pe șorțul lui Saltîk erau cusute, pe piept, cîteva litere mari, roșii. Egor, către care Saltîk abia catadicsise să schițeze un salut, se gîndi:

„Să știi că Aliona i le-a cusut. Și fetița trebuie să fie a lui. Nu degeaba zice lumea că i-a făcut pocinogul încă înainte de a pleca militar. Mare dobitoc morarul. Eu unul aș jupui-o de vie și i-aș întinde pielea pe băț!”

Hirîia, pieptul îi sălta spasmodic, iar în deschizătura cămășii îi apărea la fiecare răsufare o dungă arămie pe pielea de o albeață cadaverică. Și fața lui buhavă era palidă. Egor era foarte bolnav, dar așa de mult se obișnuise cu starea asta că nici n-o mai lua în seamă. De altfel, nu-l revolta că, deși era bolnav și lihnit de foame, oamenilor nici nu le păsa de el. Chiar în clipa cînd spunea în gînd despre Aliona „i-aș

întinde pielea pe băţ“ nu simţi nici o duşmănie împotriva ei, deşi poate că ar fi fost în stare s-o facă. Şi totuşi, în inima lui sălăşluia o ciudă mocnită împotriva acestei case îndes-tulate, plicticoase şi împotriva tuturor celor din Gurievo trezind în el gânduri pe care însă nu izbutea să le pună în rînduială şi care îi jucau în cap ca o piuliţă roasă. Se obişnuise de mult cu simţămintele şi gândurile lui s-o ia simultan pe două făgaşe: unul simplu obișnuit, celălalt febril, zbu-ciumat. Judeca cu calm, ba chiar cu un sentiment de superi-oritate, tot ce-i apărea înaintea ochilor sau îi trecea prin cap; dar, în acelaşi timp, se străduia să cuprindă în minte şi alt-ceva, ceva insesizabil. Se pomenea pizmuind cîinii, găinile, păsările: pe ei nu-i muncesc niciodată nici un fel de gânduri! Aşa şi acum: voia şi nu voia să rămîină în casa morarului. Dar dacă pleca de aici, ce-avea să facă, unde să se ducă? Înapoi, în pădure, în tufăriş, în întunericul acela unde peste tot i se năzărea diavolul cenuşiu?

Aliona aprinse lampa care atîrna deasupra mesei. Afară încă nu se întunecase şi flacăra avea o culoare verzuie, deschisă. Saltîk scoase alene din buzunarul pantalonilor o pungă de pluş, îşi răsuci cu tot dichisul o ţigară, îi îndoi ca-pătul, rigfi, îşi aprinse ţigara de la un pai pe care-l vîrîse în sticla lămpii şi se așeză pe laviţă.

— Dă-i bătaie, îi aruncă el Alionei, sorbind cu volup-tate din ţigară. Mi s-a făcut de plăcinte.

— Dar de un par peste cocoaşă nu ți s-a făcut? răspunse Aliona, pe tonul acela voit urîcios, pe care-l iau femeile cînd se adresează, de faţă cu alţii, ibovnicilor lor.

— Plăcintele trebuiesc făcute cu cap, se apucă să filo-zofeze Saltîk, scuipînd spre fundul încăperii. Eu zic să te abonezi la cataloage. Fata gazdei mele din Tiflis, primea cu poştă un catalog care o lămurea cum se face orice fel de mîncare. Zău... Scrie şi tu la Moscova. Ia un plic, bagă înă-untru un timbru de şapte copeici şi spune așa: sînt cutare şi cutare şi vă rog să-mi trimiteţi toate cataloagele...

— Bine zici, încuviinţă bătrînul. Că tu le ştii pe toate: ce oraşe există, ce fe! de oameni trăiesc acolo.

Egor le aruncă o privire încruntată. „Auzi! Ce oraşe! Că multe a mai văzut, nătărăul ăsta, în afară de Tiflis! Să mă întrebe pe mine.. “ Tare ar fi vrut să se ište o discuţie din care să se vadă c ele mai deştept, mai priceput şi mai

umblat decît Saltîk. Dar intenția lui de a le cere pîine și încă ceva nelămurit îl paralizau — tocmai pe el care de obicei era îndrăzneț și bun de gură — ba îl făceau să nu se simtă la îndemînă; în fața cui? A unor țărănoi care nici pe departe nu se pot asemui cu niște meșteri cum sînt sobarii, dulgherii, zugravii! Se mulțumi să tușească, cu aerul unuia care știa mai bine decît oricine, și tot sugîndu-și pipa stinsă făcu pe distratul, ciulindu-și însă urechea: ce gogoși o să le mai toarne Saltîk?

— Eu să nu știu? se lăuda acesta. De altfel, la toamnă, ce mai la deal, la vale, o întind într-acolo! Taman începe *sizonul*, adăugă el, furișînd o privire spre Aliona și zîmbind în barbă. Acolo nu e zi de la Dumnezeu fără petreceri, de la opt dimineata pînă la două noaptea! Zău așa. Mai ales unde-i cură — la Piatigorsk, la Kislovodsk, la Visintuki¹...

— Care va să zică, nimeni n-are voie să se plictisească, rezumă bătrînul, pescuind din buzunar o tabacheră din coajă de mesteacăn.

— Numai bani să fie, urmă Saltîk, fără să dea vreo atenție bătrînului, că fără bani, n-ai ce căuta pe-acolo. Numai vinu-i pe gratis. Tot gruzinul are o vie *inormă*. Cînd se pornesc la tîrg cu vinul, îl auzi cum plescăie în holoboace.

— Au capitalul trebuincios ca să-l fabrice. De-aia și plescăie, se băgă în vorbă Egor. Cunosc chestia asta mai bine ca tine, bombăni el, simțind că iar îl încearcă junghiurile și frigurile și urmărit de gîndul că a lăsat acasă cojocul. Dracu l-a pus să astupe cu el fereastra, în loc să-l îmbrace! Cum de nu s-a gîndit că după ploaie vremea o să se răcească?

Saltîk nici nu-l lua în seamă.

— Mă frate, spunea el, fără să se adreseze cuiva anume. Ce de-a grădini, ce de-a parcuri sînt acolo. Grădina prințului Cealîkov se întinde pe trei verste pătrate! Un lucru e prost: noaptea nu poți ieși fără burcă. Îngheți. În munți zăpada nu se topește niciodată...

„Auzi măgarul! rînji în gînd Egor. Fără burcă! Dar, ia întreabă-l cum arată o burcă, habar n-are...”

— Burcă, mă frate, se pomeni el spunînd, e făcută din păr de urs. Asta n-ai văzut, nu?

¹ Corect: Essentuki.

Închise ochii. „Tare urît trebuie să fie acum în adăpostul meu. Rău am făcut că n-am luat cojocul, dă-o-n mă-sa de treabă!“ Privea distrat spre flacăra verzuie a lămpii, spre geamul șfichiuit iar de ploaie, prin care se deslușea zarea violetă. În minte îi răsună ciripitul monoton și trist al presurilor și al vrăbiilor din tufăriș.

— Acolo, prin munți, sînt săpate peste tot poteci, continua să povestească Saltîk. Cînd se avîntă cîte-un cerchez în galop, zboară nu alta. Te minunezi cum nu-și frînge gîtul. Iar cînd privești munții aceia de departe, se învăluirează una cu norii. Și cu damele stau bine. Taxa fixă. Treizeci de copeici intrarea. Uite, matale, așa bătrîn cum ești, dacă-și pune mintea una din alea, te înfierbîntă, de dai în clocot.

— Aș, mormăi bătrînul, mișcîndu-și umerii în așa fel, încît cojocul să-l scarpine pe spinare. Acum nu mai is bun de nimic. Înainte e drept, știam eu să le vin de hac, nu mă dădeam în lături.

Egor zîmbi cu ifos și voi să le povestească despre un sobar care a dat unei fete de general să bea niște licoare din grăsimi de castor, i-a sucit capul și a ademenit-o, lăsînd să se înțeleagă firește că sobarul acela era chiar el în persoană. Dar Aliona îi tăie vorba.

— Ia mai isprăviți odată cu sporovăila asta! se răsti ea, cu furia prefăcută cu care femeile voinice cu bărbați bătrîni încearcă să ascundă faptul că le plac istoriile pipărate. Nu ți-e rușine obrazului! Om bătrîn care a îngropat două neveste! De cînd plînge cimitirul după tine.

— Eu, ce? Am spus ceva? făcu Șmarok.

— Acolo oamenii sînt chipeși, înalți, nu piperniciți, urmă Saltîk. Unii moșnegi ajung să trăiască și o sută de ani.

Egor ar fi avut și aici ceva de obiectat: de trăit, trăiesc, dar la ce bun? Fu însă întrerupt din nou.

— Ce mare pricopseală? spuse bătrînul. Uite eu, de pildă. Am șaptezeci de ani, am îngropat șaisprezece inși din sămînța mea. Iar dacă aș trăi pînă la o sută, aș lăstări din nou. Dar unde să trăiască cu toții? Că și așa s-a plodit destulă omenire... Dacă s-ar mai înmulți, ar ajunge să se minînce între ei, ca peștii în mare. Într-o zi, a venit un moșneag de la celălalt capăt al satului. Se grozăvea că are o sută

cinci ani. Dar cînd i-a scăpat căciula din mîină, n-a mai putut s-o ridice.

— Moșul de la curte? se însuflește Aliona. Fugi de-aici! Țla și azi se duce singur cu sacalele după apă! E spirt, nu altceva, moșneagul!

— Ca și bătrîna mea, se băgă în vorbă Egor. Se ține scai de viață. Iar eu — hrănește-o, îngrijește-o...

— Am auzit de la oameni cu carte, urmă morarul, că poți trăi și o sută de ani și încă în așa fel că, după ce mori, trupul tău să nu putrezească, să nu mucezească. Cică totul e să nu mîininci nimic care să te înfierbînte. Boierii unde am stat aveau un domnișor care învăța să se facă doctor. Domnișorul acela și cu mine eram prieteni la toartă. Zicea că orice om poate să-și răcească trupul, ca să nu putrezească după ce moare, ci să se mistuie în văzduh.

— Vorbe de clacă! făcu Saltik.

— Cică-i dovedit în cărți.

— Cărți! aruncă Saltik cu dispreț. Cum să trăiești, dacă ți-e sîngele rece?

Jignit de nepăsarea cu care fură primite cuvintele sale despre bătrîna lui mamă, Egor interveni de data aceasta mai hotărît.

— Dar peștele? Țla cum trăiește și se înmulțește, chit că sîngele lui e rece?

Saltik întoarse capul spre el și făcu tărăgănat, în batjocură:

— Ei, na!

Brusc, începu să vorbească, aprins.

— Peștele! Dar ai văzut tu cum se cufundă, cum se zbenguie în apă, ca un ied? Oare tu ai putea să faci așa? Ei, vezi? Și apoi, zici că are sîngele rece. Bun. Dar cînd îl scoți pe mal, se mistuie în văzduh? Se mistuie pe dracu.

Egor se îndîrji de-a binelea:

— Uite ce-o să-ți răspund. Află că omul care muncește, care trudește, nu se poate lipsi de mîncare caldă! Tu ha-lești, uită-te la tine ce bot ai făcut! Îți dă mîna să vorbești. Iar eu, dacă nu mănînc, mă-mbolnăvesc. Poate că dacă nu înduram foame...

— Ho, vorbiți să n-adormiți! strigă bătrînu, ridicîndu-se în picioare. N-avem destulă răbdare, asta e. Dar, ia gîn-

diți-vă la sfinții care n-au mâncat și n-au băut, pentru ca să fie pe placul Domnului. Aia cum de-au putut? Sau sfântul Ilarion care s-a brănit trei ani îndoiți numai cu ridicbi?

— Dacă-i așa cum zici matală, și bătrîna mea o să nimerescă în rîndul sfinților! replică Egor, scoțîndu-și pipa din gură. Că nici ea nu bea, nu mîncă... Nici măcar ridicbi n-are...

— Stați, nu vă repeziți, îi întrerupse Saltik.

Se întoarse spre bătrîn și, pe neașteptate, îi luă parte lui Egor.

— Care va să zică, și matală, și eu am putea ajunge sfinți? Ne răcim trupul, ne îndopăm cu ridicbi și — gata.

— Da mai puneți-vă stavilă gurii! țipă Aliona mai tare ca toți, aruncînd sita cît colo. Neciopliților!

— Are dreptate, se sperie bătrînul. Ne aude Cel-de-Sus. Și n-o să ne ierte pe noi, proștii, pentru vorbe ca astea.

Tot încruntată, Aliona se apropie de lavița de lîngă sobă, și, văzînd că Egor se așezase pe un ștergar, îl smulse de sub el.

— Ia, scoală! Șezi pe prosop și nici nu-ți pasă. Tu n-ai nici o treabă acasă? Că nu-i nevoie s-aștepți pînă ne așezăm la cină.

— Dacă am sau nu treabă, mă privește, răspunse Egor. Cina ta nu mi-e de trebuință, dar să stau de vorbă cu oamenii nu poți să mă oprești. Încă nițel, și plec.

Ploaia stătuse. Cerul în asfințit se curățase de nori. Satul era tăcut, casele întunecate; pînă la Sfîntul Ilie oamenii nu aprindeau lampa și mîncău pe niște pietroaie în fața caselor, în lumina firavă a amurgului. Egor ieși de la morar, șovăi o clipă; își spuse chiar că ar fi mai bine să se-ntoarcă la Lanskoe, apoi porni de-a lungul uliței care șerpuia printre ogrăzi, pe malul povîrnit. În penumbra înserării, bărbați în capul gol ședeau în jurul pietroaielor și mîncău din străcbini de lemn lapte sau papară. Egor se uita la ei cu coada ochiului, dar nu le deslușea fețele: privirea îi era tulbure, îl treceau fiori, iar în capul lui era o brambureală înfrigurată. Ar fi vrut să chibzuiască pe-ndclete la tot ce se vorbea la morar. Ce de prostii s-au îndrugat acolo! Numai el le-ar fi putut spune ceva cu miez, dar nu l-au lăsat să-și caute gîndurile. Și ar fi vrut să lămurească ceva. Ceva de seamă, care nu suferea amînare. Dar oare ce anume?

Degeaba își frământa creierii. În mintea lui, Tiflisul se amesteca cu peștele, Saltîk cu Anisia. Se străduia să găsească răspuns la întrebarea dacă, fără să mînințe, omul poate să-și răcească trupul, dar nu izbutea: furia împotriva Alionei, a fundului ei lat, a vorbei de odnodvoreancă îl împiedica să se concentreze. Egor iuți pasul, de teamă ca fierarul să nu fi plecat undeva, sau să nu se fi culcat. Căci el ardea de dorul de a vorbi cu cineva pe îndelete, de a demonstra că tot ce îndrugaseră Saltîk și morarul nu erau decît vorbe de clacă... Fierarul era însă acasă.

Fierarul, un bețivan înrăit, își închipuia și el că e cel mai firoskos din sat și era convins că bea tocmai din pricina prea marei sale deșteptăciuni. Ce, parcă la fierărie era locul lui? Nu putea să se împace de loc cu soarta lui, disprețuia din adîncul inimii tot satul; treaz, era stăpînit de o furie rece, iar la beție devenea violent. Dacă găsea ce să bea trei sau patru zile în șir, bătea ulițele cu cheia de șuruburi în mînă, se lua la harță cu oricine-i ieșea în cale, făcea scandal sub ferestrele negustorului care de sărbători cînta în strănă, și-l chema afară să se măsoare cu el — cine are glas mai frumos. Sau se ducea la școală să examineze pe elevi la Sfînta Scriptură, amenințînd-o pe învățătoare c-o să-i crape țeasta cu cheia pentru o singură greșală. Dar în stare de mahmureală, era trist și abătut. Așa l-a găsit Egor.

Sedea lângă fierărie, pe priporul de deasupra rîului, în fața morii de apă. Amurgul abia mai pîlpiia, însemnînd cu o geană purpurie locul unde cerul verzui și limpede ca lacrimă se îngemăna cu pămîntul întunecos. În lumina asta puțină, rîul părea o fișie de oțel aruncată peste luncă. Malul celălalt unde se afla moara, era însă învăluit în întuneric. Numai după reflexele din apă puteai bănuî că acolo sînt pomi. Cu genunchii ridicați, cu bărbia proptită în pumni, fierarul se gîndea ce proști s-au arătat generalii ruși în timpul războiului cu japonezii. Uite, bunăoară într-o seară ca asta, pentru japonezi ar fi fost un fleac să se apropie la cîțiva pași de trupele noastre. Este? Iar deștepții de generali s-ar apuca să iscodească cu ocheanele malul cel întunecos, bezna aceea prin care nu se deslușește nimic, în loc să se uite aici jos, în apa în care se oglindește fiecare tufiș, fiecare spărtură luminoasă dintre copaci... Gîndul ăsta fierarul îl împărțea și lui Egor, îndată ce-l văzu că se apropie și se așază lângă

el. Bucuros că fierarul are tutun și că e mahmur, ceea ce însemna că nu-i arde de generali, de fapt. Egor se uita în jur, tușea și aștepta ca celălalt să-și depene gândurile pînă la capăt. Vîntul îi tot ridica fierarului cămașa de cit, roasă și ciuruită, dezgolindu-i spatele. Pielea era de o paloare cadaverică, la fel ca a lui Egor. Și fierarul era păros, dar într-un fel aparte, așa cum sînt cei ce muncesc prin fabrici și ateliere. Pletele și barba îi erau fiores de negre și aveau un luciu unsuros; fața negricioasă lucea și ea, sprîncenele îi erau frînte a suferință, ochii îi străluceau. Vîntulețul încrețea luciul stins al apei. Fierarul tremura tot. Deodată, sări în picioare, se descălță, punînd călcîiul unei ciubote peste vîrfurile celeilalte, și începu să se dezbrace la iuțeală.

— Ce faci, bre, ai căpiat? strigă Egor privind cu teamă trupul slab al fierarului, care apăru alb ca creta, după ce acesta își smulse cămașa, rămînînd gol pînă la brîu, cu părul zbîrlit. Nu ți-e bine? Baie pe frigul ăsta? O să-ți înțepenească inima.

— Haida-de! strigă fierarul cu o voce groasă, răgușită.

Apoi izbucni într-un rîs zgomotos, își scoase nădragii o dată cu izmenele, și-și luă vînt.

— Bi-ne-cu-vîn-tea-ză, stă-pî-ne!

Știa din experiență că apa rece ca gheața îl va îmbărbăta într-o clipă și-i va limpezi mintea. Ce-i drept, simțea că parcă i se oprise inima, dar nu se lăsa de loc: se cufunda, suflînd cu putere, înota, se bălăcea... Apoi, clănțănind din dinți, țîșni din apă, își trase cu o grabă stîngace pantalonii peste trupul ud, își puse cămașa și declară răspicat lui Egor că n-are nici un chef să moară, că viața lui prețuiește mai mult decît niște prăpădite de roți. Celălalt prinse din zbor tîlcul: în atelier se aflau, așadar, niște roți trimise la reparat, iar el, Egor, trebuia să le zălogească cît mai repede la morar, care vindea vodcă, pe sub mînă. Nu trecu nici o jumătate de oră, și cei doi prieteni ședeau în fierărie, la lumina unei lămpi mici de tablă, pusă pe forjă, alături de un clondir de băutură și o ulcică cu firetură rece de mei, discutînd cu aprindere dacă, într-adevăr, hrănindu-te numai cu ridichi, ai sorți de izbîndă să ajungi în rîndul sfinților și dacă este cu putință să-ți răcești trupul în așa fel, încît să nu putrezești după moarte.

Pe la ceasurile două din noapte, cînd cornul lunii dispărea îndărătul lanurilor ce licăreau stins, Egor, împleticindu-se și dînd din mîini, intra curajos la Lanscoe. I se părea, că trupul lui e purtat pe creste de valuri. Tulpinile parfumate ale florilor și ierburilor erau presărate cu stropi argintii de rouă. Cel mai tare mirosea pelinul, plantă pe care Egor o îndrăgea cel mai mult. Tufărișul, ale cărui vîrfuri ardeau în ultimele raze ale lunii care scăpăta la miazăzi, arunca umbre lungi și groase. Această alternare de lumini și umbre închipuia în ochii omului beat ceva feeric, întocmai ca și zarea ireal de senină de dincolo de tufișuri și poiene. Sus, prinse a palpita într-un văl străveziu de argint o stea mare, de un roz-auriu. Stîrnind foșnete în brusturii înrouați și lălăind un cîntecel, Egor se apropie fără teamă de ușă, trase de scoabă și se opri în pragul căsuței sale mititele, în care se strecura o lumină vagă. Lumea întreagă era cufundată în tăcerea mormîntală a faptului de zi. O tăcere de mormînt umplea și căsuța. Și în tăcerea asta, în penumbra toropită, acolo pe laviță, în colțul icoanelor, era întins ceva negru și nemișcat. Egor își încordă privirea, și deodată, din pieptul lui izbucni un răcnet hîrîit atît de fioros, că dulăul cel cărunt țîșni glonț dintre brusturi...

III

Guriev își făcu pomană cu o bumașcă de zece ruble și, astfel, au putut fi săvîrșite toate cele cerute de datină. Nici nu-ți venea să crezi că Anisia avea parte de o asemenea înmormîntare.

Din vîrful clopotniței, dangătul lin și jalnic se revărsa la răstimpuri rare, infiripîndu-se trist, apoi tot mai grav și curmîndu-se brusc, cu o terță distonantă între bas și alto. În liniștea lungă care se așternea, se auzea dindărătul răchitelor ce mărgineau drumul spre Lanscoe, melopeea trăgănată a cîntului bisericesc. Preotul și diaconul ieșiseră în întîmpinarea căruței cu care o aduceau pe Anisia. Dinspre curtea conacului și pe ulițele care vrîstau povîrnișul, coborau în fugă femei. Poticnindu-se de grăbită ce era, cu pruncul în brațe, venea și Maria. Morarul cu capul descoperit și morăreasa stă-

teau în pragul casei lor. Vîntul care se pornise să bată dinspre apus aducea de după rîu un nor siniliu de ploaie.

Înainte de a intra în sat, drumul cobora. De departe, pîlcul de oameni, în fruntea căruia venea fierarul îmbrăcat cu un surtuc greu, negru, ducînd pe cap capacul lunguiet al coșciugului și cîntînd cavernos, se profila tot, oblic, pe cerul înnourat. Vîntul flutura percalul alb aruncat peste capacul sicriului. Mergeau foarte încet, dar încă de pe acum se putea desluși că siluetele acestea întunecate, cu părul răvășit de vînt, cară pe niște ștergare o ladă neagră, lunguiață, cu o dungă portocalie pe margini. Glasurile preotului și diaconului sunau impunător. Potrivit obiceiului, mai zăboveau în drum, cădelnițînd și repetînd aceleași cuvinte cumplite pe un ton cînd mînios, cînd umil. Făceau totul ca întreaga ceremonie să fie cît mai solemnă și mai impresionantă. Aceea pentru care își dădeau atîta osteneală arăta în coșciug la fel de smerită și de simplă cum fusese toată viața. Era uscată, negricioasă, iar capul ei descărnat, legat cu o basma neagră, nouă, se făcuse parcă și mai mic. Pe piept avea o iconiță galbenă de lemn, iar lada neagră în care odihnea era învelită pînă la mijloc în brocart, simbolul majestății. Doamne, pe cîți ca ea nu-i învelise brocartul acesta vechi, murdar și plin de găuri! Diaconul, un bătrîn îndoit de șale, cu părul sur și parcă coclit, care încununa o față scurtă, turtită, dar lată, ca un bot de sălbătăciune, se gîndea cu îngrijorare chiar și în aceste clipe la stupina lui. Popa, peltic, mereu afumat, cu părul îngălbenit, era nevolnic la trup și la fire. Odăjdiile și patrafi-rurile jerpelite, cusăturile cu fir de argint roase, galoșii, poalele veșmintelor — totul era pe potriva drumurilor cînd noroioase, cînd colbuite, și a căruțelor așternute cu ogrinji gunoși în care erau duși morții.

Cînd ajunseră pe imașul unde păștea cireada boierului, popa renunță la orice solemnitate: începu să mormăie cuvintele la repezeală, trăgînd cu ochiul cînd la taurul fioros care zilele trecute era să omoare un ciobănaș, cînd spre ghereta de lîngă gardul bisericii, pe pragul căreia se vedea un coșuleț înfășurat cu o față de masă. În coșulețul acela era „pomana popii”: plăcintă din făină albă, o găină friptă, un clondir cu vodcă — tot ce i se cuvenea sfinției-sale pentru îngropăciune, bașca banii. Preotul călăuzi grăbit procesiunea spre poarta bisericii. Vîntul îi răvășea părul subțire, galben. Purtătorilor coșciu-

gului li se înroșiseră grumajii din pricina ștergarelor, toate chipurile erau încruntate și mohorâte. Cel mai tare căuta să se încrunte Egor, care pășea în urma coșciugului, cu un prosop legat peste umăr.

În biserică îi cuprinse pe toți o oarecare sfială. Glasurile amuțiră. Nu se auzea decît tîrșîit și tropot de picioare. Așezară cu băgare de seamă coșciugul pe dușumea. Eliberîndu-și minile mici, moi și tremurătoare de sub faldurile odăjdiiilor, popa împărți tuturor lumînări scurte, subțiri, din mănunchiul care pîlpîia auriu, și începu să slujească cu glas tare și deprins. Degetele adunate floare se puseră în mișcare, capetele prinseră a se pleca și a se ridica. Babele se închinau cu multă osîrdie, înălțînd ochii spre iconostas. Luminile risipite prin mulțime licăreau, cădelnița se bălăbănea și zornăia. Ocoleau cu pași mari coșciugul, se închinau în fața Anisiei, înșirau vorbe pripite într-un limbaj solemn, de mult uitat aici, pe meleagurile calice ale răposatei, cîntau dezlinat și cu o prefăcută smerenie, arătîndu-se înduioșați că acuma ea este deopotrivă cu împărații lumii și cu episcopii și exprimînd nădejdea că sufletul i se va odihni printre cei drepți. Dar Anisia nu mai auzea aceste vorbe mîngietoare. Fața ei albăstruie nu mai păstra nici un strop de sînge. Pleoapa vînată a ochiului ei drept se închisese, buzele-i și subțiri și crăpate păreau lipite una de alta. Cununa supremei înălțări — o hîrțuită poleită cu aur — îi nimbuia fruntea de gheață. În mîna ei pămîntie, ce părea de ceară, între degetele ei zgîrcite, cu bobite de sînge mort sub unghii, fu vîrîtă Dezlegarea păcatelor.

Cu ochii țintă la coșciug, Egor își făcea cruce cu mișcări largi și dese. Juca rolul fiului iubitor la sicriul mamei. Clipea des — parcă ar fi fost gata să-l năpădească lacrimile, se înclina adînc, apleca lumînarea care picura mereu și pe care o ținea strîns în mîna lui pocită. Dar gîndurile îi zburau departe și, ca de obicei, pe două făgașe. Se gîndea fără șir că uite, de acum, viața lui va fi cu totul alta, cu totul liberă. Se gîndea, de asemenea, cum o să se ospăteze lacimitir, lîngă mormînt — pe îndelete, cu temei.

Așa a și făcut, după ce și-a acoperit mama cu țărînă. A mîncat și a băut pe ghiftuite. Iar mai către seară, chiar acolo lîngă mormînt, s-a apucat să joace, spre hazul tuturor, răsucindu-și într-un mod caraghios opincile, dînd cu șapca de pămînt și rîzînd prosteste. Făcea pe măscăriciul. Se îmbătase așa de amarnic, că era să-și dea duhul. A băut și în ziua

următoare, și a treia zi... Apoi, viața lui și-a reluat cursul obișnuit.

Totuși ceva s-a schimbat. Într-o singură lună a îmbătrânit, s-a jigărit. Aceasta, în mare măsură datorită unui ciudat sentiment de libertate și de singurătate, care nu-l mai părăsise de la moartea mamei. Pe vremea când trăia maică-sa, se simțise parcă mai tânăr; și apoi, avea și el pe cineva, îl lega ceva. Dar acum el nu mai era fiul Anisiei ci, doar Egor — și nimic mai mult. Iar lumea — lumea toată — îi devenise pustie. Și un glas necuvântător îl întreba mereu: „Ei“?...

Întrebarea asta nu i se formulase în minte, dar o simțea în el, mereu prezentă. Băiețașii din Pajen, care în noaptea spre patru august pășteau caii la vreo trei verste de sat lângă terasamentul căii ferate, n-au observat la Egor nimic deosebit. Poate doar în zori, după ce acesta s-a trezit brusc și s-a așezat în capul oaselor, cu fața albă ca varul.

— Ce-ai, bade Egor? se sperie băiețașul culcat pe pământ alături de el.

— Nimic... Mi s-a năzărit ceva, mormăi Egor cu un zîmbet palid.

Și se culcă la loc.

Era încă tare devreme. O pînză de ploaie pîcloasă, ca-n pragul toamnei, învăluise cîmpiile pustii. Acoperit cu cojocul, Egor fuma, tușea și, presărîndu-și vorbele cu înjurături murdare, povestea fără grabă băieților, care se treziseră între timp, că a dat naibii slujba și că a plecat din Lanskoe, fără să-i pese de judecăți, de tribunal. Apoi tăcu, ciulind urechea spre mărfarul care se apropia, huruind. Zgomotul acela venea, creștea, se făcea tot mai amenințător, tot mai precipitat. Egor asculta liniștit. Apoi, deodată, se smulse din loc, sui din cîteva sărituri taluzul, își acoperi capul cu cojocul rupt și se avîntă cu umărul înainte spre colosul de fier. Locomotiva îl împinse ușurel în umărul obrazului. Egor se dădu de-a dura și se opri cu capul pe terasament și cu picioarele pe șine. Trenul trecu valvîrtej, zguduind pămîntul și lărmuind asurzitor. În urma trenului, băieții văzură, zvîrcolindu-se lângă linie, ceva înfricoșător la vedere. Veniră în fugă. Împroșcînd nisipul cu sînge și repezînd în sus două cioturi groase — două picioare monstruos de scurte — pe pămînt se chircea convulsiv ceea ce numai cu o clipă înainte fusese Egor. Alte două pi-

cioare, încălțate cu opinci și înfășurate cu obiele însîngerate, zăceau pe traverse. Iar prin pîcla ploii mărunte, peste cîmpiile de toamnă zbura împletită cu vîntul, spre cantonul următor, alarma țîșnită din cornul de alamă al cantonierului răsărit din cabina lui.

Așa și-au sfîrșit zilele, fiecare în alt fel, stăpînul și stăpîna „ogrăzii vesele“ din Pajen.

Capri, decembrie, 1911

I

LIUBKA intrase în a doua iarnă la curtea boierească, din Izvalî, la boierii Panin, cînd Ignat se năimi păstor acolo.

El împlinise douăzeci de ani, iar ea nouăsprezece. Ignat se trăgea dintr-o familie de oameni săraci din Cesmerka — unul din satele care alcătuiau domeniile Izvalî — Liubka dintr-una la fel, din Șatilov, sat aflat nu departe de Izvalî. Se spunea însă că ea e „corcitură“, cu alte cuvinte fiică nelegitimă a boierului din Șatilov. De altfel, și crescuse pe lângă boier. De aceea, păstorul, cu cît îl tulbura mai mult frumusețea ei, cu cît se gîndea mai mult la această fată în casă, cu atît mai abitir se sfia. Și cu cît se sfia, cu atît se gîndea mai des la ea, cu atît se făcea mai mohorît și mai zgîrcit la vorbă.

Ochii negri ai Liubkăi străluceau de lumină și sinceritate. Fura cu multă îndemînare și calm apă de colonie și săpun de la stăpîină-sa, o văduvă cu părul alb, care fuma țigări subțiri, aromate. Uneori, Liubka era tare vioaie, naivă, și părea și mai tînără decît e; ~~altcîori~~ altcîori, însă, arăta mai în vîrstă, ca o femeie care a trecut prin multe. De altfel, avea un piept de femeie. Pe la vreo paisprezece ani fusese siluită de bătrînul Zîbin, zemski nacealnic¹ din Șatilov, așa că acum era foarte îngăduitoare cu odraslele boierului Panin, fără teamă că-și va pierde capul din dragoste. Pentru Ignat, însă, care nu cunoștea încă femeia, legăturile dintre bărbat și femeie îi apăreau tot mai tainice și erau tot mai rîvnite. Flăcău mai sucit, mai ascuns ca el nu se afla în tot satul Izvalî. Chiar cînd pleca cu sania să aducă de la hambare nutreț pentru vite, el nu răspundea niciodată pe loc și deschis la întrebarea: unde te duci? Ocolind privirile Liubkăi, cu ochii mohorîți, plecați în pămînt, rușinîndu-se de opincile sale, de căciula și

¹ Slujbaş cu funcții administrative și judecătorești, pe teritoriul unei plase.

de cojocul zdrențăros, o pîndea pe sub sprîncene, iar calma ei nerușinare, abia deslușită de el, i se părea lui Ignat și cumplită și încîntătoare.

Dragostea pentru ea i-o întăreau și odraslele boierești.

Cuconașii — ofițerul Alexei Kuzmici, care urma un tratament în Caucaz, și Nikolai, care trecea de la un institut de învățămînt la altul — veneau acasă iarna numai cu prilejul sărbătorilor mari. În anul acela, de cîșlegi, venise întîi cel mai mic. Liubka era mai vioaie ca de obicei, respira o deosebită sinceritate, fără să fie, de altfel, sinceră cu nimeni. Ochii ei nemișcați sclipeau într-una, atunci cînd, voinică, cu părul negru, cu bujori bătînd în albastrui pe fața-i oacheșă, îmbrăcată cu o rochie de lînă verde, alerga ba după una, ba după alta, de la odaia servitorilor spre casă și din casă spre odaia servitorilor, pe poteca ce se deslușea înnegrită în mijlocul curții acoperite de zăpadă. În zilele acelea cenușii, care învăluiau într-o pîclă ușoară pinii și brazii din fața casei și te ameteau ușor cu căldura lor și cu fumul sărbătoresc al hornurilor, lui Ignat îi fu dat nu o singură dată să surprindă hîrjoana cuconașilor cu Liubka.

Într-o zi, în amurg, o zări cum țîșnește din casă cu fața încruntată, roșie toată și cu părul răvășit. În urma ei, rîzînd și strigînd ceva, ieși în fugă, din pridvor, în zăpada ce se topea, Nikolai Kuzmici, mic și îndesat, cu capul mare, cu profilul lui tîmp și autoritar, îmbrăcat cu o cămașă rusească din lastic alb, încălțat cu cizme lăcuite. În seara aceea, vesclă, cu răsuflarea întretăiată, Liubka se ciocni de Ignat în tinda întunecoasă a odăii servitorilor.

— Mi-a rupt volanul și mi-a dăruit un flacon întreg de liliac persan, rosti ea pe neașteptate și repede, oprindu-se din fugă.

Peste o clipă se făcu nevăzută, iar Ignat rămase mult timp țintuit locului, privind tîmp în întuneric; mirosea a bucătărie, a aer proaspăt din prag de primăvară și a cîini — ai căror ochi ardeau ca niște smaralde roșietice gemene, și se mișcau în fața lui...

Sosi și ofițerul: slab, cu ochii căprui, sfredclitori, cu fața prelungă palidă-cenușie, plină de coșuri vineții, date cu pudră. În pridvor ieși în grabă, călcînd greu, cutremurîndu-se toată, cucoana — cu părul alb ca laptele, coafată, gătită, strînsă tare în corset; auzind clinchetul troicii ce se ivise de după

deal, începu să fluture o batistă albă. Vizitiul opri troica lângă pridvor, iar ofițerul începu să vorbească repede, fără a se sinchisi dacă e ascultat sau nu; apoi, cu un gest larg, ca la scara unui restaurant, dădu la o parte cerga de la sanie și urcă în fugă treptele, tropăind sprinten și dezinvolt cu picioarele-i crăcănate, foarte subțiri, în cizmulite ușoare și sclipitoare, zângănind din pintenii de argint și îndreptându-și din umerii înălțați mantaua largă, croită după modelul „Nicolae I“, cu guler drept și înalt de biber. Era în ajunul zilei în care credincioșii își cereau unii altora iertarea păcatelor. Cișlegii se nimeriseră târziu în acel an, și uneori se părea că primăvara e gata să alunge iarna. De dimineată soarele revărsa căldură, cerul albastru strălucea, străluceau și răsfrîngerile lui pe zăpadă, picura zăpada topită. După-amiază însă vremea devenise mohorită, umezeala te pătrundea pînă la oase. Fără a lua în seamă umezeala și vîntul, Liubka, în rochie numai, căra din sanie tot felul de pachete și pungi. Păstorul era cu ochii pe ea, privind-o cum se apleacă.

Stătea în pridvorul larg, murdar, al izbei servitorilor, unde stăruia sfara de la prăjitul blinelor. Fulgi mari de zăpadă cădeau și se topeau în fața pridvorului într-o băltoacă prin care umbla grav o stănceuță gulerată, sosită cu o clipă înainte. Un argat și cu bucătăreasa cu poalele suflecate și cu cizme în picioare scoaseră o balie mare, trecînd prin urechile ei un băț. În balie fumega păsat de ovăz, gros și galben. Ogarii se repeziră grămadă spre balie și, tremurînd, gîrbovinduse, strîngîndu-și între picioare cozile învîrtoșate, îndoite convulsiv, începură să înfulece păsatul. Băiatul bucătăresei, în cămașă roșie, de sărbătoare, mesteca păsatul cu o lopată și, în răstimpuri, lovea cînd un ciine, cînd altul, iar aceștia mîriiau surd. În curte se vedeau cîteva petice pleșuve — ici-colo pămîntul apărea de sub zăpadă. Scoțîndu-și din balie boturile mînjite de fiertura galbenă, cîinii se tăvăleau, se frecau de pămînt; apoi se porniră în haită prin curte, spre livada din dosul casei. Alături de frumoasa Strelka, o ogarcă cu ochii negri și cu blana albă ca de atlaz, mergea un dulău mare, roșcat, paznicul curții, care, arătîndu-și furios colții, mîrîind înfundat, nu lăsa să se apropie de ea nici unul din ogari. Mistuit de patimă, Ignat îl urmărea cu privirea. Apoi porni și el prin livadă spre cîmpul cenușiu, peste care se așterneau pieziș fulgi albi, își scoase

căciula și căuta în fundul ei vătuit și rupt o monedă de două grivne, ascunsă acolo.

Se strecură pe lângă zidul livezii, prin curtea din dos, spre satul care se zărea nu departe, cu casuțele-i negre, acum fără zăpadă, risipite pe costișa. Între case și hambare se întindeau cocoșele gălbui ale nameților, murdărite de sănii, cu băligar bătătorit în ele, și fagașele pline de apa rece a zăpezii topite. Ignat ciocăni în ferăstruica unei izbe innegrite și șubrede, lângă peretele căreia moțăiau, înfioate, câteva gani. Înăuntru, o față bătrânicioasă, galbenă, se lipi de geam. Ignat îi arătă moneda de două grivne. Trăgîneau-și pislarii în picioarele goale, acoperindu-se pînă peste cap cu jocul scurt, baba îl conduse pe Ignat peste drum, într-un hambar rece, cu poartă de fier, și-i viri în buzunarul jocului, pe care acesta i-l întinse, un sfert de vodcă.

În dosul hambarului, pe povîrnișul dealului acoperit de zăpadă zgrunțuroasă, Ignat statu un timp locului, gîndindu-se la Liubka. Apoi dădu capul pe spate, bău totul pînă la ultima picătura, simțind otrava cum îi pătrunde arzător prin tot corpul, se așeză pe vine, căzu pe spate, se tîrî spre o mică poienită și acolo adormi pe loc.

Cînd se trezi, mult timp nu putu să-și dea seama unde se află. Se simțea parcă mic și ușor — înghețase tot, pînă-n măduva oaselor. Bătea un vînt jilav, se lăsa noaptea, ninsoarea încetase. Amintindu-și, speriat, că încă nu adusese paie în casă — în casă se făcea foc cu paie, și în fiecare seară Ignat umplea cu paie cerdacul din spatele casei — sări ca ars și o luă la fugă prin sat, apoi prin livadă, spre casa boierească. Toate simțurile îi erau încordate, vîntul i le răscolea și mai tare — un vînt dulce, de-ți venea să-l sorbi tot în piept. Ignat știa că lăsase frînghia în cerdacul din dosul casei și, gîfîind, lipăind cu opincile prin zloată, o luă de pe alee de-a dreptul într-acolo. În întuneric, sub streășina cerdacului, cineva înghesuia pe altcineva în perete și, la auzul pașilor lui Ignat, întoarse capul.

— Ce vrei? strigă un glas.

Era ofițerul, glasul lui, fața lui lungă și palidă, capul îngust și alungit spre ceafă, cu părul tuns perie. Înghesuită în perete, Liubka îl ținea pe ofițer de două degete, fără a-i lăsa mîna. Neluîndu-și ochii de la șorțul ei — o pată albă — în întuneric, Ignat se depărtă, se opri și stătu un timp pe

loc... Nori grei de ploaie se învolburau întunecați, nedeslușiți, atîrnînd amenințător deasupra livezii. Bătea un vînt de la apus — și purta în el o jilăveală îmbătătoare, puterea primăverii timpurii care învinge iarna.

Dar a doua zi iarna ieși biruitoare, ninsoarea se porni și mai deasă, spre seară cîmpul se pierdu în pîcla viscolului. Cucoana plecă în vizită la o vecină. Ofițerul, zăngănind din pînteni, ieși în cerdac, strigă în curte să-l înhame pe Koroliok la sania cea ușoară, și aplecîndu-se spre cîinii din cerdac, pe spatele și pe frunțile cărora stăteau un strat gros de zăpadă, începu să-i scuture cu voluptate de urechi, cînd pe unul, cînd pe altul, și să repete printre dinți: „a-a, ta, ta, ta, ta!” Liubka trecu pe acolo, ținînd în mîini o tavă cu pește fript, îl ocoli îndreptîndu-se spre odaia servitorilor. El se uită cu coada ochiului la ea, și prinse a mormăi cu și mai mare voluptate:

— A-a, cîini, cîinilor, cîinișorilor!

Era ziua de iertare a păcatelor. De la poalele dealului, dinspre rîu, se auzeau glasuri înfundate, zornăit de zurgălăi, zvon de clopoței: băcanul, cizmarul, uriadnicul, mujicii — toți își plimbau în sănii musafirii, domnișoarele, fetele, cuserii. După ce Koroliok fu înhămat la sanie, ofițerul în mîntăluța-i cenușie, bine croită, și cu căciula caucaziană, o scoase în cerdac pe Liubka, sulemenită și rîzînd în hohote. Purta un palton cu guler de blană de culoarea nucii, își ridicase puțin rochia verde, o potrivise să nu-i atîrne de sub palton. Avea părul înfășurat într-un șal cenușiu, dădea mereu din cap, alintată, rîzînd, împotrivindu-se, coborînd din cerdac cu pași mărunți. După ce trase în fața cerdacului sania la care era înhămat un tînăr armăsar roib-auriu, Ignat stătu pe loc, ținîndu-l de dîrlogi. Armăsarul își ațintea chiorîș ochiul lui mare, liliachiu, lucios, — aprig și inteligent — spre ofițer, spre fularul lui de mătase roșie, puțin ieșit de sub gulerul mantalei, înfășurat împrejurul gîtului subțire, pe care se vedeau urmele coșurilor vindecate. Iar Ignat nu-și putea dezlipi privirea de la poalele albe ale Liubkăi, de la cizmulitele-i grosolane, unse cu untură, de care zăpada udă nu se lipsea...

Apoi Ignat se sui în sania țărănească, lată și joasă, și o luă încet spre hambare. Icnind și mîniindu-se, improșcînd zgomotos cu turturi de gheață partea dinainte a săniei, formînd din pricina zăpezii proaspete care-i zbura din față în nările fierbinți, Koroliok depăși sania lui Ignat, îl atinse

cu răsuflarea lui caldă, iar sania ușoară începu să se piardă în pîcla viscolului, care se dezlănțuise voios pe cîmpul tulbure, de un cenușiu-albastru. Fulgi mari de zăpadă cădeau pe spatele îndesat al lui Koroliok, pe căciula caucaziană, pe epoleți, pe cizmulița strălucitoare cu pînten, bine proptită în bara de fier a săniei. Cu mîna stîngă în mînușă de antilopă, ofițerul ținea hăturile albastre, cu cealaltă mîna prinsese capul cu șal cenușiu și își lipise de el căciula-i caucaziană...

Ignat se hotărî să-i dea argatului Iașka armonica, singura sa avere, în schimbul unor cizme vechi. După ce aduse în cerdac destule paie, el ieși în uliță, spre mulțimea care se strînsese și se zărea acum ca o pată neagră în mijlocul viscolului de noapte, sub streășina izbei de la marginea satului, pe islazul din fața bisericii. Acolo se întreceau iscusit și aprig, două armonici, acoperite de cîntece și de rafalele vîntului, iar în pulberea zăpezii viscolite, fetele, prinse în joc, se învîrtejau fără istov, ca niște vrăjitoare...

II

Postul mare era cenușiu, monoton.

Tot timpul sufla un vînt tăies, cîmpia albea palidă, pînii și brazii din grădiniță se zăreau printr-o boare albastră, ștearsă, și îngînau o melodie tristă; stăncuțele sosite prea devreme se ascunseseră cine știe unde. Ofițerul plecase de mult. Nikolai Kuzmici însă prinsese rădăcini. Într-o zi, Ignat veni cu sania țărănească spre cerdacul din spatele casei. Sania lată și joasă hîrșii din paie de grîu și de secară — atîrnînd din ea, atinseră treptele cerdacului — iar cuconașul, care se hîrjonea cu Liubka, se ridică, rîzînd, din paie. Liubka, îndreptîndu-și părul, privea senină.

— Iaca, matala te joci așa, spuse ea, dar prin sat or să înceapă să umble vorbe... Ce-ar fi ca măcar tu, Ignat, să mă iei de nevastă, adăugă ea, ridicîndu-se.

Ignat se făcu roșu și se încruntă. Nu dădu nici cea mai mică însemnătate spuselor ei; dar din ziua aceea, în el se trezi și începu să crească mereu gelozia, dușmănia. Trecea în sania țărănească pe alee, în drum spre hambare, mestecînd pîinea neagră, privind chiorîș spre casă, pîzmuind viața pe care o bănuia între zidurile ei... Cîinii, în haită bălțată,

scuturându-se într-una, alergau după el. Prin ceea ce mai rămăsese din șirele de paie se foiau și chițcăiau șoarecii. Cîinii scormoneau paiele, adulmecau mereu, ciuleau urechile, sfișiau cu ghearele paiele din ce în ce mai înverșunați, tremurînd și chelălăind, și deodată, zvicneau cu furie asupra prăzii, înșfăcînd-o. Ignat o ademenea în șopron pe Strelka, cu ochii negri galeși, de o frumusețe aproape feminină. Ea dădea buzna înăuntru, iar el închidea poarta scîrțiitoare, în timp ce inima îi bătea cu putere. Mirosea răcoros a arie de treierat și cald a spic de secară. În bezna triumhiului urias, sub ale cărui streșini, pe căpriori și pe grinzi stătea deasă pulberea cenușie, catifelată, a treierișului din vară, se strecura prin crăpătura lungă a porții o lumină rece, palidă. Vîntul foșnea în spatele porții, răscolea aria...

Într-o zi însorită, cam după vreo trei săptămîni, plecă și Nikolai Kuzmici. Și dintr-o dată, se întoarse primăvara. Într-o singură zi, țarcul și grajdul își lepădară haina de zăpadă de pe acoperiș, paiele lor vechi, de culoare cafenie, prinseră să lucească auriu în soare, profilîndu-se clar pe cerul albastru, prietenos. Mîinji și vacile cu părul lucios, crescut peste iarnă, fuseseră sloboziți și acum se încălzeau la soare și moțăiau. Zăpada argintie sclipea puternic, mustind în curte. Lîngă cerdacul de la intrarea principală stătea o troică. Într-o băltoacă se oglindeau și cerul, și șorțul alb al Liubkăi. Și iată-l pe Nikolai Kuzmici, într-o șubă de raton, aruncată peste haina lungă, cu crețuri în talie; după el, apăru cucoana. Își luară îndelung rămas bun; cel ce pleca, întorcînd capul, strigă ceva, în vreme ce sania se urnea, pornind pe drumul plin de gropi și de pîrîiașe tremurătoare, peste băligarul îngrămădit de cu iarnă, care părea tutun umed. Prin hîrtoape, unde apa sclipea, caii, cu picioarele subțiri și cu cozile legate, își avîntau cu deosebită eleganță oțelul parcă lustruit al potcoavelor. Atrase de căldura soarelui, multe ciori se adunaseră în pinii și brazii grădiniței din fața casei, ce înverzise bogată și proaspătă. La umbră, însă, se simțea un vînt ușor, tăios, dinspre miazănoapte. Stînd în cerdacul de la intrarea principală, Liubka înghețase, obrazii i se învinetiseră. Sania pieri după deal, iar Liubka, cu gîndurile aiurea, cînta abia auzit: „Zboară perechea împreună...” Apoi se repezi în casă și, ceva mai tîrziu, ieși grăbită în cerdacul din spate. Ignat, care tocmai trecea pe-acolo,

o luă deodată spre cerdac. Ea îl privea inexpressiv, cu teamă, dar fără a se clinti. Ignat veni aproape de tot de ea și o apucă de încheietura mâinilor. Se tulburară amândoi, neștiind ce să spună, ce să facă mai departe. Dintr-o dată, Liubka se încrunță, se răsuci pe călcâie și intră în casă, trîntind ușa.

Pe fondul argintiu al zăpezii, livada părea rărită, presărată cu umbre violete, iar aleea largă, arăta veselă. Din nou posac, dușmănos, Ignat o străbătu, apucînd drumul spre sat, spre bătrîna cîrciumăreasă. Și iar se trezi, către seară, pe povîrnișul ce cobora spre poieniță, rebegit de frig și nedumerit. De-acolo, de sub deal, cerul părea uriaș — de necuprins și nou.

— Nu-i ea de mine, își spuse Ignat cu o sumbră hotărîre și, vorbind cu glas tare. Se ridică apoi în picioare și adăugă: S-a isprăvit cu mine.

Trecu postul, trecu și săptămîna Paștilor. Zăpadă nu se mai vedea nicăieri, decît prin rîpe; în sate, răchitele se acoperiră cu un puf ușor, de culoarea lămîii; în jur se întindeau ogoarele negre, bătînd în liliachiu, soarele ardea, la orizont apa morților părea sticlă topită tremurătoare, ciocîrliile cîntau. Fire de iarbă tînă, mirositoare, abia își făcuseră loc spre soare. Ignat însă începuse să scoată cireada la cîmp, spre păduricea din Miliutino, încă golașă, plină de frunzișul uscat al stejarilor și de ghiociei. Vacile moțăiau la soare la marginea pădurii, iar ciorile se așezau pe spatele lor, ca să smulgă smocuri de păr pentru cuiburile lor. Ignat răsucea în mînă cnutul, privea alene, cînd și cînd, în zarea însorită, drumurile pe care se și așternuse colbul, vestind vara îmbucurătoare, și se prăjea la soare, în bătaia vîntului uscat de aprilie.

Cînd avea bani, era fericit. Alegînd pe cîmp un locșor; mai zvîntat, își așternea haina zdrențăroasă, puneă pe ea sticla, scotea din buzunar un codru de pîine, pe care îl sărase și-l umezise de acasă, și un pumn de cartofi reci. Nu trecea mult și lumea începea să se învîrtă cu el, dincolo de șesul suriu zarea însorită de la miazăzi tremura, aburul se așternea subțire, ca un văl albastru, diafan, străbătut de soare, peste grămezile închegate de băligar răspîndit pe cîmp, vacile păreau de două ori mai multe și parcă pluteau... Ciudat — el aștepta totuși ceva! Amețit de băutură, osimțea limpede, simțea că viața lui s-a legat de viața Liubkăi, și nu a bine

s-a legat. Va trebui să facă ceva, ca s-o supună, ca s-ajungă deopotrivă cu ea, ca să-i stîrnească dragostea. Altminteri, chiar dacă își va atinge ținta, ea tot nu-l va iubi pe el, un mujic... Iar primăvara cerea iubire. Plutind, tremurînd, o vacă se sprijinea în genunchi pe picioarele dinainte, apoi își ridica greoi dosul, alta făcea la fel, apoi... a treia... Se ridica un taur mare, sur, cu fruntea lată, cu coada lucioasă, la capătul căreia atîrna un canaf de mătase, unduios, alerga greoi legănîndu-și firele balelor sticloase — și deodată, plin de vigoare, se ridica în două picioare... Inima lui Ignat începea să bată cu putere. Se răsturna pe spate, pe grămada uscată și neagră de băligar. Închidea ochii, lacrimile i se prelingeau pe sub gene, iar el nu și le ștergea: i le sorbeau muștele... Pe urmă adormea adînc și se scula abia cînd soarele, ajuns la zenit, începea să-i ardă capul și umerii. După ce aducea acasă cireada, mîncă în tăcere în izba servitorilor și pleca să se culce în șopronul cu trăsuri, unde lîngă peretele de zid fusese înjghebat din pari un pat înalt, acoperit cu paie și cu petice de cergi. După cîtva timp, se scula mînios și, scoțînd cireada, bătea într-una vacile cu cnutul său lung și pocnitor, pînă ce pe coastele lor apăreau dungi groase...

Într-o zi de mai, după ce păduricea își îmbrăcase haina bogată de verdeată, își primise din belșug podoaba de flori și de ierburi, dis-de-dimineată, cînd în poienile bătute de soare era cald, ca vara, iar în umbra înrourată, la răcoare, se ascundeau lăcrămioarele, zări, în timp ce mîna cireada la pășune, o muiere șezînd la marginea pădurii. Era o cerșetoare, Fiona cea toantă. Așezase alături sacul și toiagul și ședea, cu gura ușor întredeschisă, toată numai zdrențe, cu poalele ude, cu ochii sticloși pe fața-i umflată. Era ușor cherchelită. Cînd Ignat se apropie de ea, femeia se întinse pe spate, stăpînîndu-și un hohot de rîs pătimaș, își arată genunchii și începu să frece cu opincile ei mari iarba plină de rouă. În sac avea covrigi și vodcă. Și după ce bău, Ignat nu se putu stăpîni...

De atunci, toanta începu să vină la el aproape în fiecare zi. Înainte de răsăritul soarelui, cînd roua era încă rece și bogată, el pornea cu cireada. La amiază se îmbăta. Acum băutura era luată pe banii lui. Își ceruse simbria pe o lună înainte. În cele din urmă, se sfîrșiră însă și banii lui. Și tcanta

se făcu rea, neobrăzată, pretențioasă, nu mai făcea pe proasta. Când Ignat venea fără vodcă, ea îl respingea, îl făcea să se perpelească cite o săptămână. Ba, o dată, chiar îl pocni cu îndemînare drept în cap cu toiagul. El se ridică și se depărtă, plîngînd ciudat, stîngaci. După ce-și ușură inima în plîns, se așeză pe hat și începu să-și bată capul, ca un hăbăuc, cu o singură întrebare: de unde să facă rost de bani? N-avea de unde; nici să fure n-avea de unde. Cît despre cizme, le băuse de mult.

Toată servitorimea îi știa povestea. Adeseori, la prînz și la cină, oamenii rîdeau de el. Ignat se roșea și tăcea. Ce-ar fi fost oare dacă ar fi fost și Liubka de față? Spre norocul lui, cuconașii nu veneau, se auzea că Nikolai Kuzmici e în vizită la un prieten lîngă Harkov, iar ofițerul — la manevre lîngă Smolensk. Cucoana plecase pentru șase săptămîni la Lipetk și o luase cu ea și pe Liubka. La conac domneau liniștea și plictiseala. De altfel, și toanta începu să se arate din ce în ce mai rar — umbla haihui pe la iarmaroace. Și iată că vara se apropia de sfîrșit — călduroasă și lungă. Rîul era aproape secăt, vitele nu lăsaseră fir de nutreț pe cîmp, grînele se copseseră, se uscaseră și acum se scuturau. Începu secerișul — era sfîrșitul lui iulie.

La sfîrșitul lui iulie, întorcîndu-se o dată în amurg cu cireada în sat, Ignat dădu cu ochii de toantă. Ea se opri și arătă spre pădurece.

— Cum scap, vin, zise el, fără să-și ridice privirea.

Dar cum să se ducă fără vodcă? Stătea abătut la poarta conacului și privea asfințitul. Pe drumul care străbătea pieziș dealul, mujici și muieri se întorceau de la seceriș și de la legatul snopilor, în căruțele lor prăfuite; din căruțe atîrnau legături de snopi, coase și greble. Soarele zmeuriu, acum fără raze, se afunda ca un cerc uriaș, într-o turbureală uscată, viorie, dincolo de rîu, dincolo de cîmpiile acoperite de șiruri de căpițe. Ignat ieși pe poartă, o luă spre islaz, apoi, pe lîngă livadă, către aria de treierat. Înaintea lui tropăia mărunt cu piciorușele-i desculțe prin praf o fetiță foarte murdară și cîrlionțată. Aplecată spre stînga, ducea în mîna dreaptă o păcorniță, mînjită pe margini cu păcură roșie-brună. Ignat iuți pasul, o ajunse din urmă, se uită în toate părțile și o apucă de pumnișorul stîng, în care fetița ținea strîns banii. Ochii ei se făcură rotunzi de spaimă, fetișoara i se schimonosi,

începu să plîngă cu glas subțirel și, cu puterea unui pui de fiară încolțită, strînse pumnulețul. Ignat o apucă de gît și o doborî la pămînt. Fetița horcăi și slăbi strînsoarea degetelor. Ignat înșfăcă banii, cu totul — treizeci de copeici.

După ce cumpără vodcă, o luă de-a dreptul spre pădure. În dreapta era miriștea, cîmpul albind ușor în întuneric, acoperit de căpițe. Din stînga, dinspre țarina de un negru spălăcit, din cîmpii, bătea un vînt cald. În față, deasupra fișiei întunecate a pădurii se înălța mare și roșu Marte. Și păstorul se opri. Își aduse deodată aminte că în seara aceea trebuia să se întoarcă cucoana, că trimisese după ea troica și o căruță pentru bagaje. Și chiar în aceeași clipă, ținîndu-și răsufllarea, desluși în depărtare un zvon de zurgălăi.

Cît a ținut vara i se păruse că lucrul acela inevitabil care trebuia să se întîmple avea să-l ocolească. Acum însă își dădu seama că nu, nu va fi așa — nu-l va ocoli. Lucrul acela se apropia, creștea, înainta... După ce stătu cîteva clipe pe loc, Ignat porni mai departe.

La răs_pîntie, clinchetul de zurgălăi și tropăitul de copite îl asurzi, iar pulberea stîrnită de troică îl învălui cu totul. Dîndu-se la o parte din drum, o lăsă să treacă și porni înainte. Din depărtare se auzea hurelul înfundat al unei căruțe. Cu cît se apropia, devenea tot mai limpede. Peste un minut, Ignat zări profilat pe cerul șters, înstelat, arcul de lemn al hulubelor, calul, iar îndărătul calului — pe Liubka șezînd în căruță. Lovea calul cu hățurile și, hurducîndu-se, săltînd, venea drept spre el.

— Suie, te duc acasă! strigă ea, plină de voioșie, recunoscîndu-l numaidecît pe întuneric.

El se întoarse, ajunse din urmă căruța încărcată cu geamantane și sări din fugă dintr-o parte, pe draghină...

Nu mai știa ce-i spusese atunci Liubka. Reținu doar primele cuvinte, care-l loviră la inimă, rostite cu glas sonor și mîngîios, acoperind hurelul căruței:

— Ei, ți-a fost tare dor de mine?

Reținu doar momentul cînd apucă deodată hățurile și, oprind calul, urcă în căruță.

— Stai nițel, spuse în șoaptă Liubka, dar atît de firesc, parcă ei doi ar fi trăit împreună de ani de zile; tonul ei atît de firesc îl ameți și mai tare. Stai nițel, îmi mototolești fusta... Lasă-mă măcar s-o îndrept...

III

Trecuseră patru ani. Era în luna decembrie. Ignat, isprăvind cu milităria, se întorcea din oraşul Vasilkov pe meleagurile natale.

Trăise cu nevastă-sa doar trei luni. Curînd după noaptea aceea de iulie, în care soarta lui se schimbase atît de neaşteptat, Liubka se simţise grea, iar pe el nu-l părăsise niciodată gîndul plin de înverşunare că numai din pricina asta se măritase cu el. Îi spunea că-l iubeşte, pusese o vorbă bună pentru tatăl lui, un bătrîn bolnav, să fie tocmît văcar la curtea boierească; pe Ignat îl îmbrăcase şi-l pregătise de drum, îl petrecuse cu lacrimi în ochi. După un chef de plecare, o bătuse crunt, ca să se răzbune pentru tinerii boieri. Ea lepădă din pricina loviturilor, dar îndură bătaia ca pe ceva ce i se cuvenea. După ce a ajuns la Vasilkov, Ignat primea destul de des, o dată cu scrisorile, bani de la ea; scrisorile erau duioase, Liubka i se adresa cu „dumneata“. El însă nu credea o iotă din ce-i scria femeia, era mereu ros de urît, răscolit de gelozie, şi scornea în gînd cele mai cumplite pedepse pentru presupusele ei infidelităţi.

Cu doi ani în urmă, venind într-o permisie, se gîndise tot drumul că o s-o omoare, dacă avea să afle ceva rău despre ea. Îndată ce sosise, se informase încă din gară şi aflase că Liubka nu se refuza decît celui care nu voia să încerce. Dar ea îl întîmpinase cu atîta bucurie, îl făcuse să nu dea crezare zvonurilor, vorbindu-i atît de sincer şi de simplu, încît hotărîrea lui se topise cu totul. Pentru a-l linişti pe de-a-tregul, ea îi declarase că va părăsi slujba la casa boierească şi că se va muta în izba lui — o să-l aştepte acasă, o să coasă la maşină şi aşa o să-şi cîştige pîinea. Plecase înapoi la armată, abătut şi descumpănit. Aşa, abătut şi tăcut, era şi la militărie; dar conştiincios, corect şi păstrător: strîngea bani, şperţuri de la soldaţii tineri. Tot mai nutrea în el nădejdea de a ajunge deopotrivă cu Liubka, de a fi vrednic de iubirea ei adevărată, nu prefăcută. Dar deodată scrisorile de la ea încetară. El îi scria aproape în fiecare săptămînă, dar nu mai primea nici un răspuns. O ameninţa, o ruga din tot sufletul, dar ea tăcea. Ignat începu din nou să bea — pînă se slei de puteri şi se îndobitoci.

Totuşi, isprăvindu-şi stagiul, plecă numaidecît la Izvalî.

Se schimbase foarte mult. Era acum uscățiv, destul de înalt și bine făcut. Ochiul lui de culoarea cositorului se făcuseră mai mari, fața cenușie părea și mai slabă, din pricina pomeților care luceau, după ce se bărbierea, sub urechile rotunde, clăpăuge. Avea o mustață roșietică, tunsă perie, părul scurt, printre firele-i scurte, oțelii, se zărea pielea capului. De la Kiev la Orel, în vagon, nu se mișcase de lângă lădița lui meșterită grosolan — o imitație de nuc — cu cizmele și cu un ceainic legate de ea, nu-și scosese nici șapca, nici mantaua cenușie, decolorată și aspră, care-l rodea la gât. Privea în jos și ronțăia semințe de floarea-soarelui. De la Orel începu să se frământa, să coboare în gări la bufet. Pe peronul din orașul său se întâlneau pe neașteptate cu un fost camarad de oaste, bău, lasă lădița la paznicul din stație, iar camaradul acesta îl scoase din gară, tocmai un birjar bătrîn, și moșul cu iapa lui șchioapă de-un picior îi duse într-un suflet în oraș pe cei doi foști ostași, însuflețiți, care fumau țigară după țigară. O luaseră de-a dreptul spre mahala și acolo, aproape o zi și o noapte Ignat nu se despărți de o brunetă mărunțică, cu picioarele scurte, cam în vîrstă, cu părul negru, țepos, pudrată peste măsură, care fuma cu și mai multă lăcomie ca el. Apoi se trezise în cîmp, la marginea mahalalei — și își aminti cu greu că fusese bătut crunt și îmbrîncit afară. Era ziua în amiază-mare, o zi caldă, deși ninge ușor și fulgii de zăpadă se opreau în cutele mantalei lui. Ignat se ridicase, clatinîndu-se ca un om bolnav, otrăvit parcă...

Pînă la Izvali fusese nevoit să ia un marfar; se afla într-un vagon cu porci, care, de prea multă grăsime, nu se puteau ridica de jos. Porcii erau duși unui moșier bogat, de prăsilă, și erau însoțiți de grădinarul moșierului, un om slăbănog, curat și liniștit, care fusese argat. Împreună cu acesta, cu Ignat și cu porcii, în vagonul de marfă mai călătorea un ovrei cărunt, cu perciuni, cu capul mare, bărbos, cu ochelari, cu pălărie tare, îmbrăcat într-un palton lung care-i ajungea pînă-n călcîie, bleumarin încă pe alocuri, iar în rest albastru ca cerul, cu buzunarele așezate jos de tot. Ovreiul tăcea tot timpul, era cufundat în gîndurile sale, psalmodia jalnic o melodie și bea ceai. Grădinarul moțăia. Porcii ședeau proptiți în fund, după o despărțitură de lemn, acoperiți cu niște cergi cenușii cu monograme și coroane.

Se întunecase, vîntul sufla, împrôşcînd cu zăpadă în uşa deschisă, şi stîrnea paieile de sub porci. Pe alături pluteau cîmpii de un alb-tulbure, tufişuri întunecate, fumul de la locomotivă se învoldura şi se risipea încet pe deasupra lor. O tristeţe grea, fără leac îl apăsa pe Ignat. Cu sprîncenele încruntate, cu dinţii încheşti, care făceau să-i joace pomeţii obrazilor, stătea lîngă uşă, ronţăia seminţe de floarea-soarelui şi privea chioriş la ovrei. Ovreiul şedea pe o ladă răsturnată, ţinea un pahar cu ceai în mîna lui mare, cu vine groase, vineţii. Hoaspa unei seminţe duse de vînt căzu drept în ceai. Iritat, ovreiul se uită la Ignat îndelung, prin ochelari. Ignat aştepta ca ovreiul să deschidă gura, ca să-l poată izbi cu cizma în piept de la primele cuvinte. Dar ovreiul nu spuse nimic: se mulţumi să se ridice în picioare şi vîrsă dinadins ceaiul chiar lîngă picioarele lui Ignat; lîngă cizmele cazone, plate şi cu botul lătăreţ.

În gară nu-şi găsise nici un tovarăş de drum pînă-n sat. A trebuit să stea şi să aştepte, doar-doar se va abate cineva, din întîmplare.

Avea mîinile îngheţate şi capul ameţit, cînd, pe la zece şi jumătate, văzuse apropiindu-se încet gara atît de cunoscută, atît de deosebită, cu forfota ei şi cu ferestrele ei luminate. Tocmai plecase un tren de pasageri. În sala de aşteptare clasa a treia, rece, cufundată în semiîntuneric, înceţoşată de fum şi aburită de răsuflarea oamenilor, trebuia să-şi facă drum cu coatele, atîţia mujici se grămădiseră pe podeaua ei udă. Uşa se deschidea neîncetat, cu zgomot, şi apoi se trîntea, iar aerul proaspăt, uşor şi geros, năvălind în sala întunecată şi rău mirositoare, tulbura norii de aburi albi de deasupra samovarului mare, cît o vadră, de la bufet. Din biroul deschis, cald şi viu luminat, unde se aflau casa de bilete şi telegraful, o sonerie ţîrîia şi răsuna într-una, parcă cineva ar fi tras un ceas-deşteptător, uitînd să-l oprească. Din pricina înghesuiei, din pricina acestei sonerii, Ignat simţea un zvîcnet dureros în creştetul capului.

Îşi căuta mereu un tovarăş de drum, rătăcea zăpăcit înapoi şi încolo, ca un lunatec, dar vedea şi înregistra totul cu o agerime neobişnuită. Mulţimea în sumane şi cojoace se rărea. Ignat ieşi din sală, aruncă o privire afară, dîndu-se la o parte, lăsînd să treacă pe lîngă el pe cei ce ieşeau şi vorbeau între ei; se uită la cai, la sâanii, la cerul tulbure

luminat de lună. Isprăvi de fumat țigara, trăgînd adînc în piept, o dată cu fumul, aerul dulce al iernii de la țară, și se întoarse să-și ia lădița. Vînzătorul de la bufet începuse să-și adune, cu rînduială, marfa de pe marginea tejghelei: portocalele, țigările, farfuriile cu salam, calupul de brînză alburi. Ținînd-o de braț, șeful gării conducea o bătrînă moșiereasă voluminoasă, îmbrăcată în șubă, care se sprijinea într-o cîrjă. Prin ușa deschisă se vedea o noapte senină, cu lună, și copacii acoperiți de chiciură. Caii din fața intrării își scuturau coamele, făcînd să bolborosească zurgălăii. Apoi zurgălăii începură să sune toți deodată și zăpada scîrțîi pe sub tălpilele săniei... În sala de așteptare rămăsese numai o femeie cu un cojoc nou, portocaliu, care sta nemișcată pe banca lungă de lemn, lîngă perete, alături de lădița lui Ignat. Întorcîndu-se cu spatele spre bancă, Ignat se așeză pe marginea ei, ridică lădița în spinare, își petrecu umărul stîng pe sub una din curele, și — cu gîndul la primăvara cînd trăise cu toanta, lipsit de griji, slobod, cînd se îmbăta fericit, mîncînd cartofi reci — ieși din gară.

Înainta cu un pas hotărît și spornic, pe zăpada care scîrțîia sub cizmele lui; în jur era o noapte luminoasă de iarnă. Cîmpul se așternea pustiu, mort și liniștit, luna se pitea în spatele norilor ușori, drumul întunecat abia se zărea... Se trezi din gîndurile sale tulburi abia în Izvalî, dîndu-și seama că intrase în satul mare, întins, adormit de mult. Nu se zărea nici o luminiță în căsuțele acoperite de zăpadă. Umbre palide, de la sacale și hambare, se așterneau pe drumul de țară. Liniștea se făcuse parcă și mai adîncă, văzduhul — mai dulce și mai înmiresmat. Prin curți, dădeau glas cei dîntii cocoși.

Lîngă izba sa pustie de la capătul satului, cocoțată deasupra unei rîpe, zăbovi puțin, neștiind ce să facă mai departe. Micuță, izba era pe jumătate înzăpezită de vifornite. Ușa — închisă cu lacăt, o fereastră — bătută în șipci. Un troian de zăpadă țuguia, pe care se vedeau urme de opinci, urca pe sub poarta ruptă, trecînd peste ea, în curte. Ignat porni și el pe urmele acelea, aruncă o privire în curte. În grajdul deschis înnopta singuratică o vițea străină...

Nu departe, în izba lui Marei, îndărătul unui gemuleț care părea jos de tot, la aceeași înălțime cu ulița înaltă din pricina zăpezii, licărea o luminiță. Ignat aruncă o privire

pe gemuleț. Un război de țesut ocupa aproape toată izba. Mută, cu fața rotundă și rumenă, o fată țesea pînza, bubuind cu spata la războiul de țesut. Ignat ciocăni. Fata ridică ochii, speriată și uimită. El intră în izbă. Fata se apucă să tragă de nojița unei opinci care atîrna de pe cuptor ca să-l trezească pe taică-său. Acesta nu răspunse multă vreme, înecat de tuse. Apoi începu să coboare, cu spatele, dibuind cu opinca dunga cuptorului. Se dădu jos și, cu mîna proptită de perete, căutînd să nu calce pe un picior, pesemne, bolnav, ajunse pînă la lavița de lîngă masă. Bărbos, cu părul vîlvoi, cu ochii sîngerii, bulbucați, și cu glasul răgușit, avea o înfățișare de bezmetic. Ignat își puse lădița lîngă ușă, se așeză aproape de masă. Fata stătea lîngă cuptor cu mîinile împreunate. Iar Marei, după ce îi ceru de o țigară lui Ignat și o răsuci, trăgînd din ea de-i fumega toată barba, spuse:

— Am văzut-o pe nevastă-ta... Am văzut-o, cum să nu... Venea de la biserică... N-a vrut să stea acasă, stă tot la boieri... Ei nu mai sînt de mult aici, cîcă ar fi la Moscova; ea l-a alungat pe vechil, cîrmuiește singură totul, stă în casa boierilor... Nu trăiește după lege, nu... Are, zice lumea, un ibovnic...

— Știu, știu, spuse Ignat, frămîntînd un gînd.

— De bună seamă că știi... Ei, da dacă o s-o iei la rost, o sperii, îl lăasă. Poți s-o ei la rost... Care va să zică, s-a dovedit că n-a fost de tine femeia...

— Las lădița la tine pînă una, alta, zise Ignat, fără să-și ridice ochii.

— Asta se poate... Las-o... Poți s-o lași, se învoi Marei.

Și ieși în prag, să-l petreacă pe Ignat. Se lăsa gerul, se făcea senin. Cerul, de-un albastru-întunecat, sus, în înalturi, se limpezea printre nori. Luna plină, strălucitoare, se rostogolea pe boltă, aruncînd un cerc portocaliu peste un nor alb, strîmb, ce se muta spre orizont, către miazănoapte. Umbrele sacalelor erau acum mai pronunțate, ulița începuse să scînteieze parcă.

— Se simte iarna, vorbi răgușit Marei, scoțîndu-și capul pe ușa scundă a tindei întunecoase în ulița luminată și trăgînd în piept aerul rece, înmiresmat.

Ignat porni din nou cu pas hotărît, fără să-și întoarcă capul înfășurat în glugă. Străbătu vreo două verste prin sate, ieși în luncă, re drumul ce ducea la deal, și văzu în vîrfurile

dealului conacul binecunoscut, grădinița întunecoasă din curte și patru geamuri luminate în spatele ei. El însă o luă spre livada de jos, care cobora pe coasta dealului de la conac pînă la luncă, intră pe poarta ei, trecu stăvilarul acoperit de zăpadă al micului heleșteu, îndreptîndu-se spre izba lungă de bîrne, din curtea vitelor, care se întrezărea neagră în fundul livezii, sub pomii seculari. Deasupra ei cerul era albastru, nemărginit, cu stele mari, risipite ici-colo. Luna se rostogolea în înalturi dinspre dreapta. În față, cînd luminat, cînd umbrit, ba așezîndu-se pe lăbuțele dinapoi și ciulindu-și urechile, ba făcînd salturi scurte, se mișca un iepure, înaintînd spre poiana aurită dindărătul heleșteului. Stea roșie-aurie părea focul din izbă, deslușit printre pomi.

De ce nu doarme, de ce-l privește atît de stăruitor pe Ignat ciobănașul acela cu fața albăstruie, palidă, cu părul bălai, cu capul lung, care i-a deschis ușa acestei izbe mari, atît de călduroase? O lampă mică atîrna peste masă din tavanul strălucitor, ca un cărbune. La loc de cinste, în colțul dinspre răsărit era o iconiță: Sfîntul Nicolae în veșmînt zmeuriu, cu barba violetă. O scroafă mică, rîioasă umbla pe podeaua lipicioasă de lut, ronțăia, plimba ceva printre dinți. Într-o despărțitură de lîngă cuptor stăteau vițeei, bruni și alb-roșcați. Vițeei nu dormeau, își ridicaseră boturile cu nări mari, delicate, umede și trandafirii spre peretele despărțitor, și priveau cu ochi limpezi. Răspîndeau un miros de păr de vacă ud, de lapte proaspăt muls, de căldură de zgău — și multă vreme îl urmări pe Ignat acest miros simplu și liniștitor; iar apoi, imaginea bătrînului său tată. Ședea pe patul de lîngă despărțitură, lăsînd să-i atîrne în jos picioarele gălbejite, păroase, în obiele înguste de culoare albastră; avea un început de chelie deasupra frunții, era slab, ca un schelet, și-și ținea mîinile mari pe genunchi. Ochii lui închiși, care nu vedeau, îi dădeau o înfățișare gravă. Șoptea ceva.

— Și-a cam ieșit din minți, spuse încetișor ciobănașul, privindu-l țintă pe Ignat. Tare a mai îmbătrînit.

Auzindu-i glasul, simțind prezența cuiva, bătrînul își înalță și mai sus, și mai grav, și mai trist capul și nasul subțire, coroiat de slăbiciune.

— Dumnezeu să binecuvînteze, Dumnezeu să binecuvînteze, bolborosi el.

Descoperindu-și capul tuns, în glugă, dar uitînd să dea binețe tatălui său, Ignat îl întrebă pe băiat:

— Liubov e în casă?

— În casă, în casă, răspunse acesta repede. A venit un negustor la ea.

Ignat își puse capela, ieși din casă și, trecînd dealul ușor înclinat, prin livada cu pomi, pe poteci de iepuri, printre meri și prin poiene luminoase, împetrișate de umbre, ajunse repede la porțile curții boierești, o dădu la o parte și, aplecîndu-se, înfundîndu-se în zăpadă, trecu în fugă prin întunericul verzui al grădiniței din fața casei. Și, de îndată o văzu pe nevastă-sa dincolo de fereastra micuță a tindei. Dar din casă începu, deodată, să latre înfundat un cîine. Ignat sări la o parte și se opri în loc, încremenit, lipindu-se de perete.

IV

După ce pusese samovarul în tinda întunecoasă, Liubka se așezase în antreul despărțit în două, dat cu var; cîrpea un ciorap la mucusul unei lumînări de stearină, care ardea într-un sfeșnic de alamă înverzită, pe pervaz. Părea cam grasă acum această femeie frumoasă cu ochii negri, cu pieptul moale, îmbrăcată într-o jachetă roșie, cu tulpan alb, sub care se pierdea cărarea lată a părului ei negru.

Două umbre mari, una întunecată-liliachie, cealaltă mai luminoasă, cădeau în spatele ei pe despărțitură, și urcau spre tavan. Cînd Ignat se apropie de fereastră, ea privi, aplecîndu-și gînditoare capul într-o parte, călcîiul ciorapului pe care-l cîrpite, și scoase din el o lingură de supă, veche, de argint. Un prepelicar englezesc alb, cu pete maronii, care dormita într-un colț al salonului pe-o pernă de rips de la caretă, lătră deodată cu voce groasă, sări în picioare și, lovind cu ghearele parchetul și lătrînd răsunător, alergă în antreu. Liubka se uită repede și cu un aer neliniștit la ușa de la salon. Apoi, acoperindu-și cu palma obrazul spre a-l feri de flacăra lumînării, se lipi de geam.

— Cine-i acolo? spuse ea cu glas tare; aspru, ca de stăpînă; dar, neliniștită, deschise mai întîi un ochi de geam

înghețat, apoi celălalt, și se uită în pătratul deschis, gol, prin care năvălea aerul geros, ușor, de afară.

Noaptea luminoasă care hăulea peste împrejurimile albe, fără de viață, peste satele de mult adormite, peste conacul încremenit în muțenie, peste livezile frumos creionate și înțepenite sub cerul înstelat, se revărsa, în culmea frumuseții și vigoarei sale. Petele de lumină de pe zăpada din întunericul grădiniței ardeau cu reflexe verzi. Liubka nu putea să vadă luna; dar, înălțându-și capul, zări printre ramurile pinilor cercul ei lucios ca oglinda. Dincolo de trunchiurile lor, sticlea, netedă, curtea bătută de raze, iar fâgașul proaspăt, tăiat prin mijlocul ei de sania negustorului, strălucea trandafiriu. Scrutînd noaptea cu atenție, Liubka își apropie sprîncenele — două șuvițe negre. O clipă doar simți ca o neliniște vagă, în această tăcere din miez de noapte, prezența omului care stătea lipit de perete, atît de aproape de ea. Așteptă un timp să i se răspundă, apoi trînti cu zgomot ferăstruica și se duse în salon, să pună masa.

În salonul cel mare, răcoros, era adunată multă mobilă, multe scaune și jilțuri vechi. Lîngă peretele cu ușa ce da în antreu se afla un pian. Ușa înaltă spre salonul mic era încuiată, iar între ușă și soba de teracotă se afla o otomană, pe care dormea de obicei Liubka. Între ușă și soba de teracotă din colț atîrna un portret întunecat, coșcovit, într-o ramă aurită. Masa de lîngă peretele din fața ferestrelor era luminată de o lampă ce cobora din tavan pe un lanț.

Negustorul era un bărbat nu prea înalt, greoi, cu barba neagră, înspicată, ale cărei fire băteau în brun-roșcat, și cu ochii mici, negri, sașii. Venea de la oraș și se ducea spre pădurea Miliutino, pe care o cumpăraseră ca s-o taie, și înnoptase la conac. Descheindu-și copcile de sus ale cojocului scurt, de-un gri-închis, foarte gros și rău miroșitor, desfăcîndu-și la piept blana de oaie fumurie, pufoasă, măsura salonul în lung și-n lat, călcînd ușor cu pîslarii negri mițoși, cerceta cu privirea mobila, scrinurile, calul de bronz de sub capacul de sticlă de pe suportul oglinzii. Lîngă sobă trebuia de zor un șoarece, încercînd să vîre într-o crăpătură mică a dușumelii o fărîmă de lipie. Negustorul rămase cu ochii la șoarece. Sărînd în sus, prepelicarul se porni să latre gros, și negustorul ascultă cu un ușor zîmbet de uimire și mulțumire cum răsuna casa goală, cum vibrau strunele de alamă ale pianu-

lui; ridică încet capacul, încercă cu degetul inelar, la întâmplare, câteva clape...

— E bine aici la voi, îi spuse el Liubkăi, care tot intra și ieșea. Și-i liniște.

— E urît, răspunse Liubka, zîmbind ușor.

Ea puse masa, aduse o vază mică cu dulceată verde, solnița în care sarea era amestecată cu firimituri de pâine, o farfurie cu o bucată de carne sărată, de un roz ruginit, în untură sleită, care părea vată, și un clondir cu vodcă, aburit de ger.

— Păi, ar trebui să-ți găsești vreo distracție, să nu-ți mai fie urît, spuse negustorul, insinuînd ceea ce, de obicei, insinuează aproape toți.

— Așa e, răspunse Liubka, pe un ton nepăsător, obișnuit.

Acum răspunsurile ei nu mai aveau vioiciunea de altă dată. Era mai potolită, vorbea mai puțin, mai simplu și mai grosolan, deprinsă să poruncească și să se ciondănească cu argații, uitînd supunerea față de boieri. Deși mărginită, părea deșteaptă, din cauza acestei iscusințe, proprii femeilor de felul ei, de a nu vorbi mai mult decît trebuie.

Cînd aduse samovarul și, ridicîndu-l în sus, îl așeză pe masă, negustorul se strecură îndărătul mesei, pe divan, fără a-și desprinde ochii sașii de pe sînii ei. Ea aruncă spre el o privire piezișă și albul ochilor ei întunecați străluci, apoi, cu un aer nepăsător, fără grabă, se depărtă, se așeză cu spatele la sobă, ca să se încălzească. Negustorul dădu la o parte mîneca cojocului cu lînă deasă, fumurie, care atîrna, creată, din ea, și luă cuțitul în mîna stîngă, iar furculița în mîna dreaptă. Liubkăi nu-i scăpă acest amănunt. „E stîngaci, își zise ea; destrăbălat, pesemne.“ Dar tocmai atunci cîinele lătră din nou, puternic, cu ochii ațintiți spre antreu, și ea își ciuli din nou urechile, neliniștită.

— Ce tot latră cîinele ăsta? întrebă negustorul, dînd pe gît un păhărel și umflîndu-și nările. Auzi cum răsună prin casă! spuse el, după ce ascultă puțin. Ca o orgă.

— O fi bețivanul ăla, bărbatul îngrijitoarei noastre de la vite, care tot umblă haihui, răspunse ea și, după ce se gîndi puțin, zîmbi batjocoritor. A ajuns de rîsul lumii, vai de capul ei!

Tăindu-și o bucată de carne și punînd pe ea muștar, negustorul se miră, nepăsător:

— Nu zău?

— Zău așa, făcu Liubka. S-a înhăitat cu unul; de altfel, e darnică și cu alții. Ei, și-atunci, el bate mereu drumurile pe acilea. E păcat să judeci pe altul, da mă tem că o să dea de belea cu treaba asta.

— Adică, și-a găsit un prieten?

— Sînt destui! zise Liubka, gîndindu-se nu la văcăriță, ci la ea însăși, și la ibovnicul ei, un croitor din Șatilov, care era de o gelozie turbată și tot amenința c-o omoară.

Vorbind, se uita pieziș pe geam, în grădiniță. La toate ferestrele, scînteiau verde și orbitor geamurile de jos, acoperite cu flori de gheață. În acela prin care se uita ea, neînghețat, se vedeau stelele rare de pe cerul albastru și tufișurile din grădiniță. Negustorul minca și tot chibzuia. Liubka căscă ușor și vorbe mai departe:

— O să vină, pesemne, un ger strașnic. Dacă pleci la drum lung pe o vreme ca asta poți să și îngheți.

— De bună seamă, spuse negustorul și se uită la prepeli-carul care își culcase botul pe labe. Da cîinele ăsta al cui e?

— Păi, al boierului nostru ăl tînăr, al lui Nikolai Kuzmici, răspunse Liubka. M-am săturat de el pînă peste cap. Nu pot să-l scot în curte, că prea e gingaș. N-are blană, îi gol pușcă. Îl scald de două ori pe săptămînă, lua-l-ar naiba să-l ia. Ciudat om și cuconașul nostru.

— O fi și un mare prost, pe deasupra, își dădu cu părerea negustorul.

— Prost sau nu, eu sînt muiere, nu-i treaba mea să-l judec, spuse Liubka, gîndindu-se că un astfel de răspuns modest o să-i placă negustorului. Numai că, ce-i drept e drept, nu e bun de nimic, și nici nu stă la casa lui; da de cîine scrie în fiecare scrisoare, îi poartă de grijă.

— Da tu de mult stai aici?

— De mult. De vreo șapte ani.

— Și ești mulțumită, va să zică?

— Păi, de ce să nu fiu? Sînt de capul meu. Că ei, boierii adică, aproape că nici nu mai dau pe-acasă.

— Bărbatu-tău e la cătănie?

— La cătănie.

— Și se liberează curînd, nu-i așa?

— Tocmai, asta-i nenorocirea că se liberează curînd. A tot scris, m-a amenințat că se apucă de beție. Da ce-mi pasă mie? Dacă dai în patima beției, tot tu zaci pe sub garduri, spuse Liubka, ceea ce adesea îi spusese și creditorului. Și unde mai puică-i și gelos; mis-a urît de dragostea lui, pînă peste cap... Tot mă amenința, mi-aduc aminte: „te omor“, zice; da cum îi spui o vorbă de mîngăiere, cum se moaie de tot. Ei, și! O să mă omoare și — gata!... Noaptea, cînd începe cîinele să latre, ca acum, mi-e cam frică, nu-i vorbă...

— Ai tot dreptul să te plîngi de el, spuse negustorul. A trecut timpul cînd oricine putea așa, nitam-nisam, să omoare un om.

Negustorul înfulecă toată carnea, tăind grăsimea ca de vată, și bău vodca. Ochii i se făcuseră mai aprinși; își deschise cojocul. Sughitînd, scoase din buzunar un pachet roșu cu tutun, un muștiuc de trestie, un pachetel cu foiță de țigară, pe care-l desfăcu cu grijă, suflă în el și desprinsе o foiță; răsuci în degetele-i scurte cu unghii rotunde, bombate, o țigară groasă, și o aprinsе cu desfătare.

— Și te-ai măritat de mult? întrebă el cu un zîmbet vag.

— E al cincilea an.

— Da copii ai avut?

— N-am avut.

— De ce? Cred că ești zdravănă și-n putere.

— Strașnic de zdravănă! spuse Liubka, măgulită, dar zîmbind batjocoritor; apoi începu să toarne la minciuni: apăi, asta, se vede că nu-i vina mea, și mie mi-e urît fără copii. Înseamnă că el trebuie să aibă vreun betesuș; că eu, ce vină pot să am? Se întîmpla, să-l mușc rău de tot, de-i făceam vînatăi, da degeaba: osteneală multă, și tot fără rost...

Negustorul își aținti asupra ei ochii pe jumătate închiși. Trăgea tot mai adînc fumul în piept, slobozindu-l pe nări.

— Asta-i drept, zise el, neștiind ce să spună. Da ce te-ai lipit acolo, de sobă?

Stăpînindu-și un zîmbet, Liubka răspunse cu o simplitate prefăcută:

— Păi, unde să stau? Mă-ncălzesc și eu.

— Șezi și tu la masă, spuse negustorul. Aici te încălzești mai bine.

— Ei, fie, iacă, mă așez, răspunse Liubka cu o modestie cochetă, și se așază pe scaun.

Își dădea seama că negustorul începuse să se frămînte, neștiind cum să înceapă. Lăsîndu-se pe speteaza divanului, negustorul ofta din cînd în cînd, răsufila greu, închizînd ochii și zîmbind strîmb, alteori își pirona privirea grea pe pieptul ei, pe cărarea din păr, iar ochii lui deveneau cînd sticloși, cînd se aprindeau iar. Prefăcîndu-se nepăsătoare, Liubka, cu genele plecate, bea ceai cu lămîie, își ștergea cînd și cînd, sfioasă, cu un colț al tulpănelui buza de sus, îmbrobonită de sudoare, acoperită de pufuleț negricios. Negustorul oftă și mai adînc și, deodată, fără să se uite la ea, începu în grabă și neîndemînat să-și descheie cu mîna aspră cămașa albastră de flanelă, sub care avea o jiletcă. Desfăcu și jiletca, își vîrî mîna în buzunarul dinăuntru și scoase portofelul. Liubka împinse cu un deget felioara subțire de lămîie spre marginea farfurioarei, o puse în gură și începu s-o sugă, strîmbîndu-se peste măsură, prefăcîndu-se că simte un singur lucru — acreala. Băgase de seamă, într-o clipă, că portofelul era foarte gros și ponosit; cîntărise cu o privire rapidă teancul de bancnote trandafirii, pe care negustorul îl scosese din portofel. Luînd o bancnotă, lipită cu o panglicuță de hîrtie subțire, ascunzîndu-le pe celelalte, el își vîrî cu mîna stîngă portofelul în buzunar, iar dreapta o așază peste bancnotă.

— Ajunge? întrebă el.

Ca și cînd n-ar fi priceput, Liubka privi cu nepăsare hîrtia de zece ruble, apoi își trecu ochii galeși spre el.

— Ai auzit ce-am spus? repetă el îndrăzneț, aproape răstit.

Luînd în tăcere banii și vîrîndu-i în buzunarul fustei, ea se uită din nou la el cu o privire lungă. El, neștiind ce să mai spună și ce să facă, o apucă de mîna dreaptă, trăgînd-o de degetele noduroase. Ea își retrase mîna și, neștiind nici ea ce să spună, îl întrebă:

— Da de ce n-ați mîncat slănină?

Și, luînd bucățica rămasă pe farfurie, o duse la gură.

— Mie-mi place, urmă ea, e dulce, mai cu seamă dacă o prăjcești nițel în tigaie. Și începu să rîdă. E post, iar noi înfulcăăm... Și, după ce tăcu un timp, adăugă cu nepăsare: Ei, poate că-i totuna, tot în iad o să fierbem.

— Asta pentru ce, mă rog? întrebă negustorul.

— Pentru tot. Locul nostru e în iad. Oamenii bătrâni zic că oricum ar fi da din mujici tot nu ies sfinți. Totdeauna din arhierei, din arhimandriți...

Și deodată, întinzându-se, spuse cu o șoptă plină de hotărâre:

— Ei, atunci să mergem...

V

Stînd în zăpadă, Ignat nu-și mai simțea de mult picioarele, îi împietrise parcă și capul, îi înghețase de tot; mantaua i se prefăcuse într-o foiță subțire de gheață. La început, își mișcase degetele în cizme, dăduse din umeri. După aceea, nici nu mai luă în seamă că ultimul strop de căldură din el i se adunase și tremura undeva pe la lingurică, că buzele îi înlemniseră, că marginile glugii, genele și mustața i se acoperiseră de chiciură.

Nu-și mai dădea seama cît timp trecuse; era în întregime absorbit de dorința de a i se adevăra bănuielele. Cocoșii începură să cînte a doua oară. Puterea, lumina, frumusețea nopții slăbeau. Luna, pâlind, se pogora spre apus. Orion, cu cele trei stele mari, așezate în curmeziș, care atîrnau jos, la orizont, spre sud-vest, ca niște nasturi de argint, se apropiase și devenise mai luminos. Izba servitorilor, deasupra căreia se apleca luna, dădea o umbră care acoperea jumătate din curte. Era atît de frig, atîta liniște, încît se auzea cum se foiesc în somn găinile pe stinghiile din tinda izbei servitorilor, cum în grajd calul negustorului molfăie domol ovăzul. În dreptul ferestrei neînghețate a salonului ieșea din zăpadă o bancă, sub crengile înclinate ale unui brad. Zăpada, în unele locuri ca de atlas, în altele fragilă ca sarea, sfărîmicioasă și tot mai înnăsprită de ger, țiuia și scîrțîia la fiecare pas, ori cu cîtă fereală ar fi umblat. Ținîndu-și răsuflarea, Ignat ajunsese pînă la bancă, se urcă pe ea și, dînd cu mîinile la o parte verdeața lucioasă și sticloasă a cetinii, uită totul, văzînd ce se petrece în salon, văzînd-o pe această femeie amarnică pentru el, care se mișca, spunea ceva și zîmbea, și pe omul care era singur cu ea în toată casa, la această oră tîrzie.

Dar timpul trecea și în salon nu se întâmpla nimic deosebit. Iată că Liubka se așează, în sfârșit, la masă, iar negustorul scoase ceva din sîn. Dar ce anume? Oricît și-ar fi încordat privirea Ignat nu izbuti să vadă ce era: nu vedea de samovar, de veselă... Iat-o pe Liubka ridicîndu-se ușor, proptindu-se în coate, apropiindu-se de negustor; pe spatele ei, în tăietura neîncheiată a rochiei se vedea cămașa albă de dedesubt. În lume se așternu o liniște atît de înfricoșătoare și de adîncă, încît nu mai stăruiau în ea decît bătăile înnebunite ale inimii lui Ignat. Dar, în aceeași clipă, Liubka se ridică pe neașteptate, străbătu repede salonul, spre ușa care dădea în casă, iar după ea porni și negustorul — și atunci Ignat sări de pe bancă și, fără a se mai gîndi la nimic, alergă pe sub brazi în partea opusă intrării principale, pentru ca, făcînd ocolul casei, să dea buzna înăuntru prin cerdacul din dos. Pe albastrul pustiu al bolții cerești cu stele noi, din pragul dimineții, se profila neagră, cufundată în troiene, livada scundă cu pomi fructiferi. Încă mai înainte, cînd trecuse prin livadă, Ignat observase o grămadă de crengi uscate, adunate între livadă și casă. Lîngă ele se afla totdeauna un topor. Alergînd la grămada de uscături, Ignat se repezi să caute toporișca bine cunoscută, știrbă și ruginită, cu coada netedă; începu să scotocească de zor, zgîrîindu-și mîinile în vreascurile înghețate, simțind ca o arsură zăpada ce strălucea albăstriu sub razele lunii somno-roase și aproape asfințind.

Negustorul, dibuind pe pipăite în buzunarul cojocului revolverul micuț și greu ca piatra, intră, între timp, în coridorul întunecos și întinse mîinile înainte.

— Aici sînt găteje pentru aprins focul, să nu cădeți, spuse Liubka, iar el, sfărîmînd crenguțele sub picioare, simți un miros plăcut, amărui, de scoarță rece de stejar și de frunziș uscat.

Liubka se opri, spunînd: „Ăsta-i antreul din spate“, pipăi un timp peretele și deschise ușa unei camere mari, nelocuită, foarte rece, mirosind a șuncă, luminată de afară prin două ferestre care se zăreau vag, albastre, cu geamurile de sus neînghețate. Luna era departe, în partea cealaltă a casei; în cameră era întuneric; și totuși, negustorul desluși șuncile atîrnate sub tavan, o putină cu slănină pusă la sărat, o mașină de bătut untul, o bicicletă lucind slab a nichel, vase de lut ca niște pete albe pe dușumea, și un pat lîngă perete — un pat

de lemn, fără saltea, cu o singură pernă, neînfăţată. Întorcându-se, mişcându-se cu spatele spre pat, Liubka îl preveni, dar de astă dată tainic, abia şoptind, aşa cum cerea clipa aceea:

— Vedeţi să nu nimeriţi în unt...

Şi se aşeză în aşa fel, încît să-i fie mai uşor să se culce, încît negustorul s-o poată răsturna. Auzindu-i şoaptele, lui i se tăiară dintr-o dată picioarele. Ea mai şoptea ceva, ceva mîngîietor, cu tremur în glas; dar el n-o mai asculta; cuprinzînd-o cu mîinile şi strîngînd la piept corpul ei greu, o împingea încet spre pat, pînă cînd pulpele ei se proptiră de marginea scîndurii, pînă cînd patul îi ajunsese exact îndărătul genunchilor. Atunci femeia, care înainte se împotrivea oarecum, se prăvăli fără a scoate o vorbă. O supăra apăsarea ceasornicului, a lanţului, cu o mîină mîngîia barba moale şi deasă, iar cu cealaltă îl ţinea vîrtos pe bărbat de degetul arătător, pe care simţea un inel mare de aur. O dulce suferinţă îi pătrundea în trup, ca valurile unei puteri moleşitoare şi, mîinioasă parcă, începu să muşte barba care-i astupa gura. Încolăci cu ambele mîini şi strînse puternic spre ea grumazul zbîrcit, ca de taur, capul zburlit... Dar, deodată, capul acesta îi alunecă din mîini, în jos, corpul Liubkăi se simţi uşurat, în schimb picioarele i se împovărară dureros. Se ridică în capul oaselor. Negustorul se lăsă greoi pe duşumea, horcăi şi căzu lat pe spate, izbindu-se uşor cu ceafa de podea. Liubka sări în picioare şi se repezi să-l ridice. Negustorul răsufă ca un om pe patul de moarte, un horcăit, un şuiet îi ieşeau din gîtlej, trupul lui, cu burta înaltă care se ridica şi se lăsa în jos, era uriaş şi greu, ca de mort. De spaimă, Liubka îşi simţi capul străpuns de un val de frig.

Cu mîinile tremurătoare, ea smulse cu nasturi cu tot gulerul cămăşii lui de flanelă, îi desfăcu cureaua cu cataramă de argint. Apoi apucă perna de pe pat şi o azvîrli pe podea. Alergă în antreu, aprinse un muc de lumînare, vîrî un ştergar în căldarea cu apă şi se întoarse, sperîind pe coridor şobolanii care ţîşniră de frica luminii, în toate părţile. Aşezînd lumînarea pe pat, ea acoperi cu ştergarul fruntea şi ochii daţi peste cap ai negustorului, uitîndu-se cu groază la corpul lui, care zăcea ca un trunchi uriaş prăbuşit, la aripile desfăcute ale cojocului şi la ştergarul alb de pe faţa vînată, cu barba neagră ridicată în sus. Şi deodată se auzi, ca un tunet, zgomotul uşii. Ridicînd ochii, Liubka împietri, văzînd deasupra ei un

soldat, care i se păru înalt pînă-n tavan. În mîna dreaptă, pe care o ținea înapoi, strîngea toporul. Făcînd un pas spre Liubka, el își potrivea repede toporul în mînă, apucîndu-l de coadă; dar ea fu mai iute și în ultima secundă îl țintui locului cu glas hotărît:

— E păcatul meu, spuse ea într-un suflet. Dă-l gata mai repede. O să fim bogați. O să zicem că l-a lovit damblaua. Hai, repede!

Ignat aruncă o privire spre fața ei slăbită brusc și subțiată, spre ochii ei negri măriți și nemișcați, spre jacheta ei roșie și spre mîinile-i rotunde, negricioase, sub mînecele sumese — și lovi din răputeri cu muchea toporului în ștergarul ud.

VI

La al treilea cîntat al cocoșilor, în izba servitorilor se aprinsese lampa și se făcea focul în cuptorul, cu plită. Bucătăreasa, căscînd de-i trosneau falcile, ședea pe o laviță în fața cuptorului, se încălzea și, fără a clipi, privea flăcările multicolore fierbinți. Apoi îl strigă pe Fedka, argatul negustorului, care dormea pe cuptor și căruia i se poruncise să înhame cît mai devreme. Somnoros, cu fața grasă, rotundă, cu albeață la ochi, el se dădu jos de pe cuptor, luă din puțină un căuș cu apă rece ca gheața, se spălă cu o mînă, își descîlci cu pieptenul de lemn al bucătăresei părul des, încurcat, își făcu cruce, privind spre colțul cu icoană, se așeză la masă, tușînd, mîncă un ceaunaș cu cartofi fierbinți, după ce turnase o grămăjoară de sare pe scîndura mesei și tăiașe o felie uriașă de pîine; apoi se îmbracă tacticos, se încinse strîns și jos de tot, își aprinse țigara și plecă să înhame caii, sprinten, scîrțîind pe zăpada înghețată de dimineață cu cizmele lui îmblănite, tarica lemnul, pe care mersul prin omăt le făcuse roșietice, legănînd felinarul afumat, în care ardea un muc de luminare de seu.

Cocoșii își isprăviră cîntatul, noaptea se învăluia cu ziua. Din penumbra tulpure a zorilor, obiectele se conturau cu limpezimea dimineții. Omătul din curte, de pe acoperișuri se făcea alb-palid, ușor albăstrui. Pălea și se lărgea cerul din dosul livezii, din spatele pomilor străvezii. Aerul era curat și înțepător ca eterul. În cetina verde, deasă a grădiniței înghețate și încremenite, trebăluiau de zor ciorile trezite din

somn. Iar spre apus, stăruia încă noaptea și taina ei. Luna joasă lucea fără viață la orizontul întunecat, pe bolta albăstrie, dincolo de valea înzăpezită a râului. Deschizînd poarta șopronului și punînd felinarul pe un faeton vechi greoi, acoperit de găinaț și de noroiul înghețat încă din toamnă, Fedka apucă de hulubele reci ale săniei mici, vopsite și, de-a-ndaratelea, zgîrîind pămîntul înghețat cu tălpicele ei de fier, o trase din întunerice peste prag, în zăpada palidă a dimineții. Scoțînd apoi din cîrligul de lemn bătut în peretele de zid al șopronului harnasamentul cu zorzoane de metal, porni pe troianul tare și lung, pe sub ferestrele înzăpezite ale grajdului, spre boxa în care stătea armăsarul negru, lăptos al negustorului.

În boxa întunecată era cald, mirosea plăcut a cai, a băligar proaspăt și a fîn. Ciulind urechea la zgomotul ușii, armăsarul lat, numai cîrlionți și alb de promoroacă, întoarse capul spre lumină și necheză ușurel. Fedka se apropie de el, și armăsarul își plecă, jucăuș, capul. Fedka ținea frîul dedesubt, dar armăsarul își îndoi și mai mult grumazul gros, cu coamă mițoasă, aspră. Și, dînd din cap, împungîndu-l cu fruntea în piept pe Fedka, izbindu-l în cojocul strîns tare, nu se lăsă mult timp să i se pună zăbala. În cele din urmă, Fedka o băgă cu sila între dinții galbeni, întredeschiși, își șterse de coada calului mîna mînjită de bale și de spumă, făcînd două treburi deodată — ștergîndu-și mîna și netezindu-i, îndreptîndu-i părul îndoit în sus, dat peste cap pe greabăn — și-l duse spre saca, să-l adape.

Dinspre cerdacul de la intrarea principală, din casa liniștită cu ferestrele moarte, năpădite de zăpadă, țîșni deodată un cîine alb, cu pete cafenii. Lătrînd întretăiat, cîinele fugi de două ori în jurul cerdacului, ca apucat, și se repezi din nou în casă. Fedka se uită la el mirat. Dar armăsarul trăgea spre saca plină, lovi cu botul în gheața care acoperise apa, o sparse — și apa fumegă ușor, aburînd. Armăsarul își lipi de ea buzele catifolate și, forăînd încet, bău îndelung; din cînd în cînd se oprea, rodea bucățile de gheață, întorcînd un ochi spre Fedka, iar acesta șuiera duios, încurajator, uitîndu-se la ochiul lui mare și luminos și la picăturile străvezii care-i cădeau de pe buze.

— Ei, acum ți-o fi destul, că tot nu te sature pe veci, spuse el cu glas răsunător și duse calul spre sanie.

Se luminase de-a binelea. În livadă, în tufişurile despu-
iate turuiau vrăbiile. Cerul din spatele livezii se tulburase,
se colorase în sîngeriu-portocaliu. Luna, roşie, apunea îndă-
rătul satului, care se desluşea înspre apus clar, alb cu acoperi-
şurile lui profilîndu-se în zarea liliachie întunecată. După ce
înhămă armăsarul şi-i puse hăţurile, Fedka se aruncă dintr-o
parte pe banca săniei, iar armăsarul, smucindu-se, o apucă în
partea opusă. Prăvălindu-se în sania care aluneca, tăind maxi-
larele calului cu zăbala şi spărgînd cu putere, la cotitură, poj-
ghiţa de gheaţă sfărîmicioasă de pe zăpadă, Fedka trecu cu
un scîrţîit moale peste un troian proaspăt, afînat, de lîngă
poartă şi zbură pe cîmp, spre răsăritul luminos, înviorător —
ca să încălzească armăsarul.

Armăsarul bătrîn şi greoi obosi repede. După ce străbătu
vreo verstă şi jumătate, arzîndu-şi obrajii în bătaia vîntului
ascuţit care-l izbea în faţă, Fedka întoarse larg saniaşi porni
la pas înapoi. Tot la pas intră şi în curte, îndreptîndu-se spre
intrarea principală şi, deodată, făcu ochii mari şi trase de
hăţuri: strîmbîndu-şi faţa palidă în lumina aurie a dimineţii,
bucătăreasa alerga, plîngînd, de la cerdac spre izba servi-
torilor, iar în cerdac şedea un om îmbrăcat într-o manta gri-
brună, cu o glugă legată în jurul gîtului, cu capul tuns desco-
perit. Înclinîndu-şi capul într-o parte, soldatul lua cu mîna
dreaptă de pe pojghiţa de gheaţă de lîngă trepte zăpadă proas-
pătă, albă, şi şi-o puneă pe creştet.

Capri, februarie 1912

ZILELE trecute a încetat din viață Zahar Vorobiov din Osinovîie Dvorî.

Era un bărbat cu părul blond-roșcat, cu o barbă bogată, și care își întrecea așa de mult semenii în înălțime și trupeșie, încît putea fi arătat la panoramă. Chiar și el însuși se socotea ca fiind din altă seminție decît ceilalți muritori și avea mereu sentimentul pe care-l are de obicei un om în toată firea cînd se află printre copii, cu care trebuie totuși să se poarte de la egal la egal. Toată viața lui — și avea patruzeci de ani — nu-l părăsise și un alt sentiment — sentimentul vag de singurătate: se zice că pe vremuri erau mulți ca el, dar că neamul acesta de oameni pierea, încetul cu încetul. „Mai este unul ca mine, spunea el uneori, dar departe de aici, tocmai prin părțile Zadonskului.“

Altfel, era un om vesel, sănătos cum puțini sînt și foarte bine făcut. Ar fi fost chiar frumos dacă n-ar fi avut fața arsă de vînt, pleoapele de jos cam întoarse și dacă înăuntrul lor, sub ochii mari, albaștri, n-ar fi tremurat veșnic lacrimi sclipitoare, ca de sticlă. Barba lui era moale, deasă, ușor vălurită — cînd o vedeai, îți venea s-o mîngîi. Adeseori, chipul i se însenina de un zîmbet mirat, totdeauna însoțit de o expresie prietenoasă, îngăduitoare — de uriaș. Atunci lăsa capul pe spate și își deschidea puțin gura roșie și fierbinte, arătîndu-și șiragul de dinți tineri, frumoși. Făptura lui răspîndea un miros plăcut: mirosul de secară al omului de stepă, amestecat cu cel de dohot al cizmelor lucrate de nădejde, cu duhoarea acrișoară a cojocului argăsit și cu aroma de mentă a tabacului — îl trăgea pe nas, nu fuma.

Îndeobște, Vorobiov avea slăbiciune pentru tot ce ținea de vremurile de demult. Gulerul cămășii lui aspre din pînză de casă, totdeauna curată, nu se încheia cu un nasture, ci se

lega cu o panglicuță roșie. De cingătoare îi atârneau un cosor și un pieptene de aramă. Pînă pe la vîrsta de treizeci și cinci de ani purtase opinci. Dar după ce i se făcuseră feciorii mari și-și pusese gospodăria pe roate, începuse și el să poarte cizme. Cojocul și căciula nu și le scotea niciodată — nici vara, nici iarna. Cu toate acestea, cînd a murit, kojocul arăta ca nou — înfloriturile verzi și albastre și găitanele subțiri, din safian de felurite culori, de pe piepții lui frumos tigheliți, nu erau ieșite de soare, iar blana cafenie de lutră, cu care era garnisit gulerul și marginea kojocului, era tot lucioasă și aspră. Îi plăceau lui Zahar ordinea și curătenia, îi plăceau lucrurile noi, trainice.

Zahar a murit pe neașteptate.

Era pe la începutul lui august. Tocmai se întorsese de la un drum destul de lung. Plecase din Osinovîie Dvorî la Krasnaia Palna, pentru o judecată pe care o avea cu un vecin. Din Palna se dusesse mai întîi la oraș — cale de vreo cincisprezece verste — unde avea treabă cu cucoana de la care arenda pămîntul. Din oraș mersese cu trenul pînă în satul Șipovo, de unde-și urmase drumul pe jos, prin Jiloe, spre Osinovîie Dvorî — adică încă vreo zece verste. Dar nu drumul acesta l-a dat gata.

— Ce sînt patruzeci de verste?! ar fi zis el cu mirare și gravitate solemnă în glasul lui adînc, catifelat. Și ar fi adăugat cu blîndețe: Ce tot vorbești, drăguță! Pentru mine și o mie de verste-s o nimica toată!

Se nimerise să fie tocmai în ziua de Probajeni. „N-ar strica să beau un păhărel, doar e sărbătoare“, spuse Zahar, mai mult în glumă, către un cunoscut al său, vizitiu la moșierul Petrișcev, în vreme ce străbăteau împreună peronul, stropit tot cu var, al gării Șipovo, care, ca în fiecare vară, era în reparație. „Păi bea, măi frate, de ce să nu bei? Poate îți dă în gînd să mă cinstești și pe mine“, îi întoarse vorba vizitiul. „N-am cu ce, am cheltuit tot ce am avut. Dacă vrei să știi, a trebuit să vin într-un vagon de marfă“, îi răspunse Zahar, deși avea bani la dînsul. Vizitiul făcu cu ochiul uriadnicului Golîțîn, un prieten de-al lui, întîmplat și el pe acolo. Apoi lise alătură și bețivanul de Alioșka, un mujic de fel din Șipovo. Și cîteșipatru ieșiră din gară. Zahar și Alioșka o luară pe jos, vizitiul se urcă într-o trăsurică la care erau înhamăți doi cai — venise să-l ia pe Petrișcev, însă acesta nu sosise — iar

uriadnicul în bihunca lui. Îndată ce porniră, Alioșka îl stîrni pe Zahar la un rămășag: să dea gata într-un ceas un sfert de vadră de vodcă.

— Cu niscaiva gustări alături, nu? întrebă Zahar, călînd cu pași mari, pe drumul uscat și plin de urme adînci de roți, alături de iapa înaltă a uriadnicului, potrivindu-i în răstimpuri cînd hamul care se hîia într-una, cînd huluba care se tot ridica în sus.

— Poți să mănînci tot ce-ți pofteste inima, numai să nu treacă de cincizeci de copeici, îi răspunse vizitiul, un om cam mîrginit și ursuz.

— Iar dacă pierzi rămășagul, adăugă și Alioșka, un zdrențaros cu nasul turtit la mijloc, dacă pierzi rămășagul, ai să ne dai de trei ori pe atîta.

— Fie și așa, se învoi Zahar îngăduitor, chibzuind ce gustări să aleagă.

Zahar nu numai că nu se obosise cu călătoria lui la Palna, unde pricina cu vecinul se sfîrșise cît se poate de bine — se împăcaseră — și nu numai că nu-l istovise căldura dogoritoare a orașului, unde stătuse două zile, dar chiar parcă prinsese și mai multă putere, și mai multă viață, simțind o nestăvilită dorință de a face o faptă care să uimească toată lumea. Vorba-i ce faptă? Că de, să bei un sfert de vadră de vodcă nu-i cine știe ce scofală, nu-i ceva nou... Și nici să-l faci pe vizitiu să rămînă cu gura căscată, năuc, nu-i mare lucru!... Cu toate acestea, primi bucuros rămășagul. La început, cînd se așternu pe mîncare și pe băutură, Zahar era absorbit numai de plăcerea de a înfuleca — avea o foame de lup și fiecare îmbucătură i se părea nemaipomenit de gustoasă — iar mai pe urmă, de plăcerea de a istorisi cum a fost la judecată.

Se nimerise o zi foarte călduroasă. Totuși, în jurul satului, deasupra întinderilor nemărginite ale cîmpiilor îngălbenite, presărate cu căpițe, văzduhul prevestea apropierea toamnei, părea mai ușor, mai străveziu. Un strat gros de praf acoperea toată piața satului Șipovo. Cîteva depozite de lemne, o brutărie, un debit de băuturi spirtoase, oficiul poștal, casa vopsită în albastru a negustorului Iakovlev, cu o grădiniță în față, și cele două dugheni, tot ale lui, aflate în clădirea din colț, despărteau satul de piață. Lîngă dugheana cu gaz și dohot se afla o stivă de bușteni de pini așezați în trepte. Zahar ședea pe un buștean și, în timp ce mîncea și bea, vorbea,

privind cînd la piață, cînd la șinele drumului de fier care străluceau în bătaia soarelui, cînd la bariera cocoșată care închidea trecerea peste calea ferată, cînd la șesul îngălbenit de dincolo de terasament. Alioșka stătea alături de el și mîncă, rupînd dintr-o bucată de pîine neagră. Vizitiul și uriadnicul — un om șters, cu mustățile tunse, îmbrăcat cu o manta jerpelită cu epoleți portocalii, plin de praf de sus și pînă jos — fumau: unul în trăsorică, celălalt în bihuncă. Caii moțăiau, așteptînd cu răbdare porunca de a porni mai departe. Iar Zahar povestea înainte.

— Cum s-a sfîrșit judecata? istorisea el. În nici un fel. Ne-am împăcat. Ca să spun drept, de cînd mă știu niciodată n-am avut de-a face cu judecățile, ducă-se pe pustii. Și tătuca, Dumnezeu să-l ierte, era împotriva lor — descurca singur toate neînțelegerile. Nu-i vorbă, că și neînțelegerea asta a pornit de la o nimica toată. Muierile noastre s-au luat la harță, iar noi, bărbații, ne-am vîrît ca proștii...

Pe nesimțite, Zahar golise cam trei măsuri de vodcă, folosindu-se de un căuș de lemn pe care i-l adusese Alioșka de la argații lui Iakovlev. Își împlinea prinsoarea cu atîta ușurință și cu atîta încredere în sine, încît ai fi zis că nu dă nici o atenție la ceea ce face. Vizitiul, uriadnicul și Alioșka se sileau pe cît puteau să pară liniștiți, deși în adîncul sufletului se rugau lui Dumnezeu ca Zahar să cadă odată trăsnit de băutură. Zahar, însă, doar că își descheiase cojocul, își dăduse căciula mai spre ceafă și se făcuse la față roșu ca racul. Mîncase două plătici, o legătură zdravănă de ceapă verde și cinci bulci, dar tacticos și cu atîta plăcere, încît cei trei se minunaseră. Și în vremea asta nu-i mai tăcea gura, tot povestind cu însuflețire și cu aceeași ușoară ironie în glas:

— Da știți că-i mare comedie cu judecățile astea! La început, n-am vrut să mă duc. Într-o zi aud că dumnealui a făcut jalbă. Ei, dacă a făcut, să fie sănătos, mi-am zis, dar eu unul nu mă duc. Trece ce trece, și iaca ne pomenim cu nacealnicii la Palna. Și cum au sosit, președintele a și trimis după mine. Ptiu, drăcia dracului! Nu mai aveam încotro, trebuia să mă duc. Îmi iau o pîine și mă pornesc. Era o căldură grozavă și atîta colb pe drum că te frigeau tălpile. În sfîrșit, ajung — mersesem tare iute — mă înfățoșez...

Și Zahar luă clondirul, pe jumătate golit, și, ținîndu-l subsuoară, turnă lichidul sclipitor, în căușul înnegrit de vre-

me; îl umplu ochi, își netezi mustățile și întinse buzele jilave spre băutura cu aromă plăcută și pătrunzătoare. O sorbi încet, cu plăcerea cu care sorbi o apă de izvor într-o zi dogoritoare de vară, iar după ce o dădu de dușcă, icni, răsturnă căușul cu fundul în sus și-l scutură de ultimele picături. Apoi, cu băgare de seamă, așază clondirul alături de dînsul. Vizitiul nu-și mai lua de la el ochii încruntați, iar uriadnicul, care între timp își dăduse pe furiș ceasul înainte cu un sfert de oră, schimba priviri neliniștite cu Alioșka. După ce lăasă clondirul din mîna, Zahar luă cîteva fire de ceapă, le frînse, le îndesă de mai multe ori în solnița mare de lemn plină cu sare grunjoasă, cenușie, le vîrî în gură și începu să le mestece, ronțându-le cu poftă. Ochii lui injectați și lăcrimoși erau înspăimîntători. Cu toate acestea, zîmbea, iar glasul lui adînc, din piept, răsuna ca și mai înainte — limpede, prietenos, cu o umbră de ironie.

— Mă înfățoșez care va să zică, urmă Zahar, mestecînd îmbucătura și umflîndu-și nările. Mă uit, ulița plină de noroi, iar sub o salcie, la umbră, stă președintele cu bărbuța lui bălană, îmbrăcat cu un surtuc alb de vară. În fața lui, pe o măsută, cărți felurite, hîrțoage, iar alături de el — aici Zahar întinse brațul spre stînga — șade uriadnicul și scrie ceva cu un creion roșu din acelea în opt muchii. Nu trece mult și aud că strigă pe țaranul Semion Galkin din Obuhovo. „Semion Galkin!“ „Aici!“ „Vino mai aproape!“ Semion se apropie. Uriadnicul începe a-i pune întrebări, dar Galkin al meu ai fi zis că nici nu-l vede: bagă mîna în buzunar, scoate o pară și se apucă să muște din ea. „Aruncă para!“ îi poruncește uriadnicul. El nici gînd — se îndopa înainte...

— Să-l fi plesnit cu para peste bot, zise vizitiul.

— Chiar așa! încuviință Zahar, rupînd în două a șaptea și ultima bulcă. Stătea și înfuleca din pară! Atunci președintele zice către uriadnic: „Ascultă, domnule uriadnic, cînd am venit rîndul trecut să fac opisul, țaranul ăsta, Semion Galkin, n-a vrut să plătească patruzeci și opt de ruble și optzeci de copeici, cît e trecut în hotărîrea judecătorească, iar cînd am vrut să-i pun sechestrul pe lemne și pe hambar, el, dimpreună cu prietenii și cu cei doi frați ai săi, Ivan și Bogdan, s-au așezat pe lemne, adică pe buștenii ăștia de lîngă izbă, și nu m-au lăsat să pun sechestrul. Apoi, cînd am intrat în izba lui, Galkin, ca din întîmplare chipurile, și-a întrebat muierea unde-i cumpăna, și eu mi-am dat seama că vorbele astea le-a spus

numai ca să mă împungă pe mine. Tot atunci s-a apropiat de fereastră și frate-său Bogdan, cu o coasă pe umăr, ori la timpul acela n-avea ce să cosească, tot ce fusese de cosit se cosise de mult. Cum eram singur, a trebuit să plec. De aceea, binevoiește a lua declarații de la nevastă-sa, Caterina, și de la maică-sa, Feokla, și a trece mărturiile lor în procesul-verbal. Să treci și mărturia paracliserului, Fedot Levonov, și aceea a starostelui Gherasim Saveliev, care în ziua aceea nu s-a prezentat la chemarea mea, topindu-se fără urmă. Și încă ceva, după ce-am ieșit din ograda lui Galkin și treceam pe lângă izba lui, ca să mă duc la Mitri Ovcinnikov, unde-mi lăsasem calul, Galkin și-a asmuțit cîinele asupra mea — ceea ce am văzut foarte bine — și pe urmă s-a pitit după poartă și s-a prefăcut că șuieră. Dar , mulțumesc lui Dumnezeu, dulăul nu m-a mușcat, deși îmi sărea în piept și lătra ca turbat, și asta numai mulțumită lui Mitri, care a venit într-un suflet cu biciul și m-a scăpat...”

Antrenat de povestirea lui lină și curgătoare, Zahar citi ca din carte ultimele cuvinte. După ce rosti răspicat, dintr-o răsuflare, vorbele judecătorului, se pregătea să continue povestirea, dar Alioșka, care-și pierduse răbdarea, strigă:

— Ai să isprăvești pe urmă! Mai întâi, bea! Uriadnicule, ia uită-te la ceas!

— Mai are vreme, mai are vreme, răspunse uriadnicul, făcîndu-i cu ochiul lui Alioșka.

Dar Zahar nu băgă de seamă nimic.

— Ia mai ține-ți gura, diavol cîrn! strigă el cu blîndețe. Lasă-mă să sfîrșesc! Iau eu seama la ceas, îmi beau vodca la vreme, n-avea grijă!

Picioarele lui se sprijineau cu putere în marginea tocurilor cu potcoave — își întinsese plin de mîndrie cizmele la vedere și, în răstimpuri, fără nici o nevoie, își trăgea carîmbii; era roșu la față, dar nu arăta ca un om beat. După ce răspunse cu o plecăciune exagerat de adîncă la salutul unui țaran, care trecuse prin fața lor într-o căruță goală și-l privise lung, Zahar suflă aerul pe nări, apucă cu amîndouă mîinile de marginile jocului său înfierbîntat, îi săltă gulerul mai pe spate și-și continuă istorisirea, desfătîndu-se de jocul minții lui și de viziunea clară a tabloului care-i stăpînea închipuirea.

— „Caterina Galkina! strigă el tare, din piept, imitînd fiecare personaj în parte. Vino să dai mărturie. Dă-te mai aproa-

pe!“ Muierea se apropie. „Auzit-ai ce-a spus domnul președinte?“ „Am auzit...“ Și începe să bocească și să se bîlbîie, de nu era în stare să spună o vorbă ca lumea. „E adevărat că bărbatu-tău a spus despre domnul președinte că-i cumpănă?“ „Nu știu nimic, zice muierea, atîta știu că a vrut omul să cîntărească niște țuhali.“ „Va să zică nu recunoști?“ „Nu știu nimic de una ca asta. Fedka le știe și le pune la cale pe toate. Luați-i lui mărturie și lucrurile au să se limpezească fără prea multe încurcături...“ Pe urmă o strigă pe Feokla — o babă ogîrjită, rea de gură — cînd răspundea ziceai că acuși-acuși au să-i plesnească nările. „Averea e a mea și eu n-am de gînd să plătesc datoriile lui fecioru-meu. Răposatul mie mi-a lăsat în stăpînire toată gospodăria, fecioru-meu n-are nimic, numai pantalonii de pe dînsul.“ „Da feciorul al cui e?“ „Al cui să fie? Al meu.“ „Păi dacă-i al tău, atunci ce să mai lungim vorba, averea răspunde pentru neplata datoriilor. Du-te și nu mai trîncăni, iar pentru că ai răspuns obraznic am să te pun la răcoare vreo două zile, numai pe pîine și apă...“ Și a potolit-o pe bătrînă. Apoi îl strigă pe Fedot Levonov, paracliserul bisericii. Cînd colo, s-a înfătoșat fiică-sa, Vinadorka. „Unde-i tată-tău?“ „Unde să fie, în polată, se odihnește după masă, ca omul.“ „Dă o fugă și cheamă-l încoace, spune-i că-l poftesc nacealnicii...“ Iar casa lui Levonov e la doi pași, îi desparte doar o curte...

— Va să zică, la o aruncătură de băț? cum s-ar zice, îl întrerupse uriadnicul, schimbînd iute o privire cu Alioșka și cu vizitiul. Așa, așa... zi-i înainte, zi-i înainte. Ce să-ți spun, ești mai meșter la povestit, măi frate, să te minunezi, nu alta!

Ca să nu-i atragă atenția lui Zahar, uriadnicul sporovăia verzi și uscate, și în vremea asta își scoase ceasul, îl ascunse între genunchi și-i mută minutarul înainte cu încă zece minute. Iar Zahar, cu fața luminată de laude, răsufală și mai zgotos, își săltă umerii încinși sub blana jocului și urmă cu și mai multă elocvență:

— Așa-i! Tu, însă, ascultă, nu mă mai întrerupe, că de nu, mă fac foc... Mă uit eu și văd un bătrîn mic de stat ieșind dintr-o polată... Era fără căciulă, numai într-o cămașă nouă, zmeurie, fără cingătoare. Și se descheiase la gît, din pricina căldurii, pesemne. Se îndreptă spre izba de peste drum. Trecu ce trecu, și ieși din izbă îmbrăcat cu o podiovcă nouă, groasă, încins cu un brîu verde, și cu căciula în mînă. O luă înspre noi.

Avea părul des, cărunt, adus spre tâmpile — ca niște coarne de berbec. Se apropie, dă mâna cu uriadnicul, cu președintele (se vede că moșneagul e om cu stare), șoptește nu știu ce cu dinșii, arătînd spre Senka... După aceea, scoate o pungă mare de piele și începe să numere cu degetele lui noduroase, degerate, hîrtii de cîte trei ruble... Apoi o strigă pe Vinadorka, îi poruncește să pună la încins samovarul și pofteste pe uriadnic și pe președinte să meargă la el să bea ceai. „Veniți să-mi vedeți ogarii, prisaca, știubeiele cele noi... Să-mi vedeți iepușoara... Are un păr lucios cum îi argintul, și-i rotată toată!” Și în vreme ce vorbea, rînjea, zbîrcindu-și fața și arătîndu-și cioturile putrede din gura roșie... „Nu se poate să nu veniți s-o vedeți, doar așa-i rînduiala cailor. Și poate că, totodată, om cădea la învoială în legătură cu cele ce-am vorbit...” Și iar începu să rîdă, șuierînd ca un zmau... Pe urmă o luă spre izba lui, stîrnind cu ciubotele praful de pe drum — chipurile a fudulie...

— Bine, bine, a fudulie, îl întrerupse iarăși uriadnicul, scoțîndu-și ceasul, vorba-i că au mai rămas cinci minute. Așa că n-ai altceva de făcut decît să golești dintr-o răsuflare ce-a mai rămas în clondir.

Zahar se schimbă dintr-o dată la față.

— Ce? strigă el cu furie. Minți! Cum se poate să fi trecut un ceas?

— A trecut, frate, a trecut! întăriră vizitiul și Alioșka. Gătește ce mai ai de băut!

Zahar răsuflă ca din foale și închise ochii.

— Stați! zise el. Aici nu-i lucru curat. Mă trageți pe sfoară. Mai dați-mi răgaz o jumătate de ceas. Ce-i mai rău, e că-s lac de sudoare, tare-i cald! De, sîntem în august. Naiba să vă ia!... Iaca, treacă de la mine — fac eu cînte cu o sticlă de vodcă, numai dați-mi răgaz... La urma urmei, lăsați-mă barem să sfîrșesc de povestit cum a fost la judecată, se rugă el, încruntat.

— Aha! Te dai bătut! strigă vizitiul pe un ton batjocoritor. Te temi c-ai să pierzi!

Zahar își opri asupra lui privirea grea, aprinsă de mînie și de băutură. Apoi, fără o vorbă, apucă clondirul de gît, îl deșertă în căuș, care se umplu ochi, și-l goli pînă la fund. Se înecă puțin și zise răstit:

— Ei, mai vrei ceva?... Și acum am să gătesc de povestit, zise el cu îndărătnicia omului amețit de băutură. Și ai să vezi dacă ai izbutit să mă îmbeți, sau nici măcar atîta lucru n-ai fost în stare să faci...

Și din nou ochii lui înfricoșători se înveseliră și fața luă o expresie importantă și blîndă.

— Acum sînteți datori să mă ascultați! strigă el din tot pieptul și urmă, dar mai puțin lămurit ca mai înainte, mai fără șir. Apoi l-au chemat pe vraci, pe Vasili Ivanov, un mujic bicisnic, cu părul cînepiu pe la tîmple, cu o bărbuță ca o țacălie de țap și îmbrăcat cu o podiovcă cenușie. Țsta se schimonosea mai dihai ca moșneagul... poate din pricina soarelui, poate de viclean ce era... naiba-l știe. A otrăvit o babă. Îi dăduse niște doftorii, așa cum se obișnuiește, și-i poruncise să bea din ele cîte un păhăruț, dar muiera s-a apucat să-i tragă cu stacana... L-au strigat, care va să zică. „Cum te cheamă?“ „Vasili.“ „Cine ți-a dat voie să doftoricești oamenii, ticălosule?“ Se înțelege, dumnealor se vorbiseră mai dinainte. Fără doar și poate că Vaska le dăduse șpagă, dar de, în fața norodului, trebuiau să strige la el, așa, de ochii lumii. L-au întrebat, l-au cercetat și la urmă iar au răcnit la el: „Piei de aici, înghiți-te-ar plopișul“. Vaska s-a prefăcut că se sperie, și-a pus iute căciula pe cap și tuști în plopiș... Uite așa au cocoloșit pricina... Uriadnicul s-a privit în oglinjoară, și-a potrivit sabia, și-a adunat hîrțiile... „Ei, ce zici, mergem la moșneag? Aș vrea să stăm puțin la el, ca să mai răsufle calul.“ „Da cît îi ceasul?“ Uriadnicul și-a scos din buzunar ceasul nou-nouț, de argint, și s-a uitat: „Douăsprezece și treizeci și opt de minute“. „Atunci să mergem, trebuie să-i vedem ogarii, prea se mîndrește cu ei, moșneagul.“ S-au ridicat și s-au dus să bea ceai. Iar mujicii au rămas pe loc, s-au așezat ca ciorile pe buștenii din fața izbei și au început să se sfădească. Unii spuneau că nu trebuie să lase să ajungă lucrurile la vînzare, alții că nu-i bine să supere pe nacealnici... Cel mai tare striga un mujic slăbănog, care se luase la hartă cu un moșneag. Mujicul țipa cum că la noi oamenii o duc rău, că în alțe țări se trăiește mult mai ușor, că pînă și chirghizul o duce mai acătării, barem are stepa cea necuprinsă... Dar moșneagul răcnea și el că la noi e mai bine...

Lui Zahar i se părea că ar putea să vorbească la nesfârșit și din ce în ce mai cu haz și mai frumos... Dar tovarășii lui erau de altă părere. După ce-l ascultară o vreme și se încredințară că au pierdut rămășagul, că Zahar a băut și a mâncat pe socoteala lor și că, pe deasupra, nu mai conținește să îndruge verzi și uscate, vizitiul și uriadnicul dădură bici cailor și plecară, lăsându-l cu vorba în gură. Alioșka mai stătu puțin, bătându-i în strună, îi cerși patru copeici pentru tutun și plecă și el la gară. Zahar rămase singur, foarte nemulțumit și de cantitatea de vodcă băută, și de tovarășii lui de taifas. Oftă, clătină din cap, trăgându-și mai pe spate gulerul cojocului, și se ridică, simțind cum un val de dorințe nedeslușite și de puteri înzecite îi năvălesc în vine. Intră în debitul de băuturi spirtoase, cumpără o sticlă cu vodcă, apoi o luă agale prin ulicioară, spre marginea satului și apucă pe drumul plin de colb care se pierdea în câmpia deschisă, în întinderile necuprinse ale cerului și ale miriștilor îngălbenite. Soarele dădea spre asfințit, dar tot mai dogorea. Cojocul lui Zahar strălucea. Umbra voinicului, cu o aureolă parcă în jurul capului, cădea spre dreapta, așternându-se peste miriștea uscată, aurie. Își dăduse căciula, care se înfierhântase, pe ceafă și, încrucișându-și mâinile la spate, sub cojoc, călca apăsător pe drumul tare, acoperit cu un strat de colb. Fără să clipească măcar, privea ca un vultur când la soare, când la stepa nesfârșită, parcă și mai largă de când fusese cosită — semănând acum cu întinderile nisipoase ale unui deșert — când la stogurile nenumărate, care de departe aduceau cu niște omizi, și pe dinaintea ochilor lui injectați, ce lăcrimau într-una, începură a licări cercuri nenumărate — zmeurii, liliachii și verzi ca de malachit, săltând fie pe deasupra depărtărilor care se pierdeau în zare, fie pe deasupra căpițelor. „Și totuși sînt beat!“ își zise el, simțind cum i se strînge și-i zvîcnește inima. Asta nu-l împiedica totuși să nădăjduiască că i se va întîmpla ceva neobișnuit, chiar astăzi. În răstimpuri se oprea, trăgea cîteva înghițituri și închidea ochii. „Eh, tare-i bine! Tare-i frumoasă viața, numai că trebuie negreșit să fac o faptă cum nu se mai află, ca să rămînă toți cu gura căscată!“ Și din nou își plimba privirea asupra depărtărilor din zare. Își ridica ochii la cer și tot sufletul lui — și ironic și naiv — era dornic să săvîrșească o faptă măreață. Că era un om cum nu erau mulți, o știa foarte bine Zahar, totuși ce ispravă de seamă făcuse în viața sa, cum

își dovedise puterea? se întreba în sinea lui. Nu și-o dovedise în nici un chip! Odată, a purtat în brațe o bătrână cale de vreo cinci verste... E adevărat... Dar despre asta nici nu face să vorbești, doar el e în stare să ducă în brațe, oricînd, zece bătrîne ca aceea...

Închipuirea lui, lacomă de imagini, acum la beție simțea nevoia să lucreze. Zahar călca cu pași tot mai mari, hotărît să nu lase soarele să i-o ia înainte, hotărît să ajungă la Jiloe înainte de asfințit și, în timp ce mergea, se gîdea, se gîdea mereu... Sticla cu vodcă era pe sfîrșite, dar setea nu i se potolise și un glas dinlăuntru îi șoptea că trebuie să mai bea puțin și la tîrgovețul cel șchiop de la debitul de băuturi spirtoase de pe șleaul din Jiloe. Soarele începuse să apună. În schimb, la răsărit, pe albastrul catifelat al cerului, se înălța la orizont luna plină, palidă ca un norișor. O adiere ușoară venea de undeva, prin văzduhul care prindea să se răcorească, aducînd mirosul acela plăcut, abia simțit, pe care-l are fumul numai în fapt de seară. Razele portocalii ale soarelui, care cădeau dinspre stînga și se revărsau peste miriștea țepoasă, se făceau tot mai purpurii, colorînd în roșu praful stîrnit de cizmele lui Zahar. Fiecare stog, fiecare buruiiană, fiecare fir de iarbă își așternea umbra pe pămînt. „Suguiești, n-ai să mi-o iei înainte!“ zicea Zahar, uitîndu-se la soare și, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, își aducea aminte cînd de namila de armăsar pe care-l ridicase de picioarele dinainte la un iarmaroc — făcuse rămășag cu niște tîrgoveți care se îndoiau de puterea lui — cînd de tăvălugul de fier pe care-l scosese tîrîș din șura de pe aria boierului Homutov vara trecută, cînd de bătrîna cerșetoare pe care o purtase în brațe, fără să se sinchisească de spaima și de rugămințile ei de a o lăsa în plata Domnului. Zahar se opri, își depărtă picioarele care așternură peste miriște două umbre lungi, ca umbrele a doi stîlpi, scoase din buzunarul adînc al cojocului sticla cu vodcă, o privi în zare și zîmbi vesel, văzînd că și sticla și vodca căpătaseră o culoare trandafirie. Apoi își dădu capul pe spate și deșertă vodca în gura căscată, fără să atingă cu buzele gîtul sticlei. Se pregătea s-o arunce în sus, mai sus decît cel mai depărtat și mai străveziu norișor din adîncul cerului, dar, după ce se gîndi puțin, se stăpîni — doar îl costase parale! — o vîrî în buzunar și porni din nou la drum, gîndindu-se cu plăcere la bătrîna.

„Halal de bătrîna ceea!“ își zicea el, aruncîndu-și privirea cînd la soare, cînd la izbele cenușii care răsăriseră din spatele stogurilor din depărtare. Mai zilele trecute mergea pe o pîrloagă. Deodată, văzuse o cerșetoare bătrînă care zăcea, gemînd, pe un morman de băligar uscat. Zahar băuse zdravăn și, ca totdeauna cînd era afumat, dorea din tot sufletul să facă o faptă măreață, oricum ar fi, bună sau rea, dar mai curînd bună decît rea. „Mătușică! strigă el, apropiindu-se iute de bătrînă. Nu cumva tragi să mori? A vrut careva să te ucidă? Ai greșit cuiva cu ceva?“ Bătrîna era în zdrențe și dîre de sînge închegat se vedeau pe fața ei galbenă. Cu ochii închiși, se mișcă, gemînd. „De ce taci? răcni Zahar cu glas tunător, de ce nu răspunzi cînd te întreabă omul? Rămii să zaci aici? Acuși se întorc vitele, vrei să te împungă vreun berbec, să te strivească...Scoală-te numaidecît!“ Văzîndu-l atît de mare și de înspăimîntător, femeia începu să plîngă. „Drăguțule, nu mă atinge! Destul că m-a tîrît buhaiul. Fie-ți milă de mine, nenorocita!“ „Nu, nu mi-e milă de tine! zbieră și mai groaznic Zahar, dar, deodată, se simți cuprins de milă și de duioșie. Hai, scoală-te cînd îți spun!“ Bătrîna încercă să se ridice, dar căzu iarăși și începu să plîngă și mai tare. Înduioșat peste măsură, Zahar o înșfăcă în brațe și porni aproape în fugă spre sat. Ținîndu-se cu amîndouă mîinile de gîtul lui ca de taur, femeia sălta în brațele lui, înăbușindu-se de duhoarea de vodcă pe care o răspîndea Zahar, care, de teamă să nu izbucnească în plîns, nu mai tăcea din gură, silindu-se pe cît putea să-și îndulcească glasul tunător: „Ce te-a apucat? Ți-ai pierdut mințile? De ce ți-e frică? Taci, cînd îți spun, taci, nu te gîndi la nimeni, nu te gîndi la nimic! Uită tot ce-i pe lume!“ „Nu pot, drăguțule! spunea bătrîna. Nu văd de unde mi-ar putea veni vreo bucurie, sînt singură, singurică, și de cînd mă știu n-am avut parte și eu de oleacă de băuturică sau de vreo mîncare ca lumea...“ „Îți mai spun o dată să nu bocești, îi dădea înainte Zahar. Fiecare om cu soarta lui! Fiecare cu durerea lui! Rabdă! strigă el de vui cîmpia, simțind cum îl cuprinde o bucurie năvalnică. Mănîncă paie, dacă nu-i chip altfel, dar să te ții mîndră! Uite, îndată ajungem acasă. Însă pentru întîmplarea cu buhaiul ești bună de bătut. De ce umbli pe drumuri? Ce căutai la cireadă? Rostul tău e să stai cu muierile, cu ele poți să te înțelegi. Pe cînd buhaiul, de, el nu știe multe!“ „Of, oprește-te, ofta bătrîna, rîzînd acum printre

lacrimi. Atîta m-ai hurducat, că mi-a ieșit sufletul..." Dar Zahar începu să răcnească și mai grozav: „Taci, mătușică! Că de nu, te azvîrl în șanț și praful se alege de oscioarele tale!" Și rîdea în hohote cu gura larg deschisă, legănînd-o, prefăcîndu-se că vrea să-i facă vînt în vale...

Cînd Zahar intră cu pași mari în Jiloe și aruncă o privire mîndră globului tulbure, zmeuriu, care nu atinsese încă linia orizontului, spinarea lui era udă, fața stacojie și asudată, iar inima părea gata să-i sară din piept. De jur împrejur, stăruia o liniște de mormînt. Nicăieri țipenie de om. Peste toate domnea albastrul șters, palid, al cerului de seară. În depărtare, la capătul unei vîlcele, se zărea o dumbravă întunecată. Deasupra ei luna plină își revărsa strălucirea rece. Ceva mai la o parte, se vedea un imaș întins verde, cu un șir de izbe de-a lungul lui. În față, trei iazuri nesfîrșite, lucitoare ca oglinda, despărțite prin două zăgazuri late, făcute din băligarși străjuite de sălcii uscate, golașe, cu trunchiuri groase și mlădițe subțiri, pornite din cioturi. În partea cealaltă — alt șir de izbe. Și te mirai cît de limpede se deslușea totul în ceasul acela scurt dintre zi și noapte: și liniile acoperișurilor cenușii, și verdele-aprins al imașului, și oțelul sclipitor al iazurilor. Cel din stînga bătea ușor în trandafiriu, celelalte păreau două prăpăstii lucitoare în care se oglindeau cu o claritate de necrezut luna plină, fiecare trunchi, fiecare ciot.

— Ptiu, mîncea-v-ar ciorile! făcu Zahar și se opri, răsufînd din adîncul bojocilor. Parcă au dat ortul popii cu toții!

Voia să răcnească, dar așa de tare, încît toți omuleții aceia pirpirii, ascunși în izbele lor, să se năpustească afară, la cîmp, îngroziți. „Ba nu, nu, își zise el, mi-am pierdut capul, sînt beat... N-ar fi frumos, nici cuviincios să fac așa cum mi-a trecut prin cap... Trebuie să mă duc acasă... și cît mai repede... Acasă..."

Pe neașteptate, îl cuprinse o tristețe amestecată cu mînie, dar atît de adîncă, atît de apăsătoare, încît trebui să închidă ochii. Fața, aproape neagră acum, părea că nu mai are nimic comun cu barba lui bălaie, iar urechile i se umflaseră din pricina sîngelui care i se urcase la cap. Îndată ce închise pleoapele, mii de cercuri purpurii și verzi ca de malachit începură a-i juca pe dinaintea ochilor, inima încetă să-i mai bată, ca și cum s-ar fi oprit. O clipă i se păru că trupul lui uriaș se prăbușește încet undeva într-o prăpastie. „De-aș ajunge odată acasă, să

mă vîr în paie, în şură!“ îşi zise el. Dar, după ce stătu puţin nemişcat, deschise iarăşi ochii şi, în loc să apuce la stînga, spre Osinovîie Dvorî, porni hotărît peste zăgaz, către şleaul cel mare, spre debitul de băuturi spirtoase.

Dar şi şleaul nesfîrşit şi pustiu, şi şesurile spălăcite care se întindeau dincolo de el, chiar şi seara aceea tăcută de stepă păreau pătrunse de tristeţe. Zahar se împotriva cît putea acestei tristeţi, vorbea într-una şi bea cu o lăcomie tot mai mare, numai ca s-o biruiască şi, totodată, să-l înveţe minte pe tîrgoveţul cel şchiop, cu părul roşu şi creţ, cu ochi alburii şi încremeniţi, care, cu o bucurie vicleană, începuse să se frămînte pe loc cînd Zahar îi spusese că-i gata să pună prinsoare că dă de duşcă încă două sticle cu vodcă. Debitul de băuturi spirtoase era spoit cu var şi părea ciudat de alb faţă de siniliul spălăcit al cerului dinspre răsărit, unde discul lunii se făcea tot mai străveziu, tot mai luminos. În faţa debitului se aflau o măsuţă şi o bancă. Tîrgoveţul, îmbrăcat cu o cămaşă de stambă şi cu cizme de box aproape roşii de roase ce erau, stătea lîngă măsuţă, cu şoldul scos în afară, proptit în piciorul sănătos şi abia atingînd pămîntul cu vîrfurile piciorului schilod — urît, scurt, foarte arcuit, cu un toc înalt. Cu îndemînarea şi iuteala unei maimuţe, tîrgoveţul ronţăia seminţe de floarea-soarelui, fără să-şi ia privirea ochilor alburii de la Zahar. Iar acesta, cu pieptul scos în afară şi scrişnind din dinţi, strîngea ca în cleşte, cu degetele lui uriaşe, marginea mesei, îşi lîngea buzele uscate, ofta adînc după fiecare vorbă — deşi nu-şi mai dădea seama ce spune şi avînd mereu senzaţia că se prăbuşeste într-o prăpastie neagră — se grăbea să sfîrşească de povestit cum purtase el în braţe pe cerşetoarea cea bătrînă...

Deodată, se răsuci cu tot trupul, se ridică iute, izbi cu piciorul în masă, făcînd să zăngănească paharul şi sticla, şi zise răguşit:

— Ascultă, mă!

Tîrgoveţul deschisese gura, gata să ţipe la el pentru că face scandal, dar, văzîndu-i faţa albă-vînată, amuţi. Iar Zahar, stăpînindu-şi inima să nu-i plesnească înaintea de a rosti ce avea de spus, îşi adună ultimele puteri şi sfîrşi răspicat:

— Ascultă! Eu mor. Gata. Dar nu vreau să-ţi fac un rău. Mă duc ... mă duc mai încolo.

Și pași hotărît spre drumul mare. Ajuns în mijlocul lui, genunchii i se îndoiră și, greoi ca un taur, se prăbuși pe spate, cu brațele desfăcute.

Noaptea aceea de august, cu lună, a fost sinistră. Călcînd ușor, fără să facă zgomot, femeii și copii alergau din toate părțile spre cîrciumă. Tot într-acolo se îndreptau și mujicii, vorbind între ei cu glasuri stăpînite și îngrijorate. Lumina lunii plutea pe deasupra miriștilor arse ca o pîclă ușoară, străvezie. Iar în mijlocul drumului mare zăcea Zahar, uriaș și înspăimîntător, de o albeață sclipitoare: cineva îi acoperise trupul cu o pînză albă... Într-o tăcere adîncă, femeii desculțe se apropiau de mort cu pași iuți, își făceau cruce și, sfioase, puneau cîte un ban de aramă la căpătîiul lui.

Capri, februarie, 1912

					Pag.
Ivan Bunin	<i>Tatiana Nicolescu</i>				V
Tanka	în românește de	Șt. Augustin Doinaș			
	„	și	Natalia Radovici		1
Pe meleaguri străine	„	„	„	„	12
La capătul pământului	„	„	„	„	18
În mijlocul cîmpului	„	„	„	„	24
În vilegiatură	„	„	„	„	40
Welga	„	„	„	„	79
Noaptea târziu	„	„	„	„	89
Merele „Antonovka“	„	„	„	„	92
Epitaful	„	„	„	„	108
Meliton	„	„	„	„	113
Ceața	„	„	„	„	121
Anul nou	„	„	„	„	127
„Speranța“	„	„	„	„	134
O mină de aur	„	„	„	„	138
Calul alb	„	„	„	„	146
O mică poveste de dragoste	„	„	„	„	155
Satul	„	„	Nicolae Guma	...	165
Suhodol	„	„	Ștefana Velisar Teo- doreanu și Nicolae Guma		300
Viață frumoasă	„	„	Șt. Augustin Doinaș și Natalia Radovici		359
Sverciok	„	„	„	„	383
Noaptea, la taclale	„	„	„	„	394
Ograda veselă	„	„	„	„	416
Ignat	„	„	„	„	451
Zahar Vorobiov	„	„	Nicolae Guma		480

Redactor responsabil : NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Dat la cules 10.01.1968. Bun de tipar 02.06.1968. Apărut 1968. Tiraj 9 170 ex. broşate. Hîrtie tipar adînc B de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 29,93. Coli tipar 32,5. A. nr. 2.553 C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 47—32=59

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii“, Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România, comanda nr. 80 042

Tanka • Pe meleaguri străine • La
capătul pământului • În mijlocul câmpu-
lui • În vîlgiatură • Welga • Noap-
tea tîrziu • Merele „Antonovka“ •
Epitaful • Meliton • Ceața • Anul nou
• „Speranța“ • O mină de aur • Ca-
lul alb • O mică poveste de dragoste •
Satul • Suhodol • Viață frumoasă •
Sverciok • Noaptea, la taclale • Ograda
veselă • Ignat • Zahar Vorobiov •

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ